

17.9594

PETRI BEMBI

PATRITII VENETI, SCRIPTORIS OMNIUM POLITISSIMI disertissimiq, quæcunque vsquam prodierunt, opera, in vñ corpus collecta, & ad postremã autoris recognitionem diligentissimè elaborata, quorum catalogum versa pagina monstrabit.

Cum rerum & uocum memorabilium Indice, in operis calcem reiecto.

Paol. Font. de Fil. de Anon. 1836

B. M. L. B. B. M. T. I.

N. 9594

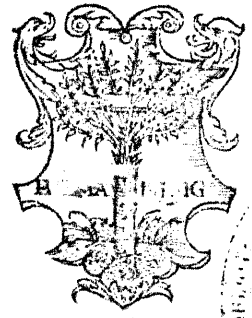
PETRI BEMBI

PATRITII VENETI, SCRIPTORIS OMNIUM POLITISSIMI

disertissimiq; quacunq; vsquam prodierunt, opera, in vñ corpus collecta, & ad postremã autoris recognitionem diligentissimè elaborata, quorum catalogum versa pagina monstrabit.

Cum rerum & uocum memorabilium Indice, in operis calcem reiecto.

Act. Ind. de M. de Franc. 1736

BIBLIOTECA

OPERV M BEMBI CATA:
LOGVS.

PRIMO TOMO continentur:

Historiæ Venetæ lib. XII.

De Guido Vbaldo & Elisabetha Ducibus Urbini.

SECUNDO.

Epistolarum Leonis X. nomine scriptarum lib. XVI.

Epistolarum familiarium lib. VI.

TERTIO.

De imitatione libellus: cui epistola Io. Francisci Pici eiusdem argumenti præmittitur.

De Aetna dialogus.

De Culice Virgilij, & Terentij fabulis.

Carminum libellus.

AD ILLUSTRISSIMUM AC
SAPIENTISSIMUM VENETIA-
RVM PRINCIPEM FRANCISCVM

Donatum, in historias Petri

Bembi præfatio.

Utæ sunt artes, Illustrissime Prin-
ceps, quod tu minimè ignoras, cū
ad uitæ sustentandam inuentæ, tum
ad cultum, aut etiam ad iucundita-
tem voluptatemq; ab hominibus excogitatæ:
quarū in singulis qui excellenti quadam scien-
tia aliquando præter cæteros præstiterunt, ma-
gno apud omnes gentes in honore habiti sunt.
Nec verò iniuria id quidem: nihil est enim præ-
stantius, nihil omnino homini laudabilius,
quàm de hominum genere bene, quoquo mo-
do possis, mereri: eamq; cognationem, quam à
natura habeamus, nostra quoq; opera, hoc est,
dandis beneficijs, arctius etià astringere. Quòd
si harum cōmoditatum utilitatumq; effectori-
bus tantus honos habendus est singulis, qui-
būsnam tandem aut literarū, aut operum mo-
numentis eius gloriam dignè illustrabimus, si
cuius ars ac disciplina tanta sit, vt uniuersa illa
contineat ac complectatur? aut si quis harū om-
nium artium moderator, & tanquam archite-
ctus, quatenus quanq;, quoq; modo progredi
deceat, indicet, atq; præscribat? est enim diffi-
lis illa quidem & ardua in præclaris nonnul-
lorum hominum ingenijs, cæterarū omnium

P R A E F A T I O.

princeps ac magistra, minimè tibi quidem incognita, facultas quædam, quæ ciuitatum procurationem sibi vindicet, & Reipublicæ regendæ muneri præposita sit. atq; eam artem, civilem rationem, eandemq; prudentiam licet appellare: cuius quidem disciplinæ qui compones sunt, non vna modò aut altera re separatim hominibus commodare ac prodesse, sed vniuersam eorum gubernationem suscipere volunt: nec illud efficere solùm conantur, illi priuatim vt liberè, vt rurò, vt iucundè, sed vt bene etiam beateq; publicè viuant. Quamobrè tanti ac tam præclari operis artifices, non vt reliquarum artium magistri laudibus solùm extolendi sunt, sed etiam (si modò dictu fas est) in deorum immortalium numero, quibus cum humanarum rerum procuratione propèmodum còmunem habeant, venerandi atque colendi. Atq; horum artificum vestro in senatu maxima omnino facultas est, semperq; fuit, id quod res ipsa declarat: nec enim tãta, tamq; opulenta ac beata ciuitas vel còstitui in initio potuit, vel deinceps tantopere augeri & crescere: nec verò vno eodemq; statu, & tanquam habitu, tot secula, id quod nullis gentibus, vt totius vetustatis memoriã quam longissimè reperamus, vsu euenit, manere, sine eximia quadam prudentia, sineq; admirabili ac diuino cum patrũ vestrorum, tum vestro, qui nunc eam talem tantamq; tu emini ac regitis, consilio. Ac video equidem pluri-

P R A E F A T I O.

pluribus, quàm vos, gentibus aliquot annos dominatam olim esse ciuitatem vnã aut alteram: veruntamen (liberè enim dicam quod sentio) imperium bello partum sæpe feritarem, sæpe violentiam atque iniustitiam, fortunæ quidem certè temeritatem semper habet: at bene domi constituta res, sineq; ullo ciuitatis motu tot seculorum diuturnitate firmata, vna eademq; Reipublicæ ratio moderata & concors, ea verò tota virtutis est, ac prudentiæ. Itaq; in bello illæ atque inter arma cum steriscent, in pace atq; in otio conciderunt, quippe quæ non ratione, sed viribus nixæ erant: nec enim quietis, hoc est, parendi vicissim atq; imperandi, artes didicerant: vos pacis, id est, iuris atq; æquitatis studia, quæ vincula sunt ciuitatis, cum domi coleretis, nihilominus foris belli gloria floruisistis. Etenim cum ciuilis illa, quæ modò à me appellata ratio est, duabus continetur partibus, bellicarum atq; vrbanaarum rerum scientia & tractatione: illi, cum bellicam laudem nimio adamasent opere, alteram reipub. partem incultam propèmodum reliquerunt: vos vtrunque quidem, sed præcipuam, vt par fuit, maximè adepti complexiq; estis. Ergo ex omni Italia, tanquam è turbulento ac formidoloso mari aliquo, tãta hominũ vis ad vos confluit, vestramq; in vrbem sese, quasi in portum, refert, vix vt iam capere tantam multitudinem suis illa tectis possit: qui cum è suis ciui-

P R A E F A T I O.

tatibus in vestrá migrant, protectiores ab iniurijs fore domi sese vestrá aduenas, quàm suæ ciues, certè confidunt. Maxima igitur laus vestrá Reipub. vobisq; magnis clarisq; in ea ciuibus debetur, quæ in eo munere, quod de humanis omnino muneribus longè præstantissimú sit, vna excellat plurimùm. Præstant enim alij alijs virtutibus populi, vobis autem id vnum proprium perenneq; est, rem tueri publicam, hoc est, humanum genus animi ratione, non felicitate aliqua, quæ casum habeat necesse est, & varietatem fortunæ propriam, conseruare: hæc enim & stabilis ipsa est, & diuturnitatem atque adeo, quoad res humanæ ferre possunt, perpetuitatem, quod vestra est respub. consecuta, parere consuevit. Fortunati igitur ciues tui. Te verò equidem semper beatum, semper gloriatione dignú existimaui, cum propter multas magnasq; virtutes tuas, animi magnitudinè, continentiam, suauissimos, eosdemq; castitatis, religionis, pietatis plenissimos mores, dulcem illam tuam vberemq; dicendi copiam, rum verò propter diuinam istam animi tranquillitatem atq; æquitatè. Cùm enim tot annos in hac post hominum memoriam clarissima repub. summa cù gloria versatus sis, cumq; dignitatis præstantia quamplurimis semper anteieris, communis iuris æquabilitatem transisti nunquã, ac ne cogitasti quidem. Quin etiã (memini enimme de hoc ipso Bembo sæpe audire) cùm tua

P R A E F A T I O.

tua te virtus multos iam ab hinc annos ad summam amplitudinè perduceret, tuaq; præclarissima patria ad istum honoris gradú, quem vnú altissimú habet, ipsa te tollere cuperet atq; adniteretur, deq; tua gloria sollicita esset, liberaasti tu eam omni cura, atq; alijs quibusdã, in istum locum magna quadam properatione festinantibus, cùm anteuertere posses, vltro celsisti. Magnifica uerò laus, honorem, tantum præsertim, cuius cupiditate cæteri inflamentur, tam modicè concupiscere. Sed eadem tamen ipsa respub. simulac data facultas est, iandudum tibi debitam, tibiq; reseruata dignitatem istam, ad te scilicet eundem cupidissimè detulit; neq; tamen, ne sic quidem, æquabilitatem animi tui illam veterem amisisti: atq; hoc ipso in honore maximo gerendo, cùm grauitatem ac dignitatem sic adhibeas, quasi reipub. humanitatem facilitatemq; vt tuam retines, ita nec ciuitatis maximæ clarissimæq; maiestas desiderada est, nec optimi præstantissimiq; ciuis humanitas requirenda. Quid, quod duarum maximè insignium virtutum, integritatis ac prudentiæ tuæ, duos esse certissimos testes videmus, paupertatem alterius, summam alterius tuam apud omnes gratiam atq; autoritatem? quo quidem ex testimonio intelligere omnes necesse est, ita te in repub. administranda ad octuagesimú vsque annum ætatem contriuisse, vt publicas res sic procurares, vt tuas; sic autem ab ijs manus absti

P R A E F A T I O.

neres, vt ab alienis: ita factum esse vt cum tu sic animum induxisses tuum, vt bono ciui gratis reipub. feruendum esse statueres, illa contrà e-gregiæ tuæ erga se voluntatis tibi præmium, quod habuerit præclarissimū, laudis & gloriæ, tribuere cupierit. Ac mihi quidem in te intuen-ti verum omnino videri illud solet, quod à sa-pientibus traditū est: aiunt enim, homines fer-reis alios, alios æreis, quosdam argenteis ani-mis gigni: esse etiā paucos illos quidem, sed ta-men nonnullos, quibus aurea animorū natura data est, ijsq; seorsum regendarum ciuitatū mu-nus à Deo assignatū: illos alios, quò sua quenq; aut duritia aut vilitas impellat, ferri: at vos ex il-lo aureo genere natura ipsos per vos locuple-tes atq; honoratos, ad salutem ciuium, populo-rumq; incolumitatem, vitamq; omnium quie-tam & beatam ortos, nec honores concupisce-re, & diuitias contemnere, & generosarum vo-lucrum ritu, cælum modò spectare, vbi vobis ciuitatū rectoribus ac conseruatoribus certum locum ac diffinitum esse teneatis. Quæ cum ita sese habeant, tam præclari hominum maximo-rum cœtus atq; concilij instituta, tam diuturne reipub. moderationem, tam eximiæ ciuitatis magistratuum descriptionem, opes, & copias, tum res vestras domi belliq; gestas, à populis gentibusq; alijs audiri, manareq; ad posteros, non iam ad vestram modò gloriā pertinet, sed etiam ad eandem ipsam, in qua uersamini atq; exerce

P R A E F A T I O.

exercemini, hominū salutis curam: habebunt enim exteræ nationes nō modò quod magno-pere laudent, quodq; admirentur plurimum, sed etiam quod imitari cupiant, vndeq; exem-plum petere possint, qualem esse optimam fir-missimamq; reipub. ac statum ciuitatis maxi-mè diuturnum maximeq; exoptandum, oporteat. Quare rerū vestrarū historia hæc, quam P. Bembus Cardinalis, vir idem clarissimus, idem scriptor vnus omnium politissimus, scripsit, meritò & flagitata iam pridem à multis est, & expectata semper ab omnibus. quid enim aut ad delectationem iucundius, aut ad disciplinā (est enim historia vitæ magistra) grauius, con-stantiū sue esse possit, quàm ciuitatis omnium prudentissimæ leges, mores, instituta, consilia, magnarum variarumq; rerum casus atq; euen-ta, de omnium dulcissimo elegantissimoq; au-tore audire, eoq; ipso nec in mendacio gratiam quærente, nec in veritate similitatem extime-scen-te? fuit enim Bembi nō stylus modò purus & elegans, sed animus etiā syncerus in primis ac simplex: qui cum summa iam senectute, pa-triæ vestræ rogari, vel iussu potius, res vestras gestas scribere aggrediretur, neq; ad hanc æta-tem memoriāq; nostrā peruenire sese scriben-do posse cōsideret, sæpe mecum locutus est, & quidē crebrò te appellans, cum permolestè fer-ret excludi sese tempore à tuarū laudum, tuiq; similibus cōmemoratione: qua nos re commo

P R A E F A T I O.

ti, faciendum nobis esse duximus, vt eius historiam ad te potissimum mitteremus, optimi scilicet senis uiriq; clarissimi, atq; hominis discretissimi, plenas grauitatis, plenas autoritatis, plenas dignitatis lucubrationes, ad sanctissimum iridem, è germanoq; illo Platonis auro fenem, in clarissima post homines natos rep. principem, ciuemq; vnum omniũ facundissimum. Accipies igitur tu illam, nõ à nobis quidem, sed à Bembo per nos tibi missam: patriq; tuæ vtrunq; gratulabere: eadem enim, res maximè scriptione ac memoria dignas ad historiam suppeditauit, eadem grauisimum luculentissimumq; suarum rerum gestarum scriptorem ac testem peperit.

PETRI BEMBI RE-
RVM VENETARVM HI-
STORIAE LIB. I.

VRBIS Venetæ res annorum quatuor & quadraginta scribere aggredior, non iudicio, aut quòd ita mihi libuerit, sed quodam quasi fato, uel certè casu. Nam cùm Andrea Naugerio, cui hæc publicè cura tradita fuerat, in legatione Gallica uita sancto, Decem uiri à me collegij decreto petiissent, ut, quando is moriens sua scripta comburi iussit, ipse ea in re atq; munere patriæ meæ opem requirenti ne deessem: pudore uerecundiaq; recusandi ad uariam atque multiplicem, quodq; uerè possum dicere, multò maximè operosam scriptionem me contuli annos natus sexaginta, ut, nisi Reipub. extaret postulatio, meritò me homines reprehendant id ætatis ausum tantum onus sustinere: bella enim plurima propeq; continentia atq; maxima cùm ab Italiæ, Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ populis & regibus, tum à Turcarum imperatoribus excitata, uel terra uel mari gesta, sunt scribenda, quorum quodque iustum potius historiæ uolumen atque separatum posse conficere, quàm uno omnia comprehendere atque contineri, nemo non dixerit. Multa præterea domi uel senatus consulta, uel leges, uel iudicia illustrata, uel noui magistratus, multi hospitio reges liberaliter accepti, multi honores dijs immortalibus habiti, multæ prodigiorum domi forisq; prædictiones, tempestatum ac siderum miræ uicissitudines, huius temporis memoriam exemplis innumerabilibus refererunt, quæ colligere & mandare litteris, nec amantis otium au-

mi est, nec minime industriæ. Sed nihil est profectò tam arduum, quin id patriæ charitas exuperet, apud eos viros præsertim, qui præclara in urbe geniti, atq; optima in re-pub. educati, suæ ciuitatis temperationem institutaq; adamauerunt. Ita qui rebus tot atq; tantis complectendis nunquam spontè curam & cogitationem adhibuissim: mihi enim post Romanos labores bonæ tandem ualitudini, quam penitus amiseram, restituto, paterna in uilla fundi Patavini maiorem anni partem requiescenti, satis erat pascere leuioribus tractandis artibus animum: uoluntate meorum ciuium perspecta facillè adducor, ut nihil mihi refugendum putem, dum eorum studijs satisfaciam. Ab illorum igitur commentariorum fine, quos Marcus Antonius conscripsit, exorsus, quo ab fine Decemuiris placuit ut initium scribendi facerem, continuato rerum filo, historiam ad hoc diei, si uita suppetet, perducam: tot enim, quot supra dixi, anni inter illius scripta atque hoc tempus intercesserunt. Ac eo sanè tempore quo in statu esset, quam haberet faciem respublica, satis est ab illo demonstratum: quæ bello Ferrariensi confecto, foederibusq; initis, plus biennium soluta oneribus ciuitate, & pacato imperio est usa. Idem autem post hæc & publicæ quietis, & Sabellici librorum finis fuit: pacemq; illam & tranquillitatem reipub. bellum statim Rheticum excepit: neq; ei profuit, quod suo se in otij capto iam poru magna persueuerantia continuisset. Eius belli leuissima de causa initium hoc fuit. Erat nonnullerum cum Rhetorum & Noricorum, tum earum terræ Germaniæ gentium, quæ sunt his finitimæ, Dux atq; princeps Sigismundus Federici Romanorum Imperatoris frater,

ter, homo non malus, sed qui facillè malis hominibus crederet. Ei cum senatu Veneto iam inde à maioribus orta necessitudo intercedebat: itaq; uetusta consuetudine homines mercaturæ dediti omnibus ex reipublicæ municipiorum uicinitatibus eius ad oppida liberè commeabant, mercatumq; in primis celebrem apud Beuenses quotannis fieri solitum, statò tempore petebant. Id cum anno post urbem conditam millesimo sexagesimo sexto fecissent, Sigismundi iussu ipso in mercatu, ad quem fide publica uenerant, comprehensi suis cum rebus, custodieq; sunt traditi. Et iam antea Sigismundi operæ nostros homines, qui argentifodinas in Alpibus exercebant, fugatos, conductis iure gentium secturis & cuniculis deturbauerant: eosq; cuniculos, quod essent ipsorum uicis & municipijs uicini, ut atque armis paruo negotio possidebant. Eius rei causam querentibus, dictabant Sigismundi clientelas, quæ in imperio Veneto essent in Benaci lacus ripa, suis è finibus expelli: de qua tamen controuersia iactari pridem cepta per interpretes ab utrisque amicè disceptabatur. Itaq; cum eos qui ex Reipublicæ municipijs ad ipsorum mercatum uere inito uenerant, in uincula coniecissent, omnibus ex eorum oppidis atque agris, tum ex Lepontijs & Heluetijs coacto iam milite apud Tridentum Germani hominum numero ad decem millia, id enim agere constituerant, Gaudentio Amasiano duce in Veronensium fines impetum faciunt. Germanos autem illos diximus, quando nunc quidem omnes eæ ab Alpibus nationes, compluresq; aliæ, uno nomine Germani appellantur. Flumen est Athesis, ex Arbona monte profluens, quod duobus auctum fluminibus Tri-

dentum fertur, Alpesq; reliquas dirimens, uallem plerunq; angustam efficit Veronā usq; quā etiam intersecat: eius fluminis leuam ingressi ripam Germani, ac quindecim millibus passuum cōfectis, oppidi Rouereti in Alpium angustiss laxiore paulò atq; apertiore loco positi, suburbanis ædificijs direptis, pugna etiam cum præsidiarijs militibus commissa, defenso municipio ad prædam & populationem sese conuertunt: eaq; facta, in uicinos oppido pagos tumultuose militem recipiūt. Hac re nunciata Senatus decreuit, ut & ueterani milites, qui in Carnis et Taurisanis, quiq; in Gallia hyemauerant, omnes illicò Veronam conuenirent, & delictu statim habito noui milites conscriberentur: creatisq; ad id confectum legatis Petro Diedo Veronæ præfecto, Hieronymo Marcello, dat negotium, ut ex usu rei publicæ bellum administrarent. Iulium etiam Cæsarem, qui regnum in Camertibus obtinebat, copiarum rei publicæ imperatorem, accessitum ex Umbria eòdem contendere magnis itineribus iubet. Interea Germani ad oppugnationem Rouereti, ijs quæ bello essent usui celerrimè comparatis, & castris ad oppidum positis, tormentorum ui, quibus maximè abundat ea natio, muros quater atque deicere instituiunt. Id cum plures dies labore non intermisso fecissent, ac magnam murorum partem aperuissent, neque Venetus imperator, qui iam eò uenerat, propter Germanorum magnum numerum repellere hostem posset, sepe oppugnare omni missiliū telorum genere scalisq; ad murum positos adorti, sepe cum clade repulsi, postremò oppidum capiunt. Eis in oppugnationibus unum eorum teli genus maximè oppidanos terruit, de quo propter nouitatem prætereundam non uidetur. Pi-

las ferreas non magnopere coherentes, picis atq; bituminis plenas, igne incluso tormentis muralibus impellebant: eæ pilæ muro impactæ infrangebantur, ac plures in partes dispergebantur, quib. ex singulis ignis prosilicbat acri cum flamma, sic, ut quæq; earum pars quantumuis parua hominem corripere: pice autem illisa retinebantur, ne excuti, ne ue reijci possent: ita fiebat, ut neq; in muro consistendi, neq; quæ opus essent administrandi, neq; se defendendi militibus facultas claretur. Quod ubi semel atque iterum est animaduersum, culcitras centonesq; quos habere poterāt, aquis immergebāt, eoq; pinnis & fenestris, ex quibus propugnarent, interponebant ijs neque pix adhærescere, neq; ignis nocere propter hincrem poterat. Ita se tandem, compluribus suorum antè absumptis, præmunire actuari didicerunt. Sed capto oppido, ut diximus, Nicolaus Priolus prætor & milites, qui ad defendendum municipium per Alpium crepidines missi hostem circumfusum & sedentem fefellerant, suaq; uirtute ac fortitudine eorum impetum ad eam diem sustinuerant, in arcem se recipiunt. Veneti, qui omnino in se longè maius, quàm initio crediderant, excitatum bellum uiderent, neque in Camerte, quantum oportebat, industriæ uirtutisq; agnoscerent, à Roberto Seuerinate petunt, ut imperium totius belli unà cum Camerte administrandi magna opinione ciuitatis sibi delatum leto animo accipiat, & quo celerius fieri potest, suis cum militibus, & liberis, claris bello adolescentibus, uis se det, atque in Rheticum Alpesq; contendat. Robertus, qui posteaquam Innocentius Pontifex maximus eum missum fecit, in agrum Patavinum se contulerat, atque ibi apud

oppidum Citadellam, quod ei unâ cum urbanis ædibus, cumq; amœnissimo ac per amplo apud Veronam fundo & uilla, in Ferrariensis belli exitu Senatus dono dedit, sine imperio, sine stipendio complures menses commoratus, ægrè se suosq; milites aluerat, illam ipsam sibi occasionem suæ uel amplificandæ, uel omnino retinendæ dignitatis dari uotis omnibus cupiebat: itaque accepto peropportunè imperio, ad bellum proficiscitur. Eò cum uenit, modò in spe, modò in metu Veneti sepe fuerunt: sepe Marte ambiguo leuibus prælijs est certatum: ponticetiam nauibus imposito, ut & copiæ transmitti, & comædatus ex altera fluminis regione supportari facillè possent, utraq; ripam coniunxit. Eodem quoq; tempore Germanorum militum centuriæ aliquot in Vicetinos & Feltrinos saltus, atque in Carnorum fines repentè immisissæ, plus terroris quàm periculi intulerunt, propterea quòd Hieronymus Saormianus, summo in Foroiuliensibus natus loco, cuius proauus Federicus ob singulare atq; præclarū in rempublicam studium, & ciuitate ab ea, & iure comitiorum donatus fuerat, cum suis clientibus, & agrestium manu, quam celeriter coegerat, atque armauerat, superatis Alpium, quæ adiri non consueuerant, iugis, illos omnia uastantes ac depopulantes à tergo aggressus ita fregit atq; cecidit, ut nonnulli timore incitati è montium, in quibus erant, cacuminibus rupibusq; fugientes se præcipitauerint: quæ de re gratiè illi à Senatu actæ, militesq; tercentum attributi, quos Hieronymus Iacobo fratri habendos permittit, cum ipse pacatæ ac ciuili sese uitæ, quàm militari, mallet transire. Sed dum reliqua sic, ut dixi, agerentur, Rouereti arce murali-

muralibus tormentis propè diruta, Prætor, quiq; cum eo erant milites, deditionem faciunt. Et iam summa æstus præterierat, cum ueteris exempli res utrunq; exercitum spectaculo haud magnopere cruento tenuit. Erat Germanorū numero iuuenis acer & fortis Georgius Sonnenbergius, claro loco natus, qui turmæ equitū præerat: ad hunc cum esset allatum, Antonium Marianum Seuerinatem, imperatoris filium, inter suos iactantiss, si ex hostium copia egregius uir quissiam equestri pugna cõgredi uelit, se cum illo decertaturum, proq; sua parte ostensurum, quantum belli gloria Itali Germanos antecellant: mittit ad Venetos tubicinè, qui Antonio denunciaret, se paratum esse certaminis fortunam expedire illud ab Antonio: itaq; die dicta clausam in campū, atq; ad id comparatum, equo inter bina castra spatio diuersa ex parte uterq; armatus atq; adornatus sese intulit: & parua interiecta mora, citatis equis concurrunt. Antonius hastam in Germani pectus infringit: thorax ægrè hastæ impetū sustinet: tum uerò equus Antonij iam incitator, neq; sat habilis cõtineri, in trabales campi munitiones ita impexit, ut ijs perfractis atq; disiectis, ipso humi prolapsus Antonius se ciceret. Itaq; pedes ex equite factus, ubi hostem in equo iam conuersum districto in se gladio uenientem uidet, post tignū trabibus repagulisq; sustinendis solo fixum sese continet: ita Germanum assultantè, atq; ictus de superiore loco adigentem, districto item gladio repellebat, quaq; ipsum poterat, appetebat: nam equum lege prius dicta ferire Antonius nõ poterat. Sed dum crebris ictibus acriter uterq; rem gerit, neq; quantum uult proficit, propterea quòd galea, thorace, cæterisq; ferreis indumentis totum penè corpus protege-

batur. Antonius iracundie plenus, quòd iniquam subire dimicationem cogereur, seq; ipse tacite incendens, hosti cupidius ferenti impetu factò gladium aufert: ille ab ephippijs ferrea, quam gerebat, abrepta claua pro gladio utitur. Tum uerò clara ad Germanum uoce: Quid tu autem, inquit Antonius, me cogis unum cum duobus depugnare, quorum alteri lex, alteri aliena arma sunt praesidio? si uir es, aequo Marte manum confere. Ita Germanus existimationem hominum ueritus, & magno proeterea animo, equo & ipse desilit: comprehensiq; statim inter sese, atq; arte diu luctati, ambo concidunt. Erant utrisque magna & procera corpora, & uires corporibus pares. Germano tamen cadenti paulum superincubuit Antonius: sed eius dextrum brachium à sinistro Germani humero, atque adeo armorum corporisq; pondere sic premebatur, ut eo uti non posset: tum Germanus impedito atq; implicito Antonio, ipse manu dextra liber, abrepta sicca, quae femori Antonij erat alligata, nates ei conuulnerat: ea tantum corporis parte sua illum tegumenta non munierant. Vulnere Antonius accepto, cum omnino nullam defendendi sese uiam sibi reliquam, & facultatem uideret, sic aq; aciem Germanus ictu altero atq; tertio adegisset, uince, inquit, quando ita uoluit fortuna, casu enim, non uirtute uincis, gloriam certaminis hosti dedit: quem quidem uictor magno apud se honore plures dies ad exercitum habuit, curatoq; uulnere, donis etiam additis ad patrem remisit. Post haec paucis interiectis diebus, cum Germani insolentius atq; laxius uagarentur, Venetiq; eos adori ex insidijs statuisserent, re ab hostibus per exploratores cognita, ipsi in hostium insidias inciderunt: ita excepti à pluribus pauciores, conglobati uirtute atq; armis se tuebantur, fortiterq;

fortiterq; praeliabantur: ex quibus Robertus modò uoce imperatoris curam, modò manu militis operam praestabat: uerum crescente hostium multitudine circumseptus iamiamq; tenebatur, cum Antonius filius id conspicatus (nò enim longè aberat) in confertissimà hostium aciem se iniecit, fortissimeq; pugnans, aciemq; submouens, patri se recipiendi facultatem praebuit: ipse in hostium potestate uenit, reliqui fugati, paucis captis atq; interfectis, se in castra, eceperunt. Neque multò post Camers in febriculam incidit, eoq; Veronam delato, rerum & totius belli administratio in Robertum incubuit. Germani autem cum inopia comestus adducti, qui segniter subministrabatur, tum stipendij fide non seruata, indigni abundi palam ad seditionem incitabantur: cuius rei periculum eorum praefecti ueriti, inducias ab imperatore Veneto petierunt. Saepius re iactata, nò impetratis inducijs, nocte intempesta Rouereti arcem incendunt, & prima luce conclamatis uasis omni cum exercitu abeunt. Mirum id Venetis uideri, neq; satis credere hostem abeundi consilio discessisse: itaq; timere insidias, quas etiam essent experti: sed ubi illos longius profectos ab exploratoribus cognouerunt, Rouereti oppidum recipiunt. Interim Robertus certior factus omnes hostium copias domum discessisse: auxerat enim eam rem atq; affinxerat multa rumor: sibi autem miles ex Ra-uennati & Piceno & Umbria per eos dies accersitus animum addiderat: statuit ulterius progredi, Tridentumq; ipsum, si res procefferit, obsidere, ut qui ultrò ac sine causa bellum Venetis intulissent, scirent atq; cognoscerent, bellum gerere in eorum finibus & posse Venetos, & audere. Eo consilio cum Legatis comunicato, Lucas Pisanus etate iam grauior, quem Senatus Petro Diedo summisserat, atq; illum ad

praefecturam Veronensem reuertit iusserat, existimare sese inquit, è reipub. non esse tantam rem eo tempore aggredi. Primum, quod credibile non esset Germanum exercitum, quem ipsi florentissimum paulò antè uidissent, ita iam in ultimas Germaniae terrae latebras se abdidiisse, ut non modò reuocari atq; restitui, sed etiam adaugeri paucis diebus non possit in tam promptis ad arma capiendâ populis, tantoq; in periculo municipiû ad gentes Italas continendas opportunissimum amittendi. Deinde, quod si tum reipub. ad hostem repellendum copiarum satis fuit: quanquam quis cum repulsi? sua ipse sponte se recepit. Sed sit omnino repulsus, ad inferendum tamen bellum, atq; in hostiû fines irrumpendû, obfidionesq; ducendas, id ipsum non suscepturum, praesertim cum existimandum sit omnem Germaniam, ne tantum dedecus admittatur, eò conuenturam, uiresq; suas in cõmunem utilitatem explicaturam. Postremò, quod si offensum in aliquo sit, non esset receptui locus circumuentis ab hoste undiq; medijs in Alpium iugis: tum itinè angustias esse pertimescendas, quas euadere uix pacati possent. Praestare autè reipub. bellum quoquo modo confecisse, dum oneribus extraordinarijs finis imponatur, quam spe melioris uictoriae ipsam periclitari, ciuesq; conflictari tributorû conferendum quotidie causa. Defessam ciuitatem bello Ferrariensi, ocium inglorium laboribus paulò etiam honestioribus, certoq; cum fructu praepone, nedum ambiguus & periculosus praeserat. Hæc mea quidem, inquit, est sententia, qui fortasse uel meo uitio, uel etiã senectutis, omnia timeo: uos consulite, & quod optimum factu est, id sequamur. Tum Marcellus factò à collegæ silentio, in hunc est modum loquutus: Nihil sibi dubitatoni dari, si ea ita essent, quemadmodum

Pisanus

Pisanus dixisset, quin sit ab inuadendis hostium finibus Tridentiq; oppugnatione abstinendum. quæ enim eius regionis pars, quod municipium tanti esset, ut cum eiusmodi conflatione belli, totiusq; Germaniae irritatione, consensuq; comparetur: Verùm habere se rem suo quidem iudicio longè secus. Nam neq; Germanorum copias sua se sponte dissipauisse: sed cum rei frumentariae inopia coactas, tum stipendio non persoluto egentes, desperantesq; domum quenq; suam reuertisse: neq; qui collectam iam manum, prospereq; agentem cõmeatu supportando alere, stipendijq; representandis retinere, ne diffugeret, non potuerit, eum nouo conficiendo exercitui supem alimentaq; ministraturû: multò enim facilius cõtinere stantia, quam lapsa prostrataq; subleuari. Neq; uerò esse uerendum, conuenturam contra Venetos Germaniam, quos amicos semper habuerit, ut Sigismundi rebus auxilio sit, qui nullo reliquorû principum consilio, nullà ipse laceesus iniuria, bellum reipub. intulcrit: praesertim cum Federicus Imperator eius frater, neq; pecunia, neq; milite, neq; ulla eum re omnino iuuerit, praeseq; potius tulerit, id se nunquam bellum probauisse. Qui à suis negligatur, eum ab alienis exterisq; hominibus auxilia impetraturum credere, cuius tandè esset timoris? Quod si dicatur, non iam quidem Sigismundi, aut alicuius priuatim causa Germanos principes ad arma capiendâ conspiraturos, sed planè sua, ne Tridento capto Venetis aditus pateat ad sese: responderi posse, complura esse in Alpibus reipub. oppida, diuersis acquisita adiectaq; imperio tempestatibus, quibus ex oppidis Germaniae populi adeantur: ab his ipsis non longinquâ locis Feltriam, Beluniû, quamq; in Carnis Ciuidalem appellat: cõplura præterea itinera uicis et castellis munita, cum hoc

B 3

in Alpium ad orientem solem tractu, tum uerò etiam in Brixiatorum finibus ad Moernam atq; Licates: in Bergomatium Sebini lacus fauces, uallemq; uniuersam Triumpilinarum, quiq; ad Lepontios, Lariumq; lacum saluus, atq; angustiae pertinent. Neq; tamen ullo tempore Germanos principes conspirauisse eis ab oppidis atq; finibus repellendi Venetos causa: neq; nunc, si Tridentum capiatur, conspiraturos: fassuros potius atq; affirmaturos, iurè id, meritoq; Sigismundo accidisse, qui amicæ ciuitati bellum temerè intulerit. Nam quod ad uicium angustias attinet, quantum esset iter Tridentum usq; id tamen ipsum patefieri ante oportere, quæq; sint castella Germanorum ipsa in uia, ea esse capienda, ne quid hostile post tergum relinquatur. Extremum autem quod fuerit in collegæ rationibus, decessam ciuitatè belli oneribus male quiescere: ad id respicere ipsos non oportere. Tridento enim capto, non eam modo pecuniam, quam hanc in belli partem, paucorumq; dierum morâ erogari oportuerit, sed illam etiam quæ toto in bello per tot menses esset insumpta, cumulatè sarcitum iri, uel magno potius cum foenore, magnisq; utilitatibus repensum et restitutum: uindicatū præterea iniurias ab iniquo acceptas hosti: auctum imperij fines: auctum etiam gloriam, nomenq; reip. clarius factum. quæ quidem omnia nisi tanti esse, quanti æstimanda iurè sunt, maiores nostri duxissent, nunquã ipsos tot labores atq; tantos perlaturos: nunquã ullum bellum suscepturos fuisse, ut suam et reipub. gloriam unã cum imperij finibus protenderent. Postremò, occasionis esse rem, ut Tridentum capiatur, uel militibus sua celeritate atq; uirtute in oppidum non præmunitū irrumpentibus: uel quod repentino nostri exercitus aduentu oppidani perterriti, ne diripiuntur, deditio-

uene

nem faciant. Itaq; ad eos casus euentusq; tentandos, in ijs quas haberent ipsi copijs satis uirium atq; præsidij fore. Id si rectè cesserit, ipsum illum suum collegam in primis imperatorem summis laudibus laurū, qui eius rei consilium iniecit: sui se oppidum tuebatur, uastatis finibus, incensis eius regionis castellis uicisq;, incusso magno terrore hostibus, exercitum ultorem reduci oportere. Id autem procliuiore omnium hominum uenia posse tum fieri, quàm si iam nunc inulti domum redeant. Porro non horis omnibus rei bene gerendæ facultatem exercitibus dari: quare cum datur, ab ijs qui præsunt, ea esse magnopere utendum, ne lapsè temerè atque præterite, recordatione poenitentiaq; diu atque incassum torquantur. Hæc habita oratione à Marcello, Pisanus in collegæ sententiam se traduci facillè passus est: itaq; ambo imperatori permisserunt, uti de eo, quemadmodum sibi agendum uideretur, ita statueret. Ille dimissis legatis, ad rem explicandam maturandamq; se dedit. Sed quod erat in ipsa leua fluminis ripa, quâ Tridentum, quæq; Rouereturum est, inter utrunq; oppidū, ter mille ab Rouereto passus, castellum Petra loco alto atq; edito, uicè imminens sic, ut Petrensisibus inuitis eà commeari tuto non possset, Petram in potestatem suam redigere, et itineris et comætus causa, et quòd ita Marcellus censuerat, ne quid inimicum post se relinquerent, primum omnium decreuit. Iis constitutis rebus, propterea quòd à Rouereto uenientibus ob præcipitè montis et crepidinū decliuitatè aditus ad Petram omnino nullus erat, ab altera eius montis parte, qua adiri facillè poterat, castellum oppugnare instituit. Transmisso itaq; Athesim per eum pontè, què initio fecerat, exercitū, atq; aduerso flumine sesquithoræ itinere confecto, ad Callianū uicium

B 4

quod ultra Petram est passus circiter mille, ponte altero nauibus imposito iterum Athesim exercitum traducit, atq; in planitie sexcentorum ferme passuum, quæ à montis radicibus ad flumen pertinet, confedit, præmissis equitibus leuis armaturæ, qui præcurrerent, atque, an manus aliqua hostium cogereetur, cognoscerent, sibiq; renunciarent. Equites strepitis imperijs prædæ spe uagari, & populationem facere ceperunt. Interim cum Tridentini pontem esse factum cognouissent, non Petrensibus modò, sed sibi etiam suisq; rebus ueriti, soluto exercitu, oppido non cõmunio, imparati ab rebus omnibus, à Georgio Petræplanæ principe, quod est castrum ultra Tridentum, impetrant, uti cum ijs, qui eò se receperant, militibus, coacta celeriter agrestium & montanorum hominum manu, ire obuiam properet, hostemq; si potest, moretur, dum à Sigismundo auxilia conueniant. Ille collectis, quos ei casus obtulit, militibus, & tum suorũ, tum eorum qui Besinum uicium in summis alpium Calliano imminentium culminibus incolebant, rapto agmine ad mille hominum numero, magno cum tympanorum & cornuum strepitu eo de monte se demittere incipit: atq; ut se iugum implicabat, agmenq; partim se ostendebat, partim latebat, magnæ ad speciem esse copiæ ijs equitibus, qui prædatũ terant, uidebantur: magnæ succedere, & priores consequi existimabantur: itaq; cum propius, maioreq; cum strepitu descenderet, illi in fugam uertuntur, atque in alios incurrentes, eos in fugam uertunt: iamq; permixti passim equites peditesq; tumultuose reuertebantur. Id cum fieret adessentq; Germani, fuga magis hostium, quam sua uirtute incitati, manus Venetæ, quas ea planitie pars exceperat, retrocedere, ac fugere contendunt, atq; in aciem imperatoris, qui

qui acceptis de suorum fuga nuncijs eò properabat, implicantur: tum imperator, quantum temporis exiguitas patiebatur, suos perterritos cædèq; fugientes increpitare atq; cõuertere, hostem sustinere ac reprimere adnixus, fortiterq; diu pugans, ingenti cæde utriusq; facta, urgentibus Germanis cum suorum globo in flumen deijcitur, ibiq; perijt: reliqua multitudo magis magisq; perterrita ponte fuga petere contendit. Id cõspicatus Andreas Burgius præfectus militũ, sperans, si pons rescindatur, fore ut milites equitesq; ablata fluminis transcendendi facultate continerentur, seq; in hostes necessario conuerterent, accurrens solutis retinaculis pontem propulit: quæ res in contrariũ, atq; ipse existimauerat, ueruit, propterea quòd timor consilium plerunq; non recipit: qui enim semel fugæ se mandauerant, ea spe, ut si flumen transire possent, in tuto sese crederent futuros, ubi pontem sublatum uiderunt, pleriq; omnes se in flumen præcipitauerunt, et armis equisq; depresti atq; impliciti perierunt: pauci ripam tenere potuerunt, quòd flumine maximo, rapido, et uorticoso impediebantur: ut essent omnes, qui ab hostibus pugnantes interfeciti sunt, quiq; ui fluminis rapiente interierunt, circiter mille. Vnus Guidus Maria Rubeus cum sua equitũ turma pugnæ initio per medios hostiũ cuneos uia sibi armis & uirtute cum fecisset, atq; in campum euasisset, Germanos exultantes in se conuertit: quibus cum dimicans, quid in bello animus constantiaq; possent, palam fecit: eorũ enim partem cecidit, reliquos disiecit, fugauit: atq; ita clariorem sibi uictoriam ex hostibus uictoribus, quod raro fieri assolet, comparauit. Reliqui centuriones, equitumq; præfecti, ceteriq; qui fuga se abstinerant, per montiũ inuia, superatis iugis, nonnulli nauiculis excepti ad Roueretiũ redie

runt: ex quibus fuit Rubeus, qui se atq; suos magno labore noctu flumen traiecit. Interfecti ex Germanis permulti, non incrementam suis eam Venetorum cladem fecerunt. Veneti complures dies reintegrandis copijs consumpserunt: neque interea Germani ijs in locis quicquam mouerunt, quando clade non multo leuiore accepta quam illata, exercitu & ipsis reparando opus fuit. In Vicetinis tamen & Feltrinjs Alpium iugis, atque in Benaci lacus regione, ea manu quam conficere per occasiones poterant, utriq; sepe congressi, caede facta, castellisq; aliquot uel captis uel incensis, se se inuicem inferendis cladibus intentos paratosq; tenuerunt. Arcum autem municipium, quod quidem abest tria millia passuum à Benaci litore, magnis et obsessum antea et expugnatum uiribus, cum propterea, quòd ei bello causam dederat, inuicta de finibus altercatione cum uicinis sibi in ora lacus populis, Sigismundoq; ad arma capiendâ incitato, tum quod eius oppidi principes Veneti hostes nominis existimabantur, senatus incendendum & diruendum censuit. Burgius interea proditiõnis apud Decemuiros accusatus, quòd pontem ad Callianum, ut exercitum in fraudem conijceret, dolo malo propulisset, atq; in uincula cõiectus, Marci Beatiiani senatus scribæ, qui ei bello cum legatis interfuerat, testimonio absolutus est, ordinibusq; redditus. Miserat ante eos dies ad Sigismundum Innocentius Roma Paridem Episcopum Auximi, qui eum hortaretur, uti bello finem imponeret: non esse tempus, imminente regno Italiæ & Romanis rebus Turca, ut duo potentissimi ad illum repellendum populi leuissimis de causis armis inter se decertarent, odijsq; mutuis contererentur: ipso arbitro suarum cum Senatu Veneto discordiarum, si uellet, uteretur: se ei pro rerum æqui-

æquitate non defuturum. Is apud illum Legatus dies aliquot tractandis pacis conditionibus fuit. Venetias deinde cum mandatis est profectus: quibus à Senatu nõ probatis, re infecta Romam redijt de mense Septembri, cum ante Idus Sextiles Seuerinas imperator interijisset. Egerat illud idem etiã cum Senatu Veneto Pontifex per suum apud ipsos internuncium Nicolaum Francum Episcopum Taurisanorũ, qui ciuitatem & hortari & monere non destiterat: sed nihilo minus irritus omnis eius conatus fuit, quoad fessus belli dispendio Sigismundus (alere enim exercitum non poterat) missis sepe inter eos legatis fœdus cum Venetis percussit Idibus Nouembris. Fœderis conditiones fuerunt, uti bello ablata, quæ antiquitus eorum, qui amississent, fuerint, restituerentur: & negotiatoribus Venetis damna illata sarcirentur: quæ superessent inter eos res, quibus de rebus non conuenerat, de ijs Innocentij iudicium esset. Is finis bello Rhetico fuit. Milites deinde in hyberna sunt deducti, dimissusq; ob remp. segniter gestã Iulius Camers. Roberti uerò duo liberi, Gaspar atq; Antonius, in reip. militiã conscripti, sexcentis equitibus præficiuntur: centurionesq; aliquot, qui egregiam operam nauauerant, donis militaribus aucti: quorũ uni etiã dos filiae numerata, auri ternæ libræ. Erantq; iam Sebastianus Baduarius, Bernardus Bembus pater meus, legati ad Innocentiũ profecti cum alijs de causis, tum ut apud illum de castellis Nomiõ et Iuano captis à Venetico exercitu, de quibus erat lis, disceptarent. His ita cõstitutis rebus, quòd ex hilarata pacis nomine ciuitas iam etiã ante hoc bellum in omnem luxum domesticum sese effuderat, insequentis anni initio leges sumptuariæ reuocantur. Itaq; coenæ pauones, phasianæ aues, lautioresq; epulæ, cubiculis

stragule uestes ex auro, argento, purpura interdicutur^r omnis ornatus muliebris decē auri libras excedere nō permittitur: ampla delatoribus premia, seruis insuper libertas decret. x. quanquā cauerūt etiā patres in Rhetici seruore belli, ne ale. i. ne ue ullo alio pr. eter ludum latruncolorū eum in urbe, tum per x x v. millia passuum extra urbis fines in pecunia luderetur, exceptis nuptiarū celebritatibus, et cauponis, & ea fori parte, quæ ad columnas est, atq; ipsa fori porticu: edictūq; ne ijs in locis lusio auri unciæ partē quintam excederet. Viarū etiā urbanarū angustijs prospectū est, sublatis tabernarū pluteis, qui in uias prominebant: pontesq; ligni, quibus uniuersæ propè urbis insule aquis inter fluentibus discretæ coniungebantur, ex lateribus, & lapide Istrico publicè tota urbe fieri coepti. Atq; inter hæc Ioannes Bentiuolus Bononiensis, eius oppidi princeps, uisendæ urbis et salutorū patrum causa Venetias uenit: atq; à Senatu liberaliter acceptus, cum plures dies ea in re atq; studio consumpsisset, donatus ciuitate, ac iure comitorū, domum redijt. Quo quidē tempore infans biceps Patauij natus est, uixitq; horas aliquot. Eum nos pueri ad urbem uidimus, cum promiraculo circumferretur. Eorum duorum capitum utrunque suo cum collo atque ceruicibus à summo ita pectore suspendebatur, ut toti corpori esse par atque proprium possit: utriq; ori eadem species inerat. Post eos dies Regina Dactæ Roma domum rediens, Venetias & ipsa se contulit: acceptaq; regio apparatu, urbe inspecta, suburbijq; perlustratis, uix se reddidit. Eo tempore Hieronymus Rhearius, qui Sixti Pont. Max. beneficio duorū in Flaminia oppidorum, Fori Liuji, et Fori Cornelij, regnum obtinebat, suo in cubiculo à suis ciuibus trucidatus, atque in forum de

fenestra

fenestra proiectus, sœdum spectaculum populo præbuit, implicuitq; intestinis exterisq; bellis atq; incendijs ciuitatē: quæ quidem incendia uix ægrèq; nobilitatis interitus, & multorum hominum consecutæ cædes restinxerunt. Neque multo post Galeotus Manfredus, Fauentiam item obtinens, admissis noctu ab uxore sicarijs, suo & ipse in lectulo confusus, oppidum tumultu & seditionibus impleuit. Hæc senatui nunciata, eum à rei maritimæ cura nō auerterunt. Erat iam antea sanè rumor, classē ingentem à Baiasete Turcarum Rege comparatā, in mare Aegæum uela facturum. Itaq; Francisco Priolo classis præfecto designato mandauerunt patres, maturaret præfisciet: quoniam existimabant Baiasetem eo maxime tempore mentem atq; animum ad Cyprum insulam adiecisse, eò quo celerius posset contendere iusserunt. Is mense Aprilii cōscendens, Corcyram, deinde unā cum Cosma Pascalico legato Methonem adu. uigauit: quem subsecutus Nicolaus Capellus item legatus, auxit earum, quæ Methone erant, longarum nauium numerum: quibus cum nauibus Præfectus (erant autem triremes uiginti quinque, minorā nauigia longa plus minus decem) die quinto Cyprum atigit. Ea intellecta re, Turcarum classis omnis generis longarum nauium, cum à Cypro non longè abesset, mare Isticum præteruectā, sine ullo usu in Hellepontum redijt. Auxerat Cyprum patribus curam, quod intelligebant Ferdinandū regem Neapolis in Federici filij sui nuptias regina pellectā, occupandæ insulæ occasionem querere. Ea erat Catherina Venetijs oriunda è gente Corneliorum clara atq; illustri, quā Marcus Cornelius pater Iacobo Lusiniانو regi Cyprio in matrimonium collocauerat, numerata regi pecunia dotis nomine auri ad libras mille. Eam rex breui tem

pore profluuiio uentris sublatuſ prægnantem reliquit, ſcriptis tabulis, quibus illiſm regni heredem naſciturã cū ſobole inſtituerat ſub Veneti Senatus tutela: quo à Senatu Corneliam, tanquam reip. filiam, publica interpoſita fide acceptã, uxorem duxerat. Itaq; poſt mortem patris natus filius anno uertente natali ſuo diem cum obiſſet, nouasq; res nonnulli eo in regno principes molirentur, claſſe ad inſulam celeriter miſſa cum legatis, & Cornelio patre, qui reginæ aſſiderent, eos Senatus facilè tumultus compreſſit. Tranquillitate inſule reſtituta, mulier uidua autoritate reipub. quindecim iam annos poſt uiri mortem pacatè regnum obtinuerat, cum per internuncios Riium Marinũ Neapolitanum, qui regi Cyprio perſamiliaris fuerat, & Triſlanum Cibeletum Cyprium, cui erat ſoror è reginæ ſamulis, Ferdinandus rex clam eas, quas dñxi, nuptias procurabat. Ii cum à Rege miſſi in inſulã deſcendiſſent, à præſeſſo claſſis capti, atq; in uincula conieſti ſunt, Venetiãq; tranſmiſſi: tãciſi Triſtanus, qui, propterea quòd poſt regis Cyprij mortem tumultu excitato Andrẽ Cornelium reginæ patruum interfece- rat, exulq; factus fuerat, ſui poenas ſceleris ſe perſoluturũ ſciebat, Adamante, quẽ in annulo geſtabat, per os in ſtomachũ recepto, aqua inſuper, quæ metalla diuidit, epota, dum portaretur, interiit. Iis permoti rebus Decemui-ri (quanquã quidem non Ferdinandi modò artes, ſed Turcarum quoq; inſidias, inceptaq; timuerãt: neq; nihil etiã ab rege Syriæ propter uicinitatem metuebant) Georgio Cornelio reginæ fratri dant negotium, uti ſe ad ſororem conferat, eiq; perſuadeat, ut reſiſta regni procuratione reipub. ad urbem reuertatur, atq; in patria malit, interq; ſuos, quod reliquũ eſt uitæ, ſecure atq; tranquillè degere, quàm in remota ſuſpectaq; inſula

inſula alienigenis hominibus ſeſe, uitamq; ſuam credere. Cornelius paruulo nauigio, ut celerius iter faceret, parte itineris conſecta, brumalibus diebus in Cyprium tranſmiſit, & ſorori, quam ob cauſam ueniſſet, expoſiuit. Nouitate rei per mota, recuſare illa, neq; ſibi perſuaderi uelle, uti regnum opulentum relinqueret, mulier regio uictu, regijs honoribus aſſueta, quæq; ſciret, quàm nullo præcipuo iure, quamq; parcè in rep. uiueretur: ſatis eſſe dicere, ſi ſe mortua, ea inſula in reip. poteſtatem redigatur. Contra Cornelium niſi, rogareq; ne pluriſ terrã Cypriã, quàm natale ſolum, quamq; remp. faceret: caſus humanarum rerum eſſe incertos: fieri momento horæ poſſe, ut regno expellatur, tam potentibus regibus quaſi obſeſſa atq; præcincta, eius inſule dominatio nem affectantibus, quamplurimis etiã Cyprij principibus à femina ſeſe regi non obſcurè indignantibus. His eam caſibus et periculis una modò re atq; cõſilio pulcherrimè ire obuiam poſſe, ſuum ſi regnum, quoniam liberis careat, reip. fidei iam nunc uiuens florensq; commiſerit. Dum inſidiarum & ſuſpicionum tempora nõ pleniffima fuerunt, eam regno ſuo frui, nõ permiſiſſe ſolum remp. ſed etiam uti frucretur adiuuiſſe: idq; ipſi incundiſſimũ accidiſſe. Nunc autem, cum nihil à quoquam tuti ſit, cum omnibus à uicinis regibus, atq; etiam à longinquis & magno ſciunctis atq; ſeparatis mari omnes artes adhibeantur, & tanquam retia ei inſule tendantur, quibus capi & teneri poſſit: Senatum ad id deſcendiſſe, quòd unum ſibi uſum eſſet omnium impendentium malorum & periculorum remedium: quorũ ſi reliqua ipſa nihil timeret, num illud non perhorreſceret, quòd, niſi præſidio celerrimè cõparato inſulam Senatus firmauiffet, aſtate illam proxima Turcarũ claſſis occupauiffet, atq; ipſa

sum uel fugae sese dare cōgisset, uel captam Byzantium dixisset quod eam casus aut offensio aliqua compellere, turpiter uti faciat, potest: praestare, id incredibili reip. gratia, suiq; facti summa cum gloria celebritateq; anteuertisse. Occasionem esse uariam, multiplicē, subitam: non singula hostium consilia prouideri semper posse: non semper homines in tempore adesse: inter intimum Adriaci maris sinum, Cypriq; litora multum terrarum, multa maria interesse. haec illi cogitanda, haec in primis pensitanda esse. Quod si nulla necessitas urgeat, quid esset tandem aptius atq; commodius ad eius famam nominis sempiternā, quā suae illam patriae regnum nobilissimum tradere, ut in annalibus referatur, Venetam remp. à sua ciuic Cypri insulae opulentissimae imperio auctam, atq; condecoratam fuisse omni eam in regione nomen regni obtenturā. Si optio ipsius sit, cum tot annos apud Cyprios uixerit, debere eam cupere suis etiam à ciuibus aliquando suaq; in patria se saluari atq; conspici: splendorem suum fratri, sororibus, propinquis, familiæ, demum ei urbi, in qua nata alitaq; sit, cōmunicare. Nullius unquā feminae, neq; etiam uiri, tam gratum aduentum reipub. fuisse, quā ipsius futurum. Quod si Venetiae abiectum aliquod oppidulum esset, locoq; aspero atq; ignobili situm, esse tamen eius pietatis, atq; humani planè animi, qua in terra nascens caelum hauserit, reuisere eam uelle, seseq; suis omnibus tanto post tempore ostendere: at cum ea omnino urbs, omnes aliae urbes, quas sol aspicit, propè excellere omnium hominū consensu praedicetur, atq; ipsa in Italia omnium sit eius terrae urbium opportunissima, quidnā esse causae posse, quam obrem à Senatu atq; à repub. tanto post tempore inuitata, non se eò libentissimè conferat? Quod regina sit, quod multos

multos annos securè atq; feliciter regnarit, gratiam esse Senatui, à quo id acceperit, referendam: eam gratiam pessimè relatum iri, si Senatum, se uocantem, omnibusq; honoribus prosequi cupientem, despexerit. Postremò, cum ipse ei frater sit, atq; is frater, cui multum illa semper tribuerit: si hoc non impiret, non tam eam adduci non potuisse, ut reipub. satisfaceret, quā se noluisse, omnes homines existimatos: eoq; se nomine magnam totius ciuitatis inuidiam subitum, liberisq; relicturum. Itaq; flecti se sineret, & cum sibi ipsa in praesentia consuleret, tum in posterum respiceret ad suos. Nihil esse laudabilius, quā secunda fortuna moderatè uti, neq; in summo semper gradu uelle consistere. Deos etiam immortales consueuisse, quibus se diu beneuolos praestiterunt, eos aliqua non iucunda re interduum probare, at se homines esse natos reminiscantur: nullas eam preces posse illis gratiores adhibere, nullam potiore uictimā cedere, quā eorum uoluntati atq; muneri sese praesto esse profiteri. Deorum autem uoluntatē eam esse existimare nos oportere, quae patriae sit, optimeq; constitutae reipub. Haec Cornelius cum dixisset, homo apprimè eloquens, non doctrina ille quidem, aut sapientiae studijs, sed naturae quadam ui liberali atq; munere, regina obortis iam Lachrymis, ubi primitū fari pouit, Si tibi hoc ita frater uidetur, & mihi, inquit, uidetur: aut, ut uideatur, meo animo imperabo: sed magis à te patria regnum meum acceperit, quā à me. His dictis, constitutoq; quid factū opus esset, anno insequente iam inito, clausis praefectus legatiq; re diuina facta, in Famagusta oppidi foro, regina inspectante atq; iubente, reipub. uexilla crexerunt, Cypriumq; regnum in prouinciā est redactum. Regina post haec suppellectili regia imposta, Cornelio cum

fratre naues longas conscendit, atq; ad portus Veneti angustias estate media appulit: exceptaq; ab Augustino Barbadi co ciuitatis principe, & patribus, qui ei obuiam ierant, ad Nicolai fanum, quod est in portus littore, magna omnium ordinum, atque adeo omnium hominum in cymbis impostorum prosequentiumq; Letitia, ipsa uecta Bucentauro nauim media inter patres, matronasq; nobilissimas ciuitatis, urbem est ingressa, quod ante id tempus Venetarum sceminarum contigerat nulli: Letissimusq; is profectio dies ciuitati fuit. Asulum subinde oppidum in Taurisanis collibus ei à Decemuiris dono datū, atq; auri quinquaginta libræ in annos singulos constitutæ pensionis nomine: tum muneris in præsentia decem libræ. Superiore anno autē (ut ad eas res, quibus de rebus antè dicendum fuerat, reuertamur) ne ciuitatem onerariarū nauium numerus, prouentusq; deficeret, Senatusconsultum factum est, quæ in nauibus exterarū nationum mercaturæ causa imponerentur, ea fisco deberi, uino Cretico excepto: pro quo tamen portorij nomine Venetis magistratibus pares amphorarum numero auri semuncias mercatores soluerent. tum quicumq; nauem magnā onerariam fabricandam insitueret, uti ei questores de triginta auri libris cōmodarent, eodem Senatusconsulto continebatur. Post hæc cum Tremezeni rex, quod est oppidū Aphricæ, non longissimè à freti angustijs contra Hispaniā situm, à Senatu per legatos petiisset, uti ciuem Venetum eò mitteret, qui suis in oppidis tribus ius reipub. hominibus diceret, Senatus censuit, quo regiæ postulationi satisfaceret, uti magistratus crearetur, eoq; mitteretur, ad quæ centesima mercium omnium, quæ merces eis in oppidis uenderentur, perueniret: estq; ad ea oppida omnium primus Aloisius Pizana-

nus

nus missus. Eodem tempore Senatus iussu in Idri lacus ripa, loco alto atq; eduto, quo in loco Anso Brixiani agri uicinus est, magis arx operis, crebraq; munitiones instituitæ, ac tertio confectæ anno, omnem illam oram tutiorem, ac celebratiorem reddiderunt. Eodem quoq; anno Decemuir legem tulerūt, ne aperte suffragia inirentur: qui secus fecisset, suffragiorū iure, magistratibusq; annos duos careret. De Græcis item equitibus, qui reipub. militiam faciebant, lex est lata: qui eorum colonie nomine ad insulam Zacynthum ire uellent, uti ijs agri publicè darentur, in primisq; Theodoro Palæologo, si eò mittere aliquem suorū uellet, propter eius summū in reimp. studium, summā fidem, singularemq; constantiam. Regis etiam Roxolanorū legatio cum preciosarū pellium muneribus ad Senatū uenit, petijtq; ut ad ipsorum littora reip. onerariæ naues longæ ad mercaturā exercendam mitterentur. Ea de re, propter longinquitatē itineris, nauigationisq; tædium atq; pericula, quod Maxotis erat palus emeticnda, nihil est impetratum. Legati, qui duo erant fratres, honorificè accepti, ueste uterq; aurea, & auri libra publicè donati, Romā profecti sunt. Insequente uerò anno, de quo paulò antè dicere incepimus, Franciscus Gonzaga, qui Mantuæ regnum à maioribus traditū obtinebat, in reipub. militiam conscriptus est: eiq; Senatusconsultū est missum, quo ex Senatusconsulto equitibus cataphractis trecentis, sagittarijs qui equo uterentur, quadringentis, militibus ducentis & quinquaginta præesset. Cum autem Matthias Pannoniæ rex, homo rei militaris scientia atq; gloria clarus, bellum Federico Imperatori duobus exercitibus intulisset, uno in Carnos, altero in Liburnorū fines immisso: Senatus uicinitate belli adductus, per Antonium Bolduum,

C 2

Dominicum Bolanum legatos, illum ad Federicum, hunc ad Matthiã missos, eorum regum animos iam exulceratos leniit: itaq; induci.e inter eos dict.e. Earum induciarum tempore, solutus belli occupationibus Federicus Tridentum uenit, omnem illum Itali.e tractum, qui à lacu Benaco ad Aquileiam secundum Alpes est, si per Venetos liceat, animi causa perlustraturus. Ea intellecta re Senatus Hieronymũ Barbarum, Dominicum Grimanium, qui postea Cardinalis fuit, Paulum Trivisanum, Hieronymum Leonem legatos ad eum misit, qui ei uenienti obuiam Roueretũ profecti sunt, rciq; pub. nomine illum salutatum exceperunt. caq; postea legatio, quo ad is in Itali.a fuit, ei prestò omnibus in reipub. locis fuit, atq; uti pro copia locorum quammaximi ei honores haberentur, studium & diligentiam adhibuit. Federicus Benacum primum inuisens, omniaq; littora biremi circumuectus, eius presertim or.e que ad meridiem uergit, aspectu atq; fragrantia, quod est pomi Medici plena, mirifice exhilaratus, tum aque perlucidissim.e amcenitate oblectatus, piscationibusq; delectatus est. Capitur eo in lacu propè medio, quaq; altissima est aqua, piscis clarus Carpio ab incolis dictus, pedis plerunq; longitudine: qui omnino piscis alibi non capitur: eum piscem capere atq; cognoscere Federico uoluptati fuit. Veronam deinde, tum Vicentiam, Bassianum, Taurisum, Cornelianum, Forum Iulij, Aquileiam, Portumq; Naonis, qui locus in ipsius ditione est, lento itinere peruenit. E Naonis uerò portu tres legatos ad Senatũ misit actũ gratis, quòd per eius loca tam liberaliter, tantisq; honoribus susceptus fuisset, tamq; beneuolam in sese ciuitatis uoluntatem cognouisset. Ab Aquilei.e finibus suum in regnum concessit. Eodem tempore ut infantibus uulgo quæstis, qui

note impo-
tam sub
de p. h. e.
p. h. e. e.
si Soc. f. e.
ne tempore
est sub. e.
ptai.

tis, qui publicè alebantur, quorumq; magnopere numerus excreuerat, largius uberiusq; esset, in Senatu lex est perlatã, ut naualium urbanorum magistratus in annos singulos tritici molita sestaria, quæ appellant, ducẽta, uini amphoras daodecim eorum curatoribus darent: ijsq; rebus ex reipub. horreis sylu.e casæ ad ignem domesticum carros ducentos eorum presecti adderent. Terruit nõ multò post ciuitatem, quòd ad diem tertium Iduum Sextilis duæ turres omnium, quæ in urbe essent, maxim.e atq; altissim.e noctu de cœlo taetæ conflagrauerũt, culminibus incendio latè spectabili absumptis: una, quæ in foro est, cuius erat culmen inauratum, altera quæ est media in urbe ad Francisci. Senatus post hæc legibus aliquot promulgandis operam dedit, quæ leges ad portoria urbis conseruanda pertinerent. Etiam in Mariæ clarum miraculis, unde ei nomẽ est, fanum edificatũ iam eo luculentiore opere, quo ipsum angustius est, ut eius artificij elegantia & sumptus aliorum templorum magnitudinem exæquarent, extremo anni die uirgines inductæ sunt. Anno insequente, quod in urbe seuire pestilentia coeperat, triumuiros sananda ciuitate Senatus creauit: isq; postea magistratus nunquam est creari desitus. Eo anno cum incubisset rumor, Baiasetis regis classem non multarum nauium in Aegæum prouchi, ut Nicolaum Sumaripam è Pairo insula, quam obtinebat, expelleret, eaq; potiretur: Nicolaus Capellus legatus cum trirēmibus quatuor Zacynthum contendit, ei presidio, si opus esset, futurus. Sumaripa ubi adesse legatũ cognouit, insigne Venetum sustulit, seseq; reipub. addixit. Neq; multò post Ioannes Cernoichius, cuius erat magnum in Illyrico nomen, magna autoritas, legatos ad Senatũ misit, cupere sese, ut Georgius filius suus Anto-

nij Erici senatoris filiam in matrimonium duceret: petere, ut sibi id facere Senatus uoluntate liceret. Ea de re consultus Senatus censuit, uti nuptiæ fierent. Erat eo tempore Antonius reip. nomine Ferrariae magistratus, qui Prodominus appellabatur: itaq; facta potestate ad urbem uenit, Georgio filiam spondet. Ea dum per legatos in Illyricum traducitur, pater moriens filio regnum tradit: ita nuptiæ inter lachrymas & gratulationem concelebrate, clariorem exitum habuerunt. Gnidus Mariae Rubeus paulò post Venetijs moritur magno totius ciuitatis dolore: funus ei publicè atq; magnificè factum, laudatusq; à Sabellico est. Eius stipendium, equitumq; numerus, duobus eius liberis æquis partibus distributus. Eodem anno tametsi pacata neq; ullo bello implicata esset ciuitas, rei militaris tamen studium non neglexit. Inualuerat iam in bellis consuetudo, inuento Germanorù nobis tradita, ut milites fistulis ferreis uterentur: quibus glaudes plumbeas magna ui ignis impetu mitterent, atq; hostem è longinquo uulnerarent. Eæ erant fistule ad formam atq; imaginem eorum tormentorum, quibus muri oppidorum deiiciuntur, nisi quoddam illa ex ære fusili sunt, maxumq; sepe sunt ponderis, ut carris solidissimis ferratisq;, ac magno iumentorù numero egeant, quibus sustineri atq; regi possint. Fistule è ferro sunt, gestanturq; singulis ab militibus singule ligneis alligatæ armamenti, per quæ capiuntur, & puluere ad ignem celeriter cõprehendendum idoneo infarciuntur, & glande immissa humeris sublata in hostem conuertuntur. Eo telo qui uiti scirent, ut reip. suppetere, peritissimos eius rei homines undiq; conquisitos accersitosq;, Decemviri suas ad urbes miserunt, qui iuuentutem insituerent atq; ut agrestes maxime homines id armorum genus docerentur,

rentur, singulis in uicis pagisq; uti duo puberes ei artificio assueferent, edixerunt: atque ijs omnium onerum inuauitatem concesserunt, quo studiosiores & diligentiores unum ad id munus obeundum reliquis liberati oneribus attributis fierent: eosq; puberes die dicta ad suum quosq; oppidum quotannis signo glande feriendo conuenire uoluerunt: qui uicisset, eius toti pago aut castello uacationem esse munerù annuam, eo excepto munere, quo ad Medoaci fluminis derivatione tenebantur, imperauerunt. Inter hæc cum antea fures domestici lege antiquitus instituta pœna multò leuiore plecterentur, quam ij, qui eandem domù non incolerent: qua ex re fiebat, uti aucta seruorum & inquilinorù audacia, omnibus penè in domibus furti exercerentur, maioribus in comitijs mense Sextili lex est perlata, qua lege eadem esset in seruos reliquosq; fures contubernales pœna constituta, idem ius, qua pœna, quoq; iure in alienos exterosq; fures animaduertere ciuitatis magistratus consueuerat. At ea quæ subsequuta est hyeme, tantus tamq; perpetuus niuium rigor fuit, ut omnia urbis æstuaria cõgelauerint: neq; pedibus modo, sed in equis etiam homines ex agris ad extremum urbis marginem cõcatibus importandis sine periculo uentitarent: magistratusq; Messrinus ad Secundi sanum, quod est in medijs ad urbem uadis, curru peruenit. quibus quidem diebus etiam in media lausimaq; urbis uia, per quam unam naues onerariæ magnæ permeant, cõstricto glacie mari, niueq; superaddita, admisis per ludii specie equis, Græci hastati equites concurrerunt. Vini, ficus, oleæ, anni aliquot intra Alpes, Athesimq; atq; Padum flumina, exiistis super terram arboribus, prouentum angustiorem habuerunt. Vere insequente Innocentius Pont. Max. per suos interuuncios

eiusmodi sententiam Tridenti pronunciauit: Quòd Veneti à Sigismundo lacepsiti bello Rhetico se defendissent, impensasq; magnas eo in bello fecissent, Nomium & Iuanum castella iure ab ijs capta atq; retenta sibi uideri. à Senatu tamē petijt, uellet ea ipsa Sigismundo ultrò reddere: id se propterea cupere ostendens, ne pax inter ipsos inita, ea de causa uiolaretur. Cuius autoritate moti patres, praesidijs abduclis Nomium & Iuanum Sigismundo restituerunt. Obijt per eos dies mortē Romae Marcus Barbus Pauli secundi Pont. Max. fratris filius è Cardinalium collegio, uir & doctrina, & probitate, & sanctitate uitae, & Romanorū ciuium gratia egregiè insignis: quiq; comitijs Pontificalibus Sixti morte habitis, parum absuit quin à collegio summū locum adipisceretur. Eo mortuo Innocentius Patriarchatū (sic enim appellant) Aquileiensem, quem is multos annos obtinuerat, Hermolao Barbaro legato apud se Veneto attribuit. quod ubi ciuitas intellexit, tametsi Hermolaus ad Senatum scripserat, coactum se à Pontifice uestem senatoriam mutauisse: quoniam tamen sacerdotijs cooptari ciues Veneti, qui legati Romae essent, lege prohibebantur, grauiter tulit ausum illum contra leges patrias facere. Auxit eius rei magno pere inuidiam, quòd antea ex Hermolai literis, quas ad Senatum de Barbi morte dederat, more institutoq; maiorū comitijs senatorijs praediciū patres fecerant, cuius ipsi ciuis nomen ad id adipiscendum sacerdotium Innocentio commendarent: itaq; deceptos in eo sese ac propè delusos querebantur. Erat omnino Hermolai, propter eius summam in literarum atq; optimarum artium studijs praestantiam, magnum apud exteris nationes nomen, apud suos quidem certe maximum: nam ad doctrinae singularē opinionem citam

uitae

uitae perpetuam innocentiam adiunxerat: simul is multum patris opibus, et gratia, qui summo proximū in ciuitate magistratum gerebat, multum clientelis, necessitudinibus, propinquitatibusq; pollebat: quibus tamē in rebus omnibus satis sibi praesidij non habuit, cum pluris à patribus una legū charitas maiestasq;, quam ullorum ciuium omnibus aucta nominibus dignitas atque claritas, fieret. Decemuii enim literas ad eum seuerè scriptas dederunt, mora omni excusationeq; sublata, sacerdotiū repudiaret: id si non faceret, patrem magistratu remoturos, et bona eius publicaret praese tulerunt. At pater, perspecta ciuitatis uoluntate, omnib. tentatis rebus, cum iam eam flecti & leniri posse diffideret, aegritudine animi est mortuus. Filius nō multò post Romae, editis Plinianis castigationibus, immensi propè laboris opere, priuatus plebeio morbo perijt. cum uitae finē Hermolaus habuit, omniū ex sua ciuitate, qui ante illū nati essent, Latinorū & Graecorū literis planè doctissimus. Eo tempore ab Hieronymo Marcello literae Byzantio uenerunt: erat is Venetus eo in oppido uetere consuetudine magistratus: quibus literis Marcellus Senatū certiorē faciebat, sibi ab rege imperatum statim Byzantio discederet: eius rei causam fuisse, quòd rex diceret Marcellum suis de rebus & consilijs ad Senatum scripsisse: uelle se, atq; decreuisse, posthac suo in oppido ei magistratui locum non esse: sed eum tamen, quod cum Venetis haberet, uti antea tenebatur, sese teneri. His de causis Senatus ad regem Dominicū Triuisanum legauit, qui prima ad nauigandum idonea tempestate proficisceretur, neq; multò post, anno insequente uix inito, regis legatus ad Senatum uenit, exposuitq; patribus, quas ob causas Baiasetes magistratum eorum Byzantio remouisset: erant autē se-

C 5

re ille ipse, de quibus ad Senatum Marcellus perscripserat: adiunxitq; illud idem etiam omnibus aliarum nationum magistratibus fuisse denunciatum, quod Rex Marcello impera uisset. iisdem diebus antequam mensis Ianuarius desineret, or nandi eos ciues causa, qui pro patria mortem appetissent. Senatus decreuit, uti Damiani Mauri eius classis praefecti, quae prior bello Ferrariensi Padum flumen est ingressa, hostium castellis aliquot in ripa fluminis ui captis, bellicis ex laboribus mortui, duabus filiis dotis nomine quadraginta auri librae ex publica pecunia darentur: sacerdotij autem nomine, si ei uitae se dederet, senae librae. Post dies paucos, cum esset nunciatum Baisete regem classem et exercitum parare, Senatusconsultum est factum, uti sexdecim triremes naues, alteraq; nauis oneraria magna reip. quae ad anchoras erat deligata, confestim ornarentur: altera quae aquam non tetigerat, deduceretur, atq; instrueretur. Sed eo tamen anno eis nauibus resp. non est usa, classis exercitusq; comparatione à Baiafete penitus intermissa. Neque multo post maiorum comitionum lege, quam Lucas Pisanus consiliarius tulit, quadraginta uirale iudicium tertium duobus prioribus est additum. nam sunt in urbe magistratus duo, quos appellare in ciuilibus actionibus licet: unum ab iudicibus urbanis, alterum ab ijs qui publice in oppida atq; prouincias ad ius dicendum mittuntur. si tamen ipsi per se magistratus nihil statuunt, nisi de minimis quibusdam rebus. sed ante eum diem ad alterum tantummodo eorum duorum iudiciorum quadraginta uir alium, quae antiquitus sunt instituta, res ab alijs iudicatas deducebant: illi sententias ferebant, quibus aut probarent, quae deducebantur, aut rescinderent: eas ratas haberi oportebat. Alterum iudicium uitae necisq; habet potestatem: aliusq;

aliusq; ad eos iudices magistratus causas deferit. Illud igitur iudicium quadraginta uirum ex duobus, apud quos ex prouocationibus, quae ad duos illos magistratus fiebant, disceptabatur, cum actionum et causarum multitudini non sufficeret, tertium simile ita est institutum, ut ueteri illi alteri ab urbanis iudicibus, huic recenti et nouo ab exteris interpositae iudicibus appellationes proponerentur. ea re prouocantium querelis aditus, et iuris persecutio duplo facilior et explicatior est facta. Aliam etiam magnopere ualem ciuitati legem maioribus comitijs Antonius Tronus consiliarius paucis post mensibus tulit: qua lege ferendorum suffragiorum nimiam creandis magistratibus licentiam, quae ferri iam non poterat, facile sustulit. Porro ante id tempus suffragiorum ferendorum ratio erat eiusmodi. Loculi lignici tornatiles pedis altitudine bini ciuibus per subsellia coesedentibus, alter praefinus, albus alter afferebantur. Eorum locorum superiore parte detecta, patulaq; uti manus inferri posset, media in angustum atque arctum pars contraheretur consq; ut uni modo suffragio uiam interius daret, extrinsecus ad circumferendum captu multo esset etiam habilior. Infima erat pars plurimorum suffragiorum capax: eaq; detrahi, atq; reponi poterat. detrahebatur autem numerandorum suffragiorum causa. In eorum loculorum utrum quisq; uellet suffragium inferrebat. Id erat glandula parui pomi cerasi magnitudine, ex tela facta, non quidem solide compacta atque firmiter, sed confusa leuiter, quod, in quem cecidisset loculum glans, sentiri posse nolebant. Itaq; pugno etiam clauso manum lege in utrumq; loculum demittebant, ut ea quoq; re cognosci non posset, quo in loculo suffragium esset relictum. Nam quae album in loculum glandulae cecidissent, ea candidato

fauebant: quæ in prasinum essent coniectæ, ijs glandulis candidati repellentur. Hæc cum ita essent antiquitus constituta, ambitio, cui plene locus omnibus in rebuss. semper fuit, eò licentiæ creuerat, ut qui suorum aliquæ creati magistratum uolebat, & ipse summis prehensam digitis glandulam album in loculum palam proieceret, et qui ei proximi erant, idem uti facerent, postularet, illi candidatorum ueriti inuidiam, non suo plerunq; iudicio, sed ad gratiam suffragium apertè ferebant: ea re fiebat, ut indigni sæpe homines, propterea quòd plus aut opibus, aut propinquitatibus, aut omnino clientelis ualuisse, bene de rep. meritis optimisq; ciuibus anteferrentur, magistratusq; adipiscerentur, boni reiecti ac repulsi iacerent. Eam ad perniciem atq; malum cum plures late leges nihil profuisse, uti è ciuitate tolleretur, una omnino Antonij legislatio saluti atq; decori ciuib. fuit. Nam qui bini ad eam diem loculi patuli atq; aperti, binos erant per ministros publicè circumferri soliti, eos & à superiore tectos parte, et unà cõiunctos, inter seq; cõtinentes fieri statuit oportere: ijsq; ambobus sic cõnexis & conglutinatis, unū tantūmodo in superiori parte laterorsum os dedit, eiq; ori tubum prominentè circumduxit semipalmæ spatio, ad interiores loculorū aditus obtegendos: quem per tubum recta utrunque ad loculum manus inferri aptè posset. rursus eorū loculorū prior, tuboq; proximus is collocabatur, cuius loculi glandule candidatos reiciebant. Id ea causa excogitauerat Antonius, ut si quis aliter atq; ipsi libèret, suffragio ferendo cuipiã fauere cogeretur, is, dum narum pertubi os ad posteriorem loculum protenderet, quòd is esset loculus cuius suffragia magistratum crearent, apertis clam digitis in anteriore sineret loculo glandulã decidere. Ita ciues

unum

unum simulando, alterum dissimulando, illud re, quod cuiq; esset prius, audacter efficerent, neq; deprehendi aut cognosci posset quid fecissent. Ea lege post id tempus ciuitas maioribus in comitijs, atque in senatu, & Decemuirum collegio creandis magistratibus semper est usa: liberunq; illi iudicium à gratia atq; inuidia semper fuit. tametsi capitalibus, cæterisq; omnibus in iudicijs, uti, si cui non liqueret, is eò deferri posset, tertium etiam loculum adhibuerunt, eumq; seiunctum à duobus atq; separatum esse uoluerunt. Neque uerò minus Decemuiri ante anni exitum alia ex parte surgentem malorū ciuiū ambitum seuero iudicio represserunt. Erat in quadraginta uiris rerum capitalium iudicibus, qui omnes in Senatu adhibentur, Gabriel Bonus, eorumq; magistrum gerebat. creantur autem semel à collegio magistrum numero omnes duodecim. Eorum magistrorum tres bimestre tempus apud Principem omnibus rebus præsunt: habentq; cum in senatu, tum uerò etiam maioribus in comitijs ferendi leges potestati. post eos tres, item alij ex eodem numero tres eodem loci tantundem temporis præficiuntur, usq; eò, quoad octo menses abeunt, quod est eius collegij temporis uniuersum spatium. Eo cum esset in magistratu Gabriel, Francisco Falerio autore, Principi & reliquis ex eius collegio patribus legem à se scriptã proposuit, qua lege ciuibus omnibus, qui re familiari angusta uterentur, quadraginta annos natis, auri libra singulatim ex publica pecunia quotannis daretur, qua se sipe honestius, liberosq; suos aleret: qui intra eos annos nati essent, annum autem uigesimum quintum excederent, ij sem libram eodem nomine acciperent. Eam ipse legem ferre ad Senatum maioraq; comitia statuerat: itaq; ut consultiis Patribus ferretur (id enim fieri aliter

nō poterat eis tradiderat legendam. Patres ubi legem inspexerunt, quae morē improbi exempli in remp. induceret, ut unus temerē cuius tantum pecuniae publicae ceteris ciuibus clarigaretur: idq; nulla alia de causa eum & Falerium esse aggressos animaducrierent, nisi uti ciuium gratiam ad magistratus adipiscendos aucuparentur: Principi negotiū dederunt, ut utroq; ad se uocato, eos moneret, ne quod amplius ea de lege uerbum facerent. Illi cum dies aliquot siluissent, multorum autem ciuium, quorū uita lex erat opportunissima, uocibus increparentur, suam ipsorum dignitatē ab eis negligi: si legem ferrent, sese quos uellent magistratus adepturos, principesq; ciuitatis cuestigio futuros: ut si quid eius facere possent, experirentur, curam & studium adhibuerunt. Ea re ad collegiū deleta, Decemuii Gabrielem Boniū, & Franciscum Faleriū statim comprehensos, atq; in uincula coniectos, in Cyprum insulam deportandos curauerunt, poena capitis adiecta, ab oppido Nicostensiū ullo tēpore si emigrauissent. Binos autem scribas fisci reip. quibus illi uisi fuerant eius legis consultoribus, et tanquam ministris, in Cretam insulam exulatum miserunt, eadem eis poena proposita ab Rhytymna Cretae oppido diffugietibus. Atq; hoc omnino Decemuii grauioris animaduersionis esse iudiciū uoluerunt, non tam quidem ut de ijs supplicium sumerent, qui legem, tametsi perniciosa, nequedum tamen ad Senatū tulerant, poterantq; per se ab ea re desistere, quam ut reliqui etiam ciues ab eiusmodi quicquam in posterum cogitandi consilio similis timore poenae duorum ciuium exemplo absterrentur. Eiusdem anni Vere Laurentius Medicus Florentinus, excellenti uir ingenio, qui principatum in sua ciuitate obtinebat, uita functus est. aetate media Inno-

centius. Ille tres reliquit liberos, qui omnes breui tempore & principatu & ciuitate eiekti, exulatum abierunt. Huius locum Alexander Borgia Valentinus, opibus & largitione nixus tenuit: atq; hoc planē tempore ciuitas propē quieuit. Insequenti aut iam in Ver progresso anno, ut firmatis inter se trium maximarū Italiae ciuitatum rebus tempora etiam pacatiora fierent, ab Alexandro Pont. Max. & Venetis, & Ioanne Galeatio adolescente regnum in Mediolanensibus obtinente, autore Ludouico patruo, qui ciuitati eius nomine praerat, sedus in x x v. annos percussus, atq; uno eodemq; die ab singulis concelebratum est: quo quisque foedere ad reliquorum sociorum ditiones descendendas, hostesq; propulsandos teneretur. Et quōd erat ea tempestate Romae Gienes Sultanus, Baiaetis regis frater, homo magni inter suos nominis, qui ab eo armis regno pulsus Rhodum confugerat: Rhody, ne bellum in se conuerterent, cum ad regem Gallie, rex ad Innocentium rogatu eius miserat: itaque is ab Alexandro adhibitis custodibus asseruabatur, cum ne fratri renouare bellum possit: cuius rei causa quadringente ab eo auri libr. quotannis Pontifici dependebantur, Romaeq; mittebantur: tum ut eo nomine Baiaetē à bello Christianis inferendo absterret. Est in foedere additum, ut si Veneti armis à Baiaete lacefferentur, Alexander eis Gieiem traderet, cuius auctoritate atq; gratia contra illum uti possent. Eī foederi Hercules Aetstinus Dux princepsq; Ferrariensī, Ludouico suadente, paucis post diebus se adiunxit. His confectis rebus, cum propē omnia spectare ad quietem uiderentur, Leonora Ferdinandi regis Neapolitani filia, Herculis Astini uxor cū duabus filijs, altera Ludouici, altera Francisci Gonzage uxore, atq; Alfonso cū filio, & eius uxore Anna

Ioannis Galeatij sorore, consecris ad Padi ripam nauibus secundo flumine in aestuaria, Venetiasq; se contulit, ut urbem Leto illo tempore inuiserent: quibus quidem foeminis uti quam amplissimi honores haberentur, Senatus decreuit: itaq; & obuiam eis publice itum in Bucentauro nauis, qua in nauis à magna Senatus parte atq; à matronis centum triginta, tota penè ciuitate circumfusa, atq; ad nauigante, sunt exceptae: et per eos dies, quos in urbe consecerunt, nulli eis genus publicae uoluptatis aut liberalitatis defuit: nam et choreae electissimarum foeminarum à principum liberis in comitio celebratae sunt, et bellaria magni et operosi sumptus data, et ludi tota urbe, certaminaq; multiformia edita: quibus ex omnibus unum nouum ciuitati fuit, ut complures cymbae, quibus in singulis quatuor foeminae remigarent, cursu propositis praemijs contenderent. quo in certamine prope mirares accidit: quae à ciuitate animaduersa, diei spectaculoq; letitiam & hilaritatem conduplicauit: ut quemadmodum Leonora duabus cum filijs & nuru aderat, quarum causa ea fiebant, ita cymba, qua in cymba mater cum duabus filijs ac nuru remos impellebat, uicerit.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE

LIBER II.

Itae mulieres domum redierant, cum ab Carolo rege Galliae, eius nominis octauo, certus homo ad Senatum uenit, cuius oratio eiusmodi fuit: Quoniam Carolus in Italiam cum exercitu sit uenturus ad regnum Neapolitanum, quod

quod ad se iure hereditario spectaret, in suam potestatem redigendum: scire cum cupere, quo in se animo ciuitas esset futura: uellet ne, qua in amicitia et necessitudine adhuc quidem egregia & constanti secum fuisset, in ea etiam in posterum manere. Ciuitas noua intellecta re, quaeq; magnam rebus Italis commutationem esse allatura uideretur, consulto Senatu, ne regis in se inuidiam prima omnium excitaret, praesertim cum fieri posset, uti is uel per sese, ut sunt plerumque hominum mobiles ad omnem sermè impetum animi, ab incepto desisteret: uel difficultate atq; magnitudine belli gerendi, adolescens, neq; rei militaris gnarus, abstereretur: uel aliqua interposita mora, atq; à ceteris regibus impedimento explicare se non posset: respondit, se quidem omni tempore pacem bello praetulisse, optareq; ut & ipse quiesceret, & reges principesq; Italos quiescere permitteret: sed si ueniat, ea de causa nihil moturam, neq; ab eius amicitia recessuram. Pero (id enim erat ei nomen) accepta ciuitatis uoluntate Romam abiit: eumq; alij postea regis interpretes duo paucorum mensium spatio cum eisdem serè mandatis separatim sunt subsecuti: quibus interpretibus idem est responsum datum, quod Pero ante acceperat. Sed omnino ad eam belli ab rege capeffendi causam, quae ab illis praedicabatur, quod ei regnum Neapolitanum hereditatis nomine deberetur, etiã aliae causae accedebant: ex quibus una haec fuit. Galeatio Sfortia, qui Mediolani regnum obtinebat, complures ante annos per insidias interfecto, Ludouicus frater, uxorè Galeatij è regni procuratione (quam illa, ut Ioanni Galeatio filio suo admodum paruulo, in fide atq; officio ciuitatem contineret, post uiri mortem susceperat) reliquisq; administris paulatim deiectis, ipse se ei rei praeposuerat, antè

nosq; tredecim præferat: fratris aut filium, cui se regnum procurare præ se ferebat, ita porro aluerat, ijsq; moribus instituerat, ut omnè curam uideretur adhibuisse, ne puer ullam ad frugem perueniret: non rei militaris, non literarum studia, nõ deniq; artem ullam & disciplinã regiam edoceri illum uoluerat, adhibitis etiã ad puerile ingeniu deprauandum corruptoribus, quorum ille conuictu in omnè luxum atq; inertiam assueferet. Ei nondum planè puberi Alfonso Ferdinandi regis filius Isabellam filiam in matrimoniu collocauerat, ex eaq; is etiam liberos procreauerat, ad regni tamen sui gubernaculum à patruo nullam in partẽ admittebatur. Id cum grauius ferret non Alfonso modo socer assiduis propè filiae litteris lachrymisq; permotus, sed multò etiam magis auus Isabellæ Ferdinandus, primò petere à Ludouico ceperunt, uellet pro sua fide atq; iustitia fratris sui filio non adulto modò atq; firmo, sed etiam planè iam uiro, atque adeo duorum filiorum patri, aliquando tandem regnu tradere, suiq; illum imperij, suarũ rerum compotem facere. Ea postulatio cum sepius interposita nihil profuisset, grauioribus apud illum expostulationibus & querelis nõ semel egerunt: postremò eò rem deduxerũt, ut dicerent, sese illum bello persecuturos, ni Ioanni Galcatio, qui cum affinitatẽ, uti cum rege, contraxissent, regiam potestatem remitteret. Horum ille regum minas atq; potentia ueritus, ne tam amplè ciuitatis principatum atq; imperium ulli tradere cogere-tur, quod suũ unius efficere in animo magnopere habebat, filijsq; suis relinquere, cum intelligeret Gallia regibus in regnum Neapolitanũ ius esse, celatis ea de re Alexãdro Venetisq; quibus cum paulò antè foedus percussisset, ad speciem salutandi regis, legationem maximè celebrem ad Carolum misit

misit hortatum, ut id bellum susciperet, suasq; illi opes, copiasq; pollicetur: facillimum factu esse, modò Alpes traiceret, atq; in Italiam se ostenderet, eo regno potiri. Ea tanti hominis hortatio apud Carolum momenti plurimũ habuit. Altera fuit eius rei causa in Antonio, qui Salernũ à maioribus suis traditũ obtinuerat. Is cum ob Ferdinandi regis inimicu in sese animũ sedibus patrijs excessisset, seq; in Gallia ad Carolum cõtulisset, propè quotidianis eum sermonibus admo-nebat, ut tam propria regni opulentissimi capiendi oblatã sibi à dijs immortalibus facultatẽ, ne prætermitteret. Ferdinandum hominẽ esse auarum, crudelem, nulla fide, nulla iustitia: omnes eius regni principes, omnes populos illum odisse: nullius esse negotij rem, cum regno expellere, præsertim Gallia regibus, quorũ nomen atq; autoritas illis in regionibus maximè omniu tum uigret, fueritq; semper plurimi. Alexander etiã Pont. Max. moleste ferens Virginiũ Vrsinum eius familie principẽ, ausum esse à Francisco Cibo Innocentij Pont. ante se Max. filio, oppidum Anagninam in Sabatini lacus ripa, quod erat in Pontificum Maximorũ ditione, abestq; ab urbe xv i. millia passuum, nulla facta sibi ab ipso eius rei potestate, coemisse: quoniã Virginius à Ferdinando fouebatur, ne quid facere inuitus cogere-tur: Carolum & ipse ad id suscipiendũ bellum hortabatur, uindicandi sese de aduerso suis rebus suaq; dignitati rege causa. quas ad res omnes etiam illud adiungebatur, quòd ex Gallis principibus ijs, qui apud Carolum autoritate gratiaq; pollebant, nonnulli rerum Italicarum, Romaniq; Pontificis, quã erat iter faciendum, occasione amplissimis sacerdotij dignitatibus sese iri auctum, & honestatum confidebant: alios exercituum, & regendorum populorum, quos essent sub-

iccturi, spes & cupiditas incendebat. multi etiã sua leuitate & nouarum rerum studijs mouebantur, ut regem ad professionem impellerent. Interim Autumni mensibus tota ferè ceteriore Gallia eiusmodi tempestates, tamq; continentes pluuie fuerunt, ut in Bergomatium finibus aqua denos quinos pedes præter consuetudinẽ excreuerit, ædificijsq; quamplurimis dirutis, ac pontibus lapideis abreptis, magnum puerorum & mulierum, magnum etiã uirorum numerũ repente impetu oppræsserit. Neq; in Brixianorum finibus flumina non ingentem stragem ediderunt. Athesis quidem cum Verone urbis magnam partem peruassisset, & complures domorum parietes subruisset, etiã pontem firmissimum medio in oppido detecit. Medoacus & ipse ripas non uno loco transgressus, optimã Patauini agri partẽ illuuiæ uastitateq; fœdauit. Padus omnino utriusq; ripæ uicinitates ita est depopulatus, ut omnia luctu et marorib. impleuerit. atq; hanc quidem esse quasi deorum immortalium significationem, quæ Gallorũ in Italian aduentum portenderet, omnes penè homines interpretabantur, & prodigij loco ducebant: erantq; permulti, qui maxime ad Venetos, quod eorũ regionibus & oppidis aquæ magnũ detrimentũ intulissent, eam rem, atq; id prodigium existimabant pertinere. Ordo rerum me admonet, ut duo ciuitatis iudicia hoc ipso facta tempore silentio ne obruam. Erat in ciuium nobilitate Ioannes Georgius, homo ferox, nullaq; pictate, qui ab Antonio Bernardo Taurisanorũ prætore ob maledicta indeos, aliãq; scelera exul eius oppidi factus fuerat, damnatusq; ut si eo rediret, lingua ei amputaretur, manusq; altera præcideretur. Is Taurisim alio prætore cum reuertisset, uirginemq; ui adhibita uiolauisset, Decemuiri missis illõ suis

suis rerum capitalium ministris atq; uindicibus, Georgium comprehendit, deq; eo Antonianum supplicium medio in foro sumi iusserunt: eo sumpto, Venetias adductum in Cretam deportari mandauerũt. Neq; multo post Antonius Bolduus Triumuir ex aduocatis reipub. Dominicum Bolanum Caniani filium collegam suum accusatum acceptæ eo in magistratu ab reis & litigatoribus pecuniæ ad Senatũ detulit. Cum Senatus eum comprehendit, atq; ex uinculis causam dicere iussisset, ille autẽ fuga se iudicio eripisset, absens damnatus est, ut intra mensem se carceri dederet, Caniam Cretæ oppidum exulatum deportandum: quod si non faceret, comprehenso cœruices absunderentur, bonaq; publicarentur, magnis propositis præmijs ijs, qui eum aut uiuum magistratibus tradidissent, aut ipsi occidissent. Post hæc de aduentu Gallorum fama percrebrescente, ac Ferdinando rege exercitum & classẽ ad hostes repellendos cõparante, atq; omnibus Alexandrum Pont. Max. pollicitationibus, ut suarum partium esset, sollicitante, Ludonicus ueritus, ne si inter eos conuenisset, Ferdinandus, præmissis in Galliam suis & Alexandri celeriter copijs, è regni eum procuratione atq; fastigio ante Caroli aduentũ expelleret, creptamq; filij sui genero dignitatem atq; imperium restitueret: à Senatu petijt, ut quos haberet milites equitesq; ad Ollij fluminis ripã, quod est in Brixianorum finibus, iuberet proficisci, uti regem ab eo incundo consilio abduceret: aut, si id non posset, ipsi flumen transirent, seseq; tuerentur. Ea re à Senatu non impetrata, quod diceret sibi id necesse eius tam firmis rebus non uideri, iterum ad Carolum legatos misit rogatum, ut maturaret Alpes transmittere, sese ei de pecunia cõmodaturum, suasq; copias cum illo coniuncturum, ubi primum terram

Italiae attigisset. Carolus, qui plures iam menses in ea modò prædicatione consumpssisset, uelle se Neapolim armis suam facere, atq; ijs, qui apud illum plurimum poterant, partim bellum suadentibus, partim dissuadentibus, nihil etiã nunc constituisset, quod pro firmo atq; certo haberetur: acceptis Ludouici tum hortationibus diligentioribus, tum pollicitis, foedus cum Ferdinando & Elisabetha Hispaniæ regibus percussit, nonnullis eis oppidis in Pyrenæo saltu gratis restitutis, quæ pridem oppida Aloisius rex eius pater à Ferdinandi patre pignoris nomine acceperat. deinde ad diem nonum Calendarum Ianuarij, adhibitis totius Galliae principibus, statuit omnibus alijs omiſsis rebus proficisci. De eo cum esset amicorum literis celeriter Ferdinandus certior factus, primis anni diebus è uenatu lectulū petens, acri urgente pituita, intra biduum est mortuus: cuius Alfonso maiorem natu filium Federicus natu minor, reliquiq; Neapolitani principes regem salutauerunt. Alfonso regno patris inito, per legatum Venetū, qui paulò antè ad Ferdinandum uenerat, insolitisq; ab eo & obuiationibus, & alijs honorū generibus exceptus fuerat, à Senatu petijt, ut cum Ludouico ageret, ne is Carolū ad profectiōē incitaret, prædemq; se apud illum constitueret: nihil ipsum ullo tempore moturum, quo minus is regni Mediolanensis procuratione quoad uellet, uteretur. Senatus ea de re cum apud Ludouicū Alfonso uerbis egisset, eumq; esset magnopere hortatus, ne Gallis in Italiam ueniendi auctor adiutorq; esset, ille autem nihil eiusmodi respondisset, quo se ab eo consilio remoturus uideretur: ne frustra operam insumeret, destitit, neq; amplius eam cogitationem est aggressus. Miserat ante eos dies ad Senatum Carolus Philippum Argentonium legatum; si se res-

pub.

pub. in belli Neapolitani societatem cum ipso coniungeret, quam uellet eius regni partem sibi deponeret, nihil illum recusaturum: id si non uellet, quòd pollicita esset se ab eius amicitia non discessuram, in eo perseueraret: iussum se esse apud Patres morã trahere, omniaq; regis consilia cum ipsis cōmunicare. Ad hæc ciuitas ita respondit: Tantas esse Caroli regis ad id gerendum bellum facultates, tam præsentē omnium rerum copiam, ut sui auxiliij nihil indigeat: itaq; se more exemploq; maiorum, qui bella nisi læcessiti non fecissent, quieturam: nec partem sibi eius regni postulaturam, cuius nullum ipsa ius habeat: ceterum, quod alijs regis nuncijs dixisset, pollicitaq; esset, ab eo non recedere, regisq; beneuolentiam sese plurimi semper facturam: ipsum quidem eo nomine & nunc libenter uidisse, et, si maneat, eo libentius uisuram, quo erit etiam urbana mora & quotidianis colloctionibus familiarior: quæq; regis intererunt, pro sua uetere in patrem eius atq; ipsum necessitudine, ea in dies, ut ipsi nota sint, curaturam. Iisdem propè diebus Senatus Bartholomæo Collioni Bergomati imperatori suo, quòd multa bella singulari uirtute, fide incōparabili gessisset, remq; militarem superiorum imperatorum negligentia collapsam restituisset, quodq; de rep. optimè meritus, auri libras decies centies ei moriens testamento legauisset, statuã equestre æream inauratã in Ioannis & Pauli arca ponendam censuit. Ea tempestate uita functus est apud Naxios Ioannes Crispus, qui eam ex Cycladibus insulã tresq; alias obtinebat, Rhenem, Scyrū, Melum, duobus liberis paruulis ex pellice relictis. Is propterea quòd auarè atque crudeliter regnauerat, ciuitas concilio coacto statuit reges ulterius nõ perpeti. Erat tum forte fortuna in insulæ oppidiq; portu

D 4

Nicolaus Capellus legatus, eò cum sex longis nauib. ad piratas insequēdos profectus: itaq; nacli occasione ciues, plebsq; omnis, ipsis cum natu maioribus, matribusq; familiis infantes in ulnis gestantibus, cumq; uirginibus & pueris, Legatū adierūt, orantesq; uti se reciperet: mori enim malle omnes, quàm amplius sub tyrannis esse: miro se studio reip. dediderunt. Nicolaus principibus eorū liberaliter appellatis, reliquā turbam solatus, ciuitatē in reip. fidem recepit, ciuemq; Venetum, qui praefect, iusq; diceret, attribuit. Naxij paucis post diebus legationem ad Senatum miserunt, quae apud Patres sacramentum diceret, se in eius fide perpetuò futuros. Ea legatione adhibita Senatus consultū factū est, uti Naxij, qui spontē in deditiōnem uenerāt, reciperentur: recepti autem nō essent, nisi prius Crispi liberis, & eorū matri alimenta praebrentur. Itaq; omnis insularum earum prouentus illis, quoad uiuerent, dono datus est eo nomine. Interea cum inter Alexandrum, quem quidem multis de causis magnopere poenituerat Carolum regē ad id bellum incitauisse, atq; inter Alfonso, qui ambo ad Vari uicē uenerant ut ipsi inter se colloquerentur, ijs cōditionibus esset foedus amicitiaq; inita, ut Pontifex regem in Romanæ reip. fidem reciperet, omniq; illum ab hoste, quā posset, tueretur: ille autem Pontifici ob tributi ueteris reliqua, auri libras mille se representaturum, in annos uerò singulos quadringentas persoluturum polliceretur: desponsa etiā filia Giusfredo Alexandri filio, ut societas eo pignore firmaretur: utriq; se ad bellū conuenire modis omnibus, explicareq; coeperunt. Fuerat ea in re Alexander, ut sunt hominum mutabilia saepe ingenia & uoluntates, Virginio ipso usus interprete, qui etiam illum, & Alfonso lautissimē splendidissimēq; sua in domo tunc suscepit.

suscepit. Erat enim Virginij oppidū Vari, de quo diximus, uicus. Iamq; Alfonso classe longarum nauium amplius triginta, onerariarum maximarum duodeuiginti, ad Ligustici maris orā infestandam, nauesq; hostiū, quae Genuae instruebantur, impediendas comparata, equitatu peditatūq; cogendo, eq; Brutijs educendo, atq; in Galliam mittendo distinebatur: cum ob Baiasetis regis nouos motus, qui et classē et exercitum comparabat, resp. & ipsa parare classē instituit. Itaq; primis comitijs Antonio Grimano classis praefecto declarato, naues longas, quas confectas habebat, deduci atq; instrui iubet: quibus cum nauibus Antonius mensē Quintili soluens in Illyricum traiecit. Eo tempore Florentinorum legatio ad Senatū uenit petens, propterea quòd Carolus rex à ciuitate postulauerat, ut per eorū fines exercitū ducere sibi liceret, uti Senatus consulcret, quid ipsis esset ad regis postulata respondendum: tum hac tota in causa atque aduentu regio quid cauere, quid praestare ipsos opus esset, pro sua fide atq; consilio existimaret: magnopere enim se eius prudentiae tribuere, cōsiderēq; optimū factū id futurū, quod Senatus censuisset. Senatus unum modò existimans fore, ut quicquid Florentinis consulisset, neq; Carolus neque Alfonso latēret, Legatis respondit, nescire omnino se tam ardua in re, tamq; casibus & euentui propostā, quid praestaret: quòd si se plures in unam sententiam cōiecturē, quàm in alia omnia traherent, nō tanē id audere ipsis dicere, propterea quòd fortuna plerunq; in bellis dominatur, temereq; facta saepe melius quàm ratione atq; consilio suscepta ceciderunt: itaq; auxilium à Dijs immortalibus implorandum: eos unos scire, quid quaq; in re quenque aut sequi aut fugere oporteat. Antonius Venetijs profectus cum esset

in Illyrico, legati ad eum ab Scardona, atq; ab Clissa uenerunt, qui dicerent, cupere sua municipia sub reip. imperio esse, orare ut ab eo reciperentur. Antonius legatos cohortatus, ut reip. uoluntatem expectarent, literas ea de re ad Senatum dedit, Corcyramq; cōtendit. At Alfonso classis, cui Federicum fratrem praeponerat, mare Ligusticū inuecta, Obiecto Flisco Genuensi non minimae inter suos autoritatis, militibusq; ad Veneris portum expositis, atq; ab hostibus repulsis, infecta re Triturritam redijt. Consecerat autem per eos dies Genuae Carolus itemq; Ludouicus classē satis idoneam ad hostē repellendū: itaq; & aduerso praelio suorū, et classis hostium timore perterritus Federicus, neq; amplius tentandam ijs in locis fortunam belli ratus, sese recepit. Ea spe lapsus Alfonso, suas cum Alexandri copijs coniunctas copias in Flaminiā properē misit, quod intelligebat Caroli exercitus praemissam iam partem Padum flumē traiecisse. Eae cum Ariminensium sinibus copiae appropinquarent, Paulus eorum principis rogatu, qui erat in reip. militia, suisq; rebus ueritus tam suspecto atq; ambiguo tempore, opem a Senatu postulauerat. Georgius Emus est eo missus, qui auctoritate reip. oppidum finesq; tueretur. per quos dum ijs pacatē iter facerēt, Alexander Ioannis Galeatii frater nothus, qui erat in Ludouici partibus, Parma fugiens ad eos se cōtulit, ut contra patruum esset. Erant in eorum exercitu Ferdinandus Alfonso filius, magnae spei adolescens: Nicolaus Ursinus, qui Petilianum oppidum in Etruria obtinebat, belli rebus atque artibus clarus: Virginius item Ursinus, de quo superius diximus, Romanae factionis princeps: Ioannes Iacobus Triulcius Mediolanensis, homo magna inter suos gratia. hos est paulo post Guidus Vbalduus Urbinas Dux, princepsq;

cepsq; Metaurensium ad Cesenam consecutus. atque ij omnes equitum cataphractorum duum millium quingentorū, militum octo millium numerum habebant. Ad eos cum praemissa Caroli atq; Ludouici copiae appropinquauissent, uenerunt congrēdi non sunt ausi: itaque aut oppidi planē firmi, aut fluminis interiectu munitis castris complures se dies continuērūt: per occasiones tamen paruulis minutisq; praелиjs, quid utriq; possent, aliquoties periculum fecerunt. At Carolus, qui Aloisium propinquum suum, principatum in Genabensibus obtinentem, & Iulianum Cardinalem Sixti Pont. Max. fratris filium, & Antonium Salernitanum, de quo supra dictum est, Genuam cum pedestri exercitu miserat, ut naues iam paratas conscenderēt, suiq; itineris ratione habita se subsequi iusserat, ut ingressum in regnum Neapolitanū suum mari etiam aperiret, cum reliquo exercitu bene magno, planeq; paratissimo, primis Septembris diebus Alpes traiecit, atque Astam uenit: ibi illum Ludouicus cum muliebri uxoris Beatricis comitatu, & Ioannes Galeatius fratris filius, Herculesq; Atestinus focer obuiam progressi uenientem exceperunt: qui cum de rebus utriusque Ludouicus collocutus, cum eisdem illis, quos adduxerat, Ticinum redijt. Ea itio atque reditio itinerum omnium postrema Ioanni Galeatio fuit: profluuio enim uentris, ut uidebatur, lectulo impostus, ut uerō creditum est, ueneni a patruo dati haustu, insequente mense periit. tantum in animi mentibusq; hominum mala regnandi cupiditas atq; ambitio potest. Carolus inter haec Astae cum esset, Aloisium Genuae mutato consilio accersuit, ibiq; iussit esse. Erat autem Aloisij oppidum Asta, quod quidē eius auiā dotis nomine a patre Mediolani rege acceperat. ipse pusillus correptus est,

coq; in oppido cōmoratus dum conualesceret, itinere dein-
de se dedit, atq; ad diem duodecimum Calendarum Nouem-
bris Placentiam peruenit. Procefferat eò unà cum illo Lu-
douicus, qui postridie eius dici de fratris filij morte nun-
cio accepto Mediolanum redijt, urbemq; in ueste regia per
ambulans, salutari regem se non modò passus est, sed maxi-
mè omnium uoluit: neq; enim minus id deliberatū propterea
fuit, quòd Ioannis Galeatius moriens duos liberos Franciscū
& Mariam superstites reliquisset. Carolus, qui antequam è
Gallia proficiscretur, tametsi Florentinis ostendisset se per
eorum fines iter Neapolim esse facturum, per Flaminiam ta-
men ire cōstituerat, ob eamq; rem exercitus sui partē eò mi-
serat, cum Laurentij Medicis Florentini ciuis suasu, qui
cum Petro Medice propinquo suo, cuius erat in potestate
ciuitas, magnas atq; acerbis similtates exercebat, tum Lu-
douici, qui eundem Petrum, quòd is uxore ex Vrsina gente
ducta in eorum atq; Alfonsi partes se traduxerat, ingenti
odio prosequabatur, ire Florentiam decreuit. Ea res Floren-
tiam perlata, ciuitatem ad nouum atq; subitum capiendum
cōsiliū perpulit. Rex post hęc Placentia profectus, dextra
se per Tari fluminis uallem flectens ad Apuanos, in Apen-
nini radicibus municipium, Legatos Florentinorum obuios
habuit, quos ad regē ciuitas, ut cum eo agerent, ne inimico
ad sese animo accederet, misit. Eius legationis Petrus Medi-
ces princeps fuit. Is cum regem à se alienatum Laurentij &
Ludouici maledictis calumnijsq; comperisset, omnibus il-
lum conditionibus lenire, beneuolūq; sibi reddere est ag-
gressus: itaq; tria ciuitatis oppida in Apennini iugis, quæ
Genuensium antea fuerant, tum Pisas & Triturrū in præ-
sentia regi tradere, certasq; quotannis, quoad is in Italia ef-
set,

set pecunias tributi nomine, atq; equitatum pollicitus, cum
illo in amicitia redijt. Quibus intellectis rebus ciuitas incita-
ta, illum et Ioannem et Iulianum eius fratres urbe finibusq;
suis expulit, domo eorum opulentissima directa, bonisq; fi-
sco addictis: quorū duo se Venetias contulerunt. Ioannes Pe-
tro natu minor Bononiæ primū, deinde in Tiferntibus
apud propinquos suos complures se menses continuit: erat
tamē Cardinalium collegio. Rex Apennini superato iugo
Lucā, inde Pisas uenit: idq; oppidum à Florentiæ imperio,
ditioneq; remouit. & sui iuris, liberumq; iussit esse: quod
quidem ciuitas, plebsq; omnis cupidissime arripuit. Floren-
tiam paucis post dieb. est profectus, librisq; auri duodecies
centies imperatis, in reip. formā ciuitatē redegit. Pisas liber-
tati restituit, senatores, reliquiq; ciues concilio coacto, ma-
gistratus qui Florentia uenerāt, ex oppido suisq; uicis et ca-
stellis expulerunt: ex sese, quos uisum est, magistratus crea-
uerunt. Leones in armoreos depictosq;, quod est insigne Flo-
rentinorum, è foro, locisq; omnibus sustulerunt. In exilium
qui essent à Florentinis magistratibus misi, ij ut in oppidiū
atq; in suos quisq; lares remigrarent, edixerunt. Uisdem die-
bus ea Gallici pars exercitus, quæ in Flaminia procefferat,
tribus in agro Forocorneliensium & Foroliuensium tum
ui, tum deditione captis castellis, Fauentiaq; in suas partes
trahēta, à Eretinoro uico, qui eos recipere noluerat, et in-
dignantes oppugnareq; aggressos sustinuerat, Apenninum
traijcere, atq; ut cum rege se coniungeret, iter facere cœpit.
Ferdinandus cum omnino Gallos intercludere, morariq; nō
posset, suis cum ducibus, quo itinere uenerat, Romā redijt.
At Veneti, ubi Carolum magna cum manu Padū flumen tra-
iecisse nunciatum est, legatos ad eum mittere decreuerunt,

qui ei honoris gratia praestò essent: scq; ad omnes casus praemunire constituerunt. Missi legati Dominicus Triuisanus, Antonius Lauredanus, regem Florentiae conuenerunt, eumq; postea sunt subsecuti. illis ipsis diebus Ioannes Senogalliam obtinens, Iuliani Cardinalis frater, Baiasensis regis legatum, qui Anconae nauis expositus Romam proficiscebatur, Alexandro pensionem annuam librarum auri quadringentarum Gie-mis nomine dependi solitum afferens, interceptit, ablataq; pecunia dimisit. Carolo Senas urbem transgresso, Alexander Virginium & Nicolaum Alphonst exercitus duces, et Ferdinandum regis filium, qui Romae appropinquauerant, intra moenia recepit, ut & loca tuta hostibus praeripere, & aduersarios cohibere atq; reprimere, & urbem ad Gallos repellendos uelle communi magnopere uideretur. Veruntamen paucis post diebus Carolo Romam recta ueniente, Ferdinandum reliquosq; duces est hortatus, uti Roma proficiscerentur, neque Gallos, quibus quidem iam nihil esset impeditum, expectarent. Illi, quos omnia plane deficerent, Pontifici paruerunt, Tiburq; cum ea quam habebant manu se contulerunt. Alexander, qui quidem Gallos ueritus de capienda fuga non semel cogitauerat, demum in Hadriani molem commeatu & tormentis communitam se recepit. Carolus omni cum exercitu pridie Calendarum Ianuarij Romam uenit, pauloq; post cum inter ipsum atque Alexandrum Ascanio interprete de pace sermones haberentur, Ascanius autem duras nimium & seueras conditiones Alexandro imponeret, Alexander eam hominis audaciam compescendam ratus, Cardinalium concilio ad speciem quaerendarum ab eis sententiarum coacto, illum, qui ad concilium uenerat, retinuit, nec nisi pace cum rege facta dimisit. Romae Carolus complu-

res

res dies commoratus, Alexandrum, qui cum foedus certis conditionibus percussisset, separatim primo, deinde publico in concilio salutauit, eius ad pedes aduolutus, solennibusq; sacris ministrante illo interfuit. Post haec Pontifex Episcopum Maclouensium, cuius unius magnopere consilij rex omnibus in rebus nitebatur, petente rege Cardinalem creauit: nauesq; onerariae uiginti commeatum e Gallia prouincia regis exercitui supportantes, ad Centumcellarum portum appelluntur. Iisdem prope diebus ex tribus Venetorum longis nauibus, quae publice in Britanniam ad mercaturam exercendam mittebantur, duae in Oceano tempestatis ui absorptae sunt fluctibus: quibus in nauibus complures ex ipsa nobilitate ciues, reliqui amplius quingenti perierunt. mercium ad quater mille auri libras summa deperdita. quod quidem antea nunquam acciderat, ut eiusmodi naues, terra non tacta, mari atque undis absumerentur: tamen anno ab urbe condita millesimo decimo sexto, duae item naues longae onustae mercibus eo ipso in mari uentorum contumelia impactae littoribus sunt amissae. Dum ea Romae apud Caerolum geruntur, Alphonstus suis rebus plane diffidens, Ferdinando filio Neapolim accersito regnum tradit, Federico fratre adhibito: eumq; uti Deos immortales uereatur, monet. Ea oratione apud filium habita, in arcem, quae est in oppidi litore, et mari undiq; alluitur, quae castellum Oui appellatur, noctu se contulit, ut naues longas conscenderet. quod tum facere Austro magno coorto uento prohibitus, paucis post diebus nactus idoneam tempestatem in Sicilia transmisit, eoq; anno in Panormitano agro priuatus moritur. Ferdinandus, profecto patre, regni principibus quatuor, qui erant in custodia, primum omnium dimissis, oppidum in ueste re-

gia unâ cum Federico patruo perequitavit: salutatusq; rex cum se ad carceris parietem contulisset, reclusis patefactisq; scribis rebelles aliquot damnatosq; complures & libertati & municipio restituit: priuatas publicasq; iniurias omnes remisit, pollicitusq; est se proscriptos quosq; reuocaturum. Militibus deinde appellatis, eos stipendio donauit, atq; oppida nouis praesidijs firmauit. Carolo ad diem quintū Calendarum Februarij Roma profecto, Velitrasq; progresso, Cæsar Borgia Cardinalis Alexandri filius, quæ quidē pater Legati nomine Carolo dederat, ut obsidis loco apud illi esset, noctu aufugit: ne uel patris uoluntate uideretur id fecisse, nō Romā, sed Spolctum se contulit. Eodem tempore missi à rege milites, qui ex foedere Hostiensem, & Centumcellarum, Anxurisq; arces, quo ad is in Italia esset, custodirent, repulsi sunt ab Alexandri custodibus: arcem enim Hostiensem, quā Iulianus Cardinalis exædificauerat, praesidijsq; firmauerat, cum is Alexandri Pontificatus initio nihil illi fidens speculatoria biremi se ex ea sustulisset, conscendensq; Fabricio Columnæ, amico sibi homini, et magni ac erecti animi uiro, illam cōmendauisset, Genuamq; ac deinde in Galliā esset profectus, Alexander, Nicolao Ursino Petilianorum principe cum exercitu eomisso, acri obsidione cinctā expugnauerat, suiq; iuris fecerat. Rex Velitris profectus Fortini montis oppidum munitissimū, quod quidem capi posse nisi longa obsidione non uidebatur, paucarū horarū spatium cepit, itemq; Ferentinū, quæ utraq; in Ferdinandi erant partibus. Ea re confecti, suum hominē ad Pontificem misit: ni pactis, quæ sunt in ipsorum foedere, stiterit, sese primum omnium sua in illum arma conuersurum: quo accepto nuncio Pontifex regis militibus arces tradidit. Ferociore regis milites impetu

tu primum in Alfonsi ditione castellum in Casinate saltu, & militibus & cōmeatu communitum, ut captum diriperit, propugnatoribus incolisq; omnibus ad unum interfectis, quod præmissi ad oppidanos de ditione nuncios, ab ijs male accepti fuerant. Id castellum sancti Ioannis mons ab incolis appellatur: tenebaturq; ab Aterni regulo, quo uno nemo erat Ferdinando regi charior. Itaq; hoc successu rerum suarum Carolus cum exercitu equitum militumq; numero triginta millium, in regnum Neapolitanum ingressus, ad Casinum uenit: quo in oppido Ferdinandus cum esset, haberet autem milites numero ad quatuor mille, equites alteros totidem, oppidanos cohortatus, ne se diripi sinerent, sed fortunæ cederent, scq; in aliud tempus reseruant. oppido profectus, Capuam suis cum copijs contendit. Casinates eo profecto sese Carolo dederunt. Ad quem non intermissis itineribus Capuæ appropinquantem, Caietæ ciuitas legatos misit, ei se oppidum tradituram, imperataq; facturam. Caietæ in ditionē recepta, Capuam & ipsi regi oppidum tradiderunt. Capuam ubi rex uenit, Giemes, quæ Roma secum abduxerat, in morbum incidit, cuius sustinere uim nō potuit. At Ferdinandus cum Neapolim petisset, eius exercitu intra moenia nō admissō, ipse cum suo comitatu equitibusq; paucis est receptus: qui uoluntate ciuitatis intellecta, quæ Gallos expectare ne diriperetur, nolebat, cōbustis duabus nauibus magnis ex tribus quas in portu habebat, ne in manus hostium peruenirent, tertia Obiecto Flisco tradita, equos propè trecetos egregiæ sobolis suis ciuibus amicisq; distribuit. deinde Neapolitana arce, quā appellant Nouam, militibus reliquisq; rebus ad obsidionē sustinendam idoneis apprimè cōmunita, cum Federico patruo, & uxore Ferdinandi aui

sui atq; filia, in insulam Megarē sese contulit. Ex ea insula, quæ est non longè ab oppidi littore, Neapolitani reges arcē munitissimā effecerunt. Carolo restā Neapolim cū exercitu properante, Virginius, Nicolausq; Ferdinandi duces, quòd intellexerāt ciuitatem legatos de deditiōe ad Carolum mississe, Nolam se cum ea, quam habebant, manu receperunt. quos præmissi Caroli equites cū insequerentur, Nolani Gallis portas aperuerūt, retentis interceptisq; Nicolao atq; Virgino, qui ambo in Gallorum potestate uenerunt: tamen siliam antià Carolo petiissent, ut in suam fidem sese reciperet, idq; eis Carolus esset pollicitus. itaq; in eo fides est regia desiderata. Carolus intellectū Ferdinandi fuga, Neapolim uenit præmissis suis ducibus, ne militum & equitū introitu oppidum egregium atq; opulentū diriperetur. Eo potitus, per legatos Venetos, perq; literas Senatui gratias egit, quòd otium sibi atq; beneuolentiā, quam pollicitus fuerat, præstitisset. Ferdinandus suis cum mulieribus & suppellectili bene magna, nauibus longis duodecim ad Aenariam traiecit, insulam & situ & opere munitissimā: abest à Neapoli duodeuiginti millia passuum. Interim fama de aduentu, deq; successu rerum Caroli ad Turcas perlata, propterea quòd rex p. l. iam distitauerat, Neapolitano regno capto se in Turcas profecturum, eisq; bellum terra mariq; illaturū, tanta fuit eius rei opinio, tantusq; omnes eas gentes terror inuasit, ut in Illyrico, Epiro, Acarnania, Macedonia, qui maritimas earum regionum oras atq; portus incolabant, se introrsus reciperent, atq; in longinquas à littoribus, & remotas latebras abderent. Literæ etiam ab Antonio Grimano ad Senatum uenerunt, cū ad Naupactum Aetoliæ littora nauibus longis præterucheretur, Turcas eam esse classē Gallicā uerentes

uerentes, omnes aufugisse, uacuaq; littora custodij reliquissent: ut quilibet exijmare potuerit, si se modò Carolus illis in locis ostendisset, paruo eum negotio omnes eas regiones in suam potestate redigere potuisset. Baiafetes quidem rex iam inde cum primū Florentiam Carolum esse ingressum cognouit, ueteres triremes reficere, nouas instituere cœpit: militibusq; suis & equitibus edixit, se compararet, ut cum uellet, sibi præsto esse possent. Eodem quoq; tempore & naues sexaginta, quibus in nauibus erant militum sena millia, equites sexcenti, ab Hispaniæ missæ regibus, ut Siciliæ præsidio essent, Triturritanum appulerunt: & Laurentius Suares, quē ijdem reges legatum ad Senatum miserant, Venetias uenit. Causa mittendi fuit, quòd timuerant, ne Carolus Neapolitano regno capto, in animū induceret, etiā Siciliam insulam, quæ aliquando Galliæ regibus paruisset, eodem quo Neapolim iure uelle suam facere. Ii cum suis rebus timerent, Gallorum audaciam atq; potentiam ueriti, existimabant Venetos uicinitate periculi adductos, quòd magnū regem in Italia pollentem uiderent, eodem in timore uersari, propterea quòd res omnes publicæ, ualide præferri atq; firmæ, suspectæ ac formidolose sunt regibus. Itaq; Suari mandauerant, ut salutato Principe, et patribus, eos certiores faceret, sese, quo ipsi animo in Carolum essent, eodem esse Venetos existimauisse. quòd si cauere sibi ab illo cuperent, se paratos esse unā cum ipsis omnem fortunā experiri. scire se, qua prudentia, qua fide Senatus Venetus esset: nemine cum rege libentius, quam cum ipso, fœdus percussuros. uenturum in societatem periculi Alexandrum Pont. Max. qui nihil æquè cupiat, atque hoc, ut ipsos & Venetos sibi coniunctos habeat, quorū armis, si quid durius accidat, se munire ac tue-

ri posuit. eo socio non minimum roboris atq; uirium, plurimum quidem certe autoritatis in cōmune accessurū: ut magnopere sperandū sit, si cōsenserint, omnia prosperè atq; feliciter casura. Ea legati oratio gratissīma fuit Patribus, quos iam Caroli rerum successus circumspicere sefemet, & uereri multa coegebat, quæ ambiguo adhuc euentu belli non aestimabantur. Huc accedebat, quòd Ludouicus ipse diffidere Carolo coeperat, cum ob eius literas imperiosiores ad se missas, quibus cum literis rex Neapolim euocabat: tum propterea quòd Ioannem Iacobum Triultium, quem quidem ipse Mediolano expulerat, exulemq; fecerat, hominem sibi multis de causis inimicum, Carolus suam in fidem apud Neapolim receperat: postremò, quòd Aloisium propinquum suum, quem Astæ relictum suprā demonstratū est, inde postea discedere Carolus noluerat. Eæ res, quòd nonnullam ostendebant in Caroli animo inesse de Ludouici fide suspitionem, Ludouicum item suspensum animi fecerant, quantum regi esset credendum. de eo ipse apud legatū Venetum questus ei ostendit, libenter se à Gallis discessurum, scædusq; cum repub. renouaturum. Erant præterea in urbe Maximiliani regis legati, cuius pater Federicus Imperator eo anno mortè obierat, qui Senatum in Gallos incitare non desistebant. Eorum oratio, propterea quòd Maximilianus Ludouici fratris filiam in matrimonium duxerat, eratq; cum eo planè coniunctissimus, ex ipsius ore Ludouici mitti propemodum uidebatur. tamen si Maximiliano quidem ipsi, omnis erat ad Gallorū opes atq; potentiā inuisa molestaq; accessio: quem quidem etiā recens accepta insignis iniuria cōtra Carolum simulabat, Margarita filia sua cum dote plures ante annos ei tradita, cui tamen Carolus propter etatē puellæ nondum

se adiun-

se adiunxerat, repudiata, Annaq; Armoricarū gentium regina, quam Franciscus pater Maximiliano sponderat, sibi à Carolo præcepta, & uxore ducta. Interim Neapolitanis arcibus duabus partim ui, partim precio expugnatis, magna Calabrorū populorum, magna Brutij, magna etiam Apuliæ parte in deditionē recepta, Carolo non iam ea qua consueuerat faciē facilitateq; legatos Venetos admittente, nonnihil etiā interdum iactante, breui fore, ut qui se noluerant in Italiā trajicere, Neapolimq; capere, eos suæ maleuolentiæ pœniteret: de fœdere inter eos sanciendo diligentius est agi coeptum per eorum omnium legatos apud Senatum: ad quem quidem Ludouicus eam ob rem nouam etiam legationem miserat. Suares quidem ipse iam ab initio suarū hortationū Patribus dixerat, iussum se ab regibus, quamcumq; fœderis legem Senatus iuberet, in eius uerba iurare: satis sibi fore, si unum modò scirent, Senatum ita statuendum iudicauisse. Nam omnino Alexander, qui iam Gallos esset expertus, dixissetq; palàm, si redeant, se Venetias, ne eos iterū uideat, profecturum: cupidissimè auidissimeq; illum ipsum expectabat diem, quo se cum repub. reliquisq; cōiungeret. Itaq; pridie Cal. Aprilis fœdus intum ab ijs, sancitumq; est in annos xxv. maiestatem Romani Pontificis, dignitatem, libertatem, iura eorum, ditionesq; omnium tuendi & muniendi causa. quo ex fœdere equitum trigintaquatuor millia, peditum uiginti confecta parataq; habere uniuersi tenerentur, suo cuiq; sigillatim attributo numero. Is erat, equitum quidem Alexandro quatuor millium, Maximiliano sex, Hispaniæ regibus octo, reipub. totidem, Ludouico item octo. peditum uerò singulis quatuor millium, quem si quis equitum peditumq; numerum propter longinquitatem

tem itineris, ac rei bene gerendæ celeritatem mittere in tempore non possit, ei sit in socios eorum stipendium conferendum auri sexcentena libræ: ij exercitum pro illo conficiat. Quod si classis bellum indigeat, quibus adest parandarum nauium facultas, ij tantam, quanta opus erit, parent, ab reliquis pro sua cuiusq; parte stipendium attribuat. ea lex eius fœderis fuit. quo omnino in conficiendo cum tot adessent legati, tot ciuibus tractandæ rei adhibitis, toto demum uocato sepius et consulto Senatu, tanta tamē fuit iussu Decemurum in Patribus reliquisq; omnibus cōtinendæ uocis cura, ut Philippus Caroli regis legatus, cum in curiam quotidie uentitaret, atq; ab legatis reliquis appellaretur, nihil eius tamē cognoscere potuerit. Itaq; cum postridie eius diei, quo die scripta lex est, in curiam uocatus à principe fœdus esse percussum intellexisset, et nomina fœderatorū cognouisset, mens penè hominē reliquit: tametsi princeps ei dixerat, ea quæ fecissent, non propterea esse facta, uti bellum cuiquam inferrent, sed ut, si inferretur, propulsarent. Dēmiū is reuocato ad se paulisper animo, quid, inquit, meus rex in Galliam reuerti non poterit: tum princeps, ille uerò inquit, poterit, si redire amicus uolet, nosq; illum rebus omnibus iuuabimus. quo responso accepto discessit: atq; ubi curia egressus, remensis quas ascenderat scalis in arcam descendit, ad scribam Senatus, qui eum comitabatur, conuersus, rogo te, inquit, sodes, mihi eum sermonem recenscas, quæ princeps mecum habuit: nihil enim iam eius memini. Petierat à Senatu Alexander, antequam de fœdere esset confectum, uellent Patres pro ea, qua semper ciuitas fuerat in Romanos Pontifices pietate, equites leuis armaturæ quingentos, milites bis totidem præsidij ad se causa mittere: ea enim factio,

ctio, quæ regi se adiunxerat, Romanorum principum, omnia eius consilia magnopere impediabantur. Itaq; percusso statim fœdere, Patres iusserunt ex illis qui Rauennæ hyemauerant equitibus, quib; ibi adhuc quidem morabantur, is ut Romā numerus celeriter contenderet: tum ut Hieronymo Georgio, qui apud Alexandrū legati munereungebatur, pecuniā quæstores euestigio curarent, qua is pecunia mille in urbe milites conscriberet. Literas ad Ludouicū præterea dederunt, ipse quoq; idem faceret, mitteretq; alteros totidem Romā milites equitesq;: quo fultus auxilio Pontifex, dignitatē posset suam facilius atq; honestius tueri. Legati post hæc qui ad Carolum à Senatu missi fuerant, domū sunt redire iussi. Ipse uerò interea Carolus cognito, de quo dictum est, fœdere, ueritus ne si moram Neapoli traheret, dum ij nouas copias cogere, exercitusq; coniuerent, ab eis intercluderetur, ne in Galliam reuerti posset, statuit optimum esse quam primum discedere, sperans, si modò antequā ij omnibus ad bellum rebus instructi paratiq; essent, proficisceretur, Italiæ itinera sibi ipsum illis etiam nolentibus patefacturum: nam mari tantum exercitum traiciendi nauium ei facultas non erat. quam enim Genuæ parauerat classē, ea maxima coorta tempestate afflictā, atq; in litus ad Populoniam eiectā, nullum ei usum præbuerat: cuius quidem præfectus, et princeps Salernitanorum Antonius pedibus se ad eum contulerunt. Interim à Ludouico maximè omnium se deceptum dititans, auertere ab illius imperio Genuensium ciuitatem summo studio concupiuit: itaque Petro Fregosio Cardinale, qui dux eorum fuerat, suas in partes traducto, eum, et Obiectum Fliscum, et præfectum ex suis Segusianorū principem cum nauibus longis

undecim, quas habebat ex sua classe reliquas eò misit: ipse, equitum & militum octo millibus regni praesidio relictis, ad diem tertiumdecimum Calendarum Iunii cum reliquo exercitu Neapoli profectus uia se dedit. Alexander, ad quem quidem Veneti de Carolo id, quod accidit, opinione existimantes futurum, ut nuncio de foedere accepto in Galliam redire cõtenderet, Pontificis tinentes rebus, iam ante eos dies alteros equites leuis armaturæ quingentos ex ijs quos ab Epiro Laconiaq; accersitos celeritate praestantissimos habebant, miserant, quibus ad omnes casus uti posset, regem Romæ appropinquantem, Cardinalibus Romanisq; principibus adhibitis non expectare decreuit: septusq; equitum numero duum millium, pedum trium millium quingentorum, discessit, atq; Urbem ueterem biduo uenit. Illis diebus Carolus certum hominem ad Senatum misit, qui ei diceret, suum regem nulli unquam homini supplicauisse: scire tantum uelle, utrius ciuitas amico in se, an hostili animo esset. Ad ea princeps ita respondit: Prudentium esse hominum, pleneq; sapientium, aliorum interdum uoluntati se permittere, aliorum opem poscere, precari: illud in ipso esse, amicus ne an inimicus reipub. uelut esse. Is postea nuncius, & Philippus regis legatus una Venetijs discesserunt. Florentini autem cum intellexissent Venetos cum Pontifice ac Ludouico, reliquisq; regibus consensisse, Carolumq; Neapoli, ut in Galliam rediret, discessisse, nouas militum copias celeriter conscribere, seseq; praesidio cõmunire coeperunt, ut si Carolus eam uellet iter facere, oppidumq; ingredi, repellere illum possent: statuerat enim ciuitas, nullis iterum conditionibus esse regem moenibus recipiendum. Pontifice profecto, Carolus Romam uenit, atq; ad Alexandrum legatos misit, uelle se eum alloqui plurimum

plurimum utriusq; interesse, sibi eius rei fieri potestatem. Colloquio nõ impetrato, Tuscanellam in uia Cassia oppidum, quod quidem magna opposita ruricularum manu Gallos intronittere noluerat, eius milites, itemq; Fisonis montem ui ceperunt. quod ubi Senatus cognouit, reipub. socium, & quidem omnium dignitate principem à Gallis uolatum, belliq; factum à Carolo initium in foederatos: eosq; homines, eum intra fines imperij uel reip. uel Ludouici uenissent, à maleficio nõ temperaturos existimaret: praeter id, quod in Gallia terrestrium copiarum comparabatur, decreuit, uti Antonius ea cum classe, quam ciuitas illis ipsis auxerat diebus, ad Sasonem insulam accederet, ut in Apuliam traiciendi, cum iuberetur, mora ei nulla fieret: optimum enim esse statuerat, si Galli furere inciperent, ea etiam à parte illos laceffere. Carolus relicta Florentia, quæ se praesidijs firmauerat, Pisas, deinde Lucam uenit. Pontifex, qui Perusiam erat profectus, equitibus quos à Venetis & Ludouico acceperat, reuertii iussis, Romam redijt. Hæc dum agerentur, Aloisius princeps Genabensium, Astæ à Carolo relictus, Salasæ adiuuantibus, tum è Gallia transalpina, atq; ab Heluetijs milite celeriter accersito, uastatis Ludouici finibus, transmissis furtim Pado flumine Nouariam per proditionem cepit. Erat eo in oppido ciuis, cuius fratris fundos ualde quidem fructuosos Ludouicus post eius mortem dolo malo suorum cuiuspiam addixerat, ipso ad sepulchrum in iudicium sisti iusso. Is fraternos ulciscendi manes studio, milites Aloisianos reclusis bene mane portis intra moenia recepit. ita Galli apertius eodem tempore alterius regnum socij reip. inuadere, ac priores bellum gerere coeperunt. Illis ipsis diebus Patres consulto Senatu decreuerunt, uti quina millia Italorum equitum

noua conscriberentur: bina millia ex Epiro Græciâq; præter illos, qui imperati iam erant, accerserentur. Francisco autem Mantu. morū principi Senatusconsultū prius in annos quatuor renouatū est, stipendiâq; uberiora constituta. tum scriptus unâ Rodulfus eius patruus, scriptus etiam ante eos quidem menses Guidus Vbaldus Feltrius, qui regnū in Metaurensibus obtinebat, cum equitibus quadringentis septuaginta. illis autem diebus Hannibal Bentiuolus Ioannis filius cum quadringentis, & Paulus Manfronius Vicetinus, qui Neapolitano in regno tunc erat, cum ducentis: equitesq; ab Epiro Acarnaniâq; ad littus Venetū aduecti circiter mille. Exercitū deinde lustrato, milites equitesq; in fines Brixianorum iussi procedere: creatiq; legati Malchio Triuisanus, Lucas Pisanus, ad exercitū profecti sunt. Senatus etiā scriba Bononiam missus, qui Ioannē Bentiuolum in officio cōtineret. Itaq; cū rex paulō post ad eum mississet, petēs ut itineris per eius fines oppidūq; faciendi facultas sibi fieret, impetra re nihil potuit. Auri præterea quingentæ libræ Ludouico petenti mutuō à Senatu datæ, deinde etiā trecentæ. Post hæc Senatusconsultū factum est, uti militū in Gallia & Venetia quina millia imperarentur, ex Heluetiorū pagis bina millia accerserentur: qui autem iam tum pedites equitesq; cōuenissent, ij omnes in Parmensem agrū mitterentur. Neq; multō post alio Senatusconsulto Frācisus imperator dictus est, etiq; res militaris permissa. Præfectus etiam Græcis equitibus Bernardus Contaremis datus: tum uexillum imperatorium publicè Francisco missum: qui factō ad Ollium flumē ponte, exercitū traduxit, & firmato munitionib. ponte ab ea ripa quæ in Cremonensi agro est, alterum pontem in Pado flumine nauibus imposuit, atq; ex utraque ripa fossa & uallo

u. illo aggereq; præalto munit. tum exercitus in Parmensem est agrum traductus. Eius rei literis acceptis, imperator à Senatu iussus est, si Galli, dum redeunt, ei molestiam exhibeant, ipse autem sine reip. incōmodo posse id fieri uideat, in eos impetū faciat: sin res in angusto sit, prælio absteineat, suoq; se loco atque milites contineat. quòd si pacati iter faciant, nihil eis noceat, sed sinat intactos discedere. Eo accepto nuncio imperator ad Tari fluminis pontē ducto exercitū, qui pons abest à Parma oppido passuum millia quatuor, castra posuit: cumq; eò Ludouici equites bis mille, milites totidem, Ioanne Frācisco Seuerinate duce cōuenissent, exercitum traduxit, atq; ad Oppianicū uicū, quæ Gallis erat iter faciendum, in ipsa Tari fluminis ripa, quod pedibus transmitti poterat, neq; enim ripas præaltas habebat, cōsedit nō omnino pleno exercitū, quòd non omnes, qui expectabantur, erantq; iam in itinere, equites peditesq; conuenerant. reliquæ Ludouici copiæ apud Nouariā distinebantur: ad quæ quidem à Senatu petentem, ut Græcos equites ei mitteret, quibus eo bello uti posset, Senatus Bernardo Cōtareno præfecto sexcentos misit. Rex Luca profectus per Apennini iuga ad Apuanos Ludouici municipiū uenit. Oppidani Ioannis Iacobi Triulij suasu sese regi dederunt: quos tamē paulō post eius milites pace fracta diripuerunt, oppidumq; incenderunt. Ex eo loco rex Triulii cū prima acie præmisit, qui montano cōfecto itinere se expectaret, exploratoresq; mitteret, ut quid hostes molirentur, scire posset. Interim imperator præmissis equitib. atq; militibus, quot uisum est ad Gerulam uicū, qui à Foro Nouij abest passuum millia tria, uti regis itinera cognoscerent, locumq; castris caperent, postri die eius diei mane cū reliquis copijs omnibus eò uenit. erat

autem uniuersus exercitus equitum ad duodecim millia, militum propè altera totidem. Ibi cum esset Imperator, à speculatoribus certior factus est, Triulium cum equitū cataphractorum et militum Helueticorum manu præmissum, è iugis in planitiem ad Forum Nouij descendere. Ille autem, ut postea cognitum est, uicium illum magnopere opportunum, in quo se regiæ copie confirmarent, atq; ab Apennini itinere reficerent, capere uolebat: eoq; partem suorum præire iusserat: ipse cum reliquis se, ut sequeretur, comparabat. Ea intellecta re Imperator Græcos equites sexcentos præmisit, qui eos impedirèt: ipse cum equitum firmitiorū agmine illis præsidio est subsecutus. Græci uelocitate sua usi, ubi primos uenientes conspexerunt, in eos impetu factò, prælioq; cõmissò uniuersos repulerunt: repulsos usq; ad castrorum munitiones consecuti, complures eorū occiderunt, cõplures captiuos fecerunt, uno suorum tantūmodo amisso, quæ parui tormenti pila è uallo missa traiecerat. Eo mortuo captiuos propè omnes interfecerunt, capitaq; abscissa in castra reuerten-tes attulerunt circiter quadraginta. Triulius sibi suisq; uertus extremū in iugum sese recepit, regemq; ibi tridū expectans est commoratus: quo si tempore Venetus illum adortus esset, ea se manu defendere non potuisset: quo capto, reliquum exercitū expugnare haud maximi negotij fuisset. Eare ab imperatore, atque ab legatis et principibus iactata, quòd existimabant, si primam aciem prælio uicissent, Carolum reliquasq; copias Lucā reuersuras, seq; in tutum recepturas: ne qua eos manus elabi effugeretq; posset, ab illo aggre- diendo desiterunt. quanquā postea scire, qui crederent Seueritatem, qui eius consilij princeps fuerat, non eam ob causam, de qua dixi, sed propterea quòd ex Ludouici præ-

scripto

Scripto regi magnum fieri detrimentū nolbat, ne ciuitatis ex eo Venetæ nomen existimatioq; augetur, summopere in concilio, id ne fieret, obstuisse. Ciuitas interea cum intellexisset regem magno animo in Venetos impetum facturum, quos imparatos adhuc plurimis ab rebus esse audierat, permota, largitiones in sacrarum uirginum collegia, precesq; ad omnia templa fieri iussit, uotaq; pro salute patriæ publicè suscepta sunt. Rex triduum illud tormentis bellicis ex ære magni ponderis impeditissimis itineribus per inuia atq; abrupta montium conuulsi moratus, non ijs modò quæ priore itione secum habuit, sed illis etiam quæ cum reliquo exercitu in Flaminiam præmiserat, cum omnibus copijs Forum Nouij ante meridiem se contulit. Eo die remissi Græci equites usq; ad regis castra compluribus cum Gallorum capitibus ad imperatorē redierunt. E foro autem Nouij missus tubicen à Philippo Argentonio, qui regis nomine itineris propter castra faciendi facultatē ab legatis peteret: ea nõ impetrata, quòd legati dicerent, nisi rex capta ab se atq; suis sociorum reipub. oppida restitueret, se id non concessuros, ad regem reuersus spem pacis omnem sustulit. Ea intellecta res magnum attulit Gallis timorem, qui è collibus castra Veneta prospexerant in amplissimum tabernaculis porrecta campi spatium: uisumq; eis est tantis oppositis hostium copijs rem ipsorum in angusto esse: itaq; uulgo qui sapientiores erant, tribuni ducesq; magis magisq; regi sibiq; uerebantur, grauisimūq; omnibus impendere casum atq; periculum arbitrabantur. qui quidē timor ea quæ secuta est nocte auctus conduplicatusq; est: magnæ enim pluuiæ, ingentiaq; tonitrua, et crebræ atque terrificæ coruscationes fuerunt, ut cælum propè discedere uideretur, ultimamq; plu-

rini sibi noctem illam fore et Deorum immortalium quasi denunciatione moniti crederent. Solet autem ferè semper accidere, ut cum semel uehemens aliquis mentes hominum incesit timor, etiam ijs quæ timenda non sunt, animi eorum magnopere perturbentur. quam ob rem cum parum in somno, multum in consilijs inter se fuissent, orta uix luce, qui fuit dies pridie Calend. Iulias, Caroli præfeti aciem instruxerunt, atque iter facere coeperunt. Interim consultiis legatis, principibusq; reliquis, quidnam esset potissimum agendum, legatis prælium dissuadentibus cum propter Senatusconsultum, de quo supra dictum est, tum uerò etiam quòd complures equitum turmae, militumq; centuriae nequedum uenerant: nam et Pandulfus Ariminensiu, et Ioannes Pisaurensium principes, et Paulus Mansfronius cum sua quisq; cataphractorum equitum copia, innumeriq; milites expectabantur, tandem Gallos aggredi, qui reip. sociorum oppida cepissent atque incendiissent, præliumq; committi placuit. Erant Gallorum copiae tres in acies instructæ: quarum in priore magnam spem duces habebant, quòd eam et numero equitum, ac militum robore munierant: cuiq; addiderat quatercentos ex cohorte regia eorum, qui sagittis in equo utebantur: quos quatuor millibus Heluetiorum militibus, quibus maxime confidebant, immiscuerunt. In media erat acie rex, eaq; propè omnis Gallie nobilitas continebatur. ab postrema leuo latere impedimenta sequebantur. tormenta omnibus aciebus erant præposita: eaq; acies nõ ita magno in re selicto spatio constipatæ, celeriter, uti si possent Venetos effugeret, uadebant. Interea nuncij ad Venetorum castra, qui pacem ab legatis peterent, fallendi gratia mittebantur. Vbi id imperatori nunciatum est, militibus ut arma cape-

rent

rent imperauit: ipse deinde armato exercitu, et infestis equis copias omnes ita disposuit, ut ex ijs noue acies efficeret: quarum quinque equitum cataphractorum essent, tres militum, equitum leuis armaturæ una. quæ res impetum exercitus imminuit: nulla enim earum satis uirium ad hostem propellendum habebat. Erat inter utrumq; exercitum Tarus, de quo dictum est, flumen, quod ea nocte creuerat: eius autem uallis planities impedita non ripis modo fluminis, sed glareæ etiã, grandibusq; saxis, tum et uirgultis, et quòd magnæ pluuiæ fuerant, lubrico et lacunoso cæno, ut in æquabile et difficilem transitionem daret. Gallorum prima acies cum ante castra Veneta peruenisset, armari milites conspicata, magnum in eos pilarum ferrearum numerum tormentis immisit: quas tamè propè omnes supra militum capita uis ignis impetusq; abstulit, ne magnopere nocerent: percomodeq; ea in re accidit, quòd tum cælum erat pluuium, ut sua Galli tormenta, quorum magnum numerum habebant, amplius exercere nõ potuerint. Tum uerò imperator moras omnes posthabendas ratus, magno ipse animo, et rei bene gerendæ fiduciæ pleno, quem etiã prouehabat adolescentia, instructo exercitu, constitutoq; quid fieri oporteret, ac permissa patruo reliquas acies submitendi potestate. signo pugnae dato, et transmissis pedibus flumine, regis exercitum, qui quidem mille passuum iter eoq; amplius iam præcesserat, citato gradu insequi cepit: cumq; propè medium affecutus, in regis aciem, quæ se conuerterat, impetum fecit. Prælio acriter commisso cum fortissime ab utrisque pugnaretur, Rodulfus acie una maxima atq; plenissima, cui Antonius Feltrius Guidi Vbaldi frater nobis præerat, iussa consistere, altera castris præsidio esse, neque se loco ambas mouere, donec ipse eas uocet, impe-

ratorem subsecutus, cum secunda acie in Gallorum globum sese iniecit, acerrimeq; pugnans eum disiecit: neq; imperatori modò auxilium peropportunè attulit cū illius acie se coniungens, sed magnum etiam addidit suo aduentu eius militibus animum. Itaque ambæ acies paruo temporis spatio magnum Gallorum numerum occiderunt, magnum ex suis amiserunt. Rex cū paucis relictus, admonitus à suis pugnantibus se subripuit. Eodem serè tempore acies tertia, cui Seuerinas præerat, primam Gallorum aciem cõsecuta, pedem statim retulit, nõ ausa, uel potius non iussa progredi. Omnibus autem equitum aciebus, quæ ad regis exercitum contenderunt, idem serè perincomodè accidit, ut et flumine transiundo, et ripis superandis, et saxis peruadendis et uirgultis, ac cœnosa uia conficienda, multa etiam pluuiâ, nõ solum ordines seruari non potuerint, sed complures prolaberentur, complures se medio itinere conuincerent, multi aliorum flecterent, ut parua eorū pars prælio interfuerit. nam milites pleriq; omnes, exceptis ducentis, Genua Veneto duce, paucisq; ex imperatoris comitatu, qui equitibus interiecti eius latus muniabant, pugnam detrectauerunt. At uerò Itali equites leuis armaturæ, quos unà cū Græcis imperator iusserat ab hostiū tergo leuū latus montiū capere, atq; ab latere aduerso in eos impetum facere, ubi impedimenta conspexerunt, in ea spectis imperijs propè omnes cõuolauerunt, custodiibusq; aliquot occisis, ea rapere atq; abducere contenderunt: quos Græci equites imitati, idem fecerunt, exceptis eorum ducibus, qui cum paucis ad hostes laceffendos contenderunt. Ea res magna ex parte reip. uictoriã interpellauit: nam si in hostium acies à latere, ut debebant, eratq; eis imperatum, ij omnes impetum fecissent, Galli se pugna subdu-

cere

cere sine certa clade non potuissent. tamen si alia etiã ex parte casus adiumento atq; præsidio Gallis fuit: duæ enim equitum acies, quemadmodum Rodulfus imperauerat, ne se loco mouerent, prælio non interfuerunt, expectantes quam is in partem eas uocaret. ille autem à Gallis interfectus fuerat. ita qui repulsi atq; fracti fugæ se mandare cogitabant, restituito ab reliquis aciebus, quæ regi auxilio uenerat, prælio, se continuauerunt. Pugnatum igitur est acriter, ut antè dictum est, ab utrisq; cædesq; ingens facta: eoq; res horæ spatio deducta, ut neutris planè uictoribus, desessis potius pugnando, quam permittentibus Venetis, Galli se celeriter subriperent: ac magna impedimentorum parte direpta, cumq; ijs regio tentorio, et cubiculo, et supellectili sacra, quæ rex in templo utebatur, signisq; militaribus aliquot amissis, tantum itineris quantum lassitudine atq; uulneribus confecti poterant, contenderent, noctemq; illam magno cum timore sub dio sine tabernaculis, sine castris exigerent. Imperator sua in castra redijt. Desiderati sunt ex Venetis circiter mille quingenti: quorū non minimã quidem partem uel iniquitate loci detentã, et uagam, uel acceptis uulneribus, aut suffossis equis prolapsam et morantem, calones lixæq; Galli, quorū permagnus erat numerus, qui ab equitatu leuiore disiecti se ad acies referrebant, desertos à reliquis militibus plures singulos adorti securibus interfecerant. Ex ijs qui fortiter pugnantes interierunt, fuere, præter Rodulfum, imperatoris præfectus militū Ranulcius Farnesius Romanus, claro loco natus, uir magna uirtute, Alexandri Farnesij illius, qui postea Pont. Max. creatus, Paulus tertius dictus est, patruelis frater: et familiaris imperatoris comitatus parte plus media, tum præfecti equitū uiri fortissimi duode-

R

cin, centuriones quatuor. Bernardinus autem Montonius, multis uulneribus acceptus, equo deiectus, inter castra corpora repertus, per suorum humeros relatus in castra, seruatusq; est. In ipso uero praelio Nicolaus Ursinus, quem Nole captiui à Gallis dixeramus, & rex custodiri iusserat, pugnantibus omnibus elapsus, ad legatos Venetos cōtendit, suaq; operam reip. pollicitus, Gallos propè fractos esse eos, si quæuis una ipsorū acies insequatur, terga daturus confirmans, contestansq; Deos: id ut legati mandarēt, magnopere suadebat: qui, percusso temerè exercitu, militibusq; aut dispersis, aut pedem refrentibus, eam rem aggredi nō sunt ausi. Ex Gallis interfecti sunt ad mille, atq; ex ijs dux uigillū regis, itemq; sagittariorū, & magistratus is, quem ipsi magnū Mareffalem appellant, alijq; præfecti militum decem: tum nothus Boius, primæ ferè apud regem autoritatis, & magni inter Gallos nominis, uulnere accepto, duoq; magnorum principum liberi, & sacerdos regius, alijq; captiui facti, cum eo praelio ex Venetorum exercitu nemo uiuus in hostium potestatem uenisset. Postero die rex ante lucem igne plurimo facto, ut eius copie ibi esse uiderentur, sine ullo strepitu abiit, celeritateq; usus, quam longissimè potuit, antecessit. Veneti mane confecti regem cum uellent, Taro flumine, quod ea nocte creuerat, impediti resistunt. Tim Seuerinas, qui praelio cum suis abstinerat, imperatori legatisq; sese obtulit, si sibi equitatum leuiorem traderent, se regem remoraturum, dum ipsi cum reliquo exercitu ueniant. Re impetrata, cum equitibus mille quingentis Italis profectus, longiore itinere per occasionem suscepto, quod flumen creuisset, consequendi regem eo die uolens tempus omisit: què postea cum esset consecutus, ei dux ministerq; uinceris potius, quam mo-

rator

rator fuit Astam propè usq;: ut id quod petierat ab imperatore legatisq;, propterea uideretur petiisse, ut illum in tuto fisteret. Id ab eo de Ludouici sententia esse susceptum ea res indicio fuit, quod Bernardo Contareno ab Ludouico petenti, uti se cum suo equitatu extremum regis agmen aggredi sineret, Ludouicus non permisit. Eo biduo magnus equitum conscriptorū, multo maior militum numerus ad exercitum Venetorum uenit. Imperator subsidente flumine cum exercitu profectus, cum rex bidui cum itinere præcederet, consequendi regem facultate amissa, Græcos equites leuissimos sexcentos misit, qui eius agmen carperent, quaq; possent, exercitui nocerent. Ii dum iter facerent, multa in uia caeduerat Gallorum passim iacentia conspexerūt: ut plus etiam, quam credebatur, exercitui regio esse illatum cædis appareat. atq; ij quidam equites postremū regis agmen celeritate consecuti, compluribus interfectis, præda etiam facta ad imperatorem redierunt. Eo de praelio à Senatu supplicatio decreta est, gratiæq; Dijs immortalibus actæ, quod ciuitatem magnopere suspensam, Lantarū rerum expectatione, fuga hostiū liberauissent: Nicolaosq; Ursino auri libræ decē dono datæ. Sed rege Carolo Neapoli profecto, ut paulisper ad superiora reuertamur, Veneti de classe regia in Liguriā missa, ut supra demonstratū est, certiores facti, suum hominem cum pecunia Genuā ad naues onerarias, quibus ad mercaturam uti ciuitas priuatim cōsueuit, habetq; in portu ferè semper multas, militibus rebusq; omnibus ad bellum propulsandum idoneis celeriter armandas, contendere iusserunt: cum Ludouicus item instrui naues longas aliquot ibidem iussisset. Pollicite præterea sunt procurantibus Patribus foederatorum legationes Genuensium magistratui, ut libentius con-

tra Gallos arma caperent, se curaturas effecturasq; uti eis Florentinorum ciuitas Serexanam, Serexanulamq; ac Petram Sanctam in Apennino oppida resitueret: eiusq; rei tentibus ipsis Senatus praedem se dedit. Fuerant ea oppida cōplures ante annos Genuensium magistratus, qui publicae priuatæq; pecuniae, quae in arario uulgo deponitur, praest, ob eamq; pecuniam dominis ternas centesimas quotannis soluit: sed ab ijs qui ciuitati tum praerant, pignoris nomine ad remp. Florentinorū peruenerūt, tercentum auri libris mutuo ab illa eis datis. Ea sibi reddi oppida ciuitas magnopere studebat, erantq; illa ipsa, quae Carolo tradere Petrus Medices pactus fuerat. Regis igitur classis ad littora Genuensium appulsa, cui quidem etiā ex Apennini iugis rex equites aliquot, peditesq; Gallos quingentos auxilio miserat, totam illam oram, quae ad orientē solem spectat, in eius potestatem redegit. Portu Veneris excepto. ita belli ab Carolo initium ea etiam ab regni parte in Venetorū socios est factum. Postremo cum Galli, Paulo & Obiecto ducibus, successu rerum elati, pedibus Genuā aggredierentur, ciuitas armata illos fudit fugauitq; eo ipso die, quo rex ad flumen Tarum aduerso cum Venetis praelio dimicauit. Tum pridie id. naues onerariae longæq; maiori ex parte reip. instructae opibus, obsessam in portu Rapalo classē Gallicā, Rapaliq; arcē expugnauerunt, nauibus omnibus cum earū praefecto captis: quibus in nauibus mulieres erāt captivae permultae, uirginesq; sacrae aliquot suis ē Caietanae fanis abrepta atque uiolatae, aurumq; item sacrum & argentum, ac fores aeneae portarū affabre illae quidem factae, magnoq; cōparatae precio, quas arci Neapolitanae Galli detraxerant. Pauloq; post Carretij principes, qui Finarium oppidum à Genuensibus acce-

ptum

ptum obtinebant, Intimiliū oppidum, quod ad occidentem solem est, & Galli occupauerant, recuperauerunt: omnisq; utriq; ora breui ad Genuenses redijt. atq; haec quidem in Liguribus gesta sunt. Cumq; ad Ludouicum signa Caroli regis quatuor ē Gallorū capita nauibus Genuensis ciuitas dono misisset, Ludouicus, magno reip. merito id se facere pronuncians, duo eorum legato apud se Veneto dedit. Eodem quoq; Genuenses tempore legationē Venetias miserūt, quae Senatus gratias ageret, quod ea, quae feliciter contra Gallos gesserant, eius liberalitate atq; ductu primo, & initium, & incrementum, postremo etiam exitum habuissent. Imperator autem Clastidij cum esset, regem subsequens, Ludouico postulante equites militesq; ad bis mille, Dertonam Alexandriamq; Senatus iussu praesidio misit. Eodem etiam petente, ut respub. legatos ex principibus ciuitatis ad se duos mitteret, qui secū rebus omnibus tam ambiguo tempore praesent, uti sui ciues, omnesq; homines cognoscerent, ei se curae, regnumq; suū esse, Lucam Zenum, Andream Veneriū, legatos Senatus creauit. Ab ijs legatione propter aetatem renun-

nucata

ciat, Marcus Georgius, Benedictus Sanutus, ad id muneris eorū loco Mediolanū sunt ire iussi. Inter haec Senatus decreuit, ut eorū qui fortiter atq; amanter ad flumen Tarum contra Gallos respub. gesserant, uel uiuentium uel mortuorum ratio haberetur. Itaque imperator Rodulfi patris equitatu stipendioq; auctus est, nomenq; ei clarius datum, ut latissime imperator appellaretur: praeterea dono quotannis auri triginta librae cōstitutae, centumq; in stipendium in praesentia misse. Auctus & Bernardino Montonio equitum numerus ad mille, sexq; auri librae dono datae in annos singulos: quae quidem etiam nunc ad inutiles seruato annos, ulti-

F 3

mumq; senium, & uitam modò producenti pecunia penditur. Nicolao item Nonio tum equitum Græcorum uictus numerus, tum uerò etiam stipis summa, qua in annos singulos à repub. donatus antea fuerat, amplior facta. Rodulfi uerò liberi in reip. hîdem recepti, pensioq; librarum auri decem uictus annui nomine eis data: decretumq;, uti maribus singulis equitum turmæ singulæ, præfectoriq; eorum attribuantur, quoad ipsi exercere se per ætatem possint: sceminis, cum erunt nubiles, dos è pecunia publica pro eorum gentisq; nobilitate numeretur. Farnesij duobus liberis maribus equites quadringenti, quos primo à repub. stipendio pater eorum habuerat, cum præfecto dati, dosq; ampla sceminis publicè pollicita. Vincentij Corsij liberis patris equitatus datus: filia, quam unam reliquit, dos auri librarum quadraginta constituta: intereaq; dum sit nubilis, in uirginum sacrarum collegio uti uictus publicè subministratur, Senatusconsulto additum. Alexandri Beraldij Patauini equitatus Fræscio fratri, qui cum illo ea in pugna fuerat, uulneribusq; acceptis superfuerat, & pensio annua, quæ ei à Quæstoribus curabatur, attributa. Idem in Roberti Strotij item Patauini fratre superstitite seruatum. Literæ præterea publicè ad legatos datæ, curarent, ne quis, qui bene de rep. meritus esset, ab ipsis præteriretur, quin de eo ad Senatû scriberent: ex eorumq; literis incomplures, cõpluriumq; liberos fratresq; Senatus pietas liberalitasq; extitit. At uerò interea rex septimo post prælium die Astam ingressus fugæ finem fecit, cõfecto cum timore ac labore uix, tum cõmeatus non omnino magna inopia exercitu. Nam ut sunt ad conferendas manus, præliaq; committenda Galli omnium propè hominum paratissimi atq; fortissimi, ita ad perscrutando paulò diutius labores, incediamq; tolerandam,

dum, supra ceteros animus eorum mollis infirmusq; est, omnisq; illa ardens ac uehemens breui tempore uirtus elanguescit atq; resinguitur. Paucis post diebus edicto magistratum Gallorum, Veneti, Mediolanenses, Liguresq; omni è Gallia, quæ in imperio Caroli erat, exules facti sunt, pœna ijs qui receperant, constituta. Itaq; Petrus Pascalicus Venetus, qui Lutetia Parisiorum philosophiæ studijs sacrisq; literis operam dabat, seruli ueste sese occultans in Morinos aufugit. Deinceps autè cum Ludouicus legatiq; Nauariam omnes copias adduxissent, hostisq; crebris ex oppido excursionibus eos lacerasset, secundiora cum ijs frere semper Veneti prælia fecerunt: quibus in omnibus Bernadi Cõtarenis uirtus egregia extitit. Postea uerò quam cõmuni consilio oppidum obsidione cingi placuit, & Aloisius regis propinquus, quiq; cum eo erant in oppido equites milites ue numero ad milia octo, inopia frumenti laborare cõmeatusq; ceperunt, quod ante eos furtim cum iumentis frumentarijs equites regij ab eodè Cõtarenis saepe intercepti, saepe una cum illis ijs qui ex oppido regis equitibus subsidio uenerant, caesi fugatiq; sunt. Neq; rex interim nouas copias, ut Aloisium obsidione liberaret, è Gallia quotidie postulare, accersere scriptis ad suos magistratus atq; ad uxorem literis intermittebat: quas ad literas illa, se iam uiros, qui uelint Alpes transire, omnino nullos habere, regi respondit: sceminis uiduas se permultas habere, quarum uiri in Italia perissent. Ab Heluctijs etiam per legatos atq; interpretes idè petebat: sed suspendiorum inopia, ne rem conficeret, impediatur. Quinetiam ea de causa ex Heluctijs, quos habebat, milites centum, ex Germanis aliter totidem, ad Venetos transferunt. Tum uerò ab ijs suburbana edificam,

cia incensa, tormentaq; muralia oppido propius admota, & obfessi modis omnibus acrius premi coepti: quibus in rebus administrandis Nicolaus Ursinus fistulae glande plumbea supra renes percussus, pro mortuo sublatus, atq; in castra relatus est, neq; postea ei bello interfuit. Gallos igitur qui obsidebantur, magis magisque in dies rerum omnium egestas atq; inopia premebat, ut equis in escam uti cogerentur: compluresq; corruptis farinis, aut pane surfuraceo uescentes, tum aquae potu, quo Galli Germaniq; minime omnium uti assolent, interirent. Percusserat autem paulo autea nummum ercum Aloisius, cum pecunia cum defecisset, qui pro argenteo polleret. Haec cum crebris occulte nuncijs literisq; regi ab Aloisio significarentur, quorum pleriq; ab hostibus intercipiebantur, nonnulli noctu, magnisq; imbribus profecti, diuersis atq; occultis itineribus ad regem perueniebant, seq; ille per paucos posse ulterius dies obsidionem sustinere diceret, deceptum autem & destitutum quereretur, rex ab hostibus pacem petere constituit: itaq; per Argentonium tentare imperatore ea de re coepit. Ab eo ad legatos, ab ijs ad Ludouicum, cuius causa bellum gerebatur, re delata, saepius deinceps eo libentissimo iactata, qui iam quiescere, quam alendis exercitiis conteri & bello periclitari malebat, induciae primum factae, deinde Aloisio cum paucis abire Nouariae permissum. Demum pax ab rege, atq; ab Ludouico citriter Nonas Octobres coelebrata, ijs conditionibus, ut Nouaria Ludouico redderetur: tum ex libris auri uicies centies, quas ab Ludouico rex in Neapolitanum bellum mutuo acceperat, mille ei & quingentae rependerentur, quingentae regi cederet: Ludouicus autem naues Gallicas in Rapali captas portu, nuncijs regis reddendas curaret: & Triultium, cuius

cuius bona publicauerat, exilemque ipsum fecerat, ab exilio reuocaret, in integrumque restitueret: ne ue auxilia Ferdinando regi mitteret: et Carolus quantam uellet classem in Liguribus comparare posset: easque ob res Genuae arx Herculi Ferrariensium principi uice obsidum traderetur, quam ille regis nomine biennium obtineret. quam quidem ad pacem celerius faciendam ea etiam causa regem impulit, quod Heluetiorum multo maior, quam ipse petierat, manus domo tandem egressa, ut regi auxilio eo in bello esset, partim Vercellas ad regem uenerat, partim appropinquare nunciabatur, omnes numero ad uiginti millia. quibus quidem iam stipendium, quod rex pollicitus fuerat, arroganter ac seditiose postulantiibus, rex persolueri non poterat, emuncta creberrimis ingentibusque in bellum thesauris regi subministrandis transalpina Gallia, uicinisque regibus ferè omnibus, accepta superioribus mensibus mutuo ab eis pecunia, prorsus exhaustus. Itaque cum intellexisset eos unos qui uenerant, nocturna concilia de se capiendò habuisse, ueritus ne si reliqui Heluetij propius accessissent, uim eorum subterfugere non posset, pace statim facta eos serò uenisse ad speciem questus, atque in Taurinos properè abiens, domum, qua conditione potuit, remisit. Ea de pace cum rege incunda Veneti ab eius interpretibus, tum à Ludouico sepe inuitati, consulto Senatu responderunt, sese omnino, nisi de sociorum uoluntate atque consilio, quibus cum foedus percussissent, nihil acturos: nam quoniam ex ijs, quae eo in bello gesserat Ludouicus, quantum ei esset credendum, non ambigè cognouerant, nouo se foedere implicari cum tam infido homine planè nolebant. Id ægerrimè cum ferret Ludouicus, existimans Venetos alieno ab sese animo esse, questusque apud legatos, Senatum om-

nia alia, præterquam de sua salute, cogitare, suis militū præfectis clam imperauit, uti flumina, quæ esset exercitui reip. transcendendum, si domum redire uellet, communirent, nauicq; abigerent, ne transire se inuito posset. Ea per amicos reip. delata res ad legatos, magno pere eos commouit, quod tantis obiectis fluminibus iter se impeditissimum habituros intelligebant, Ludouici exercitu munitissimis in locis se opponente. pontium autem efficiendorum facultatem sibi datum iri non uidebant, præceptis nauibus, quibus imponi possent. Tum illud etiã timebant, ne, si uis adhiberetur, perisidii Ludouicus sua Gallos sibi adiungeret, ut rerum dominus, & pacis ac belli arbiter uideri posset. Hæc uersantibus legatis, Contareno adhibito, neq; satis tutum eius rei exitum reperientibus, ubi omnes paulisper conticuerunt, Ego, inquit Contarcnus, iter uobis domū, si annuitis, patens atq; tutum comparabo. Ad ea cum legati, quoniam id tandem modo, quouero consilio esset effecturus, ab eo quæsiuissent: hodie, inquit, ut consueuistis, uos et Ludouicus unã eritis communibus de rebus consulturi: aderunt cum illo sui duces, uester uobiscum imperator, præfectiq; fores claudentur: disceptabitur: tum ego illum, tanquam allocuturus, hoc uobis gladio confossum atq; confectum dabo: ea re patrata, neminem ex eius ducibus ferrum educiturum certo scio. quis est enim eorum omni non foemina timidior? aut quis illum non pessime odit, uiso aut altero excepto? qui tamen ipsi ad Carolum legati de pace profecti adesse non poterunt. Ludouici etiam exercitus ipso mortuo ad uos signa transferet, si se recepturi intelliget, præsertim spe largitionis aliqua oblata. quod si sit, eius quoq; regnum uestris in manibus uersabitur: ita ille, ut meritis ejus, suorum scelerum poenas pendet: uos reip.

iniu-

iniurias nullo dispendio ulti, uestrã dignitatẽ pulcherrimẽ retinebitis. Erat Contareno procerum sanẽ corpus, & uiuidum solidumq; uires immanes, uastæq; ac propè inextinguibiles: animus cum prudens, tum omnium magnarum rerum capax, ut quod is polliceretur, etiã præstari posse confideres. Itaq; ea legati cum intellexissent, maximis illum laudibus certatim effretentes, quod tantã rem aggredi pro communi salute non dubitaret, constituerunt, hoc ad extremum reseruato consilio, experiri, num Ludouicus ad sanitatem bonis artibus conuerti posset. ea tamen de re, quam Contarcnus proposuerat, notis scriptas literas ad Decemuirum magistris confesum dederunt, postulantes uti rescriberent, uellent ne, atq; permitterent, si necessitas urgeat, eo consilio ipsos uti, qui de collegij sententia rescripserunt, ex reip. dignitate sibi eam rem non uideri. Ludouicus interea cum legatorum dissimulatione atq; prudentia, qui ea se nescire quæ ab illo parabantur, ostendebant, tum sua sponte, quod nihil omnino tuti irritandis legatis in tam noua suspectaq; dominatione se habiturum uidebat, ab eo per se consilio destitit. Iis confectis rebus milites obsessi oppido Nouaria emittuntur: oppidum Ludouico restituitur. Legati Veneti post hæc omni cum exercitu Cremam cum uenissent, militesq; quos oportuit, dato stipendio missos fecissent, reliquosq; milites equitesq; in hyberna deducendos curauissent, cum imperatore Mantuan profecti, ludis ab eo dies aliquot habitis, ad urbem reuerterunt. Carolus cupidissimis suis omnibus, multo cupidius ipse, traiectis Alpibus: suum in regnum concessit.

Ferdinandus ubi Carolum Neapoli profectū cognouit, acceptis Messanæ militibus ad mille (ibi enim tunc erat) quos quidem ciuitas in uicini atque amici regis gratiam depresso mensum stipendio ei præstò esse iussit, nauibus longis duodecim in Calabros traiecit, et Rhegium Crotonemq; recepit: ac secundo cum Gallis pedestri facto prælio, interfectis captisq; cõpluribus, reliquos cum eorum duce in proximum oppidum compulit, ad quos cum auxilia undiq; conuenissent, uictus ab ijs ingenti clade cum paucis Rhegium fugiens, uni saluti consuluit suæ. Idem autem paulatim sese confirmans, cum iam Gallorum imperij plerosque eorum, qui eos lubenti animo exceperat, magnopere poeniteret (nihil enim ferè cuiusquam neq; sanctum, neque tutum ab illis erat) cum Hispanæ classis nauibus quadraginta, quam superiore libro missam in Siciliam dixeramus, & suis cum triremibus duodecim Aenariam ad insulam, quæ ab eo non defecerat, uenit. Atque illis ipsis quidem diebus res eiusmodi acciderat, quæ magnam inuidiam in Gallos conflauerit. Nam cum ijs, qui Caietæ præerant, nauem longam remigibus instruere uellent, municipesq; imponere, illi se cogi passi non sunt, palamq; prædicauerunt, nolle se contra Ferdinandum regem duci: atque ad arma capienda prosilierunt. Galli eos ueriti, se in arcem oppidi receperunt, atque ad auxilia proximis ex oppidis euocanda miserunt: quibus adductis magnam ciuium cadem fecerunt, magnam in oppidanos

danos stragem ædiderunt, matribus familiâs & uirginibus uulgò in seruitutem atque libidinem abductis. quæ intellecta res Neapolitanorum animos iam antè infensos et labantes, ab Gallis magnopere auerterat. Ea cum sic cecidissent, ipse autem Ferdinandus Neapolim nõ obscuris multorū uocibus sermonibusq; accerferetur, quem etiam aduentare intelligebant, spei atq; fiduciæ plenus ab Aenaria naues soluit, atq; ad litus Neapolitanū classe appulsa non longè ab oppido exponere milites cum uellet, impeditus à Gallis atque reiectus, de tota re desperans, quod ab oppidanis nihil sibi auxilij emitti, nihil tumulti fieri animaduertat, ad Aenariam reuertebatur. at ciuitas ægrè id passa, armis captis Gallos partim ciecit, partim in arces, quæ ab illis tenebantur, coniecit. Id à piscatoria nauicula Ferdinando nunciatū, ssem ei pristinā facile restituit: quamobrem sua cum nauis incitatis remigibus statim Neapolim rediens, magno populi cõsensu in oppidum receptus est. Ita paruo temporis spatio sæpius modò bonam, modò aduersam expertus fortunā, ac uarijs rerum suarū euentis tanquā fluctibus iactatus, cum id minimè fieri posse cõsideret, ab eadem quasi tempestate atq; uentis in portum coniectus est. Pauloq; post Galli, qui ei arci præerant quæ Capuana appellatur, sese atq; arcem Ferdinando dederunt. Tum noues Gallicæ sexdecim, quæ in portu Neapolitano erant, ueritæ ne interciperentur, egressæ ad insulā Megarem iactis anchoris se cõtinuerunt. Ferdinandi classis ad Baias substitit. Iis nunciatis rebus, Nolani, Atellani, Capuani, aliq; uicina municipia propenso ad illi studio celeriter redierunt: uidebanturq; reliquæ eius regni ciuitates idem facturæ, si modò rex firma cum manu eodem accederet. ille autem per se omnibus ab rebus, quæ ad bellū sunt

usci, praefertimq; à pecunia plane imperatissimus, magistratum Venetum, qui uetula cōsuetudine ea in urbe reip. hominibus iuri dicendo praerat, perhumaniter est allocutus: sese quod Neapolim recuperauisset, reip. acceptum referre, quæ fœdus cum Alexandro, reliquisq; regibus iniisset: quod autem superesset (quod quidem certe magnum, atque perplexum sciret esse, tot municipijs toto in regno, tot munitis oppidis Gallorum imperium secutis) eius se fidei, libertatisq; permittere. Eo sermone apud illum habito, Federicum patrum cum nauibus longis tribus ad Antonium, quem in Apuliã cum classe uenisse intellexerat, cōueniendum, seq; illi cōmendandum properè misit. Antonius, paulò ante ad Sasonem insulam Senatusconsulto accepto, tantũ ut in Apuliã traiceret, Brundisium, quod municipium ad Gallos non transferat, uenit. Oppidani Antonium amicè atque beneuolè exceperunt, eiq; se dedere uoluerunt, atque ut in insigne reip. in opidi foro sustolleret, ab eo magnopere petiuerunt. Antonius Brundisinis collaudatis, atque ut in regis sui fide permanerèt cohortatus, ibi dies aliquot, dum quid imperarent Patres scire posset, est cōmoratus. Illi autem nisi de fœderatorum sententia, Hispanieq; in primis regũ consociata uoluntate, qui classẽ paratã habebãt, nihil omnino agere cōstituerant. Itaq; à legato regio missi in Sicilia nuncij, eius rei euentũ tardiorè reddiderũt. Accepto tandem altero Senatusconsulto, quo bellum Gallis inferre iuebatur Antonius, biduo scalis reliquisq; rebus ad oppugnationẽ oppidorum cōparandis consumpto, cũ triremibus xx. nauēq; una oneraria bellica, et altera, in qua erat equitũ Græcorũ nõ magnus numerus, ad oppidũ Monopolitanorũ, quod est in maris litore, à Gallisq; obtinebatur, accessit: praefectumq;

Gal-

Gallorum, uti se dederet, per internuncios cohortatus, ubi illum ad propugnationẽ paratũ uidit, expositis equitibus, qui discurrerent, populationemq; facerent, et aliquid in agris aut utris aut oleæ succiderent, tectorumq; incenderent, si ea re ciues ad ditionẽ compelli possent: ubi neq; id quidem quicquam proficere animaduertit, tormentis è nauis oneraria murũ oppidi deijcere aggreditur. Id cum propter longinquitatẽ parum ex usu administraretur, Hieronymo Contareno legato, praefectisq; triremiũ, uti naues tegerent aditus cum tormentorum, tum uerò lapidum atq; telorũ, quæ de muro adgerentur, imperauit: postridieq; eius diei mane ipsi, qui primi murum ascendissent, propositis praemijs, nauibusq; omnibus sub conspectum hostium dispositis, oppugnare oppidum multò acrius est adortus: quæ in oppugnatione Petrus Bombus nauis longæ praefectus, uir egregia uirtute, cohortans suos pila ferrea traicitur. Antonius cum horas aliquot Gallis atque oppidanis acerrimè propugnantibus suos uulnerari, hostes non defatigari, minus denique rem procedere animaduertisset, oppidum militibus diripiendũ proposuit: tum uerò prædæ spe milites remigesq; incitati, cohortatiq; inter se, ad murũ conolauerunt: scalisq; positis cum amplius horis duabus continenter atq; fortissimè pugnauissent, deiectis interfectisq; propugnatoribus in oppidum se iniecerũt, diripereq; contenderunt, Aloisiumq; Titum Venetum, qui eo in oppido mercaturam exercebat, imprudentes occiderunt, domumq; eius diripuerunt. Antonius reclusis portis in oppidũ ingressus, mulieres, quæ nauis maiorum use consilio ad aras Deorum immortalium cum infantibus confugerant, à militum iniuria defendit, oppidumq; est positus: sectionemq; earum rerum, quæ distra-

et nondum essent, multò minoris, quam uendi alijs potuissent, die laxissima oppidanis ipsis uendidit. quibus etiã, quo minore damno amissis rebus suis afficerentur, annos decẽ omnium munerũ & tributorum leuationẽ concessit. Eo oppido capto, nõnulla eius regionis municipia se Antonio dederunt. atq; hæc quidem adhuc ipsa Ferdinando Neapolim recipienti nota nõ erãt. Antonius Nicolao Cornelio, qui Monopolitanis præfesset, relicto, missõq; Pulinianũ, quod oppidum abest à littore, eiq; se dederat, Alexandro Pisauro eodem nomine, Sipontum est profectus, quod iam per sese, ob Gallorum insolentiam atq; libidinem, in Ferdinandi partes oppidum redierat eiectis Gallis, qui se in arcem contulerunt. Ad quos cum Antonius mississet, uti arcem Ferdinando restituerent: id ni facerent, eos se hostium loco habiturũ: responderunt, nihil sibi cum Ferdinando rei esse: ipse si uelit eos recipere, eius se fidei libenter permissuros. itaq; acceptis in fidem Gallis Antonius, Federico, qui iam ad se Ferdinandi missu uenerat, arcem reddendam curauit. Eodem tempore qui Tranensũ arcem tenebant, missis ad illum interpretibus, uelle se eius imperata facere, Antonio significauerũt. ille, ut Ferdinando sese dederent, hortatus, eos non tam lubentes, quam autoritate sua compulsos, tanquam de manu Federico tradidit, eidemq; Græcorum equitum dimidiam partem, quorum iam erat numerus ad quadringentos quinquaginta, petenti dedit. Patres cum intellexissent Ferdinandum Neapolim recuperauisse, decreuerunt, ne quid Antonius oppidorũ, ne ue omnino locorũ amplius reip. nomine in regno Neapolitano caperet. tum Petri Bembi uxori liberisq; uictus annuus à Senatu dono datus: duabus quoq; filijs dotis nomine libræ auri quadraginta: duabus alteris in

sacra-

sacrarum uirginum collegia iam destinatis, quod ad id sacris esset, constitutum. Antonio autem Tinti fratri, ab adolescente me in amici hominis afflictis rebus causa bis apud Patres perorata, prouentus est annuus Senatus decreto & liberalitate attributus: quo se nunc quoq; familiamq; suam, senex oculisq; captus sustinet. Post hæc Alexandro à Senatu postulante, ut illam ipsam classẽ Neapolim ad Ferdinandiũ auxilio leuandũ tam opportuno tempore mitteret, tametsi permagnis Gallici exercitus impensis ciuitas distinebatur, concedendum tamen censuit. Itaq; Antonius Græcis equitibus centum, & nauibus duabus Monopolitanorũ præsidio relictis, Tarentum aduauigauit: quod quidem oppidum, appulso eò cum septem nauibus longis, quas ad eius tres Antonius adliderat, Federico, ad Ferdinandum tamen non redierat. Ibi uentris profluuiũ arreptus Antonius, nauibus uirginis, quibus Contarenũ legatum præfecit, Neapolim ad Ferdinandum inuisis cõtendere, ipse cum reliquis nauibus (aliæ enim nonnullæ ad illum interca naues conuenerant) Corcyram est profectus. Eodẽ anno cellis farinarijs urbanis, quæ publicè ad Riuum altum antiquitus sunt institutæ, longinquæ plebis & inquilinorũ parti usum incõmodiorem præbentibus, alteræ apud forũ, reipub. q; horrea edificatæ, Calendis Sextilib. exerceri cœptæ sunt, magistratibus adhibitis. Iisdẽ ferè diebus Florentinis Pisas bello repetentibus, cum per se oppidani cõtã tantas opes municipiũ diutius se tueri posse diffiderent, suum ad Senatũ interpretem secretò miserũt, uelle se sub reip. imperio esse: petere, rogare, ut reciperentur. Res primum noua Patribus, quæ neq; statim reijcienda, neq; temerè suscipienda esse uideretur: deinde magis magisq; in eorum animos irrepere, pulchrũ existimantũ

¶

augeri imperij fines, atq; ad mare Ligusticum protendi. magnum porro esse Venetum nomen, cui spontè tam longinqua ciuitas, tamq; nobilis sese dederet: sed factum propè stimilibus rerum euentis, quos si maiores nostri despexissent, nulli nunc populi eius imperium appeterent: itaq; recipiendas esse Pisas, quas Dij immortales reip. addicerent. Ea cum sententia maiori Patrū numero probaretur, res in Decemuirū collegio agitari cepta est, quò lex occultius ferri posset. Tum Marcus Bolanus sexuir ex ijs qui Principi assidēt, tacentibus reliquis, ac legis lationi propè assentientibus, suggestū ascendens, debere eos dixit, qui de rebus dubijs agunt, nō tam quid uelint ipsi, aut cupiāt, quàm quid sit utile reip. constituere. necesse enim esse, si suam modò libidinē sequantur, ut sui eos consilij tum poeniteat, cum ea, quæ prouisa ipsis nō sunt, magna interdum & formidolosa rerum momenta atq; pericula existunt. An me quoq;, inquit, Patres idem, quod uos, & optare maximopere, et optato frui, cupere nō existimatis? non Pisas modò, de quibus nunc consulimur, sed reliquas etiam Italiæ ciuitates, oppida, populos, iuris nostri esse, mareq; superū atq; inferum in reip. imperio contineri? ego uerò ista percipio: mea q; morte cum fortuna paciscar, ut tam prospera reip. sit. Sed cū hoc opto, tum illud timeo, ne, si Pisas receperimus, magno cum nostro dedecore, rei q; pub. incōmodo eas ipsas breui tēpore amittamus. nam, quæ admodum quidem sitæ positæq; sunt Pisæ, ad eas defendendas auxilia mittere per alienos fines multorum dierū itinere nos oportebit: quorum populi nostris conatibus si aduersabuntur, aut erunt ipsi bello prius atq; armis subigendi, ut quicquid inter nostros ac Pifarum fines iacet, pacatum iter atq; iutū nostris exercitibus præbeat: aut nobis turpiter ab

incepto

incepto desistendū. nam mari tanto circuitu, tam suspectis littoribus, tantum exercitū transmittere, quanto erit opus, ut cum unis Florentinis bellū geramus, qui poterimus? nullus uicinorum Pisis regum, nulla natio est, quæ non Florentinos malit, quàm nos, suæ ditioni finitimos habere: propterea, quòd nostram potentiam, nostrasq; opes magis quàm illorum uerentur: magis nos, quàm illos, sibi esse metuendos intelligunt. Est autem à natura omnibus animantibus comparatum atq; insitum, ut quæ eis plurimū obesse possunt, fugiant: ad ea se applicent, quibus ad nocendum minus est uirium & facultatis attributum. itaq; passeruli gallinas auferesq; non uitant, cum columbis uerò etiam nidificant: ab accipitre autem, & ab ijs quæ raptu uiuunt auibus, maxime quidem semper uolatu latebrisq; sese auferunt. Quamobrem cogitare debemus, etiam Ligures (quæ una quondam natio quàm infesta reipub. fuerit, annales nostri testes sunt: quantas à nobis clades acceperit, omnis eius posteritas memoria retinebit) si suæ spontis sint, nos Pifarū dominos fieri nullis conditionibus concessuros, sed sua cum Florentinis arma, suas classes atq; opes comunicaturos, ut nos potiri Pisis ne permittant. quanquā, ut horum temporum mores sunt, ut fides in plerisq; fluxa, uereor, ne ij etiā qui sædera nobiscum pepigerūt, qui nobis sua regna se debere profiterentur, ubi nos eousq; uelle fines proferre nostros intelligant, nos celeriter deserant, neq; deserant modò, sed arma etiam contra nos capiant, cumq; hostibus nostris coniuncti, cōmuni nos bello atq; consilio esse auertendos & repellendos putent. Maiores nostri Vicetinos, cum à rege Patauino premerentur, sese illis dedere missis ad eos legatis cupientes atque orantes, in fidem receperunt. quid in illa huic simile de-

ditioni fuit oppidum uicinitate propinquum, ac propè coniunctum, ut iter impediri, atq; accessio non potuerit: ipsam liberum, quodq; Patavini reges antea nō obtinuisent. itaq; remissis cum auxilio legatis, facile defensum atq; retentum est. hostis autem eam ob rem nouus nullus factus, sed cum eo, qui semper hostis reipub. fuerat, bellum acrius renouatum, maiores iidem nostri prosperè atq; feliciter gesserunt. quòd si tam facilem rerum statum, paresq; conditiones in Pisis recipiendis esse uobis propositas hoc tempore uidetis: si non amico populo & reipub. à qua laceßiti nulla re sumus, ut id quod uolumus assequamur, insignis est iniuria atq; calamitas inferenda: si non, quæ in animis hominum iam pridem insedit opinio, nos regnandi cupiditate supra ceteros efferri, eam hoc exemplo sic confirmaturi sumus, ut nō sit posthac inficiendi locus: si non etiam Ferdinandi regnum adhuc quidem multò maxima ex parte, Ludouici haud ex minima Gallorum, quos hostes nostros fecimus, presidij & exercitibus tenentur, neq; quem finem eæ res habituræ sint, satis consequi coniectura possumus, ut non tam de nouo bello capeßendo, quàm de institutis conficiendis, flammaq; illa, quæ optimas atq; pulcherrimas Italiæ regiones incendio corripuit, extinguenda, cogitare nos oporteat, legem Patres, quæ rogamini, decernite: ego ipse meum suffragium ad eam sciendam uolens ac libens affero. sin uerò longè aliter omnibus à partib. se res habet, antequam Pisis esse recipiendas statuatis, ea quæ ad bellum cum positis inter nos atq; Pisas nationibus, cumq; finitimis ei ciuitati populis agendam erunt usui, comparate. Hac à Bolano dicta sententia, magna est commutatio facta uoluntatum: neq; quisquam omnium fuit, cui non Bolanus prudens ac sapiens uideretur: itaq; lex in præ-

in præsentia reiecta. Atq; eo quidem tempore Alexander certior factus, Carolum regem ad Nouariam obsidione liberandam multa quotidie aggredi, multa moliri, neq; adhuc Neapolitani regni cogitationem abieçisse illum intelligens, quod quidem & firmis etiam nunc ueteribus presidij, & nouis comparandis tuebatur: naues enim Genuæ atq; Massiliæ complures ad bellum instrui, ornariq; mandauerat: grauioribus cum literis monuit, ut intra mensem ex omnibus Italiæ locis omnem belli apparatus abduceret: id ni faciat, sese illi, cuiusq; populis aqua & igni interdicturū. Nouaria deinde Ludouico restituta: paceq; facta, dedit etiam literas ad Genuensium ciuitatē, eodem se in eos interdicto usurum, si quid in classem opis Carolo contulissent. atq; id ab eo Ludouicum petiisse, nemini dubium fuit, ut ea se re, si uni foederis capiti non steterit, Carolo purgaret, quòd pluris apud eam ciuitatē Alexandri autoritas fuerit, diuino præfertim iure adhibito, quo plerunq; homines magnopere continentur, quàm omnino sua. Miserat ad Senatū prosperis reip. rebus cognitis Turcarū rex certum hominē gratulatū, quòd Carolum Gallie regem Italia suis armis expulisset. Is equū egregia forma dono Patribus attulit: Patres Bernardo Contareno miserunt. Interea Ferdinando rebus modò prosperè cedentibus, qui etiam Luceriā in Daunijs ui cepit: modò autem relabentibus, cum eum Galli aliquando intra oppidum ad Neapolim compulissent, diuersisq; in locis ei fortuna læta interdum, sepius tristi se ostendente, ac spe regni sui recuperandi apud illius animum planè labante, Alexander eius precibus atq; periculo permotus, à Senatu magno studio petijt, uti exercitus partem aliquā eius, qui Nouaria redierat, ad Gallos expellendos, Ferdinandumq; subleuandum mitte

ret: se curaturū, uti aliquot eius regni oppida, quæ mare attingant, pignoris nomine, quoad, quicquid ea in re Senatus sumpti fecisset, Ferdinandus reponeret, reipub. tenenda traderentur. Senatus, nondum decreta exercitus profectioe, inclinatis tamen ad eam rem ciuū animis, Bernardum Contarenum cum Græcis equitibus sexcentis Rauennā præmissit, quo minus ei, cum decerneretur, itineris illò perueniendi superesset. Quod postea quā est Romam renunciatum, Ascanius suus, qui diceret, Venetos sua sponte bellum suscepturos, nō oportere quicquam eis oppidorum sumpti nomine à Ferdinando tradi, res dilata: legatiq; regij, qui iam Venetias ad paciscendum cum Senatu uenerant, rogare tantū de exercitu, nihil ultra polliceri. Id ubi Senatus cognouit, et Ludouicum inuidiæ suæ in reip. stimulis impelli agiq; animaduertit (nihil enim ferè ijs de rebus unquam Ascanius, nisi à fratre monitus iussusq; loquebatur) legatos ab se reiecit, nihil esse confirmans, quod ea de causa in urbe horæ spatium morarentur. Interim cum Fauentini, qui æstate proxima petierant à Senatu, ut quoniā certorum exulum insidias magnopere timerent, ipse pro sua pietate, oppidiq; uicinitate, eius regendi curam susciperet, Hestoremq; planè puerum, Galeoti eius, de quo priore libro sermonem habuimus, filium, cuius erat in potestate ciuitas, auctoritate sua tueretur, postea rogandi et obtestandi Patres ea de re tempus nullum intermississent, mense Decēbri Senatus decreuit, uti Fauentinarum ciuitas, puerq; princeps in reip. fidem reciperentur: mitterentq; Patres eò ciuem Venetum, qui pueri nomine ius diceret: ipse autem puer equites cataphractos centum haberet, stipendiumq; in eos libras auri annuas octoginta. neq; non tamen, antequam decerneretur, iisdem exulibus Florentinorum

tinorum adiutus ope in eorum fines irrumpentibus, Bernardus Contarenus, qui Rauennā uenerat cum Græcis equitibus miliumq; manu auxilio à Senatu missus, eos fudit fuga uitq;, ac regnū illud puero, quod iam propè amiserat, planè constituit. pauloq; post Patrū suffragijs Dominicus Triuisianus, uir grauis atq; prudens habitus, qui puerum Senatus nomine tueretur, oppidanisq; ius diceret, Legatus est Fauentiam profectus. Atq; ante eos quidē dies, uti horologiū in foro ex reip. dignitate fieret, cui ædis Mariæ procuratores arcam darent, Senatus censuit. At Ferdinandi legati cum multos dies Patribus placandis cōsumpsissent, pollicitiq; essent, Ferdinandum tria oppida nobilissima cum eorū agris atq; finibus, Tranum, Brundisium, Hydruntem, eo quo dictum est nomine reipub. traditurum: anni insequentis initio fœderatorum omnium non approbantibus modò, sed etiam adnitentibus Legatis, pacta inita, fœdusq; percussum est: quo ciuitas fœdere traditis oppidis equites cataphractos septingentos, milites ter mille ad Ferdinandum mittere celeriter teneretur, qui unā cum ea classe, quam Neapolim Contarenus legatus adduxerat, tandiu eius imperata facerent, quoad bellum esset confectū. capitaq; fœderi sunt addita, uti à quæstorib. urbanis libræ auri centū quinquaginta mutue Ferdinandi Legatis cuestigio curarentur, uti si parte aliqua Ferdinādus Græcis equitibus, quam cataphractis, uti mallet, pro eo cataphractorum numero, quæ de summa detraxisset, Græcos sesquialteros haberet: uti ex publicis oppidorū prouentibus, si quid in magistratuū et præsidiorum stipendia pæctis impensis superesset, id in accepti à Ferdinando tabulis ferretur: uti quicq; eo in regno uirū principem ciuitas in fidē, nisi Ferdinandi permissu, ne reciperet:

ui frumentum, oleum, reliquum ue cōmcatum eis ex oppidis & finibus asportari sine solitis portorijis ne liceret: uti Gargani montis saltum, qui à Gallis tenebatur, cum illum Ferdinandus recuperauisset, reipub. traderet. quod tamē caput scriptū non est, uoce tantū atq; uerbis fidem fore quod conuenerat facientibus agitatū. atq; id omnino fœdus Alexander suis ad Senatū scriptis literis ratum sanctūq; iussit esse. nam quoniam antiquitus in regnum Neapolitanū Pontifices Maximi ius habent, cauerāt cum primis Patres, ea ut res Alexandri autoritate perscripta firmaretur. Fœdere cōfecto, qui oppida reipub. nomine à Ferdinando reciperent, misit: imperatorq; Frācisus cum ea, de qua dictū est, manu iussus in regnū sine mora proficisci. His cognitis rebus, quas porro celerius more atq; instituto ciuitatis fama uulgauerat, quā plurima eius regni municipia breui tempore ad Ferdinandum redierunt. Arces autē Neapolitanæ munitissimæ duæ, longa obsidione, certisq; cōditionibus separatim Ferdinando sunt hos intra menses, pauloq; post reddita, cum Galli, qui eas obtinebant, Alphonsum Aualum Aterni principem, uirum magna excellentiq; uirtute, ad colloquium uocatum occidissent: quæ quidem planè mors Ferdinando, qui cum impense amabat, aliti enim educatiq; unā fuerant, incredibilem mœrorem ægritudinemq; attulit. qua tandem excussa, Ioannā Ferdinandi aui sui filiam, Alphonfi patris alia matre sororem, in matrimonium duxit: easq; nuptias Alexander, quando legibus fieri nō poterant, sua indulgentia comprobauit. atq; hæc tunc quidem in Ferdinandi partibus agitantur. At Carolus in Galliam rediens, nondum traiectis Alpibus, Philippum Argentonium ad Senatū misit, existimare se, eodem in fœdere quod cum Ludouico fecisset,

remp. esse comprehensam, propterea quòd imperator Venetus legatiq; ei fœderi cum scriberetur, affuissent: quòd si aliter se res habeat, scire se cupere, an uellet ciuitas tum demū comprehendi: petere autem, ut Monopolitanorum oppidum, quod ab suis ui atq; armis clasis reip. præfectus cepisset, Senatus restitueret, atque à Ferdinando auxilijs iuuando abstineret. quarum is rerum neutra impetrata discessit. Carolo in Galliam profecto, filius, quem unicum habebat, tres natus annos moritur. qua quidē morte accidit, ut cum postea Carolus iterum exercitum cōgisset, quem ad Ferdinandum repellendum Aloisio propinquo suo duce mari Caietani mitteret, Aloisius, cui regnum Gallie Carolo sine liberis maribus moriente lege Gallorū obuenciat, profectio nem respucrit. Itaq; Carolus, cum alio duce nollet exercitū mittere, rem iam propè cōfectā distulit: pauloq; post dilapsis cunctando militibus, ea omnino missio magnis impensis instituta, certissimaq; ijs, quos Neapolē reliquerat, ducibus cum uerbis tum literis ac nuncijs promissa totiens auxilia, interpositaq; regia fides, ad nihilum reciderunt. Ludouicus autem Gallici belli metu deposito, cum id quod Pisarum ciuitas à Senatu petierat, amicorum literis cognouisset, Pisani uerò patefacta ipsorū postulatione legatos etiam palam Venetias eadem de re misissent, ne id quod uerebatur accideret, uti ea ciuitas sub unius reip. imperiū redigeretur, sese Senatu obtulit, si Pisas esse defendendas existimaret, eius rei socium & adiutorem futurum: uideri autem sibi, æquisimū esse eas defendi, propterea quòd Florentini fœdus cum Carolo percussissent, cuius ipse fœderis legatum occultè ad Carolum proficiscentē suis in finibus interceperit. Re sapius à Patribus agitata, Ludouico magis magisq; quotidie admi-

tente, lex tandem in Senatu lata est, foederatorum omnium Legatis approbantibus, uti Alexandri, & reip. ac Ludouici armis atq; opibus Pisæ defenderentur: additumq; legi, ut in Liguribus milites bis mille reip. pecunia cōscriberentur, Pisasq; mitterentur. id autē uti Ligures permetterent, Ludouicus antea se receperat effecturum. iis intellectis rebus Florentini, antequam auxilia contra se conuenirent, omni cura diligentiaq; adhibita, sex militum millibus celeriter coactis, nō sine spe potiundi oppidi Pisas contenderunt, atq; ad portas cum tormentis accesserunt. Hostes patefactis portis impetum in illos fecerunt, fortiterq; pugnantes propulerunt, eorumq; tormentis sunt potiti. Neq; multō post Paulus Vitellius, ex Vrsina Romanorum factione ac gente, uir fortis, quē Pisani suis copijs praefererāt, eorū stipendio emerito ad Florentinos sese cōtulit, ac praefectura, quā ei contulerant, inita, cum exercitum decem millium hominum confecisset, Pisas accerrimē adortus, in oppidi suburbium se iniecit: ex quo tamen ob oppidanis, qui quā magnam potuerant manum & ipsi coegerāt, reiectus expulsusq; est. Sed illud idem suburbium Florentini postea cum cepissent retinerentq;, Petrum Medicem ueriti, qui Vrsinos affines suos secū ducens, in ipsorum fines iam iamq; irrupturus dicebatur, Pisas relictis ad sua se tuenda conuerterunt. Interim conscriptis per internuncios reip. quingentis Genuae militibus, Pisasq; missis, Ludouicus Gasparem Seuerinatē cum militibus, ut pollicitus est, alteris totidem, ut re euenit, paucissimis illō misit, qui utriq; praefect. quo quidem tempore Florentinis ab Carolo contendentibus, ut Pisarū arcem, quae ab eius militibus tenebatur, precio redimere sibi liceret, Pisani maiore etiam quā illi pollicebantur, pecunia partim pollicita, partim iam

iam tradita, arcem receperunt, receptamq; diruerunt. Eius pecuniae partē Decemuirī Genuae curatam persoluerunt libras auri ad quadraginta. Vere autē iam aduentante, quōd Dominicus Calbus maioribus in comitijs Bernardino Minoto Petri filio pugni in os impegerat, Decemuirum Magistrī Calbum ē comitis in carcerē duci iusserunt: deinde collegij decreto in insulam Cyprum exulatum deportari mandauerunt. tum, ut urbanorum naualium res multiplices atq; uariae, quaeq; magna & perpetua indigent cura, diligentius administrarentur, ad reliquos naualium magistratus, qui antiqutis maioribus comitijs creantur, Triumuirī ex principibus ciuitatis ex Senatorū suffragio adlecti sunt, additq; illis tanquam magistrī: ijq; postea Triumuirī nunquā sunt creati desiti. Aestate uerō proxima, ne possessores bonae fidei omni tempore turbarentur: nonnunquā enim accidebat delatorum improbitate atq; audacia, uti de suis rebus periclitari aliquem contingeret, etiam si per multos annos possedisset: legem Decemuirī iusserunt, quarum rerum quis trīginta annos in possessione fuisset, earum rerum peti ab eo nihil licere, neq; deserti quēquā licere, nisi si Decemuirū magistrī permisissent. Ludouicus cum eiusdem Veris tempore à Maximiliano magnis largitionib. impetrasset, ut cum regē Mediolani appellaret, ea de re gratulatū Hieronymū Leonem, quem antea ad Ludouicum Senatus legauerat, ire Patres iusserunt. Atq; illis etiam diebus à praefecto classis reip. certum hominem Naupliā cum pecunia missum, ut equites quot possēt illis in locis conscriberet, nauigijsq; imponeret ad urbem deportandos, aduersa tempestate complures Maleae dies cum detineretur, iterq; pedibus facere uellet, accessit Nauplia equitibus ducentis, qui ei praesidio essent, se-

ptum in itinere Turcarum equitatus magno impetu est aggressus numero amplius sexcenti: quibus cum Nauplij equites fortissimè pugnantes maiorem eorum partem interfecerunt, reliquos fugæ mandarunt, paucis ex suis desideratis, uulneratis paulò pluribus. Cōtarenus aut cum Græcis equitibus quingentis petente Ferdinando in eius regnum à Senatu præmissus, ubi Sueffam uenit, seq; cū Federico regis patruo, qui Sueffæ erat, coniunxit, oppida quatuor, quæ à Gallis tenebantur, se uti dederent cōpulit. Idem cū ad Gallitanos tentandos cum tercentis equitibus se contulisset, Galli autem, ut eos tuerentur, pluribus ex locis manu coacta impetum in illum fecissent, fortiter pugnans eos sustinuit, prælioq; non intermisso interfectis cō pluribus in fugam uertit, oppidumq; cepit. Idem etiam paulò post eodem equitū numero in insidijs se occultans, præmissis Frangetium, quo in oppidulo erant Galli, paucis ex suis, qui discurrerēt, Gallos paucitatē illorum suam prædā opinantes inscutosq; ubi ad insidias peruenerunt, euolans incitatis in eos equis, cum multò illi plures essent, tamen fudit non paruo eorum interfecto numero, atq; capto. Interim imperatore cum reliquo exercitu aduentante, Philippum Rubeum Guidi filium per syluam Castinatam sua cum equitum turma temerè uadentem, Ioannes Iuliani Cardinalis frater magna equitū, multò maiore militum manu clamore sublato, excepit: quibus cum Rubeus diu pugnans, paucis ex suis interfectis atq; captis, sarcinarijs iumentis aliquot amissis, ad imperatorē se recepit. quod tamen detrimentū Contarenus facillè sarcijit: nam cū Ferdinandi missi excursionē in Seuerinatum fines usque ad ipsorum oppidi muros atq; portas fecisset, quo in oppido esse Virginium Ursinum atq; Vitellios ab exploratoribus

ribus cognouerat, neq; quisquam egredi ausus ei se obuiam ostendisset, rediens Troianum Sabellum cum equitibus cataphractis quinquaginta se ad illos conferentem in itinere deprehensam fudit, parte plus equitum media tum interfecta, tum capta. Paulò autem post cū Gallorum exercitus timore, qui erat equitum cataphractorum ad octingentos, leuis armaturæ ad quingentos, militū Heluetiorum ad quatuor millia, rex in oppidum Foliam se cum suo exercitu contulisset, præfertim quòd illis diebus Galli septingentos milites Germanos, qui in Rhetis conscripti ad illum se conferebant, interceptos male habuerant, seq; oppidi muro Gallis obsideribus tueretur: Contarenus, qui cum eo erat, apud eum questus, non esse equū Græcos equites moenibus inclusos cōtineri, petijt uti se emitteret. qua impetrata re, Gallos sepe laceffendo, sepe imparatos aggrediendo, sepe in uigilijs noctem totam continendo, nonnunquā male multando, obsidionem relinquere, ac longius recedere, seseq; in tutum recipere coëgit. Neq; multò post imperator Gallis aliò conuersis Valacam oppidum cingens, murorum parte tormentis diruta, scalisq; positus, ut captū diripuit, interfectis qui in oppido erant omnibus, cū milites nec mulieribus nec infantibus pepercissent, propterea quòd ea in oppugnatione centū ex imperatoris exercitu fortes uiros hostes oppidanūq; interfecerant. Eodem impetu imperator multa eius regionis oppida breui ad deditiōnē compulit. Galli Canusium aggressi, cū ab oppidanis quinquaginta auri libris accepissent, ne oppidum diriperent, ne ue ingredrentur: tamen Heluetijs militibus irrupentibus, cædes ingens facta, oppidumq; direptū est. In ea uerò regione, quā Basilicam appellant, triū oppidorū populi per sese Gallos, à qui

bus regebantur, occiderunt, seque regi dederunt. Contarenus et ipse multa cum praeda per Seucrinatū fines ad exercitum se referens, magnā hostium manum oppido egressam, secunq; cōgressam disiecit, miliū equitibusq; septuaginta interfectis, captis nonaginta. Tum Consalius Hispanæ classis præfectus, uir magni animi egregieq; uirtutis, in Calabria egressus, Crotonē, quod fugato priorem rege ad Gallos oppidum redierat, uicē cepit, Gallosq; quiq; eorum erant partium, in bello prælio fudit, interfectis centurionibus, præfectisq; equitum septē, militibus et equitibus ducentis, captis egregij nominis plus uiginti, equis militaribus, sarcinarijsq; quadringentis. Iis diebus naues longæ sex ex classe reip. quæ in portu Neapolitano erat, Genuam sunt ire iussæ: rumor enim in ualuerat, Carolo regi classē in Gallie prouinciæ portibus cōparari: ut quæ à Gallis administrarentur, inspicerent, et si possent, impedirent, nauesq; incenderent. Hæc dum sic agerentur, diuersisq; in locis dispari etiam euentu belli, meliore tamen quàm antea fortuna, Ferdinandi regnum cædibus et rapinis arderet, Galli ex euentu rerū timidiore aliquanto facti, Telam, quod à Venusia oppidū duodecim milia passus abest, non magna spe eius potiundi, cum eorum duce aggressi, oppidanos certis conditionibus se dedentes, fide fracta ingressi diripuerunt. Id intelligens Ferdinandus, Contarenum cō præmisi, qui Gallorū partem prope oppidum repertam, in fugam, atq; intra muros compulsi, equitibus cataphractis plus triginta captis. Eum subsequutus rex, mille ad oppidū passus loco tuto castra posuit. Eodem Consalius à Calabria cum ea quæ habebat manu, Guidus Vbaldu Metlaurensiū dux, quæ Senatus foederatiq; auxilio regi suomisera, à Brutijs uenerūt. Aucto exercitu apud Telā

rex

rex cum esset, ad molas frumentarias corrumpendas, quibus oppidani utebantur, itineraq; duo intercludenda, Consalui milites, qui trigulis utebantur, misit, cum paulo ante Contarenū Venusiam misisset, ueritus ne inde hostibus, quorum erat in potestate oppidum, auxilia mitterentur, cōmeatusq; subministraretur. Relinquebatur hostibus iter unum montanū, quo itinere cōmeatus in iumentis subuehi poterat: idq; magnis adhibitis præsidijs cum fieret, Contarenus congressus præsidium dissipauit, cōmeatumq; cū iumentis omnibus interceptū abduxit. Posteroq; die, centū ex suis uti Venusiam accurrerēt, imperauit. ij præda facta sub oppidum muris cum essent, oppidani autem milites tercentū cum paucis equitibus egressi recuperandæ prædæ spe prælium cōmississent, ex illis octoginta occiderunt, captiuosq; complures fecerunt: ex quibus erat Fundos obtinens. Eo tempore Antonio primū anno superiore propter ualeitudinem à classe reip. quæ Neapolim mittebatur remoto, deinde domum reuocato, Malchio Triuisanus ei suffectus cum nauibus longis aliquot Corcyra in Apuliam traiecit, atque in Calabros contendens, cum reliqua classe, quam ad se uocauerat coniunctus, complura in littore aut uicina mari oppida regis imperium recipere cōegit. Demum Paulam ueniens, cum oppidani missis ad eos qui oppidum regi peterent, deditio nem renuissent, ille autem ad oppugnationem se comparauisset, uelletq; muro succedere, mulieres passis crinibus porta cum infantibus egressæ ad illius se nauem plorantes ac pacem petentes profuderunt. quibus commotus, milites continuit, oppidumq; Paulam in regis fidem omnibus incolumibus oppidanis recepit. Ferdinandus, quo ad Telā Gallos diligentius obsideret, omnēq; ijs cōmeatus facultatē cri-

peret, castra propius oppidū admoueri mandauerat. ea re Gallis enunciata, magnum calonum & lixarum numerum, equitesq; cataphractos, qui eis praesidio essent, centum quinquaginta, leuis armaturae, qui sagittis utebantur, alteros totidem celeriter portis emiserunt, uti ex uicinis oppido uillis uicisq; quicquid possent pabuli colligerent, atq; in oppidum comportarent: reliquum omne succenderent, ne hostes eo uti possent. Imperator ea de re certior factus, cum Philip po Rubco, equitibusq; Italis leuis armaturae, quos circū se habere consueuerat, celeriter inscutus, proelio cum Gallis acriter commisso, caedeq; facta, refugere illos in oppidum compulit, quibus pulsus, castrisq; regijs prope oppidum positus, cum Galli comatu laborarent, diesq; complures sine spe leuandae inopiae se continuissent, equitibus praeterea & militibus stipendium deberetur, neq; pecunia suppeteret, missis ultro citroq; internuncijs, ipsoq; duce cū rege ad colloquiū admissō, tertio decimo Calendas Sextiles pacti sunt, uti si auxilia intra mensem ab rege Carolo ad sese non mitterentur, quibus auxilijs exire oppido, atq; in aperto consistere audeant, regno Neapolitano cederent, exceptis oppidis Venusia, Caieta, Tarento: ipsis interim ab rege commeatus copia fieret: cedentibus autem rex suum praesidium adiungeret, quo Puteolos accedere, nauesq; in Galliā traiecturi conscendere tuto possent. eiusq; rei cum ipsi obsides regi dedissent, legatum Venetum, quem cum Ferdinando esse intellexerāt, ab rege adhiberi uoluerunt, qui eis ita fore, uti conuenerat, reip. nomine sponsor esset. his scriptis firmatisq; conditionibus, Gallorū dux regi est pollicitus, si sibi centū auri libras mutuo det, quibus stipendia, quae debet, exercitui persoluat, sese triduo cessurum, oppidumq; traditurum. Accepta rex

con-

conditione quinquaginta ei libras numerari statim iussit: reliquas alteras quinquaginta Heluetijs militibus, quibus debebantur, quosq; sacramentū apud se dicere cupiebat, quaestorem suum numeraturū recepit. Illi à Gallis missi regi lubentes paruerrunt, ad illumq; transferunt. Gallis oppido tradito abeunibus, rex imperatorem Venetum adiunxit, qui cum Graecis equitibus, reliquisq; Italis leuis armaturae curaret, ne quid eis in itinere noceretur. Cōtarenus febrī permolestā implicitus adesse ipse non poterat, ex eaq; febrī paucis post diebus est mortuus, uir ad bella gerenda, atq; reimp. armis illusterrimus, si ei uita suppeditauisset, planē natus, cuius postea matri auri libra annua in uictum à Senatu constituta: duabus autē fororibus, alterae dos auri librae uiginti, alterae in sacrum uirginum collegium ternae librae. Postea cum Rex Salernum ac nonnulla alia ui, nonnulla conditionibus oppida municipiaq; recepisset, aliqua etiam sponte ad illum sua rediissent, Vrsinos, Vitellios, qui ex Gallorum erant partibus, fugauisset, planeq; dissipauisset, ipse autem si qui reliqui essent in eius regno Galli, ab ijs nihil sibi in gnopere uerendam existimaret, Graecos equites, quorum opera egregia & fideli fuerat usus, quo minus sumpti faceret, primos omnium missos fecit. paucis post diebus imperatori ualitudine tentato omni cum exercitu abeundi facultas data. Metaurensiū autem & Disaurensiū principes, Alexandriq; filium, quibus stipendium à federatis pendebatur, Prosperumq; Columnam, cum sua quaeque manu, nauesq; longas reip. ab. decem, onerarias Hispanae classis quamplures, tum Felericam patrum, qui praesesset, Caietam, quod Gallū oppidum communierant, misit. atq; à Malchione irremes dux Salernitanorum principi sedibus patrijs pulso, quibus ille

H

in Galliam prouinciam transmitteret, petente Ferdinando traditæ. acceperat etiam in urbe à Senatu Ferdinandus mutuas auri libras sexaginta. Nisdem diebus Vestini legatos de deditone ad Senatū miserunt, neq; sunt recepti. cumq; Calabria Ferdinandi nauem onerariam Galli, qui illis in locis erant, pace facta Neapolim appulsuri cōscendissent, nauisq; cursum eō dirigerent, illi nautis comprehensis nauem alio conuertere cœperūt: sed cum magna coorta tempestate malo infractō antennæ concidissent, nautis ad gubernaculum reuocatis, Neapolitano portu capto omnes in uincula cōiecti sunt. Ferdinandus autem cum grauiter ex intestinis in Vesuuiō laboraret, episcopum Theani, quem habebat in custodia, securi uti percuterent, suis imperauit: addubitansq; eius rei ministros sese ægro dicto audientes nō fuisse, episcopi caput in cubiculū ad se afferri iussit: quo inspecto quieuit. pauloq; post Neapolim allatus, urgente uim morbi Nonis Octobribus excessit è uita: cuius locum Federicus eo ipso die unā cum Malchione Caieta Neapolim approperās, à regni principibus susceptus tenuit. Is regijs acceptis insignibus primū deinceps Salernitanorū principibus paranti auctor, ne discederet, fuit, regni prefectura, qui magistratus habetur amplissimus, ei tradita, filiaq; sua illius desponsa filio. reliquos deinde uiros principes, qui cum Ferdinando dissidebant, propē omnes sibi amicos certis conditionibus atq; muneribus reddidit. Nondum autē ijs confectis rebus, dum reginas Federicus inuiseret, unam, quæ patris, alteram, quæ fratris filij uxor fuerat, Bisini anorum principis, qui unā cum plerisque in procubiculo regem operiebatur, famulus gladio distracto herum percussit geminatis ictibus interficere illum cupiens: comprehensus, quæstione habita dixit, id effecere,

cere, quod fecisset, se in animo annos tresdecim habuisse, propterea quod princeps suam olim sororem uiolauisset: antea parandi facinoris occasionem idoneam sibi nullam datam: tunc rem ad exitum perducere uel certo uitæ suæ periculo uoluisse. Paucis post diebus Federicus Malchione omni cum classe dimisso, suū Caietam exercitū adduxit: ac parte suburbiorum et montis capta, tormenta muralia ad portum conuersa collocauit, ut naues quas habebant Galli, collaberet atq; deprimeret. quod quidem illi ueriti, ea se cōditione dederunt. si rex eos suis cum rebus omnibus mari discedere permitteret. itaq; tribus onerarijs conscensis nauibus, oppido tradito, non multis ante brumam diebus sunt profecti. Accidit autem ut nauis ea, in qua erat Caietæ magistratus cum milibus trecentis, magno aduerso impellente uento Terracinae iniecta littori cum uectoribus perierit. Tarentini uerò qui ad eam diem Gallorum fidem secuti, in magna rerum omnium inopia, magnisq; in difficultatibus uersabantur, Cesare Ferdinandi fratre notho et terrestribus obsidente oppidum copijs, et mari nauibus longis tribus cōmeatus importari prohibente, praesertim, quod si quid antea in uillis aut frumenti, aut pabuli circa oppidum fuerat, eo ne hostes potirentur, tectis incensis corruperant ipsi. Ferdinandi morte cognita, cōcilio coacto quid agendum sibi esset, inter se quærebāt. Ea re longis disceptationibus agitata, ac tribus dictis sementijs, una ut Federico, altera ut regi Turcarum, tertia ut Venetæ recip. oppidum traderēt, legē tandem magno studio tulerunt, ut Senatus fidei et pietati sese committeret: itaq; insigni reip. sublato, literas ad Aloisium Lautredanū prefectum Monopolitanorū dederunt, orantes uti se reciperet. Literæ Aloisij ea de re ad Senatū perlatæ alte-

roq; post eas literas die legati Tarentinorum cum eisdem mandatis Venetias aduecti, eius rei expectatione ciuitatem crexerunt. atq; illis quidem hospitium publicè datum est. Patres uocati complures dies sententijs dicendis consumpserunt: quarum pars non esse Tarentinos recipiendos, propterea quòd in foedere caput erat, ne dediuitios rege non permittente ciuitas acciperet: pars recipiendos censebant, ne obstinatis in Neapolitanos reges animis Tarentini regi Turcarum sese dederent: quod si fieret, nõ illis modò nationibus, Federicoq; in primis, sed toti etiam Italiae perniciosum futurum. Nullum Senatui cum Federico foedere Ferdinando mortuo: quod tamen si esset, prestare id uno in capite negligi, quàm permittere oppidum natura munitissimũ, atq; ad exercitus in Italiã transportandos, classesq; continendas opportunissimũ, inimico Italis omnibus regi atq; bellicosissimo attribui. Vicere denũ quæ, neutra carũ probata, Tarentum ciuem Venetũ mitti oportere, sententiæ censuerũt, qui autoritate reip. Federico ciuitatẽ conciliaret, comcatumq; sufficeret. Itaq; Andreas Zancanius, Senatorũ suffragijs legatus est ad Tarentinos lectus. atq; is antequam nauem conscenderet, Alexandri atq; Hispaniæ regũ legati, itemq; Ludouici, Principem & Patres adierunt, eosq; ne se in causam Tarentinorũ insinuarent, neue quid agerent, monuerunt. quorum intellecta uoluntate, ne laborẽ cum inuidia Patres sumerẽt, Andreas Senatusconsulto retentus, neq; postea missus est. Atq; illis diebus Ludouici ad Alexandrũ scriptas literas Vrſini prope urbem interceperant, quibus literis Ludouicus ab Alexandro petebat, uti Patres comonesciceret, à Tarentinis recipiendis abſtinerent: neue eos augere suas opes, suamq; potentiam nimiumquàm iam auctam permitteret.

E48

Eas illi Senatui literas miserunt, ut quo esset in ipsos animo Ludouicus, Patres inspiccerent, qui tantis à rep. tamq; illustribus affectus beneficijs, à suis tamen moribus non recederet. Zancanio retento Patres, quod cum Tarentinorũ ciuitate illo misso facere decreuerant, id cum eorum legatis ipsi met sunt aggressi, ut illos Federico per eius legatum conciliarent: quod quidem perſecerunt, sponsoresq; Tarentinis fuerunt, regi illos in eum quo antea erant, statu restitutum, neque quicquam, propterea quòd à regibus Neapolitanis desciiſſent, ciuitati succensurum. quibus constitutis rebus, Georgium Franciũ Senatus scribam, unã cum legatis reuertentibus Tarentũ miserunt, earum rerum firmandarũ causa: annusq; inſequens iam inierat. Illi autem intellecta oratorum suorũ literis de sese regi pacandis Senatus uoluntate, pridie quàm is Tarentum appelleret, aliquanto minus bonis condiuionibus, quàm ille crant, de quibus tranſegerat Senatus, se Federico dederunt. Eum exitum Tarentinorum obfirmatio habuit. Iamq; in urbe aduenarũ contagione, inueſtioneq; syderũ, morbus peratrox inuicũ acceperat is, qui est Gallicus appellatus: quo genitalibus ante omnia plerunq; uitiatis, corpus doloribus afficiebatur, deinde pustule maculeq; prodibant cũ in membris reliquis, tum magnopere in capite facieq; ac sepe tumores, et tanquam tubera primum subdura, post etiam saniosa exoriebantur: itaq; multi diu uexati membrorum propè omnium doloribus, deſormatiq; tuberculis & ulceribus, ut uix agnoscerentur, miserabiliter interibant, neque quorum medicamentorum pestilentia indigeret noua inſolensq; sciri poterat. quamobrem annos complures omnibus in reipub. municipijs et finibus licenter peruagata, magnum hominum numerũ absum

H 3

psit, foedauit multò maximū. Sed quoniam eo de morbo Fra-
castoriani libri tres heroicis uersibus multa cum dignitate
uenustateq; cōscripti uulgò in manibus habentur, nihil nos
quidē attinet h.ec scribentes cōmorari, præsertim quòd e-
ius acerbitas et uis multò nunc iam remissior tolerabiliorq;
facta, uel inuentis ad ea mala perfugijs opibusq;, uel cælo
minus in dies seuiente, planè deferbuit. Verùm ad Pisanum
bellum, de quo superius dicere cœpimus, reuertamur: quod
tamē ipsum impeditum magis, & diuturnū uariumq;, cum
impensæ plurimæ atq; multiplicis, quàm usui aut gloriæ ci-
uitati fuit, quanquam eius quidem rei culpam omnem Ludo-
uici emulatio atq; perfidia sustinuit: quæ tamen culpa uno
ab illo fonte deriuata, paulò post in ipsius caput redunda-
uit. Magnum enim hostem nactus, cum respub. sæpius ab illo
laceßita & prodita, hominis infidelissimi atq; arrogantissi-
mi societatem semel renuisset, regno expulsus, deinde etiam
captus, turpissima in custodia uitam reliquit. Adductis Pisis
reip. auxilijs equitatus grauioris leuiorisq; armaturæ per
Ludouici fines, qui & ipse suos equites multò tamen pau-
ciores eòdem miserat, tum per Lucensium, quos suscepti à
tribus maximis Italiæ populis cōmuni consilio belli fama
compulerat, nihil ut eis esse negandū existimarent, conscri-
pti Pisis reip. pecunia milites plus mille, quos ex Umbria &
Piceno & Corsica prædæ atq; stipendij spes euocauerat, ad
eos qui Genua uenerāt milites adiunguntur: itaq; spei bonæ
plena ciuitas, suis sociorumq; copijs ad uicium, qui Pisanus
appellatur, eratq; in ipsius potestate, hostium equitatum cæ-
de facta in fugā uertit captis compluribus. Milites, qui tunc
ab equitibus tria millia passus aberant, cum suis præsto esse
non possent, quòd inter se, equitesq; interpositum hostem ui-
debant,

debant, eius aduentu non expectato, raptim temereq;, quo
cuiq; uisum est, fuga comparata sibi met consuluerunt. Pau-
cis autem post diebus eodem ex municipio emissos pabula-
tores, hostium est manus parua ex insidijs cōsecuta: ad quos
cum ij qui erant in municipio, equites cataphracti sexaginta,
leuiter armati centū, milites minus trecenti, auxilio ac-
curriissent, reliqui se hostes ostenderunt, impetumq; in eos se-
cerūt, equites utriusq; armaturæ quingenti quinquaginta,
milites ad duo millia: illi se paulatim referentes, ad eius loci
pontem cōstitērūt, fortiterq; pugnantes, cum aliquot ex suis
amississent, aliquot etiam capti essent, se tamen loco non mo-
uebāt, uulneraq; et cædes inferebāt. quo in certamine Fran-
ciscus Siccus hostium præfectus accepto uulnere prælio exce-
cessit, pauloq; post est mortuus. eo cedente finis est pugne
factus. atq; illa quidem in pugna Veneti cum ad Lucium Mal-
uetium Bononiensem Ludouici legatum, qui non longè abe-
rat, mississent, uti sibi auxilio confestim ueniret, prædicere se
prius uelle respondit. Is, quòd ex eiusmodi ludibrio respon-
si, nec allato celeriter auxilio, omnium se uocibus culpari sen-
tiebat, honoris sui causa Pontem sacci castellum Florentino-
rum noctu adortus, scalisq; ad murum positus cepit, cum ta-
men eo in castello esset Antonij Martiani filius adolescens
cum equitibus cataphractis sexaginta, quorum pars in Lu-
cij potestatem uenit. atq; illud quidem castellum Florentini
decimo post die, quàm est captum, iisdem propè artibus re-
cuperauerunt, euestigioq; diruerunt. ita utriusq; hæc, atq;
consimilia multa conantibus, aliquot menses abierunt, cum
uri corum superiores in bello essent, constaret satis nulli.
Interim cum Pisani cōmectus inopia propter anni tempus
laborarent, idq; Patribus significauissent, Senatus ad suum

statim hominem, qui erat Genuæ, traiecit pecunia imperavit, uti frumenta coemeret, Pisasq; transmitteret. qui cum Senatui celeritate adhibita paruisset, annona subleuata reip. munere ciuitatē recreauit. Senatus ubi ea manu, quam Pisas miserat, quamq; ibi atq; Genuæ conscripserat, æstatis partem iam præterita parū se proficere animaduertit, quingentos equites Græcos Iustiniano Mauroceno præfecto Pisas mittendos decreuit. Is ante medium Quintilem mensem omni cum equitatu eò se cõtulit. Tum autem, quod erat iam antea in Alexandri & Ludouici & reip. militia Ioannes Bentiuus, pro sua parte misso ad illum stipendio Senatus, cum etiã Alexander misisset, uti se ad Pisanum bellum compararet, imperavit: simul ab Ludouico petijt, suam Ioanni partē itidem mitteret. Id ille negare cum non posset, se facturum recepit, neq; misit tamen: quinetiã ne ulla conditione propostū proficisceretur, clam ab eo impetrasse illum nemo nõ credidit: nam Ioannes multa quotidie causari, multa temerè ab Senatu petere, deniq; diem de die ducere, ut quilibet scire posset illud Senatum callidis & propinquis ab hominibus Ludouico & Ioanne. Duxerat autē Hannibal Ioannis filius in matrimonium unam ex Herculis Atefni filijs notham: altera ut antè dictū est, Ludouico nupserat. Itaq; eam affinitatem etiam animis ad improbitatē mutuis paribusq; conglutinabant. qua in mora illud accidit, ut Hercules eam equitū militumq; manum, quam tuendo regno habere cõsueuerat, propè omnem cum præfectis dimitteret. Misit euestigiò Florentiam militatum abierunt: ne cui dubium fieret, qua hæc mente, quòue consilio essent instituta. Sed & illud Senatusconsultum factum est, ut præfectis tribus, qui erant Pisis, equitum numerus augetur: Iacobosq; Tarsie, qui Rauennæ

næ erat, pecunia subministraretur ad milites in Fauentinis finibus conscribendos mille, quibus cum Pisas accederet, cæteris quoq; militibus, qui reip. stipendium mererent, eo bello imperaturus. tum misit Pisas præfecti equitum cum sua quisque turma quatuor. his imperatis rebus, ac propè etiam confectis, Heluetij quadringenti, quos Ludouicus Pisas miserat, domum discesserunt, cum dicerent sibi stipendium nõ subministrari. Reliquæ deinde Ludouici copiar præfectiq; paucorum dierum spatio sigillatim abeuntes idem fecerunt, Lucio excepto, qui quidem consilia cæterorum cognoscendi, atq; impediendi belli causa cū paucis equitibus remansit. ita, quod initio de communi sociorum sententia Ludouicus sumpserat, ut Pisas unã cum reliquis tueretur, id priuato cõsilio reiecit, firmiter in medijs feruore belli sese subtrahens. Sed antequam Heluetij & reliquæ Ludouici copiar discessissent, propterea quod multo plus oneris & uastitatis ciuitati, quam aut præsidij aut emolumentum afferebant, uidebaturq; id unum Lucio deliberatum esse, ut Pisanos contemendo & maleficijs euerteret, ciuitas ad Patres misit, sese ulterius Ludouici auxilia perpeti sustinereq; non posse: uelle, ac decreuisse, uni Senatui se addicere, uexillaq; reip. subtolle rogare ut eorum uoluntate id sibi facere liceret. Patres Pisanis collaudatis, quod eo erga remp. studio, ea mente essent, aliud posse impus accidere dixerunt, cum id & illi tuò facere, et ipsi eis permittere uti facerēt, iurè possent: nunc uerò illud curarent, ut liberi per eorum fidem essent: qui pepigerunt se in eo suas partes omni diligentia præstaturos: bonoq; animo eos esse iustos dimiserunt. Naves interea reipub. longè sex Neapoli in Liguriã atq; in Galliam prouinciam misse, cum nihil earum rerum, quarum causa ierant,

reperissent, conuersæ ad eas naues Florentinorū infectandæ, à quibus ne frumenta, ne ue reliqui commectus supportari Pisas possent, magnum impedimentum afferrebat, plurimo usui ea in re fuerunt. quibus quidem nauibus aliæ naues longæ complures additæ, eundem sanè usum atque operam reip. prestiterunt, hostium nauibus, commectibusq; qui Triturriti inuehebantur, deinde in eorū castra cõportabantur, sepe disiectis fugatisq; sepe captis. Neq; tunc terrestres reipub. copiæ in cessatione fuerunt, sed & castella hostium aliquot sunt ab ijs capta, & legatus eorum Petrus Capo interfectus, & prælia nonnulla secundiora facta. Quo etiam tempore Pisani Librafactæ castellum ipsorum, quod ab eisdem Gallis, qui arcem Pisanam restituerant, etiã nunc obtinebatur, auri libris triginta præfecto traditis magna hostium inuidia recuperauerunt. Omnibus autem ex utilitatibus, quas quidem classis exercitusq; reip. in medium eius belli contulit, eæ crebriores neq; postremæ fuerunt, quæ ab Græcis sunt equitibus profectæ: nam & prædæ sepe ingentes abactæ ab illis sunt, & plurimi commectus intercepti, & hostium turbata eorum audacia, atq; celeritate consilia: quodq; magis mirum uidebatur, castella quoque ab ijs nonnulla capta: cædes uerò pluribus locis factæ: ut laudari et bene de rep. meriti existimari iurè possent. Dum hæc ad Pisas geruntur, è Gallia transalpina nuncij uenerunt, ab rege Carolo reditū in Italiam magno studio comparari: ipsum paucis diebus ad Lugdunum fore: in uia quidem certè iam esse. quamobrem Ludouicus à Senatu quesit, uellet ne si Carolus urgeat sibi exercitum & auxilia mittere: nam se promeritum, ne quæ sui curam resp. sumeret, probè intelligebat. Senatus ei respondit: Tametsi Pisano bello implicata ciuitas

esset,

esset, cui bello quanto studio, quantisq; impensis opus sit, sciret ipse omnium optimè, tamen se in eo tuendo non defuturum. simul Marcum Beatianum ad Helucios misit, qui eis ab rep. stipendium polliceretur, ne ad Carolum se conuerterent. Pauloq; post, cum Triulcius Gallorū manum secum ducens traiectis Alpibus Astam uenisset, Ludouicus ad Senatū misit, uideri sibi optimum esse Maximilianum regem suo et Alexandri & reip. stipendio in Italiam accersiri: ut sit, qui regem Carolum & autoritate sua deterrere, ne Alpes traiciat, & si traiecerit, suis & sociorum opibus & copijs comprimere facile possit: eiusq; se rei iam apud illū initia et fundamenta iecisse per legatos suos, à qua, ut uidetur, nõ abhorreat. Ea agitata re de Alexandri et Hispaniæ regum legati sententia celeriter à Patribus, sexto decimo Calendas Iunias Senatus decreuit Maximilianum accersiri oportere: cui sit in trium mensiū stipendia (tot enim menses satis fore) à rep. quadringentæ auri atq; octoginta libræ, à Ludouico alteræ totidem, ab Alexandro parte dimidia pauciores: ducatq; is Heluciorum secum militum quatuor millia, quibus ipse stipendium numeret singulis mensibus libras auri centum uiginti. ea cum lege, mandatisq; Franciscum Foscarum legatū Senatus ad illum misit. quæ quidem lex eò festinantius est lata, quòd literæ ad Senatū uenerant, Helucijs, qui se profitebantur nihil eorum quæ uellet Carolus esse facturos, nisi prius reliqua, quæ debeat, quæq; permagna sint, eis persoluat, iam ab rege quingentas auri libras esse curatas, quod tamen, ut postea cognitum est, falsum fuit. Beatianus ad Helucios missus effecit, ut tres eorum pagi reip. sacramentum dicerent, stipendiumq; eis dedit. Maximilianus accepta à Patribus pecunia in fines regni sui uenit, Comensem agrum

uersus. Eum Ludouicus cum uxore Beatrice obuiam profectus excepit: pransiq; unâ uenatū secum duxerunt. Quia cōmotus fama Aloisius dux Genabensium Astam oppidum communiuit, ueritus Maximilianum eō primū omnium suas copias adducturum. Ille autem, ut Philippo filio Belgarum regi ad se uenienti sui conueniendi potestatem faceret, etiam interius in Alpes reuersus, suspicionem multis attulit sese amplius in Italiam non uenturum. Atque illis ipsis diebus Henricus Britanniae rex inter foederatos est receptus: missiq; ad Maximilianum legati duo, Antonius Grimanus, Marcus Antonius Maurocenus, qui uenientem exciperent. Maximilianus cōuento filio rediens Comum, quō ei praefectō Ludouicus fuit, deinde in agrum Mediolanensem ad Viguenum uenit. Ibi cum esset, literas ad Pisanos dedit, uelle se suum hominē, qui eis consuleret, ciuitatemq; regeret, eō mittere. Ciuitas ad ea respondit, unum se ab eius initio belli semper optauisse, diligentissimeq; curauisse, ut in libertate, qua permultos annos caruerant, quamq; Dijs eis reddiderant, permanerent: si eius praefectum recipiant, contrariam rem suis studijs facturos, sibiq; ipsos dominū imposituros: se uerō non consiliorum indigere, sed auxiliij. Itaque cum paulō post Maximilianus illum ipsum praefectum ad eos misisset, non est receptus. Interim cum de aduentu Caroli rumor nuncijsq; refrixissent, Ludouici suscipi, qui omnino nihil eorum, quae impedire paulū modō possent, ne Pise sub reip. ditionē redigerentur, praetermittebat, Senatu nō abnuente Maximilianus statuit Pisas accedere, ut ei bello finē imponeret. Itaq; Dertonam est profectus cum equitibus, quos secū duxerat, trecentis, militibus Heluetijs duobus millibus, equitibus Ludouici mille, Dertonae res huiusmodi accidit. Legatis

gatis Florentinorum duobus, qui ad Maximilianū uenerāt, in uia forte obuijs legati Veneti salutē dixerūt: illi eis ne uerbum quidem unum reddiderunt, sed illiberali contumacia ire perrexerunt. Postridie autem eius diei iterum obuij cum de uia legatis reip. non cederent, arrogantiusq; in eos cum suo comitatu propē conglobarentur, Maurocenus, cui quidem praecleara atq; mirifica faciei dignitas cum uasta membrorū magnitudine inerat, alterū illorum ita repulit, ut in luto prouolueretur, Disce cedere maioribus, pronuncians. A Dertona Gentiam Maximilianus profectus, arcem oppidi sibi tradi postulauit. ea non tradita, postridie eius diei oppido egressus in suburbio paranda classe complures se dies continuit. Nonis autem Octobribus omni cū sua copia cōscendens nauibus longis reip. octo, Genuensium duabus, onerarijs item decem, quas Genuae armari atque instrui curauerat, aduersa tempestate, quōd in onerarijs tunc erat, paulisper est iactatus: post a Dominico Maripetro praefecto classis Venetae receptus, cum dies aliquot in mari portubusq; consumpsisset, Arni fluminis ostiū ingressus nauicula cum eodem praefecto, priorq; legato reip. (nam recentiores affecti ualitudine domum abierant) Pisas appulit: ibi explorato loci situ, concilio legatorum, & praefectorum, et ciuitatis coacto, Triturritae arcē, quae mari undiq; alluitur, & ponte sublicio littori coniungebatur, eratq; hostibus opportunissima, quōd ea una omnes maritimi Pisanorū conatus, & rei frumentariae administratio magnopere impediebantur, oppugnare instituit. itaq; legatis reip. qui exercitui praerāt, iussis in diuersas partes equitatu mittere, ut hostes alijs in rebus occupati morarentur, milites Heluetios trecentos ē nauib. cū tormentis et praefectis suis principibus egress-

cedent tunc

fos occupare eum collem, qui è regione arcis est, imperat, ædiculamq; in colle positam capere, ne auxilia ijs, qui in uico atq; in arce sint, quòd erat illac transeundum, ab hostibus submitti possint. Quare animaduersa, Triturritani portis emissi animo ædiculæ præripiendæ in collem euolant. Prælium committitur, cædesq; utrinq; fit. tum præfectus classis milites è nauibus, remigesq; auxilio laborantibus submittit: ab ijs hostes repelluntur, ipsi & Heluetij fugatis hostibus ad naues reuertuntur. hostes postea eam ædiculã diruerunt. Interim naues aliquot è longinquo uise sunt eò cursum tendere: ad quas suis cum triremibus præfectus, ut unde, aut cur uenirent, scire posset, & si hostiles essent, ipse eas adoriretur, statuit accedere: naues enim onerariæ, quòd uentus erat ad uersus, commouere se non poterant. Maximilianus eius consilio comprobato, triremes et ipse conscendit. Cùm ad naues præfectus appropinquasset, quæ quidẽ erant sex, omnesq; Gallicæ, ac plenæ commentatus, & armatorum militum à legatis Florentinis Caroli permissu in Gallia prouincia cõscriptorum, eas aggredi non est ausus: quarum una erat amphorarum supra mille ducentarum capax, reliquæ plus minus quadringentarum. itaque sine molestia cursum tenentes ad Triturritam iactis anchoris consisterunt. Sequebatur magno eas interuallo nauis una reliqua longa, uerùm nõ ita uelox remigioq; habilis, ut triremes sunt, sed altior, latiorq;, ac magno ad bellum usui, amphorarũ circiter sexcentarum: ad quam præfectus omnibus cum triremibus contendens, eamq; affectus, ubi se, qui in nauì erant, milites septuaginta uelle defendere ceperunt, tormentis æneis pilas ferreas in eos magni ponderis emitti è triremibus imperauit. quorũ terrifico strepitu audito, cõspectisq; ignibus, Maximilianus

sua cum triremi abiit. eum aliæ quatuor triremes sunt subsecutæ. Præfectus cum reliquis in nauem Gallicam factò impetu, eam cepit: qua in nauì erat frumenti magnus numerus. Id nauis hostiũ maior, quæ in portu iam erat, conspicata, uento paulisper conuerso sublatis anchoris, ut auxilio sociæ nauis esset, uela ad naues Venetas fecit: sed præfectus nauem captam remulco breuiorem in aquam abstraxit, quam illa terra tacta assequi nõ potuit. Venerat interim Pisas Hannibal Bentiuolus patris loco cum equitibus septingentis, et militibus ducentis: eum Lucius uerius, quòd erat ex aduersa factione, abiit, neque postea Pisis fuit. Is igitur Hannibal, copiamq; reliquæ Venetorũ omnes cum legatis instructo exercitu sese ad Triturritam contulerunt. in itinere castellum unũ ui ceperunt: alia se dato sponte dederunt. Exercitus castris positus ubi arcem obsidere, ac concutere tormentis cepit, ij sunt imbres consecuti, ut Maximilianus obsidionem reliquerit: itaq; suis cũ equitibus quingentis, militibus mille trecentis, ad uicium Pisanum profectus est: inde propè subitior, scq; deceptũ dilãtans, nullo loco cõmoratus, Ticinum, pauloq; post suum in regnũ redijt. At domi, ut more institutoq; maiorũ, ciuibus ædium suarum incendio damna perpeßis publicè subministraretur, quòd facilius amissa restituerent, Decemuiri legem tulerunt, ut Petri Molini filijs auri libras uiginti, Hieronymo et Marino Albertis quindecim, quibus utrisq; ædes ad Castiani & Apollinaris cõflagrauerant: Attrex Ripæ, cui suburbium in Muriano, alteras totidem: Venerijs, quibus domũ cum taberna mercium Indicarũ maxime celebri ad Bartholomæi ignis absumperat, auri libras triginta, Quinquenarium sale procurando magistratus daret. Neq; multo post, onerarijs nauibus duabus naufragio &

missis, Philippo Bernardo, Aloisio Contareno, quorum illae fuerunt naues, auri librae sexaginta aequis partibus, Decemuirum item lege ab eodem magistratu sunt curari iussisse, ea conditione, si nauem alteram eorum uterq; fabricandam recipe ret. Florentini ea re clati, quod Maximilianus, à quo sibi magnopere timuerant, infecto negotio discesserat, castella complura, quae à Pisanis tenebantur, aggressi, partim ui, partim se deditia recuperauerunt. Legati Veneti exercitu distributo, Pisanum ad uicium, & Casinam, & Butrium, & Librafactae municipia se in hyberna contulerunt. Graeci equites centum, ut comestus inopiam subleuarent, quod illis diebus naues Gallicae quatuor, Venetorum naues duas frumentarias Pisas conuehentes interceperant, hyemandi causa Rauennam profecti sunt insequente anno inito. aliquot etiam eorum qui remanserant, ad hostes ob stipendia non soluta transferunt. Quibus etiam diebus Fauentiae arcis praefecto aegerrime ferente oppidum à reip. legato ita regi, ut si bi, quod antea consueuerat, magistratus creandi, pecuniam publicam auertendi, quicquid collibuisse patrandi facultas non esset, nouasq; res cum sui similibus moliente, ut legati ius & maiestas impediretur, puero etiam delinito, et in suas partes tracto: Senatus ea intelligens, literas ad legatum dedit, quibus literis legatus iubebatur, Histori puero ciuitate adhibita denunciare, Senatui non ambitionis aut dominationis causa ciuem suum Fauentiam misisse, sed cum prius otij & quietis cupiditate eius hostes, qui illum regno propè deiecerant, suis auxilijs repressisset, postea et ciuium precibus, et ipsius periculo permotum, constanti eius diuturnoq; rogatu id fecisse, ut esset, & qui oppidanis ius aequabiliter diceret, & quem eius inimici propter temp. uererentur, ne is quoti die

die ob aetatis imbecillitatē, & hostium audaciam de suo regno periclitari cogeretur: illum etiam in suam militiam scripsisse, stipendio iuuisse, ornatuq; esse uoluisse, dignitate auxisse, sua beneuolentia pietateq; fouisse: atq; haec illum ab Senatu omnia sine ullo scenore, tamquam à patre filium, impetrasse, annumq; integrum his recip. muneribus et liberalitate usam fuisse: nunc uerò, quando non modo nulla gratia tantis officijs referatur, sed etiam Legati iurisdictione impediatur, rei publicae autoritas labefactetur, uelle Senatui, et Legato iubere, ut statim decederet: fatuū porro eum esse, qui alteri suo cum stipendio beneficium dat, quod ipse, cui datur, inuitus accipiat. His literis palam à legato recitatis, puer rogare illum lachrymas obtulit, usq; cepit ne decederet: multiq; idem optimates frustra fecerunt: nam legatus nihilo secius decedens domum rediit. Inter haec Carolus, Iuliano Genuae ac Sauonis ei deditioem pollicente, Alexandriae Dertonaeq; Triulatio, modo ipse reditum in Italiam apparet, Lugdunum uenit. quibus intellectis rebus foederati trium millium militum numerum in Liguria celeriter conscripserunt, eosq; per arces oppidorum & castella distribuerunt: et Ioannem Aloisium Eliscum aduersae factionis, hominem magna autoritate, qui tum Genua exulabat, resq; nouas moliebatur, ciuitati restitutum, communi stipendio ei tradito, ut quiesceret effecerunt. Crebrescente uerò iterum fama, Carolum ad Lugdunum magnos exercitus cogere, Senatus decreuit, ut trecenti equites cataphracti Ludouici auxilio mitterentur: Principisq; collegium ciuem legeret, qui eis questor & legatus esset. Patres Vincentium Valerium legerunt. Pauloq; post equites leuis armaturae alteri totidem Mediolanum sunt à Senatu missi. Triulcius cum eo, quem & secum è Gallia transalpina ducere, &

in Salafis ac Heluetijs cogere potuit, exercitu in Ludouici fines ingressus, castella quinque haud paulū opportuna cōmunitaq; perceleriter cepit, expulso Ioanne Francisco Scuerinate Ludouici praefecto, qui ne primū quidem hostium impetum sustinuit. alia ex parte cum militibus sex millibus Asta Iulianus profectus Sauonem uersus, praemisissis qui eam ciuitatē pollicitationibus incitarent, cum nihil eo studio proficisset, itinere non intermisso illō uenit, atq; in colle apud oppidum castra posuit. Iamq; Pisis Sauonem Senatus iussu uenerat classis praefectus cum trirēibus reipub. septē, onerarijs nauibus Federici regis quatuor: ad quas uirafq; Genuenses duas eiusdem generis addiderāt. Itaq; Lucius & Scuerinas legati, quos eodem Ludouicus miserat, sua cum manu, & cum equitibus Graecis, militibusq;, quos ex hybernia & Pisano agro Genuam cōtendere Senatus iusserat, adiunctis classarijs, praelio cum Iuliani copijs cōmisso, eas repulerunt. his repulsis submotisq; (retrō enim cesserant) Nouium oppidum tormentis positus, ut se dederet, compulerūt. Classis autē praefectus ea littora percurrrens, naues magnas paruasq; complures cōmeatu onustas, qui è prouincia cum Iuliano, quem quidem iam Galli oram illam tenere confidebant, tum Florentinis afferebatur, nauiculasq; longas militares aliquot paucis diebus cepit. Triultij autem rebus successibusq; cognitis, Senatus decreuit, ut Nicolaus Vrsinus, cui omnium reipub. copiarū praefectura decreta erat, Bernardinus Montonius, Mediolanū celeriter contenderent, imperatorq; Franciscus se cōpararet, ut si opus esset, ipse quoq; eō proficisceretur. Legati etiam ad bellum Gallicū lecti, Nicolaus Fuscarenus, Andreas Zancanius, ire celeriter sunt iussi. tum centuriones militum tribuniq; delectibus conscribendis,

bendis, quibus uterentur, ad plura loca missi. Vbi Vrsinus unā cum altero legato Mediolanū uenit (nam Zancanius in itinere ad Creman luxato pede resitit) Ludouicus edici frequenti foro iussit, quae legati Veneti iussissent, mandauissent, ut uelle iubere se, ita omnes homines audientes esse, uti si ea ipsemet imperauisset. Triultio uerō, cui, antequā exercitus reipub. illuc accessisset, omnia secundiora fuerāt, Vrsino & Montonio, reliquisq; praefectis & tribunis militum suas ei copias opponenibus, primō ad Castellatium, quod municipium tormentis concutere instituerat, mille & quingentis Gallis ab equitatu reip. leuis armaturae male habitis, non leue detrimentū est illatum. Deinde cum praelio decertare nō auderet, paulatim sese retrahens, & castella Ludouici capta deserens, apud Astam octo millia passus castra posuit, & cōmuniuit: ante tamen Bergomaschio Ludouici castello de uia ei obuiō, propterea quod se dedere noluerat, ui capto, interfectisq; ad unum, qui in eo erant, omnibus. Ex Veneto etiam & Ludouici exercitu equites & milites Montis alti municipium, quod à Nouaria tria millia passuum abest, expugnauerunt, simulq; diripuerunt, atq; incenderunt. Sauone autem & Genua rectē firmatis, cum Pisani cōmeatus inopia confluctarentur, propterea quod classis reip. ab eorum littoribus absuerat, Florentini suis nauibus frumenta in oppidum supportari prohibuerant, pauculosq; se dies sustinere posse ulterius significauissent: reip. classis praefecto cum trirēibus quinque, nauigijs minutis frumentarijs, quibus erat praesidium, supra quinquaginta è portu Veneris Pisas reuertenti, ex omni sua copia Florentini fortissimo quoq; milite nauibus imposito, Triturrita soluentes occurrerūt. naues erant eorū sex, quatuor biremes, una et ipsa longa, sed irire

mibus multò uastior atq; procerior : oneraria magna alia, militibus amplius sexcentis tormentorū atq; missilium omni genere instructissimæ. ex ijs ad impediendas frumentariis, ne Arni fluminis ostium ingredi possent, biremes miserunt: reliquæ duæ magnæ, ut in triremes impetum facerent, remis uelisque propellebantur. Id præfectus conspiciatus, trirēm unam cui maxime confidebat, cōmeatui præsidio reliquit: ipse cum reliquis prouectus, tametsi periculosum esse intelligebat cum tam magnis nauibus conflagere, tamen, propterea quòd uidebat omnem eius belli fortunam in eo cōmeatu supportando consistere, ad eas cōuersus citatis remigibus suæ nauis prorā in longæ hostium latus magno animo imprimit. Conflictu mutuo ambæ naues cōcutiuntur, & hostes manum ferream in præfecti nauem iaciunt, eamq; retinent. Itaque omni telorum genere cominus acerrimè utrinq; pugnatur: sed de superiore loco hostium milites tela in Venetos adigentes, facillè eos uulnerabant, tum pilas picæas igne succenso in trirēm iaciebant: quæ res magnum incommodum præfecto attulit, transiris compluribus, & maiore uelo igne combustis, ut qui proximi pugnarent milites, remigesq; perterrentur, atq; animos uirtutemq; remitterent. Veruntamen & reliquæ aderant, ut quæq; poterat, triremes, & utranq; nauē hostium uirtute magis atq; artificio gubernandi, celeritateq; remorum, quàm uiribus & facultate læcessabant, & modò hac, modò illac concitate inferebantur. At nauis magna hostiū pilas ferreas creberrimas tormentis in triremes iaciebat, & si qua ei appropinquasset, saxa & tela insuper è carethesijs iaculabatur. Pugnatum est acriter ab utrisq; continenter horas ferme quatuor: cum interea nauigia cōmeatum conuolentia unius trirēmis præsidio,

quæ biremes quatuor fortissimè pugnando repulerat, ostiū Arni fluminis capiunt, uno tantummodo nauigio amisso, quod tamen sponte ad Triturritam uela conuerteret. Præfectus id, quod unum maxime cupiebat, assecutus, ut commeatum in tuto sistret, nauibus hostium, magno & ipsius detrimento illato, uento adspirante se subtrahentibus, interfectis suæ nauis hominibus permultis, uulneratis centum uiginti, ex reliquis nauibus non paucis desideratis, uulneratis parte plurima, hostes discedentes Triturritamq; conuersos reliquit. Terrestri autè itinere dum reip. milites & Græci equites Pisa missi reuertentur, Cœuæ oppidi, quod est supra Sa uonem, atq; in Gallorū partibus à regulis indigenis obtinebatur, fines ingressi, eos percurrere cœperunt. Ea intellecta re oppidani permoti, cū militibus, quos habebant cōplures, armis captis ad eos contenderunt: quos illi excipientes uniuersos fuderunt, cōplures occiderunt, captiuos ducentos fecerūt: deinde ulterius progressi, cohortatiq; inter se, in oppidi suburbia bipartitò irrumperentes, præda et cæde facta duas ex partibus ignè intulerunt. Atq; ea propè omnia tametsi ex Ludouici usu, et reipub. uoluntate maxime tunc quidem cecidissent, tamè propterea quòd illis ipsis diebus nuncijs crebriores sunt allati, Carolum omnino aut ipsam in Italiam uenturū, aut magnos exercitus missurū, Senatus decreuit, ut imperator cum equitibus octingentis ad exercitiū contenderet, copiaq; reip. omnes ad Padū ripas sese sistret. Delecti etiā centuriones decem, militibus Brixie cōscribendis mille, ad exercitiūq; adducendis. Ex Rhetis quoq; triū millium militū numerus pusilla pecunia conscriptorū aduentare dictus est, ut Brixie solidum stipendiū acciperet. Ea per populos opinionione de Carolo, timoreq; crebrescente, Trista-

nus Saornianus è Fori Iulij principibus, Hieronymi frater, homo reip. amantissimus, Bernardum Bembum patrem meum Decemuirum magistrū adit, proponit habere se necessarium sibi hominē Epirotam, callidum, & ingenio peracri, nihil omnino ut sit, quod ei non mandari rectè possit: huic esse cum propinquo suo, quem Carolus Gallorum rex cubiculi ministrum habeat, magnam perq; ueterem beneuolentiam: audire illum in Galliam proficisci, & uel propinquo persuadere, ut ueneno, quod secum allaturus est, regem tollat: uel, illo de ea re celato, ipsum per se regem tollere, si Decemuiro uelint Epirotæ illi tantæ rei præmium aliquod statuere: sperare se atq; cōfidere, breui negotium ab eo confectum iri. Bembus, tametsi sciret ea flagitia à magistratibus repelli, more tamen institutoq; maiorū re cum reliquis Decemuirum magistris cōmunicata, atq; ab ipsis ad collegium perlata, Tristano ad se uocato, de collegij sententia respondit, eiusmodi contra hostes insidijs ad eam diem nunquam usam rempub. fuisse, cum sepe numero potuerit: neq; nunc uelle incipere: magis Deos immortales, quàm humanas ope, uereri: porro uinci ab suamet nequitia illos, qui per se lus alios uincere perq; nefas parant.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE
LIBER QVARTVS.

IS in Italia rebus administratis, Caroli & Hispaniæ regum legati, qui quidem reges ad saltum Pyrenæum exercitibus missis bellum inter se gerebāt, sex mensum inducias in Aquitania

tania faciunt: quibus uterque rex inducijs non ab altero modo ipsorum, sed à socijs etiam & foederatis bello lacepsendis abstineat. quæmobrem Carolus, ubi id ei nunciatum est, ad Triultium mittit imperans, ne quam Ludouici rebus induciarum tempore turbam aut molestiam inferat. Ea intellecta re Senatus suas & ipse copius domum reuocat. ita, qua ex parte, quoque tempore maximi tumultus expectabantur, subitum ocium est allatum. Eas ob res Senatus Dominicum Triuisanum, Antonium Bolduum ad Hispaniæ reges legauit, qui procurarent, uti ex inducijs semestribus diuturna pax fieret. Quibus profectis Antonius, eloquentia planè singulari, & præstanti uir ingenio, in itinere aduersa ualitudine interceptus, Genuæ interijt. Eius morte audita Senatusconsultum factum est: cum Antonius Bolduus Andr. F. ex equestri ordine nullum laborem pro republica refugiens, legatione ad reges Hispaniæ suscepta in itinere mortē obierit, Senatui placere, ut Gabrieli Bolduo eius filio primo quoq; tempore in sano Patruino sacerdotium attribuat, quo se fratresq; suos alere commodius atque honestius possit: idq; paulò post sacerdotium ab Alexandro Senatu petente Gabrieli est attributum. Miserant illi quidem reges superioribus mensibus ad Senatum per Franciscum Capellum legatum, qui ex Hispania domum redierat, Fortunatarum insularum unius regem dono medijsfidius non spernendo: quando ea porro elementi ora soludi, quæ in oceano Atlantico est circiter decies centena millia passus à continenti meridiem uersus, multis ante Patres nostros seculis ignorata, eorum indagazione ac diligentia, tota tum demum reperta, & colonis magistraudibusq; missis in potestatem redacta, orbi terrarum

adiungitur. Eum regem publicè Patavio enutriti Senatus iussit. Eodem ferè tempore Patres certiores facti Franciscū imperatorem stipendio reip. non confecto cum rege Carolo agere, ut se in suam militiā recipiat, illum ad urbem accessitum, ubi morbo, ne uenire possit, impediri se respondit. Decemvirum decreto missum fecerūt. Is auri libras ducentas stipendiorū nomine ante tempus acceptorū reip. debebat: scilicet autem crediti, nequedum soluti, centum. Accidit tamē, ut eo ipso missionis die infrequenti comitatu Franciscus Venetas appelleret, dictitans se à Ludouico eiusq; genero Galeatio in fraudem ob inuidiā coniectum, qui literas ab eo conscriptas finxissent, ad Patresq; misissent, quas ipse nunquā scripserit. eius rei satis magnum argumentum esse, quod ipse in eorum potestate uenerit, quod si alia etiā pignora Patres postulerent, arces se sui regni, suosq; liberos reip. traditurū, modò sibi purgandi iure criminis facultas ne intercludatur. neq; tamen ut sententiā Patres mutarent, impetrare potuit: qui ad eum tertio post die miserunt, moram in urbe diutius ne traheret. Is etiā, quo ab urbe discessit die, Ioannē fratrem ad Patres misit, quibus se ab eo cōueniri non est uisum. Post hæc dum induciarum Aquitanicarū tempus labitur, Hercules ad urbem uenit, Principē & Patres salutatū, rogatumq; ut Ferdinandum filium suum in equitatu reip. uellent esse: quod quidem ei Patres liberaliter cōcesserunt, equitibus cataphractis alendis centum stipendio adolescenti per Senatū attributo. Quod autem Pisanum bellum attinet (ut eodem sepius reuertamur) is quidem annus et pro parte infrequens nihil propè, quod magnopere memoratu dignum esset, habuerūt. Missi ad Florentinos per Triturritam cōtractus in tam magnis nauibus, ut eas aggredi naues reipub. non

sint

sint ausæ. Capti ab eorum exercitu milites Veneti centum, & exuti armis. Conscripsi ab eisdem equites leuis armaturæ tercentum, qui sagittis contra Græcos uterentur: atq; ij eorum impetus admodū reprefferunt. Ob id ab Senatu equites ferreis cum fistulis ad exercitum missi, & item Græci submissi: cataphracti quoq; equites conscripti noui, dilapsis ueteribus. Qui Pisanū portas custodiebant, ijs addita ab Senatu stipendia, ut studiosiores suo in munere obeundo essent. Missa etiam ad Senatum Ludouici noua legatio, quæ ad componendas Pisanorum cum Florentinis cōtrouersias Patres hortaretur: prestare eos Florentinis attribui, quàm bellum diutius alere: omnia in Italia pacis & quietis plena momento temporis futura, si Pise restituantur: ut nō tam cōmutata illius tempore aut euentibus consilia uiderentur: quid enim tum noui? quàm semper illum id unum spectasse palam fieret, ne resp. eo municipio potiretur. sed nihil planè ultra: alijs uerò de rebus perpauca. Nauis reip. longa ex earum genere quæ ad mercaturā proficiscuntur, more institutoq; maiorum, conuehendis ijs hominibus, qui aut uoto suscepto, aut religione permoti Christi Dei filij sepulchrū, quod est Hierosolymis, adire atq; inuisere cupiunt, in Syriam quotannis statō tempore mitti solita, cum ad Maleam iter faceret, in Turcarū regis classē Arige præfecto incidit. Ea erat nauium onerariarū duarum, triremiū item duarum, biremiū quinq; quarum biremes duæ ad nauem reip. premisse uela demittere iusserūt. Mos est nauticus eiusmodi, ut qui plus aut uiribus aut dignitate pollent, uelint, ut quæ sibi occurrerint naues, uelificationē intermittāt, antennisq; demittant, cum honoris sui causa, tum ut, si quid ab illis querere aut petere uelint, possint: id qui nolunt facere, ius est

I 5

bello cogere ut faciant: sepeq; accidit, ut ea de causa pugnae maximae existeret, plurimorumq; hominum caecis consequerentur. Aloisius Georgius (is enim erat naui Venetae praefectus) classem esse illam piratarum existimans, antennis non demissis cursum tenuit. quod ubi Turcae conspexerunt, ab utroque illum latere suis trirēibus cinxerunt, & sagittarum magnam vim in eum mittere coeperunt. Id cum parum proficeret, nauibus suis omnibus illum expugnare contenderunt. eo in certamine Turcae nauis Venetae scalam sepe conscenderunt, alijq; a partibus in nauem profilierunt: sepe ignem iniecerunt, quo & plutei combusti, & praefecti coenaculum ipsa in puppi, & maiora uela conflagrauerunt. sed tanta remigum & nautarum, atq; in primis aduenarum uirtus fuit, ut cum ab hora diei sexta usq; ad quartamdecimam pugna uisissent, Turcae receptui canentes, & signo pacificationis sublato, priores pugnam desinerent, Arigesq; missis ad Aloisium ex suis, qui salutem illi dicerent, magnumq; atq; fortem uirum esse testarentur, pacem beneuolentiamq; cum illo iniit. Missi quadraginta milites ex ijs, quos Ianizaros appellant, suis in nauibus interfectos esse Aloisio significauerunt. Ex Veneta interierunt quinque: uulnerati complures: in his praefectus quatuor uulneribus acceptis neq; tamen perijt. In Punicis etiam littoribus Bernardus Ciconia eiusdem generis nauibus a reip. praefectus Perucam piratam ingenio magis quam uiribus expugnauit. Erat uterq; ad Tuneta in portu: atque ille nauem onerariam permagnam habens, ut exirent Veneti, expectabat, illos in mari aggressurus: seq; id conaturum, palam antea praese tulerat, multa minaciter oblocutus. Interim Dalmatae, qui sub imperio reip. debebant, nauem non magnam eundem in portum adducunt. Id ut est Ciconiae nuntiatum,

tum, nocte ex suis nauibus homines complures in illam imponit, nauesq; aptari ad pugnam imperat. Ea re, tametsi furim fiebat, tamen a piratis animaduersa, confestim Peruca relictis ob celeritatem anchoris e portu sese eripit. Ciconia illum cum trirēibus sequitur: tranquillitateq; oborta, remigum labore affecutus, oppugnansq; cominus, ubi propter nauis altitudinem nihil ferme uirtute militum proficit, et suos facile uulnerari de superiore loco uidet, fabros in nauis scapham iubet descendere, eosq; suae puppis pluteis armamentisq; cōtegens, ex piratae nauis stuppis inter tigna cōstipatas paulum sub aqua extrahere imperat. Ea re hostibus imprudentibus effecta, implenteq; se nauis aqua, Peruca illi deditur. Nostro autem in mari Andreas Lauredanus, nauis onerariae bellicae a Senatu praefectus, magna uir uirtute, cum intellexisset a Crotoniatis Petrum Cantabrum piratam recipi, qui reip. hominibus damna intulisset, eumq; ad Oricellam esse cum nauibus longis quatuor, secum nauiculas, quas appellant Gripis, quae cōmeatum aduexerat, duas ducens eo proficiscitur: tactisq; procul anchoris, nocte opperiens in suae nauis scaphis duabus atq; in Gripis milites trecentos imposuit, imperans ut ante lucem egressi, turrim ipso in littore, qua in turri esse Cantabrum intellexerat, circumfunderentur, ne is effugere posset, eamq; expugnare conarentur. Missi, quod iter erat longius, orto iam sole in litus descenderunt. Cantaber ubi naues aduenientes e longinquo uidit, coactis non suis modò, sed eius etiam loci copijs equitatus et peditatus, quas Antonius Centilius, cuius erat in potestate castellum, ut ei praesidio essent, ad illum statim miserat, in eos impetum fecit. Veneti cum sex horis cōtinenter pugnauissent, interfectis compluribus, uulneratis octoginta, Cantabroq; ipso, omnes in fugam coiccerunt.

fugientes loci castellum recipiens texit. Turri deinde expugnata, quiq; in ea erant propugnatoribus noue recte suspensis, castellum capere sunt aggressi. Biduo in ea oppugnatione consumpto, cum acerrime castellum defenderetur, muro rum parte deiecta, uastato argo, tormentis hostiu abductis, uno suorū tantummodo amisso, uulneratis per paucis, piratæ classẽ incenderunt, ad nauemq; redierunt. Superiori uero æstate Ioannes Coruinus, Mathie regis Pannoniæ filius, per suū legatū Senatui significauit, cupere sese perpetuo amoris et beneuolentiæ uinculo cum rep. cõiungi: itaq; petere ut in ciuitatem et ius comitiõrum reciperetur. quoniam obrem maioribus in comitijs ciuitas, et ius comitiõrū ei datum. Armenij quoq;, qui Venetias uenerat, tabellas testamentarias, Ziani principis tẽpore ab homine Armenio confectas, ædis Marcie procuratoribus ostenderunt: quibus tabellis domū in urbe demortui pecunia emere procuratores iubebantur, quã quidem domū Armenij ad urbẽ uenientes incolerent: eamq; postea domum cum sacello emptam ad Iuliani fuisse in laternarum uia, quæ tunc à procuratoribus locetur: itaq; illam ipsam domum sibi restitui ex testamento petierunt. A procuratoribus intellecta eorum postulatione domus est Armenijs restituta, atq; ab ijs incoli cœpta. Ipsi à ciuitate comiter et liberaliter accepti, gens tam longinqua, urbi amico spectaculo fuerunt. Vere autem insequentis animi iam medio, Ludouicus regni ac dominationis ingenio et natura cupidissimus, eiusq; rei magno opere impatiens, quod uidebat Pisarum ciuitatem multo reip. anticiorem esse, magisq; tribuere, quam illius uel beneuolentiæ, uel fidei, Lucã oppidū suã in potestate redigere malis artibus est conatus, quod facilius uel Pisas, si qua possẽt, occuparet ipse, suasq; face-

faceret, uel reip. occupare illas cupienti, firmiter obstitisset, municipio omnem ad copiam opportunissimo, et uicinitate contunctissimo suæ ditioni adiecto, ad seq; traducto. Itaque compositis, quas intendebat ei municipio insidijs, ire se Genuam simulat, ut Lucenses imparatos aggredi, tanquã aliõ properans, improviso possit. Sed in itinere dum esset, detecta proditione oppidani se cõmuniunt. Potiundi oppidi occasione amissa Ludouicus, ne simulasse uideretur, Genuam profectus est, ibiq; dies aliquot commoratus domum redijt. Senatus ijs Ludouici artibus cognitis, cum in se planè uno positam omnem eius belli rationem et constitutam uideret, Græcos equites trecentos, qui in agro Patauino hyemaue-rant, Pisas mittere, prioribusq; addere decreuit, militūq; numerū datum nullū statim imperare, qui Pisas mitterentur: tum legatū exercitui legere, qui Iustiniano domū redire postulanti succederet. Lectus Thomas Zenus uia se dedit, quæ intelligens Ludouicus, palam ut etiam reip. legatus exaudiret, ea quidem Senatusconsulta, inquit, quod spectent, uideo: uolunt enim Patres Pisas potiri: sed eos euentus frustrabitur, nunquã enim poterunt. Inter hæc Carolus Gallie rex moritur. itaq; accidit, ut cum Marcus Lipomanus reipub. legatus ab Ludouico peteret, uti Zeno cū Græcis equitibus Pisas eunti iter ad Apuanos Ligures pateret, Ludouicus nihil responderit, tum ipsi in Ludouici fines progresso itinere facultas permissa nõ fuerit. Senatus ijs de rebus certior factus, reputansq; id, quod erat, Ludouicū nihil sibi amplius à Carolo timenti, propter quod reip. indigeret, spiritus sumptose, neq; quicquã preterea in Pisani belli administratione reip. concessurū illum existimãs, ad Herculem misit, ut equiuu. et legato reip. per Mutinæ, Regijsq; Lepidi fines iter

daret: qui quidem dedit. Ludouicus autē ea re cognita, tum è Gallia certior factus Aloisium ducem Genabensium, qui in Galliae regnum Carolo successerat, quem Galli Ludouicū appellabant, iam ad bellum in sese animum & cogitationem adieciſſe, Senatui significauit, nihil se de itinere legato, reip. negauisse: illū potius perperam ipsius uerba interpretatum: suos fines omni tempore Senatus exercitibus patuisse, neq; unquam oculos fore. quamobrem Zenus ipse per Ludouici fines, quod iter erat commodius, Pisas uenit: cum tamen equites Pado iam traiecto per Herculis fines antea mississet. Florentini, qui omnino sepe à Græcis equitibus male habiti eos pessimè oderant, edictum proposuerūt, ne quis ex eis captiuus duceretur, sed captus interficeretur. Ea intellecta: re legatus Venetus edici contrā iussit, idem sui milites facerent, neq; ulli omnino ex hostium numero parcerent, sed omnes per æque interficerēt. statimq; in eorū fines Græcos equites educens, excursionē introrsus facta, quoscunq; in agris reperit, interfecit. qua re cognita, Florentini edicto publicè rescisso ad morem belli pristinū redierunt. pauloq; post Butrium magno impetu aggressi, scalisq; ad murū postis, repulsi sunt à propugnatoribus detrimento paruo accepto. Sed non paruo illis detrimento ea, quæ subsecuta est clades, fuit. Iacobus Sauornianus turmæ equitum centum, Græcis quatercentū, in hostium fines Populoniam uersus è castris prædabundus proficiscitur: multisq; millibus passuum confectis, ad Castellum, quo in castello alumen proximis è secluris erutum incredibili dominorum lucro plurimarum nationum usui conficitur, accedens, oppidanos ad illum repellendū egrossos fugat: ædificia, quæ pro portis sunt, incendit:

dit: alia in partes incurſione facta, atq; in ea biduo consumpto, magna cum pecudum et armentorū præda dum reuertitur, hostes de ea re certiores facti, omnibus copijs ad ea loca, quæ per illum iter facturum putabant, contenderunt. Alia ex parte Zenus legatus ob Iacobi longiorem moram uerius ne hostes intellecta re in itinere illum aggrediantur, cū reliquo exercitu obuiā Iacobo proficiscitur, præmisso tibi cine, qui eum de suo aduentu certiore faciat. Hostes Iacobum nacli, impetum in eum faciunt. Interim tubicen celeritate usus, de legati aduentu eum admonet. Ille id intelligens, hostiū modò impressionem lentè sustinere, etiam cedere interdum, deinde pugnam paulisq; redintegrare. Id ubi aliquandiu facit, legatus a lucent, hostes pugnantes à tergo repente aggreditur: tum Iacobus Græciq; clamore sublato acerrime in eos inuehuntur. quod ubi hostes uiderunt, omnes perterriti fugere contenderūt. Interfecti ex ijs plus ducenti: capti ex præfictis, Ranutij Martiani frater, Gallusq; is, qui ob uirtutē bellator magnus appellabatur, alijq; cōplures: ex equitibus centū septuaginta, ex militib. quingenti: signa militaria quinq; relata. Ranutius ipse toti exercitui præfectus, equo amisso fugiens, uix ægreq; se in proximū oppidiū contulit: reliqui aut idem in oppidum, aut in montes atque siluas fugientes se abdiderūt. Florentini clade accepta, Paulo Vitellio, qui priore stipendio confecto ad gentiles suos, quibus cum Alexander bellum gerebat, in Romanū agrum se contulerat, imperium totius belli deferunt: Vitellio eius fratri præficturā equitum tradunt. ij cum equitibus trecentis in eorū castra perceleriter ueniunt. Catherina Forū Liuij & Forū Cornelij obtinens, Ludouici fratris filia notha, mulier uida, milites quater mille suis in oppidis atq; fini-

bus imperat magna celeritate adhibita. eos, quod nulla sub-
 erat causa cur imperaretur, Ludouici iussu cogi omnes ho-
 mines existimauerunt, ut illos auxilio Florentinis mitteret.
 Ludouicus ipse Franciscum Mantuanorum principē, quem
 resp. missum fecerat, imperatorem suis copijs deligit, sub
 Maximiliani copiarū nomine. iis intellectis rebus Senatus-
 consultum fit, ut equitum praefecti aliquot Rauennam mit-
 tantur: ut Vincentius Naldius Fauentinus magna in oppidi
 finib. autoritate homines montanos cogat reip. pecunia nu-
 mero ad mille: ut Antonius Ordelafius Foroliuensis, cuius
 pater eius oppidi regnum obtinuerat, quemq; ipsum resp.
 cōplures in urbe annos enutrierat, Rauennā profiscatur,
 bellum Catherinae, ni quiescat, suorum factione reiq; pub. opī
 bus illaturus: ut Ferdinandus Herculis filius, quē Senatus in
 suam militiam adlegerat, & Ioannes Ripa equitum praefec-
 tus, iter Pisas cuestigio suscipiant: ut Nicolaus Vrsinus, Ber-
 nardinusq; Montonius ad Ollij fluminis ripas sese cōferant.
 Post hęc, propterea quod Ludouici legatus eo Senatuscon-
 sulto intellecto inter Patres dixerat, res, quas uellent, alias
 cogitarent, unum modō, Pisas se tueri posse, ne cogitarent,
 neue in animum inducerent: adhibitis foederatorum legatis
 Barbadicus Princeps eis ostendit, quod bellum resp. in Flo-
 rentinos Pisis tuendis suscepisset, factum socijs quidem om-
 nibus consentientibus, Ludouico autem magnopere hortan-
 te, ac belli aequam partem in sese recipiente. quantas eo bel-
 lo impensas Senatus fecerit, quantos exercitus eō miserit,
 aluerit, quot triremes, naues, ignorare prorsus neminē. Ma-
 ximilianum in Italiam adduxisse quidem & reliquos, sed u-
 nius Ludouici causa, ut esset qui illum ab Carolo bellum ei
 primū omnium parante, pari autoritate tueretur. eos tamē
 sum-

sumptus omnes unum propē Senatum sustinuisse, largiterq;
 Maximiliano suppeditauisse. Annos esse elapsos duos, ex
 quo bellum initium habuerit: nunc autem, cum eō res perdu-
 ctū sit, ut si, quam Pisarum ciuitati fidem Ludouicus dedit,
 etiam praestet, illa suam libertatem facile retineat, cum non
 modo suas domum copias reduxisse, sed hostes etiam Pisano-
 rum fouere, milite, pecunia, consilio, rebus omnibus: ut quā
 ipse perfidia uolens lubensq; in Pisanos utitur, uelit alios co-
 gere, ut eandem perfidiam uel inuiti exerceant. Is quoniam
 Senatui animus nō est, scire cum cupere, quid sibi his rebus
 Ludouicus postulet: nam si pacem agere destinat, pacis ei Se-
 natum autorem fore, dum in fide, quam Pisanis dedit, ma-
 neat: sin bellum gerere mauult, bellum ei per Senatum non
 defuturum. earum duarū rerum pacis belliq; utri ei magis
 cordi est, eius eligendae sese potest: illi facere. ipsos autem
 legatos nō tam suae orationis testes habuisse, quam ut si quid
 durius Ludouico acciderit, sciant memoriaq; teneant iurē
 id meritoq; accidisse. Ea oratione habita, legatus Ludouici
 tempus se dixit sumere, dum quid ad illa responderi Ludouic-
 us uelit, scire possit: neq; tamen dubitare se iam nunc, quin
 auri libras quindecies milles Ludouicus habeat, quibus Flo-
 rentini tanquam suis eo bello uti possint, paucisq; post die-
 bus literae sunt ab Ludouico ad Patres datae, mirari sese, quā
 ob causam ea Senatus mandata nunciari sibi iussisset, qui
 quidem non socius modō atq; amicus, sed plane filius reip.
 semper fuerit. equissimū sibi uideri, quā pecuniā Pisis tuen-
 di ciuitas erogarit, eam pecuniam Senatui restitui: itaq; si
 uelint, cum reliquis foederatis rationem Patres incant, quo-
 nam id quidem modo agi cōmodē conficiq; possit, se nihil
 eius impediturum. hisdem diebus Decemuiri Petro & Hie-

ronymo & Aloisio Bragadenis Andreae filijs, propterea quòd ij Nicolau Georgium, rationibus publicis praefectū, in eius edibus dum alloquerentur, uerbis arrogantiorebus interiectis minis fuerant usi, ius comitorū & magistratū a stipendiorū facultatem annos decem interdixerunt: qui quidem ante id tempus nequeant restitui, nisi omnibus collegij sententijs ea lege absoluantur. Idem postea in Vincentio Barbaro seruatum, quòd is Dominico Lamberto magistratus pacis Scribae maledixerit. Florentini aestate ineunte per Catherinam, perq; Ludouicū, qui eis pecuniam mutuo dederat, confirmati, nouisq; aucti copijs, militum reip. non magnum numerū, qui Lunam, ut eorum locorū dominis praesidio essent, ab legato missi fuerant, caede facta in fugam uerterunt. Deinde, tametsi Senatus cum Petro Duodo altero legato Pisas profecto equitatu, qui sagittis utebatur, eodem mississet, tamen apud Casinam magna caligine oborta, ita ut conspici non possent, maximā copiarum omnium partem fuderunt, Ioanne Gradonico, qui eis praerat, interfecto, captis compluribus: reliqui, Sauormianus Tarsiasq; qui erant Casinae, ueriti ne interciperentur, tormentis abductis sese Pisas cōtulerunt, atq; ad muros castris positos constiterunt. Iis intellectis rebus Senatus exercitu restaurando Guidum Vbaldum Metaurensiū ducem suam in militiā adsciuit, cui stipendium esset in equites cataphractos ducentos, leuis armaturae centum, auri librae annuae centum septuaginta. Petrum autem Marcellum legatum declarauit, qui Vrbinum accurreret, ut Guido Vbaldo praesto esset, militesq; mille in eius finibus conscriberet. Tum, quòd Petrus Medices Patribus significauerat, quoniā Vrsini propinqui sui pacem cum Alexandro fecissent, si ei pecunia in stipendium subministraretur,

tur, illos se omnes, quocunq; opus esset, adducturum: Senatus ea de causa Petro Medici pecuniam decreuit, equitesq; Graecos, qui aestua in agro Taurisano habebant, quiq; tum è Graecia uenerant, in Flaminiam mittendos censuit, ut alio itinere Pisas cōtenderent: nam per Ludouici fines unum modo militem, aut omnino nunciū cō Patres mittere non poterant, quando is & itinera clauserat, & omnes tabellarios excutebat atq; intercipiebat, ne Senatus certior illis de rebus fieret. Itaq; nihil iam noui Pisae afferebatur, cōpluresq; dies magna eorum rerum ignorantio Senatū tenuit. Emancipauit tamen hoc, Florentinos cū Genuensibus Ludouico procurante foedus percussisse, quo ex secedere Genuenses littora Florentinorū ab reipub. clausibus tuti reddere tenerentur. Neq; multò post eorum magistratus Marco Beatiانو, quē antea Senatus Genuam miserat, asperioribus uerbis denunciavit, se nunquā passuros, ut in reipub. imperium Pisae redigantur, cui Beatianus respondit, minus iniuste eos & Ludouicum facturos, si semel iniurij in reipub. fierent, fcederum & societatis, quam Dīs hominibusq; testibus sanxissent, lesae atq; uiolatae nomine: nunc illos dupliciter peccare atq; delinquere: semel in eo, quòd infidelitate se pollicunt: iterū autem propterea, quia reipub. ambitionis insimulant, quae profecto nunquam Pisae sui iuris facere concupiuit, sed tantum libertati restitueret, quemadmodum se facturā unā cum ipsis initio sponduisset. His igitur atq; alijs unius Ludouici artibus (nunquam enim quiescebat) cum suum magnopere Florentini exercitum autumnū mensibus amplificauissent, reipub. autem copiae multis essent partibus attenuatae, Paulo imperatore Butrium aggressi per deditionem oppidum capti: nec tamen ita capto, omnibus tormentorū ma-

gistris, ne amplius exercere artem possent, manus dexteras præciderunt, suaq; cuiusq; collo appensa eos dimiserunt. quorum pars ad urbem ueniens sese Patribus cōmendauit. Patres quo ad uiuere, stipendiū singulis cum uacatione omnium munerum tribuerunt. illi manibus ferreis fabrefactis se ad artem redituros, & recip. usui futuros, suasq; iniurias, si Pisas remittantur, uindicaturos, fidem Senatui fecerunt. Auxit Patrū curam exercitus instaurandi Butriū captum: itaq; Baliones, familiam Perusinam magnopere militarem, antiqua necessitudine cum Vr̄sina Romanorum gente consociatam atq; cōiunctam, equites cataphractos centū quinquaginta pollicentem, Senatus conduxit, qui per suos fines & Senarum agrum Pisas proficiscerentur. Eo tempore Petrus Medices cum se uia dare uellet, ut in fines Florentinorum cōtenderet, in febrim incidens substitit. Interim Paulus omni cum exercitu ad Pisanum uicum castra posuit, oppugnandi oppidi causa: quod cum plures dies tormentis percussisset, atq; ad muros milites adduxisset, sepe cum clade repulsus, oppidanis acerrimè propugnantis, tandem oppidum per deditionem capit. Eius oppugnationis tempore accidit, ut Veneti quoq; castellum Pisanorū, in hostium potestatem redactum, in quo erant milites ducenti quinquaginta, noctu aggressi uno impetu expugnauerint. quo successu incitati, paulo post ad castellum Pisano uico proximū item noctu cum accessissent, re per exploratores significata, repulsi à propugnatoribus, tum in reditu ab hostibus intercepti, magnā cladem acceperunt. Vico capto & clade accepta Senatus censuit, uti Perusie milites cōscriberentur numero ad duo millia: & quòd Senarum ciuitas per suos fines iter recip. copijs nō dabat, Petrū Medicem Guidumq; Vbaldum in Fla-

in Flaminiam uocauit, ut per Fauentinorū fines in hostium agrū irrumperent. ea enim de causa cum ad eos Iacobū Venerium legatū misisset, ciuitas cōcilio cōuocato, recip. copias sententijs propè omnibus recipiendas censuerat. Itaq; etiam Nestori puero poenitentia ducto, quòd se per suos malis artibus à rēpub. distrahi permisisset, pristinum Senatus locum gratiæ restituit, cū reliquis stipendij ueteris, nouo stipendio tradito. Hostes interea Pisanum uicum, quem quidem muros parte magna tormentis nudauerant, restituerunt. Veneti se in Pisanū suburbij uallo cinxerunt. Librafactæ autem in colle, qui è regione oppidi est, castello excitato, classiarijsq; septuaginta cum tormentis introductis munierunt. quæ tamen eis cura studiumq; haud multū contra Pauli artes profuit: nam cum illi Librafactæ copijs omnib. profecto, diesq; complures castellum oppugnanti parū usui cætera fuissent, cuniculis partem muri sustulit, submissisq; per ruinas militibus, nō tamen sine cæde, castello est potitus. Eo capto, Librafactæ iam & ipsum tormentis murorum parte nudatū, tridui spatio ad deliberationem sumpto se dedit. Rebus apud Pisanas in aduersum recip. labentibus, & Paulo nihil corū, quæ ex usu esse possent, prætermittente, Senatus decreuit, ut Guidus Vbaldus, Petrus Medices, per Fauentinorū fines Maratam Crispinumq; municipia natura magis quam artificio cōmunita, quæ prima eo latere in hostium sunt finibus, aggredierentur, ut illis expugnatis, aditus in agrum Florentinorū eis pateret. Itaq; tormenta ad muros deiciendos Raucennā Patres miserunt, quæ eò supportarentur: Ioannemq; Paulum Gradonicū & in Vbaldi exercitu Questorem, & Græcis equitibus, quos ei præstò esse iusserāt, præfectum legerunt. Iulianus autem Medices Petri frater, cum Fauentiā

prior uenisset, Maratā profectus ab oppidanis libentissimis recipitur. Laurentij enim recodatione, magni cl. risti miq; uiri, eorumq; municipio amicissimi, qui ciuitatis principatum multos annos obtinuerat, permoueri sese dixerunt, ut quam beneuolentiā patri, si uiueret, se debere sentiebant, filio praeferant. Maratæ arx summo in colle posita militibus referta sese tenuit. Interim Bartholomæus Liuianus ex Vistina Romanorū gente in Medicum partibus homo paratissimus, Fauentia & ipse cum equitatus parte premissus, milites centū quinquaginta, quos in Ferrariensium finibus Catherina scripserat, atq; ad se uenire iusserat, in itinere aggressus omnes cepit, armisq; exiit. Petrus medio inter Maratā Fauentiamq; spatio, ne cōmeatus intercludi eis posset, Guido Vbaldo relicto suis cū equitib. militibusq; mille, iugū, quod Maratæ arci imminet, capit: tormentisq; in eo iugo positus, muros deijcere aggreditur. Iis u. illo portæ diruto, legatus qui in arce erat sibi uerius, ac domū clām recurrens, eius capiendæ occasione hostibus utiq; dedisset, si eius fuga cognosci potuisset. Ille uerō ad arcem defendendam, quæ maximo momento ipsorum rebus esset, ciuitatē incitans, maioris etiā præsidij celeriter eodem submitteudi causam præbuit. quare effectum est, ut tametsi in ea oppugnatione complures dies exercitus reip. consumpsisset, arx tamen capi nō potuerit, quoad Ioanne Francisco Seuerinate Gaspareq; eius fratre cum exercitu ab Ludouico Forim Liui missis, ut unā cum Florentinorum coniuncti copijs in Vbaldum impetum facerent, Petrus & Iulianus oppugnationē relinquere coacti sese Vbaldo adiunxerunt. Baliones tardius profecti Rauennæ confiterunt. Itaq; cum in magna consiliorum inopia Patres uersarentur, Paulo modis omnibus Pisanis res urgente

urgente, nouo exercitu reipub. nihil proficiente, Franciscus Mantuanus Senatui se obtulit, si ei pristinum locum gratiæ restituat, illi præfektō celeriter futurū, ueteremq; suam fidem magno cum reip. usu tam dubijs tēporibus præstaturū. Re à Patribus agitata, Decemuiri priore iudicio in Franciscum rescisso, ac lege missionis antiquata, Senatui permisissent, uti de eo, quod sibi è repub. uideretur esse, id statueret. Eo cognito Decemuirum decreto, Frācisus equites leuis armature septuaginta, quos ad Catherinam miserat, statim reuocauit, & Rauennæ iussit esse reip. obtemperaturos: & Ioannem fratrem ad urbem misit actum Patribus gratias, tum ut militie conditionem à Senatu acciperet. Senatus Francisco equites cataphratos ducentos quinquaginta, Ioanni centū attribuit: qui si numerus in tempore expleri ab illis nō posset, binos equites sagittarios unius cataphrati loco utiq; eorum cōficeret: statuitq; ut ex reliquo equitatu reip. tot ad hos cum præfektis adiungerentur, ut essent omnes octingenti, quos Franciscus secū adduceret. itemq; ut milites ter mille magistratus Taurisani, Vicetini, Veronenses, Brisciani, Bergomates celeriter conscriberēt, qui Francisco traderentur, ut Pisas uel inuitis ijs, per quorū fines iter esset facendum, peruenire possent: legatumq; ei Nicolau Fuscarenū declarauit. Senatus consulto accepto Franciscus euestigio ad urbē uenit, Principisq; potib. propē aduolutus, tēpus dixit sibi exoptatissimū uenisse, ut fidem studiumq; in illum suū atq; amorem erga reip. quē a puero susceptū constantissimē semper coluisset, improborū eorumdemq; inuidorū hominū maledictis offusum & interpellatū, Senatui probaret. Patres ei libras auri centum in stipendijs partē numerari statim iusserunt, quibus decē dono datæ adiungerentur. Ius Pisas rebus

celeriter perlatis, ciuitas animos iam propè infractos cōfirmavit, spemq; cepit fore, ut hostes non diutissimā ex recenti uictoria letitiā essent habituri: seseq; ad omnē oppugnationem sustinendam, dum auxilia instituta adducerentur, comparauit. Neq; tamen ea porro fama deterreri Ioannes Bentiuolus satis potuit, ut per suos uellet fines exercitui reip. Senatu postulante iter dare, quòd diceret, sibi apertissimè Ludouicum denunciauisset, si id faceret, exules se Bononiā reduciurū, atq; illum principatu oppidoq; eieciturū: tanta tamq; atrox in reimp. æmulatio, tam auersa à bonis moribus cupiditas eius mentem atq; animū occupauerat. Sed fuit ea plaga leuior: uel enim ui cōtendere Ioannes noluisse, uel copijs multo maioribus exercituq; firmiore per Fauentinos in hostiles tri fines atq; irrumpi potuisset. illa grauis, quòd statim Franciscum à suscepti cura muneris nouis pollicitationibus Ludouicus auertit: misso enim ab Senatu Mantuam legato, eum ad profectiōē suscipiendam admoneretur, quòd reliquæ copiae iam cōuenissent, nolle se dixit proficisci, propterea quòd ab Ludouico meliores ei cōditiones proponerentur: quibus quidē cōditionibus se addixisset, quoniā Patres, quo se nomine appellarent, nihil dum deliberauissent: itaq; libras auri nonaginta ex centū, quas in urbe acceperat, Nicolao restituit: decem, quæ essent reliquæ, se dixit reip. militibus adnumerauisse. Conditiones autem erant huiusmodi. Maximilianus bello in Italia gerendo suis illū copijs imperatorem declarauerat: Ludouicus item suis: Florentini præfectum ipsorum loco, equitatus utriusq; muneris magnus ei numerus ab singulis attributus: itaq; numi etiam eo nomine missi, sed à Ludouico tantum: Maximilianus enim suam modò unius autoritatem in commune proponebat, pecunie

nihil

nihil conferbat. Florentini propter belli diurnitatem, quas afferrent, non habebant. Additum etiam cōditionibus, ut si bellū in reip. finibus geratur, quicquid agri, quicquid oppidorū in regum Mantuanorū ditioe aliquando fuisset, quòd nunc Veneti possideant, id omne Franciscus restituere tur. quibus intellectis rebus legatus à Senatu iussus domum rediit. Neq; multò post Ioannes Francisci frater se ad urbem contulit, uelleq; reip. stipendiū facere Patribus confirmauit. Patres eum missum fecerunt. Verumenimvero cū antea de Francisco restituendo Patres agerent, Senatus decreuit, uti is exercitus, qui Marata se receperat, Antonii Ordelfiam in Fori Liuji regnū induceret expulsa Catherina, quæ Florentinis auxilia in reimp. miserat. Id cū propter municipum in feminā impudicam & crudelem odium, tum pro Antonij factiōe posse ad exitum perducī Patres existimauerunt: sed prouisis ad eam oppugnationē ijs rebus, quarū rerum exercitus indigeret, noua occasio Patribus oblata, Senatum à sententiā remouit. Est in Apennino Met Laurensum proximum finibus castellum Sollianum, cuius castelli ager ad Florentinorū fines pertingit: id castellum Rambertus Malatesta obtinebat. Is igitur Rambertus ad Petrū Medicem ueniens ei ostendit, posse Venetos per fines suos in hostium, qui sibi finitimi essent, agrū atq; uicos penetrare nullo prohibēte. facillimū esse docet, propterea quòd nemo id cogitet, nemo uereatur, hostes eo ab latere imparatos adori, magnumq; ijs terrorē incutere, magnā perniciē inferre, antequā occurri ab eis possit. cupere sese in reip. fidem recipi: nō sine reip. usu futurū demonstrat, si recipiatur. Medices explorato ab eo uinere, reliquisq; rebus cognitis ad urbem celeriter uenit, Patribusq; rem denunciat. Patres Ranz

K 5

bertum in reip. fidē recipiunt, sipe annua quinis auri libris ei constituta. Reuerso in castra Medice, reliquisq; rebus à legato ducibusq; constitutis, Liuianus, cui quidem et item Carolo Ursino Virgini filio Senatus praefecturam equitū tradiderat, ad eam rem tentandam deligitur. Is itaq; Liuianus castris, quae in Foroliuensi erant, magno silentio profectus cum equitibus leuis armaturae ducentis quinquaginta, militibus octingentis, per Cefenae agrum & Solliani fines noctu itinere confecto, ante lucem ad sanū Camaldulense, quod est in ualle angusta magnis montibus circumdata, dum sacerdos nocturnas preces faceret, peruenit: uocatisq; qui portas aperirēt, esse se reip. Florentinae milites, qui ad imperatorem mitterentur, patefactis portis sano capto, et, quoniam arcis uicem turri praerata parietibusq; solidis praebat, praesidio in eo collocato, ac refectis cibo potuq; militibus, Bibienā oppidum eadem usus celeritate contendit: praemisissq; paucis equitibus Leonis nomē antiquae eorum appellatione clamantibus (ea est enim significatio Florentinae ciuitatis, quae uoce accipitur, & redditur) magistratum itemq; arcis praefectū ad speciem imperatoris iussu ad se uocatos retinuit, oppidumq; cepit: statimq; ad Marcellū, qui rem ei nunciaret, atque ut ocyssimē cū reliquo exercitu subsequi contenderet, hortarentur, misit. Legatus Carolū Ursinū et Baliones, qui ad eum aliquando tandem uenerāt, auxilio ad Liuianū iussit praercurrere. Ille interim aliud ad castellum profectus, eo capto, Popium uenit celebre municipium, & sibi iam exemplo Bibienensium cauens: quod quidem ad municipium, insidijs cognitis, Florentini milites ducentos cū legato & stipendio miserant: sed eos Liuianus ex itinere congressus fudit, interfectis captisq; compluribus: parumq; absuit, quin legatus

tus caperetur, stipendiumq; interciperetur. Popio deinde per imperatorem Paulum militib. sexcentis intromissis confirmato, Carolus Balionesq; adueniūt. Guidus Vbaldus reuerso exercitu, in quo erat Hannibal Bentiuolus à Senatu reip. militiā separatim antea subleclus, itinere se dedit. Liuianus auxilio submisso castella hostium quatuor, quorū in uno erant milites ducenti, Popio circumfusa ui cepit. Venerat autem Popium cum milibus ducentis, etiam Populoniā obtinens. Guidus Vbaldus eo in itinere tardior, quā cogitauerat, fuit, propterea quod milites ad duo millia singillatim fugientes cum reliquerant, Hannibale furtim, ut id facerent, per suos cohortante, sub nō dati in tēpore stipendij querela: cuius enim fugae initium ab ijs qui cū illo uenerant, factū, Legatus postea querendo reperit: tum illos ipsos, qui aufererāt, propē omnes ex Bononiensibus fuisse cognouit. quinetiā Hannibalis equites clam se quotidie castris atq; turris subtraherant. tamq; Gaspar Scuerinas cum equitibus à Ludouico missus ad ea loca peruenerat, Ramutiusq; unū cū illo Martianus: cui, uti Venetis occurreret, Florentini mandauerant. etiā libræ auri centū Florentiā à Ludouico misse, magno eis usui ad celeritatem, cuius res magno opere indigebat, adhibendam fuerunt. Liuianus aliud castellum cepit, uulnere in facie accepto, ac diripuit. atque illis ipsis diebus (hyems autem iam aduenerat) milites ter mille, qui Francisco attribui debuerant, Raucennā sunt, ut ad Marcellum contendirēt, missi. Dum hoc sic administratur, Paulus ad Pisas castris positus uerberare muros tormentis cepit. Id cum parum propter murorum firmitudinē processisset, crates in latitudinē quoquo uersus pedū denum, in altitudinē senū, inter se cōiunctas noctu muris admouit, terraq; iniecta milites uti

murum suffoderent tecti cratibus imperauit. Pisani autem cum in muro consistendi propter tela multitudinemq; hostium potestas esset nulli, fossam intra muros latam atq; altā duxerunt, castellisq; munierunt. Paulus turrim oppidi muro cōiunctam deiecit: ea deiecta per ruinas militibus introire iussis, ubi fossam esse obiectam, et Pisanos in aggere circūiectos hostes operiri, ut in fossa telis atq; ignibus eos conficerent, et magnū irrupentibus instare periculū cognouit, receptui cani iussit: paucisq; post diebus in hostium captis ab se castellis praesidio relicto, castra mouit, ut in Clusentinos saltus cōtra Medices Liuianūq; cōtenderet. Pisanis obsidione liberatis, Græci equites portis emissi castellum Calcē deiecit Pauli praesidio expugnātū diripuerunt. Classis praefectus, qui Pauli obsidionē unā cum reliquis sustinuerat, cum clasarijs egressus, eosdem Græcos equites secum ducens castrum ad Pontem stagni ei appositum itineri, quod Triturita Pisas ducit, magna ipsū opportunitate tormentis concussum ad deditiōem compulit, agrumq; Pisanum eo ab latere satis patentem ad semences faciendas ciuitati colonisq; restituit. Neq; multo post iidem Græci equites, quōd intellexerāt in Populoniae fines Clusentinos homines, ut primum exercitus reip. ad ea loca uenerit, sua, quae potuerant, armenta compulisse, eō celeriter profecti ingentē inde praedam abduxerunt: deinde Volaterranū percurrentes agrū, Praeda onusti Pisas redierunt. Paucis autē post diebus Tarsias unā cum Valerio quastore et praefectis militū equitūq; Pisis egressus, itinere in fines hostium medio serē inter Pisas Florentianūq; spatio ad castellū Montopolim noctu cōfecto oppugnare portas coepit. Eā cum ab oppidanis, qui clamoribus interea excitū undiq; cōuenerant, portae defendere-

ren-

rentur, Tarsias ad aliam castelli partem, quae quōd ab eo latere nihil timebatur, propugnatoribus uacua tum quidem erat, milites tacite atq; celeriter misit. horum audacissimi atq; leuissimi murum per hastas subleuati conscenderunt, aliosq; ut conscenderent adiuuerunt. intromissi portas aperuerunt: ita oppidum captum ac direptum est, nuptiarum apparatu, quas erant illo die oppidani celebraturi, praeda militū atq; direptui addito. Vbaldus cum ad sanum Camaldulense peruenisset, quod quidem sanum eiecto Liuiani praesidio eius regionis homines recuperauerant, praelio aggressus portas irrumperere non potuit: itaq; discedens, Popiumq; uersus ducens, Græcos equites, ut praecurrerent, dimisit. Ii milites hostium centum, qui molas frumentarias Popianorū muris propugnaculisq; communitas tormentis circū dispositis custodiebant, aquila traiecta in fugā uerterunt: quorum maior pars tum caesa, tum capta, tormentaq; incensas aedificijs abducta. Id Populoniā obtinens cum intellexisset, ne intercluderetur, Popio relicto discessit. Vbaldus Bibienam profectus, tormenta quibus Popianorum muros deieceret, a senatu missa expectare constituat: sed ea propter nives, quarum magna uis itinera impeditiissima reddiderat, adduci non potuerunt, exceptis leuioribus minoribusq; aliquot, quae tamen ipsa uix egregē sunt perducta. quibus cū nihilo fecius Liuianū castellum Orniam obsidens, cui castello milites erant ducenti praesidio, breui spatio cepit. Eo digressus ad castellum Quilianum castra posuit. oppidani casu Orniensium permouisse celeriter dederunt. itaq; duobus captis castellis, cum plauie cōtinentes omnia itinera illuue fixauerant, Bibienā redijt. Tædet me eius belli leuiora consertari: quis enim legat sine fistidio singula, praesertim si ad

rerum exitus, ut plerumque fit, tantummodo properet: sed mihi facile ueni, in omnes homines daturus puto, cum fecerint illud me assequi hoc scribendi labore uel cumprimis capere, ne cui uidear publice gesta meorum ciuium, quae nihil habeant dignitatis, silentio dissimulauisse. Hostibus post haec propter Pauli aduentum ad sese (iam enim is in Clusentinos fines uenerat) magnopere confirmatis, in Veneto exercitu de ducendo bello ducibus diuersa sentientibus, Senatus anni exitu decreuit, uti Vbaldus cum parte copiarum legatorumque Bibienae in hybernis se contineret, reliquam Liuianus pariter ad Auernam hybernorum causa deduceret. Is abest uicus a Bibienae septem millia passuum, monti uastae crepidinis impositus, Francisci in deorum numerum recepti mora atque domicilio celebrer. Tum ut militum duo millia in Vbaldi finibus describerentur, ad eosque mitterentur praesidij hybernorum causa, eodem Senatusconsulto constitutum. Liuiano etiam, propterea quod equites illius octoginta Ornicae praesidio relicti, ab hostibus furtim introductis capti fuerant, pecunia est amissa sarcinibus a Senatu dono tradita. Antea autem quum haec ita fierent, Raberti suasu, qui diceret, si sibi exercitus tribuatur, in uallem stagni sibi finitimam, quae in Florentinis esset finibus, se irrupturum, qua capta priorem ad exercitum et comitatus supportari, et copiae submitti facile possent, Brixia equites cum praefectis septem euocatos, Ioannem Paulum Gradonicum cum Graecis, quibus praerant, equitibus, et militum non magno numero Rauenna profectum Senatus eodem mittendos censuit. Ii Raimberto duce usi, uallemque ingressi, castellis hostium quatuor captis, aliud castellum, quod erat communis, tormentis leuioribus adorti, Cyriacum praefectum uirum fortem cum militibus sexcentis egressum praelio commisso in fugam con-

icce-

iecerunt: Turcam centurionem cum plerisque occiderunt, castrumque ceperunt. neque tamen is exercitus propter niues impeditaque itinera ulli praeterea usui reip. fuit. Gradonicus etiam aduersa ualitudine implicitus, Rauennam, deinde ad urbem redijt. Anno autem insequente uix inito, ex Caroli Vrsini turma complures, qui nondum in hyberna conuenerant, sunt cum castello, in quo erant, capti: captus etiam a Gaspare Severinate legati scriba Marcelli, ex Vbaldi finibus cum stipendio et comitatu et militibus quatercentis, Graecis equitibus ducentis. Bibienam sese conferens, in quos quidam Seuerinas difficillimis in uicis de superiore loco impetum fecerat. pauloque postquam equites circiter quingenti a Guido Vbaldo in eius fines propter comitatus inopiam missi per angusta loca iter facerent, ab hostibus intercepti sunt, magnamque ipsi detrimentum est illatum: quorum plerique, fuga capta timorem ignoratione in manus hostium montanorum hominum peruenierunt. His acceptis incommodis, Senatus Nicolaum Vrsinum paulo ante ab se stipendio auctum, cum equitibus grauioris leuiorisque armaturae octingentis, militibus quatuor contrahi et conscribi possent, comitatu, quem oporteat, Bibienam submitteudam Vbaldi auxilio censuit. Eius quoque uxor per sese, et milites, et comitatus, quod ad uirum mitteret, comparauit: sed is ualitudine tentatus, ab hostium ducibus cum peteret, uti medico ad se uenienti iter darent, nihil impetrauit: sibi autem paulo post morbo ingravescente domum redire cupienti, uti darent, impetrauit: itaque cum paucis suis in regnum discessit. Ad haec intentis Patribus cum nuncijs esset crebrioribus allatum, a Turcarum rege classem non sperendam comparari, Andream Zancanum Senatus legatum ad illam misit. Causa mittendi fuit, quod timebat Baia se

tem in remp. cum alijs de causis incensum, tum propterea, quod Nicolaus Pisaurus classis legatus nauem onerariam uenius ex regis ducibus, quos illi Bassus appellant, estatis exitu in Aegæo deprefferat, bellū facere Venetis instituisse. Ea res autem sic acciderat. Dum Nicolaus apud Mitylenē cum triremibus quatuor iter faceret, & naui onerariae bellicae militibus, tormentis, reliquisq; rebus omnibus ad pugnam idoneis instructissimae amphorarum plus trecentarū, quam uento ferri uiderat, appropinquauisset, uela uti demitterent, uectores admonuit: illi autem non uela modò nō demiserūt, sed pilis ferreis tormentis emissis Nicolai praefectum interfecerunt, ac nonnullos ex remigibus sagittis ceuiter cōiectis vulnerauerūt. Quod ubi fieri Nicolaus uidit, arma suis uti caperent imperauit, atq; in nauem Thraciam impetu factō eam expugnauit, cumq; omnibus qui pugnae superfuerant, depresso. Erant ea in nauī homines circiter ducenti quinquaginta. Zancanius Byzantiū profectus magnū quidem classis apparatus institutum cognouit: à rege tamē nullo ostenso in remp. offensi animi indicio, liberaliter est acceptus: qui cum reip. bellum facere decreuisset, existimans, propterea quòd ei Ludouicus receperat eodem se tēpore bellum in Gallia reip. illaturū, hostibus eo ab latere occupatis omnia sibi prosperè atq; feliciter cessura: ut magis Venetos eluderet, foedus quidem cum Zancanio renouauit: sed foederis capita latinis scripta literis ei dedit. Est autē in eorum legibus, ut quae suae linguae uerbis scripta nō sunt, ea praestari nō sit necesse. Erat tum Byzantij cuius Venetus Andreas Grittus, qui mercaturam ea in urbe annos complures exercuerat, uir faciei elegantia, corporisq; pulchritudine, qua inter Venetos suae tēpestatis omnes faciliè praestitit, &

morum

morum grauitate ac liberalitate insignis, eiq; nationi apprimè atq; magnopere charus: is, quòd omnia Turcarū instituta callebat, ea de re Zancaniū admonuit, atq; uti foedus uerbis Thracijs conscriptum haberet, pro sua in patriam charitate illum est hortatus. Zancanius re tentata cum nihil efficere potuisset, cum foedere latinis scripto literis ad urbē redijt: neue nihil uideretur attulisse, id quod ab Grito ea de re Byzantij accepisset, Senatui reticuit. Ea foederis tam propeusa renouatio magis etiam suspensos Patres fecerat, existimantes ea de causa regem sua consilia suppressisse, ut eos imparatos atq; inermes adoriretur, praefertim quòd missae ad illum à Ludouico atq; à Florentinis cōmuni cōsensu paulo antè legationes multa de Senatu quæstae, nihil eorum quae regis animū in remp. inflammare possent, praetermiserunt. quamobrem ut muniti ad omnes casus essent, Senatus decreuit, uti naues onerariae bellicae tres confectim ornarentur, eisq; praefectus legeretur: lectusq; est Aloisius Marcellus. uti nauis itē oneraria magna, quā Sebastianus Marcellus edificari sibi curauerat, quaeq; Naupliae tunc erat, armaretur, classiq; adiungeretur. literaeq; ad illū publicè datae, ut Corcyram nauem adluceret. uti naues triremes triginta deducerentur: quarū nauium decem ipsa in urbe, totidē Cretae, sex in Apulia, quatuor in Illyrico magistratus Veneti remigibus atq; militibus instruerent. pauloq; post decē aliae triginta prioribus sunt additae. At Aloisio rege Galliae salutato, uti suprā dictū est, legati sunt ad eum ire iussi tres gratulatiū reip. nomine, Antonius Lauredanus, Nicolaus Michaëles, Hieronymus Georgius. Misit deinde ab Senatu regi dono Aquile in Creta insula captae sexaginta ex earum genere, quibus in aucupio reges uti consueuerūt: pellesq; preciosio

L

res canis ab summo inter nigrum colorem consperse ducen-
 tae: quae ille munera uultu letissimo accepit, egitq; de ijs Se-
 natui gratias apud legatos, cum iam ij ad illū peruenissent.
 Sed ea dum ad regem legatio proficiscitur, Triultius, qui se
 Astæ cum equitatu continuerat, Bretolam oppidum, quod
 quidem illis in finibus fratres duo in Ludouici fidē recepti
 obtinebant, capit. Ludouicus per legatum ea de re certiores
 Patres facit, eorumq; consilium exquirat. Patres molesti sibi
 esse, quae intellexissent, legato responderunt: belli enim ini-
 tium sese factū uidere: ita se tamen Ludouici prudentia con-
 fidere, ut omnibus illum incōmodis remedia celeriter adhi-
 biturum esse nō dubitent, praesertim cum is tantū auri possi-
 deat, quantū paulō antē ipsemet eius legatus exploratū sibi
 esse palam dixerit. Legatis in Galliam profectis rex propo-
 suit, constitutū sibi esse, Mediolani regnū, quod sibi hāredi-
 tatis iure deberetur, ab Ludouico armis repetere: cupere se
 remp. eius belli sociā habere. Illi se ad Senatū ea de re literas
 daturōs dixerūt, eiq; quod Senatus iussisset, renunciaturōs.
 Illis autē in literis legati adscripserunt, nihil praetermittere
 Ludouicū, per amicos regios orando, pollicendo, ut se in Re-
 gis amicitia instruet. Patres, re cōplures dies agitata, tamen
 si uiderēt periculosum esse, maximū amplissimumq; regem
 sibi finitimū in Italiam adducere, tamē, propterea quod exi-
 stimabant neminem eo in regno perniciosiorem ciuitati esse
 posse, quam is erat, quem per multos annos habuissent, uere-
 banturq; si regis amicitia repudiarent, ne se is cum Ludoui-
 co in reip. fraudem coniungeret, quā certē societate Ludoui-
 cus nullis nō conditionibus esset accepturus, ut bellum ab se
 auerteret, ei rei animū adhibuerunt. Accedebat ad superio-
 res causas etiam haec, quod nō nihil recentes ac perpetuae in
 remp.

remp. Ludouici contumeliae, oblata propē à Dijs immorta-
 libus facultate, ciuium animos ad uindictā expectandam inci-
 tabant: nōnullos etiam augendi fines imperij cupiditas, iusto
 praesertim nomine, iustisq; de causis, incendebat, ut sunt ple-
 ranq; homines natura proclinati ad ea propaganda, quae
 populum. Itaq; literas ad legatos dant, regi respondeant, se
 cum eo cōsenturos, bellumq; unā suscepturos atq; gesturos,
 modo is ipsorū ditionē tutam ab se atq; testā uelit esse. Ab
 legatis quarenti regi quānā id ratione uellent fieri, quōd ue-
 septum suis finibus aut propugnaculum exposcerēt: respon-
 derunt, si Cremonam oppidum reip. cōcesserit, cum eo agro
 finibusq; omnibus, qui citra flumen Abduam sint, tutos se se-
 re exhibituros. Tum rex concessurū quidem se reip. eam,
 quam peterent ex Ludouici regno partem, recepit, quam
 quidem sciret esse totius regni optimam atq; opulentissimā,
 Lecco tantummodo excepto, de quo nulli cedere statuerat:
 (id est municipium in Leua Abduae lacu Lario exeuntis ri-
 pa) petere autem et ipsum pro ijs rebus ab repub. equites in
 id bellum septies mille, milites sex mille, auri libras mille: ea
 sibi datum iri si polliceantur, sedus se cum illis iniurum.
 His intellectis regis postulatis, Senatus legatis rescripsit, sese
 milites equitesq; quot rex peteret, in cōmune adducturos:
 de pecunia nihil polliceri, cum propterea quod tribus ge-
 rendis nullo interiecto temporis spatio bellis, Gallico, Nea-
 politano, Pymano, grandem pecuniam insumpsissent: tum e-
 tiam, quia in id, quod ab Turcarū rege in praesentia bellum
 reipub. imminet, cuius rei fama certioribus in dies nuncijs
 iam percrebuerat, ad classem cōparandam satis superq; ci-
 uilis muneri atq; oneris esset habitura. Ea rex cum intelle-
 xisset, in alium diem re dilata, ubi ea dies uenit, pecuniam

nisi dent, nihil se de foedere acturum legatis renunciauit. Id ea causa fiebat, quod erant nonnulli magna apud illum Gallici homines autoritate, qui Ludouici rebus fauebant: ij cum palam regi obfistire, ne bellum susciperet, non auderent, existimarent autem Venetos ad conditionem dandae regi pecuniae non descensuros, in eo illum ut perseueraret, hortabantur. nonnulli etiam fingi a Venetis, quae de rege Thracio nunciarent, dicebant. Accidit autem, ut dum haec agerentur, litterae ab Rhodiorum magistratu ad regem uenerint, quibus rex literis certior fiebat, Baiasetem classem ingentem comparare, atque in ea cura dies atque noctes uersari, ut quam posset maximam atque ornatisimam educeret. Ea intellecta re, Venetos nihil fingere ubi rex uidit, quinto Idus Februarias nulla pecuniae mentione habita, ijs quibus dictum est legibus foedus in omne tempus cum legatis percussit, ea etiam conditione foederi addita, ut si quo rex tempore in Italiam transmitteret, bello Thracio respublica impediretur, ad auxilia ei danda non teneretur. Icto foedere (quae quidem res longe alium, ac sibi Ludouicus persuaferat, exitum habuit: is enim, cum quis ei suorum, consensuros cum rege Galliae Venetos contra illum diceret, bono es animo, inquebat, nunquam id Senatus decerneret: nunquam Veneti maiorem se finitimum sibi regem statuere esse: itaque, in re publica, quos uolo, meo iure ludos facio, eius rei non dubius, quin me malit, ita ut sum, quam regem Galliae mei regni dominum) sed foedere celebrato, Ludouicus sepe se ipse accusans, qui nunquam id in animum potuerit inducere, Ioannem Franciscum Seuerinatam, quem quidem ad Pisanum bellum bona cum manu Florentinorum auxilio mittere statuerat, retinuit, ut Aestiam uersus, ubi iam Triulium copias cogere nunciabatur,

cum

eum mitteret. Interea cum in fines Guidi Vbaldi Nicolaus cum eo, de quo diximus, exercitu peruenisset, neque propter niues difficultatibus; itinera, et hostium copias per angustos montium aditus et castella distributas, Bibienam se conferre satis posse tuto consideret, ciuitas uero decessa stipendijs in id bellum erogandis surdior ad tributi uocem fieret, praesertim bello Gallico alia stipendia, alias impensas iam deposcente, Senatus Herculi, qui se reip. pridem obtulerat, si uellet, se cum Florentinis curaturum uti bellum pro eius dignitate componeretur, aures tandem praebuit, permisitque, ut ea de re agere inciperet. Ille primo per Bernardum Bembum patrem meum, qui Ferrariae pro dominum gerebat, deinde per suos, quos in urbe interpretes habebat ad fallendum idoneos, sat bonis conditionibus propositis efficit, ut Senatus, existimans illum de conditionibus fidem seruaturum, cum de ijs ipsis Patres omnibus in sermonibus et colloctionibus antea egissent, atque inter ipsos Herculemque conuenisset, potestate ei faceret de Pisano bello, quemadmodum sibi uideretur, ita statueret: potestate ab utrisque tradita, Hercules cum legatione, quam ad illum Florentini miserant, cumque Ludouici legato ad urbem uenit. In urbe cum esset, tres ei ciues Principis collegium attribuit, qui ei praesto essent, si quid petere aut cognoscere uellet, atque ad Principem et Patres renunciarent. Scripto autem neque dum prolato iudicio, cum se id Hercules Patribus ostensurum esse diceret, ut si quid aboleri aut commutari uellent, liceret, Georgius Cornelius unus ex Principis collegio Patres est hortatus, afferri ad se libellos iuberet, atque inspicerent, ne ignaris ipsis, quid Hercules iudicaturus esset, sententia proferretur. Sed is reprehensus a Patribus, qui dicerent, non esse equum data Herculi per Senatuum potestate suo

arbitrio iudicandi, nunc ei leges uelle imponere, si quae scripserit, sint improbandi: si non sint, frustra inspicere quae non improbantur, conticuit. Hercules octauo Iduum Aprilium sententiam tulit, ut remissis atque abolitis, quaecumque in Florentini nos quoquo modo Pisani detrimenta eo bello intulissent, Pisae restituerentur: ut reip. auri libras mille octingentas Florentini darent annis duodecim expensi nomine: multis capitibus ad speciem Pisanae rei meliorem in statum atque formam redigendae, quam antea fuisset, summam iudicij additis: re autem, quibus ad pristinam seruitutis conditionem temporis momento Pisae reciderent. Biduo post Hercules salutatis Patribus, quorum nemo fuit qui eum non inuitus et non moesto uultu uiderit, uel etiam qui non de eo magnopere sit questus, quod fidem, quam reip. dederat, tantis praesertim de rebus, non praestitisset, mediam per urbem uerbis contumacibus et sibilis a populo explosus domum rediit. Senatus Ferdinandum Herculis filium, et Bentiuolos patrem et filium, et Baliones, et Marcum Martinengium, quo exercitus praefecto Pisis usus fuerat, qui se omnes neque strenue nec amanter eo bello gesserant, missos fecit. Guidum Vbaldum autem, qui ualetudine curata se ad Patres salutandos inuisendosque contulerat, praefectura equitum et stipendio confirmato, in reip. fidem recepit. Aloisius Galliae rex Ludouico bellum ilaturus, ex eorum numero quos consulere singulis de rebus consueuerat, legatos Venetos facit. Ipse legationem ad Senatum mittit. Ad bellum equites eius generis mille octingentos, quorum singuli more Gallico equites sex secum ducerent, militum numerum decem millium habere instituit. Triulium suis exercitiis in Italia praeficit. Veneti ubi sedes cum rege ictum ab legatis intellexerunt, sacris in aede Marcia solenni ritu

ni ritu factis, sero apparatissimo uerba foederis in uulgo pronuntiare pro suggestu uoluerunt. Ea dum pronuntiantur, uentus coortus uexillum reip. templi turriculis implicuit, uexilli parte abscissa, quod quidem postea ex euentu reip. portenti loco ciuitas habuit. Neque multo post alios regi legatos, Marcum Georgium, Benedictum Triuisanum, Senatus creauit, prioribusque legatis, cum hi ad regem peruenissent, donum est reditionis facultas data. Rex aestate media suis in Italia copiis praemisissis Lugdunum uenit. Senatus exercitum et ipse comparato Melchione Triuisanum, Marcum Antonium Maurocentum legatos exercitui sublegit: alteroque ex duobus legatis, quos ad urbem rex miserat, unum cum illis ad exercitum reip. profecturo, ut rebus omnibus interesset, equis pro eius dignitate, ac tentorium, et ferrea corporis tegumenta cum auri libris duabus a Senatu dono data. Inter haec Federicus rex Neapolis per suum legatum Patribus significauit, uelle se equites quingentos Ludouici auxilio Mediolanum mittere. Patres, neque eum illa copia Ludouico profecturum, cui longe firmioribus praesidijs ad salutem opus esset, et se ea re inferri sibi magnam ab eo iniuriam existimatos, regi rescribere legatum iusserunt, nullos plane homines maiora in Ludouicum beneficia contulisse, quam sese: pro quibus ille rebus gratiam unam tantum semper re, in deficijs contumeliosisque alia super aliam inferendis, reip. retulisset: uenisse nunc tempus, ut Deos iratos habeat, quos sefellit: rectius itaque eum facit, si quieuerit. Pauloque post Ludouicus ipse, si quo pacto Venetos placare posset, legatum ad Senatum misit: sed is cum Ferrariam appulisset, Hercules suum hominem ad Patres cum Ludouici literis praemisit, petijque, ut Ludouici legato ad eos ueniendi potestatem facerent. In Ludouici lite-

ris erat scriptum, se magnis utilibusq; de rebus suo & Ascanij fratris sui nomine legati ad eos mittere: petere à Patribus ut reciperetur, mandataq; cognoscere. Patres lectis literis Herculis internuncio iusserunt, uti statim urbe discederet: literasq; Ludouici legato regio legendas dederunt. Triulcius, ad quem quidem regis duces duo cum equitum duobus milibus accesserant, in Ludouici regnum ingressus municipia complura partim ui cepit, partim ad deditiōem compulit. deinde Nouium profectus, quod quidem municipium Ludouicus septingentis militibus intromissis communicat, tormentis ad murum positis, atq; uno tempore omnium ferreis emissis pilis oppidanos ita terruit, ut confestim se dederent. Milites in arcem recepti, cum se ad propugnationem comparauissent, tantus Gallorum militum impetus, & tormentorum reliquarumq; rerum apparatus tam subitus tamq; ardens fuit, ut quinque horarum spatio arcem expugnauerint, militesq; Ludouici omnes ad unum interfecerint. quo successu ad celeritatem usus Triulcius, paucis diebus castella numero ad uiginti, Tortonanamq; oppidum cepit. his rebus cognitis Antonius Maria Scuerinas Galeatij frater, qui unam cum illo Alexandriae praerat, Ticinum rediit, neq; ab oppidanis est receptus. Veneti, ubi à Triultio belli factum initium cognouerunt, exercitu equitum amplius septem millium, militum supra sex millium coacto, Ollioq; flumine cum parte copiarum Liuiano duce transmissis, plura uno die municipia per deditiōem capiunt; reliquaq; ad priorē exercitus partem adiuncta parte, paruo temporis spacio uicis castellisq;, quae cis Abduam flumen sunt, compluribus in deditiōem acceptis, Carauagium, quod est eius regionis caput, exercitum adducunt. Legati ad oppidanos miserunt, si se oppugnari sine-

rent,

rent, sese oppidum militibus tradituros. Ea nocte nullum est responsum datum: itaq; stationibus militum ad oppidi fossas dispositis, legati ut muros mane quaterent se comparabant. Oppidani autem prima luce ad legatos uenerunt, seq; eis dederunt, arcem excepta, quae ab ipsis non tenebatur: eamq; fuisse causam dixerunt, cur non se legatis cuestigio permisissent, quod arcem quoq; tradere uoluissent. Legatis introductis, missisq; ad praefectum arcis internuncijs, postridie eius diei arx deditur, legato Ludouici, qui in ea erat, militibusq; omnibus abeundi potestate impenetrata oppidanis postulanti bus. Hoc idem Sonziniates fecerunt. Sed arcis praefectus missis ad legatos internuncio, uelle se arcem tradere sponte pollicitus, quae quidem esset tormentis rebusq; omnibus munitissima, ab eis petijt, ut sibi ciuitatem & eius comitorum darent. illi eius rei facultatem se habere nullam cum respondissent, literasq; ad Senatum daturus receperunt: praefectus se in eo reip. fidei uelle permittere, ne qua propterea mora legatis fieret, liberaliter pronuncians, arcem tradidit. Iisdem diebus parte altera Triultio Alexandriam tormentis oppugnante, Galeatius Ludouici gener, qui oppidum defendebat, cum paucis clam noctu egressus Mediolanum abiit: qua intellecta re, complures eius equites militesq; oppido auferunt: itaq; mane Galli ab oppidanis introducti, oppidum capiunt. Placentini missis ad Triultium legatis, itemq; Ticinenses, sese ei dederunt. Mediolani autem militibus Ludouici stipendium postulanti bus, cum eos Ludouicus ad quaestorem suum reiecisset, ille uero moram interponere ei rei uellet, milites multis illatis uulneribus quaestorem prope interfecerunt. Ciuitatis principes ueriti ne diriperetur, simul quod nouis rebus studebat, agrestes homines in oppidum adduxerunt, seseq; mu-

L 5

nierunt. Quibus rebus cognitis, Ludouicus incitatae plebis studia, omniumq; plane hominum in se inuidiam pertimescens, liberos & concubinā (nam uxor mortem obierat) & Afcanium Cardinalem fratrem, Federicumq; Scuerinatam item Cardinalem Galeatij fratrem oppido eductos Comum misit. Oppidani ubi Ludouicum suis rebus diffidere ipsum intellexerunt, concilio ciuitatis coacto quatuor ex principibus legerunt, qui rebus omnibus praesent: ij ad Ludouicum profecti, uelle se oppidum regi tradere dixerunt: eius autem rei causam ipsum dedisse, qui liberos et familiam emiserit. Ludouicus intellecta ciuitatis uoluntate, stipendio equitibus leuis armaturae quingentis dato, postridie eius dici unā cum Galeatio genero equitibusq; paulo plus ducentis discessit, cum reliqui sipe accepta eius imperio se subtraxissent: arcēq; artificio atq; immāni mole murorū omnibusq; idoneis ad obsidionem sustinendam rebus, tum militum duobus millibus apprimē cōmunitam, Bernardino Curtio uni ex suis maxime intimis, cui supra ceteros cōfidebat, quēq; ipse à paruulo aluerat, cōmendauit, cum eam tradere Afcanio fratri custodiendam, qui se illi obtulerat, noluisse. Triultius quatrīduo post à Mediolanensibus magna hominū gratulatione in oppidum receptus est: reliqua oppida, quae supererāt, ei se confestim dederūt. Venetis Cremonae appropinquantibus, ciuitas legatos obuiam misit, qui tempus ad deditiōem peterent. quo tempore missis ad Triultium interpretibus, ubi se principes ciuitatis in ea regni parte, quae ad remp. ex foedere spectabat, esse intellexerunt, omni cū Senatu et sacerdotibus atq; pontifice ad portas progressi, legatos unā cum ducibus accersitos sub tentoriolo sacro in oppidum introduxerunt: postulantesq; ut tributis à Ludouico uel

uel impositis nouis, uel aduictis acerbissime ueteribus, ciuitatem leuarent, impetrauerunt. Erat in oppido arx per quā munita, difficilisq; captu, si qua alia: eam Petrus Antonius Battalio à Ludouico acceptā custodiebat. Legati postridie eius dici, qui arcem reip. nomine ab illo peterent, miserunt. à praefecto interpretibus ultro citroq; missis, cum ei libras auri ducentas quinquaginta legati partim dedissent, partim se duros recepissent, ciuitatē et ius comitorū ipsi patriq; eius posterisq; eorum unā cum demo urbana et fundo et uilla in agro Veronensi Senatus permisso donauissent, arce sunt potiti. Eodemq; serē die Triultius auri libris itē ducentis quinquagies Curtio numeratis, concessaq; Ludouici & Galeatij supellectili sanē regia, quae in ea erat, Mediolani arcē, de qua diximus, tenuit. Ita is, cui fides ab sese data rata atq; sancta nunquā fuisset, neminē habuit suorū, qui ei fidē, quā dederat, cum id facere nullo negotio possit, tam duro eius tēpore pauculos modō dies praestaret. Cremona in reipub. potestātē redacta, magistratus, qui ius dicerēt Domini cus Triultianus, Nicolaus Fuscarenus eō missi: oratoresq; adlecti duo ad priores alios, qui adhuc in urbe praesto labantur, Nicolaus Michaeles, Benedictus Iulianus: Mediolanumq; unā omnes ire iussi ibi regē excepturi, eiq; reip. nomine nouo de regno gratulaturi. quos quidē postea rex, Mediolanū cum uenisset, nam tum quidē esse in Alpib. dicebatur, perhonorificē tractauit. apud seq; habuit. Eorum tres, quorū in numero erat Antonius Lauredanus, qui ex Gallia cū rege uenerat, suo sancti munere domū redierunt. Petierat ab legatis reip. qui in Gallia transalpina foedus cū rege percusserāt, Ludouicus Lucemburgius regis propinquus, ut cū ad urbē redissent, sibi à Patrib. ciuitatē et ius comitio-

rum impetrarent: itaq; eius postulatis intellectis, ciuitas utrunq; munus Ludouico est elargita. Eadem liberalitas in Hannibalem Angusciolum, qui arcem Sonzinationum reip. legatis tradiderat, & Marsilium eius fratrem collata: annuusq; insuper prouentus utriq; dono additus. Victor quoque Martinengius Brixianus, unus ex principibus ciuitatis, Ioannesq; Maria eius frater, ob eorum egregia in reip. officia, ciuitatem & eius comitorū paucis post diebus sunt adepti. Ludouicus in Rhetos profectus, ut exercitum cogeret ad Gallos repellendos (id enim fama uulgauerat) Heluetijs Lepontijsq; tentatis nihil efficere, quod ex usu esset, potuit. Rex adhibitis legatis, qui Mediolani erant, omnibus, uelle se Federico regi bellum inferre pronunciauit, ut regnum Neapolitanum, quod paulò antea Caroli fuisset, suam in potestatem redigeret. Cui statim Hispaniæ regum legatus, Ego uerò, inquit, bellum tibi à meis regibus denunciatio, si id aggredi statueris: non enim sunt passuri, ut propinquum suum regno quis eiciat. Rex de eo se cogitaturū respondit. Deinde duos cum mensis Mediolani fuisset, Genuensium ciuitatem certis conditionibus in fidem recepisset, Triuulium, cui etiam Vigeuenum in Ticinensi agro oppidum regijs ædibus atq; ad uenationes opportunū dono dederat, unā cum altero ex suis ducibus noui regni rebus omnibus præficcisset, in ulteriorum Galliam redijt.

PETRI

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE

LIBER V.

DVM hæc in Gallia citeriore geruntur, ad Baiasetis nouos motus, qui exercitum & classem magno studio comparabat, Antonio Grimano præfetto classis declarato, uti profectio maturet, Patres iusserunt. Is antequam conscenderet, propterea quòd ab ciuibus tot superiorum defestsis continentium bellorum muneribus lentè ac morose tributa exigebantur, libris auri octoginta in remigum stipendia recip. mutuo dedit: alteris octoginta secum se laturum est pollicitus, quibus Corcyræ reliquisq; in locis ad classem constituendam uteretur. Constat illis diebus in Apulia coruos uulturesq; tanta ex aère ui tantisq; agminibus inter se cõflicxisse, ut carri duo decim eorum cadaueribus explerentur. Corcyrenses cum uiderent in magnis parandæ classis difficultatibus propter temporis angustias reip. uersari, quòd Baiasetis classis ueliam facere dicebatur, polliciti sunt, si eis frumentum & tormenta subministrarentur, sese gripos sexaginta suis hominibus suaq; pecunia ornatos, quibus Antonius eo bello uti posset. quod quidem Corcyrensiū auxiliū opportunè oblatum Senatus libentissimè accipiens, numū aureum in singulos eorum qui conscenderent, ad ea quæ petierant Corcyrenses, etiā addidit. Ianq; ab Hiadertinorū magistratu literæ ad Senatū datæ certiores Patres fecerūt, Turcis equites ad duo millia incursiones in eorū fines fecisse, magnūq; agrestium hominum numerū abegisse, neq; postea discessisse, sed ibidem consedisse. quæ res omnem dubitationē expulit,

quod esset clausus rex irrupturus, cum in fines reip. terrestres copias induxisset. nam cum nonnulli Rhodius bellum esse illaturū etiā nunc arbutabantur. Lecti itaq; legati duo, Francis Ciconia, qui in Aetolia et Achala reip. oppidis praefecti: Andreas Lauredanus, qui Corcyrae: tum Andreas Zancarius item legatus cum praesidio in Carnos missus, cum Patres eo etiā ab latere Turcas impetū facturos comperissent. Latum etiam, ut biremes complures ornarentur, quae maris Hadriani praesidio essent contra biremes Turcarū, quas Eloi fluminis ostio Aulonem deductas Senatus intellexerat: eisq; biremibus Augustinus Maripetrus praefectus datus cū ire me uia, quā ipse conscenderet. Ob eas res atq; bellum, quod quidem fore omnium, quae ciuitas cum Turcis unquam gessisset, maximum et formidolosissimum uidebatur, aucta per Senatum urbis uectigalia sunt parte ex tertia, uini, panis, carnis portorij tantummodo exceptis: atq; uti magistratus omnes urbi prouincialesq; mediam stipendiorū partē unius anni reip. remitterent, lex lata: cautū tamen, ne quadraginta uiralia iudicia ea lege tenerentur. lecti etiam uiri, qui censum ciuibus omnibus pro cuiusq; opibus decernerēt, ea conditione, ut is quem decreuissent, reip. à quoq; ciue census donaretur, si auri femunciam nō excederet: supra id mutuo erogaretur: neq; tamē auri libras tres ullius ciuis cōsus posset excedere. Simul, quod illis ipsis diebus terrestres etiam equitatus et peditatus copias ex Gallorū regis federe Senatus contra Ludouicū cogere, atq; in Galliam mittere tenebatur, pecuniāq; erat uno tempore in classē atq; in exercitiū separatim subministranda, lex est lata, ut quae ciuitates sub reip. imperio in cōtinenti essent, ijs literae darentur, uellent pro suo in remp. studio tam difficili eius tēpore subsidij nomine

mine pecuniam publicē ad urbem mittere, sua cuiq; ciuitati dicta et cōstituta summa, Patuinis auri libris centum, Vicinis octoginta, Veronensibus totidē, Brixianis centū uiginti, Bergomatibus quinquagintaquinq; Taurisanis quinquaginta, Crementsibus uiginti, cæterisq; itē infra hec: quae quidem ciuitates ut in rebus tam urgentibus lubentes atq; alacriter suā quaeq; partē in aerariū contulerunt. Alexander etiā Pont. Max. omnium prouentū, quibus sacerdotes in imperio reip. fruerentur, partem plus tertiam in id bellum Senatui concessit, Cardinaliū sacerdotijs exceptis. Iis administratis rebus, eplatis parte iam praeterita Basiletis classis nauū omnis generis circiter ducentarū septuaginta, quo in numero erāt triremes septuaginta, biremes quadraginta, naues duae onerariae immani magnitudine, freto egressa, Euboeāq; insulam praeteruecta, ad reip. in Achaiae litora se cōuertit: exercitus maximis instructus copijs, cui praerat rex ipse, terrestri itinere eodē proficiscitur: cum rex, antequā Thessalonica discederet, ciues Venetos, qui Byzanijs commorabantur, in uincula conijci mandauisset: in quibus erat Andreas Grittus, de quo supra dictū est. Is, quod ad magistratū, qui erat Naupacti, charitate patriae iuuenilē animū stimulante literas notis cōscriptas omnibus de rebus deq; regijs cōsilijs dederat, duriore cōditione q̄ reliqui omnes in custodia fuit: parūq; absuit, quin inuisceretur. Antonius magna diligentia omnibus ex reip. maritimis municipijs atq; insulis classe celeriter coacta pulcherrimeq; instructa, quae quidem erat triremiū quadraginta sex, longarū nauū ex ijs quae ad mercaturā proficiscuntur, decem septem, nauū onerariarū numero ad quadraginta, biremium et reliquarū item quadraginta, Methone ex anchoris, quid Turcae facerent, circum

spiciebat: pauloq; post è portu apud Acritā egressos appropinquare eos intelligens ad Sphaghiā insulam, quæ contra Methonem est, uela cū omnibus nauibus facit. Venetias cum esset nunciatū, classē Thraciā ad ea reip. litora processisse, quibus in litoribus et portubus esset Veneta, neq; esse dubium quin sint congressuræ, supplicatio est à Senatu decretatum in sacrarum uirginum et sacerdotiū collegia farine triticeæ sextaria trecenta dono data: atq; auri libræ quinque romigibus senectute aut ualitudine affectis, qui aliquantod stipendia in classibus reip. scissent, per urbem distributæ. Antonius, constituto qua ex parte hostes, quotq; cum triremibus quisq; legatorum aggredere, quemq; locū præfecti nauium onerariarum maiorumq; longarum caperent: quot naues post reliquas, ut subsidio laborantibus essent, se continerent: media ipse in acie, quatuor circum se triremes ducens, prouectusq; paululum in mare, cum naues Thraciæ nō longè ab eo iter facerent, possetq; illas secundo uento aggredi, prælium tamen distulit. At Aloisius Marcellus nauium onerariarū præfectus, ut ei erat imperatum, paulisper se ad classē hostiū cōuertit: quare animaduersa, illi statim alia insulæ parte se in portū, qui Longus appellatur, receperūt. Constat autem illis diebus ita eos reip. classis nomen perhorruisse, ut multi se suis cum nauibus litori applicuerint, quo facilius, si classes congregerentur, terra fugam caperent. Antonius Methonē rediit: idq; cū bis terq; postea paucorū dierum spatio accidisset, ut et Turcæ portu egressi conspecta classē Veneta in eundem portum redierint, aut in proximū se intulerint: et Antonius, eductis nauibus ut cōstigeret, uisus hostibus, cum ei uisum nō fuisset cōgredi, eos redire aut progredi sine impedimento permisit: Turcæ audentiores facti,

Et, quod existimarent Antonium metu percussum ea facere, pridie Idus Sextiles se, ut iter faceret, explicabant. Erant autem non longè à Methone, litori, quam mari aperto, propiores. Antonius classē educta, quod superioribus fecerat diebus, ut quemadmodū ab initio cōmuni legatorū et præfectorum omnium consilio constituerat, in eos impetum faceret, se comparabat. Atq; eo ipso tempore Andreas Lauredanus Corcyre magistratus aduenit, gripos undecim, et naues onerarias quatuor, in quibus erant milites plus mille, secum afferens. Is ad Antonium rectè profectus, uenisse se ad remp. auxilio iuuandā proponit: petit, ut quid se facere uelit, imperet. Erat in Andrea magnus animus, magna uirtus, plurima belli et rerum marinarū experientia: itaq; illo uiso uniuersa classis clarum Leticie signū dedit, salutatusq; est plures uocibusq; militariibus mirandū in modum. Id an egrè tulerit Antonius, uenisse hominem, qui, si quid rectè sit admissum, fauore uulgi atq; beneuolentiæ eius rei omnem sibi laudem præripiat, explorati nihil habeo: multi quidem certe crediderunt, et testatū reliquerunt. Sed illi nauem onerariam ex duabus magnis reip. nauibus, quas habebat, uti cōscenderet, eaq; imperaret, permisit. Andreas cymba ad nauem statim uectus (neq; enim tēporis exiguitas longiorē morā dabat) in eam sese intulit. Altera in nauem magna reip. erat Albanus Armerius præfectus. Is, ubi est imperatū ut in hostes impetus fieret, quod sciebat de concilij sententiā datū sibi negocium ab Antonio, ut nauem Thraciam alterutrā ex duabus, de quibus supra dictū est, adoriretur, ad eam ex illis, quæ quidem erat uisior, cōtendit. Lauredanus sua cum nauem ad nauem hostium alterā appropinquat. Sed ea fuga comparata, in mare sinistrorsum se proripuit. Tum Lauredanus suam et

ipse nauem in maiorē hostium nauem conuertit: quam cum essent ambo cōsecuti, iniectis manibus ferreis eam reliquant. Erant in nave Thracia milites mille, qui se cominus acriter forti erigē defendebāt. Ad diem sit, ignis in nauem hostium iactus puppim succendit: qui extingui cum nō posset, neq; nostris nauibus explicandi se ab illa facultas daretur, uento latus naues Venetas cōprehendit: ita tres earum classū maximae instruitissimaeq; naues conflagrauerūt. Sed fuit quidem eorū, qui in nauī Thracia erāt, longē casus atq; fors melior, propterea quōd Turcae reliqui ubi suā comburi nauem uiderunt, biremes nauiculasq; aliquot eō celeriter miserūt: eae biremes atq; nauiculae, qui se in mare proiecerant milites, quod necesse erat fieri, eis auxilio fuerunt, omnesq; sustulerunt. Nostri homines, quibus in tempore subsidiū adesse nō potuit, caesi ab ijs, qui suis uenerant auxilio, omnes interierunt, praeter paucos ex utraq; nauī, quos Thomas Duodus, qui in oneraria erat, sua nauis scapha sublatos conseruauit: praeterq; Albanū, quē Turcae inter suos ē mari captū sustulerunt. Processerat eodem impetu atq; ardore animi unā cū Albano cumq; Lauredano nauis alia oneraria non ita magna, ut naues Thracias adoriretur: sed ea pilis ferreis ab hostium nauibus pugnae initio cōiectis depressa, suis cum militibus interijt. Vnus Vincentius Polanus trirēmē, cui praerant (erat autē ex ijs, quae ad mercaturā instituantur) in classē Thraciam magno animo intulit. Is paruo temporis spatio circumscriptus ab hostium longis nauibus omnis generis compluribusq; cum se forissimē horas duas defendisset, nauesq; hostium nonnullas tormentis perforauisset, ipsos audacter in eius sepe nauē cōscendentes interfecisset, aliquot ex suis amississet, uulnerata parte plurima, coorto fortē uento, uelisque

uelisque factis, sese hostibus eripuit. Ex reliquis reip. nauibus nulla cominus congressa, pilis tantū ē longinquo emissis, omnes in mare dexterā ad partem classe hostium relicta abierunt: ex quibus Aloisius Marcellus in nauem hostium onerariam incidens, iniecta manu ferrea eam secum abduxit, longēq; ab reliquis nauibus captam atq; direptam incendit. Ibi Antonius animo turbatus, ob eos euentus quos tristes cōspexerat, nihil praeterea tentare ausus, se recepit. Classis Thracia eodem ipso in loco se continuit. Veneti ad Prodonū insulam iactis anchoris cōstituerunt, cum tamen naues onerariae complures maioresq; biremes propē omnes uiduū frētē, antequam eo conuenirent, consumpsissent. Albanus postea Byzantiam productus, dum ei rex uitam se concessurū dixisset, si Mahometū Turcarum deum deinceps celeret, negans id unquā se facturum, in duas seclus partes magna constantiq; uoluntate mortem obiit. Petierat ab Aloisio Galliae regem à primo Basifetis apparatu Rhodiorū magistratus classē, qua se tueri posset: propterea quōd eam ad insulam atq; oppidum suas esse copias, suamq; classē Basifetē illaturum multorū uocibus et nuncijs afferebatur. Rex ne sui regni initio parum diligens ad reip. Christianae partes munitas atq; tuendas uideretur, classē nauium duarum et uiginti in Gallia prouincia coactam ad Rhodios miserat: ea classis uti cum classe reip. se coniungeret, quōd Rhodij nauium nihil opus esset, Senatus ab Rege libentissimo impetrauerat: qui etiā omnes suas opes, seq; ipsum per literas perq; legatos in id iellum reip. obtulisset. Itaq; dum Antonius eo loci est, nunciatur ei classē Gallicā Zacynthi esse: qua intellēcta re, ipse tota cum classe Zacynthum profectus cum illa se cōiunxit: ad quam quidem Rhodij et ipsi naues one-

varias tres adiunxerant. Classis interim Thracia inferius ali quanto ad eum locum, qui Tornesium appellatur, se recepe rat. Antonius Galliq; eam aggredi cōmuni consilio decreue runt; itaq; cūm omnes, ut uidebantur, alacriter ad eam Za cyntho cōtendissent, animaduersum est Turcas classē ad lit tus accōmodauisse, sic, ut ferē terrā puppibus tangeret, pro ras nauū in mare conuertisse. Ea re cognita Antonius nauic ularias onerariis sex minus ad bellū idoneas, hominibus, tor mentis, ceterisq; rebus ablatis, uina sicca implendas cura uit, puluere ad comprehendendū ignem idoneo interiecto, quas incensas classi Thraciæ obijceret. Is dies ea in re consu mitur. Postero die mane ijs cū nauibus triremes magnæ sex decim Antonij iussu ubi se in hostes promouerunt, illi statim clas sis partem cōtra eas miserunt: quibus uisis, Venetæ trire mes sese continent: Turcæ progressi nauiculas sex eas, quæ remulco longarum nauium processerant, ab ijs relictas qui attraxerant, capiunt. Veneti ea re cōmoti, in illos se concit ant, atq; usq; ad classem insecuti, aliquot eorum nauigia de primunt, triremesq; tres & biremem unam cum hominibus capiunt. Biduo autem post, cūm omnino aggredi classem Thraciā Antonius Galliq; statuissent, atq; ad eam tam prox imē accessissent, ut tormentorū pilæ in hostes mitterentur, nescio quo fāto paululum commorati redierunt: id quod à Gallis damnatū fuit. Demum eo triduo hostibus uela facien tibus, ut sinum, qui proximus erat, caperent, Antonius clas sem explicuit, eosq; consecutus cūm aggredi suo uento pos set, eodem iniquo fāto, ut tunc quidem creditū fuit, se conti nuit: aliquot tamē naues longas hostium audacter progres sas, quæ paulò ulterius ex Venetis processerant naues, facto in eas impetu, ceperunt. Quòd si reliquis eadem uis animo fuisset,

fuisset, hostes deleri facillè potuissent: omnibus enim illis die bus quibus parte aliqua prælium cōmissum est, cūm plures naues Thracias militibus rebusq; omnibus instructas Veneti ceperint, nulla tamen ex eorū nauibus cum hominibus est capta. Quinetiū illud accidit: extrema erat nauis una onera ria Gallorū eo in reditu, ut sepe fit, multò reliquis tardior: itemq; ex Venetis altera: in eas præfectus clas sis Thraciæ magnam suarū nauium partem cōuertit, ut plus triremes ac biremes triginta nauem Gallicā circumsisterēt, Venetæ plus uiginti: quæ tamen duæ cūm acriter diuq; oppugnarentur, præter pilas tormentorū, quas hostes eiaculauerant, sagitta ram ut tanta in eas cōiecta, ut mali, antennæ, plutei, latera carum demq; signorū modo sagittis conspatis fixa essent, complures hostium biremes & triremes depressoerunt, ut re liquæ magno accepto detrimento eas reliquerint. Galli post hæc cūm sibi nulla in re defuisse uiderentur, cognoscerentq; fortunam omnibus nostrorū conatibus aduersari, Antonio relicto abierunt. Hostium clas sis Naupactū se contulit: eò demq; antea rex cū magno exercitu erat profectus. Is cūm oppidū terra mariq; uno tempore cinxisset, nullo à nostris auxilio allato, oppidani coacti deditionē faciunt. Hæc ad urbem allata, ciuū animos, qui longè aliam rerū exitū expe ctabant, magno dolore affecerunt: eunq; uulgò legati, reli quiq; qui separatim aut nauibus onerarijs imperauerant, aut longis profuerāt, hominū sermonibus carperentur, An tonius ante alios, totius populi, quemadmodū imperatori bus qui res minus feliciter tentauerint, plerunq; solet acci dere, maledictis lacrabatur, quòd is tamē, tamq; speratam atq; à dijs immortalibus oblatam ac planè traditā augendi imperij facultatē, suis è manibus dimisisse uideretur, si eam

hostium classē Antonius iusto praelio superauisset, prout eum facere potuisse existimabant, omnē Peloponnesum Graecisq; oram Euboeamq; insulam sub reip. imperiū redigere illam nullo negotio potuisse: nunc cum omnia secus, quam sperauerant, euenisse intelligerēt, ac Lauredani & Armerij uerius memorie haberet infixus, omnes magno oīlio in eum ferebantur, acerbiusq; accusabāt. His atq; talibus causis Patres moti, legem in Decemuirum collegio tulerūt, ut Antonio praefectus classis sublegeretur, qui statim cōscenderet: ipsi imperium abrogaretur. & quoniam Thomas Zenus, qui magni animi, magnaeq; uirtutis esse uir ab omni planē ciuitate existimabatur, fisco pecuniam debebat, fisci autē debitoribus antiqua lege magistratus mandari nullus poterat: uti Thomae Zeno ea lex fraudi ne esset, quo minus ei nauis praefectura quaelibet attribui per Senatū possit, in lege Decemuirum est additū. Itaq; & Malchioni Triuisano, qui legatus bello Gallico Cremonā illis diebus per donationem ceperat, maioribus comitijs classis est imperiū delatum, & à Senatu praefectura longarū nauium maiorū decemsepē Zeno tradita magna cum potestate: lectiq; à Principis collegio eorū nauium praefecti tresdecim ueterū praefectorū loco: qui omnes statim praefecti sunt cum militibus triginta quilibet. Latum etiā de ueteribus, ut ob male gestam remp. ad urbem redirent, custodireq; traderentur. datumq; Triuuiris ex aduocatis reip. negotiū, ut eos in iudicia deducerēt, quibus à iudicis, quia meriti essent, poena cōdemnarentur. Idemq; postea de Antonio constitutū. Lectus etiam per Senatū, qui Coryae magistratus esset, Lucas Quirinus cum militibus mille oppidi praesidio. Is & Zenus sine mora sunt praefecti. pauloq; post Malchio Cremonā à Senatu accersitus, uexilla

reip.

reip. accepto cōscendit, cum ei libras auri ducentas quinquaginta, quibus in classē uteretur, Patres ex aerario dedissent. Zancanius mense Quintili in Carnos profectus, ut ab hostiū impetu, quos eō Patres uenturos intellexerāt, reip. fines tueretur, ratione hominū, qui ferre arma poterant, eorū regionum habita, quorū fuit numerus circiter centū uiginti millium, Graecis equitibus, & leuis grauiorisq; armaturae Italiquā plurimis pedibusq; coactis, munitissimo in castello apud Sontium flumē, quod Gradiscæ appellatur, paulo ante nostrā etatem publicè exedificatum, multos est dies commoratus, dum ad eum ex Gallico exercitu auxilia cōuenissent. Turcae interea equites septem millia magno ac difficili itinere cōscelo per Ispidū & Liburnorū fines Sontio traictō, non longè à Gradiscæ castris positus se continuerunt, eo consilio, ut si Zancanius castello exiret, praeliū cōmitterent. Eorū dux ubi Zancaniū extra munitiones non audere egredi animaduertit, duo millia equitum praedatū mittit, iubet quoquoersus incursiones faciat, celeriterq; uti redeant, monet. Equites planitiam nocti magnā atq; apertam, agrestes homines inopinantes, quod se ab illis tutos opposito reip. exercitu sive credebāt, capiunt. ad eos diripiunt, incendunt, qui se defendere parant, interficiunt in quibus fuerunt agrestes ducenti, qui Vicetia missi, ut ad Zancaniū contenderēt, in eos ex itinere inciderunt. Eare à proximis audita, usq; eō fugere omnibus ex partibus cōtenderunt, ut cum duorū fluminum obiectu Plauis Silisq; hostes impedirentur, quorum alterū nullo tempore uado transiri potest, alterum ita saepe augetur, ut magnam etiam detrimentum uicinitatibus inferat, ad urbis tamen aestuaria pleriq; nullo loco cōmorati peruenierint: neq; Tauarisanorum modo, sed Patuinorum

etiam magna multitudo timore se in oppida receperit. A Foviolienſium magiſtratu aut Græci equites, italiq; , qui ſagit-
tis utebantur, ex oppido emiſi trecenti, ut ſi quâ poſſent, ho-
ſtibus nocerent, partem naſti centum eorû occiderûnt. quod
ſi Zancanius cum ſuis, quorû erat magnus numerus, in ho-
ſtes impetû audacter feciſſet, honeſtorem res exitum habere
potuiſſet: ſed is pedem porta egredi adoriendi hoſtes cauſa
nemini omnino homini ex ſuo exercitu permiſiſt. Turcæ qui
excurrerûnt, præda facta cum ad ducē redire uellent, atq; ad
Tillauenti fluminis ripas, quod ea nocte creuerat, perueniſ-
ſent, quò latum flumen traicere facilius poſſent, ſuperioris
ætatis quos habebant captiuos, in ripa fluminis ad duo mil-
lia interfecerunt: reliquos traduxerûnt, & præda onuſti unâ
cum ducē, quâ uenerant, abierunt. Zancanius imperij ma-
le geſti accuſatus, cum in Senatu à magiſtratibus defendere-
tur, ijq; legem tuliſſent, qua lege Zancanio imperiû prorog-
gabatur, Franciſcus Bolanus Quadrageſima uirû rerû capi-
taliû magiſter legē tulit, ut is ad urbem euſtigiò rediret, car-
ceriq; ſe dederet: eamq; legē Senatus frequens damnata alte-
ra cõprobauit: qua ex re Bolanus magnopere laudatus, pau-
lò poſt, quo die ciues ſexaginta ſuffragijs comitialib. deligun-
tur, qui annû in Senatu ſint (uſu aut ſemper fit, ut omnes ciui-
tatis principes, & natu maiores, ad id muneris deligantur)
ipſe nõ unus modò ex eo numero fuit, quod tamen ipſum ei-
ætati atq; ordini magnû & inuſitatû uideri poterat, ſed plu-
ribus etiâ ſuffragijs, q̄ cæteri cõplures, cum magiſtratu eſt
adeptus: quod propè incredibile ante illû diem fuiſſet, tantâ
eo tempore imperator legati præſectiq; , ob ignauiæ opinio-
nem, ciuitatis in ſe inuidiâ excitauerat: amorem aut & bene-
uolentiam cõcilitauerat fortitudo. Nam & Antonius Laure-
danus

danus Andreæ Lauredani frater, & Aloſius Armerius, Al-
bani frater Armerij, magiſtratû ſale procurando omnibus
ſuffragijs ſunt adepti: què omnino per ſeſe dignitatis et ciui-
tatis gradû decennio poſt uterq; poſſe aſſequi ne ſperauif-
ſet qui de n. Et Iacobo Polano, Vincentij Polani, eius de quo
ſermonem habuimus, patri, magno conſenſu locus datus eſt
inter ſexaginta ciues, qui quotannis Senatui adijci ſolent.
Itaq; Zancanius ad urbem rediens, cuſtodiæq; traditus, à Se-
nata condemnatus eſt, ut Patauij annos quatuor exularet.
Neq; ei profuit, quòd Antonij et reliquorû, qui remp. male
geſtiſſe dicebantur, neceſſarij et propinqui ei fauerēt, ut uel
omnino abſolueretur, uel leuiſſimè condemnaretur, quo Pa-
tres huius exemplo iudicij placabiliores in ſeſe fierent: quæ
eos opinio ſeſellit. Nau pacto Antonius amiſſo, nauibus lon-
gis maioribus et onerarijs compluribus abeundi facultatem
conceſſit. Ea res moleſtiſſima fuit Patribus, qui nuncio de
Nau pacti deditioe accepto, per literas Antonio mandaue-
rant, ne claſſem diminueret: uſumq; eſt multis id Antonium
nò ſatis bono conſilio feciſſe. Ipſe deinde Cephallem inſu-
lam aggreſſus, ubi nihil ſe proficere cognouit, Corcyrâ reli-
qua cum claſſe ſe recepit: ibi acceptis de Senatus conſulto im-
perioq; abrogato literis, claſſe, pecunia, rationibusq; publi-
cis legatis traditis ad urbē redijt: cui præſtò fuit Dominicus
filius, uir philoſophiæ ſtudijs clarus, è Cardinalium in ſuper
collegio, Roma ueniens, ut ſi quid poſſet apud ciuitatē, ſua
pietate atq; officio ordinisq; , ampliſſimi autoritate, patrem
ſubleuaret. Neq; multò poſt tamen maioribus comitijs, cau-
ſa in uinculis dicta, quòd Senatus lenitatem Triumui-ri, qui
eum accuſabant, ueriti, rem ad multitudinē et iudiciû totius
nobilitatis deduxerāt, exilio in Illyrici maris inſulas Apſo-

rum & Crepsam damnatus exulatu abijt. Nicolaus Michaël
 unus ex Triumuiris magno favore ciuitatis eius locū ad
 edis Marci.e procuracionem suscepit tenuit. His rebus ciui-
 tate domi forisq; occupata, quoniā Alexander à Senatu atq;
 ab Rege Galli.e impetrauerat, uti eorum uoluntate aliquot
 in Flaminia oppida, quae Romani iuris essent, Caesari Bor-
 gi.e eius filio obtinenda cederentur: Caesar sua cum manu,
 cumq; ijs, quas ab rege altero cū duce Mediolani acceperat
 copijs, in Flaminia est profectus. Erat is antea, ut superiori-
 bus libris dictum est, in Cardinalium collegio: sed magistra-
 tu repudiato, uxore in Gallia duxerat. ac primum quidem
 Forum Cornelij et Forū Liuij oppida ipsa, castris ad muros
 positis tormentisq; adductis, acri oppugnatione ad deditio-
 nem cōpulsit. Arces uerò eorum oppidorū, quod erant muni-
 tissimae, uarios euentus habuerūt: altera enim cōplures dies
 obsessa, cōditionibus acceptis Caesari anni exitu deditur. Fo-
 roluiensium arcem autem, in qua erat Catherina ipsa, diu
 ac magnis oppugnatū uiribus, paulò post Caesar muro tor-
 mentis deiecto militibus irrumpentibus multa cū suorū cae-
 de tandem cepit: Catherina captiua facta. Interea, ut suos &
 eorum fines Senatus, quos è Flaminia in fidem recepsisset, ab
 Alexandro, atq; ab Caesare tantū exercitiū habente, si quid
 aggredi & conari uellent, tueretur, tria militum millia, duo
 equitum, Liuiano duce, Rauennam misit, quos per oppida
 distribueret: simul legati duo, Franciscus Capellus, Christo-
 phorus Maurus, alter Ariminū, alter Fauentiā profecti, qui
 eis oppidis recipi nomine praessent. Arce Foroliuiensium ca-
 pta, Caesar eam Pisaurū uellet Patribus permittētibus exer-
 citum adducere, propter novos Mediolani motus destitit:
 nam Patres, cum ad urbē Ioannes Princeps Pisaurensium de
 Caesaris

Caesaris in se uoluntate certior factus uenisset, oppidumq;
 uellet recipere, modò ipsi aliquid in recipi. finibus oppi-
 dani aut castelli Senatus daret, quo se alere & sustinere pos-
 set, consulto Senatu responderunt, nolle se ei praesidio esse,
 qui recipi obesse uoluisset. Id autē propterea Patres cōmemo-
 rauerant, quod Ludouici legatos ad Turcarum regem con-
 tra tempus missos, Ioannē hospicio accepisse, nauibus, rebus
 omnibus tenuisse, regisq; item ad Ludouicū legatū nauē Pi-
 sauri egressam domi sua habuisse, clamq; ad illū misisse, tum
 ipsam si quis de rebus, quae in urbe agerentur, literas ad
 Regē de ijs, amica cognouerant. Sed Mediolani motus fue-
 ram eiusmodi. Ludouicus copijs nō maximis in Rhetis cō-
 paratis, eorū scitōne, quos Galli irritauerant, quiq; res no-
 uas molebantur, magnopere adiutus, in fines se regni cōtū-
 lerat insequente anno inito. Eius aduentu Triulcius duxq;
 regis ex duobus aliter uehementer permoti atq; perturba-
 ti, quod ciuitatis defectionē timebāt, copias regias, quae cum
 Caesare aberāt, reuocauerūt, atq; ad se celeriter reuerti ius-
 serunt: atq; Caesar multo maiore sui exercitū parte ablata,
 de Pisaurō expugnando cogitationē in aliud tēpus omisit,
 Romamq; se cōsulit. Ludouico ad recuperanda, quae amiserat,
 cū exercitu reuertente, Senatus decreuit, ut milites equi-
 tesq; recipi. omnes in agrum Cremōnensem euehendi cōtende-
 rent: ut Heluetiorū milium tria millia celeriter accerferen-
 tur: legatiq; ad bellū Petrus Marcellus, Christophorus Mau-
 rus lecti. Ipse interea Ludouicus Como per suos sine ui atq;
 celeriter recepto (Galli enim, qui in eo erāt, ueriti ne ab op-
 pidanis atq; ab hostib. intercluderentur, municipio relicto
 discesserant) Ascenū fratrem cum parte copiarū Mediolanū
 praemisit: quo appropinquāte, ciues armis captis Triulciū et

Gallos eiecerunt, eiq; portas aperuerunt: biduoq; post ipse cum reliquo exercitu adueniens in urbem est receptus. His intellectis rebus Decemviri legem tulerunt, uti civis probata uirtute Cremonam mitteretur, qui arci oppidi praesesset: missusq; est ipsorum suffragio lectus Nicolaus Priolus decemviralis. Missi etiam alij quatuor egregij nominis, qui totidem oppidorum in Cremonae Abduaeq; fluminis finibus arces custodirent. Mediolani Ludouicus paucos comoratus dies, dum a ciuibus humili subdolaq; oratione pecuniam corrogaret, Ticinum proficiscitur: neq; ullo in loco magnopere impeditus, Gallos, qui se quotidie in ulteriorem regni partem recipiebant, insequens, postremo Nouariam, quam Triulcius praesidijs firmauerat, aggreditur: quod erat a muralibus tormentis imparatior, crebris assultibus premere oppidum insistit. Simul ad illum Sequani equites sexcenti auxilio a Maximiliano missi adueniunt: ijs ad summouendos hostes usus, et modo per insidias detrimento accepto, modo suis hostibus illato, abductis demum a Triulcio praesidijs, quod diffidere oppidanis coeperat, neq; iam comaeatus interclusis suppetebat, Nouariam se dedentem recipit. Interea exercitus recipit Cremonam Abduaeq; ad ripas confestim profectus, Laudem Pompeij, quod iam oppidum Ludouici milites introduxerat, missis praesidio expulsisq; militibus, regi retinuit. Placentiam nutantem per se atq; labantem confirmauit. Triulcium reuersis ijs, qui cum Caesare in Flaminiam iterant, Gallis, simul ab rege missis ad eum equitibus ex Gallia Transalpina, atq; ab Heluetijs coacto exercitu, non longe ab Nouaria contra Ludouicum castra posuit: itinerebusq;, ne comaeatus Ludouico supportari posset, prope interceptis, paulo post comisso praelio illum in oppidum repulit: posteroq; die, cum se

se fugae dare decreuisset, omni cum exercitu oppido egressum, uisit pabulatoia et strigoso in equo inter milites se celante, permittentibus Heluetijs perquisitum cepit. Ea re cognita, pars regni omnis, quae descenderat, ad regem statim redijt. Ludouico capto, Ascanius principesq; ciuitatis permulti exijs, qui Ludouici rebus fauebant, una Mediolano aufugerunt Padum flumen uersus, ut se in tuum reciperent: uerum ab Soncino Benzonio turmae equitum recipit praefecto, qui id, quod re uenit, opinione existimans futurum, itinera obseruabat, in Cremonae finibus intercepti sunt. Ascanius etiam Venetias adductus, in comitij turricula publice obseruatus est: pauloq; post rege illum ab Senatu petente, septem custodibus in Galliam transmijt, quod antea Ludouicus perductus, custodiensq; traditus, ea in custodia aliquot post annos est mortuus. Ea aestate, propterea quod Gaspar Seuerinas reliquiq; fratres Roberti liberi bellum contra remp. gesserant, Senatus consulto Citadella oppidum receptum, et bona eorum fisco sunt addicta. Sed Naupactum amisso, ut docuimus, Aloisium Mantuum in Decemuirum collegio scribam, Senatus Byzantium a regem misit questum, quod nulla lacesitus iniuria, pacem, quam paulo ante cum Zancanio legato firmauerat, bello terra mariq; illato uiolauisset: postulatumq; ut mercatores Venetos, qui niba deliquissent, quorum etiam aduentus ei portoria facta essent meliora, quos belli initio in uincula coniecerat, liberaret: Naupactum iniusto bello captum recip. restitueret: demum, si id nollet, pacem renouaret. Id autem ea de causa sibi tentandum Senatus decreuerat, quod ab nonnullis, qui plurimum apud regem poterant, spes ei proponebatur fore, ut si legatum mitteret, pax inter ipsos conciliaretur: tum quod grauisimum ciuitati fore intelligebat, si

classis eo etiam anno esset comp. wand. a, contritis per tot bella non urbanis modo opibus, sed etiã provincialibus, reip. insuper nihil prosperè contra illũ moliente. Nam cum Nau pacto ab hostibus expugnato Cephallenem insulam capere primò Antonius, ut antea dictum est, deinde Zenus, postremò etiam Malchio classe adducta diuturna oppugnatio ne tent. uissent, labor tamen omnis omnium irritus & inanis fuit. Marentius anni initio profectus Byzantiũ ubi peruenit, nihil eorum, quorum causa missus fuerat, impetrare potuit: rex enim ita respondit, pacẽ Veneti si uelint, Methonem, Coronem, Naupliam, quae haberent in Peloponneso oppida, sibi tradant, auriq; libras centum stipendij nomine singulis annis dependant: alia se cõditione pacem cum rep. nõ facturũ: itaq; infecta re discessit. Sed Marentio ab urbe profecto, quod nuntij afferrebatur in Epiri finibus magnũ Turcarum equitum numerum cogi, Senatus ueritus eam manũ superioris anni præda impunitateq; allectam, in Carnos finesq; reip. esse uenturã, Petrum Oriam, Angelum Brotiũ legatos creauit, qui unã cum Foroiliensiũ magistratu earumq; rerum peritis regiones inuiserent, & quibus in locis atq; itinerebus operæ precium esset, munitiones instituendas curarent, quibus hostes repelli possent: Liuiamq; cum equitibus, quibus præerat, & Gurlinum Rauennatem, qui priores ordines gerebat, cum militibus duobus millibus legatis dedit. Petrus etiam Marcellus, alter ex duobus in Gallico exercitu legatis, iussus cum copijs in Carnos proficisci. Turcæ tamen, propterea quod Rex eorum duccem Byzantium euocauerat, se in Carnos non intulerunt. Aestac autẽ media, quod eadẽ rursus fama crebrioribus nuncijs percrebuerat, parari hostium exercitiũ, qui sit in fines Reipublice impe-

impetum facturus, Nicolaus Vrsinus cum magna copiarum parte, cuiq; Ioanne Baptista Caratio militum omnium Rei publice præfecto, Senatu iubente in Carnos est profectus, omnesq; eius regionis incolae se & sua in oppida & castella contulerunt. Hostes, uel quod loca communita scirent esse, uel quod ipsi bellam Peloponnesiacã, de quo dicturi sumus, in rex uiderent, ab incursionibus in eam reip. partem se cõtinuerunt. Marentius tantã ad urbem redierat, cum Patres Carære in iale ueriti, propterea quod ea in potestate hostium redacta, quae oppidam munitũ & portus egregios haberet, omnis Adriæ maris nauigatio, & in Ionium reliqua maria exitum ne quere impediebantur: Decemuribus lege Angelum Quirinã, Aloijum Decanalem cum militibus centum eo miserunt, qui duabus oppidi arcibus præessent: quae quidẽ arces quod promontoriolis item duobus oppido cõstantis sunt impositæ, spatiumq; perangustũ habent, multorum propugnatorum non indigent. Nunciij deinde Aprilii mense uenerunt, classem Thraciam, quae Nau pacto ea hyeme fuisset, magno studio esse reffectam, aliamq; in sinu Ambracio institutam classem deduci, ut se cum illa contingeret: ipsam regem maximo cum exercitu breui in Peloponnesum uenturam, ut quae oppida in pacis conditionibus a Marentio perierat, bello persequatur. his rebus cognitis Senatus decreuit, ut naues longæ decẽ ex ijs quæ ad mercaturã instituantur, onerari eiq; magnæ quatuor armarentur: idẽq; ipi qui imperaret, Iacobus Venerius datus: singulis autẽ nauibus suis præfectus cuiq; : auctãq; ijs stipendia, quae libentius proficere rentur: missusq; ad supplendã classem remigũ opportunus numerus, quẽ ex continenti Senatus cõduxerat. Iussi etiã præfecti militum uiginti bona cumq;

manu, cumq; ijs rebus quae idoneae ad munitiones faciendas essent, Methonem proficisci: pecunia insuper in clasibus stipendium missa. Senatus etiam consultum factum, ut naues longae minores non paucae prioribus adderentur: biremesq; complures confestim armarerentur, clasibusq; submitterentur. Malchio et ipse, qui Corcyram uenerat, nauibus aliquot relictis ad Cephallenae insulam non tam quidem oppugnationem, quam ut in statione ibi essent, ne praesidium hostibus submitti posset, recentioribus de classe Thracia, regioq; exercitus nuncijs certior factus, uti et Creta milites et commeatus et tormenta Naupliam mitterentur, curam et diligentiam adhibuit. et quod Naupliam primum omnium uenturum regem multi existimabant, pars ab illo praefectorum militum est eo transmissa: commeatum etiam omnis generis Methonensem misit. Ipsi etiam oppidani, qui frumenta in agris pabulag; omnia circum oppidum corruerant, aedificia combusserant, ne hostibus opportuna fierent, munitionem in portu magni operis effecerunt, aggeremq; in mari excitauerunt, quo ab aggere naues hostium arcerentur, ne ad muros propius accederent: aditumq; uni tantum nauis reliquerunt, quo se tueri facilius possent, quam si cum multis uno tempore nauibus eis esset propugnandum. Malchio deinde Zacynthum profectus classem eo conuenire iussit, nauium longarum et onerariarum circiter septuaginta: in quibus erant naues longae magnae sexdecim. Turcae interea suam classem duobus locis comparatam, apud insulam Leucadiam coegerant magna reip. populorum querela, quod Malchio qui praerant legati, ne id per hostes fieri posset, minus prohibuissent: parte eius clasibus utramlibet separatam ab altera parte atq; semotim, superari ac deleri non maximo negotio potuisse:

tuisse: nunc eam coniunctam atq; plenam nihil non ausuram, ad exuamq; perducluram. Adiungebatur ad eas querelas etiam hoc, quod Malchio laborare aduersa ualitudine ceperat. Sed rex, coacta classe nauium omnis generis plus ducentarum uiginti, cum exercitu in Naupliae fines est ingressus, missa equitum parte, qui ad oppidum accederent. Cum ijs oppidani equites congressi mille quingenti, praelium secundissimum fecerunt: itaq; Nauplia relicta rex Methonem uenit. Praemissi autem ab eo Turcae Pylon oppugnare sunt aggressi, quod quidem abest Methone millia passuum decem, loco edito impositum, portu adueto. Si, quod eo ipso tempore Cotarenus legatus cum nauibus longis aliquot adueniens, auxilium propugnatoribus attulerat, repulsi, spe castelli capiendi amissa, abeuntes cum reliquo se exercitu conuenerunt. Inter haec Malchio apud Cephallenem moritur: pauloq; post legatorum et praefectorum omnium suffragio Hieronymus Cotarenus legatus Malchioni pro imperatore sufficitur, quoad Patres, quae praesse uelint, imperent. Rex Methone omni eorum exercitu acerrime oppugnans, magnam pro oppidani murorum partem tormentis detecerat. Milites, qui priores ordines gerebant, a Senatu missi, principesq; municipij ueritum non posse se eam partem tueri, rebus omnibus et materia, quae in eo erat ablata, atq; in oppidum abducta, pro oppidano reliquerunt. Hostes ingressi maiore iam spe murum oppidani deperere labore non intermisso insisterunt. Dum haec ad oppidum geruntur, Cotarenus omni cum classe Zacyntho proficiscitur, ut si qua posset, aut asserret oppidanis auxilium, aut classi hostium noceret: cuius clasibus naues onerariae Sphagia insula circumuehebantur: reliquae naues Pyli portu se promonebant, quas ubi Veneti e longinquo uiderunt, eas aggre-

di magno animo decreuerunt: itaq; tribus effectis ex omni classe cornibus, in hostes cōtenderunt, quorum in uno naues erant longæ, minores, uniuersæ: in altero maiores continebantur: tertiu cornu naues onerariæ conficiebant. atq; hoc aperto mari, illud littori propius erat. Naues triremes magnæ mediū, satis idoneo inter utraq; spatio relicto, classis locū obtinebāt. Hostes ubi contra se ueniri animaduertunt, naues longas circiter centum in Venetos cōuerterunt. Venetus medio è cornu, cui præerat, signo pugne dato, omnium primus impetum in hostes facit, trirēmēq; cōtra se uenientem unā ex prioribus aggreditur: ex eaq; trirēme magnus hostium numerus tormentis est interfectus: ex reliquis trirēnibus magnis sex & ipsæ eadem nō parū classi Thraciæ intulerunt, cōpluresq; trirēmes depresserunt, ex minoribus uiginti præliū cōmiserunt: eaq; res est deducta, ut Turcæ, quemadmodum postea cognitū est, littori naues impingere, fugamq; capere cogitarent. reliquæ trirēmes congregari non sunt ausæ. Obiit aut plurimū etiā fortuna ipsa, quæ multū in bellis potest, quod naues onerariæ tranquillitate magna oborta se mouere nō potuerunt. Turcæ utrumq; conspicati, & naues onerarias uento silente detineri, & longarum magnam partē à pugna conferenda deterreri, animum sumpserunt, præliūq; redintegrato atq; ad noctē perducto cum horas tres cōtinenter pugnauissent, ex Venetis trirēnibus maioribus una depressa interiit, altera interfectis quā plurimis est capta, cum omnibus abeuntibus tamen sola totā noctem impetum hostiū sustinisset. Contarenius proimperator nauis sua perforata, atq; aqua eam degraunte, in aliā se contulit, Zacynthumq; ut et illam & reliquas aliquid ex cōcursu passis incōmodi reficeret, est profectus. Interca cum de Malchionis

chionis aduersa ualitudine Senatus esset nunciatū, Patres euestigio, ut ei classi imperator sublegeretur, decreuerunt: qui si eam saluum offendisset, reip. nomine hortaretur, ut ad urbem rediret: idq; eo deliberatus fecerunt, quod de Malchione quotidie, quæ nō magnopere uellent, audiebāt. Itaq; maioribus comitijs Benedictus Pisaurus magna cū potestate lectus, pecunia in stipendium largiter ei curata, die ab ea die terras descendit. Contarenius relictis nauibus auxilium & cōmeatum Meihonē mittere cum decreuisset, ueritus ne oppidani omni subsidio desperato sese hostibus dederēt, naues longas quinque, omni ex classe delegit, atq; in ijs quæ opportuna essent, imposuit: ante tamen optimū esse ratus oppidanos ea de re certiores facere, ut se ad frumentum atq; arma reliquasq; res celeriter ex nauibus extrahendas compararent, hominē fortem atq; audacem cymba ei tradita cum remigibus decem eō misit: is per mediam hostium classē omnibus inspectantibus, quod erat meridiei ferē tempus, celeritate adhibita peruolans, mandata Cōtarenī oppidanis pertulit: posteroq; die, qui dies erat ante diem quintum Iduum sextilis, Contarenius nauis idoneam tempestatem Meihonē uersus uela omnibus cum trirēnibus facit. Hostes classe uisa, id quod erat rati, ad oppidū se portum opposuerunt. Cōtarenius præfectos cohortatus, ut magno animo ad oppidū contenderent, remq; suorum ciuium opis & uirtutis egentem subleuarent, eos ab se dimisit. Ex ijs quatuor trirēmes inter hostium naues elapse, se ad oppidū magna difficultate contulerūt. una quod erat tardior, multis hostium nauibus iter impediētib; cum reliquarum celeritatem se imitari posse diffuderet, ad Contarenium redijt. Oppidani nauibus auxiliarijs inspectis, ut ea quæ afferebantur, celeriter in oppi-

dum asportaret, læti ad portum conuolauerūt: tantaq; fuit eius rei cura, ut ij etiā qui muros alia ex oppidi parte cōtra hostium exercitum seruabant, cum festinari ab alijs uiderēt, eōdem & ipsi accurrerent, stationesq; relinquerent, sic, ut murus defensoribus spoliaretur. Id ubi hostes ab exercitu cōspexerūt, occasione rei bene gerende nō omīssa, per ruinas murorū, quas tormenta fecerant, scalis positīs nixi, paucis defendentibus interfectis, se in oppidum intulerūt. Oppidani præfectiq; & milites præsidio & cōmeatu iam ē nauibus abducto ea de re certiores facti, hostibus medio in oppido occurrerunt, atq; ibi prælio acerrimē cōmissō cum diu fortiterq; pugnauissent, ac magnū eorum numerū occidissent, demū crescente hostium multitudīne, plenis iam omnibus et obfessis uis, circumsepti undiq; ac pressi, propē omnes interfecti sunt unā cum præfectis nauū, qui tunc uenerant, duobus, remigibusq; permultis. Ex municipibus ij qui superfuerant, omni ex parte oppidum incenderunt, suaq; omnia & suos cōburere uoluerunt: ita oppidū ardens ac semicombustum capitur, cum quidem Veneti multā in noctem se defendissent. Eo capto Rex Pylon ducē suū misit: is ut fidem oppidanis faceret Methonem in regis potestate uenisse, magistratū recipi. qui Methone erat in uinculis adductū eis ostendit, cum ciuibus Venetis nōnullis: quibus uis, ea cōditione, ut neq; libertatē neq; quicquā ex rebus suis amitterent, oppidum regi tradiderunt. At classis Veneta cum Zacynthum reuertetur, magna coorta tempestate cursum non tenuit: itaq; nauibus omnibus disiectis, nonnullæ longinquas insulas, Cretamq; usq; delatæ, uel amissis gubernaculis uel malo infractō, uel disjunctis contignationibus iactura facta, aggregq; se in tutum receperunt: triremis una impacta littori salus homini-

hominibus interijt. Coronem post hæc cum magna exercitus parte unus ex ducibus ab rege missus oppidanis proposuit, si se, antequā oppidū obsidione cingeretur, regi dederent, fore ut bonis cōditionibus uti possent: sin uim expectarent, omnes ad unū interituros. quibus intellectis rebus Coronæ casu Methonensiu perterriti, spretis præfectorū imperijs, qui se ad propugnationē comparauerant, exquisitis cōditionibus ducē intromiserunt. Rex deinde Naupliam eadem qua Coronē celeritate suo se imperio adiecturū existimans, exercitus partē in Naupliorū fines induxit: missiq; ad oppidum cum suis equitibus Paulo Contareno ciue Veneto egregia uirtute, Bernardi Contareni, eius qui bello Neapolitano Epirotarū equitū præfectus mortem obierat, fratre, qui Coronæ uxore duxerat, illisq; in regionibus erat notissimus, quemq; rex, ut ad id ueretur, Coronæ in deditiōne recepta habere secum uoluerat, iussit illum oppidanis suadere ut se regi dederent. Is medio in sermone, quē cum Nauplijs, ad urbis muros atq; portā uocatis, ingressus fuerat, equo incitato equitibus imprudentibus se subripuit, atq; in oppidum, uallo saltu equi superato, est receptus. Oppidani primō cum Pauli hortatu ac studio, tum per sese planē paratissimi, magno animo impetū hostium sustinuerunt: egressiq; præterea per occasiones prælia nonnulla secundiora fecerunt: postea uerō quā rex cum reliquo exercitu eō uenit, portas clauserunt, & munerūt: itaq; inclusi magna se uirtute atq; constantia tuebantur. Interim ex classe Thracia, quā rex Naupacto, ut terrarē hostibus incuteret, Naupliā ueterem cōuenire uniuersam uoluerat, naues triginta Aeginarum ad insulā missæ oppidū capiunt: relictisq; regio nomine qui præessent, Naupliam reuertuntur. Hæc dum sic administra-

ventur, Benedictus Pisaurus Corcyram, deinde Zacynthum profectus, dies ibi aliquot, antequam classis, quae propter tempestatem aberrauerat, eodem conueniret, se continuit. Coacta classe nauium longarum maiorum duodeuiginti, minorum uiginti, quinque, onerariarum plus uiginti, quam quidem paucorum dierum spatio magna cum diligentia, tum uero etiam seueritate adhibita, remis, militibus, rebusque omnibus ornatiorem melioremque reddiderat, ad hostium classem insequendam se se promouet, eo animo, ut si assequi posset, praedium committeret. Sed Rex de illius ad Zacynthum aduentu certior factus, suae classis praefectis, ut domum redirent, Byzantiumque se reciperent, imperauit: posteroque die ipse, qui fidem non magno opere suis iam copiis confidebat, propterea quod neque paruum, neque sane sperendam militum equitumque partem eorum, qui Methonem obsedissent, eo in bello expugnationisque uisum erat, omni cum exercitu abiit. Eodem tempore Pisaurus Naupliam speculatorijs praemisit nauibus classem Thraciam exercitum abiisse certior factus, Aeginam contendit, exposuitque militibus, Turcas, qui praerant, interfecit, eorum duce capto: atque insulam reip. restituit. Mitylenen deinde triremibus leuioribus accelerans, quod appulsos hostes intellexerat, ferro atque igni omnia demetens, praedam, et quidem opulentam, quam abegerat, remis, militibus coecepit: posteroque die Tenedum diripuit, incendit, classisque hostium fugientis atque in Euripi angustiis iam ingressae reliquias affecutus, naues complures extremo in agmine cum hominibus cepit: fixisque utroque in littore non uinis crucibus, captos Europae atque Asiae spectaculo recte suspendit, agros et uicos depopulatus, ut qui oras incolerent magno opere perterrerentur. Samothraciam ad insulam post haec eadem celeritate adueniens, cum intellexisset

intellexisset oppidanos aegerrime Turcarum imperium perperu, Aloisio Decanali triremis praefecto ad oppidum missis, eos libentissimos in deditionem recepit: petentibusque ciuibus Veneticis qui praesesset, pollicitus est se missurum. Illi partem decimam suorum fructuum quotannis ei se dauros receperunt. Deinde Carysto direpta, ad naues longas maiores onerariasque rediens, Naupliam se contulit, municipibusque et militibus colaudatis stipendio, quos oportuit, recreauit, et sua liberalitate subleuauit. His coeactis rebus discedens, dum Coronas littora praeruehitur, de Carolo Contareno, qui magistratus reip. Pylo praesuerat, oppidumque situ et natura communitum, hostibus nulla coactus uel obfidioneque tradiderat, in suae nauis proa supplicium sumpsit. Ibi cognoscit Hispaniae regum classem reip. auxilio missam Zacynthum uenisse: cum enim Reges Aloisij Galliae regis praedicatione permoti, qui regnum Neapolitanum bello aggredi statuisset, tum classe ab rege Thracio comparata, ne insulam Siciliam sine praesidio relinquerent, classem et ipsi coeecerunt, illoque miserunt, Cosaluo Ferdinando praefecto, qui bello Neapolitano dux eorum fuerat. Eam classem ut reges auxilio reip. uellet esse, posteaquam suis iam finibus nihil timeret, Senatus ab ijs impetrauerat, Alexandro adiuuante. Ea erat nauium plus quinquaginta: quibus in nauibus milites imposuerant numero ad septem millia. Cognito Cosalui aduentu Pisaurus Zacynthum ad illum uenit: quem quidem reip. magno opere prodesse cupientem cum reperisset, rebus belli rationibusque omnibus unam cum illo communitatis, ex ipsius et reliquorum Hispaniarum nauium praefectorum, quos Cosaluus in concilium adhibuerat, et legatorum sententia statuit ad Methonem recuperandam unam proficisci. Eam ad profectiorem atque bellum quod res multae materiae indi-

gebat cum ad castella, quae parare instituerant, excitanda, tum ad nauis scaphas contegendas, quibus in primis uti de creuerant, dato omnibus qui aderant iureiurando, ne quis quid enunciareret, cōcilio dimisso Cephallenē ad insulā, quae syluis admodū abundabat, uterq; suā classē adduxit. Illis propē dieb. cum ex Ioannis Crispi, de quo dictū est, qui Na-xum insulā obtinebat, liberis, is qui natu erat maior, Mat-thaei Lauredani filiam in matrimoniū duxisset, Senatui pla-cuit, ut magistratus recip. amplius eō nō mitteretur, Maxiq; Ioannis filio iam adulto restitueretur, dum is paterni regni formā ne uellet imitari, Senatusq; liberalitate ad iustitiā & temperantiā uteretur. Interim aut dum ad Cephallenē ma-teria ceditur, & turres reliquaq;, quae sanē plurima eius belli administratio requirebat, per fabros cōficiuntur, ne re-liqui milites tempus temerē cōtererent, cōmuni consilio sta-tuerunt Cephallenes oppidum aggredi, turpe futurū existi-mantes, si ab insula re non tentata discessissent: posse Turcas gloriari, duabus classibus tam paratis atq; tantis, animū ad id capiendū defuisse. Iis cōstitutis rebus nauis una oneraria trium millium amphorarū Genuae ab Aloisio rege Galliae auxilio recip. cōparata Cephallenem appellitur, ut Pisauro praestō esset. ad eius nauis praefectum, qui erat infirma uale tudine, Pisaurus legatos misit salutatum, actumq; regi gra-tias, quod in temp. liberalis tam opportuno tēpore fuisset. Praefectus expectare sese nauem alteram dixit, quae item Ge-nuae instructa secum unā soluisset, tempestateq; acta cursum non tenuisset: earum nauium, & militum mille quingento-rum, qui in illis erant, trium mensium stipendia regem sub-ministr. iussit: et stipendia desinere ad diem duodecimum Calend. arum Decembris. is autem dies, quo die illa diceban-tur,

tur, erat ante diem sextum Iduum Nouembrium. eis si na-uis post eum diem uti uellent, ipsos stipendia praestare o-portere. Ad ea Pisaurus respondi iussit, se nisi de Senatus au-toritate nihil acturam, literasq; de eo ad Senatū daturum. Praefectus ubi ei rei moram esse interpositam uidit, nactus idoneam temporositatem uela fecit, atque abiit. de nauī altera post illa nihil est actutum. Pisaurus interea Consaluisq; tor-mentis muralibus eductis, oppidi muros uerberare cōplu-res dies insisterunt. nam quod erat loco editiore, monti etiā pluribus a partibus praerupto oppidum impositum, ea res magna cum difficultate administrabatur. deinde suo cuiq; le-gatorum et praefectorum nauium attributo munere, ut quā quisq; oppidi partē signo dato aggrediretur, irrumperetq; conaretur, antea cognosceret, statuerunt experiri quantum in hostibus ad propugnationē animi uirtutisq; inesset. Erāt autem, quemadmodū a profugis intellectū est, milites oppi-di praesidio trecenti. Die oppugnationis dicta eiusmodi tem-pestates fuerunt, ut res differri oportuerit: demū pluuijs re-mitentibus, pilis ferreis frequentioribus ei acutis, omnes se ad muros cōtulerunt: cōscendereq; scalis positis aggressi, hostibus saxis, sagittis, omni missilium telorū genere acerri-mē se defendentibus, oppidum capere non potuerunt: itaq; nōnullis interfectis, uulneratis cōpluribus, se in castra rece-perūt: quorū ex numero fuere Hispani praefecti aliquot, Ve-netiq; cines sex, & Gurlinus uir egregia explorataq; uirtu-te, quae Pisaurus Nauplia obfessa plurimum oppid. auis pro-fuisse, & praecleara multa oppido tuendo instituisse effecis-seq; cognouerat, & secū abductū militibus suis omnib. tum praefecerat: atq; is magno nostrorū omnīū, et Cōsalui dolo-re, qui ei largiter iam tribuebat, paucis post diebus est mor-

tuis. Eo accepto detrimento, duces uallum excitari usq; eò, ut munitiorem, quam hostes intra oppidum deiecto muro fecerant, superaret, suis militibus mandauerant. Dum hæc ad Cephallenè geruntur, Pylus per insidias ad remp. redijt. Erat in Pisauri trireme miles signifer Demetrius quidam Methonensis: is amicum Epirotà item militè in Pyli præsidio cū haberet, ad eum bis tæruæ amicitie nomine ubi uenit, hominè spe pollicitationibusq; impulit, sibi ut socius magni facinoris uellet esse. Re cõstituta ad Pisaurū reuertitur. Pisaurus ei milites quinquaginta ex omni classe deligendi potestatem facit: eos ei milites attribuit. Ille cū is trireme impositus Pylon noctu proficiscitur: expositusq; clam in Epirotæ domum oppidi muro uicinã se atq; milites occuluit, quo ad die inlucescente portæ oppidi aperirentur: apertis portis Demetrius cum suis in oppidum irumpit, & Turcas, qui oppidi erant præsidio, imparatos obruncat circiter quinquaginta, paucis elapsis, qui se muro deiecerunt. Ita oppidū recipitur. Ad id Pisaurus triremes duas cū militibus, & Hieronymo Pisano legato, qui præfesset, oppidumq; cõmuniret, Venetòq; ciue Syluestro Trono, què is magistratū ibi relinqueret, statim misit: nam quòd erat portu egregio, reip. fore usui ad classes recipiend. & tuendas mirū in modum existimabatur. Eo capto equites centū quinquaginta cū uxoribus & liberis Corone se Pylon euestigio contulerunt, oppidumq; muniunt. Sed iam uallo ad Cephallenè excitato, uti de superiore loco nostri in oppidum introspiceret, duces oppugnare, quibus à paribus poterat, uno tẽpore sunt adorti, eo uterq; animo, eaq; cura, ut utrius plures esset eo in bello partes, nõ facillè dignosceres, Cõsaluusq; cuius esse Venetus & ipse uideretur: neq; eius quidẽ milites ullo in munere à nostris se

se militibus reliqui sustinebant, homines duri, parcoq; uictu affucti, & cum audaci in primis uirtute, tum maxime habiles qui oppidorū oppugnationibus adhiberentur. Ea in aggrejione Marcus Orius nauium onerariarū præfectus, unã cum Hispiano homine impigro, quem ei Cõsaluus numeris socium dederat, militesq; aliquot se in muro atq; munitiombus primi omnium illatis signis ostenderunt. Ea re hostes perterriti, cedere, seq; recipere in arcẽ oppidi cū uellent, irrepentibus omni ex parte reliquis, cæsi captiq; sunt, præter paucos, qui se primo impetu in arcem intulerunt, qui tamen paulò post se Cõsaluo dederunt, cū Venetorū iram, quos et ipsi sepius elussissent, & rex eorum maximis incommodis affecisset, non iniuria peruenefecerent. Cephallenè in reip. ditionem anni exitu redacta, oppido Aloisius Salomonius, archi Ioannes Venerius, toti insule Franciscus Leo à Pisauro sunt præfecti dati in annos duos. Arx etiam ut multò cõmunitor fieret, institutū. Missaq; Pylon nauis oneraria magna, qua in naui Coronæ, qui cū familijs eò uenerat, Cephallenè aduherentur: nam quòd eam insulam propter bonitatem agrorum maxime esse feracẽ intelligebat, et illi, qui libere Pylo exire atq; agros colere hostibus Methonem obtinentibus nõ poterat, et multi præterea homines Turcas perosi, eò ad incolendū è continenti cõmigrauerunt. quam quidem ad rem portus per amplius perq; optimi facultas, quo nullus est eo toto mari ferè præstantior, magnium adiumentum afferbat. Itaq; paruo tẽporis spatio à magna est aduenarū multitudine coli cepta, cū per biennium à classibus reip. uexata, cultoribus infrequentior fuisset. Illis diebus triremes duæ Naupliã à Pisauro misse, dum redeunt, biremes Thracias quatuor expugnauerunt, birememq; unã Venetã, quam

illi ad Aeginā insulam receperāt, recuperauerūt. Cōsaluis, qui suam classē in aqua menses complures habuisset, magnamq; nauium partem inutilem ad nauigandū breui futuram uideret, Methones autem recuperandae negotiū Pisaurus in aliud tēpus distulisset, quōd Turcae, Pylo amisso, eam militibus apprimē cōmunierant, diligentiusq; tuebantur: se reuersurum Vere incunte pollicitus, ad classē reficiendam primis anni diebus in Siciliam redijt. Antē autē quā proficisceretur, uini Cretici amphorae quingentae, casei librae sexaginta millia ei dono à Pisauro datae. alia etiā ab urbe munerā preciosa à Senatu mitti nunciatū, quae ille Senatu gratias agens se nō cupere praese tulit: suorū enim regū in reimp. beneuolentiā causa uenisse, quibus satis omnibus promuneribus esset, par atq; mutua Senatus in illos uoluntas et beneuolentiā. Senatus tamē posteaquā de Consulū abitu est ei nunciatum, legem tulit, uti Consulū ciuitas cum iure comitiorum daretur, ciuisq; Venetus cum libris argenti fabre facti ducentis sexaginta sex in Siciliam ad illum mitteretur, qui cum de rep. optimē meritum diceret. lectusq; Gabriel Maurus, unus ex magistratibus qui res maritimas in Senatu procurat, paulō post est profectus. Pisaurus cum sciret in sinu Ambracio naues longas cōplures, quas hostes fabricari curauissent, esse iam deductas, nauibus longis aliquot, onerariāq; una Cephallenae praesidio relictis, decimo Calendarum Februarias sua cū classe trirēmium leuiorū quatuordecim, grauiorū octo, nauium onerariarū quatuor (reliquas enim missas fecerat) ad insulā Leucadiā est profectus. Eius in insulae portu, quo nihil offendi poterat, ex omni trirēmium numero leuioribus lectis octo atq; in illas ex reliquis nauibus, quos usum est, remigibus & militibus impositis, cū ijs ad si-

num

num Ambracium prouehitur, reliquis nauibus in portu relictis. Is habet sinus aditum per angustū, quā naues cōcant, ut lapide manu iactō fere traiciatur: reliqua latitudo uadis breuioribus impedita, nauigia trirēmesq; nō recipit. In eius ore sinus, turris est communita ad arcendos, si qui ingredi ui experiantur. Pisaurus ciuitatis remigibus dum turrim praeueruehitur, iactu ab ea tormentorū tribus aut quatuor militibus interfectis, ad trirēmes Thracias numero undecim, rebus iam omnibus armamentisq; instructas processit. Porus est in sinu Ambracio, in quem flumen, quod nunc appellatur Preuesia, influit: eo in portu naualia ad tuendum locum idoneo sunt castello proxima: aditus uerō ad portū eiusmodi, ut singulae tantū trirēmes ingredi possint. ijs in naualibus fabricatae naues Thraciae tum in portu stationē habebāt. Eō ingressus Pisaurus, expositisq; militibus, hostes castello egressos, quiq; naues adseruabāt, acerrimē cū ijs congressos fudit, incensisq; aedificijs, praeda etiā rerū ad armatis naues comparatarū ingenti facta, trirēmes hostiū nouas omnes remulco ē portu abduxit: duas ueteres, quae semiple-nae aqua ad litus erāt deligatae, incendit, cum ijs in reb. admistradis quadraginta ex suis praeda cupidius allectos, temereq; procurrentes amississet. abductas deinde lateri suarū nauium adglutinans, atq; ad turrim cōuersas trahens, reliquis omnibus incolumibus, ad eos, quos in portu Leucadiae reliquerat, redijt, Corcyraq; omnibus cū nauib. ad supplendā classē ante diē Calendarū Februar. uenit. Ibi Hieronymo Cōtareno legato reperto, qui ex Leucadiae litoribus ualete dinis, ut aiebat, causa nullo Pisauri permisso Corcyra discefferat, cum ignominia notauit, ut legatione praefecturisq; omnibus annos duos careret. Eodē tempore, uti qui pro rep-

mortem appetissent, inornati ne relinquerentur, in Senatu lex est lata, ut Gurlini Raucenatis, qui Cephalloniae, Antony Fabri, Pauli Epitrotae praefectorum militum, qui Methone interfecti fuerant, liberis, quo ad uiceret, pensiones annuae curarentur: tributorum praeterea filiabus sex, dos sesquilibra auri singulis constituta. Neque multo post Aloisii Michaelis liberis, et Ioannis Maripetri fratribus, quos utrosque, triremium praefectos auxilio Methonensium a proimperatore missos ab hostibus interfectos dixeramus, arcis Mestrinae, itaque Patavinae ad Medoaci in oppidum influxum praefecturas, aliteris per annos quindecim, alteris quo ad eorum maior natu uiueret, et uni uirgini dotem ciuitatis dono dedit. Reliquis triremium praefectis, qui Methone capti eodem impetu fuerant, sequi pecunia redemerant, Alexandro Gotio Corcyraensi, in ea insula magistratus: Nicolao Cucaro Hydruntino, in sua urbe item magistratus, et auri libra unciisque septem annuae: Iacobo Balbo Parensi, auri itidem libra unciisque. Item singulis omnium tributorum immunitas attributa: praemia insuper in complures uiuos, qui se fertiter atque amanter gesserant, ex Pisauri literis honorifice collata: dataque lectis ad illi magistratibus cura, ut Methonensium, quibus quidem aut parentes aut fratres, aut liberi pro rep. interfecti fuissent, qui Venetias uenissent, causas cognoscerent, deoque eis ad Patres referret, ut pro cuiusque incommodis et iacturis a Senatu sarcirentur, aut omnino subleuarentur. Latum praeterea de Nauplijs, ut eis, bello confecto, immunitas per annos decem concederetur: domusque eorum, quas ipsi dirui permisissent, ut oppidum communitus fieret, reip. pecunia restituerentur. his rebus domi forisque administratis, Caesar Alexandri filius, cui paulo ante a rep. petente patre cum iure comitorum ciuitatis data fuerat, puellam ex Elisabetae

Metastorensium reginae famulatu, ad Carratium reip. militibus praefectum, cui erat nuptui tradita, proficiscentem, medio inter Ariminum Rauceniamque itinere, missis Cesena suis equitibus ui rapuit, comitatu eius pulso, uulneratis compluribus. Eius ille oppidi paucis ante mensibus regnum obtinuerat, Alexandro tradente, tum Pisauri atque Arimini rep. egregie illa quidem, quod ad Ariminum attinet, ac penes subiuuata, sed tamen ut perpetuis Alexandri postulatis precibusque satisficeret, una cum Aloisio rege Galliae, qui suas ei copias iterum dederat, annuente atque permittente. Ea erat puella mirae pulchritudinis: itaque amore incensus adolescens, cum precio aut precibus, assequi sese posse nihil uideret, sumptis a nouo regno annis, ad uim faciendam se conuertit, et uirgine per scelus est potitus. Ea re ad Patres celeriter delata, Decemvirum decreto Aloisius Manentius est ad Caesarem eo ipso die iussus contendere (is erat Fori Cornelij) questum de iniuria tam insigni, quam respublica pro suis in eum beneficijs nihil meruisset, puellamque repetitum. Posteroque die Aloisij regis legatus, re a Patribus grauius apud illum exposulantibus cognita, sua sponte ad Caesarem ipsam cum mandatis est profectus, cum eam fraudem atque iniuriam etiam ad suam regem, qui Caesarem, ut Flaminia potiretur, adiuuisset, existimaret pertinere. nihilque secius literae sunt ad Alexandrum a Senatu datae magna cum querela. Sed neque Manentius, neque regis legatus quicquam apud eum ualuerunt, nedum literae ad patrem missae proficerent: pernegauit enim ille suo iussu id fecisse, qui puellam rapuissent, neque se, qui essent, adhuc quidem comperisse: repertis autem raptoribus, cui quidem rei omnem esset diligentiam adhibiturus, se daturum operam, ut et rex, et Senatus Venetus, et omnes homines intelligerent, quam egregie tulerit suis

in finibus id fuisse facinus atq; flagitiū perpetratiū: puella: sibi non deesse, quas habere facile possit: ne hac tanta cū reip. offensione atq; inuidia, & suo cū probro, per vim atq; fraudem potiri concupierit. Patres uerba sibi dari intelligentes, cū mittendis nuncijs ac literis multos dies consumpsissent, quòd rebus belli ab ea cogitatione auocabantur, Carratiū, qui ad eos questum uenerat, consolati, eius uindictā sceleris in aliud tēpus distulerunt. Post hæc autē reip. legati, qui ad Vladislaum Pannoniæ regem anno superiore missi fuerant, ut illum ad bellum in Turcas incitarent, fœdus cum rege aliquid tandem percusserunt: quo ex fœdere bellum regi Thracio inferre omnibus copijs Vladislaus iubebatur, res uerò pub. mille auri libras tribus pensionibus regi Pannoniæ mittere, quotannis tenebatur, quo ad bellū esset confectum. Ei fœderi feriendo Alexander & autoritatē adhibuit suā, misso Roma legato è Cardinaliū collegio, et auri libras annuas quadringentas regi Pannoniæ per triennium pollicitus est se daturū. Domi uerò inter hæc, ne ad bellum pecunia deesset, lex est lata, uti qui fundos atq; agros in continenti possiderent, pro quoq; soli culti iugero, siliquas argenti septem in ærarium conferrent, semel quidem tantum, præter Carnos, quorū se in fines Turcæ superiori anno intulissent: literæq; ad ciuitates datæ, quæ eas hortarentur, tam duris reip. temporib. ne deessent, atq; urbem laborantē subleuarent. Pisaurus classe Corcyræ remigibus reliquisq; rebus instaurata, ad naues longas, quas Turcæ in Loi fluminis ripis edificauerant, atq; in flumē deduxerāt, capiendas aut incendendas animū adiecit: itaq; cū sciret eius fluminis ostiū adiri magnis à naubus non posse, aluco diffunderente sese magis, quam demittente, nisi cum flumen ex imbribus cre-

creuissent: amersi inuecta hostiū nauigia satis alta aqua excipiebatur: onerariarum & longarum nauium scaphas complures integri iussit, quibus in scaphis atq; in bircimibus duabus milites imposuit, Marcumq; Orium nauium onerariarum præfectū, qui se obtulerat, et negotio præposuit: ipse Aulonam cum longis nauibus est aggressus, ut hostes occupatos ea in propugnatione distineret, ne suas peti naues existmarent. Porro Turcæ uel de ea re, ut sepe fit, certiores facti, uel ipsimet propter recentem in sinu Ambracio nauiū suarum iacturā eadem in Loi flumine meuentes, eas naues longius ab ostio in flumen: intraduxerant, passuum millia quatuordecim, atq; una composuerant sic, ut prorsus secundū cursum fluminis cōuersas haberent: ipse, quòd remi nondum erant uaposa, inter se conuenit: totiū flumen caperent. Ripas autem Turcæ tormentis cōmanerant ad naues hostium repellendas. Orius audacissimè superato flumine, cū nauibus Thracijs appropinquauisset, eas magno militum præsidio fultas atq; instructas est conspicatus: tum missis in eum extraq; ripa frequentibus tormentorū pilis, ad illas propius accedere nō potuit: itaq; omnem aditū frustra expertus, crescente hinc atq; hinc hostiū multitudine, scaphas retrahi imperat. Redeuntibus Turcæ summis in ripis atq; ipso propè in flumine occurrerunt, nauiculamq; unam truncis ramisq; arborū, quos in flumen detecerant, impeditā oppresserunt. Ipse cum reliquis incolumibus ad ostium fluminis cū reuertisset, atq; interim mare, quod uadofum Latè erat, magno coorto uento se excitauisset, erumpere ausi medijs in uadis nau fragiū fecerunt: quorū pars interijt, atq; in his Hieronymus Maurocenus propinquus meus, nauis onerariæ bellicæ præfectus, magno animo, magnaq; uirtute: reliqui pleriq;

in littus eieci, ab hostibus capti sunt, præter nauiculas pau-
culas, quæ tempestate superata se Dyrrhachium contulerunt,
quod iam uenerat Pisaurus, eaq; illum de re certiorè fecerunt.
Marcus Orius, & Vincentius Pascalicus, nauis item belli-
cæ præfectus, capti. ac fuit eorū qui interierunt, & qui in ma-
nus hostium peruenerunt, numerus circiter trecenti. Pisauro
Dyrrhachio digressō, Georgij Castriotæ Epirotæ hortatu
et Antonij Boni Legati, spōtè se Alexiani dederunt. Est Ale-
xium in Drino flumine, quod uado transiri nō potest, insula
triquetra, mare uno ab latere attingens, ab reliquis flumen,
quod ipsa dirimit. Eorū quodq; laterum tria millia passuum
efficit: ipsa uallo circumunita: quā ad insulam, capta ab re-
ge Thracio Scodra, eorum locorū sese homines cōtulerunt,
atq; incolere cœperunt. Ea Turcæ ad mercaturam uteban-
tur, magnumq; frumenti numerum, quo montani latè homi-
nes earū regionū alerentur, neq; paruā salis copiā quotan-
nis eò conuehebant: picis autè ceræq; ac mellis magnā uim
eodem ab interioribus Illyrici finibus, atq; ab Epiro impor-
tari solitā cōmebāt. iisq; reip. usui suurus locus uidebatur.
Eo tempore Alexander triremes reip. uiginti pecunia sua sa-
cræq; se armaturum pollicitus, quibus ciuitas bello Thracio
uteretur, quindecim modò per suos ministros, ut instrueren-
tur, diligentia adhibuit: reliquas quinq; Senatui armandas
remisit, cum ei pecuniā sacræ, quā homines in imperio Ve-
neto, ut criminibus & maleficijs obnoxij, ob cōmissa post
mortem apud inferos pœna liberarentur, ex Alexandri lite-
ris persolueret, bello Thracio insumendā permisisset: quarū
omnino uiginti nauium imperium legatus ab sese datus obti-
neret. Is fuit Iacobus Pisaurus Episcopus Paphiorum ex Ve-
netæ nobilitate: qui etiam maiori eorum nauium parti, quā
Venetijs

Venetijs armandam curauit (nam reliquā in Flaminia ma-
ritimis municipijs Anconæ instruxerat) præfectos ciues sibi
Venetos adlegit. Pecuniæ uerò sacræ summam libuit mihi
huic loco adscribere, ut intelligi possit, quanta quamq; ar-
dens eo tempore fuerit in hominum mentibus religionis exi-
stimatio, & Deorum immortalium timor. Porrò in urbe au-
ri libræ ducentæ nonaginta septem eo nomine sunt cōfectæ,
Patauij una & sexaginta, Vicetiæ sexagintaquatuor & se-
milibræ, Veronæ una et triginta, Brixie quadraginta octo,
Bergomi serè quadragintaquatuor, Cremonæ duodecim,
Cremæ plus nouem, Taurisi uiginti quatuor, Feltriæ duode-
cim & semilibræ, Ciuidali Carnico nouè, Vtini quadragin-
ta due. atq; ut à claris urbibus ad tenuiora oppida descen-
damus, Fojja Clodia libras auri paulò minus octo facile con-
tulit: Portus, quem Gruarium appellant, serè undecim: Co-
lonia, qui quidem uicus est in Vicetinarū finibus, quatuor:
itemq; supraquam quis crederet alia in continenti castella,
uicij: ut esset summa omnis auri libræ septies centies & no-
nies, eorūq; amplius. Atq; illo ipso tempore Cæsar Alexandri
filius diu pressam armis atq; acri obsidione Fauentia, à qua
Patres Alexandri precibus legatum suum reuocauerāt, cer-
tis cōditionibus tandem cepit: Hestorijq; puero ea lege se de-
denti, ut saluus sospesq; esset, fidem fregit: Romanq; addu-
ctum, atq; in custodia complures ad menses adseruatum ne-
cauit. Per eos etiam dies Patauij Baptista Zenus è Cardina-
lium collegio moritur, grandi pecunia, argentiq; fabricati
magno pondere testamēti tabulis suæ genti, & propinquis,
& sacerdotiū collegijs, & reip. relicto. Abscondiderat is Ro-
ma ueniens, aliquot ante annos auri libras ducentas sexagin-
ta Anconæ in ædis sacræ pariete: de eo Alexander à Sena-

tu certior factus, aurum abstulit. Zeno ad urbem delato, funus amplius quàm publicè curatū. Laudauit Angelus Gabriel. Postea ei ex testamento Senatus in ædis Martiæ porticu sepulchrum ex ære ponendum locauit. Interea in Achaia magnam incōmodum publicè est acceptū, Pylo ab rege Thracio iterum capti. Is enim cum eò & terrestri itinere equitū nullia cōplura, & mari trirēmes quatuordecim, & biremulas quinq; (sic enim naues eas appellant, quæ ferè semitremium loco sunt) Camali præfecto misisset, essentq; in Pyli portu trirēmes reipub. tres sine ulla statione aut specula, eas Camales improviso aggressus, non magno negotio cepit, ali quot ex ijs, qui in eis erant, fuga in scaphis elapsi, ad trirēmes quinq; maiores reip. quæ cum mercibus Beryto illo ipso tēpore uenerāt, erantq; in anchoris portui uicinæ, se contulerunt. Eæ quinq; eadem formidine iis, cum terrori esse hostibus potuissent, uelis factis abierunt quarum conspectu fugi, qui Pylo præerant, sese hostibus deciderūt. Earum trirēmium præfectis eo minus ignoscendum fuit, quòd paulò antè Crete cum essent, à Pisauro eis erat imperatū, ut se Pyli expectarēt: isq; postero die cum trirēmibus quindecim eò uenit. Sed Camales, cum Pisauri classē è longinquo uenientem ij qui in specula erant positi conspexissent (id enim ne accideret, uerbatur, ut in Pisaurum, quem breui eò uenturum à captiuis intellexerat, imprudens incideret) euestigiò trirēmes captas abducens, litusq; proximū legens, ei se uitabundus eripuit. Pisaurus deinde Corcyram adueniens, quòd audierat naues longas Turcas è Loo flumine, quæ in eo erant, breui educturos, trirēmes aliquot misit, quæ ostium fluminis adferuarent: ipse cum reliqua classe longarum nauium uiginti quinq; in Achaiam reuehitur, atq; in Coronas finibus

finibus magnum hominum numerū cum uxoribus & liberis suis in nauibus imposit, quos Cephallenē ad incolendum traduceret. Paulò post Aeginæ cum esset, intellexissetq; Megaræ & biremes fabricari, & frumenti magnā copiam esse, Aloisium Lauredanū legatum cum nauibus octo, si quid ex usu efficere posset, eò misit. Is bireme una cū hominibus, altera uacua capis, expositis militibus, & equitibus Nauply adhibitis, prælo cum Megarensibus cōmisso eos fudit: atq; arcem, quæ à Thracibus defendebatur, magno impetu cepit: ac rekte suspensis ijs, qui oppugnationi superauerant, quosq; cum biremi ceperat, frumentoq; omni abducto, oppidū incensum ac solo equatū delcuit, ne impedimēto Nauplys esset, quo nimis eo ab latere qui uellent libere uagari eis liceret. Idem postea cōplures ad insulas, postremo ad Euboeam profectus, prædam, & quidem opulentā, abegit, oppidatq; aliquot & castella multa incendit, ac magnū propugnatorum numerum interfecit, ingenti undiq; omni illo in mari terrore hostibus atq; formidine incussa. Quo quidē tempore captis ab se oppidis rex metuens, Coronē, Meubonem, Pylon, maris & propugnaculis, reliquisq; rebus ad hostem repellendam idoneis, & militum presidio, apprimè cōmuniuit. Nauplys autē equites, cum hostes ad illos laccessendos in eorū propè suburbia irrupissent, egressi eos fuderūt: ex quibus ducenti quinquaginta interfecti atq; capti. Idem paulò post alij hostium equites Cataybeio duce aggressi, omnes à Nauplys egerunt præter ducē, qui cū duobus equitibus auisgit. Reuerso Corcyrā Pisauro, ut classē regis Gallie, uenitq; regis Lusitanie, de quibus proximo libro dicecetur, expectaret: magistratus reip. qui Dyrrhachio præerat, morbo affectus, ut ualetudinē curaret, Olcinium se contu-

lit caeli salubrioris gratia. Eam occasionem nacti hostes, noctu Dyrrhachium furtim aggressi, scalis ad murum positos se in oppidum intulerunt: interfectisque paucis somno exprogestis oppido sunt potiti. Sed ea estate foris Pylo atque Dyrrhachio amissis, nullo autem negotio, quod magnopere ex usu esset, confecto, domi Augustinus Barbadicus uita functus est, de mense Septembri, cum annos xv. ciuitatis principatum obtinuisset.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE

LIBER VI.

ALIBVS iactata in commodis ciuitati, malum etiam inopinatum ab longinquis gentibus et regionibus extitit. Petri enim Pascali apud Emanuelem Lusitaniae regem legati literis Patres certiores facti sunt, regem illum per Mauritaniae Getuliaeque Oceanum conuocandis ex Arabia Indiaque mercibus itinera, suis tentata saepe nauibus, demum explorata comperitque habuisse: nauesque aliquot eodem missas, pipere, et cinnamis, eiusmodique rebus onustas Olyssipponem reuertisse: itaque futurum, ut eius rei facultate Hispanis hominibus tradita, nostri in posterum ciues parcius angustiusque mercarentur: magnique illi prouentus, qui urbem opulentam reddidissent, totipene terrarum orbi rebus Indicis tradendis, ciuitatem deficerent. Eo nuncio Patres accepto non parua animi aegritudinem contraxerunt, quam tamen compendij aliorum populorum solabantur. Simul et illud cogitabant, amabile profecto esse, nouas regiones alterumque, prope acquiri orbem, gentesque abditas atque sepositas celebrari. Ac posteaquam hunc ad locum

locum meorum meo commentariorum cursus perduxit, non alienum esse arbitror, quod eius rei omnium, quas ulla etas unquam ab hominibus effectas uidit, maximae atque pulcherrimae fuerit initium: tum quae terrarum portio: post id, quae uergetes, et quibus moribus sint repertae, quantum suscepti operis ratio permittet, breuiter dicere. Erat Columbus homo Ligur ingenio peracri, qui multas emensus regiones, multum maris et oceani perlustrauerat. is, ut est humanus animus nouarum rerum appetens, Ferdinando et Isabella Hispaniae regibus proponit, edocetque illud, quod omnis ferre antiquitas credidit, quinque esse caeli partes, quarum media caloribus, extremae duae frigoribus sic afficiatur, ut quae sub illis sint totidem terrae plagae, incolae ab hominibus non possint: duae tantum inter eas sub eisdem positae caeli partibus possint: inanem esse antiquorum hominum fabulam et nullis ueris rationibus sultam, et confirmatam descriptionem: improvidum prope necesse esse haberi Deum, si ita mundum sit fabricatus, ut longe maior terrarum pars propter nimiam intemperiem hominibus uacua, nullum ex sese usum praebeat. globum esse terrae hunc eiusmodi, ut commeandi per omnes eius partes facultas hominibus ne desit. cur sub media caeli conuersione degi non possit, ubi diei calor cum noctis frigore pari dimenso utriusque morae spatio temperetur, praesertim cum tam cito sol in alterutram declinet partem? cumque sub ijs caeli conuersionibus, in quibus nostro uertici propior longinquam sol moram trahit, tamen degatur? argentes sub septentrionalibus esse terras, sed eas hominibus non defici. sic sub australi terras esse frigidis uertice, esse animantium atque hominum genus, quem Oceanum scriptores appellarunt, cum non esse inertis

magnitudinis, sed insulis atq; terris featerre, quas homines inhabitent: itaq; uigere atq; incoli uniuersum globum, qui ubiq; sit uitalis auræ particeps. Hac oratione apud reges habitata petit, ut sibi liceat corū opibus nouas insulas, noua littora querere: spem se habere, nō desfore inceptis fortunam: ditionemq; ipsorū magnopere tri auctum, si rem susceperint, confirmat. Ab regibus noua spe allectis sententia Columbi, quam quidem totum septenniu reiecerant, ad extremū comprobata, quā tamen multo antea Possidonij philosophi Panetij discipuli primū, deinde etiā Auicennæ medici fuisse uideo, magni & praeclari uiri, anno ab urbe condita millesimo septuagesimo primo, tribus cum nauibus Columbus ad insulas Fortunatas, de quibus superioribus libris sermonem habuimus, quas Canarias appellāt, profectus, atq; ab ijs tres & triginta totos dies occidentē sequutus solcm, sex numero insulas reperit, quarū sunt duæ ingentis magnitudinis, quibus in insulis lucinia Nouembri mense canerent, homines nudi, ingenio miti, lintribus ex uno ligno factis uterentur. Frumentū hi habent, quod maicem appellant, multo, quā nos, spica & culmo grandioribus, arundineisq; folijs, et plurimo ac rotundo grano, quod spicæ infixū membrana proaristis uestitur, quā quidem maturescens rejciat. Animalū quadrupedum genera habent per pauca: ex his canes pusillos, qui muti etiam sint, nec latent: auium uerò longè plurius, nostris tum grandiora, tum etiā minora, adeo ut auiculae inueniantur, quæ singule suo cum nido uigessimam quartam uncie partem non exuperent. psittacorum magnam copiam, formæ & colore uariam, uellera sponte nascencia ex nemoribus atq; montibus colligunt: sed ea cum uolunt candidiora melioraq; fieri, ipsi purgant, atq; apud domos suas ferunt.

ferunt. Aurum, quod in fluminum arenis legunt, habent: ferum non habent: itaq; præduris atq; acutis lapidibus, et ad lintres cauandos, et ad reliquam materiam in usum domestium cum formandam, aurumq; molliendum, pro ferro utuntur. Sed aurum cultus tantūmodo gratia molliunt, idq; auribus & naribus perforatis pendulum gerunt, neq; enim numos nouerunt, neq; stipis ullo genere utuntur. Harum duarum insularū uicis cū rege amicitia foedereq; inito Columbus, duodequadriginta ex suis apud illum relictis, qui mores & sermonem gentis addiscerent, seq; breui rediturum expectarent, decē ex insularibus secum ducens in Hispaniam redijt. Hæc illorum ueneram origo, instituit eq; ad incognitas orbis terrarum oras nauigationis initium hoc fuit. Anno autem insequente, ut pollicitus fuerat, Columbus cum nauibus decem septem, & militibus, & fabris, & commeatu omnis generis missu regum eodem rediens, cum se ad læuā uersus parumper flexisset, quamplures ad insulas est delatus: quarum partem homines incolebant, feri trucesq; qui puerorū et uirorū carnibus, quos alijs in insulis bello aut latrocinijs cepissent, uescebantur, à saximis abshnebant, Canibales appellati. Vicos hi habebāt uicenis aut tricenis domibus singulos: domusq; erant omnes lignæ, ac rotunda forma, palmis et stipulis cōiectæ, centarūq; arborū & arundinū folijs, ad arcendos imbres. Aëre utebantur adeo tēperato, ut Decembri mense auium alie nidus ponerent, alie pullos educarent suos. Sed cum ad illam insulam, à qua reditū anno superiore apparauerat, Hispaniolāq; ipsam appellauerat, Columbus reuerisset, propter soli bonitatē magnitudinēq; insulæ, oppidiū opportuno loco cōdere, ac terrā colere cœpit. Arbores frondibus nullo anni tēpore spoliabantur, una aut alte-

ra exceptis, quarū Hispani, præter pinum, palmamq; nobis cognitam uiderunt nullam. Insulares duobus se è specubus terra proditos atq; natos dicunt. Deos penates, quos appellant Zemes, colunt. eos plebs habet communes. Suum uerò ex regibus quilibet, eorumq; simulachra lana cõtecta in bellum profecturi capiti alligant, iuuariq; se ab ijs maiorem in modum putant. Noctu uagari mortuos credunt, posseq; omnia humana membra sumere præter umbilicum. Ab suis Zemibus eiusmodi responsa non multos ante annos accepisse illos constat: uenturam eò indutam uestibus gentem, quæ regionem subigeret, & ipsorum aboleret Deos. Sed uiciniæ huic insulæ hominibus alterius ex duabus, de quibus supra dictum est, insulis, quam quidem & propter magnitudinem Hispani terram esse continentem crediderunt, & hominum genere atq; auri copiam multū præstare cæteris intellexerunt, & Cubam appellari didicerūt, serpentes noua totius corporis specie ac forma præditi, sesquipedis plerumque longitudine, qui ex terra & ex aqua uiuunt, in lautioribus erant epulis. Verumenimvero & illi, & qui proximis obtinebant insulas, quarū magnus erat numerus, pleriq; auri ætatem agere, nullum agri modū noscere, nō iudicia, non leges habere, non literis, non mercatura uti, non in posterum sed in dies uiuere. Ac dum hæc conquiruntur, Ioannes Lusitaniæ rex per legatos apud Hispaniæ reges queritur, sua litora, suasq; regiones ab ipsis tentari: eas, quas reperiissent insulas ad se spectare, qui Hesperides habeat, et cuius maiores Oceanū percurrere ante omnes alios sint ausi. Contra Hispaniæ reges dicere: quæ non fuerint ullo ab homine ante parta, omnibus hominibus patere: se nulli esse iniurios, si ab cæteris ignorata, labore & studio acquisierint suo. Itaque

que magnis ex ea re obortis inter eos disceptationibus, ne cõtrouersie eiusmodi ad bellum deducerentur, utriq; se Alexandri Pont. Max. iudicio staturus spondent. Alexander ta re cognita statuit, ut à septentrionibus directa ducta in australem polum linea, quæ a Gorgonum insulis tercenta millia passus in occasum distaret, quæ pars orbis in Oceano ad occidentem solem esset, ea Hispaniæ regibus cederet: quæ ad orientem spectaret, iuris Lusitani censeretur. Ita orbis terrarum ab ea Oceani ora in duas diuisas partes, duob. regibus perquirendus et obtinendus est traditus. ad quā quidem certe rem magna uterq; diligentia consequendā se dedit. Sed Hispanis ulteriora tentantibus, terra est obiecta cõticens paulo minus decies centena millia passuum ab Hispaniola protensa meridie uersus: atq; in ea populi sub rege bellum cum finitimis gerente occurrerunt: quorum scemine uirum passæ, nullam partem corporis, præter muliebria, uirgines ne illam quidem tegebant. Regem ijs suum honoris gratia sublimè in humeris ferunt. Tum alij deinde populi capillo promisso, & liberali aspectu, auro atq; gemmis culti. Vino ijs utuntur albo nigroq; ex quibusdā confecto fructibus, sapore delectabili. Post hos item alij, qui certarum se herbarū coloribus pullo & purpureo inficiunt: aspectuq; sunt in pugnam ob rem tetriore ac horribiliore. Demū gens inuenta agilis admodum, et item nuda, genitalibus tantummodo cucurbitula uel marina testa inclusis. Cadauera ibi regū et magnorum hominū desiccata in domibus asseruantur, eaq; in honorem magno habent. est etiā, ubi arida facta cõtèrant, eoque puluere in epulis et poculis honoris causa utantur. Postremo autem ad meridie audacius in dies iter flectentibus. Hispanis, cū uertex se subducere nosser cepit, tum è regione alia quedā

magnopere splendentium quatuor stellarum forma atq; series extitit, quam esse australis uerticis faciem crediderunt. Visti post hæc homines nostris longè proceriores, & magno ad obeundas pugnas animo. tum flumē refertū insulis immani latitudine; patet enim amplius passuum millia centum: & syluæ arborū, quæ materiam habent ad tingendas lanas idoneam, aliarumq; ita procerarū, ut eas uiginti hominum extremis se manibus contingentium capere cōplexus sæpe nequeat. Siliquas hæc producant longitudine palmari, pollice crassiores, lanæ mollissimæ concisæq; plenas, quæ quidē ob tenuitatem et breuitatem deduci in subtegmina fisis non possit, sed ad faciendā strata culcitrasq; magnopere sit idonea. Animal eæ syluæ nutriunt cuniculi magnitudine, gallinis infelsissimū: quod quidem fœmina loculum habet è pelle utero adnexū, quasi uterum alterum, fœcundum uberibus, in quo catulos secum gerat, emittitq; cum uult: itaque si animal noxium uidet, si uenatores adesse intelligit, loculo illos recipit, & inclusos fugiens aufert: idq; tandū facit, quoad catuli per se, & quæ sibi usui ad uictum sunt, querere, et iatā tueri possint. In ea terrarum parte homines impuberes in omni ætate sunt propè uniuersi, neq; ullos habent pilos. Iidem magnopere natandi artē callent, tum mares tum fœminæ: eiq; rei à paruulis insuescunt. filios ex fororibus sibi hæredes instituunt, quoniam non dubiæ suæ gentis sunt. Mulieres adolescentes parere, seruire ducunt esse: itaq; si prægnantes fiunt, herba ad eam rem idonea abortum faciunt. cum uerò ætatis flos exaruit, tum pariunt, ac proli student. Sed quæ regio sunt exaruit, tum pariunt, ac proli student. Sed quæ regio sunt exaruit, tum pariunt, ac proli student. Sed quæ regio sunt exaruit, tum pariunt, ac proli student.

quem

quem uiuens adam aut: tum serui etiam, et clientes: ita enim se cum illo apud superos tota tēpora uicturos putent. Nonnullæ gentes Deorum imagines filiorum suorum infantium spargunt sanguine. Mitiores aliæ, sacerdotes ita habent infatuos, ut barbam, si quam habent, aut capillum neq; tondent, neq; peclāt totius uitæ tempore. Quibusdam in locis propter paludes incolæ domos in arboribus edificāt, easq; inhabitāt cum uxorib; & liberis. Atq; omnibus ferè in continentis regionibus aurum ex fluminibus colligunt, aut ex uicinis fluminibus locis, non magna tamen diligentia (neq; enim nemos euidet) minutis pieratq; cum terra globulis, sed sæpe etiam librati pondere, ac nonnunquam multò maioribus. Gemmas uerò maximeq; margaritas ij habent populi, qui Cubæ, et Cumanæ, et Teræ, qui insulis (sic enim eas appellant) in septentrionem uersis paulum à media cœli conuersione declinantibus sunt proximi: ubi eas urinatores expscantur, tanta cum mari affluctudine, ut semihoræ interdum spatium cœchis margaritarū cōquirendis sub aqua se cōtineant. Earum magna uis ab incolis regibus Hispanis tradita, nobilium fœminarum mundum facile auxit. Atq; ea quidem omnia ante hos planè annos, quibus hæc à nobis cōscribi cœpta sunt, contigerunt: nam quæ proximè gentes bello ab Hispanis sunt deuictæ, eæ porro & uestrum cultu, & opidorum nobilitate, & bellandi studio, & hominum frequentia, & finium ac regnorum amplitudine, reliquis earū regionū omnibus multum præstant, quorū nonnulli solem & lunam, uti uirum & uxorem, colunt. neq; impuberes planè sunt, uenusta etiā forma, et probis moribus fœminæ, tum ornate gemmis præter cetera extremas quoq; stellas ad talos usq; auro autem sic abundant, ut parietes templorum ac

domorum reges eo uestiant: et uasis ad uictum domesticum propè omnibus, uti nos ab ahenis aut testaceis, sic illi aureis utantur. itaq; uicti magno auri pondere Hispaniam referunt. Cum ijs, quos superius diximus, populis Mæsicū Temiltanæ regionis oppidum egregium in lacu falsæ aquæ situm, sub Cancro serè ad conuersionè positū, numerare non oportet, cum plerisq; non oppidis modò, sed etiam regionibus, ac magno terrarū spatio uectigale factum. quòd si quas etiam terras ad australem uerticè positas Hispaniæ imperio adiecerint, æstimabitur nullus propè antiquorum hominū labor eorum industriam æquauerit. Alia ex parte Lusitani, classe ab rege comparata, in austrū ab Hesperidibus cōuersi, Africæq; promontorio, quod Bonam spem appellant, traiecto, Aethiopici Oceani se primū ostendentibus littoribus, ad continentem nigrorum hominū terram, quæ appellatur Cephala, naues appulerunt, auro diuitem, quod interiores eò important populi, ut res alias contrà mercentur, nullo id pondere aut mensura, sed tantū frustis ex oculorū fide atq; arbitrio permutantes, ut qui accipiunt, sepe lucrū centupli faciant: atq; ibi arcem condiderunt. Deinde ad Mogambicem regionè delati, portu egregio, et aduenarū frequentia nobilem, arce item posita, eius sunt imperio potiti. Labrum inferius hi sibi homines perforāt, ossulaq; aut gemmas foraminibus appendunt cultus honestioris gratia. Quilox deinde regem bello deuictum expulerunt, eumq; tenuerunt. Oppidani domus nostro more habent exædificatas, colore ipsi inter nigrum albumq; uestibus liberaliter induti. Alijs post hos relictis populis, mare Rubrū ingressi cōplures nigrorū item et bonorū hominū ac bello fortium ciuitates adierunt, qui natis statim foeminis naturam consuunt, quoad urine

exitus

exitus ne impediatur: easq; cum adoleuerint, sic consutas in matrimoniu collocant, ut sponsi prima cura sit conglutinatas atq; coalitas puellæ oras ferro interscindere: tanto in honore apud homines barbaros est nō ambigua ducendis uxoribus uirginitas. Ac Lusitanis mediam Rubri maris partem transgressis, Zides se oppidum obtulit amplo cum portu, ad quod quidē Indici populi suas merces cōuehebant: eas Aegyptiū, qui eò loci mercaturæ causa quotannis conuenire consueverunt, camelis imponebant, Alexandriamq; perferbant: quas quidem Veneti merces, statò anni tēpore eam ad urbem a nauigantes, comebant, domumq; conuectas omnium gentiū mercatoribus, ea se de causa uulgò petentibus, uenditantes, incredibili auri prouentu ciuitatem locupletabant suā. Sed posteaquā ad eas regiones Lusitani uenerūt, magna rerum cōmutatio est consequuta: quicquid enim serè mercaturæ causa ex omnib. Arabiæ Indiæq; locis mare Rubrum importabatur, ipsi emere domūq; cōuehere ceperūt: qua adductus necessitate rex Aegyptius anno ab urbe cōdita millesimo octogesimo, Zideni in portu, qui quidē in intimi eius maris sinu sunt, classē magno sumptu cōparauit, ut ab Indiæ maris nauigatione Lusitanos auerteret: sed ab illis ad Diūm in ostio Indi fluminis oppidum uictus, classe capta atq; incensa, rem inchoatā reliquit. Zidenses nullam postea, uel omnino modicam rerum Indicarum aduectionē habuerunt: ita Aegyptios Venetosq; instituta antiquitus mercaturæ ratio, quæ intercipi nullo posse tempore uidebatur, aliò cōuersa propè desecruit. Neq; hercule propterea Lusitani finē progrediendi fecerūt, sed ad cōplures Arabici, Persici, Indiciq; insulas Oceani, atque ad innumeros continentis portus conuentusq; hominū profecti, syluis felicibus odorū

omni genere, ebore, argento, auro, gemmis beatos se contulerunt: et Colocucete, oppido propter affluentē earū rerum, quas in primis querebant atq; adamabant, copiam maxime omnium opportuno, praелиis secundis factis, & munitionibus institutis in potestatem redacto, eas regiones tenuerunt: Ta probaneq; infula multorum mensium itinere post tergū relicta, quō nemo unquā penetravit, sui regis signa audacissime felicissimeq; intulerūt. Tamest maior omnino audacia, felicitate autem nunquam aliis audita, si uixisset, Ernandus Maglanius Lusitanus fuit, qui Hispaniae regū opibus classe coparata, uic initio in Austrum se flectens, atq; ultra medium caeli conuersionem propter continentis terrae oras dextrorsum uelificas, magno spatio ad polum uersus peracto, ut illum longius altiore, quam nobis noster sit, eo in itinere habuerit, et freti, quod nunc Maglaniis appellāt, angustijs trecentorum millium passuum in longitudinem decursis, iterum ad medium caeli spatium se conuertit: deinde ad aurore populos atq; infulas odoratarum arborum plenas, quas Molucas appellant, medium cōplexus globi solidi spatium peruenit, ibiq; pugnans interijt: postremo illius comitatus per Lusitanorū partis Oceanum labore plurimo uniuersū orbis terrarum nauigatione triennio confecta, in Hispaniā redijt: eumq; totius itineris enumeratis diebus rationē, quā in tabulis habebat, repetisset, uno sibi annos illos die longiores factos, de dierū nominibus domi audiens, reperit: qui omnino anni, si se is ad Orientē, domo profectus, conuertisset, ac contra solem usquequaq; currens illud ipsum iter uniuersum confectisset, uno breuiore die redeunti sonē fuisset: semper enim tanto citius orienti soli occurrens, quanto plus itineris post se circumuectus reliquisset, emenso demum totius

ter-

terre globo, die uno prius solem sibi orientē, quam cum uic se dederat, profecto habuisset. Eodem ferē tempore, quo legati Pascalei literae ad Senatū uenerunt, Aloisius rex Gallorum Tridenti per legatū suum Cardinalem Rotomagensē, cui Mediolano proficiscenti (illi enim urbi atq; regno praerat) Georgium Cornelium Brixiae magistratū reginae Cypriae fratrem Senatus legauit, pacem cum Maximiliano imperatore certis conditionibus fecerat: quarū illa erat maxima, ut is se regem Mediolani appellaret, ipse in corona, ex qua Maximilianus iure imperator dici posset, more institutoq; maiorū à Pontifice Max. Romae tradenda, autoritate opibusq; suis praesto ei esse teneretur. Cardinali per fines reipub. cum magno comitatu eunti & redeunti sumptus est publice factus. Sed Barbadii, quem uita finitū dixeramus, loco, Leonardum Lauredanū plurimis necessitudinibus & propinquitatibus atq; affinitatibus fultum, ciuitas sibi principem declarauit. Eo comitia primū habente, aedis Marciae procuratio, quo in magistratu Philippus Tronus, cuius pater Nicolaus annos sex ciuitatis principatū obtinuerat, illis ipsis diebus erat mortuus, Benedicto Pisauro classis praefecto magno fauore ciuitatis est delata. Eiusdem uerò aedis pro curationē eam, ex qua Lauredanus summū locum inierat, Marinus Garzonius alteris comitijs est adeptus. Classis inter Maricā Gallicā itemq; Lusitanā quas uterq; rex, ut reip. auxilio essent, sese receperat missurū, non uno tempore altera Cororam, altera Zacynthū adueniunt: tamest neutra omnino earū ulli reip. usui fuit. Galli enim priores apud Zacynthū cum essent, Pisauro nō expectato, quē Auster uentus Corey re multos dies perincomodē flans detinuerat, Rhodum uersus projecti sunt. Sed naues illas Aloisius ad Federicū regem

P

Neapolis regno expellendū in Italia cum Hispaniæ regibus societate comp. rauerat itaq; pulso illo, ac diuisis regni regionibus ex fœdere, ut Apulia Calabriaq; Consaluo eorū duci traditis, reliqua omnia Aloisius obtinuerit, classē, cuius præterea nō magnopere indigebat, iuuandæ ad speciem reip. illō misit. Lusitani autē paulō post à Pisauro Corcyrae perliberaliter accepti, cum ille ab eis petiisset, ut secū aut ad Dyrbachium recuperandum, aut ad insulam Leucadiam oppugnandā accederent, neutro negotio suscepto, quōd dicerent suū sibi regem mandauisse, ut contra classē Thraciā unā cum Veneta omnem bellī fortunā experirentur, ab oppidis obsidendis aut omnino tentandis abstinerēt, quo itinere uenerant, domū discesserunt. Ea erat classis nauū onerariarū una de triginta: quarū quinq; satis magnæ, reliquæ pusillæ, sed omnes magna tormentorum uis & numero militum pulcherrimē instructæ, tum operis singularū tegumento uersū colore puppibus, ut latē aquā tentoria tangerēt, fluctibusq; uerterentur (quoniā in nostris classibus id non fit, præterquam in nauibus longis: neq; illo impendio, sed ad usum tantū inuisitatā atq; egregiam classis faciē præbuerunt. Illis destituti Patres classibus rogationē iusserunt, ut triremes in Creta insula decem armentur, eisq; trirēmibus, quo libentius ciuitates imperata fierent, præfecti Cretenses imponerentur. Itaq; triremes ex naualibus, pecunia in stipendiū ex aerario est in Cretam missa. Latum etiā, ne quid intentatū Patres relinquerēt, ut Franciscus Capellus, cui legatione apud Aloisium finetō Dominicus Triuisanus, Hieronymus Donatus de regno Neapolitano sub eius imperium redactō gratulatum à Senatu missi successerant, ad Henricū Britanniæ regem sociū atq; amicū reip. proficisceretur auxiliū in Tur-

in Turcas postulatum. Tameñ si nunciij uenerant, Baiafetem à rege Pannoniæ bello laeßitum, suas uires eō conuertisse, nauū ad iugationē intermissa: nam è Pannonia literæ ad Senatū datæ certiores Patres fecerant, Turcas equites, cum Danubium flumē traiecißent, ut in fines hostiū incursiones facerent, à regio exercitu suos, duobus milibus interfectis reuertisset: tum trāsmissō ab eodem exercitu flumine Turcas duobus uineribus interclusos maleq; habitos, partem suorū non spernendam, unā cum duce filioq; ducis amissiße. Pisaures profectis Lusitanis, uti classe Gallica se contingeret, omnem diligentiam adhibuit: itaq; eam demum ad Maleam nauis, muneribus & comitatu largiter præfecto classis missis ad Mitylenē expugnandā prope inuitis unā se contulit, cum Galli nihil ea de re antea cū illo cōmunicauissent, neq; quid sui consilij esset, ab eo petiissent: nihilo tamē secius omnibus in rebus suam illi operā præstitit. Itaq; tormentis expositis Galli nostriq; oppidū aggressi, muro deiecto, repulsi atq; occisi propugnatoribus, magno impetu ipsum ceperunt. Arcem oppidi autē, sine qua teneri oppidum nō poterat, cum iam Veneti turri deiecta signa in muros intulissent, idemq; Ligures ex classe Gallica Venetis proximi fecissent, tamen capere non potuerunt, quōd duorum præfectorū interitu, quos hostes interfecerant, Galli perterriti se in castra receperūt. Erant autē ex Armoricis finibus pleriq;, qui suorum ducū dictō audientes nō fuerunt: eos se recipientes ceteri omnes subsequuti, oppugnationē reliquerūt: ita uictoria iam planē parta. Si suum Galli munus obijßent, interpellata pedem retulit. Accidit autē ab Thracibus ea in oppugnatione res permira, quæ uirtutē illorum atq; animū ostenderet. Nam cum tot nauibus oppidum obsideretur, tot hostiū mil-

lia circumfusa ad muros stationes haberet, una in biremi et tribus nauigiolis milites trecentia Baiafeti filio è Magnesia, cui praeerat, auxilio missi, in arcem se inferre uelle non dubitauerunt: sed ab Gallis intercepti, cum se fortissime defendissent, reliquis interfectis uiginti eorum Gallos clapsi, quod intenderat, tenuerunt, atque in arcem recepti sunt. Praefectus classis ea spe deiectus, Pisauro relicto discessit: tempestate turbidissima deprehensus ad Cytheram insulam, nauis sua elisa, ex hominibus quingentis, qui in ea erant, ipse perpaucique, qui se in parte nauis fracta scopuloque infixi conuenerunt, euaserunt. Nauis huius classis altera cum sexcentis hominibus interijt. Pisaurus, multis diebus ad bellum gerendum idoneis Gallorum causa frustra consumptis, hinc praecipiti se ad Melum insulam contulit. Fortè ibi Ericus Thrax, qui piraticam multos annos exercuerat, plurimaque damna Venetis hominibus intulerat, quod ex Africa ueniens naufragium ad insulam fecerat, captus à Melijs in custodia tum erat. Id simul est Pisauro nunciatum, Ericum ad se adduci imperauit, proptereaque quod is aliquot ante annos ciuem Venetum Ambrosium Contarenum Francisci filium, cum quo mercaturae societate inierat, nihil ab eo metuentem, cum eius nauis per insidias contra insurrendi religionem, apud Thessalonicam a se captum igni excruciatum necauerat, uiuum comburi iussit. Haec dum foris administrantur, domi, quod pecunia publice decerat, Senatus decreuit, uti quam ipse legem prius, deinde comitia huius belli initio iusserant, ut magistratus omnes prouinciales atque urbani media stipendiorum partem reip. remitterent, ea in annum unum prorogaretur: itaque primis anni diebus cum in comitio Lauredanus, quique illi assident sex uiri, et quadraginta uirum magistri eam legem pronunciauissent, loan-

nes

nes Antonius Minius, ciuis in dicendo satis audax, qui omnem suam aetatem, erat enim iam senex, causis agendis in priuatorum patrocinio consumpsit, cuiusmodi concionem habuit. Non ignoro ciues magnam me rem, et multorum inuidiam propositam suscepisse, qui sum contra Senatus praecidia, contra magistratum uoluntatem, pro uestris commodis et uestra incolumitate liberem, quae sentio, dicturus: neque dubito, quin me plerique arroganter facere existimet, quod ea quae Patres conscripti iam pridem iusserunt, uosque ipsi rata esse uolueritis, nunc Patribus iterum iubentibus, ego unus, tanquam plus omnibus prouideam, improbaturus surrexerim. Sed me praestat omnem inuidiae aleam atque pericula subire, dum uos decipi, et reip. muneribus spoliari, quoad poterò, non patiar. Legem hoc bello, quod cum rege Thracio gerimus, in Senatu latam, uestris sententijs sancitam, praeteritis expletam mensibus prorogare Patres decreuerunt, uti magistratus omnes, qui per nos creantur, media stipendij partem annum reip. remittant: itaque Senatu approbante ad uos ueniunt, ut eam ratam et sanctam habeatis. quid est hoc aliud, quam uelle, uos qui liberos, qui uxores, qui domos familiasque uestras, qui uos ipsos beneficio reip. magistratibus obeundis sustinetis, quando annum iam omnibus in difficultatibus confecistis, alterum non habere annum, unde inopia leuare et uitam tolerare uestra queatis? An, quonia diuitibus ea lege parum iri nocitum uident, reliquos, qui re angusta utuntur, non respiciunt? est ne id alteros tanquam seipsum diligere? quo uno medijsidius praeepto omnis humana societas continetur. Ego uero ciues sic existimo: quod contra hostes nihil prospere gerimus, aduersa uero multa et misera singulis diebus nunciantur, hoc ex fonte manare, quod ipsi inter nos non

amamus, neq; quisquã alteri consultum uult: nemo, qui opibus pollet, ei qui debilior est, prospicit. Dij profecto immortales, qui acta et cogitationes nostras perspicunt, irati nobis insensiq; sunt, conatusq; nostros frustra suscipi, euanescereq; omnes sinunt, hostibus uirtutẽ & cõsilia subministrãt. Tria sunt omnino hac in urbe ciuũ genera: unũ locupletũ atq; potentũ: aliud eorum, qui sunt dignitate opibusq; tenuissimis: mediã inter hos fortunã tertium. Primũ illud atq; summũ, propter potentiã in tributa sepe nihil dat, propterea quod nemo principes uiros cogere audeat, qui plerunq; in magistratibus sunt, remq; publicã administrãt. a medijs, quæ imponuntur publicè onera, multi magistratus exigunt: ab infimis planè uniuersim: nam ab ijs minimè resciscitur: ita fit, ut qui rei minus habent, plus in ærariũ conferant: illi, qui omnia possident, nihil tribuant, nisi cùm libet: tanquam reliqui seruiãt, ipsi regnant atq; imperent, quod si diuites, fisco quæ debent, etiã dependant, nihil sit necesse curarũ & laborum uestrorum obeundis magistratibus mercedem reip. condonari, ut in bellum pecunia suppeditet: ea summa omnis pro parte mediã tercentum auri libras non exuperat. locupletũ et potentũ reliqua si ratio subducatur, tantundẽ decies aut plus etiam conficiet: illa exigite, qui præpositi estis pecuniæ publicæ magistratus: neq; uos fisco debentiũ autoritas deterreat, ne quid ficere contra ipsorum uoluntatẽ audeatis: abundè uobis aderit, quod queritur: neq; tenuiorũ, sed bonorum tamen ciuũ sudorem, aut potius sanguinẽ exurgere cogemini. Quid autem? nõnne ciues illud etiam uos impellere ad legem repudiandam potest, quod multi magistratus, ut sit unde se, liberosq; suos alant, non tam iustitiã in iurisdictionibus agitare, quam seruire quæstui, & studere lu-

cro stantent, dum ea, quæ iniuria sibi crepta existimabunt, quoquo modo sarciant? Quamobrem omnia passim erunt uenalia, neq; immeritò, quomã ita Senatus & ciuitatis principes decreuerunt. Animus mihi ciues eo anno tum, cùm primò lex est lata, suadebat, ut eius lationi contradicerẽ: sed me Senatus autoritas continuit, quod existimabam ea uestra incommoda annuuntantur duratura, neq; legem tam iniquam in prorogatu uerebar: ita me meæ cogitationes sefellerunt. nunc eò res est perducta, ut in uestra manu atq; sententijs tamen sit totius rei exitus. quod si uos legem iterum iusseritis, quid erit cause, quare nõ aut eam optimates singulis annis ferant, aut uos, quod secundo probauis, tertio etiam & quarto sanciat? ita res in exemplum cesserit: uos, cùm rumor belli aliquis paulum excitabitur, statim plectemini: ea semper erit magistratibus opportuna erogandæ pecuniæ ratio: semper reip. beneficio spoliabimini, quod esse uestrũ solidum atq; propriũ debuerat. quare cenfeo ut legem reijciatis, ne uestra quæ sunt, ipsimet projiciatis, neue ullis ab hominibus ludibrio uobis libentibus habeamini. Hæc cùm esset Minius concionatus, magna perturbatio comitium tenuit, quoad, quis ei responsurus esset, sciri potuit, Lauredano Principe sua se è sella subleuante, qui stans dicere sic est exorsus: Valde me hodie ciues à mea de Ioanne Antonio Minio spe atq; opinione deceptũ fateor, qui cùm mihi heri esset dictum, contra legem, quam ferimus, uerba illum apud uos uelle facere, non credidi: neq; enim persuadere mihi poterã, huiusce ciuitatis hominem quatuor & sexaginta annos natum, qui aliquando rempub. attigisset, tam æquam, tam etiam necessariam rogationem, quam Senatus ipse frequens probauisset, esse impugnaturum. Quamquam scire qui dice-

rent, quoniam Minius ad senectutem sine ulla dignitate peruenit, semel tantum anno superiore in magistratu adolescentulis mandari solito fuerit, id illum cogitauisse, si causam tenuiorum ciuium suscepisset, qui stipendio munerum recipere fraudari se magno perire indignantur, fore ut fauore sibi atque suffragia illorum ad magistratus adipiscendos conciliaret. quod quidem ego, ut reliqua, falsum esse facile putauit: uos, qui melius haec cognoscitis, quid sibi is hoc suscepto negotio uoluerit, uobiscum reputatote. Tu uero Mini, solus ne es omnium, qui, quo impliciti bello duos iam annos uersemur, quantas in eo impensas fecerimus, quantis facere necesse sit, quibus in difficultatibus cogenda pecuniae dies totos solicii noctes in somnes faciamus, ut hoc imperium ab hoste omnium acerrimo tuamur, nescias remigum militum praefectorum nauium nostrarum, quos innumeros alimus, stipendia immane auri pondus requirunt: in arcium et oppidorum praesidijs multam pecuniam infamitur: nauitia urbana tot classibus exhausta, in agui aeris singulis mensibus indigent, ut naues, ut tormenta, ut reliqua, quae bello usui sunt, nostris imperatoribus subministrent. Regi Pannoniae, ut cum nostris hostibus bellum gerat, mille auri librae ternis curationibus sunt ex foedere quotannis dependenda: his tot atque tantis impensis pecunia suppeditari qui potest: ciues enim nostri, tributis innumerabilibus persolutis, amplius quod tribuant, non habent. Praeuinciales, noua pecunia imperata, agrisque suis praeter morem censui additis, conuenerunt: neque quicquam nisi coacti, fortunisque suis diuenditis, in aerarium conferunt. uectigalia recipere portorij propter bellum impeditis anguste redimuntur. mercatores nostri ad exteras nationes, exteri ad nos mare commeari non permittuntur. Itaque, nisi nos, quorum maxime interest,

terest, quibus possumus rationibus recipere belli fluctibus iactatae operam ferimus, quis omnino erit reliquorum hominum, qui ferat? omnes enim nobis alieniores sunt, quam nos ipsi. Numi autem nerui bellorum sunt: sine ijs bellum gerere nulla natio potest. Nos quidem ciues, quos huic urbi atque imperio praeesse uoluitis, reliquique magistratus, qui nobiscum una rempublicam administrant, hanc inuiti legem, magnoque nostro cum dolore ad uos ferimus, propterea quod urbes nostras ab hostibus capi, dirui, teneri, regiones uastari, populos dissipari, ciues nostros aut interfici, aut in seruitutem abduci multo peius est, quam hanc munerum mercedis portionem pro sua uenaeque parte recipere remittere. quae adhuc mala et acciderunt, et deinceps accidere necesse est, nisi bellum magno apparatu, magnis opibus gesserimus. opes autem haec pecunia comparantur. Minius, qui uobis, ut legem repudietis, suadet, illa suadet ut perpetiamini, dum, ne pecunia comparari possit, nititur efficere. Ego uero huius sum animi atque sententiae, ut a sanctorum et templorum adytis aurum atque argentum sacrum omne numis cudendis auferamus, quibus bellum commodius administrari possit, potius quam ea, quae commemorata sunt, perferamus, remque publicam periclitari, atque hoc imperium proteriti ab hoste impurissimo, deterrimoque permittamus: idque nos Dijs ipsis libentissimis, quorum templa spoliabuntur, facturos puto. Verum adhuc quidem ad id nos descendere nulla res cogit, modo uos hoc, quod multo est equius, quodque uobis facere nulla religione impeditis licet, quod ordo amplissimus probauit, nostris hodie sententij, uestra in patriam libertate pietateque iubeatis. Nam quod Minius Deos nobis esse iratos commemorauit, mihi quidem dubium non est, quin qui male atque perperam agunt, ijs Deorum sibi iram pariant: itaque

praefecti nostri, qui improbe remp. gesserūt, partim interierunt, partim exilio ignominiaq; mulctati, Deorum numen suis infensum rebus, dignitatibus, rationibus habuerūt. Vos, si quæ decet, quæ tēpus exigit, quæ status reip. turbulentus, quæ pecuniæ cogendæ difficultas in præsentia postulat, statueritis, nihil ab Dijs immortalib. timetote: prospera uobis omnia ab illis secundaq; aduenient. Quid, quod uos iniustitiæ Minius insimulat, quos lege iussa in magistratib. obcurdis iurisdictiones uestras ad quæstum cōuerjuros putat? coniecturam scilicet de aliorum moribus à se ipse capiens, qui lingua atq; ingenium, ex quo primum loqui cœpit, usq; ad hos annos, atq; senium in lucro & quæstu semper habuerit, atq; opes sibi amplas ea tantum ratione compararit: quæstus nesciat, qui natura boni sunt, magistratibus initis in rebus difficilib. meliores porro fieri: qui prauis & malis, eos à Triumuiris, uel qui ad urbem sunt, uel quos querelis populorū cognoscendis in prouincias mittitis, ad urbana iudicia deduci, quibus à iudicijs improbe factorū poenas luant: ita fit, ut aut suo pte ingenio ciues duris in rebus afflictati, tanquā in cote uirtutem subigant & exacuunt suam: aut metu iudiciorum à maleficis nullo non tēpore aut rerū casu absterreantur. Ausus etiā tu quidem es Mini tria esse genera nostrorū ciuū dicere, locupletū, mediocriū, tenuiorū: atq; hæc inter se distidere ostendisti, dum à diuitib. in tributa nihil perditur, à reliquis onera omnia sufferuntur. regnare etiā illos dixisti, hos seruire, atq; in ea ciuitate, quæ, ex quo nata est, libera & sui iuris semper fuit. Id te non puduit in concione esse mentitū. Hoc quidem, esse tria genera, nihil impedit: id enim omnibus in ciuitatibus accidere consuevit: neq; aliter propemodū se habere hominū conuenit: illis atq; societas potest.

potest. Diuites uerò nihil conferre, ceteros omnia, hoc falsum & iniuriosum est: nulli enim homini parcitur: omnes per e quæ, quod fisco debent, etiā soluunt: aut, si id per se nō faciūt, ab ijs qui præsunt, facere coguntur. quære à fisci magistratibus rationes: subduci iube: reliqua ciuū inspice: nihil eorum reperies, quæ dixisti. An, quod bona locupletum minus hastæ subijciuntur, mediiorū autē et tenuiorū quotidie, propterea tu diuites conferre nihil existimas, reliquos omnino unos omnia? male tu quidē urbis nostræ mores et rerū conditionē dispicias, aut te dispicere simulauisti. Diuites, quia soluendo sunt, sua distrahi nō sinūt, sed in ærariū spontē cōferunt. quod cū reliqui nō faciunt, sepe fit, ut eorū insulas, fundos, prædia, magistratus ad licentes transferāt. Sed quid illud tandem est, quod tu seruitutis et regni nomina in hanc remp. induxisti? alteramq; ciuū partē in alterius inuidiā trahere his impuris uocibus excogitauisti? an, qui ab urbe condita uni atq; ijdem semper fuimus, nunc ut dissideamus inter nos, ut secessiones facere incipiamus, tibi uni esse optabile et cōducibile existimas? id uis, id postulas, id efficere conaris. Vos appello magistri Decemuirū, qui sedetis, cui anti quitus magistratui ciues improbos coercendi omnis est potestas attributa, uos ab eo huius rei causam reposcite. Bello, quod cum Liguribus quartū gessimus, Italis populis atq; in reip. temperatione cōstitutis, ærario exinanito maiores nostri edixerūt, si quis remp. pecunia uiuisset, eum se ciuitate et iure comitorū muneraturos: itaq; bello confecto, eam ob causam triginta homines ad remp. admiserunt: ij totidem familias in nobilitatē intulerunt, quæ nostro iure, nostris muneribus, nostro imperio deinceps sunt usæ. Nobis hoc tempore bellū cū barbaris nationibus, cū gente à nostra uitæ ra

tione, à nostris moribus alienissima, cum rege infestissimo ferocissimoque gerentibus, uos huius reip. alumnos, ut patriæ laboranti succurratis, eius pecuniæ, qua una cum magistratibus ab ipsa rep. donamini, mediâ partem eidem reip. pigebit restituere? Illi suam ciuitatem, nobilitatem, iura, imperia in exteros, propterea quod in ararium cõtulissent, libenter transfuderunt: uos uestrorum stipendiorum partem uestre patriæ, uestris aris atque focis, uestris liberis cedere grauabimini: nam nunc quidem, ut uestri liberi ne seruiant, est à uobis cautio atque curatio adhibenda. Quis hoc in animu, nisi huius urbis, horum templorum, huius comitij atque curiæ hostis et euerfor, posset inducere? Inuentus tamen est Minius, qui hoc uobis suadere sit conatus. Sed illum sua mens, suus animus, sui mores punient. Vos autem ciues, uos inquam ciues, quos scio uestre ditionis atque imperij, quemadmodum semper estis participes, ita nunquam non amantes fuisse, ne destitite, quod semel libentissime fecistis, legem iterum uelle iubere, iterum pro uestra in patriam charitate hoc, quicquid est incommodi, alacri animo annum alterum sufferre et perpeti, dum hæc reip. procella decedat, quæ longinqua esse, nisi me meus fallit animus, non potest. confirmate uestris sententijs illud, quod eorum, qui ad gubernacula reip. sunt positi, sententijs optimu esse factu uidetis. statuete hoc iudicio, quam cuique charta esse debeat suæ patriæ libertas, cum ipsi uestre libertatis causa, uestra uitæ præstidia reip. condonetis. ostendite prouincialibus, atque ijs, qui uestris legibus parèt, quid ipsi facere debeant, quando uos, qui cæteros cogere potestis, communis omnium uilitatis causa, leges uobis unis detrimementosas imponitis. nemo erit hac in urbe, nemo in reliquis, ubi nomē Venetū uiget, qui non uos summis laudibus esse-

effrat, atque omnibus regendis populis et gentibus dignos putet, cum intelliget, nihil uos muneris alijs præcipere, quin prius alterum tantu, eoque multo amplius, uobismet imperaueritis. Hac à Lauredano concione habita, ubi ille consedit, lex est ferri coapta. Erant omnino in comitio iudices mille quadringenti quadraginta duo: ex ijs mille octoginta octo legem probauerunt, trecenti quadraginta septem reiecerunt: quibus non liqueret, fuerunt septem. Itaque magno consensu ciuitatis lege iussa, Lauredanum omnes laudare, bonum esse Principem dicere, cui resp. curæ esset. Postridie autem eius diei Minius ob concionem seditionis à Decemuiris condemnatus est, ut in Arba Illyrici insula, quoad uiuere, exularet, triginta auri libris ei, quicumque illum extra insulam captum magistratibus tradidisset, ex eius bonis constitutis: eique rei bona sunt pignori addicta: ipsi, ut laqueo uitam finiret, poena addita. Illis diebus ignominie notam, qua Pisaurus in triremiu præfectos quinque usus fuerat, Patres in foro promulgari uoluerunt. Ea nota erat eiusmodi. Dum classem Gallicam Pisaurus consequi cuperet, Paulus Nanus, Georgius Triuistanus, Marcus Antonius Decanalis, Nicolaus Barbadicus è colonia Cretensi, Petrus Capitellus Apulus, eius missu ad Maleam profecti, quod Galli esse illis in locis dicebantur, in biremes Thracias septem inciderunt, quæ nauem onerariam hominum Cretensium à se captam remulco traherent. Eare animaduersa, biremes aggredi communi consilio statuerunt, itaque incitatis remigibus ad illas contenderunt. Sed cum eis appropinquassent, timore impediti remiges inhibuerunt, seseque turpiter à congressu dimicationeque continuerunt. Accidit autem paulo post ut naues triremes aliquot è classe Gallica, quæ non longe aberat, idem conspiciatæ, biremes Thra-

cias magno animo aggredierentur, quæ quidē res auxit illorum dedecus, quod eos reip. hostes, quos propter formidinem ipsi dimiserāt, Galli, quorum minus intererat, virtute essent atq; animi presentia consequuti. ob eam imbecillitatem atque formidinem Pisaurus annos quinq; a prefecturis omnibus illos remouit, stipēdiāq; ab ijs emerita fisco addixit. Iisdem diebus Gabrielem Maurū, Andrē Fosculum, Senatus legatos creauit, qui Ferrariam proficiscerentur Lucretiæ Borgiæ Alexandri filię, quam pater Alfonso Atestino Herculis filio in matrimonium sponderat, Roma ad illum uenienti, & ipsi soceroq; eis de nuptijs reip. nomine gratulatum. E Pannonia uerò crebriores allatæ literæ, Turcas pluribus locis fusos à regijs ducibus occisione, et præda ingenti facta, Senatui attulerunt: neq; tamen ob eas res clas̄is curā ulla ex parte Baiasfetes intermittebat: quā quidem curā cum magnopere agitare, reficiq; nauces ueteres suis ducib. mandauisset, atq; id ei tardius negligentiusq; agi ab illis atq; administrari uideretur, arcū sibi afferri et sagittas imperauit: quibus adductis, stantē ante se illum ipsum ducem, qui priore apud se erat loco, indignabundus transfixit. Restituerat idē rex paulò antè ad libertatē ciues Venetos, quos belli initio Byzantijs in uincula cōiectos in turri ad fretū seruandos miserat: ijs se libris auri centum redemerunt: quorū è numero Andreas Grittus Id. Mart. ad urbē redijt: eiq; est uniuersa ciuitas gratulata. Attulit is ab Admetē Baiasfētis duce literas ad Senatū, cum mandatis, ut si bello, quod inter ipsos & Baiasfetem uigebat, uellent finem imponere, mitterēt Byzantium aliquem ad pacis cōditiones tractandas: ei se adiutorē futurum. Interea Cæsarem Alexandri filium augendi regni cupiditas magnum in scelus & proditorem impulit. Nam

cū Guidi Vbaldi Metaurensum ducis regnum, quod unum ei deerat ad omnem Flaminiam obtinendā, propter misericordiam populorum in illum amorem aggredi aperto bello nō auderet, neq; Venetos sibi permiffuros ut illum expelleret, arbitrarctur, neq; ullā haberet suscipiendi belli causam, Guido Vbaldo omnibus in patrem suum obsequijs, in se officijs beneuolentissimi coniunctissimiq; hominis planè fūcto, uelle se bellum Camertibus inferre simulauit, ut ad fines Vrbinatum, quā iter erat ei faciendum, sine Guidi Vbaldi suspitione, tanquā aliud tendens, cū exercitu accederet: atq; ut bono se in illum esse animo fidem ei maiorem faceret, & suis cum opibus exueret, ne tueri sese posset communitior, à Guido Vbaldo, ut auxiliares ad id bellū copias cum tormentis muralibus ad se mitteret, pro amicitia iure per legatos postulauit. Iis impetratis, atq; missis, cū ad fines regni uenisset, repente in illos hostiliter irrupit, & magna celeritate adhibita, quod neminē obuiū habebat, Vrbinū cōtendit, parumq; absuit quin Guidū ipsum Vbaldū caperet. Sed is pauca horarū beneficio, in iumentis agricolarū, et ueste rustica, itineribus deuijs, quod omnia nota loca per Cæsaris milites obsessa tenebantur, fugiens, Rauennā se recipit, atq; inde Mantuā est profectus: quam ad urbem paulò antè uxor eius Elisabeta, Francisci Mantuanorū ducis soror, pudicissima lectissimaq; se cōtulerat, cū officij causa Alexandri postulatu Lucretiæ Borgiæ ad maritū proficiscenti comes itineris fuisset. Ea re permotis Patribus, equites quingenti, pedes mille Rauennā sunt missi, ut cū ijs copijs, quæ ibi crāt, cōiuncti, oppidi præsidium augerēt, si quid à Cæsare cōsillij, cui fides haberi nulla poterat, contra remp. iniretur. Neque multò post Anna Candala, natione Aquitana, Aloisij regis

Gallorū propinqua, ad Vladislaum Pannoniæ regem, cui erat nuptui per legatos tradita, proficiscēs Venetiis uenit cū magno utriusq; regis comitatu. Ei fines reip. ingressæ, sumptus est publicè atq; largiter factus. Ad urbem ubi fuit, omnia in illam liberalitatis & beneuolentiæ officia profuse collata, ut cū exacto mense discederet, Lauredano Principi dixerit, tum primum se reginam sibi ipsi uisam, cū apud illum fuit: postea uerò quā in Pannonia regiam exercere dignitatem cepit, amica et beneuola reip. omnibus in rebus semper fuerit. Interim Aloisius rex domo discesserat, ut in Italiam se cōferret, Neapolitano bello, quod cum Hispaniæ regibus propter finium cōtrouersiam gerebat, auxilia comparaturus. Eo Mediolani finibus appropinquante, Senatus Bernardum Bembum patrem meum è prætura Veronenis, qua in prætura tunc erat, legatum misit, ut Aloisio reipub. nomine saluere iusso de aduentu gratularetur. Is regi ad Vegeuenum oppidum occurrit, estq; apud illum cōmoratus, dum is Mediolani fuit: sed rege in Liguriam profecto ad auxilia in regnū Neapolitanū mari transmittenda, Veronā rediit. Dum hæc domi administrātur, à Pisauo apud Chrysopolim, atq; in sinu Thessalonico depositis militibus damna sunt plurima illata, prædæq; ingentes factæ: tum in Aegæo captæ naues onerariæ duodecim, biremes undecim. atq; is ad Maleā cum uenisset, naus triremes Rhodiorū tres, onerarias duas, regis Gallorū triremes quatuor ad se missas reperit. Neq; multò post Iacobus Pisaurus Alexandri legatus suas triremes cū Pisauri classe cōiunxit. Erat autē uniuersæ classis nauū omnis generis numerus ad septuaginta: quibus cum nauibus de legatorū consilio ad insulā Leucadiā oppugnandā se conuertit. Eò cū appropinquaret, Pontificis legatum

gatum præmisit, qui per uada eo ab latere, quod ad orientē spectat, oppidum aggredieretur. uadis autē ea parte insulæ maxime cingitur. Is accelerans per Diorictum in uada sese inferens, duodecim biremes, quæ ibi stationem habebant, eaq; maria percurrentes, Venetorum nauibus insensibilis diu fuerant, & tunc, ut aditu classem prohiberent, occurrerant, omnes fugauit, pauloq; post uacuas hominibus occupauit, cū ij sese raptim in littus eiecissent: quos oppidani fugientes receperūt. Iis captis, quod illis in uadis erat à cōtinenti ad oppidum uia aquis tecta, sic, ut equites cōmeare ea possent, ibi naues aliquot disposuit: quibus nauibus Thracū turmas equitū tres, qui per illam uiam, ut essent oppidanis auxilio, uicinis ex locis aduentabant, repulit: cum tamen antea munitionū pro tempore, quæ transitum impediret, media in uia effecisset. Ea Thraces munitione retardati, dum perrumpere conantur, tormentis se nauium uulnerandos præbuerūt: amissisq; per pluribus, duce eorū equo deiecto, nulla parte munitionis perrupta, unde uenerant redierunt. Atq; idem interea legatus suorū militū partē equitesq; omnes, quos in nauibus eam ad rem habebat, cū primo aduentu in terrā exposuisset, atq; in oppidum cōtendere iussisset, illi itinere, quod quidē erat passuū milliū quatuor, celeriter cōfecto, circumuecti audacissimè pugnantes, eo ipso die pro oppidum capiunt. Pisaurus præfectus, quem mari reliquā classem uentis nō secundis, qui eo die flauerāt, circumducere oportuit, postero die ad oppidū oppugnandū sese contulit, ac muros quater tormentis cepit. Erant in oppido milites Thraces quingenti, qui se accerrimè unā cum oppidanis defendebant: ij cum magna tormentorū ui oppugnatione non intermissa premerentur, septimo die deditionem facere uo-

luerunt. is fuit dies ad diem tertium Calendarū Septembris. Sed dum inter se ea de re cōsulunt, militibus irrumpentibus oppidum capitur. ipst atq; oppidani captiui facti, præda omnis uirum diuisa. Hostes prima oppugnationis die Gabriclem Superantiū triremis præfectū interfecerunt, capite pila ferrea dissecto. Eius frater Hieronymus adolescēs nullo reip. munere antea functus, paucis pōst diebus quā id est Venetias allatū, magno comitorū fauore in Senatu allectus est præteritis quamplurimis, qui et magistratus gesserāt, et ætate longè præstabāt. Patres ut primum ex Admetis literis in spem pacis uenerunt, propterea quod hyems suberat, Pisauro mandarūt, ut trirēibus uiginti apud se retētis, classem reliquā domum remitteret. atq; ad regē Pannoniæ literas dederunt, quibus literis, quid ab Admete habuissent, certio rem illum fecerūt, uelleq; se suum hominē Byzantiū mittere significauerūt, atq; ab eo petierunt, ut et ipse suū hominem eōdem mitteret, quo maiore cū dignitate pax æquioribusq; cōditionibus tractari conficiq; possit. Vladislaus intellecta re Patrū consiliū probauit, facturūq; quod uellent, de legato se recepit. Illi Zachariā Frescum, Decemuirū scribam, ire Byzantiū iusserunt. Guidus Vbaldus regno amisso ad Aloisū regem Galliæ Mediolanū sese conferens auxilia in Cæsarem postulati, ubi nihil in eo probitati et innocentia, cōtra perfidiā et crudelitātē esse præsidij cognouit, cū uxore Venetias uenit. Patres eum lubentes exceperūt, et domo pro illius dignitate publicè tradita, bono esse animo iusserunt: qua ex domo paulō pōst, cū Metaurense, Cæsaris arcium præfectis et militibus interfectis, oppidisq; aliquot receptis, eius imperio se subtraxissent, suum in regnū facillè rediit: atq; in eo ab Vr̄sinæ gentis principib; adiutus, deuictis

hostibus

hostibus suam dignitatē aliquot menses obtinuit. Ea rerum mutatione pleriq; se populi reipub. cōmendauerunt, orantes ut se in deditionem reciperet. Est in Ariminensium finibus mons excelsus, duplici iugo, quā mare proficit, præruptus: alia parte decliuitatē habet latè in occasum patentem, uinetis et segetibus uberē. Illis in iugis duæ arces sunt summa in crepidine, quibus oppidum subiacet, ciuitasq; montanorum hominū, qui remp. administrant, neq; illi regi seruiunt. Crepidines Pinnæ Marinianæ appellantur. Ii et ipsi, ne ab Cæsare in seruitutē redigerentur, cum magnopere timerent, Senatu eo tēpore significauerunt, uelle se sub eius imperio esse: mitteret ad se aliquē reipub. nomine, se illius dicto audientes futuros, imperatq; facturos. Sed neq; hos, nec cæteros, qui se reip. dedere cupiebant, Patres recipiendos censuerunt. Miserant inter hæc reges Hispaniæ ad Senatum Laurentium Suarem, illum eundē qui legatus eorum bello Gallico apud remp. fuerat: is clām itinere per Galliā confecto, paucis ante Calend. Decembris diebus ad urbem uenit: atq; illi auri libra singulis est mensibus in sumptū à Senatu cōstitutā. In primis apud Lauredanū Principē et Patres sermionibus Suares de Aloisio rege Gallorū questus, quod fœderi cū suis inito regibus non stitisset, ut cui neq; sua, neq; aliena satis essent: ab eius amicitia Patres auertere modis omnibus est conatus, illum affirmās propterea Cæsaris rebus tanto studio fauisse, ut esset qui reip. finib; immineret, neq; quiescere illam sineret, gaudere implicitā esse bello Thracio ciuitatem, quā ad eos classem miserit, ad speciem, nō ad ullā reip. frugē misisse. id euentu patuisse, quod obsuerit potius, quā ulli usui fuerit. Hispaniæ regum uoluntatem omni tempore cum reipub. uoluntate consensisse, quoniam utriq; fidem et

pictatem colerent: si se ij fœderibus unâ firment, neminẽ non cere cis posse. Hæc & his similia de Suare nõ semel à Patribus audita, tametsi uera esse pleraq; cognoscerent, illos tamen non mouerunt, ut quod ipsis cum Aloisio fœdus intercedebat, ulla ex parte uiolarẽt: tantum dicere, sese Hispaniæ regum fidem atq; uirtutem, & propensum in remp. animũ, plurimi sanè facere; semperq; facturos: cum Aloisio fœderis conditionibus se teneri: moleste ferre bellũ inter ipsos exerceri potius, quàm uigere pacẽ: si quid possent ad reconciliandam inter eos gratiam, de eo si admoneantur, se non desuturos, amicissimorumq; hominũ officio in utrunq; functuros. Cum Vladislao autem Pannoniæ rege, de legati ad Baiasfẽtẽ missione diem ex die ducente, propterea quòd pace cum illo à Senatu inita, nisi nouæ spõsiones intercederẽt, stipendijs reip. carendũ ipsi erat: ne res tanta differretur, legati reip. pacti sunt, uti mille auri libræ, regi annis singulis ab Senatu bello Thracio dari solitæ, ad tercentũ redigerentur, quoad Baiasfetes uiueret, tribus item pensionibus persoluendas. Alexander cum uidisset Guidũ Vbaldũ Vrsinæ gentis studijs regnum suũ recuperauisse, orando, territando, magna pollicendo, eius familiæ principib. in suas traductis partes, fœdus cũ illis percussit. Simul ab Aloisio missis ad se auxilijs Cæsar, magnisq; copijs undiq; comparatis, Guidum Vbaldum, quẽ quidem sine spe, sine opibus destitutum amici deseruerant, iterum regno expulit, cum tamen ille munitissimũ natura totius regni oppidum, missõ ad id custodiendum Octauiano Fregosio adolescente sororis suæ filio, cum militibus, & omnium rerum pro tempore copia, cõmunitiũ factum obtineret. Vrbinatibus receptis ad Senogalliã oppugnandam Cæsar primis anni diebus rectã profectus, ubi ciuib. sine mo-

ra se

ra se dedentibus oppido est potitus, Vrsinæ gentis princeps eos ipsos, cũ quibus paulò antè fœdus percussisset, quiq; secum unâ uenerant, omnes in uincula coniecit: eaq; de re Alexandrum patrem mira celeritate certiozem fecit. Ille statim Baptistam Vrsinum Cardinalem, qui fœderis autor fuerat, magna apud suos autoritate, nihil eiusmodi uerentẽ, ad se uocatũ custodiæ tradidit: qua in custodia paucis post diebus est mortuus, cõiectis ab Cæsare in uincula partim nocte proxima, reliquis in Senensium fines adductis, quòd Cæsar cum exercitu contenderat, laqueo gula fracta. Idem uitæ finis Venantio & Octauiano adolescentulis, Camertiũ regis liberis captis à Cæsare, Pisauri datus. Pater eorum regno amisso clam elapsus, paulò post ad urbem uenit. Ob eas Cæsaris actiones, qui cum Camertibus Ariminum etiam in suam ditionẽ redegerat, Senatus, uti suos fines magis cõmuniret, Liuianum Carracciolumq; cum equitibus & militibus Rauennã misit. Guidas Vbaldus hostem fugiens cum se Pitilianum in Hetruriã contulisset, diesq; cõplures ibi fuisset, Cæsare Pitilianũ bello aggredi uelle dictitante, ut illum interciperet, magno cum periculo per Senarum & Florentinoriũ agrum in fines reip. atq; ad urbem se recepit: cui à Senatu libra auri dono in sumptũ singulis mensibus constituta. Quoniam autem libido ea inter ciues creuerat, ut quamplurimi sacerdotia, quæ habere bonis artibus non poterant, Romæ cõmerent, qua in urbe eius rei cõsuetudo facultasq; ab Alexandro instituta latè palamq; inualuerat, Decemuiui sanxerunt, si quis in postcũ id faceret, eius bona fisco inferrẽtur, ipse ab urbe atq; urbis finibus quandiu uiueret exul esset. Neq; multò post Ioannes Michael ciuis Venetus Cardinalis, qui Pauli secundi Pont. Max. sororis filius fuerat, Romæ ue

Q 3

neno interiit, quod ei Alexander à præfecto Michaëlis epularum dari iussit. Causa interficiendi hominē suū atq; argentum, quod is habere existimabatur, quarum omnino rerum inexplebilis Alexandri animum cupiditas ad omnē iniquitatē incendebat, uti filio pecuniā exercitibus alendis suppeditaret, quo is Italarum principum regna occupare celerius posset se iam sene. Minister ueneni haud multo post, Iulio Pont. Maximo re per indicium enunciata, in uincola coniectus, quæstione habita sui sceleris poenas persoluit. Baiafetes interim inducijs cum Sophi Armeniæ rege initis, cum quo sibi atrox bellum intercedebat, ad bellum Venetū solutior factus, animos, quos deiecerat, sumpsit, deq; pace cum repub. nihil se facturum dixit, nisi Veneti Leucadiā sibi insulam restituerēt. Patres de eo per Admetis ad Andream Gritum literas perq; nuncios certiores facti, ne diutius eo bello contererentur, pacem cum Baiafete fecerunt, Leucadiamq; insulam, cuius oppidū magna impensa Pisaurus longē firmitus iam cōmunitusq; fecerat, Baiafeti restituendam curauerunt, Pisauro domum reditione permissa. Ea de pace uti Dijs immortalibus gratiæ agerentur, atq; auri libræ tres dono in sacerdotium collegia distribuerentur, Senatus censuit. Et quoniā Baiafetes legatum suum unā cum Zacharia domum redeunte ad urbem miserat, ut quando ipse legato reip. iusturandum dederat, fore de pace, uti pollicebatur, ita is dando item à Lauredano Principe iurijurando præsens adesset: Senatus Andream Gritum legauit, qui ad Baiafetē cum eodem legato reuerti properante proficisceretur. cui legato uestis aurea, & item serica, cum ternis auri libris dono data. Eadem est pax aliquot post menses à Baiafete cum Vladislao rege Pannoniæ inita. His rebus ita constitutis, ab Aloisio

Aloisio rege Galliæ missus ad Senatū legatus paucis ante Calendas Quintiles diebus postulauit, uti nouū suo cū rege Patres fœdus sancirēt. Is fuit Ioannes Lascaris Byzantius, græcis literis eruditus. atq; id ea de causa rex procurandum sibi & cōtendendum statuerat, ut quoniam Consalius Hispani dux exercitus in Brutijs suum exercitū interfecto duce fuderat, fugauerat, regnumq; Neapolitanū propè omne sub regum suorum imperio redegerat, renouato fœdere Veneti cum Hispaniæ regibus bellum unā facere tenerentur. atq; ut ad eam rem Patres animū inducerent, amplissimæ ab Aloisio cōditiones proponerentur: quas omnes Senatus respuit, ueteri se fœdere contentū dicitās. Alexander ueneno, quod furtim dari Adriano Cardinali familiari suo iusserat, cuius in hortis unā cum Cæsare filio cœnabat, per ministri imprudentiam epoto, quintodecimo Calendas Septembris excessit è uita. Cæsar eodem haustu penè absumptus, difficilē in morbum incidit. qua in re Deorum immortalū mens & uoluntas uisa est magnopere affuisse, cum ij, qui plurimos & Romanæ reip. principes, & clientes suos, ut eorum opibus & thesauris potirentur, ueneno necauerant, & tunc suū hospitem atq; alumnum adiungi ad reliquos, necariq; mandauerant, eo ipso in ministerio semet pro illo interficerent. Illis diebus Benedictus Pisaurus classis præfectus uir egregia uirtute, cum se ad reditum compararet, ualetudine impeditus Corcyræ interiit. Patres ob Alexandri mortem id, quod re euenit, existimantes fore, ut multa oppida malis artibus ab Cæsare capta eius imperiū essent detrectatura, præfæctis aliquot Rauennā missis, copiarū, quæ ibi erant, numerū duplicauerunt. pauloq; post Decem uiri Christophorū Maurū, unum ex quinquaginta, qui res bellicas in Senatu procurat,

legatum creauerunt, atq; in Flaminiam contendere iusserunt, ut, si quod ex Caesaris oppidis spôtè reip. se dederet, ab eo reciperetur. Cumq; complura iam Romanorū principū castella pagiꝑ: eiectis aut interfectis Caesaris ministris ad priores dominos rediissent, Pisaurū, Ariminū, Camerinum, Senogallia, etiam Populonia, cuius regem Caesar expulerat, oppidumq; coeperat, idem factura dicerentur, Guidus Vbal-
 dus, & ipse suum ad regnum recuperandum à popularibus accersitus, triginta auri libris à Senatu mutuo acceptis uia se dedit, eoq; adueniens omnibus ab oppidis magna gratulatione est receptus. Caesar, nō tam quod esset morbo implicitus, q̄ propter Romanorū ciuium in sese odia uitæ suæ metuens, quicquid equitū & militū habebat, in urbē introduxit. Ea re accidit, quod accidere erat necesse, ut Cardinales, qui iam propè omnes cōuenerant ad nouū Pontificē legendum, ne facere id possent, Caesaris exercitus timore impedi-
 rentur. qua intellecta re Senatus literas ad eos dedit, si ita opus esse duceret, se celeriter omnes suas copias Romā missurum, quibus facilius Romanæ reip. maiestati, & suam dignitatem tueri, et, quæ ex usu essent, administrare liberè ac sine metu possent. Antonius etiam Iustinianus legatus coram idē est pollicitus Senatus reip. q; nomine: quod quidem illis tam suspecto tempore gratum ac peropportunū fuit: ea enim re permotus, ne in se remp. incitaret, Roma cum suis omnibus egressus copijs Caesar, Vaticanum sacro Senatui reliquit. Interim à Guido Vbaldo nuncius ad Senatū uenit, sese regnū et salutem suam illi acceptam referre, cupere cum equitibus grauioris armaturæ centū, leuioris, qui sagittis uterentur, centū et quinquaginta, stipendia reip. facere: milites se habere paratissimos numero ad duo millia, quibus sine stipendio

men-

sem eoq; amplius Senatus uti possit: rogare, ut in eius fidem recipiat ur. Cognitis his postulatis, satis est ei omnibus in rebus ab Senatu factum, atq; auri libræ centum annuæ in stipendium constitutæ. Cardinalium collegium, Caesaris abitu liberum factum, Cardinalem Senensem Pont. Max. creauit, qui se Pium tertium appellari uoluit. Huic ante mensis exitū uitiatæ tibiæ doloribus mortuo, successit Iulius secundus Ligur, quem resp. Pontificē fieri maiorem in modum concupiuerat, eiq; rei omnem suam operā adhibuerat. Sed Pio uitæ fruente Iacobus Venerius Rauennæ præfectus, Cesenam ab eius oppidi ciuibus accersitus, qui se reip. dedere uolebant, cum militibus noctu se contulit frustra, propterea quod nō ea, quæ inter ipsos conuenerat, sed nocte postera eō uenit: illi autē cum se superiori nocte ad illum recipiendum cōparauissent, neq; is se ostendisset, studium & diligentiam remiserrunt. Accidit autem ob eiusmodi moram, uti Caesaris militibus res in suspicionem ueniret, qui ad portas & in muris stationes habuerunt: itaq; Venerius infecta re Rauennam redijt. Paucis post diebus petri Remiri Hispani, qui Fori Liuij arcem munitissimam Cesari custodiebat, nuncius Rauennā ad legatum uenit, si resp. eam arcem uelit, Remirum illam traditurū, modò ei liceat, quæ in arce sit suppellex Caesaris, Rauennā atq; ad urbem asportare: tum ab Senatu præfecturam habeat equitum quinquaginta, totq; in urbe insulas, quibus ex insulis duarum auri librarum fructus annuus ad sese redeat. Ea intellecta re Senatusconsultum factū est, legato licere præfecto arcis fidem dare reip. nomine, fore quem admodum uelle se ostendisset, arcēq; ab eo accipere, atq; ea de causa Forum Liuij accedere cum ea copia, quam ex usu esse reip. stauisset: neue quis eam rem enunciet, à senatori

Q 5

bus omnibus iussurandū datum. Deinde Romani interregni diebus cum Pandulphum Malatestam, qui Ariminum à Roberto patre traditū aliquot annos iniuste regnans obtinuerat, et ab Cæsare eiectus oppido fuerat, eò cū copijs accedentem oppidani repulissent: Guidus Vbaldus per legatū suum Senatui significauit, Pandulphū cupere, ut quoniā oppidani adduci nō poterant ut ei sese dederent, reip. autē imperiū magnopere optarēt, Senatus oppidū reciperet: sperare, sibi ab rep. non desore uitæ pro dignitate traducendæ facultatē: itaq; si Senatus iubeat, ipsum eam rem curaturū, quo Arimineses magnopere cōsiderent. quāobrē Senatus censuit legato respondi oportere: si Guidus Vbaldus, uti Ariminū oppidum reip. se dederet, suo studio et autoritate, quā cum illa ciuitate habeat, effecisset, eam rem Senatui gratam fore. postremò cum Guidus Vbaldus aliquot pagos et castella ex Ariminesium et Cesenatum finibus ualde uel cōmunita, uel propter agrorū bonitatē opportuna, ui expugnauisset, et Senatui significauisset, ea se omnia reip. traditurū, modò id se nō nolle ostendat, alterū Senatusconsultū factū est, ea recipi Senatui placere. Tum Fauētini ciuib. aliquot, qui Raucenam ad legatum uenerāt, reip. sese dedere cupientibus, idem uti legatus eis ostenderet, imperatū. et quoniā Arimini, Fauentia, Foriq; Cornelij arces munitissimæ singulatim à præfectis Cæsaris obitnebantur, quorū pars reip. eas uendere cupiebat: latum, uti de cōditionibus cum eorū nuncijs legatus ageret. Russiū præterea in Fauentinorū, et Archangelianū ac Sauinianū, in Ariminesū finibus pagi frumentarij, et magna uterq; fertilitate, itemq; castellū Vrbinatib. finitimū summo in iugo, quod incolæ Montisflorē appellāt, reip. deduntur. Etiā Fauentia ager propē uniuersus unā cū arce oppidi

pidi egregia, legato cū copijs accedente in fidem recipitur. Quo ferè die allatū est, Iuliū Pontificē Max. esse factū: itaq; in urbe omnes magnopere letari, oppido egregio ad reip. imperiū accedēte, et Iulio Pontifice, in quē Senatus largiter omnia sua studia atq; officia cōtulisset, lecto. Ipse uerò Iulius cū ad eum gratulatū Antonius legatus accessisset, hominē hilariter cōplexus, omnia se reipub. debere profiteri: nihil esse quod de se Senatus polliceri sibi nō posset. Cūq; ab legato sermo de Cæsare institutus esset, propterea quòd nōnullis ab hominib. prædicabatur, illū ab Iulio fortū ac defensum iri: legato, uti nihil eiusmodi uereretur, fidem fecit. Illud etiā se dixit cupere, ut quæ Cæsar possideret in Flaminia oppida, ea illi eriperentur. quæ quidē certē oratio gratissima ciuitati fuit. Inter hæc Pandulphus, nōnullorum factione inter eos excitata, ab Ariminesibus recipitur. Florentini quòd ægrè ferrent Fauentiā in reip. potestati uenire, copias miserāt, quæ ciuiū parti, qui secū sentiebāt, auxilio essent, ut sibi potius, quàm reip. se dederēt. Ea pars milites et agrestes homines in oppidū introduxerat: ab ijs reliqui perterrebantur, ne portas legato aperirent: itaq; milites, quos Guidus Vbaldus Senatui pollicitus fuerat, legatus ab eo accersit: alios cōparat, et delectum habet: tormenta adduci imperat: equites mittit, qui Florentinorū copias in montibus morentur et repellāt. Dum hæc foris administrantur, Senatus legatos creauit, qui Romā proficiscerentur Iulio Pont. Max. gratulatū, ob propensam in illum reip. uoluntatē, octo: quod ante eam diem nunquam acciderat, ut tot legati ad Pontificem non uenirentur. Florentini, cum potiri Fauentia non possent, per Franciscum Soderinum ciuem suum Cardinalem egerunt, ut is suspectā Iulio reimp. faceret: omnes eius oppidi

finis, arcemq; oppidi iam in reip. potestate esse: oppidum etiam breui futurum: id illam, nō tam ut ab Cæsare male par-
 ta extorqueantur, quā ut sibi acquirat, contendere, et tan-
 toperē conari: quod semel Veneti ceperint, nunquā eos red-
 dere consueuissē: ipsum eam rem serō cogniturum, cum iam
 ij rerum domini eius permissu fuerint. De eo Antonius lega-
 tus certior factus, ut Senatum purgaret, Iulium adiit, roga-
 uitq; ne reip. calumniatoribus aures tribueret, quos non de-
 fore sciebat. cumq; quod uisum fuit in eam sententiam dixisset,
 Iulius neq; se quicq; credidisse ijs, qui maledictis reip.
 infectati essent, respondit, neq; in posterum crediturum: sci-
 re, se amari à Veneta ciuitate, eiusq; rei permulta habere
 indicia: & ipsum cōtrā amore summo erga illam affici: gau-
 dere etiam, cum quis se ob id non Ligurem, sed Venetium ap-
 pellet: quod quidē iam fieret ab ijs, qui tantā ipsius & reip.
 coniunctionem, & inter ipsos beneuolentiam molestē ad-
 modum ferunt. Sed quod ad Cæsaris regnum ditionemq; at-
 tinet, cupere se, ut quæ in Ro. reip. imperio ante illum erant
 oppida, eidē reip. restituantur. Hoc sermone habito ab se le-
 gatum dimisit. Inter hæc Pandulphus ad urbem uenit: qui
 cum uereretur sese Ariminum propter ciuium infensam in
 se uoluntatē obtinere diutius nō posse, ad id, quod per Gui-
 dum Vbaldum paulō antē Senatui proposuerat, redijt, atq;
 Ariminū reip. certis conditionibus tradidit. Itaq; Dominiciū
 Maripetrum legatum, qui oppidū, & Vincentium Valeriū
 qui arcem reciperet, Patres Ariminū miserunt. Pandulpho
 posterisq; eius Citadella oppidū in Patauinorū finibus, &
 paulō post ciuitas cum iure comitorū ipsi & Carolo fratri
 eius data. Pandulphus etiam in reip. militiam receptus, eiq;
 præfectura equitum attributa, uxori & fratri Carolo quin-
 que

que auri libræ annuæ utriq; constitutæ: alteri ex liberis duo-
 bus sacerdotia liberiora promissa, quot petierat. ipsi datæ
 dono in præsentia auri libræ centum. Ea de re per Antoniū
 legatum Senatus Iulium certiorē facit, qui in eo perseuerat,
 ut uelle se ostendat, quæ fuerint Ro. reip. oppida, ei restitui:
 itaque petere à Senatu, ut auxilio suo atq; opibus ad ea re-
 cuperanda sese iuuet. Miserat ante illos dies Senatus alterū
 Fauentiam legatum Nicolaum Fuscarenum, ad oppidi op-
 pugnatiōē maiore studio & celeritate procurandam, len-
 tē adhuc administratam existimans. Iusserat etiam, ut Nico-
 laus copiarum reip. præfectus cum ijs Fauentiam contende-
 ret. Is statim uia se dedit. Sed antequam Rauennam perueni-
 ret, muro tormentis percussus, legatisq; proponentibus se
 oppidum ad prædam militibus daturus, si ciues deditiōnem
 differant, ante diem tertiumdecimum Calendarum Decem-
 brium Fauentia deditur. Venetias ubi de eo est allatū, Sena-
 tus consultum fit, ne Iulij animus irriteretur, nihil oppidorum
 Cæsaris recipi amplius ab legatis oportere: satis in Arimino
 atq; Fauentia reipub. factum. Deinde legatorum alter iussus
 Ariminum se conferre, honestandi oppidi causa. iisdem die-
 bus Andreas Grittus, quem Senatus ad regem Thraciū mi-
 serat, pacis conditionibus aliquot in reip. utilitatem reco-
 gnitis, ipsa rectē firmata domum redijt. At cum paulō post
 Roma Antonij legati literis Patres intellexissent, multorum
 sermonibus cōfirmari Iulij permissu Cæsare ad suum in Fla-
 minia regnū propediem reuersurum: proximo Senatus con-
 sulto rescisso literæ sunt ad legatos ab Senatu datæ, ut quic-
 quid possent, de Cæsaris ditione reip. addere capereq; festi-
 narent. Ea re euenit, ut Meldulam in Arimineni agro, &
 Tosinānū in Foro Corneliensi, pagos muris arcibusq; cō-

munitos, missi ab legatis equites ad reip. imperium libentissimi adiecerint. Post hæc Angelus Episcopus Tiburtinus, qui Alexandri legatus aliquot annos apud rempub. fuerat, eoq; mortuo Romam redierat, iterum missus Iulij Venetias venit eodẽ legati nomine. Is primo aduentus sui die saluere ab Iulio Lauredanũ Principẽ & Patres iussit humanissimis amantissimisque uerbis: eisq; gratias ingentes agere illũ dixit, quod in se iuuando, ut Pont. Max. legeretur, multum operæ studijq; contulissent: plurimũq; ex ea se re debere Senatui, libenter profiteri, neq; unquã eius officij memoriã abiecturum: amare in super sua sponte Venetã ciuitatẽ, remq; pub. optimis utentem & institutis et legibus: itaq; omnia ei omni tẽpore tributurum, quæ ex dignitate sua tribui amicissimis hominib. possint. Hoc sermone habito, appellatis suo nomine Patribus, quibus cũ priore legatione assueuerat, discedit, mandata reliqua, quæ longioris essent moræ, in aliã se differre diẽ pronuncians. Ea dies ubi uenit, secreto apud illos, Decemuirũ adhibitis magistris proponit, uelle Iuliu et petere, uti Ariminũ & Fauentia, quæ intercepterint de Romana ditione oppida, ea ipsi restituantur: rogare etiã, ut ad reliqua recuperanda eum iuuẽt: decreuisse enim, ne ulla Casari turricula, cui imperet, relinquatur, sed omnia eò redcãt, unde recessere. Patres questi, non esse hoc illud, quod ob suã in Iulium pietatem & studium ab eo expectarent, rem ad Senatum deferunt. Senatus censuit legato respondi oportere, quod Ariminum & Fauentiam resp. ceperit, ea ab Casare homine importunissimo crudelissimoq; cepisse, Iulio ipso, antequã Pontifex Maximus fieret, hortante, factõ autẽ permittere atq; assentiente: eaq; oppida, uti à uicarijs obtineri solita, remp. modò sua fecisse, reliqua non attigisse: quæ si uoluisse,

luisse, nõ fuisse difficile capere, atq; retinere: eorũ duorum oppidorum nomine se uicarian Romanæ reip. uelle esse, uti priores domini fuissent. quid in eo Iulius amitteret? quare, ea sibi esse retinenda statuisse. quod ad eum ad reliqua iuuandum attineret, suas omnes copias atq; opes polliceri: eis ille tanquam suis uteretur. Hæc responsi lex. Illud autem, hortatorẽ Iulium eius negocij fuisse, uerissima Senatus oratio fuit: nam cum apud Iulium Antonius legatus Pij Pontificis regno in eum sermonem esset ingressus, ut de Casaris iniustissima Flaminie possessione quereretur, autor reip. eius magnopere consilij Iulius fuerat. Iis de rebus sæpe ultro citroq; datis ad legatum Romam literis et acceptis, Iulio à sententia non recedente, affirmante interdum potius, quoniam sibi ad bellum cum rep. gerendum uires non suppetere, se à Christianis regibus auxilia contra eam imploraturum, quos sciret Romanæ reip. opes eorum egenti nunquam defuisse. Antonio autẽ legato ipsum illum ab eo nondum Pontifice habitum secum sermonem repetente, atque ut eius reminisceretur, ab illo postulante, cuius omnino rei Iulius satis idoneam asserre excusationem non poterat: tantum inquebat, quæ nõ Pontifex dixerit, ea se expendere nõ oportuisse. Annus ad exitũ labitur: itaq; prima insequentis anni die Antonius oratione apposita et leni Iuliu satis hilarẽ aggressus familiariter petijt, ut quoniã ea die clientibus atq; amicis dari munera consueuissent, ipsi dono reip. tam illi dedit, tam affecta atq; amanti daret, ut Ariminum & Fauentiam eo libente obtineret, quo ipse uellet nomine. Ad quæ subridens Iulius ita respondit: Ageret ipse cum rep. ut Toffinianum, quod esset in Fori Cornelij finibus, postremõ captum, ante omnia restitueret, post id de Arimino atque

Fauntia peteret, aliquid fortasse impetraturum. Hoc Iulij sermone ad Senatum Antonij literis celeriter perlato, dum de eo Patres consulunt, resq; altercatione magistratum ex die in diem rejicitur, Angelus legatus literas Iulij Patribus reddit: quibus literis omnē illis spem Iulius adimit, aliter inter se remq; pub. non posse conuenire, quā si ablata restituantur: id ni fecerint, Deos se et homines in auxilium uocaturū, atq; ad omnia descensurū minatur. Tum uerò Patres magnopere turbati, idq; se ab Angelo magis, quā ab Iulio agnoscere, qui de Senatus in illum uoluntate perincomodē saepe scripserit, cum moderatius atq; sedatius agere debuisset, Iulijq; animū, quem quidem cum iracundum per se, tum calumnijs maleuolorū incitatum et succensum, restingui bonis uerbis oportebat, digna atq; indigna cōgerens malis persuasionibus inflammasset. eoq; magis indignabatur, quod omnia, quæ in Senatu secreto agitabantur, idem cognoscere modis omnibus nitebatur, dabatq; operam ut ea quamprimum Iulius intelligeret, odiosasq; ad eum literas dabat. Illud etiā Patribus ad hanc molestiam accedebat, quod Iulius suum hominem legatum ad Aloisium regem Galliae miserat questum de reip. iniurijs, auxiliaq; contra illam postulatū: idemq; apud Maximilianū per oratoris ipsius scribā Iacobum Bannisiū Roma missum fieri procurariq; mādaue rat, scriptis ad eum literis acerbioribus ea de re, decimamq; fructuum ex sacerdotijs Germanicis, quā quidem Maximilianus ab eo magno studio petierat, ultrò illi deferens, si se inuenerit. Apud quē utrunq; Senatus ab legatis reip. facti excusationē afferri iussit: se Ariminū & Fauntiam nō ab Romanis Pontificibus, sed ab latrone omnium teterrimo auertisse: alterum, ne à Florentina ciuitate, sibi propter recentē

Pi-

Pisani belli memoriam inimicissima, quæ eò suas copias miserat, interciperetur: alterū, permutatione oppidi cum eius regulo facta in reipub. finibus. ea oppida ante Cæsarem per uicarios obtineri cōsueuisse: si se illorum uicarium fieri Senatus uelit, nihil noui petere: id pro eius plurimis in remp. Christianā meritis æquū esse ei tribui, quod saepe alijs nihil merentibus sit datum: neminem in Flaminia uicarium, neq; ad eam ipsam reliquaq; Romanæ ditionis oppida defendenda firmiorem, quā Senatus sit, neq; qui maiori illi usui, si res exigat, possit esse, hac Iulium tēpestate habiturū, quæ nā inuidia sit, quod temerè cuilibet, ac sine ullo usu condonatur, id & præteritis reip. promeritis & spei futurorū, cum se occasio dederit, prouentuum & cōmodorum pernegari? Ipsum præterea Iulium suaforem Senatui per legatum abripiendi ab Cæsare Flaminiam extitisse: post id, præter illud, cuius ipse hortator fuit, nihil noui accidisse: ut nō tam Iulius habere causam, cur à sententia recedat, quā quonā modo reipub. noceat, quærere ac meditari uideatur. petere itaq; remp. ab Aloisio quidem, ne fœderis religionē, quod ei cum Senatu est, propter Iulium tam iniuste se effrentem uiolet: à Maximiliano autem, ut amicus reip. quæ finitima illi est, atq; beneuola semper fuit, bona in causa malit esse, quā Iulio, qui longè ab eius regno abest, in periniqua, si fides inter homines atq; constantia suum ius obtineat. qua accepta excusatione, uterq; à se reip. causam apud Iulium defensum tri liberaliter pollicitus, Senatum paulò quietiorē reddidit. Illis diebus, propterea quod Nicolao Ursino, qui Raennæ erat, reipub. copiarum præfecturæ tempus explebatur, ob eius fidem atq; constantiā, quod à compluribus ciuitatibus & regibus, ut ipsorum stipendia faceret, magnis pollicita-

R

tionibus inuitatus, temp. descere noluerat, per triennium imperatorii ei nomen cum stipendio annuo auri librarum quingentarum Senatus dandum censuit.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE
LIBER VII.

ODEM ferè tempore, quòd Vincentius Naldius Fauentinus, magna in oppidi finibus gratia, omne studium & diligentiam adhibuisset, ut Fauentia in deditiõne potestatemq; reipub. redigeretur, ei militiæ insignia cum ueste aurea, auriq; libræ viginti sunt à Patribus dono datæ, tum quinque in annos singulos cõstitutæ pensionis nomine, immunitate omnium rerum, quam hæredes eius sequerentur, addita: primis quoq; proximi ordines militum belli tempore promisi: eius etiam propinquis quatuor uictus annuus attributus. neq; multo post eadem honestates, donaq; totidem, quot in Vincentiũ Senatus contulerat, in Dionysium item Naldium eius consobrinum sunt collata: Aestate uerò inita cum Guidus Vbaldis Iulij suasu Franciscũ Mariam, sororis suæ filium, cui fuerat pater Ioannes Iulij frater Senogalliam obtinens, adoptauisset, eam adoptionem Iulius de collegij sententia magno studio cõprobauit. qua una quidem re suam in Venetos iracundiam iniustorem reddidit, cum uideri posset, quod illis iuris in Romanæ reipub. oppida tam obstinatè pernegaret, suis facile propinquis tribuisse. Maximilianus autem suscepti paulò antè reipub. apud Iulium patrocini planè iam immemor, duos legatos Venetias misit, qui Senatum hortarentur,

tur, uti Iulio Fauentiam atq; Ariminum restitueret: eam in primis curã ad se spectare, suiq; esse muneris Romanæ reipub. Pontificisq; rerum procuracionem: id si nolit, causam ad iudicium remittat: se curaturum, ut item ab Iulio remittatur: quòd si se arbitrum uelint eius disceptationis facere, se non recusaturum, & pro rei æquitate sententiam laturum. Iis legatis Lauredanus, consulto Senatu, cum omnes eius rei causas, quas quidem Maximiliano ciuitatis legati antea ostenderant, enumerauisset, unum modò respondit, reip. ius illis in oppidis, satis esse clarũ atq; notum per se: eiq; nolle Patres id in ambiguum uertere. Eo responso accepto, legatorum alter Romam discessit, altero apud Senatũ relicto, eiq; sumptus publicè factus, quoad apud Patres fuit. Iulius interim arcem Foroliuianã, auri libris centum quinquaginta, quas ad Cæsare acceperat, Remiro præfesto tradidit, unaq; oppidum obtinuit, cum antea Cesenam & Corneliũ Forum ipsæ propè artibus suæ potestatis fecisset. Præfectus arcis Foroliuianæ cum Cæsaris suppellectili Venetias uenit. Post hæc inter Aloisium Gallorũ regem & Maximilianũ fœdera sunt firmata, cum de eo per legatos diu multumq; disceptauissent. quibus cõfectis Ioannẽ Lascarem Byzantiũ Aloisus iterum ad Senatũ misit, qui diceret, hortari sese Patres, ut aliquã cum Iulio inirent ad concordiam & consensionem uiam: qua inita unanimi omnes studio ea de bello Thracio cogitare possent, quæ iam pridè cogitanda atq; agenda sunt. adderet & illud, sibi cum Maximiliano cõuenisse, pacemq; & beniuolentiã inter ipsos esse constitutã, nõ illam quidem, ut cuiuspiã nocerent, sed suarum utriusq; rerum & regnorũ tuendorũ causa. Patres auri libra in sumptũ mensibus singulis legato regio à quæstoribus dari iussa, nihil se fecisse re-

liqui dixerūt orando, pollicendo, uti Iulium placarent: descendisse enim etiam ad illud, tamen si Alexander Fauentia, & reliqua oppida Caesari libera immunitaq; dederit, uelle tamen se stipendiarios Romanae reipub. fieri, Fauentiae Ariminiq; nomine: legem ipse stipendiorum diceret, nihil se recusaturos, auroq; Veneto recenter signato annis omnibus ea libenter persoluturos: neq; quicquā tamen profecisse. ceterum letari se, duorum tantorum regum animos ab odio exerceendo ad pacem & beneuolentiam esse conuersos. uerum, propterea quod in foedere, quod reip. cum Aloisio intercedebat, caput unum erat eiusmodi, neutri sine alterius uoluntate foedus ullum cum rege ullo facere licere, scire Patres cupere, cur de eo rex nihil antea Senatui significauisset. Ad ea legatus cum aliquandiu siluisset, tandem se scire nihil respondit, nisi unum, ei foederi tempus quatuor mensium esse praestitutum, quos uterq; uelit, sibi socios & foederatos nominandi: itaq; posse adhuc quidem regē ei foederi inserere remp. Qui legati tamen sermo Patrum animos, quibus quidem ea pax Senatu nō appellato confecta, suspitionē haud paruam afferebat, nihil leniit. Post haec Decēuiri certiores facti serui indicio, qui ab eo uapulauerat, Hieronymū Tronū (qui bello Thracio Naupacti arcē, quā reip. nomine custo diebat, hostibus tradiderat, eamq; ob rem exul aliquot annos fuerat) id quod fecerat de tradenda arce, precio accepto fecisse: Tronum ab exilio domum redeuntē in uincula cōiecerunt, pauloq; post quaestione habita, ē superiore curiae porticu, quae in foro est, inter rubri lapidis columnas recte suspensio carni fixa gulam fregit. Atq; ultimis ferē anni diebus Ioannes Pisaurū obtinēs Matthaei Teupoli filiam duxit uxore, nuptijs in urbe per legatos institutis. Tum literae ex Hispania ad Senatum

natum uenerunt, Isabellam Reginam Ferdinandi uxore magno animo excellentiq; uirtute foeminam, ē uita excessisse: eiusq; generū Philippum Maximiliani filium, in Belgis regem, testamenti tabulis permagna Hispaniae terrae parte auctum fuisse. quibus duabus de causis Vincentius Quirinus, uir in philosophiae studijs clarus, ad Philippū legatus à Senatu lectus est, ut illi & de socrus morte reip. molestia ostenderet, et de regni accessione gratularetur. Pauloq; post Hercules Ferrariensiu dux item moriens Alphonso filio regnū reliquit. Erat in celeberrima urbis regione ad Riuumaltū domus reip. per ampla, quae antiquitas à Germanis mercatoribus incoli consueuerat: in eam illi cuiusq; modi res, quas quidem uendere cuperent, aduectas suis ab oppidis inferebant, & ciuitati emendas proponebant: quasq; in urbe ipsi coeuebant, ut in Germaniam conueherent, eodem congerebant, quoad essent deportandae. Ea domus, ut erat mercium omnis generis plenissima, insequentis anni initio magna cū plurimorum honestorum hominum iactura cōflagrauit: quā tamen domū illo ipso anno ciuitas à fundamentis, fornicibus inaedificatā, ne ignis nocere posset, magnificentiore multo forma comodioreq; restituit. Eiusdem initio anni Bartholomaeo Liuiano, qui à reipub. peracto stipendiorum tempore, Patribus nō permittentibus discesserat, ut illatas suae in primis genti, reliquisq; Romanis principibus ab Alexandro atq; ab Caesare caedes & uasitātē uindicaret, Hispaniae regum militiā fecerat, iterū recipi postulanti, praefectura equitum, cū stipendio annuo librarū auri centū quinquaginta, est à Senatu data. Cumq; Cesenae, Forliuij, Fori, Cornelij legati apud Iuliū questi essent, se à Venetis magna agrī parte spoliatos, angustijs uti finibus, atq; inopia multarum rerum

premi, Iulius per Guidum Vbaldum Antonio legato proposuit, si Senatus eos fines sibi restituat, de Fauentia atq; Arimino se deinceps uerbum nō facturū, rei q; pub. oppida illa in omne tempus uti retineat, permittitur. Ea Guidi Vbaldi oratione Antonij literis ad Patres perlata, Senatus, ne cuiuspiam obstinator uideri posset, Antonio rescripsit: si ei Iulius fidem faciat, ita fore, uti Guidus Vbaldus ei dixit, se fines illos restitutorū, legatos q; quos creasset octo ad illū missurū, suū q; in eum studiū et obseruantia praestaturū. Quo responso accepto, Iulius et Antonio de Arimino atq; Fauentia liberaliter est pollicitus, et magnā se ex eo uoluptatem cepisse, apud suos familiares pra se tulit. Senatus de eo certior factus, oppidula decem numero cum eorū finibus uti Iulio restituerentur, censuit: in quibus Cesenae portus, qui est in maris littore, Sauinianū, Tosinianū, Archangelianū fiere. Iis Iulij internuncio, quem ad id in Flaminia miserat, per legatos recip. restitutus, Iulius rem ad collegium deduxit, laudatus q; ab omnibus, quod se ad concordiam cum Senatu dedisset, magnū sui consilij fructū tulit. Vnus Franciscus Soderinus Cardinalis, cum et ipse Iulij uerbis honorificis extulisset, addidit, eō se magis illum laudare, quod quemadmodum fines illos recuperauisset, ita etiam Ariminū ab eo atq; Fauentia breui recuperatū iri cōfidebat. Legatio postea, de qua supra dictū est, Romā missa ab Iulio libentissimo recipitur: ij fuerunt, Bernardus Bembus pater meus, Paulus Pisanus, Hieronymus Donatus, Nicolaus Foscarenus, Andreas Venerius, Andreas Grittus, Leonardus Mocenicus, cuius pater Ioannes Venetorū dux fuerat, et Dominicus Triuisianus templi Marci procurator. Eius legationis Bernardus Bembus propter etatē principem locū tenuit. Andreas Grittus

et

et Nicolaus Foscarenus è sexuiris, qui principi assident, legationem inierunt. Antonio autē, cum diu Romae in ea legatione fuisset, rei q; pub. singulari suo studio atq; prudentia magnopere satisfecisset, domū est reditio permissa. Atq; haec Vere medio eum, quē diximus, euentum habuerunt. Aestate uerò inita, Alfonso Atestinus, ut Lauredanū Principem et Patres regni sui initio saluaret, magno comitatu ad urbem uenit, honorifice q; acceptus, et auri libra diebus singulis in sumptum à Senatu donatus, graui cum Patribus beneuolentiae foedere amicitia q; arctiore cōstituta, domum redijt. Patres sub haec de aduentu in Italiam Maximiliani, qui Romā uelle ire dictitabat, ut Imperij insignia à Pont. Max. acciperet, saepe consulti, eius legatorum postulatis amicē et beneuolē sunt polliciti. Decembri demum mense, de confectis ab Aloisio Gallorum rege Ferdinando q; inter se foederibus cognouerunt: quae omnino res susceptam ab illis iam antea de Aloisij in sese animo suspitionē facili auxit, propterea quod is nihil antē de ea quoq; re Senatui significauisset. Ferdinandus quidem per legatū suū Patribus ostendit, propter noua illa inita cum Gallorū rege foedera, nihil se de uetere sua cum ipsis beneuolentia diminuere, quā non retinere modō atq; alere, sed augere etiā studijs atq; officijs in dies singulos cuperet: nullos euentus eam sibi mentē erepturos. Anno insequente, ob nōnullos mare Aegēū atq; Ionium, demum etiā Adriaticū nauigantibus infestum reddentes piratas, Senatus quā plurimas triremes non uno tempore armandas curauit: quibus à triremibus capti aliquot, latrociniōrū poenas recip. dederunt. Eo tempore Tunetis regis legatus ad Senatū missus, equos mirae pernicitatis more Punico ephippiatos quatuor, aquilas q; aucupio idoneas totidem, et canes uenaticos

R 4

Patribus dono attulit, petens, ut naues longas ad mercatum eò mitterent: uelle enim regem suum amicitiam cum rep. instituere. Is legatus liberaliter acceptus, domumq; cum muneribus remissus, optimã in regem ciuitatis uoluntatem reportauit. Etiam Norimbergenses, ampla & florens atq; in primis libera suiq; iuris in Germania ciuitas, missis ad urbẽ legatis, exemplum Venetarum legum à Patribus petiuerunt: uelleq; sese eis uti legibus ostenderunt: quod quidem illis Senatus frequens concessit. Petente autem ab Senatu arroganter Baiafete rege, ut Alexium in Illyrico insulam bello Thracio captam sibi restitueret, obstinatis eius atq; assiduis postulationibus Patres uicti, ne is pacem, quam cum illo fecerant, si rejiceretur, frangeret, ab Alexio incolis omnibus emigrare iussis, alijsq; in locis collocatis, rebus asportatis, arce diruta, eam inanem atq; uacuam importuno regi relinquendam censuerunt. Erat paucis ante id Senatusconsultum diebus Marcus Antonius Sabellicus, qui res Venetas conscripsit, ipsa in urbe mortuus: laudaueratq; illum Egnatius. Quoniam uerò ciuibus Venetis, qui tunc in Aegypto mercaturã exercebant, multa incommoda rex Alexandrinus intulerat, auctis præter morem Indicarum mercium precijs, ipsorũ bonis ui direptis, aliquot in uincula coniectis, Senatusq; ea de re per legatos apud regẽ questus fuerat: regis legatus ad Senatum uenit eius controuersia dirimendã atq; cõponendã gratia, Tanguardinus homo Hispanus, qui multos annos Alexandria fuisset. ei est sumptus de mercatorũ pecunijs equis portionibus aestimatis datus. E Gallia etiã ab rege literæ, Iulij literas ad Senatum datas attulerunt, quibus literis, quo ad Iulius uiueret, Ariminũ et Fauentiam retinendi reip. facultas dabatur. Eas literas Iulius ad regem miserat, ut per illum

illum Senatui redderentur, quo maior autoritas intercederet, quòd intelligebat, illarũ scripto multò minus se prestare, quàm id erat, quod pactus cum rep. fuisset, legatoq; ipse Veneto suamet oratione cõfirmauisset. Id ubi Patres de legato regio intellexerũt, magna eos indignatio tenuit, ingrato animo esse Iulium prædicantes, nullaq; cõstantia, qui tantis receptis finibus, tot ad se missis una legatione ciuibus, quot nemini unquã externo, tam insignibus in illum ciuitate functa officijs, tamen nunc cõditionibus à se uno postis nõ stet, nisi tenuissima ex parte, atq; eius quidem partis rege inter-nuncio, ut illius autoritate res, quemadmodũ quidem uult, minore negotio transigatur. Eas ob regis literas coacto biduum Senatu decernitur, literas Iulianas non esse accipiendas. Ferdinandus interea rex classe Neapolim aduentabat, ut, quoniam ad Philippum generũ omnis propè Hispaniæ nobilitas cõfluebat, atq; ipsum pristina populorum gratia, dignitasq; apud eas nationes destituebãt, id in regnũ se conferret, cuius ille patriceps nõ esset. Eam ob rem Patres Georgium Pisanũ, Marcũ Dandulũ legatos creauerunt, qui Neapolim ad Ferdinandũ proficiscerentur, de eius in Italiã aduentu gratulatũ. atq; is nequedum Neapolim attigerat, cum Philippus in Hispania, quò socru mortua mari è Belgico uenerat, pituita interijt. ita sunt magna incepta spesq; ingentes unã cũ uita iuueni abruptæ. Eam ob filij mortẽ Maximi-lianus pater suum in aliud tempus Romanum iter dissiulit: quicq; iam præmissi ab eo in Alpibus Germani erãt milites, domũ reuocati redierũt. Iulius autẽ, qui omnes suos conatus eò intenderat, ut oppidum Bononiam in suam ditionem atq; imperiũ reuocaret, cuius quidem oppidi regnũ tametsi Romani iuris esset, à Ioanne tamen Bentiuolo obtinebatur,

cōparatis rebus omnibus, quæ ad bellum usui essent, Roma cum exercitu & collegio in Flaminiam æstate iam confecta discesserat, ut illum oppido expelleret. quod omnino longè facilius, quàm hominū opinio ferebat, propter ingens ciuitatis in illum odiū, adductis in fines oppidi, quas et ipse habebat, et ab rege Gallo acceperat, copijs, mense Octobri est affecutus. Ea illi de re ab Dominico Pisano legato, qui Antonio successerat, reip. nomine gratulatio est facta: tametsi ipse quoq; Iulius suum tabellarium cum literis ad Senatum miserat, quæ illū ijs de rebus docerent. Vltimis anni diebus, propterea quod sepe fiebat, ut qui impetrare magnam aut difficile rem aliquā à magistratibus cuperēt, regū et Pontificū maximorū legatis uterentur, qui eos Principi Patribusq; cōmendarent, interdum etiā ipsorum regū principumq; ciuitatū ad urbem uenientū patrociniō nitebantur, quorum auctoritati Patres propè negare nihil poterant: Senatusconsultum factum est, cui quid à Patribus impetrare sit necesse, is neq; uirum principem, neq; legatum adhibeat, cuius commendatione apud eos niti possit, pœna pro genere hominū ijs, qui Senatusconsultum neglexissent, constituta. Primis uero ineuntis anni diebus Petrus Barotius Patauinorum Episcopus moritur, uir politioribus literis & sacrarum ac multarum disciplinarum doctrina insignis, moribus, uitāq; sanctiore, quiq; subleuandis egestate pressis ciuib. sacerdotij sui fructus omnes largiebatur, ut unius illius liberalitate nō parua oppidanorum pars uiueret: itaq; mortuo neq; numi neq; supellex preciosa ulla inuenta, præter bibliothecam. eas obres sepulchrum ei marmoreū in templo Patauino faciendū publica pecunia, Patres conscripti censuerunt. Pauloq; post cum ciues plurimi Ligures emigrare domo, atq; urbē uelle

incolere sese Patribus ostendissent, modò tuti publicè fierēt, si quid in Venetos Ligur quispiā deliquisset, sua bona eare non teneri: Senatusconsultum factum est, quo eis ciuitas atq; securitas est data, navigatione mercaturæ causa in Orientem excepta. Sub idem tempus Aloisio Gallorum rege in Italianam properante, ut Genuensium ciuitati, quæ ab eo defecerat, seseq; in libertatem uindicauerat, bellum inferret, Dominicum Triuisanum, Paulum Pisanum Patauinorū magistratum Senatus legatos ad regem de aduentu gratulatū misit. Ille autem recepta paucis diebus Genua Mediolanum se contulit, ibiq; cum legati conuenerunt. Sed cū in Galliam transalpinā rediens apud Astam cognouisset Ferdinandum regem, qui Neapoli classe in Hispaniam reuertebatur, ex itinere Genuam appulisse, conuenireq; se cupere, ei præstō ad Saonē oppidum fuit, magnoq; illum honore excipiens, cū unā dies aliquot fuissent, Ferdinando abeunte ipse in Galliam profectus est, legati domū reuerterunt. Eum ob Aloisii tam celerem in Italianam aduentum, cū illum, si inimico esset in rempub. animo, non longinquitas itineris, non reges interpositi, nō deniq; Alpes moraturæ uiderentur, quin, cū uellet, in ceteriorē Galliam paruo negotio traiceret: tum etiā quod rumor increbuerat, Maximilianum in Italianam cogitare: ne resp. ad eiusmodi casus imparatior offendi posset, Senatusconsultum factum est, in Veronensiu finibus eorū qui arma ferre possent, certus agrestium hominum numerus cōscriberetur, qui rei militari assuescerent: ijsq; immunitas reliquarū rerū daretur, quo paratiores ad obeunda belli muneris essent, et cū uocaretur ad signa, euesugio cōuenirent. Ea militū ex agris deinceps institutio ad reliquos reip. fines, ut est usus omnium rerum magister, breui permanuit: itaq;

nunc quidem cuiusq; oppidi uici, pagi; partem habent suorum, qui ei rei studēt, ut armati paratiq; sint, nullo ut interposito temporis spatio ad bellum prodire, rei; pub. celerē nauare operā possint. hosq; omnes uno nomine milites pro ordinibus appellauerūt. Rex post hæc Alexandrinus cōtro uersis, quas habebat cum rep. sine factō, ad iustitiā et æquitatem sese dedit: itaq; triremes ad mercatum eō remissæ cum magistratu Veneto, qui Alexandria morā traheret, cumq; legato regio, de quo supra dictum est: cui proficiscenti uestis aurea cum preciosis pellibus, auriq; libr. æ decē sunt à Senatu dono datæ: comitatuiq; eius omni indumenta honestiora tradita. Interim à Vincentio Quirino legato, quē ad Maximilianum Patres miserant, acceptis sæpe literis significabatur, Maximilianū spreta, quam superiore anno fecerat cum rege Gallorū, pace, neglectisq; foederibus, quibus illum non stetisse conquirebatur, de Germaniæ consilio statuisse, in Italiam cum exercitu accedere, ad speciē ut tutō Romā se conferret, re, ut Mediolani regno illum eiiceret. Senatus nouis equitatus et peditatus copijs munire remp. decreuit: itaq; præfecti sunt equitū adlecti quamplures, in ijs Vitellius Tifernas, et Guidus Vainus è Cornelij Foro cum militibus sexcentis, equitibus quinquaginta ambo: Iacobusq; Siccus è Gallia Cisalpina, et Lucius Maluetius Bononiensis, cum turma equitum uterq; grauioris armaturæ centum: tum, ut milites numero ad decem millia conscriberentur, latū, qui sub tribunis et centurionibus in castris uersarentur, quiq; per oppida præsidij causa disponderentur, ad quinq; millia. equites etiā leuioris armaturæ tercentū quadraginta Nauplia et Zacyntho accersiti urbano in littore, quō appulerāt, à magistratibus iustrati, stipendio accepto se Taurisum contulerunt.

runt. Iis rebus confectis, Maximiliani legati tres ad urbem ueniunt postulatum: propterea quōd rex eorum iter haberet nullum aliud, uti Romā, quō eundum illi erat, per fines reip. regi exercituiq; regio itineris faciendi Senatus facultatem daret: recipere Maximilianū, fidemq; suam in eo interponere, sese sine maleficio atq; iniuria per eos fines iter facturum, exercitumq; ducturum. quōd si propter eam, quam haberet resp. cum rege Gallorū, amicitiam, Senatus id se minus rectē posse facere existimet, monere Patres Maximilianum, atq; aperte profiteri, nullam esse in eo rege fidem, nullam constantiam: id se esse sæpenumero expertum: itaq; rectius facturum Senatū, si nihil in illo sibi præsidij putet esse constitutum: sese Patribus foedera, quæ pepigerit, uita sua diligentius seruaturū. Ea re ad Senatum relata, cum plures sententiæ dicerentur, essentq; nonnulli ex magistratibus et principibus ciuitatis, qui Maximiliano credi oportere cōtenderent, uicit tamen ea sententia, quæ legatis in hunc modum uti responderetur, censuit: Si Maximilianus pacatē stinēq; exercitu uelit iter facere, remp. ei quod peteret libentissimē concessurā, legatosq; missurā, qui illum exciperent, omnibusq; honoribus prosequerentur: sin cū exercitu profisciscatur, à pace, quam cum rege Gallo habeat, nō posse discedere Senatū sine perfidiæ cirimine: itaq; nihil ei permissurum. Atq; his ipsis nondum ab urbe profectis legatis, Gallorum rex nouam legationem ad Senatum misit, mentē ac uoluntatem reip. si Maximilianus ei bellū inferat, sciscitatum: magno enim timore afficiebatur, propterea quōd fama uulgauerat, Germaniæ populos Maximiliano ingentes copias subministraturos, ne ab eo tanta in re tam unanimi illarum nationum consensu Patres perterriti deficerent, aliorū mo-

res hominum, ut plerunq; sit, suorum morum modio atque consuetudine metiens. Senatus autē omnes reipub. facultates legatis ad regem defendendum est pollicitus: quaeq; Maximiliani legati à rep. petiissent, quod ad illa responsum habuissent, amico eis animo aperuit. Patres post hæc uenientē ad urbē Nicolauū Ursinum imperatorē ab ipsis accersitum, ut cum eo et Liuiano & Carraciolo, qui utriq; iussu eorum uenerant, de bello consilium caperent, ei obuiam in nauī Bucephalio profecti ciuitate circumuecta exceperūt: insequentibusq; diebus, quibus in locis Maximiliano, quāq; ante diē copiae reip. essent opponendae, unā cum his constituerunt: eosq; euestigio reuerti, & quam quisq; partem reip. finium tuendam suscepisset, ad eam illum contendere iusserunt. certiores enim facti tractari arma in Maximiliani finibus, militēsq; pluribus in locis cogi, nihil sibi reliqui ad exercitū comparandum, copiasq; partiendas fecerunt, ut in tēpore occurrī posset. Vbi Maximilianus de legatis suis cognouit, nolle Senatum ei armato per fines reip. iter dare, Vincentiū Quiuiniū ab se dimisit. profectus ille cum in primis reip. finibus sedisset, ne iniussu Patrū propius accederet, Senatu permittente domum rediit. Patres tametsi Decembri appetente mense multis uerisimile nō fieret Maximilianū Alpes esse cū exercitū traiecturū, tamen Georgio Emo legato ab Senatu declarato, qui in fines Veronensium cum copijs accederet, eo se ab latere celeriter munire decreuerūt: praesertim quod intelligebant, Germanorum militum certam iam manū aduenire, ut illis ex Alpibus se demitteret. quae quidē manus nequedum munitis itineribus & saltibus facile traiecit, sine ullo tamen reip. maleficio, pacatāq; in Mantuanorum se fines contulit. ii erant milites circiter mille ducenti. Paucisq; post die-

diebus cum nullo accepto in Italia stipendio domum redire statuissent, Emusq; interea legatus exercitu adducto itinera clausisset, ut reuerti eius uoluntate sibi liceret, ab eo petierunt. ille armis depositis iter facere iussit. Sed cum iisdem in locis atq; in Vicetiorum saltibus anno insequente inito Germani saepenumero se ostendissent, ut in fines reip. irrumperent, omnino neq; in eo perfererunt quicquā ipsi, neq; à Venetis ulla est res paulo illustrior gesta: neq; oppidum quodpiam nobilius captum, aut caedes aut fuga hostium memoria facta: tametsi Aloisius rex, qui saepe Senatū per legatos oratione magnifica confirmauerat, sese eum nunquā deferturum, ipsum etiā, si necesse sit, reip. auxilio uenturū, Trulium cum copijs in castra Veneta misisset, & Senatus Andream Grittum legatum magna cum manu eodem accedere iussisset. Nam cum duos uno tempore legatos Senatus creauisset, Grittum et Georgium Cornelium, ut alter in Rhetos, alter in Carnos proficisceretur (inde enim etiam in reipub. ditionē uelle perumpere Germanos literis nuncijsq; afferebatur) ijs uti sorte imperia partirentur, Patres permiserūt: ita Gritto Rheti, Cornelio Carni prouincia obtigit. atq; in Rhetis quidem hunc unum res euentū habuerūt, ut repressi et repulsi saepe hostis ex reip. ditione atq; imperio nullū sibi iter patefecerint, nihil omnino ceperint, amiserint autem potius ultimis belli diebus montanū oppidulum Agrestā. at in Carnis, quā nibilo fecius Germani aditū in reip. finem tenuerant, Liuianus, qui exercitui praerat, et Cornelius legatus, rem sanē publicā nauiter atq; feliciter gesserunt. Nam cum mense Februario rumor increbuisse, hostiū nō paruā coactā in Carnis manū eo ab latere bellū illaturā aduenire, Daniel Dandulus Feltriā à Senatu missus est, rebus quae

ex usu essent, procurandis, cōmeatuq; exercitui, qui cō uenturus erat, durissimo anni tempore locis impeditissimis subministrando. Gradiscas quoq; castellum apud Sontium flumen arte atq; opere communitum, Iustinianus Maurocenus Senatu iubente iisdem cū mandatis est profectus. Tum Cornelius et Liuianus Bastiano in Alpium radicibus ad Medoa ci ripam sito, quod ad oppidum multis ē reip. finibus exercitum cogebant, iussi cum copijs ad Germanos reprimendos contendere. Interim repentino hostium aduentu, qui per de uia asperaq; Alpium iuga, præcipitesq; decliuitates ferratis pedibus iter consecerant, Centurionem cum militibus sexaginta Clusæ pagi angustias seruante profugisse, Cadorasq; oppidulum ad flumen Plauim, quod ab Clusæ quinq; millia passuum abest, unā cum arce, et Petro Ghisio prætore in hostium uenisse potestate nunciatur. Ea intellecta re in castris, Liuianus celeritate adhibita cū duobus familiaribus ad uicina hostibus loca sese cōtulit speculatū, relicto Cornelio, qui cū copijs paratioribus diurnis nocturnisq; itineribus subsequebatur. In urbe Donatus Legius à Senatu lectus est, qui Ciuidale Carnicum cōtenderet, daretq; operam ne quid in commodi resp. ea in oppido acciperet. In Foroiulienibus autem Hieronymus Saornianus, de quo supra cōmemorauimus, uir egregia fide atq; uirtute, princepsq; ciuitatis, primò paucis cum equitibus è sua familia ad eos fines est profectus, quibus in finibus hostes impressionē fecerant, magnaq; celeriter auxilia reip. conuentura confirmans, earum regionum incolas labētes iam, ad imperataq; Maximiliani facienda pronos, in officio continuit. deinde coactis hominū duobus millibus quingētis, equitatu etiā addito, iter impeditissimum faciebat, ut contra hostes cum legato exercitūq; reip.

illa

illa cum manu se coniungeret. Dum hæc agerentur, Lucas Renaldius Maximiliani legatus ad Senatū uenit illud idem postulatum, de quo antea sepe rex egerat, iter Romā per fines reip. repetens: regem suum propterea uelle armatū incedere, quod se tutum ab suis hostibus aliter fore non confidebat: reipub. nihil ab eo nocitū iri omnibus illum modis confirmaturum: uel Senatus obsides ei daret, no citurum esse illi neminē: hoc si præstet, sine armis regem iturū. Ad hæc Lauredanus respondit: Scire regem, quam propensa semper fuerit reipub. erga Federicum imperatorem patrem suum seq; ipsum uoluntas: quo magis indignum esse, bellum ab eo inferri nō unis reipub. finibus, prædas abigi, castella expugnari: de eo se magnopere conqueri, deosq; testes adhibere, non esse ita de rege meritā remp. sed rem se ad Senatū relaturum, deq; eius sententia responsurū. Nam quod à Cornelio literæ uenerant, confidere Liuianum, propeq; recipere, hostes sibi pœnas citò daturus, Patres respondendi Maximiliani legato tēpus interponere uolebant, dum à Carnis aliquid confecti afferretur. Legato autē focij sunt atq; custodes dati, ne quis eum alloqui possit, cui Patres id nō permisissent. Liuianus adductis ad se militibus mille octingentis, quorum erat dux Petrus Montius, uir magna uirtute, equitibusq; leuis armaturæ ex Epiro propè ducentis, quibus præerāt Palæologus et Busichius: tum ex ijs qui sagittis utebantur, altris ferē totidē, grauiorisq; armaturæ ex ipsius et reliquorū turmis paulò plus ducētis: Saorniani literis ac nuncijs de locorum situ, de hostium numero, deq; belli rationibus admonitus, qui quidē iam aduentabat, atq; ab altera montis parte in trium pontiū loco Germanos obseruare, eisq; occurrere statuerat, prima luce hostes aggredi cōstituit. Is erat Mar

S

tij Calendarum dies. Sed propterea quod nix ea nocte plu-
 ma ceciderat, praeliū in aliam reiectum est diem: quod qui-
 dem secundissimū postridie fuit. Nam cū Germani, redeun-
 di domū itineribus præceptis, ad se ueniri certiores facti, ne
 intercluderentur, Venetos aggredi uiamq; ferro sibi ipsi a-
 perire statuisent, atq; in editiorē proximi uallis partē cum
 impedimentis & tormentis se collegissent numero ad duo
 millia quingenti, ut è loco superiore in Venetos subeuntes im-
 petū facerent (erant autē è Maximiliani comitatu, quāpluri-
 mis centurionibus uiris fortibus interiectis) ipse acie instru-
 cta per niues rectā progressus praeliū audacissimē cōstitit:
 eosq; primò fortiter pugnantēs, post impedimentis exutos
 tormentisq; abreptis, desperatis rebus nō magnopere resis-
 tentes cōcidit, præter illos, qui proiectis armis pacē suppli-
 citer petiuerūt. pauci fuga in mōtes elapsi, ab Epirotis equi-
 tibus eundem casum subierunt, capitaq; sunt eorū in castra
 relata, pro quibus singulis Liuianus pccuniā pollicitus in-
 terfectoris fuerat. ex Venetis desiderati sunt sanē pauci.
 Noctē ea quæ secuta est, exercitui ad quietē data, Liuianus
 ad Germanos, qui arcē Cadorarū custodiebant, amplius se-
 xaginta misit, imperans uti arcē traderent. Ii trium dierum
 spatium ad eam rem sibi dari petiuerunt. Liuianus eorū po-
 stulatione reiecta, ad arcem expugnandā est profectus: quā
 cum diem totum omni misiliū genere, tormentisq; in aduer-
 so iugo positis cōtinenter oppugnauisset, magnamq; propu-
 gnatorum partē interfecisset, muro etiā propugnaculi sub-
 rupto, reliqui postridie deditionē fecerunt. In ea oppugna-
 tione Carolus Malatesta adolescens, saxo ab arce percussus,
 cum nōnullis uiris fortibus interijt. Captiui, qui arcē tradi-
 derāt, unā cum prioribus deditiis, omnes quingenti armis
 cæterisq;

cæterisq; rebus exuti, Liuiani permissu domū redierunt. Ha-
 rum rerum primis in urbe nuncijs acceptis, idem est respon-
 sum legato Maximiliani à Senatu datū, quod superioribus
 legatis Patres antea dederāt; neq; quicquā cum illo de cæde
 Germanorū cōmunicatum. ac, ne quid ei redeunti ab arma-
 tis in Rhético noceretur, comites sunt ducesq; itineris per fi-
 nes reip. attributi. Vbi ex literis Cornelij legati de praelio,
 deq; arcis expugnatione singula ordine ciuitas intellexit, Li-
 uianiq; & consiliū, & celeritas, & uirtus laudari uocibus
 omnium cœpit: Patres, ut & illius animū alacriorē in posterū
 ad belli munia redderent, honorū insignibus, & magnitudi-
 ne præmiorum excitatum, et reliquorū uoluntates accende-
 rent ad bene de rep. promerendum, cum uiderent fortes in-
 dustryosq; uiros ab ea fieri plurimi, præfecturā omnium reip.
 copiarum Liuiano detulerunt. Ea est amplissima post impe-
 ratoris nomē dignitas, quæ pro eorū meritis ab Senatu mili-
 taribus uiris tribui cōsueuit, auctusq; est equitū illius nume-
 rus, qui erat sexcentorū, ad integrum mille. auctū quoq; sti-
 pendium ab auri libris centum quinquaginta, ad tercentenas
 libras: tum decem in præsentia dono datæ cum ijs tormentis
 bellicis, quæ hostes è Germania secum attulerāt, quæq; ipse
 ob rei bene gestæ memoriā à Patribus sibi dari cupere in ser-
 monibus cum legato habitis ostenderat: Caroli autē Malate-
 stæ uxori ac duob. liberis infantibus illa ipsa pensio annua,
 qua is uiuēs à rep. donatus fruebatur, in uictū tradita. Dein
 de cum Patribus nunciatum esset, à Maximiliano copias in
 Carnis cōparari, tum incursiones in reip. ditionē à Goritia-
 nis fieri, quod est oppidū in monte ultra Sontiuū flumen si-
 tum: Senatusconsultū factū est, ut milites ter mille celeriter
 conscriberentur, atq; ad legatū mitterentur. Cæterum quod

erant pleriq; magistratus, qui bellum inferri Maximiliano censebant oportere, atq; in eius fines exercitum introduci uolebant, Dominicus Maurocenus templi Marcij procurator, uir re atq; cognomine sapiens, etate ualde proclinata, erat enim annos natus nonaginta, Patres monere ac rogare cœpit, ne id fieri permitterent: Germaniæ ciuitates, quæ liberae suiq; iuris essent, ægrè ferre à Maximiliano arma contra remp. exerceri, cum pace frui possit: eas easdem, si ei bellum inferatur, molestè id laturas, neq; passuras sui regis nomen dignitatemq; conuelli ac proteri: non magnas esse ab illo iniurias in remp. illatas, de ijs tamen deorū immortalium benignitate pœnas ipsum reip. dedisse: omnem illam in Carnis manum concisam deletamq; esse, Cadoras Clusamq; recepta: in Rhetis nihil amissum, neq; ullam contumeliã acceptam: quòd si eo contenti, inquit, erimus, magnum nos fructum cõtinentiæ laturos, Germaniæ totius beneuolentiam: quæ quidem certè Germania cõmeatibus asportandis, mercibusq; reciprocandis, et rerum plurimarū cõmunicatione ita est coniuncta nobiscū et consociata, ut magni inde proventus in remp. portorij nomine, magnæ priuatim utilitates in omne genus ciuū inferantur. Laudabile profectò esse hostes bello superare, propagare imperij fines: multò autem laudabilius, seipsos cõtinerere ac uincere, iustitiæ, moderatiõnis, grauitatis opinionè apud omnes homines auxisse lateq; promouisse. Bellorū euentus à fortuna plerunq; administrari, quæ fluxa atq; incerta sit: prudentiæ cõsilia stabilè habere exitū, semperq; plus proficere constantia et maturitate, quàm illa impetu usum ex sese præbuerint. Hæc cū senex sapiens dixisset, ardor ille magistratū ad bellum gerendū parumper restinctus est. itaq; nihil latū, nisi uti ea de re Patres

amplius

amplius consulerentur. Alonsus post hæc Ferrariensiu dux ad urbē familiariter se cõtulit Patribus purgatū, quòd suspectus eis fuerat literas nunciosq; ad Maximilianū misisse societate ineundi, seq; cum illo cõiungendi causa, confirmans nihil se unquam eiusmodi cogitauisse: cupere autem et statuisse, unã cum repub. omnem fortunam experiri, neq; ullo tempore à Senatus autoritate uelle recedere. Patres eam orationè auribus libentissimis acceperunt, collaudatūq;, atq; ut omnia summæ beneuolentiæ officia à Senatu expectaret, confirmatum, domum remiserunt. Interim nulla in Rhetico belli cessatione à Maximiliano fieri cognita, in Carnis milites non unis in locis cogi rumore nuncijsq; afferentibus, Senatus suam in illum lenitatem frustra adhibitã sentiens, pri die Nonarū Aprilium constituit, uti bellum omnibus à partibus Maximiliani finibus inferretur. itaq; non legatis modo Gritto et Cornelio Senatusconsultū celeriter est missum, sed omnino etiã Hieronymo Contareno, qui cum classe aliquot triremiū legatus in Istris tunc erat, literæ sunt à Senatu datæ, uti maritima Maximiliani oppida, quã uellet, aggredi capereq; conaretur: se alias paucis diebus triremes ad illum missurum. Senatusconsulto ad Cornelium perlato, uoluntateq; ciuitatis Liuiano reliquisq; principibus declarata, magnū ijs studium, magna omni exercitui alacritas innata est belli gerendi: quã ob rem tormentis muralibus adductis, quòd oppidum Cormonse citra Sontium flumen natura atq; arte cõmunitum, monti enim impositū muro præalto cingebatur, opportunum hostibus receptum dabat, omnibus ad id copijs accefferūt, magnaq; ui aggressi, delecta muri parte, celeriter ceperunt. quod cum diriperetur, Cornelius mulieres omnes uno in templo cõpulsas ab iniuria mili

tum defendit: supellectilemque sacra ipsi ab adytis abrepta fanis et sacerdotibus, restituit. Inde ad arcem expugnandam eodem impetu cum perrexissent, ac tormentis quatere coepissent, a propugnatoribus deditio est facta. Ea intellecta, tria se castella sponte legato dederunt. Portus autem Naonis ciuitas legatos de deditioe ad Senatum misit. eos legatos liberali oratione Patres prosequuntur, ad Cornelium reiecerunt, ut cum illo agerent, cui ea omnia mandauerat Senatus. Cornelius, cum ad illum legati uenissent, oppidum in fidem deditioemque accepit. Eodem tempore Lucas Renaldius a Maximiliano ad urbem remissus cum tabellis regis manu subscriptis Patres adiit: quibus in tabellis certas Maximilianus induciarum conditiones reip. proponebat: quarum erat una, ut annuas secum inducias Senatus faceret, quo tempore de suis cum Gallorum rege controversijs in communi Germaniae concilio disceptari et cognosci posset. Eas Patres inducias legato sese paratos esse facere dixerunt, dum eadem induciarum conditione foederati reip. includantur: neque enim sine ijs quicquam posse conficere Senatum. Renaldius his cum mandatis tantum discesserat, cum, maioribus comitijs haberi coeptis, litterae nuncijsque a Cornelio uenerunt, qui dicerent: Postquam ponte, quae hostes resciderant, in Sontio flumine celeriter confecto, exercitumque traducto, Goritianos duabus maximis uno die impressionibus Liuianus oppugnauisset, qua in oppugnatione centum milites amisisset, uelletque postero die acrius uehementiusque, idem facere, oppidanos perterritos sese ei deditisse. Eae litterae, antequam suffragia inirentur, comitijs recitatae sunt, magnaque ab ijs gratulatio Patribus est facta. Erat in oppido arx, quam milites ducenti custodiebant: ij cum puluere ad tormenta exercenda carerent, neque se arce tueri posse

posse sine ijs considerent, pro eis armamentis reliquoque commatu libras auri quadraginta sibi datum iri fide accepta, quairduo intermisso arcem tradiderunt. ante quos quidem dies Belgradum facta deditioe legati praefectum introduxit: ite namque, Vipaum, admodum elegans et ipsum oppidulum, quod abest ab Goritia millia passuum uiginti lapidas uersus. Contra reuus quatuor triremibus Tergestinos magno animo aggressus, quarum erant duae medij inter bellicas generis atque eas iriemes quibus ad mercaturam ciuitas uititur, quas Nothas appellabant, muros tormentis deicere instituit, qua parte mari oppidum alluitur. Et tormenta eiusmodi tum erant, ut ex aere tota confecta pedes uicenos binos in longitudinem protenderentur, acclinataque in priore naui parte sic, ut caudam malo proxima ore proram contingerent, pilam ferream librarum centum, si nihil impediret, bis mille atque octingentorum passuum spatium impellebant: itaque muris uicina uehementi eos impetu concutiebant. Id tormenti genus Basilium appellabatur: neque sustineri propter pondus, nisi a magnis triremibus, aut a Nothis poterat: duasque in partes diuisum, ut tractari facilius posset, collectione inter se mutua circuuolutum ita introitus coaglutinabatur, ut esse unum et cotinens uideretur, nihilque aeris per spiras admitteret. Ea instituta oppugnatione Duinum maritimum castellum deditur: quatuorque triemes eiusdem, quo priores, generis mixtae a Patribus contra remi classem duplicauerunt: Senatusque ad Cornelium scripsit, si ei esse reip. esse uideretur, cum exercitu ad Tergeste oppugnandum accederet. Cornelius ea de re Liuianum consuluit: ille Contarenum conatus terrestribus adiuuandos esse copijs magnopere existimans, cum tormentis muralibus, quae mari deportanda curauerat, celeriter eo uenit, atque ad Contarenum primum

omnium nauicula perlatus, belli consilijs cum illo communitatis, ad muros oppidi omnibus à terræ partibus demolendos redijt. Inter hæc, propterea quòd Aloisius Gallie rex ualde se cupere ostenderat, ut in eodem, quod secū et cū rep. foedus intercedebat, Ferdinandus rex Hispaniæ participes esset, nouaq; cum illo societas, ijsdem tamen legibus, institueretur: res agitari cœpta hanc difficultatem habuit, ut, quoniam Senatu longum atq; impeditū uidebatur id, quod in priore foedere erat, se nullam pacis conditionē, quæ plerunq; in paruis temporum momentis existeret, posse à suis hostibus accipere, nisi prius, dum eant in Hispaniam tabularij dumq; redeant expectarit, caput illud Patres ita resciscenscebant oportere, uti qui pacem facere uellet, sociorū modo nomina insereret foederi scribendo, ne multorum dierū itinere literis mittendis, et responsis præstolandis, occasionem pacis amitteret. ueruntamen ut id regum uoluntate fieret, tēpus intermitteri placuit, dum id sciri posset, itaq; foederis cōfectio in alium reiecta est diē. Contarenus classe aucta, ad quem etiam naues duas tectas Patres miserāt, quæ muris se subijcere auderēt, ijs ab eo latere oppidi maiore multo impetu percussis, ædificijsq; nonnullis intra urbē dirutis, Liuianus parte altera perforatis deiectisq; oppidi mœnibus tormentorum impulsione non intermissa, Tergestinos ad deditionem cōpulerunt: itaq; pridie Non. Maias unā cum arcē oppidum receptū est, nulla cōditione interposita, nisi ut militibus, qui oppidum atq; arcē custodierāt, recedere armatis liceret. Oppidani, ne diriperentur, libris auri centum quinquaginta exercitui persoluendis, se suaq; omnia redemerūt, Liuiano et legatis procurantibus, quibus erat oppidū nobile diripi permolestum. Eius rei literæ Letitia et gratulatione

ciui-

ciuitatē impleuerunt. Liuianus, Cornelius, Contarenus omnium ordinum studijs certatim laudati, quòd tantam rem tam celeriter confecissent, magnā sunt ex eo uirtutis atq; industriae gloriam consequuti. atq; ijs statim literæ à Senatu datæ sunt, in eam cogitationē incumbere, ut Pifinum, Flumenq; Maximiliani oppida, sub reip. imperiū redigerentur: quorū alterum mediterraneū est, abestq; à litore millia passuū xv i. multoq; maximā inter Istros habet autoritatē: Flumē ad mare positū plurimarū rerū copiā subministrat, estq; illis gentibus et regionibus opportunissimum. Prætor etiam Tergestinis declaratus Franciscus Capellus: arcis præfectus, Aloisius Zanes: Vipao, qui utrunq; munus exerceret, Marcus Antonius Erizus: qui Duino, Nicolaus Baldus: qui Cormonsi, Troianus Bonus, paulò post ad magistratus obeundos in prouinciā abierunt, cum antea Dominicum Gritum qui arcem custodiret, Senatus Goritiā misisset: nam oppido Iustinianus Maurocenus à legato datus præerat. Senatus consulto accepto cum Pifinū, quod est in monte tribus à partibus ualde præcipiti sitū, Cōtarenus classiarios suos, et Liuiani equitatus peditatusq; magnam partem cum tormentis adduceret, castello Treuisa, quod est in uia quinque millia passuum à Pifino, seq; magno animo ad defensionem cōparauerat, ui capto atq; direpto, omnes celeriter ad Pifinenses oppugnandos contenderunt: tormentisq; prima uespera positis, eam muri partē, quæ una ex quatuor adiri poterat, uelle deijcere coeperunt. Id cum mane postro die acrius continentiusq; fecissent, ac portæ turrim propè aperuissent, oppidani una salutis cōditionis impetrata deditionem fecerūt. In eius oppidi finibus castella erāt decemseptē: quorū sexdecim sub reip. ditionem sunt redacta. at cum Vi-

S 5

paum indiligentius custoditum hostes recuperauissent. præfectumq; cepissent, Vipaenses postea, missis eò militibus, iterum capti ac direpti sunt. Præsidio Pisinensibus relicto, Contarenus ad Phanatici sinus insulas se cõtulit, atq; ex Apforo Crespa Vegio reliquisq; plus mille armatis hominibus naues longas conscendere iussit, ad Flumen oppugnandum redijt: cumq; mille passus ab oppido abesset, qui oppidanos uti se dederet postularet misit: si se cingi ab exercitu sineret, quæ postridie affuturũ confirmabat, nõ fore liberã se dedendi potestati. Id cum illi magnopere timerent, pacti ne quid ex suis rebus amitterent, eo die Contarenũ intromiserunt. Ea confecta re, quod erat oppidũ mediterraneũ illis in finibus non postremæ apud Istros autoritatis Postoina, Cornelius et Liuianus eò exercitũ conuerterunt, atq; ad uicinos ei oppido pagos equites leuis armaturæ plus ducentos præmiserunt. Illi præda passim abacta, nullis e Postoina exire ausis, cuius ad muros incursionẽ fecerant, in uico sese proximo receperunt: ibi cum noctu armis positis sine uigilijs quieti se dedissent, hostes Postoina silentio emissi equites circiter centũ quinquaginta, quorũ erant duces Bernardinus Rainicher oppidi præfectus, et Christophorus Friapanes homo ferox acerq; eos inopinãtes aggressi partim interfecerunt, partim ceperunt: paucos in fugã cõiectos noctis umbra occuluit. Ea re nunciata Liuianus maiorẽ hostiũ numerũ ueritus, unã cũ legato Goritiã exercitũ reduxit. Hostibus eo successu elatis, castellisq; omnibus, quæ circũ se amiserãt, nisi ad se rediret, bellũ et direptionẽ denunciãntibus, magnus est ab ijs cõcursus ad legatũ factus, orantib. uti se tueretur, neq; diripi, propterea quod se reip. dedidissent, sineret. quã ob rem nõ paruo armatorũ hominũ numero in Foroiuliensibus celeriter impe-

imperato; atq; ad se adducto, Cornelius ad Postoinam oppugnandam est profectus. Eo itinere nondum cõfecto, iidem illi hostes Postoina egressi, ad Premium municipium, quod est in Tergestinorum sinibus, animati armatiq; id ut caperent atque diriperent, accefferunt. quod cum se magno animo defenderet, forte fortuna ignis tormentorum puluere succenso, omnem locum atq; arcem, qua ex arce propugnabatur, ita corripuit, itaq; scõdauit, ut Ludouicus Contarenus præfectus, Hieronymusq; Saornianus, qui omnibus illis in rebus totoq; bello egregiam operam reip. nauauerat, Premiumq; tunc propè unus defendebat, ne cõburerentur, aut fumo necarentur, sese hostibus dediderint. Legato post hæc et Liuiano Postoinam cum pleno exercitu accedentibus, tormentisq; positis, ubi ea murum quatere cœperunt, Rainicher præfectus, ne diriperetur, se atq; oppidum tradidit: cui statim comites dati, qui illum abeuntem in tuto sifterent. Dum hæc in Istris geruntur, Pauli Licsthenij suasu, prudentis in primis hominis, et recti ac temperati uiri, qui magna erat apud Maximilianum regem gratia, atq; ab eo impetrauerat, ut se ad pacem cum rep. conuerteret, Tridentinorum Episcopus Senatũ per literas certiore facit, cupere Maximilianum inducias cũ rep. facere: quod si nunc eadem est ei mens, quæ paulò antea fuit, mittat aliquem, qui cum ipse regis nomine agere, quæ tractanda erunt, possit. Senatus ea intellecta re Zachariã Contarenũ legauit, qui eò dandis inducijs proficisceretur. Contarenus cum in Rhetos uenisset, cũ Episcopo, tribusq; uiris principibus, quib. omnino quatuor eam rem mãdauerat Maximiliani iussu Licsthenius, in regis et reip. finiũ loco medio colloquutus, causam satis quidem perplexã atq; difficilẽ Gritti legati consilijs explicuit,

ut uellent illi trium annorū inducias cum rep. facere, cumq; eius foederatis Galliae Hispaniaeq; regibus, atq; ijs, qui in Italia socij aut ipsius, aut illorū regū essent: nam cum transalpinis uti facerent, adduci nullo modo potuerunt. Id cum Senatus cognouisset, adhibitis regum legatis quaesiuit, num id illis caput placeret. quibus annuentibus, facultate sic conficiendi per literas celeriter ei missa, Cōtarenus octauo Idus Iunias inducijs triennialibus cum rege factis scribendo affuit reip. nomine. quod quidem gratissimum Senatui fuit, qui pacem, quam bellum, et onerum uacationē dari ciuibus, quam ab ijs tributa exigi quotidie, malebat. tum illud etiam uerebatur, ne, si Maximiliani oppida capi ac diripi sentiens frænum Germania momordisset, tam forti nationi, tantæq; multitudini resisti ab sese, et illarum gentium ferocissimarū bellum resp. defendere sustinereq; non posset. Erant in Rhetico exercitu Ioannes Iacobus Triultius, ut supra dictum est, et Giusfredus Carolus cōsiliariorum Mediolanensiu magister, quē praefectus regius Mediolano miserat rogatus ab Senatu, ut aliquem regis sui nomine in Rhetis uellet consiciendis inducijs adesse: uterq; eas inducias fieri, nisi prius ea de re ab rege literæ uenissent, noluerat, atq; in eo perseuerauerat: itaq; foederi scribendo neuter eorū affuit. Triultius postridie eius diei cum suo comitatu Mediolanū abiit: ei Gritius legatus per omnes reip. fines Patrū iussu comes fuit. Nonis autem Iunijs, qui dies postridie quam induciæ firmarentur fuit cum Aloisius rex in foedere, cum Ferdinando rege, cumq; rep. sanciendo id pertinaciter caput inferi uoluerit, se nō ad inuito nullam omnino pacē fieri posse: uti Societas ea lege firmaretur, foedusq; conficeretur, Senatus tandē censuit. Pauloq; post, quoniam inducijs in Rhetico firmatis, Po-

stoi-

stoinam in Istris oppidum Cornelius legatus ceperat, uti oppidum Postoina Maximiliano restitueretur, idem Senatus petentibus Germanis iussit. Interim milites equitesq; è Rhetis et Carnis in hyberna sunt deducti, oppidaq; capta praestitjs communita: muri eorum, quos tormenta deiecerant, atque arces in meliorem multò formam uti reficerentur, cura praefectis tradita. quorum omnium ratione habita, oppidorum fines centū millia passuum in longitudinem patere, Cornelius legatus in Senatu dixit. Post quem, redeuntem ad urbem Liuianū, in Bucen: auro naui Lauredanus et Patres exceperunt: pauloq; post et Portus Naonis oppidū, et ius committorum ei posterisq; eius sunt ob remp. bene gestam donata. Cornelius etiā illum lautioribus in epulis, cum principibus ciuitatis, et foeminarū nobilissimarum choro, diem unū domi suæ habuit. Cognitis Aloisius rex inducijs, uehementer perturbatus questusq; est cū legato reip. Antonio Cōdulmerio, nō se id ab ea meruisse, ut responso ab se nō expectato, ullas cū Maximiliano Senatus inducias faceret: nihil ad se, in Italia foederatos aut amicos illis inducijs esse inclusos, pertinere: unum Menapiorum ducem Maximiliani potentiae non obijci se tantummodo uoluisse: id creptum sibi esse ab rep. à qua uiuari in primis debuit: sibi tamen auri libras esse paratas decies millies, ijs illi auxilio se futurum, neque passurū, ut foederatorū suorū iniuria opprimi ab ullo possit. Ea oratione iracundiae suæ impetu apud legatū pronunciata, cum se id fecisse poenituisset, ad tranquillitatem se conuersum postea simulauit, mitioresq; sermones habuit, praesertim cum Antonius legatus reip. factum excusauisset: Senatum id respexisse, ne Maximilianus induciarum tēpore Mediolani res perturbare, atq; ei molestiam id ob regnū infer-

re possent: neq; cum illo remp. ulla alia, nisi Italarum rerum causa, esse coniunctam. quid enim ei cum transalpinis: sed qui iam antea non amico in rempub. animo esset, eiusq; secundis rebus magnopere inuideret, facile eam ob rem successus, clam ad varias cogitationes sese dedit: tametsi suo chi rographo se inducias comprobaturum Antonio legato confirmauisset. Hisdem fere diebus, quibus ea intellecta sunt, Hieronymi Donati, Petri Marcelli magistratuū Cretenesium literis Patres cognouerūt, tantos terr. motus ea in insula fuisse, ut magna aediū et sanorum pars corruerit: ipsorū domos in oppido Candia, tum reliquorū propē omnes, quas modo tremor solo non æquauerit, ea uitia fecisse, ut lapsuræ iam iamq; uideantur: mortuos sub ruinis ad eam diem esse reper tos circiter quadringentos, in quibus sint ex coloniæ nobilitate non pauci: arcem in Lyctijs delectam esse: omnes patres familiās cum uxoribus et liberis sub dio degere, eius rei periculo perterritos. Huic ingenti malo reip. illud etiā est incommodum adiectū, quod Contarenus cognomine Camalis, tririmum et ipse reip. præfectus, dum è Corcyra domū reuerteretur, duabus ex sua classe nauibus, quarum in una erat ipse, tēpestata dissectis, atq; in Piceni elisis littore, unā cū x l. hominibus periit. Itemq; Carratus, militū reip. præfectus, homo impiger egregiaq; uirtute, in agro Veronēsi equo insidens ab homine ciue suo, de quo nihil uerebatur, interfectus est, gladio renibus infixo. De sicario, quē Mantuanorū dux suis in sinibus captum magistratui Veronensium tradiderat, poena sumpta. Is, dum ea de re questio haberetur, se propterea Carratium occidisse, quod sibi olim maledixerit, magistratui confirmauit. tanta est homini in hominē tamq; diuina paruula sepe de re suscepta iracundiæ uis et indignatio.

gnatio. Sub hæc æstatis exitu, quoniā magistratibus comitijs maioribus creandis leges iubent, ut ij, quibus id sorte munus obtigerit, ut nomen alicuius ciuis ad honores publicos suffragijs prouehendi palām eherent, optimum quenq; ciuem renuncient, ac nonnulli, diuites ex ciuibus qui essent, nonnihil donarent eis, qui illos ad suffragia legissent, quo promiores ad eos in posterum renunciandos fierent: legē Decemuiri tulerūt, Qui ciui cuipiā, qui eum ad suffragia legisset, uti magistratus crearetur, pecuniā aut quid aliud ob eam rem dederit, donauerit, qua in insula Decemuiris placebit, exul esto: eo relicto loco cap. uis, fœdiore in urbis carcere uitam producito, ac relinquito: eam pœnam minorē, nisi omnibus ad unum suffragijs, collegium ne facito: qui facere uolet, ei decem auri libræ multa esto. Paucisq; pōst diebus Maximiliani regis consiliarius Ioannes Raublerius, nullo comitatu, secretō ad urbem uenit, Zachariamq; Contarenū adiit, seq; ad illū ab rege missum ostendit, petēs, ut quemadmodū is inducijs cōficiendis paulō antē operā dedisset, ita nunc eadem opera uellet efficere, ut aliqua pacis tractatio regē inter atque remp. iniretur. Contarenus, quæ secum regius interpres communicauisset, Senatui exposuit. Senatus Paulum Pisanū legit, qui, quæ Raublerius afferret, ab eo Senatus nomine cognosceret: nam Contarenus re exposita Cremonam prætor statim abierat. Cū itaq; Raublerius cū Pisano ageret, confirmauit uelle regē pacem cū Rep. facere: utq; ea fieret, multis rationibus conatus est suadere. Ei Pisanus ostendit, salua fide reip. cui cum Aloisio rege firma pax esset, id confici nō posse: cōtraq; suadebat eam concordiam, pacemq; ineundā esse, quæ Christianis omnibus communis esset. Deniq; cū Raublerius sibi à Patrib. responderi peteret, Senatus paucis

respondit, illum quidem libenti letoq; animo exceptum fuisse, tum regis sui causa, quem respub. unice diligeret atq; obseruaret, quemadmodum etiam cunctos illius maiores amauerat colueratq;, tum ob proprias hominis uirtutes: uerum longè magis ob eam rem, ob quam in primis missus fuerat, ut scilicet de pace concordiaq; ageretur, quam resp. magis cæteris omnibus rebus semper coluerat, atq; hoc tempore multò libentius amplecteretur, si modò omni ex parte ea firma perpetuaq; cõstitueretur: id quod facillè euenire posse sperabat: nanq; exploratū ei erat, Aloisij, itemq; Ferdinandi, Gallia Hispaniarumq; regum sibi sociorū animos pronos ad pacem esse: quamobrem eum hortari, ut regi suo huiusmodi pacem persuaderet, quæ Christianis rebus securitatem dignitatemq; esset allatura, regi uero laudem et gloriã sempiternam: tempus maxime ad id opportunū esse: ad eam pacem tractandam omni opera studioq; remp. paratã esse, modò compertum sit illam cõmuni regum omnium consensu probari: tunc uerò constituere, qua ratione, quoue loco, aut quibus arbitris ea tractanda sit, haud magnum negociū futurum. Hunc Raublerij aduentū, responsūq; eidem redditum, mandatū fuit Condulmerio reip. legato ut Aloisio regi declararet, cademq; cum Albione Ferdinandi apud regem legato communicaret: quæ omnia etiam utriusq; regis legatis Venetijs agentibus initio declarata fuerant. Censuit enim Senatus, se legibus amicitiaæ fœderisq;, quod cū ijs regibus percussisset, teneri, ut ea faceret. Illa quoq; ratio huc accedebat, ut scilicet regum animos ad tuendã pacem magis firmos Senatus redderet. Interim è Flaminia Petrus Landus Fauentiæ magistratus Senatui significauit, Franciscū Mariã Metaurensem ducem Iulij Pont. Max. copias proximis in finibus

finibus coëgisse lustrandi exercitum, ut aiebat, causa: itemq; Florentinos mandauisse, uti sub eorum ditione quilibet paterfamilias, aut omnino quæq; domus hominē unum armatum legato ipsorum mitteret certum ad locum, ubi essent milites recensendi: neq;, cur id fieret, proponeretur: itaq; darent Patres operam, ut Fauentia cõmunitior fieret, ne quid incõmodi resp. si quid Iulius contra eam molitur, accipiat. Patres ijs acceptis nuncijs pecuniam ad milites legendos Petro Lando celeriter mittendam, Lactantiumq; Bergomatē, qui se Carnico Istricoq; bello fortiter atq; amãter gesserat, omnibus militibus, quos ibi esse resp. iuberet, præponendū censuerunt. Equites quoq; utriusq; armaturæ nō pauci cum præfectis Fauentiã euestigio cõtendere sunt iussi. Non me piget inter hæc eiusdem tēporis rem dignã propter nouitatē, quæ legentibus nota sit, scribere. Nauis Gallica dum in Oceano iter non longè à Britannia faceret, nauiculam ex medijs abscisis uiminibus arborumq; libro solido cõtectis adificatam cepit: in qua homines erant septē mediocri statura, colore subobscuro, lato et patente uultu, cicatriceq; una uiolacea signato. hi uestem habebant è piscium corio, maculis eam uariantibus, coronã è culmo pictam septē quasi auriculis intextã gerebant. carne uescabantur cruda, sanguinemq; uti nos uinū bibebant. eorum sermo intelligi non poterat. ex ijs sex mortē obierunt: unus adolescēs in Aulercos, ubi rex erat, uiuus est perductus. Aloisius rex, cupidus imperij sui fines in Italia propagare, intelligēsq; id se cõsequi nō posse, nisi prius sibi Maximilianū adiungeret, quo cum dissi debet, neq; quibus illum artibus multis infensum ueteribus recentibusq; iniurijs sibi amicum facere posset, omnia cogitans reperiebat: ijs rebus ab legato cognitis, quæ Patres à

Raublerio acceperant, ratusq; eam optimã esse occasione
 Maximiliani animum sibi cõciliandi, ad eum legatos misit,
 qui, ut illum in remp. accenderent, ei declararent, se quidem
 ab legato reip. edoctum fuisse omnibus de rebus, quas Raub-
 lerius ad eam attulisset, omniaq; consilia sibi patefacta: ex
 quibus Maximilianus, quantũ huiusmodi hominibus cre-
 dendum esset, qui illum tam aperte despiceret, ac, quo erga
 eum animo ijdẽ essent, facillẽ cognoscere posset: totumq; hoc
 factum rex ex animi sui libidine cõposuit, auxitq;. Neq; ip-
 sum cogitatio fefellit: nam ubi ea Maximilianus ab rege ex-
 cepit, ijs omnib. fidẽ planẽ adhibens, perinde ac si uera fuis-
 sent, magnopere exarsit, atq; animum, quem in remp. bene-
 uolum ad eam diem semper habuerat, his rebus commotus
 ad Aloisium transtulit. Id cum Aloisius cognouisset, magnis
 illum pollicitationibus atque illecebris quotidie captum fo-
 uens, agere cum Iulio Pont. Max. & cum Ferdinando rege
 cepit, quos quidem oppidorũ, que resp. ex eorum ditione
 in Flaminia atq; Apulia obtinebat, recuperandorum cupi-
 ditate alterum magnopere teneri sciebat, alterum pro ani-
 mi sui motu ac propensione duci uehementer existimabat,
 (nam Ferdinãdus ipse nullã eius rei ostensionẽ fecerat) iuti
 secum & cũ Maximiliano contra Venetos fœdere inito bel-
 lum sumerent. quanquam sunt qui affirmant, agitatũ de eo
 ab Aloisio multò antea cum utroq; fuisse, & cum Ferdinan-
 do quidem eo maximẽ tẽpore, quò ei Neapoli classẽ in Hi-
 spaniã redeuntẽ Aloisius in Liguria obuiã se obtulit, diesq;
 aliquot cum illo fuit. Vt cunq; autem illud ceciderit, ea re ab
 neutro repudiata, Alberto Pio, homine uastro callidoq;, &
 qui Carpis oppido circũpadano eiectus, quod hereditario
 iure ad se spectare dicebat, ad Aloisium regem auxilij pe-
 tendi

tendi causa se cõtulerat, Gallicas partes fouente, ac magno-
 pere adnitente, propterea quòd, si res ad exitũ perducere-
 tur, sese domũ rediturũ cõfidebat, inter eos omnes fœdus est
 percussum ultimis Octobris dieb. apud Cameracũ Belgarũ
 oppidũ: quo in oppido Margarita Maximiliani filia, quam
 Carolus Gallorũ rex repudiauerat, coelebs eas nationes re-
 gebat, eiq; rei omne studiũ adhibuerat. tametsi non paruam
 etiã operã in eo nauauerat Georgius Ambosius Cardinalis
 Rotomagẽsis Aloisij legatus: qui, quòd Romæ comitijs Pon-
 tificilibus Alexandri sexti morte præteritis, eam repulsam
 reip. acceptã referebat, eximio erat in illã odio: et Nicolaus
 Frijsius, homo Germanus, Italis imbutus moribus, Maxi-
 miliano per familiaris, qui ad utrosq; non semel uentitauerat
 cum mandatis, fœderiq; demũ feriendo affuit Maximiliani
 nomine. Fœderis lex præter cætera fuit, uti omnes uno tẽpo-
 re reip. bellũ inferrent: quo si Veneti bello uicti essent, quæ
 ab ijs ultra Veronæ urbis fines ditione tenebantur, Gallorũ
 regi cederent: Verona, quæq; ab ea usq; ad mare Adriaticũ
 pertingunt, Maximiliano: Flaminia oppida, quæ reip. tunc
 essent, Iulius: Apulia, Ferdinãdus obtineret. Tanta uerò fuit
 Gallorũ regis cura, ne quid eorũ, quæ in cõcilio statuisent,
 enũciaretur, ut diu nihil certi rescire potuerit, Aloisiusq; ip-
 se Antonio reip. legato ab eo societatis iure quærẽti, ecquod
 nam Cameraci fœdus percussisset, affirmans dixerit, se ami-
 cum reip. esse, neq; quicquã fieri contra illius dignitatẽ per-
 mississe: Antoniusq; Senatũ scripserit, nihil omnino actum,
 quod reip. nocere posset, fidem sibi regem suam non semel
 interposuisse. Erat Mediolani reip. nomine Ioannes Iacobus
 Carolidius Senatus scribe, cui fidem regij ministri sæpe fece-
 rant, dum in conciliũ ab legatis iretur, deq; ea re sermo fre-

quens esset, regem omnino nunquam ab rep. dissensurum, omnibusq; rebus charius reip. amicitia semper habiturum. Scire enim eam coniunctionem magno sibi & usui & ornamento esse: is, quod Gufredum Carolum, de quo supà commemorauimus, confecto statim foedere inter suos gloriantem dixisse intellexerat, sese breui sui ciuis mortem cumulate uindicaturu, deq; ijs, qui cum interfecissent, poenas sumpturum, Carminiolā Venetorum imperatorē auorum nostrorum memoria publicē ab ijs ob proditiōē capite multatum, eo inuolucro uerborum designantē: utriq; enim eadem tellus patria fuit: id, quod erat ratus, Senatui primus omnium per literas denunciavit, eo ab foedere sibi caueret: habere se, contra temp. fuisse ictum, indicia. Sed confecto, ut dictum est, foedere, Iulius tametsi cupiditate ferebatur Arimino Fauentiaq; potiundi, quia tamen & Gallorū regem magnæ per se potentiae multo maiorem suo permissu fieri uolebat, & cum illam nationē, tum Germaniae populos in possessionē Italiae uenire, optimæq; eius partis atq; populosissimæ dominos fieri, sibi reliquisq; Italis detrimentosum existimabat futurum, ut ab illis Venetos opprimi sineret, adduci propē nō poterat. Itaq; cum uideret ab Aloisio exercitū reliquaq; ad bellum idonea per hyemē magno studio comparari, ut primo pabuli tēpore Alpes traiceret, seq; ab eo per legatos perq; literas sollicitari animaduerteteret, ut suas & ipse copias paratas haberet ad reip. fines code tēpore à Flaminiae latere infestandos, atq; in eius diuionem irrumpendum, ne sui colligendi aut omnino resistendi reip. facultas daretur: Constantino Cominato Epirotæ non postremæ apud Maximilianū autoritatis, qui Romæ tunc erat, quoq; ipse familiarissimē utebatur, mandauit, ut in occulto Ioannē Ba-

duarium

duarium reip. apud se legatum alloqueretur, quæq; ab eo di ci uellet, ei ostendit. Constantinus, qui à Gallis regno pulsus, quod quidem aliquot antè annis uxorio nomine in Salafsis obtinuerat, magno illos odio prosequeretur, adhibita diligentia noctu amotis arbitris legatū alloquitur, atq; omnia Aloisij regis consilia ei aperit, quæq; reip. impendat proponit. addit, si Senatus Ariminum atq; Fauentia restitueret Iulio uelit, propterea quod is reip. uasitate nō æquo animo ferat, confidere sese ab eo impetraturum, ut unā cum Maximiliano à Gallis desciscat, detq; operā ne quid ab illis reip. noceri possit. Legatus Constantino collaudato, quod tanta secum de re sermonē habuerit, nihil sibi spei esse reliquū dixit posse se ad id perducere Senatū: sed quæ ab eo cognouerit, uti ad Decemuirum magistrōs quæcclerrimē perferatur, se curaturum pollicetur. Decemuiri, qui iam de foederis conditionibus aliunde cognouerāt, neq; oppida illa ab se dimittere ullam ob causam in animū induxerāt, nihil omnino ad legatum, qui ad eos literas dederat, ijs de rebus rescripserunt: sed ad Maximilianū, de quo porro ad eos afferebatur, posse illum adhuc quidem ab amicitia Aloisij regis abstrahi (nondum enim eam rem ob uetus erga illum odium, plurimasq; odij causas in eius animo coaluisse) Ioannem Petrum Stellā Senatus scribam, qui aliās ad Maximilianū uentitauerat, eratq; illi admodū familiaris, secretō miserunt, ut illum quibuscumq; posset modis Senatui recōciliaret. Is cum ob nimum conficiendæ rei studiū immatura festinatione se apud Maximilianū familiares patefecisset, sic, ut eius aduentus Aloisij regis legatis, qui apud Maximilianū erāt, clari nō potuerit, nulli reipub. usui fuit. Leonardus quoq; Vicetinus, ex nobili Portorū gente, uir & clari in bonarū artium discipuli

T 3

na nominis, et reip. amantiſſimus, magnis itineribus ſumma hyeme ad amicos ſuos Maximiliani familiares, qui ſe ei obtulerant, à Senatu miſſus, ut per illos regis animū leniret; nihil profuit. Decēuiri enim certas pacis cōditiones, quæ ab illis proponebantur, quod ex reip. dignitate nō eſſent, re inter ipſos agitata reſpuerunt. Quin etiam illud accidit: nam quod erant Romæ duo reip. legati, Ioannes, de quo dixi, Baduarius homo leniſſimis omnino moribus, & Georgius Piſanus moroſt admodū ingenij, cum Iulio Centū cellas petente Piſanus in comitatu fuit, Baduario Romæ ob ualetudinē relicto. Ibi cum Iuliū tranquillo mari nauicula exhilaratū, qua una ille re magnopere delectabatur, Piſanus de eo ipſo reip. in Flaminia negotio alloqueretur: quin tu, inquit Iulius, nō cum Senatu tuo agis, ut is aliquē ex ſuis ciuibus mihi proponat, cui ego Ariminū, Fauentianq; dem Romanæ reip. nomine obtinenda, ſtipendiariūq; illum meum faciās ita & habebitis re uos à me oppida illa, & ego ad ſpecē nō amiſero. Ad quē quidem Iulij ſermonem Piſanus reſpondiſſe dicitur: non conſueſſe remp. quempiam ex ſua ciuitate regem facere. tumq; nihil de ea re ad Senatū ſcripſit: neq; quicquam cum collega poſtea cōmunicauit ſuo. ita ſiue caſu, ſiue fortuna, ſiue deorum immortalium uoluntate, qui remp. florentem opibus, egregiam & illuſtrem fama, pollentem autoritate, in finitimorū regum inuidiam adduxerint, ut ex aduerſis eius rebus animos hominum erudirent, quæ ciuitas quodq; imperium annos plus mille octoginta ſemper creuerit, poſſe id unius diei ſpatio uehementer conteri ac debilitari. Patres pacis ſpe depoſita, ad bellum propulſandū ingenti animo ſe conuerterunt. Itaq; uti equites grauioris armaturæ ſupplerentur numero ad decē millia, leuioris ad tria milia,

lia quingenti, quorum eſſent ab Epiro duo millia, militeſq; ad millia tredecim cōſcriberentur. Senatus ſtatim iuſſit. tunc ut ei quoq; rei proſpiceretur, ſi quid reges mari molirentur, naues triremes quindecim, quarum eſſent Nothæ quatuor, ut in urbe Cretaq; inſula armarentur, claſſiq; reliquæ coniungerentur, latum. ſiſus quoq; ab Decemuiris ad regem Britanniae, Andreas Baduarius, qui multos annos ea inſula fuerat, linguamq; illam callebat, ut eum reip. amicum faceret. Interim & Laſcaris Gallorū regis legatus, Patribus ualere iuſſis, ab urbe in Gallia diſceſſit ultimis Ianuarij diebus: & Antonio legato reip. uti domū reuenteretur, regij in Gallia interpretes edixerunt, cum ei prius torque aureū dono regis nomine attuliſſent. Antonius autem non egere ſe inimici regis muneribus pronuncias, torque repudiatum uic ſe dedit. Caroldius etiā Mediolano dimiſſus cū Triultū diſcedens ſalutauiffet: ille uerò, pudet me, inquit, Caroldi huius belli, quod parari uideo, nam iniuſtū eſt: nulla enim in re uiolatam à uobis Gallorū ſocietatem poſſumus dicere: nam quod rex de inducijs queritur, id quidē nihil eſt: Senatus enim illi ob res modò Italas tenebatur, reliquis in rebus erat liber. Paucis aut poſt diebus cum parū eſſe ſuperioribus Senatus conſultis prouiſum exercitu cōparando Patribus uideretur, additum ad illa eſt, uti equitum leuis armaturæ mille, militum quina millia aduenarum nationum ſcriberentur, ſagittarij q; è Creta inſula mille, ex Acroceraunijs alteri mille cuiuſq; modi armorum accerſerentur, quodq; Genuæ atq; prouinciæ portibus naues innumerarū amphorum quatuor, triremesq; non paucas armari ab rege Patres intellexerūt: naues triremes duodecim, quarū eſſent Nothæ duæ, prioribus addendas cenſuerunt. latū etiā, ut Cremonæ

arx ad sustinēdos hostiū impetus longè munitior fieret. itaque mille operæ ei rei à magistratibus addictæ, opus ante inceptum bellum perfererunt. reliqua etiam eorum finii oppida castellaq; quibus id usui esset, communitiora fieri, magna cura atq; impendio cœpta sunt. Ea dum Nicolaus imperator inuiseret, Bergomūq; adire, quod postremū erat, die dicta statuisset, re per exploratores Mediolani præfecto nunciata, noctu eius equites ducenti cum militibus totidem, quos singuli singulos suis in equis imposuerant, Abdua flumine traiecto, se in sylvas abdidērunt, ut imperatorem, qui nihil eiusmodi ueritus cum paucis itineri se dederat, de uia interciperent. quorum de insidijs cum esset Bergomum per agricolas earum regionum magistratibus nunciatum, tabelarij nuncijsq; citatis ad imperatorē equis missi ab ijs, paruo illi spacio ex hostium manibus erepto, saluti et incolumitati fuerunt. his rebus foris administratis, domi claro ac sereno die urbanis in naualibus, dum puluerem ad tormenta exercenda confectū in arculas ligneas operæ infarciūt, ictu mallei fauilla emicuit: ea ingentē eius pulueris aceruum cōprehendit, dissectisq; immani cū fragore ac tonitru, terræq; motu eius cōclauis, in quo asseruabatur, parietibus et tecto, ut lateres, tegulas, asseres, tigna; ipsa longo per aëra tractu uolantia ignis uis atq; impetus in diuersa tulerit, fumo et caligine urbem totam puncto temporis integens ciuitatē perterrefecit: Senatusq; qui habebatur, miraculo exterritus in forum frequens descendit. eo igni et cadentibus passim ijs, quæ sublimē ierant, fragmentis, ex fabriū collegio quamplurimi, magisterq; ipse fabriū, et honesti homines aliquot interierunt: habitaq; pro ostento res fuit. Regis sub hæc Ferdinandi legatus Patres adiit, regē suū eo se fœdere, quod lectū

Came-

Cameraci esset, uno modo capite, quo sit bellum Thracibus inferendum, cum Aloisio rege coniunxisse: uelle enim, quod cum rep. fœdus habeat, in eo amantissimè permanere: cupere autem, propterea quod fiat certior ab Aloisio arma in remp. parari, scire à Patribus, quænam sit eius rei causa: demum, quicquid aut opibus, aut beneuolētia ualeat, id omne reip. polliceri. Eiusmodiq; sermonē ipse in Hispania rex cæsar reip. legato Francisco Cornelio habuit, ut Senatus ea, quæ multis autoribus aliunde cognouisset, de Ferdinandi ab se alienatione, falsa esse crederet. ita sunt prona hominum ad fallendum ingenia, non quorumlibet modò, sed regum quoque. Vbi Patres de insidijs imperatori factis in agro Bergomati ab Gallis equitibus intellexerunt, ea re belli factum initium rati, duos ad id legatos legerunt, illos ipsos, qui paulò antè bellum Rheticum Carnicumq; administrauerant, Andream Grittum, Georgium Cornelium. atq; is, antequam proficisceretur, maioribus comitijs templi Marci procurator lectus est, Domini Mauroceni, qui mortem obierat, de quo supra commemorauimus, loco. Erat Cornelius annorū LV. neq; post Franciscum Foscarum, qui dux Venetorum fuerat, quenquā minorem natu illum magistratum esse adeptum constabat: adeo uni senectuti eo creando ferè semper honos fuit. Præfectus quoq; à Senatu lectus est Epirotis equitibus Iustinianus Maurocenus: quæq; ad eam diē in nobilitatem aditum nunquam habuerat, Vincentio Valerio tormentorum cura tradita. Proficiscentibus autem ab urbe legatis, quæstor est exercitui Paulus Nanus declaratus. Quoniam uerò magistratus regij edictum Mediolani proposuerant, ut cum eius urbis ciues, tum uerò etiam Ligures, aut omnino Galli, qui in dititione reip. eo temporis moram tra-

T 5

berent, viginti dierum spatio domum reuerterentur, id qui non fecisset, mors ei poena esset, eiusque bona publicarentur: qua ex re fiebat, ut per plurimi, qui uel mercaturam faciebant, uel plebeias artes exercebant, domiciliaque in urbe habebant, emigrare cogerentur: legem contra Patres iusserunt, qui ea de causa urbem reliquisset, qui uel illum nauicula euexisset, aut comes itineris fuisset, eius bona fisco inferreretur, aliquandoque captus annu in carcere teterrimo conficeret, ea poena proposita, omnes, quibus quidem aut insulae, aut fundi, aut omnino res aliqua familiaris esset, emigrare ueriti resisterunt. Iis rebus bellicisque apparatus, et Maximiliani cum Aloisio rege noua ex fœdere coniunctione, Germani mercatores, qui in urbe erant, permoti, concilio coacto à Patribus petierunt, uti se tutos, si quid reip. ab suo rege accidat, uelint esse, quod quidem illis Patres libentissimi concesserunt: amplissimaque ijs facultas est omnia, uti consueuerant, in tota reip. ditione liberrime agendi tradita. Comitibus deinde maioribus praefectus est classis Angelus Triuisianus declaratus, iussusque à Senatu quamprimum conscendere: nam praeter eas naues, quae à Gallorum rege armabantur, Ferdinandum quoque regem parare classem, quam in Siciliam et Tarentum mitteret, reip. apud illum legatus ad Senatum scripserat, tametsi eius legatus Patribus fidem faceret, Africanarum rerum causa eas opes comparari: nihil omnino esse, quod eo ab rege sibi uerendum existimarent, qui esset reip. amantissimus. Ea res, et quod Iulius exercitum et ipse in Flaminia ex Hetruria et Umbria et Piceno cogebat, et Galli magna manu Alpes iam traiecerant, longè maiore autem unà cum rege in dies traiecturi dicebantur, et Maximilianum omnes homines idem per se facturum existimabant (miseri enim et tractari arma ex Germania ru-

mor

mor attulerat) Senatum sollicitum fecerat, quoniam pacto unius tot tantorumque hostium impetus terra marique sustineret, praesertim cum Iulius Roma, suisque omnibus ab oppidis et finibus manum ullam ad reip. stipendia uenire non permitteret, edictis durioribus interpositis: ut, qua ex parte plurimi se duces reip. obtulerant, multumque copiarum secum adducturos se receperant, resque publicae magno eos usui sibi futuros confidebat, ab ea illa parte spes omnis atque opinio destituerit. Quae cum ita se haberet, praestare Patribus uisum est, uti ad Senatum de restituenda Iulio Fauentia referretur, si forte illum eo munere auertere ab incepto possent: uerum Georgio Emo reum uehementer resellente, nihil latum. Legatis Brixiam Cremonaque profectis, templi Marcij altera procuratio, quo in magistratu Marcus Antonius Maurocenus mortem obierat, Andreae Gritto comitijs maioribus est delata, ut eo munere ad bene de reip. promerendum rebus tam dubijs accenderetur, Andrea Venerio ciue prudente, publicique iuris retinente, octo suffragijs praeterito: qui eo anno Patribus auctor fuerat uti Aloisij regis societate, suspecta illa quidem ac plane dubia, repudiata, cum Maximiliano, magno opere id efflagitante, se coniungeret. Petrum interim Landum Fauentiae magistratu decedentem, in Flaminia legatum Senatus iussit esse. Is Ariminum profectus, detecta proditione ab Iulio instituta, qua eius militibus noctu oppidi portam tradi conuenerat, de proditore poenas sumpsit. Miserant ad Heluetios superioribus diebus Patres Hieronymum Saornianum societatis instituendae causa: atque is quatuor eorum pagis persuaserat uti se cum reip. coniungerent: fideque ab ijs acceperat, si per decennium ducentae quinquaginta auri librae annis singulis à Senatu eis dentur, se cum reip. futuros, atque in Galliam transalpinam euestigio

contra regem erupturos. ea intellecta re, uti ita fieret, à Senatu lex est lata. Duo sub hæc nuncij Venetias allati, magno timore pro belli initio ciuitatem affecerunt: quorum alter, Franciscum Mantuanorum principem Casale municipium in Padi flum inis ripa sibi finitimum collecto equitatu & pediatu repentino impetu cepisse, Patres certiores faciebat: ab altero, Gallorum magnas copias Abdua traiecto Treuii oppidum aggressas, cum illis obuiam, qui in oppido erant, equites & milites exissent, omnem illam manum fudisse, ex militibus nõ paruum numerum interfecisse: Paulum Memiũ prætorem, et Iustinianum Maurocenum unã cum filio, præfectosq; tres captiuos fecisse, atq; oppidanos ad deditiõnem cõpulisse, confirmabatur. equites tamen Epirotas ducentos, quibus Maurocenus præerat, reliquis suis fugatisq;, cõglobatos per median hostium aciem sese incolumes in tutum recepisse, neq; eos laceffere ex hostibus ausum quenquam fuisse, idem nuncius adiecerat. Regis etiam Gallorum præco. ad urbẽ uenit, ut bellũ reip. indiceret. Ab eo Patres, semotis alijs, ne ciuitas re noua permoueretur, se adiri uoluerũt: itaque porta deuia in uestibulo curiæ admissus, ueste lilijs aureis intertexta sese induit: tum curiam ingressus ante Patrũ subsellium stans, Bellum, inquit, Lauredane Venetorũ dux, ceteriq; huius urbis ciues, Ludouicus Gallorũ rex indicare me uobis iussit tanquã infidis hominibus, Pontificisq; Max. et reliquorũ regũ oppida per uim perq; iniuriã capta possidentibus, omnia dolo malo sub uestrã ditionẽ rapere atq; redigere festinantibus. ipse ad uos armatus ea repetiturus uenit. Ad hæc Lauredanus Patrũ mediũ sua in sella sedens ita respondit: Res hæc pub. Galle, quã adijisti, nihil iniuste possidet: nam iurẽ agit, neq; fidem cuiquã fallit: quam

certè

certè fidem nisi ualde plus iusto regi ipsi seruauissemus tuo, ille uerò ubi pedem in suo poneret, in Italia nõ haberet. Sed præstat nos uel cum periculo esse, qui semper fuimus, dum Aloisius æquẽ arrogantiã atq; perfidiã polleat. bellũ, quod denunciãtis, propulsaturi cum dijs immortalibus sumus, quos ille uindices habiturus est, aut hic, aut apud manes, rupti per scelus fœderis. Hoc responso accepto est dimissus: ac ne quis eum uiolaret, quos itineris comites à reip. magistratibus adueniens habuerat, iidem sunt reducere atq; in regis sinibus sistere illũ iussi. Brixiani, ubi de captis oppidis & præfectis nunciatum est, concilio ciuitatis coacto milites sex mille sua pecunia legere decreuerunt, atq; ad legatos mittere. cuiusq; unus ex ijs Aloisius Auogarius, sexcẽtos milites se celeriter confecturũ, magistratibus est pollicitus, eosq; sine ullo reip. impendio menses quatuor in exercitu habiturum. quod quidẽ Brixianæ ciuitatis factum, plenũ fidei atq; beneuolentiæ, postea Veronenses æmulati, quinquaginta auri libras exigi ab sese, atq; in milites ad exercitiũ mittendos stipendij nomine distribui cõcilio coacto statuerunt. Galli eo successu cohortati inter se Carauagium capere aggressi, ubi oppidanos quiq; oppidum custodiebant milites apertis exire ad prælium portis magno cum clamore ingentiq; tubarũ sono è propinquo uiderunt, ueste atq; argento temerẽ ubi conserant relicto, sese fugæ mandauerunt. Domi autem Patribus pecunia in bellũ eroganda sollicitis, præter tributa alia de hoc quoq; Senatusconsultũ factum est, & quidem solito fieri superioribus in bellis altero grauius, uti à magistratibus urbanis sex mensium stipendia integra reip. remittantur: reliquorũ uerò compendiorum, quæ omnino ex iurisdictione ipsa, uel ex portorijs fraudatis, uel quacũq; alia

ex re ad eos redeūt, media pars in ærariū inferatur, quadraginta uirilibus iudicijs exceptis, quib. unis media stipendiorum pars maneat, propterea quòd aliunde nihil lucrantur: magistratus autem prouinciales, & arcium præfecti, intra finem Phanaticū qui sunt, mediā stipendiorū partem reip. remittāt, reliquis in rebus eadē, qua urbani, lege teneantur. Horū autē magistratūū urbanorū & prouincialū omnium iuris interpretes, & scribæ, ministriq; mediā & ipsi cum stipendiorū partē, tum compendiorū tribuant reip. Veronæ, Brixie, Bergomi, Cremonæ, Cremonæq; atq; Flaminiæ magistratibus item exceptis, et ijs qui ultra finem Phanaticū sunt missi, qui omnes quartam modò partē earum utrarunq; rerum conferant: satis enim magna alteris incōmoda bellum esse ipsum allaturum, alteris iter longum et impeditum iam attulisse, ne alijs etiam oneribus ferendis æquè ac cæteri afflicentur. Eam legē, uti dictū est, cum Senatus iussisset, maiora quoq; comitia triduo post habita pari studio iusserūt. Latum est etiā, uti exules illatæ fortuitò mortis causa, qui unā cū quatuor bello idoneis hominib. militiā reip. menses quatuor sua pecunia fecerint, ab exilio reuocentur. Legatus deinde Bergomatibus est datus Marinus Georgius, Ariminensibus Aloisius Armerius, qui eis in oppidis administrando bello præfint. Interim cū à Petro Lando Patres certiores facti essent, ab Iulianis copijs incursiones in Reip. fines fieri, abigiq; prædas, & agrestes homines uulgò interfici, uel captos in uinculis adduci, eadē est in Iulij finibus patrādī exercitū reip. à Senatu facultas tradita: Laurentiusq; Sagredus præfectus classis in Flaminiæ Piceniq; litoribus suis cū nauibus Ariminū cōtendere est iussus. Cumq; hostium numerus in Cremonæ finibus Abduæq; ripis uehementer augetur,

castel-

castellaq; ad eos & pagi aliquot defecissent, uti naues aliæ aduerso Padi flumine in Galliam mitterentur, aliæ in lacu Benaco armarentur, lex est lata: præfectiq; alteri classi Sebastianus Maurus, alteri Zacharias Lauredanus dati. Gaspar etiā Seuerinas, qui Cesenæ erat, seq; reip. obtulerat, & Antonellus Neapolitanus cū turmis equitū ad reip. militiā sunt cōscripti: atq; hic quidem, quòd erat planè diues, confectis in urbe testamenti tabulis templi Marcij procuratores ex asse sibi hæredes instituit, atq; ad bellū profectus est. Leonardus etiam Pratus, è Lupis Apuliæ oppido, ex Societate Rhodiorū militū, se ad remp. cōtulit, homo & gentis nobilitate, et rei militaris scientia clarus: cui paulò post, ut uirtuti eius honos haberetur, equites leuis armaturæ centū quinquaginta, reliquorumq; omnium eiusdem modi equitum præfecturā Senatus tradidit. Is quoq; Leonardus cum ad urbem quinquaginta auri libras domo secum attulisset, Patribus dixit, tanto se auro in præsentia non egere: decemq; ex ea summa suos in usus retētis libris, reliquas quadraginta eis obtulit, atq; à curia in diuersoriū abiens statim misit. tam prona in alieno homine atq; aduena liberalitas cum beneuolentia in remp. extitit. Venienti autē ad urbem Hannibali Bentiuolo, Patribusq; pollicenti, si fauore suo uelint, opibusq; sibi præstò esse, breui se unā cum fratribus & suorum factione, Bononiā ab Iulio auersurū, magnāq; illi plagā, qua nihil timeat, inuisturū: Senatus cōsulto sunt omnia, uti petierat, permissa, literæq; ad præfectos in Flaminiā datæ, rem omni studio iuuarēt: atq; ipsi equites quingenti, Hermeti fratri eius milites sunt bis mille cū pecunia pro re, quā parabant, traditi. Equiti etiam Vulpio è Cornelij foro, ob seditiones ciuitate eiecto, equitū grauis armaturæ turma data: Herculiq; Ti-

berto Cefenæ item exuli milites quingenti, spe nouandarum rerum suo in oppido ab utroq; : quibus reuocatus motibus Iulius, suisq; rebus timens, ab incepto bello desisteret. Inter hæc binas auri libras sacris uirginibus Patres dono dari à quæstoribus curauerunt, ut preces dijs immortalibus tam duro tempore pro rep. facerent: perq; omnia urbis templa sacerdotes à Pontifice iussi numina, quorum sub tutela Venetum imperium est, uotis supplicibus, et solenni ritu placare. Verumenimvero cum belli facies quotidie formidolosior fieret, eaq; Gallia transalpina operæ fabriq; magno numero Mediolanū, Laudemq; Pompeij aduenissent, pontesq; tres diuersis locis in Abdua flumine ab hostibus instituerentur, regemq; ipsum multo maxima cū manu paucis diebus affuturū, fama nuncijsq; uulgauissent, atq; à Flaminiæ latere Iulij exercitus modo Ariminum, modo Fauentiam inuasurus magnopere urgeret, ob ingentes aut tot tanq; presentibus in rebus factas impensas pecunia reimp. deficeret, quod profecto malum omnium maximum plerisq; uidebatur: coacto Senatu Lauredanus dux auri libras decem mutuo se daturū rep. pollicitus, ciues reliquos, quibus nō deesse facultatē sciebat, idem pro se quisq; uti faceret, est cohortatus: itaq; eo die posteroq; plurimæ auri libræ mutuo in ærarium collatæ, eo metu ciuitatem liberauerunt. Tauriso deinde reliquisq; ditionis Venetæ locis, urbe excepta, restitutus est ab exilio Iacobus Collaltus (cuius exilij damnatus ob necem patris fuerat) dum is in exercitu reip. quemadmodū quidem Patribus se obtulerat facturum, cum turma equitum centum menses quatuor sua pecunia militiā faciat. Erat tunc in sermone ciuitatis haud modico Fauentia: quo in oppido detecta proditio fuerat Francisci Brixiani equitū turmæ præfecti, deq; eo

pœna

pœna sumpta: oppidi enim portā noctu Iulianis se militibus aperiturum cum eorū interprete pepigerat, atq; insigne Iulianū cū quercu aurea et coronis, quod in muris manē poneret, ab eo traditū domi suæ custodiebat. Illi aut. patefacta re, in Fauentiæ se fines intulerunt, ut oppidum montanū Brisigelianam, cui ciuitas propter optimū genus militum ex eo educi solitum magnopere confidebat, expugnarent: iamq; Tartarum Centurionē reip. qui Brisigelianam cum tribus cohortibus præsidij causa se cōferrebat, insidijs positus interceperat, pauloq; post cum oppidum tormentis cinxissent, eo sunt potiti, prætorē, quæq; cū eo erat copia, et Ioanne Paulo Manfronio equitum præfecto magna uirtute, qui tuendi oppidi causa eò cum paucis equitibus per medios hostes sese inferēs uenerat, in arcem se recipientibus: quos tamē omnes multis oppugnatos prælijs, arce etiā deciccta, captiuos fecerunt: et Fauentia frustra tentata, in Rauennæ fines ad Rusium oppidulum oppugnandum se contulerunt. Eas ob res ciuitate perturbata cum lentius tributa exigerētur, Senatus censuit, ut qui iure comitiōrū præditi die sibi præstituta in ærarium non intulissent, eorū nomina comitijs maioribus recitariētur, ut ab uniuersa ciuitate cognosci posset, qui ciues non amantes patriæ essent. quod si ob eam contumeliā alia præstituta die non inferrent, tum uerò à Senatu atq; à collegijs secretioribus, demū ab omnibus reip. muneribus arceantur, eorum loco alij subrogentur, ipsi ad ferenda suffragia ne admittantur. Hæc tum fuit nobilitati pœna multiplex constituta. Plebi uerò id unum, ut in ærarium nō inferens, à publicis et ipsa muneribus amoueatur: quæ cum plurima quidem sunt, tum certè etiā perutilia, ut magna pars ciuium ea se relatal perliberaliter. Eam legem maiora comitia primum ha-

V

bita cōprobauerunt, acerbitate temporū ciuū animos frangente, ut quod aliàs non tulissent, neq; unquam latum antea meminissent, tum quidem non perferrent modò impostum patienter, sed ipsi quoq; sibimet imponerent perferendum. Lege lata Bergomo literæ uenerūt, hostes in oppidi finibus Medelaci castellum magna uī oppugnatum cepisse: omnes qui in eo erant interfecisse: non mulieribus, non infantibus pepercisse: ut ciuitas perterrefacta, tuendi oppidi auxiliū à legatis petat. Interim magna ex parte collecto ab imperatore Liuianoq; reip. in Gallia exercitū, ad quem quidem equites Epirotæ per plures modò allati se conuulerant, magnaq; uī optimorū tormentorū à Valerio adducta, cum de Abdua flumine transeundo sententiæ ab ijs, atq; ab legatis, & reliquis præfectis dicerentur, Liuianus autem magnopere transitum probaret: multum enim, si transcant, posse ipsos proficere nondum collectis hostibus, rege non præseente, populis adhuc in ambiguo utrā se qui partem præstet, constitutis: audacia & celeritate plurima confici, cum sua hostibus consilia impediatur, ipsis animi augeatur: sed reliquis eam rem non probantibus, quòd fines reip. hostibus direptioni, si & ipsi Abduā transissent, essent relinquendi, Liuianus ad legatos cōuersus, Agite, inquit, si cunctari hīc uolumus, scribite ad Senatū, decies millies auri libras paratas habeat, quibus producere bellum possit. qua de cōtentione Senatus certior ab legatis factus, petentibus ut quid fieri malit imperet, literas ad illos dat, eam se rem imperatori Liuianoq; permittere, qui rebus omnibus intersint: et morā se & fluminis traiectum ita probaturos, uti ipsum alterutrū è reip. cōmodo suscepserint. Interim Iulius, qui Vrsinæ gentis duces, ne ad reip. militiā accederēt, partim minis, uti supra demonstratū est,

est, edictisq; terruerat, partim per filiam suam Felicē, quæ Ioanni Iordano eius familiæ principi nupserat, precibus & scemineis consilijs ab itinere instituto reuocauerat, stipendiaq; sibi ab reip. legatis Romæ curata ne restituerēt, interdixerat, data eis uenia iure illa retinendi, fideiq; præstandæ religione sublata: præter quòd exercitū in fines reip. introduxisset, ad illud etiā pertinaciter descendit, ut Lauredano principi, Senatuiq; omni Veneto, & ciuibus singulis aqua & igni interdiceret: eiusq; rei literas omnibus hominibus uulgandas proponeret maledictorū et execrationū plenas, nisi die præstituta, non Fauentiā modò atq; Ariminum, sed Rauennā quoq; Ceruiāq; sibi tradiderint: quæ quidem oppida centum fermè annos in reip. imperio fuerāt: neq; ullus ea Pont. Max. in dubium reuocauerat, quin iure à reip. possiderentur. Qua intellecta re, ne plebs eiusmodi literis, plus quàm tempora & reip. difficultates postularent, permoueretur, Senatus cauit, ne reciperentur, nèue, qui afferrent, admitterentur. appellauit etiam de eo futurum concilium, missis Romā affixisq; in templorū foribus publicæ expositionis literis: missis etiam in Pannoniam ad Thomā Cardinalem Strigoniensem: nam ei propter Patriarchatum Constantinopolitanum, cui præerat, unā cum tribus Episcopis concilium cogendi ius potestasq; antiquitus erat attributa. Has ob res & belli Gallici pericula supplicatio decreta est, auiq; tantundem, uti paulò antè, sacris uirginibus publicè datum placandi Deū causa. Patres interea certiores facti edictum Neapoli propositū fuisse, ne quis ad reip. stipendia se conferret: cogi uerò exercitū à Prorege, qui cum in Apuliā ad reip. oppida expugnanda contenderet: expectari autè ab eo Roma milites quingentos, quos Legatus apud Iulium re-

gius in urbe conscripserit: reliqua omnia esse iam parata, ut uia sese det: adhibito legato apud se item regio, ea quæ non ambiguis autoribus intellexerat, exposuerunt: questiq; sunt, nõ esse hoc illud, quod sæpe reip. sit pollicitus. Ille uero confidenter pernegare, rogareq; Patres, ne quid eiusmodi crederet: agi à Prorege illa omnia muniendi regni causa, propter Gallorum in Italiam aduentum, non autem ut reip. bellum inferat, suis cum regibus foedere atq; beneuolentia coniunctissimæ. quæ tametsi Patres, quorsum dicerentur, haud obscure cognoscerent, dissimulanda tamen sibi esse statuerunt, dum de belli exitu cum rege Galliæ sciri posset. At cum aliquando de Abdua flumine nõ transeundo, nisi prius quæ oppida & castella Galli iam ceperant, ab ipsis expugnarentur, ne post se hostes relinquerent, inter duces Venetos conuenisset, aliquot ex ijs paruo negotio castellis receptis Treuium se cum exercitu cõtulerunt: quod oppidum equites militesq; ex optimo Gallorum genere bis mille custodiebant: muroq; tormentis celeriter deicto, hostes ad deditionem compulerunt, nulla cõditione interposita, nisi ut ijs, equis detractis, rebusq; reliquis abreptis, cæteris sacramento ab ipsis dato eo se anno bellum reip. non facturos, abeundi facultas permitteretur: duces captiui tandiu essent, quoad eorum, quos ex Venetis eo in oppido Galli cepissent, cum his permutatio fieret. Ab ea oppugnatione uti Venetos repelleret, Galli magno numero uicinis ex locis coacti ad eorum quidem castra uenerant, manus autem conferere nõ sunt ausi, ut penè in eorum conspectu oppidum captum sit: quod quidem Liuiani permissu statim direptum atq; incensum est: qua in direptione mulieres uirginesq; propè omnes à militibus uim passæ ac uiolatæ, oppidi casum inhonestiore reddiderunt.

runt. Eo negotio cõfecto Hispaniæ regum legatus Lauredanum Patresq; gratulatum adiit, scire se affirmans suos reges magnam ex eo uoluptatè percepturos. Pauloq; post Mantuani ducis equites quatercenti, milites sexcèti, Alexio duce ad castellum Casaboldum, quod abest ab Asula oppido in Brixianorum finibus millia passuum quatuor, cum tormentis, id ut caperent, improuisi accesserunt. Pagani, qui in eo erant, armis captis fortiter se defendere coeperunt: simul ad Federicum Contarenum à Decemuiris legatum Asulanis præesse iussum miserunt, auxilium imploratum. Federicus cõfestim quingentis militibus, quos habebat fortes uiros, ut eò contenderent, petentibusq; opem ferrent, imperauit. ii celeriter itinere cõfecto, prælium cum Mantuanis cõmiserunt, eorumq; partem interfecerunt, partem ceperunt, reliquis in fugam coniectis tormentisq; abductis, nullo ex suis desiderato, uulneratis perpaucis, Leti Asulam ad Federicum reuerterunt. Eadem clades Mantuæ nunciata magnos luctus excitauit: erant enim in ea manu honesti ciues permulti, quorum pars maior interierant. Veneti, quod Treuio capto oppidum militibus diripiendum tradiderant, haud leuem ex ea re iacturam fecerunt: plurimi enim milites Tribunis & Centurionibus relictis cum præda uulgo domum profugerunt: ut magna illos perturbatio tenuerit. Eo incõmodo ad regem ab exploratoribus perlato, qui Mediolanum Calendis Maij uenerat, pauloq; antea ex oppidi & suorum deditione grauiter cõmotus, quò utiliter belli consilia uerteret, non reperiebat, omnibus suis coactis copijs Castianum uenit, ut cum uellet, flumen traiceret. Habebat aut lectissimorum equitum millia quindecim, quibus duces clari nominis præerant, militum triginta: eorum pars Heluetij, Vascones reliqui erant. ad hæc omnem ferè to-

tius Galliae nobilitatem sibi stipendiariam secum ducebat. postremo, quicumque in Gallia citeriore aut princeps suae ciuitatis, aut ampla familia natus, aut magnis opibus, aut omnino aliquo apud suos loco esset, eos omnes nominatim euocauerat. quae duae quidem res ad reliquum equitatum adiectae, et numerum, et robur, et certe faciem ac splendorem exercitus maiorem in modum adaugebant. Venetus erat exercitus equitum grauiorum millium sex, leuiorum quatuor, militum trium, et triginta: tamen si nequedum omnino omnes nostrae in castra copiae uenerant: nam et Lucius Bononiensis, et Leonardus Apulus praefectus leuiorum equitum reip. suis cum turmis, qui quidem erant Brixiae a magistratibus retenti, ut eos fines tuerentur, in quos Mantuanorum dux inuasurus putabatur, et equites Epirotae per plures, tum demum appulsis ad urbana litora nauibus egressi, et milites non pauci, quos Brixianorum ciuitas coegebat, expectabantur. aberat etiam ex legatis Cornelius, qui paulo antea calculo et urinae uitio uitae suae diffidens Brixiam se contulerat. Erat autem is exercitus qui conuenerat, ita florens etiam sine ijs, ita instructus, et animo, ut uidebatur, paratus ad decertandum, cum ut remp. defenderet, tum uero etiam, ut qua Italiae parte Galli occupauerant, in libertate uindicaret (id enim prope palam profitebantur, eiusmodique uoces eorum creberrime ab hostibus exaudiebantur) ut nullo tempore aut meliores, paucis equitum ductoribus exceptis, aut omnino ampliores copias resp. suis in exercitibus haberent: et nisi duces illis defuissent, nihil omnino uidebatur eorum aut claram uictoriam, aut pacem honorificam fuisse interpellaturum. constat enim Aloisium regem, ubi is prope se hostium exercitum habuit, atque ex captiuis et numerum et alacritatem copiarum ad pugnandum cognouit, suis ducibus

ducibus dixisse, nunquam se tantas Venetorum opes atque copias existimauisse: haud sibi tum sui exercitus uictoriam satis exploratam esse: factus e cum Maximiliano reliquisque regibus ad Venetos eodem tempore opprimendos fecisse: decreuisse, si ita illis uideatur, non decertare, atque ad legatos Venetos mittere, qui nunciet, postquam reliqui foederati nihil in commune conferant, ut se ad bellum iuuent, uelle sibi remp. amicam esse, cumque ea factus renouare potius, quam congregari uerum ab suis ducibus suatum, ut ea de re prolixius sibi esse cogitandum statueret: loco esse propter flumen eiusmodi, ut elici inuitum ad pugnandum non possit: semper Venetos eum nuncium libenti animo accepturos: rem in alium diem distulisse. haec ab illis, qui concilio interfuerant, Patres postea cognouerunt. Casianum est oppidum in Abduae fluminis ripa loco paulo editiore: pontemque habet ante portam ad fluminis traiectum plane commodum. trans flumen locus est ad semicirculi prope formam, quamuis magnarum copiarum capax: eum omnem locum aqua fluminis in altitudine pedum sex, in latitudine circiter uiginti, a superiore parte deriuata, inque flumen rediens claudit communiterque, arboribus etiam impedita, ut introspici non facile possit. Casiani rex biduo confecto, cuius bidui tempore Mantuanorum dux ab eo accersitus cum equitibus quingentis ad illum uenerat, flumen magno silentio exercitum traiecit, atque in eo, quem diximus, loco castra posuit: inter quae et nostrorum castra planities tria passuum millia patebat. In ea planitie parua utrinque ab equitibus praelia fiebant, quibus in rebus ob Epirotarum celeritatem atque uirtutem Galli, quam Veneti, sepius interficiebantur et capiebantur, aut omnino repellabantur. uerum, propterea quod Galli tormetis in Casiani arce positus illum planitiam longe lateque

uerberabant, nostri nō modō ad hostium castra propius accedere prohibebantur, sed neq; num rex flumē traiecisset, planē cognouerāt. His ita constitutis rebus regi nunciatur, Reuolutā oppidum suis ab castris abesse millia passuū paulō plus trium: in eo esse hostium milites ad tercentū: perfacile capi posse, si eō celeriter se conferat: itaq; de media nocte castris cum exercitu egressus sese itineri secundū flumen dedit. Liuianus, qui nequedum etiam sciebat Gallos Abduam traiecisse, ab exploratoribus certior factus, ex tumultu strepituq; carrorum, quē exaudierant, Gallos loco se mouisse, atq; iter secundū flumen facere, cū equitibus leuissimis quatercentis sub lucem castris est profectus, ut quid hostes agerent, cognosceret, & si citra flumen essent, moraretur dum reliquis exercitus accederet. Caligo uerō ita densa eo mane campis incubuit, ut Liuianus, qui citatus ferebatur, temerē in Gallorum incideret agmen, eosq; tum demum & Gallos esse, & flumen transisse cognosceret: sed illos laceessere tantis in tenebris non ausus, properē ad Reuolutanos, quō regem iturum suspicabatur, misit, qui diceret, si ad se hostes accederent, parumper sustinerēt, sese omni cum exercitu confestim affuturū, auxiliumq; eis allaturū. His datis mandatis ad imperatōrē recurrit, motisq; statim castris, aciebusq; dispositis, ad Reuolutanos, si fieri posset, tuendos exercitui dux fuit. Sed ea in re, quōd morā interposuerat, nulli usui cūm fuisset (Galli enim confecto interim itinere, tormentisq; ad muros positos, paruo tēporis spatio deditione municipiū ceperant) nostri castra quingentos propē hostes passus suo loco posuerunt: ibiq; diem alterū uterq; se exercitus cōtinuit. Postro die autem, qui dies fuit pridie Nonas Maias, rex, ut Pandinum municipium item caperet, bene manē secundum flumen

flumen acie disposita iter facere cœpit, ea spe, ut si Cremonæ appropinquare, ad oppidiq; muros se ostendere cū exercitu posset, nonnihil confideret sese oppidum, ciuibus tradentibus, quorum uoluntates antea cognouerat, in suam potestatem redacturū. qua in re sua illum spes atq; opinio sefellisset, si Veneti se continuissent, neq; prælium commississent: erant enim loco editiore, ac ferē medio regionū earum: quo ex loco omnibus eorum oppidis, ne quid aggredi contra reip. uoluntatem auderent, una tanti exercitus fama facile prospiciebatur, quancunq; se in partē rex incitauisset: quē si, ut facillimum factu erat, paucos modō dies elusissent, propterea quōd laborare comœatu cœperat, qui ad eius exercitum, Abdua flumine interposito, tum Epirotis equitibus omnia diripientibus, atq; in castra reip. trahentibus, magna difficultate afferebatur, ipsa necessitas flumē iterū trajicere, Laudemq; Pompeij aut Mediolanū nulla re confecta illum reuerti cōgesset. Quē rerum exitum metuens Triulcius, homo iam senex, atq; in rebus bellicis exercitatus, regi autor fuerat, ne Abduā exercitū traduceret: cumq; nihil profuisset, Galli q; transire flumen iam inciperent, inter suos, uideo inquit hodie Triulcius Venetos Italiae dominos nobis imperium tradentibus fore. Alia ex parte imperator senex et ipse, multa q; rerum experientia in bellis eruditus, eundē res euentum habituras tum existimans, modis omnibus, ut à pugna se abstineret, Liuianum, quem ardere cōmittendi praelij studio cognouerat, hortabatur: Gallos inopia coactos sua sponte breui se in suos fines recepturos: confectum bellū, & uictoriā sine sanguine partam dictitans. Itaq; cū esset nunciatum, hostes loco se mouisse, Liuianusq; eorum se consilia sua celeritate anteuenturū imperatori recepisset, petiissetq;

ab eo, ut cum ipse ad illum mitteret, cum reliquo exercitu subsequi maturaret: minimè, inquit imperator, me accersieris, nisi tam longinquis hostibus, ut congredi non possint: hoc unum mi fili, ne ue te animi magni tui confidentia ulterius, quam oportet, prouehat, etiã atq; etiam abs te peto: si enim gladijs reconditis uincimus, quid nos attinet belli fortunam periclitari? Hæc imperator idcirco dixerat, quod non multum equitatu cõfidebat: quo in equitatu non illos esse præfectos, qui Gallicis partibus occultè fauerent, non obscure cognouerat: eosq; pugnam detrectaturos, si esset confligendum, maiorem in modum uerebatur. tum Gallorum naturã eiusmodi esse sciebat, ut primo impetu sustineri ægrè possent, multaq; recentes cõficerent, quæ spatio interposito non essent præstaturi: fieri enim illis omnia in dies duriora ac difficiliora, quod moram ferre nequeant. Sed profectò longè aliter res, quam ipse existimauerat, cecidit, propter Liuiani cum eo disceptationũ atq; inuidiæ suscepta pridem semina, qui non superiorem modò sibi illum esse, sed ne exæquari quidem imperio ac dignitate patiebatur, sumptis ab ijs rebus animis, quas anno superiore in Carnis atq; in Istris gesserat: itaq; spreto prudentiore consilio Liuianus, tum longissimè abiisse hostes confirmans, imperatorẽ ad insequendũ incendit: non cunctando, neq; sedendo reip. consili, quæ se suaq; omnia ipsorum fidei commiserit: frustra tantum confectum exercitum, tantos thesauros insumptos, si ante ipsorum oculos imperij municipia nullo defendente capiuntur: suum hoc esse dedecus, non reip. His uocibus impulsus Nicolaus, castra moueri, & signa tolli imperat, suoq; loco relicto indemissiores atq; impeditiores campos exercitiũ instructum producit. quatuor nostrorũ erãt acies equitũ militumq; numero

mero ferè pares, quæ ita iam proccesserant, ut prior ab extrema, cui Liuianus præerat, tria millia passũ abesset. Rex de eo certior factus, cum esset inter utrosq; fossa ab incolis ad deriuandas aquas confecta, in longũ porrecta terræ spaciũ, alta lataq; ut traici ab alterutris sine magno discrimine non possent: ad extremã eius partem agmen sistit, atq; ab itinere continet eousq; ut tres nostrorum acies suum exercitiũ prætergressas sciret esse: tum agmen & tormenta retorqueri, atque in ultimam nostrorum aciem impetum fieri imperat: aciemq; pleniorẽ suam, cui magnopere confidebat, in impeditos atq; inopinãtes immittit. Veneti primũ omnium frequentes ab Gallis missas tormentorum pilas exceperunt: interfectisq; non paucis, in quibus fuere legati comites aliquot, qui ante ipsum disiecti eius modò sanguine os non resperserunt, ut temporis exiguitas patiebatur, conuersi quantum poterãt pugnauerunt: sed quod erat magna eorum pars ex proordinibus, neq; multum rei militaris usum habebat, facillè omnes interfecti fugatiq; sunt. erant autem numero ad millia quatuor. Apud hos ea in acie cum esset Petrus Montius, de quo supra dictum est, cum militibus, qui sub eo merebant, mille, is hostium impetum excipiens cum fortissimè & quantum humana uis poterat, pugnauisset, magnumq; hostium numerum interfecisset, reliqui fessi uulneribus iam cederent, submissis ab rege multis optimorum militibus, qui præliũ restituerunt, cum octingentis suorũ in media hostiũ acie cõfossus occubuit. Erãt apud illũ Saccoccus Spoletinus cum septingentis militibus, Citolusq; Perusinus cum ferè totidem, uiri & ipsi magna excellentiq; uirtute: horum alter interfectus est: Citolus multis uulneribus acceptis in hostium potestatem uenit: ex reliquis, ea in acie qui erãt,

militibus perpauci Gallorum impressionem paulisper sustinuerunt. Liuianus pugnae initio, praelium commissum conspicatus, alio ab latere cum sua turma in hostes se iniecit: atque ab ipsis, equo defesso, ut in recentem se inferret, cui destitisset, uulnere sub oculis accepto captus est, captiq; qui cum illo praelium inierant, fortes uiri, et claro loco nati sane plurimi: apud quos Francus Burgius equitum sagittariorum turmae praefectus acriter pugnans occubuit. reliquus equitatus cum praefectorum prodicione, tum timore pugnandi, nulli omnino reip. usui fuit: neq; ulla ex tribus aciebus, quae antecesserant, pugnanti quartae auxilium attulit. ita paruo temporis spatio Galli, quos quidem magna hostium exercitus formidine affectos paulo ante ualde poenituerat bellum reip. intulisse, quos timuerant, in fugam coniecerunt: nemo enim ex omni reip. copia, fusus fugatisq; ijs, se continuit: ingentiq; optimorum tormentorum ui, quam Vincentius Valerius praefectus ministrisq; incustoditam medijs in campis fugientes praedae hostium reliquerant, sunt potiti.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE
LIBER VIII.

VBI nuncij literarumq; de ea re ad Senatum uenere, tantus repente dolor omnes tenuit, nunquam ut alias Patres maiorem animo aegritudinem contraxisse ciuitas meminerit: ferarq; omnes tam inexpectatum reip. casum grauiter dolebant. Nam ex Liuiani literis, qui eos bono animo esse iusserat, et lata prosperaq; multa non semel fuerat pollicitus, uictoriam de

Gallis

Gallis propè certa spe animo conceperant: quam si essent cõsecuti, neq; Iulium, qui in ipsos noua interdicti forma usus fuerat, neq; omnino quenquam timuissent: nunc se uictos, exercitumq; reipub. fustum et profligatum esse, grauissimè ferebant: et restantem patriae fortunam, et difficultates, in quas incidere posset respub. animo uolutabant. quanquam alijs super alias acceptis literis, neq; imperatorem neq; legatos cum multo maiore exercitus parte praelio interfuisse cognouissent, tamè quod eisdem quoq; literis admonebantur, omnium mentes timore posternatas iacere, peditesq; in primis, qui retineri non poterant, quin uulgo dilaberentur, seq; à signis subtraherent, difficile omnino uidebatur reip. oppida uel à uictore rege, uel à Iulio posse defendere. Erat in templi Marcij procuratorum collegio Paulus Barbus, cuius sanè prudens, diuq; multa cum laude in rep. uersatus: is, quod erat senio cõfectus, à publicis munerib. abstinens domi suae aliquot se menses continuerat: huic Lauredanus princeps misit, qui cladem exercitus nunciaret, et Senatum cogi diceret, ipsumq; adesse, si posset, hortaretur. quod ubi senex audiuit, uestem senatoriam poposcit, atq; ita in curiam membris trementibus sese trahens, orationem, quam tempore poscebant, habuit: uenisse in Senatum sese corpore infirmo, nullis uiribus, ut eam sententiam diceret, quam praefens rerum status pateretur: quotum enim quenq; esse, qui in tanta tam repente offusa urbi caligine possit, quid fieri expediat, rectè dispicere? grauem esse reip. casum, illius opes fractas debilitatasq; esse: exterorum auxilia unde peti possint, non uideri: uerum, esse Deos immortales, quos ruptis foederibus hostes uiolauerunt, eosq; neq; arma hominum uereri, neq; posse decipi ab ijs, qui nos in necessitudine ac fide illorum requie

scentes, plurimisq; nostris maximis atq; perpetuis beneuolentiae officijs constantiaq; fretos prodiderunt: eos tanti sceleris uindices futuros, rei q; pub. auxilium laturus, se confidere. Hæc ille cū dixisset, ad ea quæ essent procuranda atq; statuenda, orationē conuertit, quod idem multi magistratus fecerunt. Pluribus igitur dictis sententijs, ut in tam dubijs rebus cuique aliud fore usui succurrebat, primū omnium pecunia legatis, qui se ex fuga apud Brixiam receperant, ad exercitum instaurandum decreta est: nam Cornelius ex morbo paulisper recreatus, dum in castra se referret, clade audita unā cū fugientibus eō redierat. tametsi eis è stipendio ante prælium exercitui dato non minimum pecuniæ supererat. deinde ad Dominicum Grimnanum, & Marcum Cornelium Georgij legati filium, qui utriq; in Cardinalium collegio Romæ tunc erant, datæ literæ, uti Iulio ea, quæ ipsemet petierat edicto suo, ex recipub. ditione oppida, intra eos quos præstituerat dies iri ei traditum Senatus nomine pollicerentur: rogarent, ne remp. conteri à barbaris exercitiibus permitteret: quam si unam pessundabunt, tutum illum reliquosq; deinceps Romanos Pontifices ipsa in urbe non futuros: id quàm sepe aliàs experta Roma sit, nescire porrò neminem: docere ipsum, qui in Italiæ præclara parte natus coelum hausserit, reliquos Italos tueri potius, quàm exterarum nationum plusq; nimio per se appetentiū uires opesq;, quibus uastitatem Italiæ inferant, augere. Latum etiā, ut Antonius Iustinianus, qui Cremam legatus à Senatu lectus proficisceretur, ad Maximilianū rectā contenderet, et cum illo si posset, pacē quantumuis duris conditionibus faceret: Terge sitq; oppidum, & Portū Naonis, reliquaq; municipia, quæ resp. ex eius ditione superiore anno ceperat, Senatū ei paratū

itum esse restituere, ac quæ oppida ex Romanorū imperatorum ditione in Carnis, & Gallia, et Venetia resp. possideret, ea se omnia illi tanquā accepta relaturū nunciaret: nisi enim ab altero eorum aliquid auxilij afferatur aduersus Gallorum audaciam atq; impetum, nullum satis firmum obicem futurum esse uerebantur. Demum lecti legati ad exercitum duo priorum legatorum loco, Georgius Emus, Paulus Cappelus, legationibus renunciatis propter alios magistratus quos obibant, ex quibus magistratibus ad alia munera inuitos euocari non licebat, magnam Senatus, magnā totius ciuitatis inuidiā subierunt: neq; eorum loco quisquā sublectus postea fuit, quod iam de priorum legatorū diligentia, quæ Senatus uellet, nunciarentur. Rogatio tantum in Decemuirium collegio lata, ne cui deinceps ulli ullā ob causam aduersis reip. rebus cuiquam sibi delato muneri reijciendi facultas sit. Lecti post hæc legati duo, Petrus Duodus, Christophorus Maurus, quorū qui plura suffragia tulisset, Brixie, Veronæ alter præisset. Horū prior clarè Senatu audiente pronunciauit, se id uehementer cupisse, ut suam reip. tam tristis eius tempore nauare operam posset, quando lætiora nō dabantur: itaq; legationem libentissimè obiturum. Maurus autem ante Lauredani subsellium progressus Patribus dixit, post Deū immortalē suā se uitā reip. deuouisse, ea, uti uellet, uteretur: leto se illam animo patriæ, à qua acceperit, redditurum. quorum oratio ab omnibus laudata, multorum Senatorum patriæ charitate implente dulcedine animos, lacrymas eliciuit. atq; ij statim profecti sunt. Dionysio autem Naldio, qui prælio interfuerat, cuiusq; centuriones militesq; per plures et capti à Gallis et interfecti fuerāt, ipse fortiter pugnās repulsis hostibus se receperat, omnium reip. mili-

tum praefectura est à Senatu tradita. Auxere Patrū dolorē inter haec è Flaminia nuncijs, Ioannem Græcum, hominem impigrum, et spectata fide, equitū sagittariorū turmæ praefectum, cū ea, quæ Rauennæ erat, manu hostes aggressum, ut eos ab obsidione Russij auerteret, quod abest municipiū ab Rauenna passuum millia x v. diuq; ab Iulianis oppugnabatur, equi lapsu captum fuisse, eoq; ab hostibus ad murum oppidi producto, Russianos unà cum prætore sese illis dedisse: eorum exercitum iamiamq; ad Rauennam oppugnandam affuturum. Eiusmodiq; nuncijs alij è Rhetis nuncijs successere, qui dicerent, manus illis in locis & Maximiliani finibus cogi: tormenta Tridentum afferri: commeatus cōportari: certam esse famam, bellum inferri à Maximiliano reip. Ex Carnis item & Tergeste Patres certiores fiebant, milites ad octo millia in Alpibus propè conscriptos esse, qui reip. ditionē aggrediantur. Ex castris quoq; ab legatis literæ afferbantur, regem Carauagio esse potitum, Iacobumq; Siccū eius oppidi municipem, equitum reip. praefectū, eò cum suo equitatu contendisse, regiq; spontē se atque illos tradidisse: nullum uicinorum municipiorum exercitum Gallorum expectare: omnes illas regiones in timore magno esse. Brixianos, qui antea & fidem & audaciā reip. praestabant, timere suis rebus et diffidere cœpisse, quòd scirent prætores suos uxores & liberos et supellectilem domesticam ad urbem misisse: quæ res uehementer reprehendebatur: itaq; sese in difficultate plurima uersari rerum omnium: milites enim uel imperia recusare, uel accepto largiter stipendio tamen per fugere: tormenta eis deesse, quibus oppidum tueri possint, strex eò ueniat: quamobrem uereri, ne Veronam se recipere cogantur. Sed quod ad Carauagianos attinet, eam rem postea

postea intellectum est ita cecidisse. Nam quòd oppidani, ne diriperentur, statuerant regem, qui cum exercitu aderat, recipi ab ipsis oportere, Ludouicus Michael arcis oppidi praefectus, qui se celeriter & militibus & cōmratu cōmunerat, prætore in arcem recepto, se ab Gallis magno animo defendebat. Galli cum triduū tormentis innumerabilibus arcem continenter uerberauissent, neq; multum profecissent, accidit ut ignis in cellam, qua tormentorū puluis asseruabatur, temerè illatus, omnē illam defendendæ arcis facultatē praefecto puncto temporis ademerit: qua re milites perterriti, se atq; arcē & praefectum & prætorē regi dederunt: ipsiq; est ea tantum conditione interposita salus data. Ciues autē ij Veneti duo iussi se ad mortē comparare, à sacerdote Franciscano precibus regi suppliciter adhibitjs (nam ei cum rege in Gallia familiaritas intercesserat) uitam modò non amiserunt, atq; in Galliam captiui missi sunt, in custodiaq; diu habiti. Patauini cū uiderent remp. omnibus à partibus premi, concilio ciuitatis conuocato rogationē tulerunt, ut quintæ auri libræ confestim exigentur, atq; ad urbem mitterentur, omniaq; se facturos ad eam iuuandam, quæ imperarentur, quæ ue ipsi per se cognoscerent praefectura, legati statim legendi Patribus renunciarent. quæ res sanè grata illis fuit, non tam quidem quòd ea magnopere leuarentur, quam propterea quòd exemplo alijs ciuitatibus esse poterant amanter se in reimpub. gerendi. At cū ad urbem uenisset Gasparis Seuerinatis scriba, exposuissetq; Patribus, magna illum difficultate propter Iulij edictum ad uicinos Cremonæ oppidi fines sese unum in ueste pastorali contulisse (nam suos equites secum adducere nequaquā potuisse) quaesissetq; quid illum facere Patres uellent, responderunt,

uii, quantum posset, ipsorum ad exercitum suum aduentum maturaret: statutum enim sibi esse, Liuiani equites ei tradere. ille uero spreto reip. conditione, ad regem Galliae postea se contulit rogatum, uti se Maximiliano commendaret, peteretq; ab illo, ut in Citadellae principatum, quem pater suus obtinuerat, se restitueret: scire enim, nihil illi Maximilianum negaturum. Ferrariae uero Prodominus Aloisius Mula Patribus significauit, clade exercitus reip. cognita, magnae uoluptatis signa ciues illos misisse, plebemq; omnem uocibus prociacioribus & tympanorum sonis letam atq; hilarē per oppidum cucurrisse: Alfonso autem ducem, quem ipse adierit, nolle se tutum sua in urbe praestare, propterea quod dicat incitae plebis studia non posse contineri: itaq; illi, ut discederet, suassisse: redire postea posse, cum belli feruor, & interditi Iuliani acerbitas atq; iniuria resederit. Quibus rebus cognitis, Mula Senatusconsulto reuocatus, medio est magistratu decedens domum rediit. Iamq; regi omnibus fere populis se deditibus, quod a reipub. copiis nullum eis praesidium afferre batur, Senatus iussit, uti milites ad decem millia, quo celerius fieri posset, conscriberentur, quorum tribuni centurionesq; partim a magistratibus in ciuitate, reliqui in castris legerentur: equites ad tria millia utriusq; armaturae conficerentur. Ea postea res quod nullum prope habitura exitum in tanta rerum omnium perturbatione uidebatur: nam neq; in urbe, qui uellent dare nomina, reperiebantur: imperatoris autem & legatorum iussa uulgo despiciabantur: pleraq; omnia priuatim administrabantur: Patres ueriti breui fore, ut omnis Italiae continentis pars, quam tenerent ipsi, a reipub. deficeret: ad urbem tuendam, & comeatibus classibusq; muniendam animum adiecerunt. Confirmauit hoc eorum consilium

filium cum Brixianorum ciuitas, quae copias reip. intra oppidum recipere noluerat, quod diceret nolle se ab exercitibus conteri, satis sibi ipsos praesidio futuros: tum quod intelligebant classem a Ferdinando rege in Sicilia Calabrisq; esse comparatam, qua ab classe frumenti ad urbem conuentiones facile prohiberi posse uidebant, nisi respub. maiores ad resistendum opes obiecisset: itaq; latum, ut classi supplementum adderetur, ut essent omnes ad triremes quinquaginta. Ab annonae quoq; magistratu edicta sunt proposita, quibus frumenta facilius omnibus a locis ad urbem comportarentur. literaeq; ad Cyprios datae, ut quantum maximū possent, frumenti numerum nauibus imponerent: nauesq; per plures ad eos misse, ne nauigiorum indigentia conuentiones tardarentur: imperatumq; ut quae ab insula naues sale onustae iam soluisent, ubicunq; essent, eius salis iacturam facerent, & in Cyprum reuenterentur, frumentoq; complerentur. Missae etiam in Epirum cum mercatoribus, preciaq; ijs, qui adduxissent, ampliora lege facta. Latum etiam, ut quae leges prohiberent, ne aduenarum nauibus frumenta reliquiq; comeatibus Venetias afferrentur, quo ciuium naues maiora lucra facerent, cae leges abrogarentur, dum de bello decernatur, liceretq; quibuscunq; hominibus suis cum nauibus comeatuum causa ad urbem sine anchorario accedere. iisdem diebus Ferdinandi legatus Patribus exposcit, regis se literis in Hispaniam reuocari: qua de re coacto Senatu lex est lata auertendi ab inferendo reipub. bello eius regis causa, ut legato Latino redanus princeps diceret, Senatui placere, quae haberet in Apulia respub. oppida, regi oblatum iri: Patres missuros, qui ea, cum uolet rex, eius ministris tradat. His cum mandatis legatus postero die abiit. Alfonso etiam legatus salutatis Patri

bus domum redijt. His permoti rebus Patres, & quòd exercitu redintegrando omnia eos deficiebant, neq; multum in Nicolao imperatore spei repositum diminutis eius copijs ad rempub. tuendam habebant, rogationem iusserunt, ut certus homo ad Prosperum Columnam mitteretur (is in finibus regni Neapolitani tunc erat) qui ei nunciaret, si reip. uelit præsb esse, Senatui ei nomen imperatorii cum stipendio auri librarum sexcentarum singulis annis daturum, modò is equites mille ducentos secum adducat: rogare, uti conditionem acciperet, & protectionem, quantum posset, maturaret. Interim rex à Brixianis intra moenia recipitur: arcibusq; duabus, quas ij dolo à præfectis interceperant, suos ministros præficit. Sebastianus Iustinianus prætor, quòd in oppidanos magna continentia & moderazione usus fuerat, cum una cum reliquis magistratibus captiuus factus esset, publica ciuitatis cõmendatione à Rege libertati restitutus, Gallorum comitatu in castra ad Legatos sese contulit. Crementes quidem cum oppidum haberent munitissimum, iam ante hos omnes Sonzini Benzoni eorum municipis turmaq; equitum reipub. præfecti suasu in Gallorum partes transferant: nam cum in clade exercitus Gritus legatus, qui eò se recipere cogitauerat, Benzonium Creman præcurrere iussisset, ciuitatiq; nunciare bono animo ut esset, se iam iamq; affuturum, eiq; præsidio futurum: ille ad ciues suos aduolans, uti portas legato clauderent, neq; illum neq; quenquam Venetum intrmitterent, oratione sua dedecoris perfidiæq; plena, & autoritate, qua pollebat, perfecit. Quibus intellectis rebus imperator legatiq; Pischeriæ, municipio in Mintij fluminis ripa, ubi è Benaco exit, posito, equitibus leuis armaturæ trecentis, militibus nongentis

ex itinere

ex itinere præsidio relictis, Veronam se recipiunt, castrisq; in campo, qui appellatur Martius, ad muros oppidi positis, rerum exitum expectare constituunt. Omnes equitum ad quina millia, milites mille quingentos redacti. nam quòd rex edictum uulgauerat, omnes ex Gallia, quam ipse ceperat, qui reipub. militiam facerent, nisi ad suam quisq; patriam decem dierum spatio rediissent, eorum se bona publicaturum, atq; ipsos hostium loco habiturum: præter cætera plurimi eam ob rem etiam Legatis permittentibus discesserant. Eorum aduentu sollicita ciuitas, ut plebs ad exercitum iuuandum pronior fieret, portorium frumento molendo exigi uctuit, quoad bellum esset confectum. Ad id ut Senatus uoluntas accederet, cum eadem ciuitas per Legatos petiisset, Patres in eius gratiam portorium in omne tempus sustulerunt. Iisdẽ diebus templorum aliquot urbanorum sacerdotum edicti Iuliani metu, quo ijs omnibus aqua & igni interdicebatur, nisi è ditione reipub. recederent, atq; in primis Georgiani, quorum est celeberrimum in insula è regione comitij sanũ, cũ supellectili aurea argenteaq; Ferrariã, atq; in Mantuanum agrum profugerunt, ut urbs eo genere hominum penè destitueretur, ciuitasq; in primis rei diuinæ affucta, magnã ex eo molestiã caperet. Antonij etiã Iustiniani literæ ex Alpibus datæ Senatũ certiorẽ fecerunt, Tridenti Episcopũ se audire noluisse, quòd diceret ab aqua et igni interdictorã sermonem atq; aditum esse fugiendum. itaque paucis post diebus cum nihil impetrare potuisset, Senatus permissu domum redijt. Miserat in Flaminiã Patres Ioannem Iacobum Carolidiũ, uti Rauennã urbem, & Ceruiã, & Ariminum, & Fauentiã arcem (nam oppidani se dediderant) reliquaq; Venetæ ditionis in Flaminia municipia ab-

ductis tormentis, receptisq; ijs, quos bello captiuos hostes fecerant, Senatus auctoritate Iulij ministris traderet. ii cum fide scripto data, sese & tormenta asportari permissuros, & captiuis libertate donaturos, & praeter haec, quod erat primum atq; maximū, uti euestigio interdictum antiquaretur curaturos, oppida ipsa receperunt, in nullo eorū quae pepigerant, perstiterunt, retentis tormentis, & captiuis Romā missis, non ijs modō qui bello capti fuerant, sed illis quoq;, qui praefecti oppidorum atq; arcium illa ipsa pacatē tradiderant, ciuibus Venetis undecim, quos in ipso negotio circumuentos in uincula coniecerat, & interdicto nō rescisso. Ea Iulij fides, ea pietas in supplices fuit, atq; omnino in illos eosdem, qui paulō antea Romae, ut is Pontifex Max. fieret, omnes suas opes, omnem auctoritatem, gratiam, studia publicē contulissent. Non absimili iniuria Alfonso Ferrariensium dux Rodigianos apud Padum flumen positos, quod oppidum bello Ferrariensi Veneti ceperant, atq; ex pacis foedere postea tenuerant, parua manu eō adducta in deditiōnem recepit. qua intellecta re, Antonio Bragadeno praetori, qui se in oppidi arcē intulerat, Patres per literas mandauerunt, ut tormentis abductis arcem duoq; reliqua eius regionis municipia Alfonso restitueret: sed is, antequā eā ad eum literae perferrentur, captius ab hostibus unā cum arce, Ferrariāq; perductus, paucis post mensibus in custodia interijt. Itemq; ad Sebastianum Maurum, qui cum decem & septem nauibus in Athesim missus fuerat, literae sunt à Senatu datae, ut in tutū se reciperet: is cum ab agricolis in reditu ab utraq; ripa omni telorū genere premeretur, ac propter siccitates contractiore aqua minus se subducere celeriter posset, electis aliquot in flumen tormentis grauioribus, incitatisq;

tisq; remigibus Bebiā redijt. At in superiore Padi fluminis ripa Cremonenses Gallis equitibus et militibus in oppidum admissis sese regi tradiderunt: eoq; biduo nuncius ad Senatū uenit, Pischeriā municipium rege oppugnante captū: milites oppidanosq; ad unum caesos: Andream Ripam arcis praefectum restē ad arborem exanimatū fuisse. Ea re audita Zacharias Lauredanus in Benaco praefectus, simul quod omnia eius lacus municipia partim ad regem, partim ad Maximilianū deficiebant, trireme & bireme, quibus praerat, incensis, unā cū suis omnibus hostibus aduentantibus se subripuit. Patres ob haec perspecta difficultate quicquam in Gallia atq; in Rhetis oppidorum retinendi, legatis mandarunt, ut in agrum Patauinum exercitum reducerent: Veronensibusq; permiserunt, si Maximilianus ad eos mitteret, qui uti se dederent postularēt, ne recusarent. Cumq; Taurisani tumultu ciuitatis & plebis excitato, plerisq; non idem sentientibus, per legatos, quid se uellent Patres facere, à Senatu petissent: id unum quod cōducere sibi ipsi existimarēt, legatis responderunt. Scripsere etiam ad suos in Carnis atq; Istris magistratus, ut quae oppida superiore anno è Maximiliani ditione resp. ceperat, ea omnia, armamentis cōmeatibusq; publicis abductis, regijs petentibus ministris restituerēt. Postremo, quod ab ea cogitatione non longissimē aberant, ut urbi quoq; ipsi timendum putarent, docti à praesentibus rebus, quantam recipub. diuturnitas & incrementū in se unos omnium regum inuidiam atq; odium concitauisset, Decemuri duodecim legerunt ciues dignitate praeditos, qui uada urbana atq; littora, adhibitis eius rei peritis hominibus, diligenter inspicerent, ut aditus, si qui essent apertiores, castellis munirentur. Tum auctus operarū publicarū numerus;

iussuq; ut omnes insulas et domos uicorum magistri perlustrarent, quantaq; esset in urbe aduenarum multitudo, quanta armorum priuatim ab his comparatio, cognoscerent: editumq; poena capitis propositum, ne quis armatus incederet. uigiliaeq; nocte uicatum et praefecti cum militibus dispositi, ne quis temere tumultus exoriri posset. etiam lex lata, ut triremes octo urbis praesidio armarerentur. missusq; multo maximus frumenti numerus ab annonae magistratu ad molas farinarias in Taurisanos fines domi molitius adseruandus, ne, si ea ab hostibus mola interciperentur, ciuitas farinae inopia laboraret. molaeq; aliquot, quas naues sustinebant, e Pado Athesiq; ad urbem perductae: cogitatuq; ut mola aliae, quas uertere uentus quiret, in suburbanis insulis fabricarentur: puteiq; per plures in portus littore foderetur, ut si a fluminibus aqua propter hostes circumfusos peti non posset, ijs puteis ciuitas uteretur. Misi etiam publice lecti ciues ad arborem in Medoaci ripis caedendam, atq; ad urbem deuehendam, ut materia ciuib. ad munitiones in propugnatione super peteret, et hostibus ad oppugnandam uel obsidendam urbem deficeret. Dum haec domi administratur, Vicetini cum intellexissent Veronae se urbem Maximiliano dedisse, omniaq; in Alpibus castella et municipia eius ciuitatis prauidicium secuta idem fecisse, neq; a Senatu impedirentur quominus consilium pro tempore et pro necessitate caperent, ad Leonardum Trisinum ciuem suum, quem Veneti exulem fecerant, quiq; a Maximiliano praemissus in eorum fines se intulerat, miserunt, se paratos esse deditionem facere: cumq; is ad oppidum paucis cum militibus accessisset, certis conditionibus interpositis sese regi dediderunt. Patauini autem, quorum erant nonnulli ciues, qui rebus nouis magno-

pere

pere studebant, coactis inter se priuatim concilijs eidem se regi dedere statuerunt: itaq; magistratibus primum quidem nolle se exercitum, qui aduentabat, intra mœnia recipere denunciauerunt: portasq; ipsi, eiectis qui in statione erant, tenuerunt: deinde, ut abirent domum, neq; plebis impetum expectarent, eos monuerunt. postremo agrestes homines armatos in oppidum introduxerunt, ut illi Senatu primo iubente, post etiam nolente, discedere cogerentur. quamobrem Patrum iussu exercitus Patauium praetergressus, et ponte in Medoaco decem millia passuum supra eum locum, ubi munitione ad naues transportandas a maris aqua flumen discluditur, nauibus imposito traductus atq; ad Mestre municipium progressus, ibi castris positus substitit. Patauini ad Leonardum Trisinum missis interpretibus, ei Patauium cum honesto comitatu uenienti se tradiderunt, imperataq; fecerunt. Interea cum Roma litera ab Grimano et Cornelio Patribus significauissent, nisi nouam legationem ad Iulium mississent, nihil sperari esse illum a sua in rebus pertinacia recessurum. Senatus sex legatos creauit ex principibus ciuitatis, Dominicum Triuisanum, Leonardum Mocenicum, Paulum Pisanum, Hieronymum Donatum, Paulum Capellum, Aloisium Maripetrum, qui Romam proficiscerentur, ab Iulioq; peterent, ut ea quae Reip. polliciti eius ministri fuerant, representaret. quibus de rebus nonnulli ex ciuib. dolore affecti, in eos qui Senatum regebant, uoces plenas querelarum priuatim iaciebant, fortasse non percipientes huiusmodi decreta bonis rationibus facta esse, ac ne populi, qui reipub. parerent, eorumq; urbes et regiones hostium praedae exposita essent, quorum uiribus impetuiq; eo tempore credere e re omnium esse uidebatur, latioremq; fortunam expectandam: ea flamm-

X 5

te, recipi tunc posse, quæ uitandarum populationum causa desererentur, quemadmodum Dijs bene fauentibus euenisse postea compertum est. Hi igitur, qui non satis probè rem intelligerent, querelas graues amarasq; aduersus eos, qui ciuitatem regebant, spargere: nõ adeo timidè remp. administrari oportuisse: non tot egregia oppida tradi hostibus ita facile debuisse: neque enim matres nostros tantis impensis, tot exercitibus, tantis suis laboribus & sanguine, tot annorum longinquitate ea imperio adiecisse, ut paucis post diebus spontè amitterentur: errare qui mitiores futuros hostes crederet, propterea quod resp. tam facilis in illos fuerit, ut quæ nulla certa cum spe, maximisq; sumptibus bello agere statuerant, pacatè ab ijs propèq; nictu oculi sint confecta: augeri potius ea re eorum audaciam, quòd debiliorem multò ad resistendum armis rempublicam offenderint, quàm putarant: itaq; inuitari eos iam alliciq;, tanta confecti belli celeritate, ad maiora appetenda: id effectum esse huiusmodi decretis formidine plenis, ut uereri amplius, & peiora præteritis timere nunc cogantur. quòd si regi Gallorum propter exercitum uictorem cedendum fuit (quanquã si maiorum pristina uirtus in uiuentiu ciuiu animis resedisset, non is tam propitios habuisset sanè Deos) quid attinuit uel Maximiliano nullos exercitus contra Remp. mittenti, tot oppida ultrò dedisset: uel Iulij exercitum, antequam ille pactis stetit, reip. oppida in Flaminia, firmata munitionib. propugnatoribusq;, recepisse: nunc etiam legatos esse ad illum Romã mittendos, ut et ab rep. suppliciter adiri se permittat, et interdictu abrogare uelit. Hec & his similia cum iactarentur, una Mathei Prioli sententia, quã in Senatu dixerat, à prudentiorib. repetebatur, atq; ijs opponebatur. Ea erat eiusmodi. Quem

admodum

admodum gubernatores boni atq; industrij solent, qui cum uim tempestatis ferre nequeunt, naufragijq; periculum propter merciu, quas in naui habent, pondus grauitatemq; imminet, iacturã partis earum faciunt, ut nauis è fluctibus emergente, ipsam reliquasq; res, et uitã unã suam tueantur: sic in reip. turbulentis his tēporib. fuisse faciendũ, ut quando eius exercitu fortunæ magis turbine quàm telis hominum disfecto, populi municipiaq; omnia, quibus præsidia mitti nõ poterant, arma hostium timerent, dederent ipsi per se Patres, traderentq; illis ea, quæ captui essent propiora atq; opportunitiora, ut ea re illorũ cursum atq; impetũ sifterent, potius quàm frustra suas uires iam infractas opponentes, tamè illa ipsa unã cũ libertate imperij amitterent. Inter hos sermones & querelas legati à Foro iulienfib. ad Senatũ uenerũt auxilium rogatũ, quo se tueri, si quid hostes molirentur, & bellũ populare possent: uelle enim omnes è reip. imperio nõ recedere. ad quos Epirotarũ equitũ turmã militesq; ab exercitu legati Patrũ iussu statim miserunt. Idem Iustinopolitanis postulantis milites trecenti sunt ad eos missi, equitesq; centũ quinquaginta, qui illis diebus ab Epiro uenerant. Reque exercitui ad Mestre municipiũ data, libras auri septingentas à Quæstorib. urbanis Senatus legatis curari iussit: utq; ij recognito copiarũ omnium numero, stipendioq; eis dato, quas esse idoneas ad bellũ gerendũ, et uirtute ac fide præditas cognoscerent, eas omnes retinerent, reliquas dimitteret, imperauit. Triremes quoq; uti quatuor in Illyrico armarentur, cura est à magistratibus adhibita, Crespa uidelicet, Aschriuius, Iadera, Pharo: itaq; & naues uacue cũ armamentis, & stipendium, et præfecti eò ab urbe missi. At in naualib. nullã cessatio fiebat: materia undiq; cõuecta importabatur: trire-

mes nouæ biremesq; instituebantur, ueteres reficiebantur. nauigia humiliora uiginti tormentis per uada ferendis edificabantur: cratesq; ex malis nauium cõtexebantur: scaphæ cum festucis ad palos in æstuarijs figendos, qui munitiones sustinerent, accelerabantur: ipsa ex ære fusili tormenta magno numero, armamenta omnis generis, tela omnia parabantur: fabri, qui suppeterent, ex urbis officinis priuatisq; naualibus accerfebantur: etiam machinationes ad molas frumentaris uertendas inchoatæ plurimæ perficiebantur. In his agendis ab omnibus diligenter administrabatur, ut ne festis quidem diebus quicquam eorum intermitteret. Bassiano Maximiliani interpretibus tradito, Scala in Alpibus castellum, quod Federicus Michaël præfectus timore animi incustoditum reliquerat, Regis insignia sustulit. quod ubi Feltrini cognouerunt, prætorum ipsorum Federico Mauroceno item profecto, ne diriperentur, idem fecerunt. Senatus certior factus Taurisanorum ciuitatem præter paucos, qui Maximiliani partes sequebantur, in officio cum rep. uelle esse, literas ad eos dedit, quibus literis immunitas omnium rerum annos quindecim ciuitati dabatur, portoriumq; frumento molenndo remouebatur. Iis rebus cognitis ciues plebsq; omnis in primis magna uoluptate affecti, ad propugnandum summo se studio confirmauerunt. quam eorum uoluntatem Petrus Duodus legatus, quem Senatus Verona Vicetiâq; abeuntem. edo miserat, magnopere auxit, tabulis, in quibus fisci rationes et ciuium reliqua erant scripta, publicè abolitis, atq; in foro plebe aspectante igni absumptis: pauloq; post milites quingenti ab exercitu Senatus iussu ad eos præsidio missi, cupidissimis omnibus in oppidum recepti sunt. Quod autè etiâ Ciuidale Belunianum Maximiliano nolle se tradere perseuerabat,

rabat, cumq; rep. omnes casus experiri statuerat, Senatusconsultum factum est, uti Epirotæ equites ducenti Paulo Cotta reno præfecto Ciuidale mitterentur. Non tanta in remp. cuius stipendia faciebat, uirtute ac fide Pandulfus Malatesta est usus, qui non salutatis legatis Cittadellam profectus in partes Maximiliani sese transtulit. Alfonsus autem Ferrariensis dux Ateste municipio, à quo antiquitus originem ducebat, quodq; abest Patauio passuum millia quindecim, in suam potestatem redacto, omnibus probris reipub. afficere est aggressus, eius insignibus è foro alijsq; locis scedè abreptis, et fundis domibusq; Venetorum ciuium sub hasta positus. Idem tamen haud ita multo post, quod ab Gallis suo ipse regno timuisset, eiusq; rei suspicio sermonesq; non infimorum hominum in uulgus emanauerant, quas sui milites domos Venetorum ciuium Rodigij atq; Ateste diripuerant atq; diruerant, et uti publicè restituerentur, imperauit: literasq; à domesticis suis dari ad amicos, quos in urbe habebant, uoluit, quibus literis certiores eos faceret, Alfonsum ducem, quæ in Venetos hostiliter egisset, timore Gallorum coactum atq; inuitum fecisse: animo autem esse in remp. uti semper fuerit, amico, deq; aduersis eius rebus molestiam capere, quod sciret, detrimenta reip. in uniuersam esse Italiam atque in omnes bonos breui recasura. Miserat ad regem Gallie Senatus unum ex ijs, qui captiui ab exercitu reip. Caruagio recuperato facti, Venetiasq; perducti fuerant, ut cum rege ageret, ut si uellet suos omnes dimitti, unum Liuianum restitueret. Is ab rege tum redierat cum mandatis eiusmodi, ut certos ciues Venetos, et Tribunos ac præfectos ex captiuorum, quos habebat, numero pro suis se dimissurum redderet, de Liuiano nullam se conditionem accepturum con-

firmaret. Aiebat is etiã, in eo quem secum rex habuerat sermone, regem sibi dixisse, singularem in praelio Venetorum militum fuisse uirtutem, quam si equites præstitissent, pelli se atq; superari paruo negotio potuisse: aut etiã, si à pugna Veneti paucos se dies continuissent, futurum fuisse ut ipse non sine ignominia Mediolanum recederet: magno enim timore multò maximam sui exercitus partem perculsam à dimicatione abhorruisse. Citulus quoq; Perusinus tribunus militum ab ijs, qui cum in pugna multis uulneribus penè cõfectum ceperant, numis traditis dimissus, secundo Padi flumine ad urbem uenit: quẽ quidem Patres omni studio curari mandauerunt, nequedum enim uulnera coaluerãt. huius de praelio sermo apud Lauredanum habitus, cum sermone Gallicõ congruebat: Gallos pugnae initio fugã sese dare decreuisse: idq; futurum sine dubio fuisse, non modò si Veneti equites, uti debuerant, depugnauissent, sed omnino etiam, si se loco non mouissent: eorum temerè fuga ccepta fieri, hostes retentos se confirmauisse, atq; ita non tam ulla sua uirtute, quàm ingenti equitatus Veneti formidine atq; perfidia uicisse. At Senatus ea, quam supra commemorauimus, de captiuis accepta conditione, quos habebat ex Gallis, regi restituit: atq; ille, quos pollicitus fuerat, ex Venetis missos fecit: in quibus Naldius, Braccius, Vitellius fuerat. Patres interea cum statuissent reip. exercitiũ esse omni cura atq; impensa retinendum, et quod eius missis ad Taurisanos et Beluenses præstidij decreuerat, esse reponendum, centurionibus nõ paucis, qui post praelium è Gallia, quiq; post restituta Iulio oppida è Flaminia redierãt, uti nouos milites conscriberent, mandauerunt. Verumenimvero, propterea quòd magna ciuium parte in tributa non conferente pecunia eos deficiebat, Xui

rum decreto decẽ ciues lecti sunt, qui exigendã pecuniã omni cum potestate atq; imperio præessent: eosq; qui maiori eorum parti soluendo esse latis suffragijs cõserentur, modis omnibus cogere ad supem cõferendam: in reliquos mitius quidem agerent, aliquid omnino tamen etiam ab ijs consereretur. atq; ij peracto magistratu, qui quidẽ esset annuus, quo tempore senatoriã dignitatẽ exercere eis liceret, annũ alterum in Senatu essent. eaq; re pecuniã postea exigendã ratio Patribus aliquãto facilior atq; explicatior fuit. Rogauerãt illis diebus demississimè Antonij Grimani exulis liberi Bernardum Bembum patrem meum, Marinum Iustinianum, Aloisium Gradonicũ Triumuiros ex aduocatis reip. uellẽt ob reliqua totius patris sui uitã in reip. officia et studia eum ciuitati aliquando tandem restituere, ut, qui esset iam conclamata senectute, in patria saltẽ sepeliri sua posset. quam quidem rem adiuuabant Dominici Cardinalis adhibita Iulio pro reip. assidua diligentissimãq; preces: tamen adhuc quidem propter naturã illius illiberalitatem atq; inclementiã parum profuissent: tum perturbatis atq; adeo tantopere inclinatis ciuitatis rebus ad lenitatem dari sese, profecto æquisimum magistratibus uidebatur: itaq; Triumuiris legem maioribus comitijs ferentibus, ante diem x v. calendarum Quintilium Antonius ab exilio frequentibus sententijs reuocatus, reiq; pub. restitutus, paucos post dies Roma, ubi aliquot annos fuerat, domũ redijt, cum illũ Patres etiã nunc absentẽ in sexuirũ, qui reip. in Senatu procurãt, collegium pluribus quàm cæteros suffragijs adoptauissent. De legatis à Senatu lectis, qui ad se uenirent, et nuncium Iulius Leto animo accepisse præ se tulit, & literas de ea re ad Aloisium et Maximilianũ statim dedit: quib. literis eos certiores

erat consolidata.

faciebat, uelle se remp. in eam, quæ ante bellum secum intercedebat, necessitudinē beneuolentiamq; recipere. Id autē ea de causa scire eos uoluit, ne quid amplius contra illam cogitarent: sibi ipse suisq; rebus, si ij remp. oppressissent, posse idem accidere non temerē existimans. quod si id minus erat extimescendū, omnino se coactū iri imperata eorū facere, subactis deletisq; Venetis, pro explorato ducebat. Senatui autē per Dominicū et Marcum Cardinales significauit, ubi legati Romam uenissent, se interdictum remoturum: quam ob rem à Senatu iussi sunt naues triremes quamprimum conscendere, Anconamq; proficisci, ut Flaminiam euitarent, quam resp. turpiter amiserat. At apud Mestre Cornelius legatus certior factus in Taurisanis ciuibus esse nōnullos, qui tum quoq; nouis rebus studerent, eò cum quingentis equitibus Epirotis profectus duodecim eorum in uincula coniectos ad X uirū collegium misit, munireq; oppidum instituit: pauloq; post ex tribus legatis, qui erant in exercitu, Gritto, Cornelio, Mauro, Cornelius à Senatu reuocatus domum redijt. Concupiuerat Aloisius rex Maximilianum regem alloqui, ut illum in remp. accenderet: ualde enim delibaturam ei erat, quicquid esset reliqui ex reip. ditione in continente, urbemq; ipsam, si res procederet, capere: id autē sine Maximiliani uoluntate, quibus posset modis, quib. artibus consequi, non uidebat: itaq; ut hoc illi persuadere corā posset, suum interpretē Cardinalem Rotomagensē Tridentū ad illū misit, qui ab eo peteret, ut de magnis utriusq; rebus colloqui secum uellet: tempus et locum ipse diceret: se, quæ die, quoq; loco uellet congregari, ad illum uenturum. Maximilianus, qui neq; hominem amaret, et maiorem ac potentiorē nollet fieri, satisq; haberet, quæ resp. superiore anno ditionis

tionis oppida ceperat, sibi restitui, et se præter hæc Verona, Vicetia, Pataui esse potitum, cum, quam ob rem colloquium peteretur, haud dubiè cognosceret, fictis quibusdam abeundi causis, colloquio euitato interius in regnū se recepit, perq; suum legatum questus apud Aloisium est, pagos nōnullos et municipia in Veronæ finibus, quæ ad se spectarent, illum occupauisse. quibus intellectis rebus Aloisius, Pischeria, quæ munire ceperat, discedens, in Brixianos fines redijt. Cremonæ interim arx, militum, qui in ea erant, scelere atq; perfidia Gallis deditur, Aloisio Mula, Zacharia Constanteno urbis prætoribus, Sebastiano Maripetro questore, qui in eam se receperant, Marco Lauredano, Andrea Dandolo arcis præfectis in prædam hostibus traditis, Mediolanumq; abductis. quæ sanè res magno dolori ciuitati fuit: nemo enim uerebatur, quin omnem Gallorū impetum et obsidionē, si modò uiri essent, quamdiutissimè sustinere potuissent. Ea capta, rex Cremonā se contulit. Illis diebus quod nenerant Bassianum milites è Germania quatuor mille (id autē est oppidum in Medoaci ripa sub Alpium iugis, abestq; Pataui passū millia uiginti quatuor) Maurus legatus cū parte exercitus in Taurisanos fines profectus, ea loca tutiora et quietiora reddidit. Aloisius Cremonæ dies paucos moratus, cum ibi Triultiū oppidi præsidio reliquisset, Galeatiū Pala uicinum Brixiam, Antonii Mariam eius fratrem Bergomū, Palitiæ principem Cremā misisset, Mediolanū redijt. Iulius Aloisio profecto, exercituq; eius propè dimisso, nihil iam grauius ab illo metuens, neq; Maximilianū per sese magnū quequā atq; arduum contra remp. ausurum existimās, per Dominicū Grimaniū suadere Senatui cepit, ut Taurisum, et Forum Iulij, quæ duo quidem oppida ex foedere, quod is

cum Aloisio percusserat, ad illum spectarent, pacatè ac lubentes ei traderent potius, quàm bello atq; inuiti paulò post amitterent tamen. Id an propterea sit aggressus, quòd cupe-
ret nihil reip. reliqui in còtinenti esse, ne vires ad illa recupe-
randa, quæ ipse ex eius diuina in Flaminia ceperat, reinte-
grare posset: an ut Italiæ cladibus ea re finis imponeretur,
quo facilius bellum in Thracas, per diu illud quidem cogita-
tum, atque adeo sermonibus agitatam, unanimi omnium re-
gum consensu opibusq; sumi posset, quod unum præ se fere-
bat, quia nobis nihil liquet, in ambiguo relinquimus. Sed o-
mnino Patribus molestissima ea Iulij suasio fuit, qui sæpius
iam, qua uia eorum oppidorum, quæ Maximiliano se dedide-
rant, recuperari aliquod posset, quàm ut ex ijs quæ haberet
in còtinente reliqua, quicquæ ei traderent, cogitabant: itaq;
legatis, qui Anconam classe appulsa iter Roman pedibus fa-
ciebant, scripserunt, darent operam, cum ad Urbem essent,
mandataq; reip. cõfecissent, ut ab ea cogitatione Iulij abdu-
cerent. Ioannes interim Baduarius, Georgius Pisanus, qui le-
gati Romæ fuerant, domum redierunt. Patres cum ab Gritto
intellexissent, propter Maximiliani milites, qui Bassianum ue-
nerant, aliosq; permultos, qui pluribus in Alpium municipijs
ciuitatibusq; cogeantur, atq; ipsum in primis Maximilia-
num, quæ cum exercitu Feltriæ appropinquare nuncij ue-
nerat, tutius futurum si copiæ reip. Taurisum ducerentur, ita
uti fieret, censuerunt: præmissiq; Taurisum sunt uirtute et fi-
de præditi ac probati Patrib. uiri è plebe tres cum suis quisq;
militibus, qui tribus oppidi portis præessent, easq; ad om-
nes casus custodirent. Ad Castellum nouum aut, quod est in Al-
pibus supra Taurisanos fines in regione Querio appellata,
natura et artificio cõmunitum, milites Germani cum uenis-
sent,

sent, et tormentis murum quatere cõpissent, atq; Andreas Ræ-
mundius præfectus, qui cum locum sibi tuendum à Senatu sum-
pserat, turpiter se fugæ mandauisset, castello sunt potiti. Ma-
xilianus Feltriã uenit. Ea re ad Maurum legatum per ciues
Patauinos amicos reip. cõfestim delata, qui illi magnum esse
Germanorum militum cum rege numerum significauerant,
Maurus nocte intempesta omni cum ea manu, quæ habebat,
ad imperatorem, qui Mestre nondum abierat, se recepit: ca-
strellumq; Francum, quo in municipio erat Maurus, regi se eue-
stigio tradidit. His interiectis diebus dato ab omnibus iure-
iurando se in fide atq; officio cum reip. futuros, exercitus Me-
stre eductus, Taurisumq; perductus est, quòd tubicen Maxi-
miliani uenerat, petens ut regi se oppidani traderent, nisi di-
ripi atq; interfici mallent. Ei consulto Senatu ab legatis est
responsum datum, uelle se oppidum tueri reip. atq; in eo ci-
ues omnes consensisse: neq; direptionis aut mortis metu ab-
sterreri posse, ne fidem præstent, quæ semel pepigerunt: uir-
tuti nullam uim fieri: nullum incuti timorem ijs, qui honestè
occumbere, quàm turpiter uiuere satius atq; prius putant.
Iisdem legatis deinde certioribus factis hostium copias ad Cita-
dellam conuenire, ut in illas impetum faceret, Grittus Tauriso-
cum Leonardo Apulo cumq; Epirotis equitibus ad uicina
ei municipio loca sese cõtulit. Andreas interim Fuscus, qui
Byzantij reip. negocia procurabat, Patres facit per literas
certiores, clade reip. cognita Regem Thracum sibi ostendisse,
magnam se ex ea re molestiam accepisse: quæsum etiã apud il-
lum fuisse, quòd non secum de hostium consilijs apparatusq;
cõmunicarit, atq; auxilium in tempore petierit: quod quo-
niam factum non sit, suas nunc opes terra mariq; amico se
animò atq; beneuolò reip. polliceri: petere, ut id quamprimum

num Lauredano principi significet. Vix ea literæ in Senatu recitatæ sunt, cum ab legatis Roma item literæ perferuntur, in quibus erat scriptum: ubi ipsi ad Urbem appropinquauissent, misisse Iulium qui diceret, uelle se eos Romam noctu ingredi sine ulla obuiâ itione ciuitatis, neq; ei sacra ministrari, quoad se conuenerint: ipsum aut Iulium statim se Hostiâ contulisse, ut illi interim in contemptu & squallore diutius manerent. Cum aut is ad Urbem aliquot post dies redisset, uno ex legatis Hieronymo Donato ad se uocato ostendisse, placere sibi uti foederis, quod Cameraci percussum sit, capita omnia impleantur: si Taurisum Forumq; Iulij resp. Maximiliano tradiderit: si iuri, quod in Ferrariæ urbis dominatu, quodq; in sinu Adriatico habeat portorij ab omnibus, qui eo mari nauigent, Venetijs soluendi renunciarit: si sacerdotia non modo prouincialia, sed etiâ urbana Pontificibus max. remiserit, ipsa nullâ eorû partē tributis exigendis interceperit: si se in ipsum deliquisse fassa fuerit, eiusq; rei ueniam subiectissimè petierit, tum se interdictû remoturû: eorum si quid facere Senatus recusat, suas se copias Maximiliano traditurû, regemq; Galliæ idem facturum, ut is remp. opprimat. Adiuuasse aut eam rem totâ eiusdem regis Galliæ magnopere legatos, qui ab Iulio diligentissimè petierât, ne ad se legatos Venetos admitteret, neue interdictû aboleret, aut remp. subleuari pateretur: ita enim illum reliquis Italis principibus, & regû cæterorû omnium animis & cupiditatibus arbitrato suo moderaturû, si reip. non frænâ modo, sed etiâ utricula iniecisset. His recitatis literis nullus ordo in Senatu fuit, qui nō Iulii omnibus probris & maledictis fuerit profecutus: nemo, qui non se ipse magnopere damnauerit, quod legē de legatis ad illum mittendis suo suffragio cōpro-

barit:

barit: ea lege sex ciuitatis principes reliquis ciuibus, qui captiui cōtra fās, cōtra pactiones, contra fidē datā Romæ sint, adiectos in reip. ludibriū, Iulij iracundiæ traditos: itaq; omnes magistratus ira indignationeq; ardere, reliquos fremere, atq; in illos inuehi: neminē profectò scire iam, quid agi, quid tētari oporteat. Vnus Laurētius Lauredanus, Leonardi principis filius, clara uoce, Cur nō, inquit, ad regē Thraciū, qui nobis sese obtulit, legatos statim mittimus auxilium contra istum non Pont. max. sed carnificē omni crudelitate præditū imploratū? Hac à plerisq; sententia probata, nōnullis mitius et temperatius agendū statuentibus, neq; sine consiliorum reperto, iussus Patribus ea in re diligenter cogitare quid præstaret, Senatus dimittitur. At in Carnis oppido Sacilio ab hostibus, qui primo id impetu ceperant, ciuitas e eos expellente recuperato, Ioannes Vitturius ciuis egregia uirtute à Patribus statim præsidio cū militibus & equitibus est illo missus. Ab Grito etiam legato Franciscus Beraldius Patavinus equitum reip. c. l. præfectus, qui ad hostes profugerat, alijq; item præfecti equitū tres, quorum erat unus Busichij Epirotæ fratris filius, capti ad urbem in custodia perducuntur. Nam cum Epirotæ propè trecenti ab legato præmissi, hostibus qui Citadella exierant, appropinquauissent, fuga simulata in apertos ante uillam Cornelianâ campos et planitiē eos pertraxerunt: tum repente cōuersis equis, impetuq; in illos factō quinquaginta ex ijs interfecerunt, sexaginta captiuos fecerunt, duces reliqui Mercurius Bua, Ranerius Saxeta, Pandulfus Malatesta fugere perseverantes se intutū receperunt. His rebus agitatīs, propterea quod ab amicis reip. Patres cognouerant, Maximilianū cupere, ut Senatus ciuem aliquē ad se mitteret, qui cū agere de cōmuni-

utriusq; rebus posset: Aloisium Mocenicum, unum ex quinqueuiris Senatu regendo legerūt, qui ad illum proficisceretur. Literæ quoq; ad eos, qui creandi Romanorū Imperatoris ius habēt, tum ad liberās Germanæ ciuitates datæ sunt: quibus literis Senatus petebat, ne Maximilianū seuire contra remp. quæ in illum tam liberalis fuisset, ulterius permitterent. Neq; tamē propter hæc intermittebāt Patres in eam cogitationem incumbere, ut Patauiū, quod planē oppidum ante oculos esset ciuitatis, improviso magis & repentino in cursu, quàm aperto bello recuperarent. Accendebat eorum animos illorum magnopere auaritia qui Patāuiū regebant, quòd nulli Venetorū ciuium, qui in eo agro fundos possessionesq; habebant, qui quidem erant plurimi, fructus suos euehendi facultas ab ijs permittebatur, sed ipsi eos inter se pro libidine distrahebāt. Multæ in oppido insulæ, domusq;, quas iure & more maiorum priuatim Veneti ab oppidanis emerant, aut ipsi ædificauerant, ab illis direptæ possidebantur: multa prædia uillæq; alienissimis hominib. uulgo donabantur. Itaq; Patres antequā ad alia descenderēt, Franciscū Capellum, quē quidem uirū Leonardus Trisinus, de quo supra cōmemorauimus, quòd in legatione Gallica aliquot antè annos in eius comitatu adolescens fuerat, locumq; apud illum penè filij obtinuerat, magno cultu prosequēbatur, Patauiū miserunt ad speciem, ut legatus ad Maximilianū proficisceretur: re, ut Leonardum cōueniret, eiq; polliceretur, si Patauiū reip. restituat, exilij se legem rescissuros: tum ei, liberis, posterisq; eius ciuitatem, & ius comitorum, & Citadellam municipium, quod Pandulfus Malatesta proditione amiserat, cumq; ijs præfecturā ipsi equitū ducentorū remp. dono daturā. Capellus Patauium subuectus, dum oppidum ingredi-

ingreditur, cognitus ab ijs qui portā custodiebant, ab oppidanisq; retentus alloqui Trisiniū secretò non potuit: cumq; se apud eos legationis iure defenderet, suffragijs egerunt, nun illum interficere, quòd Patauiū furtim uenisset, an domum remittere deberent, quòd legati munereungeretur. Octo erant ex nobilitate ciues, octo ex plebe, qui suffragiū ferebant. Septem ex ijs Capellum condemnauerunt, nouem absoluerunt. ita in magno uitæ periculo à fortuna uersatus, tantuloq; discrimine sententiarū ab eadem seruatus, multis ab ciuibus pro eius dignitate ac nomine ad oppidi portam, qua uenerat, flumenq; perductus conscendit, ad urbemq; rediit. Patres eo consilio depulsi, ad aliā se cogitationē conuerterunt. nam quòd erant eo in oppido ciues duo Centurionis reip. fratres, quibus ambobus cum portæ oppidi præfecto summa necessitudo intercedebat, petijt ab ijs per occultos internuncios Centurio, darent operam, ut ea porta legato reip. aperiretur. Re complures dies agitata cum demū inter ipsos cōuenisset, Aloisius Molinus Quinquuir Senatu regendo Patribus proposuit, tantas hostiū iniurias ulterius nō esse perferendas: sperare sese atq; confidere, si Patauiū exercitus de improviso mittatur, ciuibus ijs portā tradentibus, qui se reip. obtulerunt, oppidum capi facile posse: neq; enim satis esse cōmunitum: itaq; ad Gritum legatum scribi oportere, ut eam rem quamprimum suscipiat. Ad ea Lauredanus princeps, uideri sibi periculosum, respondit, Aloisio rege Gallie reip. neruis ac sanguini magnopere imminēte, Iulio Pont. max. ad ciuitatis perniciē atq; interitū omnia moliente, Maximiliano medijs in imperij finibus uisceribusq; grassante, Ferdinando Hispanie rege, quasi quarto scriptis tabulis hærede, in possessiones reip. se inferente, Patauium

uelle recipere: quã quidem paulò antè urbem unã cum alijs plerisq; oppidis et municipijs, ut huius belli tempestatem à suo capite auerteret, Senatus Maximiliano, tanquam de manu, tradidit: ualde enim se timere, id si fit, ne hostes reip. qui ea Senatus liberalitate uicti nihil ultrà propè cogitant, magnam redintegrandi belli causam se habere statuentes, iterũ in remp. uniuersi conuertantur, neq; Patauium modò breui recipiant, sed reliquã imperij partem, quæ in cõtinente est, etiam suam faciant: nam uires ad eos repellendos reip. suppeditaturas, neminè tam stultũ esse, qui sperare audeat: neq; esse credendum, qui pares illis integri non fuerint. fractos ac debilitatos superiores fore; ciuium priuatim iacturã qui fructus suorum prædiorum in agro Patauino amittant, tantã non esse, ut remp. periclitari malint, si amantes patriæ sint: quòd si alia mens corũ est, nõ esse in ciuium habendos loco, qui remp. sua potiorem charioremq; non habeant: maiores ipsorum opes suas maritimis auxisse rebus, atq; imperium longè lateq; ea tantum ratione promouisse: si ad illum unũ maris exercendi morem atq; consuetudinẽ redeundum sit, bene cum ipsis fortunam agere, omnes rectè sentientes existimatos, quòd quæ artes imperio cõstituendo profuerunt, eisdem etiam usquequaq; uel crescat propageturq; artibus imperium, uel optimè tutissimeq; retineatur. Cum ea ita se habeant, tamen Taurisum Forumq; Iulij adhuc quidem in reip. ditione contineri: ea ne amittantur, magis prouidendum ipsis esse, quàm ut aliquid acquiratur: id autem facillè fieri moderatione, si ijs contenti sint: neminem enim iam reipub. magnopere inuidere illam partem. quòd si Patauium receperint, uerendũ in primis esse (dicat ne, an sileat? sed nõ silebit, quæ præuisa omnibus multumq; cogitata de-

bent

bent esse) ne cũ fines in continente reliquos amiserint, urbs quoq; ipsa parens altrixq; ciuitatis, de qua paulò antè ipse nõ obscure timuerint, in hostium suorum potestatem, quod Dij omen obruant, redigatur: sæpe enim accidisse, ut qui nimia pertinacia in ijs, quibus carerent, appetendis rebus essent, etiam earum quas habebant, quibusq; pacatè frui poterant, amissione plecterentur, suæq; eos intemperantiæ uehementer pœniteret. Hac oratione ab Lauredano habita, pleriq; magistratus in eius facillè sententiam abierunt: pauci cũ Molino, rei bene gerendæ occasionem nõ esse amittendam, persuerauerunt: nonnulli tam dubia in re, quid probarent et eligeret, propè ipsimet se nescire fatebantur: itaq; magna inter eos altercatione orta, cũ finis rei nullus reperiretur, Molinus ad Senatum cõuersus eiusmodi orationem habuit: Non tam se quidẽ ea re angè ac dolore confici, quòd hoc tẽpore fortuna, quæ plerunq; res humanas administrat, plures potentioresq; quàm unquã antea hostes in rempublicã armauerit: fãto enim id, necessitateq; accidisse, itaq; moderatè esse ferendum: quàm propterea, quòd ipsa sibi respublica desit, quodq; ex ijs, qui eam regunt, nonnulli sint, qui dum immodico terrore opprimuntur, plus detrimẽti ciuitati important, quàm ij, qui ei bellum intulerunt. quid autem se potissimum cõmemorare, ac conqueri? quatuor ne Flaminie oppida cõmunita Iulij ducibus aperire portas iussa interdicto nõ rescisso? ciues ne per plures eorũ atq; arcium præfectos proditos, atq; abductos in seruitutem? sex ne legatos principes ciuitatis ultrò Romã missos in dedecus Reipublicæ? an uerò Apulie optimã fertilissimamq; partẽ Ferdinando, antequã de ea uerbũ faceret, cõdonatam? an Vicetiam atq; Patauiũ, præclaras nobilissimasq; urbes, Maximiliano non petenti,

nihil armorū paranti traditas, et inculcatas? nam quod *Taurisum* retentum sit, id uirtute factum, atq; cōstantia eius oppidi ciuium, qui soli firmē, & desituti, ob eorum tamen in *Remp.* studiū manere in fide atq; officio uoluerunt. Ego uerō, inquit, ô Patres, qui tāto opere formidatis, ad uos nunc tantum orationem me conuertere operæ precii est. Maris quidem artes atq; studia deserenda nobis esse non existimo, sed omni studio diligentiaq; percolenda, dum ne id imperium, quod in continente maiores nostri suis laboribus, suo nobis sanguine pepererunt, nostrorum animorum debilitate amittamus: quod quidem certē malum semel nostro uitio si contractum est, an nunc etiam à nobis, cum ex parte corrigi potest, negligatur? ac obloquendi occasio hac ratione omnibus hominibus facile præstetur, nō tam fortunæ ui atq; impetui nos, quā nostra ipsorum imbecillitate uictos esse? At etiam additis, ciuium priuatim damna tanti nō esse, ut ea de causa *Respublica* in periculum adducatur. quod si unā cum priuatis rebus salua esse potest publica, nōne ad id multo iustius accēdamini, quā si rei quidē publicæ saluti esse ualeamus, priuatæ nequeamus? præsertim cū priuatæ nostrorū ciuiū opes maximē ad *remp.* pertineant, quæ suorum ciuium pecunia maxima ex parte bella gerere & sustinere consueuit. Atq; hoc eo libentius dico, quod nulla mihi prædia in *Patauino* agro sunt, ne quisquam meis me commodis ductū existimet ad legem ferendam, ut *Patauium* recipiatur. Res me publica impellit, quæ mihi est mea uita charior: ad quā unā cum meorum ciuium cōmoda atq; utilitates adiungantur, quid est quod aut me, aut quenquam ciuem bonum atq; industriū deterreere à suo suffragio probanda lege debeat? Superest pars illa plena formidinis, ut negotio capeſſendo de-

sista-

sistamus, ne si ea re hostes nostros irritauerimus, illi inter se ad reliqua nostræ ditionis adorienda iterum parati atq; animati conueniant: quasi aut facillimū eis sit, tantos exercitus cōparare atq; cogere: aut ex regia dignitate iudicatur esse, *Aloisium*, qui suum in regnū se recipit, statim in *Italiā* recurrere, ut *Maximiliano* præsto sit: aut ignoremus *Ferdinandum* nostris potitum oppidis, ne unum quidem numum ulterius in bellum insumpturū: aut *Maximilianus* abundare thesauris cōsueuerit ad copias contrahendas, qui duorum mensum spacio pauculas cohortes prope nudas ad *Veronā*, *Victetiam*, *Patauium* tuendum uix ægrēq; miserit: aut *Iulius*, quo demissus atq; abiectus cum illo agimus, eō nō maiores sumat in nos spiritus, duriores seq; atque implacabiliores multo præbeat. quod si intelliget *Patauium* receptum, nobisq; pristinam inesse uirtutem ac uim sentiet, non despiciet tam arroganter eos, quos obesse sibi posse aliquando uerebitur. At etiam ueremini, hæc ne urbs parens nostra in hostiū nostrorum potestatem redigatur? quid, uos quæso, interest, urbs ne ipsa in potestate sit hostium, an eius incolæ ac ciues, quiq; illā regimus, omnia quæ hostes nostri uelint, atq; optent, statuamus? optabile illis est *Patauium* non recipi, ut eo ipsi oppido unā cū reliquis pacatē frui possint: optabile etiā est ut *Taurisum*, *Iulijq; forū*, tractumq; hunc *Venetia*, qui nobis reliquus est, ipsis, ut alia multa tam præclara dedimus, etiā tradamus: uos eis morē gerere uultis. hoc ne hanc urbē seruire nō est? hoc non est eam suorum hostium esse factarē? nō est libertatem reip. quæ unā cum huius urbis partibus semper creuit, quam maiores nostri nobis integrā atque intactā reliquerūt, prorsus atq; omnino perdidisse? Si maiores ijdē nostri ab ea caeli regione, in qua beatissimi sem-

piternam uitam agunt, hinc existant, atq; ad uos conuersi eiusmodi sermonem habeant: Nos urbem uobis dedimus cum liberam, tum eo situ & natura loci, ut nisi ipsi uobis desitis, nemo cogere uos possit: cur quæ hostes uestri optant, facere didicistis, homines maxime omnium, qui hodie sub caelo degunt, liberi? cur imperium pulcherrimū, quod uobis constituimus, tam formidolose regitis? cur Patauiū male ab hostibus custoditū, quod penè uestris sub oculis est, uosq; appellat atq; obtestatur, non recipitis? quid illis obsecro respondetis? primum scilicet, uni uos seruisse tēpori, quodq; tempus postularit, id fecisse. Iam istud uobis omnes cōcedimus: tempore enim hostium perpulchrè inferuitum est: de hac urbe autem timere uos, ne amittatur, dicere nō audebitis: neq; opinor tam timidè in Senatu locuti essetis, nedum etiam apud illos ipsos maiores uestros optimos fortissimosq; uiros, qui sciunt urbem hanc capi non posse, eiusmodi proferre quicquam audeatis: repositum enim statim uos, repetentq; à uobis parta grauius uerbis: quodq; tam pusillo animo fueritis, conquerentur, qui, ne hoc imperij domicilium uestris ab hostibus ueri possentis, pertimueritis. Sed de eo plura me dicere minimè necesse esse arbitror: urbs enim pro se ipsa satis loquitur, quæ obsessa uadis undiq; neq; à iustis classibus, neq; à terrestribus exercitibus adiri se permittit. Itaque ad uos omnes reuertar Patres: tota enim hæc uestra causa est: nam propterea quòd imperio retinendo timidiores nos, quàm par erat, prestitimus, æquū est nunc in recuperando acres atq; fortes esse, ut eam infamiam quam formidine contraximus, animi robore atq; præstantia deleamus. Aloisii regem copijs dimissis Gallia ulteriore petere, certiores facti sumus. Maximiliano quàm prompta sint quæ in bellum re-

qui-

quiruntur, sanè cognoscimus. Iulius in alios quàm sit largus, quàm munificus, satis superq; exploratum nobis est. quàm hinc longè absit Ferdinandus, etiā uidemus: qui tamen ipsi si uelint, si festinent bellum nobis facere, ut Patauium recuperent, ætas abierit: ita hyemis beneficio res in annū alterū diffretur. quid uultis amplius? quam occasionem aptiorē, opportuniorē à dijs immortalibus postulatis? quod tempus ad hanc rem paratius atq; accommodatius esse potest? quam quam quæ simultates, odijq; semina in illorum regum animis iandudum insita radices altas habent, quæ fortunæ, ac rerum humanarum uices sunt, sperandum nobis est, neq; illos amplius conuenturos, et nos breui magnam reliquorum oppidorum partem facile recuperaturos: ita enim cum his ciuitatibus ac populis, quos à nobis habuerunt, hostes se nostri gerunt, nihil ut malint iam, quàm illorum iugum suis à ceruicibus excutere, nostramq; in se beneuolentiā indulgentiamq; requirant. Est autem prudentiæ uestræ, Patres, hæc, si deorū beneficia sunt, qui nobis ea quæ fœderatorū nostrorum scelere perfidiaq; amisimus, reddere statuerint, siue temporis, quòd illorū dominatū in satietatē atq; inuidiam subiectorum populorū uerterit, planè nō despicere. semel, aut iurū homines, ad regendum in: peritū natos, maximis in rebus timidè lapsos esse, humanum fortasse sit, ueniāq; non indignum: usquequaq; autem sine causa eosdem illos omnia uereri, neq; dignum uenia est, nec excusatione: ad interitum enim tendit qui id agit, satis obdormiuimus Reipubl'cæ: satis longos dies in pauore, inertiaq; iacuimus: expergiscamur iam, timoremq; hunc nostrum, nocturnum atq; umbratilem, aliquando tandē exuamus. copias, quantis opus est, habemus proximas atq; paratissimas, agrestes homines uniuers-

si nobis fauent, nos expectant, morari conueruntur. oppidani etiã accersunt nos, rogantq; ne sui obliuiscamur, ne ne se barbaros perpeti dominos addiscere seruitutis longinq; tate cogamus. Patauiũ uerò ipsum eiusmodi est, ut si receptũ semel sit, amitti amplius propè non possit, cum et custodire ipsi illud municipiũ, tanquã domũ suã quilibet, ob propinquitatem facillimè queamus, et ob reip. utilitates, quas ex eo percipere consueuit, & facti laudem atq; gloriam maximè debeamus, & propter priuata ciuium cõmoda, fructuumq; copiam, & uillarum amœnitates, magis ut uelimus, adducamur honestissimè. Vnum Patres moneo, ut ne tempus ullum rei gerendæ interponatur, ne, si parumper distulerimus, hostes se interim muniant, atq; ab ijs conatus nostri omnes reundantur. nihil est in bello celeritate cõducibilius, nihil omnino uictoriarũ efficientius: ea et qui utuntur alacriores facit, quòd in hostes imparatos impetum se facturos uident: et hostes ipsos imbelles reddit, propterea quòd sepe imprudentes nec opinantes offendentur, ut arma capiendi, seq; defendendi tempus facultatemq; non habeant. Postremum est, ut Deos omnes orem, teq; in primis Marce urbis huius parens & conseruator, cuius templum inauratum atq; augustũ ante curiam maiores nostri antiquitus edificauerunt, omniq; pietate semper coluerunt, quodq; nunc persanctè ipsi adimus atq; incolimus quotidie, ut si ipsi hanc mihi mentè dederunt, ut legem ad uos ferrem Patauiũ recipi è rep. esse, neq; enim aliunde recta hominibus consilia, quam à Dijs immortalibus ueniũt, & uos eam Patres cõscripti uestris suffragijs hoc uestri sanciat, et ipsi mihi, et uobis, ac ciuitati, et reipub. totum negocium faustũ, felix, fortunatũ uelint esse. Hac oratione habita, cum nonnulli magistratus ad Molini se sententiam

tentiam adiunxissent, lex est perlata, ut ad Patauiũ recipiendum Gritus legatus euestigio contenderet: datiq; omnibus iussurandum, ne quid eius quis enunciareret. De ea re perlatis statim ad Gritum Senatus literis, ille cum equitibus mille, militibus item mille Tauriso profectus, medio itinere ad Nouale municipium se continuit: eodemq; die Xuiri cymbas suas cum armatis hominibus ad omnia itinera diligenter custodienda miserunt, ne quis Patauium eius rei nuncius ab urbe mitti posset. Postero die autè, qui fuit dies decimus sextus Calendarũ Sextilis, noctu reliquo itinere confecto, legatus ante lucem prope oppidũ substitit: interim carri aliquot frumento imposito, quos legatus ad id præparauerat, cũ bubulcis ante portam se contulerunt, atq; ut sibi aperiretur, paulisper expectauerũt. apertis portis, quæ ad priorẽ Medoaci fluminis aluuium sunt, quo tum aluco naues permeabant, ac demisso ponte, et carris in transmissu cõmorantibus, legati pedites leuissimi adueniũt, portãq; capiũt, pauloq; post legatus cũ reliquo agmine in oppidum irrumpit: profectusq; ad interiorẽ oppidi portã, qua murus item alter postremo longè altior atque solidior unã cum altero Medoaci aluco tanquam circino circumductus urbem reliquã tuebatur: ea refracta ad forum omnes magno cum clamore ac tubarum sono rectã contendunt, quibus obuiam progressã gens Parmensis (id erat fratrum illorum ac Centurionis familie nomen, quæ se ad hoc ea nocte cõparauerat) armata cũ legato læta atq; hilaris se coniunxit. Eo tumultu excitus Brunorus Saregius Veronensis, clara gente natus, qui stipendia Maximiliani faciebat, eoq; biduo Patauium uenerat, cum turma equitum ducentorum Venetos, qui forum iam omnesq; uias atq; aditus obsederant, repellere aggressus, amissis perplus-

rimis ex suis, ab ijs capitur. Germani quoq; milites ad praetorium qui erant, cum praefectis regijs eodem accurrerunt, sed commissio praelio repulsi, se in arcem oppidi fugientes intulerunt. Oppidani magna pars se legato, qui eorum praetor summa cum laude paulo antea fuerat, gratulantes dediderunt. ita paruo temporis spatio Patavium recipitur eo ipso die, quo primo captum fuerat, anni ab urbe condita non-gentesimi octogesimali secundi, cum binos & quadragenos dies in Maximiliani partibus fuisset. Miserat ea nocte Decem uiri magnam armatorum hominum manum cum ex plebe urbana, & naualibus, quorum omnes propè operas eduxerunt unà cum eorum praefecto Nicolao Pascualico, qui eis regeret, tum ex suburbanis municipijs, Torcellio, Maiorbio, Buriano, Muriano euocata suis cum nauiculis, ut Medoaco flumine superato, Patavium legato auxilium ferentes mane accederent: ij celeritate adhibita, turri etiam, quae Instrata pago flumini adiacet, expugnata: is abest pagus à Patauio millia passuum quinque: à qua remulco subuchi, Germanis militibus, qui in ea erant, lapides & tela conijcientibus, non permittebantur, progressi, in oppidumq; recepti, unà cum legati militibus Iudaeorum foeneratorum domos ualde quidem plenas, quarum erat magnus numerus, uniuersas spoliauerunt. à quibus digressi, nonnullas etiam eorum ciuium, qui reip. aduersissimi fuerat, uitae inquilinorum parcentes, diripuerunt. uerum edicto legati proposito, ut praedandi finis fieret, et luminibus singulis in domibus è fenestris tota nocte ardere iussis, ne tenebrae licentiam peccandi adderent, stationibusq; in foro atq; ad portas dispositis, ipso etiam legato cum militibus oppidum perambulante, non tamen quorundam Venetorum ciuium, qui spe praedae priuati Pataviu uenerant,

auda-

audacia comprimere potuit, quin cum armatis direptiones exerce-
ret, atq; in legati milites, à quibus prohibebantur, impetum faceret. Ea de re ab legato ad Decemuiros datis literis, quod statuere ipse in ciues Venetos non auderet, Hieronymum Quirinum magistrum suum, Marinum Maurocenum triumuirum ex aduocatis reip. Decemuiro Patavium celeriter miserunt: hi retentis nonnullis atq; in uincula coniectis, tumultum sedauerunt. Proximo uero die tormentis ad arcem oppidi positae, & magna circumfusa armatorum multitudine, demum parte propugnaculi deiecta, dum de deditioe hostes agunt, milites superatis per ruinas muris arcem capiunt: in qua captiui facti Leonardus Trifsinus praefectus uulnere in capite accepto, & Manfredus Facinus, uir egregia uirtute, qui complura stipendia, multisq; in exercitiis reip. magna cum laude meruerat, & Germani uiri fortes & claro loco nati sex, ciuesq; Patauini tres, ijque omnes Patrum iussu sunt ad urbem missi, Facino excepto, quem Grittus legatus cum magno opere diligeret, liberaliter appellatum castigatumq; quod cum tot annos reipub. militiam fecisset, tam duro eius tempore in hostium numero esse uoluisset, nullo accepto incommodo statim dimiserat.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE
LIBER IX.

PATAVIO recepto, Monsilice, Ateste, ple-
raq; alia agri Patauini municipia paruo ne-
gocio ad remp. redierunt. Maximilianus, qui
Marosticae tunc erat (id est municipium in pri-

mis Alpium iugis, abestq; Patauio millia passuū uiginti qua-
tuor) ueritus ne interciperetur, cū fugio Tridentum abiit.
Senatus sex ex plebe homines fide p̄ditos à Patribus le-
gendos censuit, qui sex Patauij portas custodirēt cum trigin-
ta militibus quilibet. & quod magnū rusticorum hominum
studium in rep̄. existerat, eos immunes annos quinq; ius-
sit esse, fisci reliquis etiā remissis. Dum hæc decernerentur,
à Maximiliano literæ ad Senatum uenerunt, pridie quā
Patauium reciperetur datæ: quibus literis rex petebat, ut
Aloisium Mocenicum ad se Marosticam Patres mitterent.
Aloisius Patrū iussu postero die Taurisum profectus, quod
rumor attulerat, Maximilianum suos se in fines recepisse,
p̄. emissio tabellario, qui, ubi rex esset, quoq; se uenire uel-
let, sciscitaretur: alteris regis literis certior factus est, nolle
amplius Maximilianum cum eo colloqui: itaq; Taurisi pau-
cos moratus dies, à Senatu reuocatus domum rediit. Gaspar-
eti. m. Seuerinus de quo supra dictum est, ab incolis in oppi-
dum Citadellam introductus, dum se ad Maximilianū Pan-
dulfus Malatesta contulisset, missis ad urbem internuncijs
Senatui se obtulit: neq; tamen est receptus, ob leuitatem atq;
inconstantiam, qua nimia usus fuerat. Serrauallium interca,
Castellumq; Francum recipiuntur, pulsus ab altero non sine
cæde prop̄e quingentis Maximiliani militibus, in altero o-
mnibus ad unum interfectis. Erant autem ex Hispania mili-
tes centum quinquaginta: & sunt oppida Patauio in septen-
triones uersus. A meridie fr̄e autem Montanianū in Pataui-
nis finibus, & Lemniacum, quod est ad Athesim flumen, in
agro Veronēsi, eiectis hostibus reip. insignia sustulerūt. equi-
tatusq; ab Alfonso Ferraria emissus, ut eius oppidis præsi-
dio esset, à militibus reip. & agricolarū manu dissectus in-
terfe-

terfectusq; est, eorū duce capto, ad urbemq; missus. Lemnia-
cum petente ciuitate per legatos ab imperio Veronensium, in
quo erat, liberū à Senatu factū est: permissumq; ijs, ut à ma-
gistratibus ab urbe ad se mittendis regerentur. Prætor quo-
que, qui ius Patauinis diceret, comitijs maioribus creatus
est Petrus Balbus ciuis prudentia moderationeq; insignis,
qui haud multo antea illū ipsum magistratū obierat. Iulius
Pont. Max. cognitis magna cum molestia reipub. prospere
rebus, Dominico Grimano, Hieronymo Donato ad se
uocatis, animi ægritudine dissimulans, ostendit cupere se, ut
Taurisum Forumq; Iulij resp. ne amitteret: seq; eius rei auto-
rem apud Maximilianum fore pollicetur: atq; ad sacra le-
gatos reliquos, qui domi detinebantur, admitti imperat. Ac-
tum quidem ex Pannonia Guidotij Senatus scribæ, qui rei-
pub. negocia procurabat, literis Patres certiores facti sunt,
Aloisium regem Galliarū, Iuliumq; Pont. max. omni studio a-
pud Pannoniarū regem egisse, ut is reip. bellum inferret: per-
facile esse, propterea quod resp. omnes suas opes amississet,
essetq; ad extremum redacta casum, eius oppidis omnibus,
quæ in Istris atq; in Illyrico essent, illum potiri: regē tamen
aures eorum hortationibus non adhibuisse, neq; quicquam
cōtra rep̄. aggredi aut statuerē uoluisse. Interim, quod Ma-
ximiliani copiæ augebantur, eratq; Viceti. eius præfectus
Constantinus Cominatus, de quo superioribus libris sermo-
nem habuimus, qui manus cogere dicebatur: Senatus iussit,
ut Citolus & Lactantius suorū militum numerū & ipsi au-
gerent, ut essent utriusq; ad octingentos. Lucioq; Maluetio
Bononiensi equitū catapultariorū centum præfecto, auctus
numerus ad c. l. cum liberali stipendio: auctusq; Meleagro
Foroliuensi, Tadoq; Vulpio Forocorneliensi, qui se aman-

ter fortiterq; gesserant. Alexandrino Bigolo autē uni ex Patavinis ciuibus, qui in Citadella obsidenda hostibusq; uexaratis cum agricolarū manu egregiam operam nauauerat, uti equites leuis armaturæ centum, milites ducentos cōficeret, cura data, et stipendium à Senatu missum. Lancilloto etiam Soncinio patri liberisq; sex Patavinis item ciuibus, qui in partibus reip. constantissimè semper fuerant, fundi aliquot eorū, qui à rep. defecerāt, dono permisi: tum Saccardo uni ex ijs equitum cataphractorū centum, et eorum qui sagittis uterentur, uiginti, præfectura tradita. Et quoniam cum Prospero Columna confici nihil potuit, Populæ dominum, qui in Brutijs tunc erat, cum equitibus cataphractis trecentenis Senatus cōduxit libris auri uicenis et trecentenis annuis: qui tamen postea, Ferdinando rege id ei nō permittente, domi se continuit. Centuriones etiam et præfecti equitū, qui ad urbem se conferebant, ut stipendia reip. facerēt, per plures à Senatu sunt recepti, iusq; ut se quamprimū cohortibus turmisq; confirmarent, Pataviūq; proficiscerentur. Inter hæc Ciuidale Belunianū ad remp. redijt. Id cum Feltrini cognouissent, et ipsi spontè idem fecerunt. quod quidem etiam in Noricis aliquot populi ciuitatesq; imitæ, se ad remp. pari studio retulerūt. At Maurus legatus, qui, ut Citadellam interciperet, eò cū copijs properauerat, req; frustra dies aliquot tentata, quòd oppidum à magna Hispanorum militum manu defendebatur, Taurisum redierat, præsidio ad oppidum tuendum relicto cum Imperatore et reliquo exercitu Senatus iussu se Pataviū contulit. Magis enim manus hostium pluribus in locis ad eam urbem obsidendam comparabantur, Maximilianumq; ipsum eò breui uenturum fama uulgauerat. Eas ob res pedites quatuor mille ex

plebe

plebe urbana sunt cōscripti, quos Pataviū Patres mitterent. Ex Pataviis ciues permulti, quorum fides atq; animus suspectus erat Patribus, ad urbem nominatim euocati, iusq; inde, quoad de bello decernatur, non recedere. Idem post dies aliquot de Taurisanis ciuibus nonnullis imperatum. Hieronymusq; Saornianus, qui iam antea Patrum missu ad Heluetios profectus eos ad remp. iuuandum propè armauerat, sed clade exercitus nunciata impetrare ab illis nihil postea potuit, quiq; tum ad urbem redierat, in Carnos patriamq; suam à Senatu missus est, ut illis in finibus legatis reip. præstò esset. ad quos etiam equitatum Patres miserant, quòd hostes eo quoq; ab latere impetum facturi dicebantur. Atq; ij paucis post diebus ad Ciuidale Carnicū oppugnandum sunt profecti, tribusq; prælijs frustra oppidum aggressi, Ioannē Paulum Gradenicum in Foroiulienisibus legatum, qui eò uenerat ut ab obsidendo municipio illos auerteret, uulnere illato repulerunt, Tiberto è Purliliarū principibus equitum leuis armaturæ ducentorum præfecto, benemerito de rep. homine, et Camillo Malfacto Patauino totidem militū Centurione cum plerisq; uiris fortibus interfectis, euestigioq; abierunt. nam dum ij ab oppido digressi in Gradenicum impetum faciūt, oppidani egressi hostium tormenta clauis ferreis confixerant, ut eis uti eo tempore non possent. quibus abeuntibus Portunaonenses ad Gradenicum miserunt, seq; reip. reddiderūt. Ex Benaci autem ripa uallibusq; homines quingenti spontè, ut reip. open ferrent, se Pataviū intulerunt: quos Grittus legatus liberaliter appellatos, stipendioq; dato Taurisum, cuius agrum hostes depopulabantur, earū regionū auxilio statim misit: quò etiā Maurus legatus cum equitibus mille ea de causa redierat. Maximiliani uerò ma-

nus, pluribus ex finibus coactæ, fugatis in Alpibus reip. copijs primò Castellum nouum, deinde Feltriam recuperauerunt, prædaq; ingenti facta atq; abducta, oppidum incenderunt. Eo incendio turris portæ oppidi imminens concidit: qua in turri carmen solido in lapide legebatur antiquitate mira præditum: is lapis igne absumptus haud paruo ciuitatis desiderio interijt. Carmen erat ciusmodi:

Feltria perpetuo niuium damnata rigori,

Fortè mihi posthac non adeunda, uale.

Supra carmen Iulij Cæsaris nomen erat inscriptum. Creten sibus ubi de Gallorum uictoria deq; defectione oppidorum est allatum, magno ex ca re mœrore affecti, domi se uniuersè plures dies cõtinerunt: scriptisq; ad illos à præfecto classis literis, uti uellent ad Cyprũ insulam firmandã, ne quis eam uicinorum regum aggredi audeat, tam afflictis reip. rebus præstò esse, ex sese libras auri centũ sexaginta ad triremes, gripos, reliquasq; naues armandas, atq; in Cyprũ celeriter mittendas curauerunt. Inter has iactationes alternosq; fluctus reip. Franciscus Mantuanorum dux à Maximiliani du cibus stipendio Veronæ accepto, quod quidem illi à ciuitate nullo more perq; uim exegerant, cum equitibus sexcentis octauo Iduum Sextiliũ sese Mantuã referebat. Ea de re Grit tus legatus ab amicis reip. antea certior factus, Luciu Bono niensem cũ equitibus sexcentis, ex quibus erant Epirotæ du centi, et Citolum Perusinu cum militibus octingentis, transferso itinere Lemniacum præmisti: qui eò eiusdem dici sole abeunte cum uenissent, missis qui uias custodirent, ne quis ad Franciscũ nuncijs afferretur, ante Solis ortũ se interius in fi nes Veronensiu ad pagum, quo in pago erat dux, magnis iti neribus cõtenderunt: impetuq; factò illum seminudum, ut se repente

penè expergestus domo cicerat, atq; in milij segetè abdi derat, agricolaru indicio repertũ ceperunt unã cũ suo comi tatu omni, interfectis ijs qui se defendere institerũt, & equo rum peregreiorũ magno numero, & maiore stipendij par te ad libras auri octoginta, argentiq; in mensam affabrè cæ lati graui pondere: statimq; cum præda captiuisq; reliquis Pataniũ adduxerunt. Præda inter omnes diuisa: ipse Vene tias perductus, atq; in Comitij turricula custoditus, haud ni nimæ ciuitati letitiæ ex inopinato fuit. Neq; multò post Hie ronimo Pompeio Veronensi, qui cũ equitibus leuioribus sti pendia reip. faciebat, quòd is à fratribus, qui Veronæ erant, de Mantuanoru ducis abitu cognouerat, legatoq; indicaue rat, equites grauis armaturæ à Senatu additi: agricolisq;, qui illũ latitantẽ reip. militibus ostendissent, immunitas pen sioq; annua, quas posteri eorũ sequerentur, dono data. ipse ueste liberaliter induti, auriq; libra itincri domum inter eos diuisa. Deinde cum Pompeius ipse ad urbẽ uenisset, uti ei fra tribusq; eius quinq; auri libræ sex singulis annis curaren tur, castellumq; Lasium, cuius in finibus prædia eorũ erant, dono eis daretur, Decemuiri sanxerunt. Marco etiã Arimi nensi Centurioni reip. Lemniaci qui erat, ad eamq; rem cõse ciendam & studio & diligentia usq; fuerat, duæ auri libræ pensionis nomine annis item singulis, quoad uiueret, cõstituta: auctusq; militũ numerus ad alteros totidẽ. Latum etiã, ut ei Centurioni ciui Patauino, cuius fratres legato oppidi portã aperuerãt, ex eorũ bonis qui hostes reip. fuissent, pro uentus annuus attribueretur, quo se liberaliter familiamq; suã aleret. Idem munus ex Taurisanoru reip. hostium bonis, domusq; percommoda in oppido, atq; immunitas onerum omnium, quam posteri eius sequerentur, Marco pelliciaris

ciui Taurisano, cuius uirtute ac fide ciuitas in officio erga remp. se continuerat, utq; ipse in suæ ciuitatis Senatum extra ordinem legeretur, datum. Atq; ad hæc Senatusconsultata illud quoq; Patribus frequentissimis est additū: cuiuscunque rebus atq; fortunis damnum aliquod ab hostibus aut illatum iam sit, aut deinceps inferatur, remp. spondere ac polliceri, sese ei bello cōfecto æquis factis æstimationibus omne detrimentū sarcituram. Cuius rei edictum publicè Patauij propositū ubi est ab hominibus auditiū, Senatusq; in suos ea pietas et liberalitas cognita, tantus subito ciues plebemq; omnem atq; ipsum etiā exercitiū beneuolentiæ in remp. sensus atq; lætitia tenuit, ut magna alacritas oppidi defendendi omnium sit animis innata, omnesq; ad omnia pericula subeunda multo audentiores et paratiores fierent, Maximiliani copiæ, reliquis municipijs eo ab latere captis, ad uicū Aggeris profectæ, qui abest Patauio uicus duo millia passuum, a Medoacoq; flumine interfecatur, pontem qui in uico est occupauerunt, atq; ex ijs nonnulli equites usq; ad oppidi portam cucurrerunt, repulsiq; sunt à recip. militibus, qui in porta stationem habebant. Est ad Medoacū sex mille ab oppido passus, quæ flumen diuiditur, parsq; fluminis altera recto cursu Venetias uersus, altera pars Patauium, circum interq; uecta ambæ ad Stratam uicium se cōiungunt, atq; in unū redeunt, arx antiquitus instituta, ne repentinis hostes incursionibus illam fluminis partē, quæ Patauiū tendit, deriuare in alterā possent: quod quidem nō difficile factu est, nisi arx impediatur, propterea quod ea fluminis pars, quod multo breuiorē cursum habeat, trabibus in flumine infixis, ac mole lapidea inter trabes excitata retinetur, quoad per trium ferme cubitorū rimam peruiā quæ uisa est aquæ pars delabatur,

tur, reliqua sustineatur ad Patauiū irrigandum: ea si moles nō sit, omnis fluminis uis in breuiorem aluē, qui demissior est, sese fundat, neq; pars aquæ ulla Patauium perueniat. Is locus pagusq; Limen appellatur. Ad arcem itaq; Liminis capiendam omnis hostium exercitus, ad quem iam Maximilianus uenerat, paucos se post dies contulit. Erant in arce milites c. l. ii, quod arx satis cōmunita nō esset, dum quid agant consulunt, hostes intromissi eos propè omnes interfecerunt. Arce capta Maximiliani milites mercede proposita molem interficere aggressi, cum partē eius deiecissent, flumenq; pro ea portione auerteretur, constaretq; omnibus, si pergerent deijcere, totum flumen ea descensurum: Maximilianus operas ab incepto reuocauit, imperauitq; ne quis molē ulterius deijceret: neque tamē quisquā scire potuit, quā ob rem Maximilianus id iussisset. ita ea fluminis pars, quæ Patauiū defluebat, nunquam postea defluere uniuersa desuit. Ceterū cum uidissent Bachilionem etiam flumen, quod in agro Vicetino oriū habet, quinque millia à Patauio passuum ad pagū, qui Longare appellatur, diuidi, eiusq; partem Ateste, partē Patauium deferri: uti hæc quoq; pars Ateste deflueret, eam intercipere sunt conati, ne qua Veneti eius fluminis aqua ad Patauiū tuendū uti possent: sed à equitibus reip. sepe uexati, sepe commatibus interceptis, sepe captis nō gregalibus modò ex ipsis magno numero, sed præfectis quoq; incepto destiterunt. Inter captos Manfredus Facinus fuit, qui spreto iureiurando, quod legato Gritto dederat, iterum cum hostibus se coniunxit: ei est ob periuriū Patauij laqueo gula fracta. Hostes post hæc, quod erat eo ferè ab latere municipiū Monsilice, quod abest Patauio decē millia passuum, monti præcelso adiacēs, in cuius summo uertice est arx, quæ ma-

ro ab utraq; parte ducto cum oppido coniungitur: cum Ate-
 ste, quod nemo defendebat, antea cepissent, se Monsilice cō-
 tulerunt, oppidumq; magno impetu aggressi ceperūt singu-
 lari Hispanorum militum uirtute, qui ad arcem per montis
 crepidines resperāt, elusis reip. qui in ea erāt militibus prae-
 fectisq;, arcē posse capi non uerentibus: ij enim cum ad prio-
 rem eius partem, quā tormentis antea perforauerāt, se ostē-
 dissent, per posterioris angulū, qui nudus à propugnatori-
 bus relictus fuerat, pauci se in murum improuisi intulerūt,
 deq; muro in arcem deicerunt: ad quos reliqui cōuolantes
 perterritis omnibus magna cæde factā arcem tenuerunt, op-
 pidumq; diripuerunt: Danielemq; Maurū, et Petrum Gra-
 denicum, quorū alter Atestinis prætor fuerat, captoq; mu-
 nicipio fugiens Monsilice se intulerat, alter ibi magistratus
 erat, captiuos fecerunt. Eo successu fretus Beraldus Pataui-
 nus, qui stipendia Maximiliani faciebat, Montanianū muni-
 cipium cū militibus accedens, uti se dederent, oppidanos est
 hortatus. Si uelle se imperata facere simulantes, Beraldium
 cum ijs, quos uisum est, equitibus intromiserūt, portæq; rete
 ferreo repente dimisso ipsum uulnerauerunt, captiuūq; cū
 plerisq; fecerunt: reliquos interfecerunt. Galasium quoq; Pium
 in Patauinis montibus cum sua equitum turma et Maximili-
 ani militibus iter facientem, agrestes homines cōgressi occi-
 derunt, equites xx. et milites l. x. captiuū facti. Nicolao im-
 peratori, quod eius stipendiorū cum rep. renouandorū tem-
 pus appetebat, eadem est in annum potestas dilata, decemq;
 auri libræ singulis mensibus in uictum à Senatu constitutæ.
 Maximilianus, qui tormenta graui ære permulta ad muros
 Patauinos uerberandos domo ad se cōportari imperauerat,
 dum ea per Alpes magna difficultate cōuehuntur, modò ad
 hanc,

hanc, modò ad illam suburbani agri partem exercitū cireū
 tulit, ne frustra tempus terere uideretur: uel etiam, ut pleri-
 que crediderūt, ne cognoscere Veneti possent, quo ab latere
 ille quaterre oppidum uellet, ut dum omnia latera omnesq;
 muri partes munitionibus firmandas sibi esse intelligūt, pro
 oppidi magnitudine neminem unam diligenter muniat. Ea
 res, quod flumina omnibus à regionibus agrum intersecāt,
 poniesq; sæpe erant reficiendi, magnam difficultatem atq;
 moram asserēbat: simul equites Epirotæ, quorum erat cum
 magnus in oppido numerus, tum uirtus atq; industria singu-
 laris, improuisis incurfionibus neq; die neq; nocte ullam ho-
 stibus quietē relinquebāt, quotidieq; cū præda cumq; capti-
 uis in oppidum reuertebatur. Unum fuit magno usū, quod
 plurima eo tempore ad Maximilianū auxilia conuenerūt:
 nam et Aloisius rex duce homine impigro, qui Palitia prin-
 cipatū obtinebat: et Iulius Pont. Max. et Alfonso Ferrarier
 sum dux magnos equitatus et peditatus ad illū miserūt. His
 præerant ab Iulio Ludouicus Picus, qui bello Mirandulam
 fratris oppidū occupauerat: ab Alfonso Hippolytus eius fra-
 ter, qui erat in Cardinalium collegio, magna animi ostentā-
 tione uir, magna sui confidentia, bellicarū rerum non igna-
 rus. Venerant eodē præter hos omnes ferè Itali aliarumq;
 nationum principes suis expulsis regnis cū ea copia, quā co-
 gere maiore potuerūt: præfecti Centurionesq; cum turmis
 cumq; militibus sua etiā sponte pleriq;. Ex Germania uerò
 Galliaq; Maximilianus ingentes copias adduxerat cum ex
 omnibus propè regionibus, tum uerò ex Sequanis optimū
 et plenissimū equitatu: ut uniuersum eius exercitū octogies
 milies hominū numerum supergressum opinio tenuerit. ad
 quē quidem Veneti sustinendū nihil non curæ diligentiaq;

iam pridem adhibuerant: nam & sat magnam bonorum militum manum ad se confluentium, & equitatum utriusq; armaturæ, quanto opus erat, Patauium intulerunt, cisq; tribunos & præfectos fortissimos lectissimosq; homines dederunt: & omnes ferè naualium urbanorū operas, quas antea oppido recuperando eorum magistratus Patauii subuexerat, iterum eò redire uoluerunt, permanereq; quoad oppidum defendi opus esset. Præter hos sagittariorum è plebe urbana, atq; ab Epiro Græciq; plurimis cohortibus euocatis dato stipendio idem uti facerent mandauerunt: ut essent milites omnes numero ad millia quatuordecim, equites cataphracti ad sexcentos, Epirotæ ad septingentos, qui sagittis uterentur ad quingentos. Ex nobilitate quoq; primarij adulescentes permulti reip. hortatu se in oppidū inferre nō dubitauerunt cum suo armorum comitatu singuli: ut pleriq; Senatorum & magistratuū liberi ea obsidione, quos oportuit, militiæ labores & ærumnas forti animo pertulerint. Lauredanus quidem dux princepsq; ciuitatis duos ibi filios & ipse in armis habuit: quos per plures item ex nobilitate ciues comitati, haud paruū clientum militumq; numerum secum adduxerunt. Ad priores etiam legatos Gritum Maurumq; tertium legatum Ioannem Paulum Gradenicum, cui ex uulnere ad Ciuidale Belunianum in uitæ periculum adducto Fræciscus Capellus legatus successerat, Patres addiderunt, qui labores & uigilias inter se partirentur. Postremò tormenta omnis generis, arma omnia, uectium, ligonum, reliquiq; ad terrā fodicendam instrumenti uim ingentē, cumq; ijs frumenti magnum numerum, cæterosq; abundè comectus ad inopiam leuandam Patauium importari curauerūt. quibus rebus omnibus accessit, ut quoniā agrestes homines,

quòd

quòd essent reip. amantiſſimi, passim ab hostibus diripiebantur, uulgoq; in uinculis atq; in omni supplicio detinebantur, ut pleriq; uitam cruciatibus amitterent, nō paruus eorum numerus, ut tuti esse possent, se in oppidū intulerit, qui munitionibus instituendis magno reip. usui ad celeritatem fuit. illa quoq; non postrema Patres cura cogitatioq; tenuit, propterea quòd existimabant ea bina flumina, quæ Patauium inferuntur, de quibus supra dictum est, esse hostes primo quoq; tempore auersuros: ne tanta hominum multitudo farina deficeretur, uti molæ frumentariæ, quas iumenta uerteret, omnibus in oppidi regionibus et uicis edificarentur: nam plurimæ, antiquitus in oppido quæ erant, aqua subtracta ulli esse usui non poterant. demū, quòd omni ab oppido latere omnesq; ad portas erant pro oppida in agrum porrecta longo pleraq; tractu longisq; uijs, quorū partem Patauii Venetiq; ciues animi causa magno sumptu ex ædificauerant, cum sacris ædibus ac fanis: ea pro oppida, ne hosti receptacula munitionesq; præberent, legati dirui mandauerant. Sed ea res parua erat ex parte confecta, cū Maximilianus singula oppidi latera quinque fluminum alueis transmisſis circūuectus, urbis situ undiq; perspecto, uno in loco omnes suas copias cōtinere, ut à captiuis cognitū est, oppidūq; aggredi collectis uiribus statuerat. Quod ubi Patres intellexerunt, alios decem ex nobilitate ciues Patauium miserunt, qui cum obæratīs et clientibus suis fide præstantibus ad omnia obeūda munera legatis præstō essent. iis oppidū ingressis ratio inita est, qui numerus nobiliū ad obsidionē sustinendam se Patauium intulerit: ij fuerunt centū septuaginta sex: quiq; item ex plebe optimorum ciuium: sed is exiguus fuit. Iidem Patres, quòd ægerrimè ferebant ab Alfonso Hippoly

tum fratrem magna cum manu ad Maximilianum auxilio missum, omnemque ei committam ab illius finibus, omnes ad tormenta exerceat. res Ferraria subministratas, triremes quinque à Tergestinis, quos obsidebant, euocatas, atque è naualibus nauigiola per plura educta atque adornata, fossam Clodianam progredi iusserunt, ut Pado subuecti in Alphonso fines impetum facerent. Progressis, quoniam Maximilianum omnem suam copiam, omnes opes, Patavium ut caperet, breui explicaturum constabat, Senatus ad earum praesectum Hieronymum Contarenum misit, ut Patavium legatis auxilio cum clasiariis contenderet; atque is statim nauiculas conscendens, flumenque Medoacium, ubi in mare influit, ingressus, eo festinanter superato armatos homines quingentos, ex quibus erant sagittarij Cretenses plerique, ex sua classe in oppidum intulit. Isdem diebus Petrus Pascalicus à Senatu lectus est, qui ad regem Pannoniae in foedere, quo cum rep. plures annos fuerat, continentem proficisceretur: ualde enim illum et Iulius, et Aloisius, uti supra demonstrauimus, et cum ijs unum Maximilianus per internuncios, perque literas hortabantur atque obtestabantur, ut bellum inferret reip. In Foroiulienisibus autem, et in Carnis, ab hostibus, qui Goritia reliquisque Maximiliani ex finibus earum regionum coacti reip. ditionem inuasferant, nihil est cessatum: pluraque oppida et castella, cum incursionibus et uicorum incendijs, tum castris et tormentis positus sunt ab ijs tentata, nonnulla capta et diruta: molestique sepe nuncij ad urbem in Patavinum bellum suspensam et occupata, praesectorum et legatorum literis allati, graues tumultus et querelas excitauerunt. Quibus in rebus praecleara Hieronymi Saorniani uirtus fuit, qui suorum clientum et agrestium ac montanorum hominum manu, omnes ferè hostium impressiones atque impetus auda-

audacissime sustinuit: itaque postea pridie calendarum Octobrium, quo die antiqua consuetudine ciues sexaginta maioribus comitijs creantur, qui annum in Senatu sunt, cum is honorem est adeptus, atque ita quidem adeptus, ut omnes ciues principesque ciuitatis suffragiorum numero uicerit: quae res antea nunquam acciderat, ut cuius maiores domicilium extra urbem semper habuissent, ipse in urbem suis modò temporibus ac per occasiones uenit, in Senatum legere. Ut autem pluribus etiam suffragijs, quam ullus alius, eam rem consequeretur, id uerò magnopere mirum omnibus atque inauditum fuit: sed eam ipsam comitiorum et ciuitatis in illum beneuolentiam paulò post ea res etiam auxit, quòd is Castellum Nouum, egregium in Carnis municipium, per opportunè ab hostibus custoditum, magno animo aggressus, tormentis celeriter prolatis muroque uerberato, ad deditonem nulla neque rerum neque salutis conditione interposita compulit. Erat Fori Iulij aeger Franciscus Capellus legatus, neque exercere se poterat: quod ubi Patres cognouerunt, Aloisium Delphinum ei legatum euestigio submiserunt. Aucta uerò paulò post suspitione, Patavio magnopere communito Maximilianum suas copias ad Taurisum obsidendum uelle conuertere, Patres Aloisium Mocenicum magna cum potestate legatum eò miserunt, oppidumque rebus omnibus munire decreuerunt. quod cum esset difficilium, exhausta et pecunia et militibus et plebe ad bellum idonea ciuitate, magnam ea res perturbationem afferebat: quam tamen subleuabat, Patres certiores esse factos, aquam Silis fluminis, quod non longè ab oppido multis fontibus largiter ex terra exit, posse munitio-nibus adeò sustineri, ut quingentos eoque amplius circa oppidum passus maiori ex parte aeger sub aqua redigatur, ne hosti-

bus ad murū accedendi facultas sit: easq; munitiones propē confectas esse. Maximilianus autem, siue id nunquam in animum induxerit, siue desperarit posse ad exitū perducī, exercitus sui partē ad eam agri Patauini regionē, quæ ad Fossam Clodiā mareq; pertingit, fertilissimam scilicet pecorisq; pleuissimam, quod sua illō reliquarū regionū homines armentata contulerant, prædatum misit: qua ex re tanta agrestium multitudo cum coniugibus ac liberis, cumq; ea, quam subito abripere secumq; ferre suppellectilem potuerunt, missis ad eos publicè nauiculis, fuga se in urbem contulit, loca ut publica omnia porticusq; ac fana et priuatæ domus plurimæ ea turba cōplerentur. Iis Senatus reip. pecunia commeatū dari iussit, quoad hostium discessu liberū illis reuerti domū fuit. Post hæc ad Medoaci munitionem, quā cymbæ ad urbē transmittuntur, omnesq; ad illud uadorum urbanorum latus hostes plurimas incursiones multis & illatis & acceptis detrimentis cum fecissent, castra quamproximè potuerunt ad muros Patauinos à Septentrionibus posuerūt, et tormentis oppidum quater uerberareq; cœperunt, tametsi à militibus reip. haud parua cum clade repulsi sæpe fuerint. Maximilianus ipse in templo Cartusiano, quod templum oppidani non diruerant, medio ferè castrorum spatio consedit. Erat ab ea regione portæ oppidi proxima turris terrea muro coniuncta, sed in agrum exporrecta, quantū eius spatium in latitudinem patebat, pedes propē quatercentum, quā magna celeritate ac diligentia imperator legatiq; excitari mandauerant, ut esset toti ei lateri contra hostium exercitū munio ad eorū impetus repellendos: ad eamq; conficiendam non agrestes modò homines militesq; reip. operam nauauerant, sed ciues etiā ex nobilitate Veneti, atq; ipsius Laureda

ni principis liberi suis terram manibus conuexerant. Ei turri Citolus Perusinus cum militibus mille præpositus, Gallos atq; Germanos ex hostiū copijs aditū incursionib. aggressibusq; tentantes, sæpe reiecerat. quod ægrè passus Maximilianus, Hispanis militibus ad se uocatis, magnis propositis præmijs eos incendit, ut aggredi capereq; munitionem uellent. Erant autē milites ij ex omni numero uirtutis opinione facile principes: qui re magno animo suscepta, quinq; signis ad munitionem se audacissimè contulerunt: reliquæ copię in armis non longè ab illis se continebant, eius rei finem operientes, si negotium ab Hispanis perficeretur, sese in oppidum confestim illaturæ. Citolus suos silentio adhibito intra munitionem uersari iubet, resq; ad ignem celeriter comprehendendum idoneas in uallo disposuit: atq; in illos, qui scalis positos nemine repellente omnibus à partibus se in munitionem inferebant, ubi consistere, ignem succendit: à quo plurimi correpti sunt: reliquos acerrimè inuadit, omnesq; interficit, deicitq; simul tormētis in proximos emisissis, eos fugæ dat, ut se ad Maximilianum magna clade accepta retulerint. Etiam Lactantius egredi ausus usq; ad hostium munitiones accessit, cædēq; facta, & tormentis hostium confixis, puluereq; ad ea exercenda partim succenso, partim abducto, nullo ex suis desiderato, in oppidum rediit. Is euentus rerum certam propē spem inclusis attulit, nihil regem in ea obsidione profecturū. At legati, quod stipē, quā darent exercitui, plures dies caruerant (nam propter hostium excursiones susceptaq; omnibus à regionibus itinera nihil afferri poterat) missis tandem ad Senatum internuncijs, quo id pacto fieret, constituerunt: itaq; Senatus aurum in stipendia ad Medoaci ostium, quod est ad Fossam Clodiam quinq; millia

lia passuum, in Decemuirum nauiculis misit: ibi equites Epirotæ ex oppido noctu emissi trecenti, cum stipem acceperunt, atq; inter se ita diuiserunt, ut qui uelocioribus equis uterentur, eorum quisq; eius pecuniæ partem ferret, ut si hostes in reditu eos adorirentur, reliqui prælium committerent, impetumq; sustinerent, si se fuga hostibus eriperent, atq; in oppidum contendere persequerentur. Epirotas autem equites Lucius Bononiensis cum equitibus grauioris armaturæ ducentis, paucis est post horis subsequutus, ut cum illis reuertentibus se coniungeret. atq; ut hostes, si se adorirentur, eluderet, duos magnopere ualentes mulos sacculis arenæ plenis ad speciem atq; similitudinē pecuniæ dorso impositis medio in agmine secum duxit: qui quidem muli magno ei usui fuerunt: hostes enim per exploratores de ea equitū reip. profectioe certiores facti, medio ferē in itinere ingenti equitatu circumfuso ita se undiq; in nostros redeuntes intulerunt, ut ijs cui stipendium ferebant, facultas fugiendi non daretur, sed omnes per æquē sese defendere, manusq; conferere cogerentur. Verum enim uero ubi illos in mulis sacculos hostes medio in prælio uiderunt, eam illam esse prædam, quam petebant, rati, magna se pars ad eos capiendos conuertit, ut reliquis minus negocij ad se defendendos relinqueretur. Epirotæ autem qui cum mulis erant, neq; numos ferebant, ut hostes longissime ab reliquis abducerent, quemadmodum Lucius initio constituerat, fugæ se sinistrorsum per campos unā cum illis raptim dederunt: quos quidem hostes plura passuum milia consequuti, tanta celeritate uti tamen non potuerunt, ut eos assequerentur, quoad emissus oppido ab legatis id futurum opinantibus equitatus recentissimus saluti atq; præsidio illis fuit. Lucius ea de re atq; consilio magnam ab legatis atq;

tis atq; ab omnibus laudem, optimum sui laboris fructum, tulit. Milites deinde Hispani LXX. ex Maximiliani exercitus per fugam in oppidum à legatis recepti sunt, stipendiumq; eis datum. Diebus autem insequentibus non semel eam, de qua supra dictū est, turrim Maximiliani milites omnium gentium aggressi, præterquam quod Citolum uulnerauerunt, eundem reliquis in rebus euentum habuerunt, quem Hispani antea habuerant. Et murus oppidi eo ab latere diu multumq; uerberatus, tamen si longissimo spacio conciderat, tamen & hostibus ipsa eiusmodi ruina ascensum impediebat, & oppidani eodem tempore intra murū fossam & uallum efficiebant: quibus rebus muro ipso longē tutior ab ijs defendendi sese ratio institutioq; comparabatur. Vni tamen tormentorum generi adhiberi remediū non potuit, ne urbi noceret: quod quidem erat eiusmodi, ut pilam lapideā sesquipedis crassitudine in sublime ad fastigij speciem magno cœli tractu propelleret: ea intra oppidum pila ex alto cadens domorum tecta contignationesq; perforabat, lateq; uastabat, cum eorum, qui suberant, interitu, ruinamq; inopinantibus afferebat. Sæpius tamen accidit, ut in uias atq; in fora & aperta ædiū ea pila, quam in tecta cœtusq; hominum deciderent. Quas ad res omnes Maximilianus illud etiā addidit, ut literas sagittis alligatas intra oppidum mitteret, quibus literis oppidanos hortabatur, ut à rep. deficerent, plurima eis atq; ingentia pollicitus, si ita fecisset: sed cum ea quoq; re nihil proficeret, singulis aut diebus plurimi ex eius exercitu uel tormentis interficerentur, uel ab Epirotis equitibus caperentur, comæatusq; interciperentur: timeret etiā, propterea quod perpetua ferinitate usus fuerat, si pluuie, ut plerunq; accidit, cum per diu cœlū siccū fuit, magnis tempestatibus decideret, fore ut relin-

quere tormenta Patavio decedens cogeretur, quae reportari impeditis itincribus non possent (ita sunt breui tempore imbribus cadentibus lutosae omnes circa oppidum uie) ad diem sextum Nonarum Octobrium sublatis castris Medocum ad uicium Aggeris traiecit, pontemque rescidit: deinde itinere lentissimo Vicetiā se contulit, atque a ciuitate honorificentissimè receptus, manere tamen in oppido noluit. At Alfonsi copiae cum domum uersus cum impedimentis iter facerent, equites leuissimi Patavio emissi impressione in eos ad castellum Bouolentiā, quod abest Patavio passuum millia duo decim, caedēque facta, milites ex ijs centum, equites sexaginta, centurionemque ipsum qui castellum custodiebat, et praefectum equitum captiuos fecerunt. Alfonsi frater uix aegreque fuga se hostibus eripuit. castelloque capto, magno frumenti numero, magno multarum rerum comœatu, tormentisque, triginta cum iumentis curribusque sunt potiti: ijsque Pataviū adductis, frumentum omne, ut esset agrestibus hominibus inopiae leuamen, ibidem dereliquerunt. Ioannes Graecus ab Iulio dimissus uulnere leuissimo accepto eam rem consecerat. Hippolytus Montanianus, ut eo in loco reliquum euentum rerum opperiretur, se contulit. Discessu in urbe Maximiliani cognito, ob agrestium in remp. fidem Senatus iussit, ut annum totum nemo ex ijs qui deberet, a creditoribus ad soluendum cogi possent: agrestesque in urbe qui erant, triduo reuerti domum iussi. Hostibus progressis animaduersum est eos sub terra tabernacula habuisse, ut tormentorum ex oppido uerberationes euitarent: cuniculosque per plures, ut oculis muro appropinquarent, effecisse. Tellus ipsa odore tetro infecta, sanguinem necemque redolens, cadaueraque omnibus in locis iacentia horridum spectaculum halitumque toto ab eo oppidi latere ac regione

regione multos dies praebuerunt. Senatus ubi cognouit templum Cartusianum, cuius diruendi facultatem legati non habuerat, magno usui Maximiliano fuisse, firmamque ei munitio nis et castelli instar praebuisse, arborumque magnam uim sepe hostes reip. militibus occultauisse, sepe a tormentorum ictibus defendisse, legem sciuit, ut a portis moenibusque mille et quingentos circa Pataviū passus quoquo uersus aedificia omnia eorum domini solo aequarent, arboresque cuiusque generis succiderent, lateres, tegulas, marmora, ferramenta, materiam aridam uiridemque, quod uellent, asportarent: qui id intra dies praestitutos non fecisset, illius cuiusmodi fisco omnia cessura: maxime enim uoluit, ea ut planities spatiumque ab omni re, quae umbram faceret, essetque solida ac resistens, nudum uacuumque permaneret, ne Pataviū ullo cum hostium comodo aut praesidio amplius obsideri posset: caque postea lex ad hoc usque tempus sancta inuiolataque semper fuit. Eodem tempore, quod hostes in Liburnis reip. fines longe lateque uastabant, Rastumque municipium ceperat, rogatio est in Senatu lata, ut Aloisius Delphinus in Foro iulienisibus legatus cum Epirotis equitibus et manu reliqua eodem celeriter contenderet. Interim Angelus Triuisianus ab Illyrico ad Istros classem trimium quindecim, cui praerat, a Senatu iussus contulit: Flumenque municipium, quod superiore anno captum rest. Maximiliano restituerat, audacissime aggressus, interfectis repulsisque propugnatoribus, et scalis ad murum positis, paucarum horarum spacio cepit. milites remigesque illati caede facti: oppidum diripuerunt: qua in direptione cum uidissent reip. insignia, quae in foro posita fuerant, foede diruta deletaque, ab oppidanis fuisse, indignatione perciti oppidum incendunt. Idem de arce, cuius praefectus eodem die dedit, ani

morum ad ulciscendum ardore nequedum sedato, fecerunt. Iisdem diebus cum ad urbē Hieronymus Saornianus uenisset, in Senatu cum reliquis, qui eo munere fungebantur, affuit: nam (ut suprā diximus) senator suffragijs declaratus fuerat. Accidit autē, ut eo ipso tempore cum magistratū à Senatu creari necesse esset, qui magistratus rationes tabulasq; militares cōstitit, quibus in tabulis nomina eorum qui stipendia reip. faciunt, continentur, exercitibusq; conscribendis, aut omnino recensendis, probat reijcitq; quos uult: quem Collateralem appellant Veneti: creaturq; perpetuus: quas ob res magna est is apud exercitum autoritate, magnoq; apud remp. in honore, & nomine. Eum magistratum cum legere Patres uellent, omnia ferē Senatorū suffragia Saornianum renunciauerunt, hominis honori dignitatiq; fauentiū: qui Senatui parens, ad exercitum munere obeundo Patruum est profectus. At in Tergestinorum finibus noctu manus hostium quæ prædatum oppido exierat, interfecta est à reip. militibus, & capita: pauci syluarū & noctis auxilio se occultauerunt, cladisq; nuncium oppidanis attulerunt. Cognita interim cum Maximiliani mora medio inter Vicetiā Veronamq; itinere, tum Hippolyti ad Montanianū oppidū cum suis copijs sessione, legati Lemniaco ueriti, quod inter utrosq; ferē erat, milites quos oportuit eò miserunt, oppidumq; muniuerunt. Id Hippolytus intelligens linguam non cōtinuit, questusq; est, graui addito ad querelam maledicto, eius rei, quam se breui posse consequi confidebat, euentum sibi è manibus ereptum fuisse. Ea hominis in remp. maledicentia Senatus cognita, Alfonsoq; studium obsidendo Patruo adhibitum repetens, ad illam cogitationem redijt, ut u-triusq; plena odij facta atq; consilia quamprimū uindican-

da om-

da omnibus sibi esse modis statueret: itaq; literæ secretò ad Angelum præfectū classis datæ, Fossam Clodiam classem ce-leriter adduceret: atq; uti nauigia minora Pado flumine subuehenda in nau. diibus cōstitim edificarentur, præfectis eorum imperatum, ad simulationem Tergestinis obsidendis: utq; is sermo in uulgus effirretur, ne cognito reip. consilio suos fines Alfonso præmuniret, Patres curauerunt. tamen est Angelus, propterea quòd ad Radium recuperandum Delphinus legatus & Franciscus Pascalicus equitum Epirotarum præfectus cum suorum manu & clastarijs eo se tempore conferebant, quòd quidem paulò post primo impetū ceperūt, tardior ad eam rem fuit. Maximilianus missis ad Gasparem Seuerinatē, quem Vicetiæ oppidi præsidio reliquerat, militibus Germanis tribus millibus, Veronā adijt, pauloq; post cum paucis equitibus se Tridentum conijlit: ad quæ uxor eius eodem uenerat. De ea re Senatus per exploratores certior factus, simul reip. amicorū literis admonitus, Vicetinos ob Maximiliani præfectorum quotidianas direptiones, quas quidem propterea, quòd nulla eis ab rege stipendia persoluebantur, in oppidanos exercebant, ita esse animatos, ut si ad eos exercitus reip. mittatur, fore ut eum in oppidum recipiāt: pluribus biduo dictis sententijs, ut legati ad Vicetiā recuperandam omni cum exercitu proficiscerentur, tandem censuit. quodq; ad eas res quæ parabantur, magno auri pondere resp. indigebat, legem sciuit, quam postea maiora comitia probauerūt, uti magistratus omnes sine ulli sibi reiq; pub. impensa sex à Calend. Nouembris menses obirentur: nam tributa quidem exigi amplius propè nō poterāt, excussit prorsus iam tot in ærarium collationibus, tot priuatim dispendijs ciuitate: constabat enim subductis

rationibus undecies millies in id bellum auri libras remp. insumpsisse: multumq; per sese ciuium plurimos, obsidione Patauina sustinenda, multum suorum fructuum direptionibus, & propinquorum, quos captiuos hostes fecerat, redemptionibus amisisse. Imperator legatiq; Senatus uoluntate intellecta, recensito exercitu, qui erat, præter equites, militū octo millium, Citolo, qui ex uulnere nondum conualuerat, & Lucio & Ioanne Græco oppidi præsidio relictis, Patauio exierunt, atq; ad Camisanum uicium in Vicetinis finibus castra posuerūt: cum quibus Tauriso profectus Petrus Marcellus legatus, milites mille, equites Epirotas centum quinquaginta, copiasq; alias coniunxerat. postero die omnes ad eam oppidi portam, qua Patauium aditur, se ostenderūt: & quod murus eo ab latere uetustate dirutus propè intermittebat, fossæ aqua, quæ pluuijs creuerat, magna difficultate superata, paucis Germanis defendentibus, Naldius cum suis militibus se in prooppidū iniecit: Gasparemq; Seuerinatē, qui ut Venetos repelleret, cum turma equitum eò propauerat, prælio cōmisso, disiectis primo impetu quamplurimis militibus, interfectis perpaucis, tandem in oppidum repulit: Naldijq; peregregia ea in re uirtus fuit. alio ab latere Lactantius muro tormentis perforato, atq; immixtis perforamina militibus, magnum timorem Germanis propugnantis iniecerat: quæ quidē prælia nox diremit: & nisi diem totum ingentes pluuiæ uias omnes foedauissent, fossas opleuissent, difficiliorēq; militibus pugnandi rationem, & murum uerberandi tormentarijs effecissent, urbs eo die capi facile poterat. Naldius tamen & Lactantius cū suis cohortibus, ab ijs ubi pugnauerant locis eam noctē nō discesserunt, portasq; oppidi atque fossas obsiderunt. Erat unus

intus ciuis Guidus nomine, qui, dum ea sic agerētur, magno reip. amore incensus, tribus cū liberis aliquotq; amicis suis prooppidi portam, quæ Berga appellatur, cepit: missoq; ad Venetos, qui rem significaret, pollicereturq; eis se portā illam traditurum, armatus ut eos exciperet expectabat. Legati equites Epirotas quinquaginta eò miserunt, qui rem cognoscerent, ad seq; reuerterentur. Guidus è summa turri uisis equitibus, magna uoce appellare eos cœpit, ualuasq; aperuit: illi se intromiserunt, paulumq; progressi milites Germanos offēderunt, qui factō in eos impetu, extra oppidū, quā uenerāt, uniuerfos repulerunt: portaq; capta, cum Guidus reliquiq; de superiore loco se defenderent, neq; Germani expugnare illos possent, dato ab eis iureiurando nihil sibi nocituros Germanos, sese eis dediderunt, statimq; omnes ad unum contra fidei religionem partim ab illis interfecti sunt, partim se è turri præcipitauerunt, atq; ita interierunt. Ea nocte à Germanis concilio ciuitatis coacto, cū illi nihil præsidij ab anīni fortitudine peterent, timore autē propè omnia trepidationeq; administrarentur, eorum uoluntate legati tres è ciuitate ad imperatorē et legatos missi, oppidum se reip. tradituros pacti sunt, ea conditione interposita, ut quibus antea legibus sub reip. imperio Vicetini fuissent, eisdem etiam deinceps uterentur: Maximilianiq; militibus nullū ab exercitu detrimentū inferretur, liberumq; illis esset suis cū rebus proficisci. His firmatis cōditionibus Hieronymus Saornianus præfectiq; aliquot cū parte exercitus temperatiore mane in oppidum recepti sunt: reliquus exercitus est ingredi prohibitus, ne urbem nobilem opulentāq; diriperet. Hostes eodem die Germani milites quatuor mille quadringenti, optimè armis instructi, ipsi et ætate et corpo

ribus spectari maxime et timere digni, et nisi animus eorum ducibus defuisset, ad eam urbem tuendam preclare idonei: equitesque et cum tormentis et impedimentis et magno foeminarum et calorum numero abierunt, Gasparque, Severinas cum equitibus paucis: atque ij cum Veronam petere uellent, Bassianum iter facere sunt iussi. Postremi equites Iuliani cxxx. qui una cum reliquis imperata Maximiliani faciebant, oppido egressi Ferrariam profecti sunt. quibus censis omnibus, imperator et legati se in oppidum intulerunt: quos ciuitas incredibili letitia excepit, ut prope ab interitu erepti esse omnes uiderentur. Senatus ijs de rebus certior factus, cum legati ad eum scripsissent, imperatori esse in animo ad Montaniam reliquaque eo ab latere municipia, quae ab hostibus tenebantur, exercitum ducere: eo consilio improbat, literas ad eos dedit, uictoriae ipsorum ad magnas res conficiendas cursum leuioribus ijs occupationibus non esse interpellandum: nec fortunae recipere afflanti, et praesto ei esse properanti, moram afferri oportere: itaque ad Veronam recipendam statim contenderent: fore enim, si eodem celeriter se conferrent, ut hostes imparati offendantur, ciuitasque et amico per se in rempublica animo, et hostium durissimis imperijs lacescens, oppido non communito, primo aggressu sese dedat, uti Vicentina fecerit. Atque ut exemplo eius reliquae ciuitates optimam de re publica spem caperent, Vicetinae atque agri eius finiumque incolis quinque annos omnium rerum atque onerum leuatio est permissa: utque ij, qui debent, annum ad soluendum cogi nequeant, ei legi additum. Aloisio etiam Porto, est Vicetina nobilitate fortis ac praesantis animi adolescenti, ob eius in rempublica studium, ad equos leuis armaturae, quos ei Senatus antea dederat, alteri totidem sunt ab eodem Senatu additi. etiam, ut legati

edi-

edictum proponerent: si ciues, qui in hostium partibus fuissent, intra dies xv. Vicetiam redierint, ueniam illis a Senatu datum iri, praeter paucos, quorum nomina recitata sunt, Patres sanxerunt: Christophoroque Mauro legato, ne Vicetia, reliquis tribus, ne ab exercitu discederent, mandauerunt. Interim Angelus praefectus classis, qui Fossam Clodiam triremes duodecim adduxerat tribus in Istria relictis, Senatus permissu ad urbem uenit, Patresque monuit, Pado flumine classem subuehi sine magno periculo non posse, munitionibus in ripa, ut ferebatur, ab Alfonso institutis, aqua propter siccitates exigua, nullo exercitu, qui a terra classi praesidio sit: praestare autem, eas omnes quas haberent copias Veronam magnam rei bene gerendae spe ac tuto mitti, quam incerto euentu carum ullam partem in Ferrariae finibus periclitari: esse Pisaurum, esse Anconam, quae ipse oppida, si Senatus uelit, posse capere non diffidat: habere enim se ab eorum nonnullis ciuibus internuncios, qui totum munus ciuitates concitandi, rei que publice dedendi sibi deposcant, modo ipse classem recipere ad illa oppida ex inopinato afferat. esse Fanum, Senogalliamque, quas diripere atque incendere nullum negotium sit. quod si a Romanae recipere municipijs abstinerendum sibi esse Patres statuunt, posse se in Apuliam paucis horis ex Illyrico transire, ibi materiam sibi non desore, neque etiam fortunam Dijs uolentibus futuram, reipublice iniurias a Ferdinando rege illatas ulciscendi. Hoc sermone apud Decemuirum magistratos habito, Angelus ad classem redijt. Decemuiri paulo post reliquis repudiatis rebus classis in Alfonso fines profectioem differri est reipublice esse, legem iusserunt. Alia deinde lex ab eisdem Decemuiris iussa, ut eorum Taurisanorum et Patauinorum et Vicetianorum ciuium, qui hostes recipere fuissent, bonorum possessiones reipublice

mine caperentur: Duumviriq; ad eam rem Ioannes Cornelius, Antonius Condulmerius, qui ambo ex Quinquievris Senatu regendo erant, lecti: quibus binæ centesima ex ijs, quæ sisco addixissent, cederet. Classis itineri mora à Decemviris adhibita senatoribus sermonem dedit, querentibus, tot Alfonso contra remp. plena odij scelerumq; facta non vindicari: frustra trivemes classemq; ex Istris euocatam, frustra classem alteram biremium & parvorum nauigiorum ad Padum Athesimq; flumina facilius enauiganda iam esse cõparatam: tantũ pecuniæ temerè impensum, si Decemviri profectiõnem impediunt, quibus illi uocibus permoti rem Senatus permiserunt. Senatus pluribus dictis sententijs literas ad magistratus Patauinos dedit, Fossam Clodiam ad præfectũ classis milites quingentos statim mitterent. Angeloq; mandauit, ut ijs in naues receptis militibus ostio Carbonaria Padũ ingredretur, prædas abigeret, regiones quas posset ab utraq; ripa popularetur. posteroq; die in foro edictũ publicè propositũ, qui uellent ad diripiendos Ferrarienses suis priuatim nauibus cymbisq; proficisci, per rempub. licere, dum præfecto classis dicto audientes sint: quam quisq; prædam faceret, suam fore. Ea re magnus plebis numerus suis nauigiolis se ad classẽ contulit. Dum hæc administrantur, imperator legatis Veronã cum exercitu uadentes, Suauium municipiũ in plano ad primam Alpiũ decliuitatem ita posuit, ut arx in iugo sit, præmissõ equitatu & Gradenico legato receperunt, interfectis hostium militibus non paucis, qui à Maximiliani præfectis Verona, ut in arcẽ se inferrent, mittebantur: cumq; Veronã appropinquarent, equitatum præmiserunt, ut ad portas se ostenderet, si quis in oppido tu multus per amicos reip. fieret. iis ad portas perequitatibus, nemine

nemine se cõmouente, equites Sequani centum egressi, prælio leuissimo commisso se in oppidum receperunt: ex quibus captus unus legatis renunciauit, esse in oppido militum tria millia, atq; ex ijs Hispanos plurimos, equitum alteros totidem, ex quibus erant Galli quingenti, quos amissa Vicetia præfecti regij Brixia euocauerant. Quibus rebus cognitis, imperator ueritus ne si eius copiæ oppido circumfunderentur, aliquod incommodum acciperet, substitit, neq; ausus est ulterius progredi. quod quidem imperatoris consiliũ ab Gritto & Marcello legatis, atq; ab Lucio, qui ad eos Patauio uenerat, probabatur: tametsi Gradenicus legatus et Naldius audendum & conandum esse dicerent, oppidumq; obsideri, et muros uerberari oportere cõtenderent. Inter quos cum minus conuenire potuisset, scriptis ab legatis ad Senatũ de ea controuersia literis, quid ab eo iuberentur, expectare constituerunt. Senatus legatis respondit, imperatori se totã rem permittere: confidere sese, quod è rep. sit, illum facturum. Atq; interim, quoniam ab Lemniaco milites equitesq; reip. cum agrestium manu ab ea regione quæ trans Athesim est, ad Veronã muros iussu imperatoris se conferebant, ipse quoq; suo ab latere partem exercitus ad oppidum misit, ut hostes duobus à lateribus peti se intelligerent, ciuitasq; ea re magis magisq; permoueretur. acciditq;, ut utriq; sæpius cum hostibus congressi, non paucos ex ijs caperent, plures etiam interficeret, prælijsq; secundissimis se reciperent: neq; tamen is, qui futurus putabatur, oppidanorum motus fuit: neq; ciuitas parte ab ulla deditiõnis uocem aut indiciũ protulit. Eas ob res relicto ad Suauium præsidio, Epirotis adiectis equitibus, qui quotidie ad Veronã portas curreret, et pabuli, cuius magnopere hostes indigebat, copiã eis fieri

prohiberent, imperator ad Montanianum recipiendū cum reliquo exercitu profectus, qui oppidum reipub. nomine peterent, mane adueniens praemisit. Praefectus Alfonso tueri se illud uelle cum respondisset, tormentis statim positis muri partem Veneti celerriter deiecerūt: qua re oppidani permoti deditioem facere uolentes, modo ipsi militesq; suis cum rebus tuti ab exercitu essent, recepti non sunt: itaque postridie direptionem atq; interitum ueriti, sese nulla conditione interposita dederunt. Erant in oppido Alfonsi milites equitesq; septingenti, qui omnes armis, equis exuti sunt. Augustinus Villa praefectus in custodia habitus, ut cum co Federici Vendramini, qui propinquus legato Gritto erat, atq; in municipio eorū finium Abatia, cui praerat, paulo antea captus Ferrariæ custodiebatur, permutatio fieret. Postero die Atestini ad remp. redierunt. quos Rodigienses cum plerisque eorum regionum municipijs imitati, idem fecerunt. Monsilice dein, missis eò Patauinis è uicinitatibus agrestium hominum aliquot millibus, qui paruo equitum militumq; interiecto numero magni exercitus specie praebuerunt, atq; oppidanis, qui illos in acie adeuntes de superiore loco prospectabant, ea re perter. itis, se reip. dedit. In Alpium quoque iugis Marosticani, finitimiq; his in plano positi Bassianenses, Germanis electis militibus, tum maxime campestres Citadellani, missis ad praefectos Patauinos internuncijs rei se pub. lubentissimi dederunt. Eorum finium pagis octo, propterea quod praestanti studio in rempub. fuissent, eadem munerum leuatio, quam Senatus Vicetinis dederat, atque securitas tradita. Laxior etiam custodiae conditio Leonardo Trisino, Brunoro, Saregio, reliquisq; Maximiliani praefectis, in urbe captiui qui erant, ob regias literas ad Senatū scri

scriptas est à Decemuiris permissa. Angelus interim classis praefectus, subuectis Pado nauibus, utranq; fluminis ripam proximaq; ripis loca populabatur. praedae undiq; abigebatur: quae asportari minus poterant, corrumpebantur. aedificia uillaeq; quarum magna erat & peregre illis in finibus copia, quoquouersus incendebantur. quod ubi Senatui est allatum, literas ad Angelum dedit, aedificia incendi non oportere: quas uellet, atq; unde uellet, praedae ageret: à nullis atq; testis comburendis abstineret. Ingens autē uastitas iam illata, eas literas inutiliores reddidit. In urbe Patauinis ciuibus, qui erāt in custodia, quatuor, Alberto Trapolino, Bertucio Bagarotio, Iacobo Leoni, Ludouico Comiti, propterea quod in sexdecemuirū collegium à sua ciuitate adlecti, nullo unquam laesiti maleficio, nulla iniuria pellecti, hostiliter se in remp. gesserant, Calendis est Decembribus in foro Decemuirum lege laqueo gula fracta, & bona fisco addicta. quae quidem res, quod ferè semper in urbium & regnorum conuersionibus fieri consueuit, ut pleriq; in nouorum dominorum gratiam se prioribus dominis aduersarios praebent, à multis habita est aliquanto acertior, et ab huiusmodi temporibus aliena: namq; multi eius supplicij exemplo fortasse perterriti, ad reipub. nomē, atq; ad deditioem effecti sunt duriores. Ioannes Franciscus Mussatus item Patauinus eadem lege Decemuirū condemnatus est, ut in Creta insula, quo ad uiueret, exularet: qui tamen quadriennio post ab exilio reuocatus est, patriaeq; redditus. Angelus cum ad eum uicem, quod abest Ferrariæ quinq; millia passuum, ad quem naues, quae à uadis Venetis ueniunt, appellantur, superato flumine classē adduxisset, hostes magna cum manu obuiam progressi duas ab aggeribus triremes, quarum cras

una, qua ipse uehebatur, tormentis perforauerunt, remigesq; aliquot interfecerunt: qua necessitate adductus praefectus, quod hostibus noceri prope non poterat (nam ripae agger ad fluminis incrementa antiquitus institutus eos tuebatur, ne uulnerari e nauibus sagittarum aut fistularum et tormentorum iactu possent) ad uicum Poleseliam in ea Padi ripa situm, quae Rodigium spectat, rediens, munitioem in altera fluminis ripa celeriter excitauit, qua hostes, si aduenterent, repellerentur, neu classi nocerent. Vix effecta munitio, hostes, ut eam caperent, se non semel circumfuderunt. Postremo eam firmioribus copijs adorti, cum prope in aggerem munitioem uersarentur, Hercules Cantelmius, Sigismundi Neapolitani claro loco nati filius, magnae spei adolescens, cum se audacissime in propugnantes incitauisset, equi lapsu humi fusus a remigibus interfectus est. cuius in oculis amicae manu scriptae sunt repertae litterae, quibus illa multis precibus ab adolescente petebat, ne cum Venetis praelio contenderet. Eoq; die Gradenicus legatus ab exercitu cum equitibus et militibus octingentis, Senatus iussu classi auxilio ad alteram fluminis se ripam contulit. Ciuidale interim Carnicum in Alpibus, Feltriaeq; arx, dein Scala municipium natura et artificio communitum, itineri, quo Germania magnopere aditur, adiacens, a reip. copijs est capta. Erant in eius arce milites Germani octoginta (neq; enim ferè plures capere locus exiguus poterat) qui se fortissime defendebat: in quos cum a reip. militibus tormenta exercebantur, pile, quas emitteret, ipsos defecerunt: eamq; ob rem differri oppugnationem necessitas cogebat: atq; unus ex agrestibus, qui aderant, desiderari pilas sentiens, ad praefectos accurrens, ego uobis, inquit, opportune pilas dabo: ad proximumq; ei loco tumultum eos duxit,

duxit, quo a tumultu pile ferreae triginta tegebantur, quas hostes abscondiderant. Haud facile dictum est, quantum in bello fortuna possit. nam ut casus tulit, ut is agrestis, qui sciret eas ibi pilas esse, illo temporis puncto eodem uenerit, quaeq; dicerentur, audierit: ita casum magno factum est, ut pile hostium tormentis reip. ita conuenirent, ut ad id confectae uiderentur: in factaq; ijs et eiacularum perfererint, ut arx eo die caperetur cum Germanorum omnium interitu, praeter eorum praefectum, qui ad urbem uiuus est perductus: quam quidem paulo post senatus arcem magnis munitioibus tutiorem reddidit. Atq; est eodem in itinere ter mille passus ante Scalam mons saxeus praecipuus maximeq; directus ad perpendicularum uiae imminens, in cuius superiore parte ipso in saxo specus cum perennis aquae fonte natura factum homines concinnauerunt, arcemq; paruam ex eo effecerunt. Ea omnino arx adiri pedibus non potest: sine autem demisso cum lignea sedecula, singuli homines rota desuper uertente attolluntur: ac quicquid aliarum rerum inferendum est, eodem uno subleuatur, atq; in arcem importatur modo. Ei arci inter montem flumenq;, quod arctam atq; angustam uallem dirimit, subest ea, de qua dixi, perexigua sane uia, qua comere ijs, qui in arce sunt, inuitis licet nulli, propterea quod saxis modo ab ea deuolutis quoslibet obrui atq; interfici nullum negocium est. Ea quoq; arx, quam Couolum appellant, eorum deditioe qui illam custodiebant, ad remp. redijt. In Istriis etiam praeda celebris ab Epirotis est equitibus et caedes hostium facta. Germanis autem, qui urbem incolebant, a Senatu petentibus, ut quoniam Maximilianus permiserat, ut qui uellent ex eius ditione urbem adire mercaturae causa, eis liceret, Patres item concederent, eos tuto uenire posse, fides

est ei reipublicæ interposita, itinerâq; quæ toto bello clausa fuerant, patefieri cepta sunt cupidissimis omnibus. Marcus Antonius Contarenus cognomine Camalis, quem Senatus paruis nauigiolis præfecerat, Patrum iussu ab Angeli classe profectus, Cymaciliū inter duo Padi ostia Vatrenum & Caprariam, oppidum magnopere piscatorium, diripuit, ædificiâq; plurima incendit: quæ Alfonso non parua clades fuit, quod ex eius oppidi septis calamo reticulato uadis triginta millia in circuitu passuū eo ipso ferè tempore ingens uis piscium biduo triduoque maxime pluuio capta, & sale iniectione reposta, magnis redimi precijs portorijsq; consuevit. Angelus cum nauibus trirētib; ad latitudinē fluminis dispositi pontē inieisset, quo Gradencici equites transportarentur ad incurSIONES exercendas, hostesq; qui munitionē copijs omnibus aggressi sepe fuerant, sustinendos: postea, ne trirētes impedirentur, quo minus ad gerendū bellum præsto essent, eundem minoribus in nauibus pontem imposuit, trāiectoq; leuissimo equitatu, omnē illam oram fuga terroreque impleuit, quoad hostes missis ab Iulio Ferrariâ equitibus Ludouico Pio præfecto, quem Verona euocauerat, atq; ab Aloisij regis ministris, Brixia item equitibus & militibus quamplurimis, exercitum duodecim millium armatorū confecerunt. Ac Ludouicus quidem unâ cum Hippolyto ad classem ripamq; fluminis audacissimè se inferens interfectus est, capite media cum galea pila ferrea casu in eum cadente perfracto. Deinde, quod hostes in munitione capiendâ frustrabantur, Alfonso infra eum locum duo millia passuum munitionem & ipse in ripa facere instituit, qua in reditu impedire classem posset, tormentisq; deprimere. Quod ubi Senatui est allatum, literas ad Angelum dedit: si ei uideretur, classem

sem reduceret, ne cōfecta hostiū munitione periclitaretur: id unum in primis curaret, ut classem, quam à ciuitate accepisset, saluâ sospitemq; reip. restitueret. Ad quas ille literas ita rescripsit: Si classem reduxisset, fore ut omnem illam oram, quæ cis Padum est, hostium exercitui diripendam relinqueret: itaq; id se tum facturum, cum illa munita esse loca cognouisset. Eodemq; tempore, quod ad Patres uenerat Bulfardus Germanus, qui ad urbem uentitare consueuerat, ad speciem, ut eis se offerret ad pacem inter regem remq; publicam tractandam: re, à Maximiliano eius rei cupidissimo clam missus: Decemuiri legatos duos creauerunt, qui cū Bulfardo ad regem statim proficiscerentur, Ioannē Cornelium Queuirum Senatu regendo, Aloisium Mocenicum, qui Feltrie atq; in Alpibus legatus tunc erat. Egerant autem cum rege ciuitates Germaniæ liberæ, ut pacem cum repub. faceret: quarum quidem ferè omnium municipes non pauci in urbe mercaturâ exercere consueuerāt, ægreq; ea re carebant. Paulus quoq; Licestinius, cuius erat multò maxima apud regem autoritas, uti antea demonstrauimus, pacis ei autor semper fuerat. Vxor insuper regia idem cupere maximo pereuidebatur. Præter hæc Henricus Britaniæ rex ab Iulio et Aloisio & Maximiliano per literas diligentissimè scriptas petierat, ne cum Veneta ciuitate bellum exercerent: quæ si nusquam existeret, construi tamen omnibus ab hominibus ad publicam orbis terrarum utilitatem atq; ornamentum profectò debuisset. Idem quoq; multò etiam accuratius legati regis, Romæ qui erat, ad Iulium detulerat. Quibus rebus cognitâ spes Senatū tenuit, breui fore, ut sibi cum Maximiliano conueniret. Atq; illis quidem diebus Baldassari Scipioni Senensi, qui Liuiano propter uirtutem maxime charus

fuerat, equitum grauis armaturæ L. præfectura est à Senatu tradita. Bonifacioq; Sonzino, qui se amanter pro rep. Patauino bello gesserat, auri libra annis singulis immunitasq; rerum omnium ei liberisq; posterisq; eius, tum ut ipse liberiq; extra ordinem in Senatū legrentur, dono datum. Padus interim aucto Gallicis repentinis imbribus flumine, ut summas planè ripas adæquaret, pontem, qui minoribus erat nauibus impositus, aquarum uolentia disiecit. Angelus, tractu ne careret, triremes, uti antea fecerat, contra cursum fluminis iterum firmavit, quæ pontem sustinerent. Hostes autem ubi uiderunt fluminis incremento triremes altè sublatas pulcherrimè tormentorum pilis obijci, prima nocte magna cum magni Ferrariæ egressi ad ripam cõtenderunt, tormentisq; plurimis adductis naues impeditas uerberare ex aggere istibus creberrimis coeperunt: neq; prius destiterunt, quam classem penè uniuersa perforata & disiecta, Angelus, qui somno expergescens suo se lectulo eiecerat, cum signo aureo, ne hostes eo potirentur, publicisq; literis, tum ductores reliqui cymbis nauium excepti fuga salutem peterent. Remiges se flumini omnibus è nauibus dederunt: aduersamq; ad ripam delati magna pars ad Gradenicum se receperunt. Vna triremis primo aduentu per remos, qui aggerem contingebant, à hostibus ad ripam attracta, cum hominibus non paucis est capta: ipsi omnes interfecti. altera succensa est. Ex omni classe triremes duæ nauigant: minora aliquot secundo se flumine demiserunt, ad finesq; reipub. nullo accepto detrimento redierunt. tres depressæ interierunt: munitione cum plurimorum remigum et militum interitu hostes potiti: triremes nouem Ferrariam sunt perductæ. Ea clade Patres cognita, euestigio literas dederunt cum ad Gradenicum legatum, si hostes

istes Padum traicerent, interiorem Athesis fluminis ripam interscinderet, ne Rodigium possent accedere, ipse se in tutum cum ijs quas haberet copijs reciperet: tum ad legatos Grittum & Marcellum, qui erant in exercitu ad municipium Leonicenorum, ut aliquid copiarum auxilio ad Gradenicum mitterent, quo se facilius finesq; illos ab hostibus uictoribus tueri posset. Scripsere etiam ad Fossæ Clodiæ magistratum, cymbas iuberet Padum ingredi, quæ fugientes reciperent, & si qui se in syluas aut paludes abdidissent, perquisitos repositosq; subleuarèt. Datæ insuper ad Ioannem Maurum literæ, qui in Istriis cum triremibus, quas appellant nothas, tribus, legitimis duabus relictus fuerat, ut ad Padi ostia cõtenderet, cumq; Marco Antonio Contareno, qui triremem suam nauigolaq; non pauca incolumia conseruauerat, se cõiungeret. Senatu postea eodem die coacto, ad classem reintegrandam multoq; ampliore instituentam, latum, ut in Creta triremes octo, Corcyræ duæ, in Dalmatis sex, in urbe quatuordecim confestim armarentur, atq; ex his duarum remiges postriedie aliarum duarum perendie cõscriberentur. Angelus inter hæc ad urbem redijt, clademq; illam nõ tam uerè ac exploratè, quam ut ipsi minus dedecoris afferebat, Patribus exposuit: quem tamen eius sermonem pleriq; ex earum, quæ perierant, triremium præfectis ad urbem & ipsi redeuntibus audacter resellerunt, probraq; omnia in illum iaci cœpta: nihil in eo consilij, nihil prudentiæ, nihil omnino prouidentiae: crudelitatis, auaritiæ, arrogantiae plurimum semper fuisse: triremes ponte implicari minime omnium debuisse: si paulum supra eum, in quo erat, locum ripæ aggerem deiecisset, flumen ipsum, quod tam altè creuerat, suamet illuione & munitionem & classem tutam ab hostibus puncto tem-

poris redditurum, regionemq; illam pulcherrimam & fertilissimam longè lateq; uastaturū & fœdaturum fuisse. quæ nam autem aptior atq; facilior reip. morè gerendi occasio dari ei à fortuna potuisset, quàm quod est illi ea fluminis tam uasti magnitudine exuperantiaq; subministratū: ita illum, quæ è rep. nō erant, effecisse: quæ usui & dignitati magnopere fuissent, quæ securitatem classi attulissent, quæ hostium cogitationes et conatus omnes frustraissent, prætermisisse: unum modò magna semper diligentia curauisse, ut cymbas præda onustas singulis diebus domum mitteret. His cum uocibus penè omnium, qui in ea classe fuerant, & cladi superfuerant, Angelus palàm accusaretur, Senatus frequens rogationem iussit, uti de ea re Triumuii ex aduocatis reip. quaereret: quod reperissent, intra dies x v. ad Senatum referrent, atq; is ea pœna, quam Senatus probauisset, plecteretur. atq; ut proximis comitijs præfectus classis eius loco legeretur, etiam perlatum: lectusq; est Antonius Tironus templi Marcij procurator: quo præfecturam respiciente, quòd non esset rebus maritimis assuetus, comitia Petrum Balbum Patauij magistratum sublegerunt, qui quidem Balbus antequam Patauio decederet, hominem ex plebe, qui filia pro concubina utebatur, ipsamq; filiam, scelere per indicium delato, comprehendi iussit, fassosq; securi ambos percussit, igne patris cadaueri etiam supposito. Ad hæc, ut aliquando Iulij iracundiæ finis fieret, Senatus sæpe consultus, sæpe amplius consuli iussus, tandem censuit, ut legati reip. Romæ qui erant, tabulis ab Iulio traditis, quibus indignissimæ conditiones reip. imponebantur, scribendo adessent, ut iuri scilicet, quod in sinu Adriatico antiquitus respub. obtinuerat, ab omnibus, qui eo mari nauigent, exigendi, pro

corum

corū tantum nauigijs, qui Romani Pontificis imperio subessent, & eo mari nauigarent, quodq; in Ferrariæ domiatu, quam aliquando in suam potestatem redegisset, permultos annos habuerat, quodq; ullo unquam tempore in Flaminia oppidis eis fuisset, reip. nomine cederent: eamq; contra rem Romanam fecisse faterentur, ueniamq; suppliciter peterent. Ea res quòd ui fiebat, Senatui nulla liberè decernendi potestate relicta, tot regibus hostibus, tot reip. oppidis bello captis, retentis ab Iulio in urbe sex legatis summa dignitate & nobilitate ciuibus, tum illis qui è Flaminia in uinculis ad illum sunt perducti, ipsius interdicto, cui tamen iam pridem paruerant satisq; fecerant, etiam nunc urgente, minus molesta Patribus fuit, minusq; ei rei, ne fieret, obstiterunt: illud animis atq; sermonib. diu multūq; repentibus, ut atq; iniuria coactis ab hominib. quod sit, pro infecto haberi consueuisset: itaq; & naturæ, & gentiū & ciuili iure & legibus omnium populorū esse constitutū. Vnum autē sese consequi, ut Iulius inimicū in remp. animū deponeret, neq; amplius eius hostibus auxilio uellet esse (quod quidē se facturū pollicebatur) magno sibi adiumento ad reliquū bellū conficiendū fore arbitrabantur. Atq; his rebus agitatae annus finē habuit.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE

LIBER X.

ANNO insequente inito hostes Verona egressi, ut in pagos plerosq; qui exercitiū reip. receperant, rebusq; omnibus iuuerant, iracundiam exercebant suā, atq; inde pabuli copiam aliquā in oppidum importaret, cum quinque millia passuum

processissent, ad aquæ Martinianæ pontem substituerunt, ut nostris, qui re per exploratores cognita ad illos repellendos contendebant, fluminis transitum impedirent. Erat aut præmissus ad eam rem ab Imperatore legatisq; Leonardus Apulus cū expeditis militibus & equitibus quamplurimis: is ubi pugna ante pontē magno animo cōmissa tamen traicere hostibus, ut se priores in ponte constipauerant, angustias defendentibus se nō posse uidit, equites Epirotas triginta ad superiorem fluminis partem longo circuitu, ne ab hostibus conspicerentur, cum reliquis mandatis misit. Illi itinere celeriter confecto, repertis in primo colle uadis flumen transferūt: eodemq; & circuitu & celeritate usi, magno clamore sublato, repente in hostes à tergo impetū fecerunt: qui noua re perturbati, cum reliquum adesse exercitum crederent, & prælio ancipiti sibi esse decertandum existimarent, atq; ij, qui à fronte nostros sustinebant, sibi ueriti sæpe respicerent, pugnamq; interim remitterent, nostri ardentius instarent, relicto ponte omnes se in fugā coniecerunt. Ea in fuga per plures interfecti sunt: capti equites cataphracti L. ex leuioribus circiter ducenti, præfectiq; clari nominis sex, ad urbemq; missi, et signa quatuor relata. Saornianus post hæc ad urbem redijt, magistratuq; repudiato alijs in rebus maiori se recipere usui est pollicitus. Erat tum in urbe Philippus Vladislai regis Pannoniæ legatus, qui à rep. superiorū pensionū reliqua sibi dari postulabat. Ei Senatus, quod pecunia propter quotidianos belli sumptus dependi minus posset, excusatione interposita, gemmas, purpurā, telasq; cæteras sericas laneasq; pro summa librarū auri trecentarū dari iussit: pauloq; post eodē legato petente, ad reliquas res quadraginta sunt auri libræ numeratō additæ: ipsi libræ quatuor dono

dono curatæ. Ad Henricum etiam Britanniæ regem adolescentem Senatus legatum creauit Franciscum Capellum, honoris illius & beneuolentiæ institutiæ causa. Hatriani, quod est oppidū inter Padi ostia, prædæ nomine ab Angelo præfecto classis sub reip. imperium redacti, cum ab Alfonso ut ad se redirent sollicitarentur, legatos ad urbē miserunt, uelle se ab rep. non recedere: itaq; & qui sibi ius diceret reip. nomine, & armatas naues, quibus se defendere ab Alfonso contumelijs possent, suppliciter petere. Quamobrem Senatus consultum factum est, Hatrianos defendi oportere, Senatui uideri: igitur et prætor eis datus Leonardus Bembus, & naues armatæ decem ad eos missæ: quibus præsidij postea usi, in fide atq; officio permanserunt: tamen si Alfonso antequam auxilia conuenirent, illos, pagosq; aliquot demissiones in Padi ripa Venetisq; sinibus, malè habuerit. At hostes iterū Verona egressi, multosq; uicos depopulati, interfectis propè incolis omnibus, partem suorum, quos nostri obuiā progressi aut occiderāt, aut captiuos fecerāt, amiserūt. Tertio autem ob pabuli inopiam idem ausi, multo maiore accepta clade, Alexio tamen Bua turmæ Epirotarum præfecto, ob equi lassitudinem ab ipsis capto, se in oppidū receperūt. quibus in rebus omnibus imperatoris maxime studium uigilantiq; exitit: itaq; fabriculæ tentatus accersitis Patauio medicis, tamē conualescere nō potuit: crescenteq; ui morbi cum se breui moriturū cognosceret, adhibitis legatis exercitum Lucio Bononiensi cōmendauit, atq; ipsum et præfectos reliquos grauisimis amantijsq; uerbis monuit, ut suam fidem & beneuolentiam reip. præstaret: quæ si perierit, uirtus omnis Italarum animorum, resq; ipsa militaris, quæ adhuc quidem ipsi uni sustinuisent, unā cum illa perie-

rit. Quis enim, inquit, uos alet, prouehet, ad exercitus regendos uocabit, hac terrarum parte in regum barbarorū potestatem redacta? Hæc atq; his plura cum dixisset, paulò post mortē obiit apud Leonicænos septem et sexaginta annos natus: molestaq; ea magnopere ciuitati exercituiq; mors fuit. cadauer ad urbem delatū funere amplissimo & concelebratissimo atrata ciuitas extulit. Imperatore mortuo, Ianes Fregosius Ligur eius equitibus regendis præficitur: quibus tamen etiam uiuo illo præesse consueuerat, Leonardusq; Apulus ob uirtutem, atq; in reip. studium stipendio à Senatu auctus est, duobusq; fratris eius liberis pensiones annuæ dono datæ: eamq; profectò legem sententijs omnibus Patres cõscripti probauerunt, ut nō modò nulla reiecerit, sed etiã ne una quidem, cui non liqueret, in oculis resederit: quæ res penè pro miraculo est habita. Fuit quidē certè singulare ac peregre regium omnium ordinum, totiusq; ciuitatis in Leonardum studij atque beneuolentiæ indicium. Vbaldus deinde Gallorum internuncius Mediolano ad urbem uenit, pollicitusq; est præfectorum regionum nomine: si Gallos qui essent in custodia urbana, Senatù restituat, ipsos ciues quosque Venetos unã cum præfectis reip. qui Mediolani custodirentur, missos facturos: itaq; quatuordecim Gallis Vbaldo traditis, Brixiamq; missis, ipsi Iustinianum Maurocenum, Aloisium Bonum, Petrum Gradenicum, Fanciscum Memmium, ciuesq; alios, quos habebant, hominesq; militares tres, Vincentium Naldium, & Vitellium, et Braccium, libertati restituerunt. Atq; ut scribendo sapius ad Maximiliani exercitū, qui Veronæ erat, redeatur, Hispani ex eo milites, hominum scilicet natura & moribus multò callidius ac sapientius Gallicis atque Germanis hominibus genus, cum uiderent Venetos

tos castris ponendis oppido propiores esse factos (nam à Leonicænis aliquot passuum millia Veronam uersus se contulerant) simul eos breui ad murum atq; portas accessuros, urbemq; obsessuros uererentur, ut quid quæq; domus atq; familia uoluntatis in reip. haberet, si possent fallendo cognoscere, nocte intempesta per oppidum, cum magno armorum sonitu incitati cucurrerūt, nomenq; Marcium, quod est insigne reip. sæpe in cursu conclamauerunt: quo exaudito, à plerisq; illos esse Venetos credentibus, qui se in oppidum intulissent, eadem nominis acclamatione est responsum datum, salutatioq; ueluti mutua facta: illi eas domos, unde uoces ueniebant, atramento signauerunt, posteroq; die repetitis notis omnes ad unã diripuerūt. quibus rebus cõsequuti sunt, ut & reliquis amicis reip. timor inijceretur, ne quid ultra facere aut dicere auderent, & ipsi præda illa pro stipendio, quod non persoluebatur, ad se sustinendos uterentur. Erāt in urbana perliberali custodia, uti supra demonstratū est, cum Patauij, tum in Istris, capti Germani regis præfecti sex: salutabanturq; quotidie ab amicis & familiaribus suis propè ut liberi: eorū quinq; noctu, custodibus in cœna occulatis, tenui perrupto muro ad aquam se nullo strepitu cõtulerūt: cymbaq; ad biremem clam à suis comparatā uecti, in c. Tergeste perfugerunt: uni ut fugeret persuaderi non potuit, ne fidem, quã unã cum reliquis reip. dederat se nō abiturum, falleret. Post hæc Triumuiui, quorum erat è collegio Bernardus Bembus pater meus, confecta questione Angelij Triuisanum, qui classem turpiter amiserat, ad totius ciuitatis iudiciū maiora comitia detulerunt, ea lege per ipsa comitia prius rescissa, quam Senatus, ut ad se referrent, iusserrat: tabellisq; eorum recitatis, qui permulti contra eum testi

monium dixerant, causaq; dies aliquot agitata, condemnare tamen illum primis sententijs non potuerunt, propterea quod ab reliquis ciuibus, qui eo bello improbè remp. gesserant, qui quidem erant pleriq;, atq; ab eorum propinquis & necessarijs magnopere laboratū est, ne condemnaretur, ueritis, si ille pœnas dedisset, ne ad ipsos etiam eiusmodi iudicia descenderent. quæ sanè res bonis omnibus magnā molestiam attulit, quod Angelo absoluto nihil amplius in rep. seuerè, nihil omnino ex dignitate posse agi propè cōstaret. Postremò uerò cum triumuirū actionibus diligentioribus, tum eiusmodi bonorum querelis permota concio, trienniū ab urbe urbisq; finibus esse Angelum exulem iussit. At ne classi reintegrandæ, quam in rem Patres incubuerant, milites aut remiges deessent, lex est in Senatu lata, ut exules maritimis ab oppidis atque insulis reipub. ob homicidium qui essent facti, si pace cum mortui propinquis inita menses sex in classe reipub. sua impensa operam nauauerint, aut ad id uicarium dederint, restituerentur, exceptis ijs qui hominem constituto occidissent. Alfonsus uerò classis reipub. clade non contentus, copias quas confecerat, traiecto Pado ad fines Rodigianos uexandos ac depopulandos misit. eæ cop. in pago Alfonsi finium postremo sese uallo munierunt, & paruo præsidio ad uallū relicto instructæ, ut quod intenderant, etiam perficerent, progrediebantur. Gradenicus Legatus, Rodigij qui erat, ea de re ab exploratoribus certior factus, ante lucē cum equitatu & peditatu oppido egressus Epirotas aliquot præmisit, qui hostes uelle aggredi simularent, lentèq; reuertentes eò traherēt, ut a quo loco prælium cōmitti posset. Hostes Epirotis iussis in eos impetū fecerunt. Illi, ut erat eis imperatum, paulatim recedentes in nostri a-

gminis

gminis conspectum eos perduxerunt. Legatus cohortatus suos pugnae signum dedit: neq; hostes sibi desuerunt: concursus est ab utrisq; ita acriter, ut pugna diu anceps atq; ambigua fuerit: tandem hostes fessi repelluntur, seq; ad pagum munitionesq; suas recipiunt. Nostri hostium regressu incitatiores facti, cum aliquādiu ante uallum pugnaissent, munitionem perfrugerunt, eosq; in fugam omnibus à partibus dederunt. quos Epirotæ consecrati plerosq; interfecerunt: equites utriusque armaturæ circiter nonaginta cum eorum præfecto captiuos fecerunt. Capti quoque sunt eodem tempore in Veronensium finibus Sequani equites non sanè pauci, cum tamen illi etiam Epirotas duodenos temerè à reliquis digressos quodā in pago dormientes item cepissent. captusq; paulò post unā cum uiginti ex eius turma præfectus equitum Gallorum Clctia, qui Maximiliani auxilio Veronam uenerat, ad urbemq; missus. Iulius autem Pont. Max. ubi à rep. omnibus suis postulatis satis esse factum cognouit, Legatis, qui quidem erant quinque (nam Pisanus paulò antè morbo implicitus mortem obierat) ad sacra, quæ se præsentē fiebant, atq; ad pedis osculum admissis, magna populi Romani frequentia interdictum abrogauit, deq; eo literas ad omnes reges dedit. Quibus rebus cognitis, supplicatio à Patribus est indicta, gratiæq; dijs immortalib. omnibus in templis actæ. Paucisq; post diebus Hieronymo Donato apud Iulium manere iusso, qui legationem exerceret, cæteri legati pedibus Anconam profecti, reliquo itinere in longis nauibus, quas Patres ad eos subleuandos eò miserant, confecto domum redierunt. Diebusq; æquè post paucis ciues ij Veneti, qui belli initio in Flaminia contra fidem datam capti, atq; in Romanos fines perducti, eo tum loci custodiebantur,

ab Iulio sunt dimissi. dimissi quoque ab Ioanne Iacobo Trulzio, liberalitatis in reip. nomine, ciues item Veneti tres, qui tribus Galliae municipijs praefuerat, Mediolaniqu; in custodia illos menses totos fuerat, Ioannes Grimanius, Alexander Georgius, Philippus Calbus, atq; usque in urbem ab eius ministro perducti. Aloisius Mocenicus, Ioannes Cornelius legati ad pacem cum Maximiliano tractandam missi, uti superiore libro demonstratum est, atq; in Alpes profecti, regijs internuncijs, qui ad eos uenerant, reipub. datis muneribus (ea erant uini Cretici preciosioris, ceræ albæ ad tenebras expellendas, fructuum in Aegypto conditorum ad regias epulas omnis propè generis non parua copia) sermonem cum ijs complures dies habuerunt, non unisq; in locis unâ fuerunt, neq; tamen pax iniri potuit, cum illi omnia, quæ in Maximiliani potestate proximè fuerat, à Senatu peterent, Senatus nihil eorum, quæ ante bellum obtinebat, uellet amittere: dependere quidem Maximiliano aliquam pecuniae uim se obligasset, si de reliquis foederis capitibus, quæ proponebantur, conuenire inter ipsos potuisset: sed obstinatione, duritièq; ambarum partium factum est, ut infectis rebus ab utrisque domum discederetur: ita ea multorum dierum tractatio & mora, quæ suspensos atq; sollicitos Patrum animos habuerat, postremò ad nihilum redijt. Interim, quòd Lauretanos, qui est pagus in Padi fluminis deriuatione, Alfonso copiae incenderant, Senatusconsultum factum est, ut eius pagi homines Fossam Clodiam ad incolendum se reciperent, atque ab oppidanis rebus omnibus iuuarentur: quasq; antea onerum & tributorum immunitates domi obtinebant, eisdem immunitatibus eis frui Fossæ quoq; Clodiae liceret. itemq; alterum, uti Belunienses & Pagenses annum

munus immunes essent, neq; ad soluendum creditoribus cogi possent. Idem Senatus cum uideret multò maximam esse in urbe copiam eorum ex plebe ciuium, qui aliquo reipub. munere fungerentur, quo in munere aut stipendij menstrui, aut quotidiani quaestus nomine lucrum facerent: ut ij quoque aliquid, neque id tamen sine compendio, tam angusta pecuniae publicae procuratione in ararium conferrent, rogationem iussit: qui è plebe ciuis munus perpetuū à rep. obtineret, si decuplum stipis annuae, aut si ea non sit, lucri summan, de qua apud magistratum constet, reip. intra dies quindecim curauerit, id omnino munus ipso mortuo aut filius, aut nepos, aut frater eius sequatur: aut is, quencunq; sibi ipse eius muneris haec edem instituerit. quibus autè sua sint ad tempus munera, ijs octuplâ stipè arario inferentibus, ea uicis munera eripi nō possint, illis exceptis muneribus, quæ à Senatus, templiq; Marcij procuratorū scribis & ministris obirentur. ea tamen octupli summa liberalitate Patrum paulò post lege ad quincuplum redijt. Ab Decemuiris quoq; ut etiam nobilitas sui. eris aliquantū spontè reip. tribueret, alia est rogatio paulò post iussa: qui è nobilitate ciuis triginta annos natus libras auri uicenas mutuo reip. dedisset, quèq; ciuem maior pars Decemuirum probauisset, ei ciui annum in Senatu esse, adempta suffragij ferendi potestate licere. Huius autem mutui Decemuiri eam esse conditionē uoluerunt, ut pars pecuniae media in ararium nouissimum ei, qui dedisset, accepta referretur: altera parte media, si quid is onerum tributorumue nomine in posterum publicè debiturus esset, ex eo tantundem potestas ei fieret dissoluendi: paulòq; post, ne horū ciuiū numerus denos excederet, ijde Decemuiri sanxerunt. Dum hæc domi administrantur, consilio Ve

ronam per insidias capiendi ab legatis complures dies agitato, certorum oppidi ciuium suasu, qui per suos interpretes clam ad Sigismundum Caballum necessarium suum egregium atque amantem reip. ciuem, qui se pro patria exercebat, bellique munera et praefecturas obibat, Patauium missos, res quemadmodum perfici posset, eis ostenderant: ambo prima nocte ad pagum Martinianum exercitum adduxerunt, quingentosque milites ex omni copia lectos, ad arcem, quae ab ea oppidi parte cum moenibus erat coniuncta, non nimis communitam miserunt, qua fore in urbem traiectum cognouerant. Illi per duas propugnaculi intronisi portas (eas Benedictus Peregrinus multa arte diligentiaque, ferreis ad eam rem confectis Vicetiae malleis uestibusque, aperuerat) ad murum oppidi scalas, quas secum attulerant, posuerunt, ut eo superato ad portam, ad quam conuenerant, accederent, interfectisque custodibus, atque apertis ualuis exercitum admitteret. Eae scalae cum essent breuiores, quam muri altitudo requirebat: ad eiusmodi eius rei subsidium comparandum, ut alteram alteri alligarent, atque ita longiores eas facerent, se dederunt. In eo dum sunt, signa in oppido ei loco proxima casu concinere coeperunt: illi ueriti aduentum ipsorum militibus Germanis tribus millibus palam factum esse, qui eam oppidi partem custodiebant, relictis scalis extra propugnacula celeriter se, qua uenerant, receperunt: deinde ad exercitum, qui non longe aberat, ut se in oppidum inferret, re infecta magno cum dolore omnium atque molestia redierunt. Hostium praefecti haud ita multo post de plerisque ciuibus, quos fuisse eius rei conscios non tam quidem reperissent, quam essent suspicati, grauiores poenas sumpserunt. Peregrinus una cum nostris militibus oppido fugiens ad legatos se contulerat: cui

cui Senatus ob facti audaciam atque in reip. studium pensionem annuam, quam posteri eius sequerentur, paulo post dono constituit. Eadem in illorum, quos hostes interfecerant, liberos reip. pietas extitit. Erat domi lex decemuiralis, nemo ut ciuis, cuius aut filius aut frater aut fratris filius sacerdotium haberet, cum de rebus, quae ad Pont. Max. atque ad reip. pertinerent, ageretur, in Senatu esse posset: quam quidem legem eo consilio Patres iusserant, ne, qui suo compendio propter sacerdotiorum adipiscendorum cupiditatem in consulendo duci poterat, ut plus Romanis rebus, quam suae ciuitati sueretur, ei aut sententiam dicere, aut suffragium ferre in Senatu liceret: eam tum legem Decemuiri antiquari uoluerunt: non enim arbitrabantur quenquam esse ciuem posse, qui tam duris reip. temporibus alieniori uoluntate suae patriae commoda, quam Pont. Max. a quo tam insignite lesus esset, in Senatu administraret. Itaque et Antonius Grimanus et Georgius Cornelius, reliquique sacerdotum propinqui, cum ad Senatum ex literis Roma ab Donato missis est relatum, deinceps affuerunt: quae quidem literae magnam in Iulio ambiguitate consiliorum, magnamque uoluntatis haestitationem ostendebant: modo enim de reip. honorificentissime amicissimeque loquebatur, seque ei adiutorem ad ea recuperanda, quae in Rhethis Galliaque amiserat, fore pollicebatur: Gallorum modo regem se uereri ostendebat, quem quidem propedem in Italiam rediturum pro explorato ducebat. A Maximiliano quoque suum legatum prope amplius non admitti, inimicumque sibi illum ex amico esse factum, quod interdictum in reip. se nolente rescidisset, conquerebatur. easque ob res uti respub. quibus posset conditionibus cum Maximiliano pacem faceret, Senatui erat auctor, praefertim posteaquam

inter Aloisium & Henricum Britanniae regem, qui dissidere putabantur, quod quidem certè dissidium animorumq; disiunctio morari Aloisium & retinere, ne itinere sese daret, una omnino poterat, foedus esse ictum & concelebratū cognouit: itaq; interdum neq; cui confideret, neq; quò conuerteret cogitationes suas, neq; quem susciperet tuendum, neq; quid omnino aut faceret, aut planè diceret, reperiebat. Quibus rebus cognitis Senatus, cui quidem omnia penè deficiebant, Iulium tamen per legatū est hortatus bono animo ut esset: non facturum, quæ ab eo iactabantur, Aloisium: cuius omnes planè populi ab Alpium traiectu & bello in Italia gerendo magnopere abhorrent: Maximilianum quidem & pecuniæ inopia, & aliena Germanarum ciuitatum à bello contra remp. uoluntate, & aliarū rerum implicacionibus persfacile ad pacis cogitationem descensurum: Henricū uerò, cur nocere Venetis cogitet, nullā habere porro causam, cuius & maritimæ ciuitates necessitudinē quasi quandam antiquitas cum nostris hominibus institutā colant plurimiq; faciant: & portoria à nauibus reip. quæ mercaturæ causa eò uentitant, etiam augeantur: sese autem & exercitiū non spernendum iam habere, & classē satis magnā propediem habituros: easq; opes non illi minus, quàm reip. præstito, cum uellet, futuras: quamobrem confideret, cum tam bonam causam suscepisset, ut remp. scelere perfidorum hominum proditam ac uiolatam ueretur: Deos profectò immortales, quorum ipse in terris maiestatem obtineret, sibi non defuturos. Eiusmodi cum literis labentem Iulij animum atq; consilia Senatus confirmauisset, legem sciuit, ut quingenti armaturæ grauioris equites, militum quatuor millia celeriter conficerentur, atq; ad eas quas haberet copias adderentur.

rentur. Id autem non tam iussit spe quam aleret, ut res ad exitum perducī posset (nam neq; unde is tum numerus accerferetur, ei constabat: neq; pecunia in stipendium planè suppetebat) quàm ut eius rei sermo nuncijsq; ad Iulij allati die. Itas illius cogitationes & timoris plenas erigeret, exercitumq; reip. quem quidem & Veronæ recuperandæ difficultate, & Gallicarum rerum fama, quas rumor latius atq; inflatus attulerat, tardiores ac suspiciosiores factum sciebat, literæ de eo ad legatos datæ ad pristinam belli gerendi alacritatem studiumq; reuocarent. quod sanè accidit. Epirotæ enim equites ubi de augendo exercitu nuncium acceperunt, Atheji flumine traiecto hostium equites centum captiuos fecerunt: milites alteros totidem, nemine suorum desiderato, interfecerunt. Aliæ deinde literæ ad Donatum datæ, ut quoniam is ad Senatum scripserat, Iulio placere, ut bello, quod resp. cum Alfonso exercebat, finis imponeretur: ei diceret, Senatum de eo id, quod uellet, esse facturum. Quo responso accepto Iulius suum hominem Ferrariam misit eius rei causa: neq; tamen Alfonso persuasit, uti bello desisteret: nam quoniam exploratum ei erat, Aloisium regem ad Lemniacum oppidum, quod à Maximiliano libris auri CL. emerat, capiendum omnes suas quamprimùm copias missurum, quo capto ipse quoq; Rodigium posse capere spem non ambigam fouebat, arma deponere noluit. Senatus autem pluribus & literis & nuncijs certior factus Aloisij præfectos magnis equitatus & peditatus copijs coactis, in fines reip. impetum breui facturos, Lemniaco ueritus præter milites sexcentos sub egregijs centurionibus, ciues etiam Venetos è nobilitate quatuor cum militibus quinquaginta è plebe urbana singulos, cōmeatumq; omnis generis, et res ad tormen-

ta exercenda ignemq; in fossis atq; aggeribus ex inopinato excitandum idoneas, & sagittarū magnum numerum eò mi sit. Vanissa præterea ex Dalmatis homo fortis cum turma lectissimorū equitum octoginta, maiore quàm consueuerat stipendio, ab Senatu accersitus, eòdem se contulit. Ad Gradenicum quoq; legatū auxilia ab exercitu submissa, ne si Alfonso ad Rodigianos oppugnandos, dum reliquus exercitus à Gallis alios reip. fines tueretur, suas copias adduceret, imparatior offendi posset. Clasi demum paucarum trirremium, quæ erat Fossæ Clodiæ, naues breuiores permultæ urbanis è suburbijis eductæ atq; adornatæ uti adderentur, quæ in Alfonso fines se inferret, eiusq; copias disinceret, latū. Ad Vitellium uerò, quem captiuum permutatione facta, uti suprâ demonstratum est, Galli restituerant, Capinumq; eius propinquum, Pauli illius, quem Florentini Pisano bello imperatorem habuerant, securiq; percusserant, filium: quibus utrisq; Senatus præfecturā equitum grauioris armaturæ c. l. paulò antea dederat, atq; illi eos equites in Tifernatibus municipibus suis iam consecerat, mari Fossam Clodiam deportandos, naues in Flaminiam missæ: quibusq; etiam milites quingentos ipsorum in finibus quamprimū conscribendi ad exercitumq; adducendi, cura tradita. Eandem antea curam Citolo Patres dederant, ut è Perusie finibus mille octingentos milites educeret: isq; iam numerus aduentare dicebatur. Turmis insuper in exercitu reip. plerisq; reintegrandis, quæ quidem erant magnopere deminutæ, stipendiū à quæstoribus curatum. pensioq; annua, quam Senatus ultra stipendiorum nomen Citolo dederat, ut ea, quoad uiueret, fruereetur, etiam aucta, quas ad res atq; sumptus quo fisci debitoribus facilius solutio fieret, Senatus iusserat, ut qui ex

ijs au-

ijs durum aut argentum cælatum, quod pleriq; sibi comparant, aut à maioribus comparatū domi habent, ad Duumuiros numis cudendis intra dies xxv. attulissent, id eis aurum argentum ue cum lucro partis decimæ acceptum referretur: qui Duumuiris neq; aurum neq; argentum dedissent, neq; pecuniam numeratam curauissent, eorum bona, etiam si fideicommissa essent, uendi per magistratus oportere, ijs exceptis bonis, quæ dotiū nomine mulieribus deberentur. easq; uenditiones ratas & firmas haberi oportere, neq; ullis posse legibus infirmari, Senatusconsulto additū. Pauloq; post, quòd Patribus constabat ciues plerosq; ex ijs, quibus ampla res esset, adduci tamen non posse, ut in ærarium conferrent, quòd nulla suæ patriæ charitate, nullo reipub. amore tenerentur, Decemuiri suis ministris mandauerunt, ut illos prius ea de re admonitos, si post dies octo nihil contulissent, captos in carcerem cōtruderent: quòd si se occultauissent, ab eorum domibus rem familiarem abriperent, magistratibusq; traderet distrahendam. quæ duæ quidem res uti publicè iuberentur, ante id tempus nunquam acciderat. Vicetina quidem ciuitas, reip. difficultatibus permota, sponte sua uicenas auri libras dono in ærarium contulit. Quoniam autem & legati non semel ad Senatum scripserant, egere imperatoris reip. exercitum: sine eo, qui summæ rei præsit, omnes indiligentiores et dissolutiores quotidie fieri, & ipsi per se Patres singulis horis ea de re admonebantur: sæpe cum essent inter se magistratus colloquuti, magna eos ambiguitas hæsitatioq; diu tenuit: nam quòd ex præfectis reip. plures parè ferè honoris locū obtinebant, existimabant Patres, in potiore adipiscendo loco alterum sibi præferri neminem eorum satis æquo animo laturū. Tum illud accedebat, quòd

ipsimet Patres, quis nam illorū esset reliquis anteferendus, non discipiebant. De externis cum quærerēt, pleriq; in eam sententiam conueniebant, ut Franciscus Mantuanorū Princeps, quem habebant in custodia, ei muneri maximè omnium esse præficiendus uideretur: quod profectò munus & aliàs apud ipsos gessisset, & nunc eò libentius eoq; diligentius ab illo suscipi atq; administrari oporteret, quod ex ipso carceratq; custodia ad tam amplam dignitatē atq; imperiū Patrū munere ac liberalitate uocaretur. uerū propterea quod annis etiam superioribus ad illud ipsam munus à Senatu reuocatus, uti tum à nobis demonstratum est, stipendio etiam accepto à repub. defecerat, atq; ad Maximiliani militiam autore & consuasore Ludouico Sfortia uxoris suæ fororis uiro se contulerat, idcirco, nisi Senatui satisdaret se fidem reip. præstaturū, omnes unā magistratus cōmittendum ei esse non putabant. Id ut sciri ab eo possēt, Lauredanus Patresq; eum ad sese cū honesto senatorū comitatu è custodia uenire uoluerunt, amicissimeq; appellato suam ei mentem aperuerunt, Senatusq; consultum ea de re factum ostenderunt. Ad quem ille sermonem inopinata letitia commotus atq; illachrymans, magnas Patribus gratias cū egisset, confirmauit filium se suum Federicum natu maiorem suæ fidei obsidem reip. daturum: uxoriq; scripturū, ut eum ad legatos euestigio mitteret. Quod cum Patribus probaretur, Ludouicum Firmium familiarē suum cum mandatis ad uxorē misit. Illa uerò parere uiro noluit, neq; filiū ab se dimittere. Alfonsi enim soror Gallicis rebus magnopere fauebat: quibus fore impedimento, si uir imperium à rep. oblatum accepisset, pro explorato ducebat. ita ea res exitum non habuit. Quamobrem cū Patres iterum de eo eligendo, qui exerci-

tui

tui præesset, consulrentur, magistratusq; nonnulli Lucio, nonnulli Gritto legato imperium deferrēt, neutra lege suffragijs probata. Senatus est dimissus. Quod ubi Gritus rescituit, Patribus literas dedit, non esse è repub. se, qui non magnum in re militari usum haberet, tot fortibus & claris bello uiris, qui in eius exercitu essent, præfici: neq; id eos æquo animo laturos: itaq; alia omnia cogitarent, sese nolle imperium cū inuidiosum, tum suis maius uiribus accipere. Vanissa interim, quem Lemniaci profectum dixeramus, cum suis equitibus alijsq; perpaucis, qui sagittis utebantur, mane prædatum oppido egressus, in Veronæ finibus hostium Gallorū equites grauis armaturæ plus centum, leuioris non plurimos, milites quatercentū nactus, manum cum illis conseruit. Id dum fit, hostes unum ex eius famulis captum nullo more iugulaerunt. quod Vanissa ubi uidit, suos cohortatus, uti eam necem uindicarent, ita acriter pugnauit, itaq; eum sui acriter pugnantem imitari studuerūt, ut paruo temporis spatio globum hostium uniuersum discerint, ex ijs ceperint plus ducentos, quibus omnibus ceruices absciderunt, nemine suorum, præter illum unum, desiderato. ea res magnum illi nomen apud omnem exercitum hostesq; ipsos attulit. Alfonsus interea coactis cum militibus, tum nauiculis, atq; in eis tormentis leuioribus impositis, Venetos, qui minorum in Rhodigianis finibus fluminum ripas custodiebant, depulit. Pauloq; post, cū Gradenicus nihil non ab hostibus ueritus Rhodigio relicto se in tuta retulisset, oppidum uacuum recepit: tantusq; fuit eius rei terror, cū Galli magna cum manu aduentare dicerentur, ut neque auxilia submissa ullo in loco consistere, neq; Gritus legatus confidere, in quibus erat, castris auderet, omnesq; omnibus à

Cc 4

partibus sese Pataviū Vicetiamq; uersus nullis hostiū insequenti-
 bus tamen reciperēt. Deliberatum est etiam domi, ut
 Pataviū munitur, tormentaq; ac farinas & uinum Creti-
 cum magistratus eō mitterēt, ciuesq; in primis Venetos de-
 cem, qui urbem custodirent: tum, ut reliqui cōmeatus pabu-
 liq; copia in oppidum importaretur, cura adhibita. Datæ
 quoq; à Senatu literæ in Epirum ad suos magistratus, ut
 Thraces equites, quos possent, reip. stipendio conscriberēt,
 Iaderamq; mitterent ad urbē transuchendos: id enim regio-
 rum ministrorū uoluntate fieri poterat. Latum etiā, ut lex
 de mercede magistratū reipub. condonanda, in sex menses
 prorogaretur. Iussus etiam Ioannes Franciscus Polanus, qui
 longis nauibus in Istris non segnem operā reip. nauabat, ut
 Fossam Clodiam ad præfectum se classis cuestigiō reciperet.
 Quibus intellectis rebus Zoilus Detricus, ex Iaderensi ciui-
 tate, amantissimus reip. uir, aurum, quod in suos usus domo
 attulerat, Patribus Principiq; dono dedit. Gritus cum exer-
 citu Vicetiā ueniens, ad quem ciuitatis magistratus cum ar-
 matorum ex plebe atq; agris decem millibus iter faciebat,
 ut ei opem ferret, ne ab hostibus cladem aliquam acciperet,
 (magni enim de eo rumores afferebantur) cum uellet extra
 murū castra ponere, ne oneri oppidanis esset, à ciuibus om-
 nia perpecti reipub. causa sese uelle pronunciantibus, atq; ab
 illo, uti copias omnes introduceret maiorem in modum po-
 stulantibus, noctu hilariter in oppidum est receptus: postri-
 dieq; eius diei abiens medio ferē inter Pataviū Vicetiamq;
 itinere confedit, ut utriq; urbi, si necessitas urgeret, auxi-
 lio esse posset. Patres, ut Vicetiæ ciuitatis plena fidei ac be-
 neuolentiæ officia tanti facere, quanti par erat, uiderentur,
 per literas sibi gratum id fuisse ostenderunt, seq; memores
 ciui

eius rei fore in postrum confirmauerunt. Deinde, cum de
 Gradenco deq; Marcello legatis non commodi sermones
 iactarentur, eorum loco est ab ijs legatus lectus Paulus Ca-
 pellus, qui se, cum uellent Patres, profecturum est pollicitus.
 paucisq; post diebus duo sunt sublegati reliquis legatis le-
 cti, Federicus Cōtarenus, Ioannes Diedus: quorum alter se-
 natui paruit, profectusq; est: Ioannes excusatione ualetudi-
 nis adhibita domi remansit. Eius est loco paulo post Sigi-
 smundus Caballus sublectus. At Galli Triultio & Palitia &
 Magistro magno ducibus, audito nostrorum recessu, missis
 Montanianū paucis equitibus deditione oppidum capiunt,
 itemq; Ateste, tum Coloniam & Leonianos. Cum uerò è
 Carnis nuncij uenissent, omnes eo ab latere hostium regio-
 nes in armis esse, cogiq; milites plerisq; in locis: Forouilien-
 ses ad Senatum miserunt, uelle ciuitatem sua stipe equites du-
 centos alere: rogare Senatum, ut Epirotas alteros totidem
 ijs adiungat, quibus se suosq; fines tueantur: uelle omnes ma-
 gno animo suam fidem omni cū uitæ periculo Patribus &
 reip. præstare. atq; ita ut fieret, Senatus censuit. Etiā in Illy-
 rico apud Spalathrā incurstones et prædæ factæ, abductiq;
 pueri & mulieres haud paruo numero. Vicetini destituti ab
 exercitu, qui se ad Meduacum receperat, cum suis rebus uul-
 gō ad urbē confugiebant: à quibus cum publicani uini por-
 torum exigerent, lata rogatio est, ut sine portorio rerum
 alendi se causa importandarum Vicetini reciperentur. Pau-
 loq; post domus noua Germanorum mercatorum societati
 publicè exædificata, quam inhabitarent, eis tradita. Gallo-
 rum duces ad Marcum Marcellum Monsilicensem magi-
 stratum miserunt, qui oppidum peterent. Ea intellecta re
 Gritus legatus cū equitibus leuissimis Monsilice contendit:

firmatoq; praesidijs oppido, praeter eos qui ex plebe urbana tum uenerant, sua in castra redijt: Citoluq; Perusinu cum militibus ostingentis Senatu approbante Taurisum misit, qui optimè merita ciuitati praesidio esset: eo enim etiam ab latere hostes impetum facturos rumor attulerat. Interim missus Lemniacum Baptista Doctus, uir fortis, cum stipre, ne, si oppidum obsideretur, pecunia defensoribus introclafis persoluenda deficeret, ab hostibus in itinere deprehensus uix aegreq; fuga se ab illis eripuit, infectaq; re cū numis ad legatos redijt. Post hæc cum Iulius Pont. Max. Franciscū Gonzagam Mantuanorum principem, captiuum Senatu commendauiisset, Patres in eius gratiam legem sciuerunt, ut si uxor Ludouicum filium Bononiam misisset, Franciscus et libertati restitueretur, & reip. exercitibus praeficeretur, imperatorq; crearetur, modò Iulius puerum ad urbem postea mitteret: quod quidē se receperat facturū. Vicetini, ad quos legatorum & exercitus discessu Galli duces miserant, qui & oppidum & quingentas ab ijs auri libras peterent, concilio coacto, curatisq; euestigio libris auri quinquaginta, aliteris totidem pollicitis, sese eis dediderūt, militibus per pluribus receptis, quos illi Verona euocauerāt. eorū exercitus in oppidi agrū se conferens, ad Barbaranū in collibus uicū castra posuit. Est in Vicetinis montibus Patauium uersus cōcameratio, antiquitus effodiendis ad aedificationes lapidibus facta, ingentis magnitudinis, ut terna millia passuū introrsus pertineat: in eam per fugij causa, quòd os angustum habet, atq; id unū tantum, ut facile defendi posse uideatur, hostibus appropinquantibus eorū finium incolæ cū uxoribus et liberis et etate confectis propè ad sex mille se abdiderrunt: eos cum expugnare Galli non possent, tametsi perfractis

etis & deiectis obijcibus se intulissent: loco enim perobscuro, & uiarum flexionibus cum ambiguis tum innumerabilibus, aqua etiam, quæ in eo specu stagni instar est, muniebatur: plurima stipula internè succensa magnum eorum numerum fumo cameras implente interfecerunt. At in Carnis Aloisius Delphinus legatus cum intellexisset praemissos hostium antecursores centum è Montis Falconis plantie praedas agere: suis militibus sequi se iussis, cum equitibus leuissimis quinquaginta itinere celeriter cōfecto, illos qui se in insidijs non magna in sylua occultauerant, aggressus, partem eorum interfecit, partem cepit: reliqui uulneribus acceptis fuga se ad suos retulerunt. Legatus Sontio flumine traiecto, hostes, qui fuga suorum & cæde audita magna cū manu ad illum intercipiendum contendebant, è ripa sagittis & pilis ferreis à fluminis transitu prohibuit, indeq; se cum suis omnibus incolumibus Gradiscas recepit. In Patauinis autē finibus, quòd hostium equites aduentare nunciatū est, praemissi à Gritto legato equites leuissimi in eos uenientes, qui quidem erant sexcenti, impetu facto non paucos interfecerunt, centum captiuos fecerunt. Duces eorum Ludouicus & Federicus Gonzaga fratres, qui Bozolum oppidū in Mantuae finibus obtinebāt, se à uictoribus equorum pernitate uix aegreq; subriperūt. Alio ab latere Vanissa, Citadella (quod ad oppidū Lemniaco uenerat) nō semel egressus, Germanorum manū ex Alpibus demissam ut incursiones faceret, binis cladib. disceit, interfectis per plurimos. Inter hæc paulum Latitiae habentia magnā Patribus molestiā attulit Lemniaci captū: nam quòd est ipsum in dextra Athefts ripa, sic ut magna ex parte flumine abluatur, Galli altera in ripa castello, quod è regione Lemniaci est, capto, ingenti tormento

rum vi dies aliquot oppidum uerberauerunt. Id cum parum profuisset, ratibus flumen traiecerunt, tribusq; à partibus tormentis positus murum labore continenti deijcere instituerunt, ut ijs, qui erant in oppido atq; in arce magistratus praefectiq;, timore non magnopere necessario percussit, oppidum primum, deinde arcem seseq; dederent. oppidani direpti, milites armis spoliati & dimisi: ipsi uni cum magistris tormentorū sunt captiui facti. Eodem ferè tempore Iulius certior factus Cardinalē Rotomagensē in Gallia mortem obijisse, incredibili letitia est affectus: illo enim uiuo hostem magna auctoritate nunquā sibi defuturum sciebat. quā quidem letitiā cum legato Veneto de cōmunibus agens rebus haud obscure praese tulit: gratulatusq; et est, nihil omnino commodius, nihil amicus de Cardinalis in reimp. animo planè sentiens. Is auri libras ter mille signatae pecuniae testamento legauerat: quas omnino Iulius ea de causa, quod legari iure non potuerint, sibi dari postulauit, frustratusq; ea postulatione est: nihil enim profecit. Ciues autem è nobilitate Veneta quatuor, & Ioannes Iacobus Carolidius Senatus scriba, qui captiui in Flaminia superiore anno facti in Romani agri arce custodiebantur, à Iulio dimisi ad urbem redierunt. Ioannesq; Paulus Masfronius ab hostibus est ad Gritum missus, Bonuicinijs Galli, quem captiuum nostri fecerant, tum ad Gallos item missi loco: cui Senatus paulo post equitum cataphractorum centum quinquaginta stipendii constituit, cum librarum auri sex pensione annua, praeter illud. Eius quoq; filio stipendium in equites sagittarios L. datum. Iulius aegreferens Gallos in reip. locis prosperè uersari, & cum uicinis ei regibus pollere, legato reipub. proposuit, se cum Heluetijs foedus initurum, ut sex eorum millia à

Belin-

Belinzone oppidi finibus regi bellum inferant, quo ille suas copias reuocare Mediolanum cogatur, modo Senatus partem mediam stipendiorum persoluat: eaq; confecta re suas ei copias attribuat ad Ferrariā capiendam. Senatus ad hęc legato scripsit, Iulio stipendium ad tertiam Heluetiorū partem polliceatur: quo si contentus nō erit, etiā ad mediā descendat, ut ei planè satisfiat. de altera uerò postulatione, cum Galli abierint, facturū Senatū quae iusserit. Postea uerò nolentibus Heluetijs tam parua manu domo exire, patientibusq; ut X. eorū millia saltē Iulius conduceret, inter ipsos ut octona millia scriberentur, lex est inita. Ex uniuerso stipendio Donatus legatus pactus cum Iulio est, ut à Senatu triginta auri librae mensibus singulis penderentur: numiq; Romā per chirographa missi. Vanissa Thracesq; cum praefectis turmisq; leuiorum equitum plerisq; contra Germanos Victetia egressos agrumq; populantes à Gritto iusi contendere, ceteris, cum nullis occurrissent, reuertentibus, longius progressi eosq; consequuti commisso praelio CC. ex ijs interfecerunt, & praedam, quam abigebant, earum rerum dominis restituerunt. duobusq; post diebus idem propè facinus et ausi sunt, & perfecerunt, C. L. ex hostibus interfectis, captis non paucis. tamen si eodem tempore alij etiam in Venetorū finium locis caedes hostium à nostris equitibus factae nunciabantur. Nunciatum est etiam in Pharo Illyrici insula, ob primorum quorundam iuuenū in agrestes mulieres audacè incontinentiam, plebem ad arma incitatam, nonnullos ex nobilitate interfecisse, alios oppido expulisse, parem sese nobilibus in regenda ciuitate fieri esseq; uoluisse: eos tamen animorum plebis motus, Hieronymi Cōtareni classis praefecti, qui eo peropportunè se contulit, edictis seuerioribus inter-

fitis ad pristinam concordiam redactos fuisse, magnumq; eo in oppido exortum bellum eius hominis aduentū sedauisse. Nunciatum quoq; in Creta insula triremes septem instructas Corcyram breui uenturas: earū uni Hieronymū Georgium e colonia Cretensi præfectum sua pecunia remiges et milites imposuisse, cuius pater plurima in remp. officia bellicis superioribus contulerit. Ei non multo post ob hæc ipsa in remp. studia Senatusconsulto permissum est, ut quotiescunque uoluerit triremi præesse, liceat priori semper loco: immunem præterea tributorum illum posterosq; eius esse fructuum suarum possessionū causa: tum ut militiæ insignia ei dentur, cum ad urbem uenerit, eadem lege Patres statuerūt literasq; ijs de rebus ad magistratus Cretenses dederunt, testis perpetuus Senatus in illum uoluntatis. Miserant paulo ante Ferrariam Decemuirum magistrum Petrum Vampum e plebe hominem, qui se obtulerat classem ex Venetis nauibus in flumine oppidi moenia præterlabente custoditā succensurum: sed illū socij facinoris indicio proditū Ferrarienses interfecerunt. Ea re ad Decemuiros delata, tribus Vampi filiis paruulis uictus est annuus e publica collegij pecunia cū domo, quam inhabitarent, dono datus, et dos, cum adoleuerint, singulis auri sesquilibra constituta. Mulieri etiam uideæ Coryrensi, cuius uir in Fluminis oppidi Istrici oppugnatione interfectus fuerat, pecunia in uictum annuū dari ab eius insule quæstoribus imperata. Sub hæc Laurentius e gente Vrsinorū, qui Cere oppidū obtinebat, mutatis iumentis Roma ad urbem uenit, Patribusq; salutatis sese obtulit eorum militiam facturū, dixitq; id sibi Iulium uti faceret permississe: suum comitatū equitum centum breui affuturū: qua uellent cōditione se uterentur: nihil ipsum sibi præcipuū petere,

tere, nihil recusare. qua quidem oratione libentissimè audita, omnibus illum laudibus cumulatam Patres exceperunt, atq; uti ad exercitum se cōferret, ab eo petiuerunt, quod eximarent suo illum consilio legatis usui magnopere futurū interca, dum sui equites adueniant. Et quoniam sine armis uenerat, ex comitij armamentario legendi sibi arma potestatem ei fecerunt, quod externo ante id tempus contigerat nulli. His ita constitutis rebus, quod suspicio Patres tenuit, propterea quod in Patauio muniendo nihil non curæ diligenti eq; adhibuissent, fossas purgauissent, muros propugnaculaq; firmauissent, omnis generis commeatū, magnam tormentorum uim importari mandauissent, molas frumentarias per plures, quæ sine aqua usui essent, edificari curauissent, ciues e nobilitate, uti superiore anno fecerant, portis et moenibus et foro præposuissent, fore uti Patauio relicto hostes ad Taurisum obsidendum accederent, quod minus in ea oppugnatione se laboris cōsiderent habituros: Senatus censuit, ut milites quatuor mille confestim undecunq; scriberentur, atque ijs Patrum collegium legeret qui præessent, Chiricumq; Burgium in primis, quem sibi unum à Manfronio commendatum, atq; omnibus ornatum uirtutis industrieq; laudibus illis diebus cohorti esse præponendum statuissent. Federicus Contarenius sublegatus, Citadelle qui erat, cū Epirotis c. egressus hostium Gallorum turmam, quæ prædatum ad Medoaci ripas uenerat, disiecit, atq; ex illis quinquaginta cum eorum præfecto captiuos fecit. Germani etiam, cum ad Cluse fines in primis Alpibus uenissent, Hieronymi Saorniani aduentu perterriti confestim recesserūt. Hostiū autem uniuerso exercitu Citadellam uersus accedente, Vanissaq; et Thracibus, qui se illi obuiam longius prouexerāt,

ab eo cum cæde repulsis, Contarenus sublegatus & Alexander Bigolinus oppidi retinendi spe deposita, præsidij abductis Pataviū sunt profecti. pauloq; postq; cū Galli propius Venetos ad Limen se castellum contulissent, pontesq; duos in Medoaco facere cœpissent, ut exercitum reip. aggredi cōmodius possent, legati concilio præfectorum coacto, nō esse Gallos expectandos statuerunt, seq; bene mane quarto Calendas Iulias omni cum exercitu Patavium intulerunt. quos magna agrestium hominum multitudo cum uxoribus et liberis subsequuta, in oppidum recepta est, ciuibusq; dispersita, apud quos esset, proq; cuiusq; facultatibus aleretur. Verum enim uero cū paulo post hostium exercitus Bastianū uersus se promouisset, Senatus iterum Tauriso ueritus, Ioannem Diedum ex Veneta nobilitate uirum fortem militariumq; rebus assuetum, qui Pataviū erat, eō legatum miserunt, ut unā cum Mocenico belli rebus præesset, qui quidem Ioannes eo reiecto stipendio, quod ei Patres muneri obeundo decreuerant, sua impensa reip. laboranti operam se daturum proficiscens est pollicitus. militesq; item quingenti, equites leuissimi c. c. à legatis Patauio Taurisum missi. Erant autem in hostium exercitu Galli equites grauioris armaturæ mille c. c. leuioris aliquāto plures, Germani ferè alteri totidem, ex equo tamen inter se numero: milites in utrisque circiter undecim millia: sed ex ijs Germanorum duplo ferè maior, quàm Gallorum numerus erat: præterq; hos Alfonso Ferrariensium Princeps cum equitibus c. c. Is exercitus depopulatis reipub. agris illorum finium, Castellū Nouum, quod est in Alpibus, profectus, paucis defendentibus oppidum cepit, diripuit, incendit, ut nihil ex eo neque domorum, neque templorum, uno fano excepto, non ardens dirutumq;

rutumq; sit relictum. Idem post Feltria passa est in maiorem sui partem, ut à priore uastitate superfuerat, aut ciues eam restituerant. Ciuidale quoq; Belunianum paruo negotio captum, cū ciuitas oppidum, uti Feltriæ acciderat, incendi nollet. Itemq; Scala: nam qui eam defendebant, primis tormentorum pilis in eos iactis & centurione interfecto, deditionem fecerunt. Eodem tempore in Iustinopolitanorū finibus milites reip. circiter quadringenti equitesq; aliquot in sedijs ab hostibus dispositis capti ad septuaginta, interfecti ad x. pœnas imprudentiæ dederunt. Inter has bellicorum euentuum audiciones Catherina Cornelia, quæ Cyprij regis uxor fuerat, de qua in horum cōmentariorum priore libro scripsimus, sexto Nonas Iulias stomachi uitio in urbe mortē obiit, annum agens quartum & quinquagesimū: elataq; est à Patribus magna frequentia ciuitatis è Casiani ad Apostolorum fanum ponte nauibus imposito, quo ad minuendum uitæ spatium aqua, quam Canalem magnū appellant, transmittenda duceretur: atq; ab Andrea Naugerio laudata. eoq; postea in fano Georgius Cornelius frater tēpli Marcij procurator sepulchrum marmoreum cum edicula sorori optimè de se meritæ faciendum curauit. Interim quoniā Iulij postulatione, ut classis reip. ad Genuam à Gallis auertendam in mare superum uela facere iuberetur, ab Decemuiris, qui eam dies aliquot suo in collegio continuerant, superiore deficiente mense ad Senatum prolata, Senatusconsultum factum fuerat, triremes duodecim, & biremem unam, quæ Corcyræ essent, Centumcellas celeriter mitti oportere, quæ Iulio præstō essent: alterum Senatusconsultum factum est, dandas esse Iulio literas, quibus certior fieret, naues triremes maiores duas ex ijs, quas nothas appellant, et minorem

nam, quæ ad urbem sint, Senatū armari confestim iussisse, ut Centumcellas classi priori submitterentur. Hæc ea re à Patribus fiebant, ut Iulij animum, quem experti fuerant et superbum et perferocem esse, his officijs delinitum procliuiorem haberent ad bellum Gallis et Alfonso inferendum. quæ quidem ei gratissima acciderunt. Sed cum uideret classis aduentum tardiores expectatione sua esse, moræ impatiens legato reipub. accersito dixit, statuisse se tribus cum longis nauibus Genuam aggredi: misisse Viam regiam Marcū Antonium Columnam: missurum cras Octavianū Fregosium, Francisci Mariæ Metaurensium Ducis fratris sui filij consobrini, magna adolescentē uirtute, magna inter ciues suos autoritate, propter factiones, quas maiores sui uetusto more ciuitatis exercuerant: qui quoniā quartana esset implicitus, petere à Senatu, ut et ipse Ianem Fregosium confestim eodem mittat, ut unā cum illo rem iuuet. Quibus de rebus Patres acceptis à legato literis, Iani Patauiū euocato Iulij petitionem ostenderunt. atq; is Patribus hortantibus libenti animo statim conscendens Rauennam est profectus, ut inde pedibus mutatis iumentis Viam regiam contenderet. Sub hæc equites Hispani grauioris armaturæ quatercenti Vicetiæ appropinquauerant, ut cum hostibus reip. se coniungerent: tametsi Iulius Donato legato pollicitus fuisset, id illos non facturos: ita sibi cum Ferdinandi regis legato cōuenisse: à quo publice illis ipsis diebus tributi nomine pro regni Neapolitani permissione equum album acceperat, quem quidem eā cōditione sublata non fuisset accepturus. Idem Iulius Troilo Sabello petenti, ut eius uoluntate ad reipub. stipendia faciendā conferre sese posset, libenti animo permisit. Lecebas interca Epirota triginta equitum præfectus, Patauij

qui erat, ab agrestibus admonitus, citra Medoacum, quem magna hostium exercitus pars traiecerat, certo in pago equites Germanos ferè centum diuertisse, indiligerentq; ibi et incusto ditè uersari, eò profectus, atq; illos improviso aggressus, cum unum ex eius turma temerè progressum hostes interfecissent, ipse reliquiq; tam acriter in illos impetum fecerunt, ut quadraginta ex cis interfectis, quindecim captis, equis abductis, se Patauium cum præda uictor receperit. Patres, quibus Iulius non semel autor fuisset, ut Franciscum Mantuanorum Principem missum facerent, demum etiam ut ad sese mitterent, se illum rectorum, et in officio contenturum, atq; ita Mantuam in Gallorum partibus non futuram: Donato legato scripserunt, sese Iulio obtemperaturos, atq; illum in trireme Ariminum missuros: tametsi, propterea quòd imperatoris magnopere indigebat reipub. exercitus, cogitauerat Senatus illum suis copijs præficere. itaq; Franciscus postridie custodia eductus, atq; inter Patres per forum ad aquā perductus, unā cum Bartholomæo Contareno, Daniele Vendramino, quos ei principis collegium comites et curatores dederat Ariminum usq; conscendens est profectus. Equites, quibus Ianes Fregosius præerat, qui quidem erant ij, quos stipendiarios habuerat Nicolaus imperator, Senatusconsulto attributi sunt Laurentio, qui Cere obtinebat, usq; ad Ianis ad urbem reditum: suusq; ipsi equitum centum quinquaginta grauis armaturæ constitutus numerus, cum auri libra in uictū mensibus singulis. Pauloq; Marfronio eiusdem generis equitum auctus numerus ad centum. quodq; hostium exercitus unā cum equitibus Hispanis, de quibus supra diximus, Patauiū appropinquauerat, ut omnes crederent eum ad oppidi mœnia uenturum: neq; de-

erat suspicio ab amicis reip. ad legatos delata, ex ijs qui Patauium custodiebant, nonnullos cum hostibus consensisse, oppidiq; portâ eis tradituros: eodem senatusconsulto iussum, ut præter Citolum Perusinum cum sua cohorte, equites peditesq; uniuersi, qui Taurisi essent, & tormentorû magistri, sine mora Patauium proficiscerentur: utq; legatis pecunia suppeteret, præter eas quas superioribus diebus sæpe miserant, centû auri libræ à ciuibus mutuò acceptæ sunt ad illos missæ. Eo in tumultu quòd Angelus Triuisanus, qui ob classem in Pado amissam in exilium missus fuerat, reip. est politus, se Patauium cum militibus centum quinquaginta iturum, eiq; urbi præsidio mensem totum sua impensa futurû, si restitatur: lex est in comitio perlata, ea illum conditione ab exilio reuocari reipub. placere. atq; is intra biduum eo cum militû numero se in oppidum intulit. Philippû quoq; Maurocenum, quem quidem ob uulneratum ab eo Robertum Maurocenum cõsobrinum suum x l. uiri in carcerem coniecerant, auri libris x. in ærarium illatis Decemuiri libertati & ciuitati restituerunt. Hostes cum dies aliquot de aduentu suo Patauium suspensum tenuissent, Monsilice sunt profecti, tormentisq; positis oppidum uerberare occæperunt, murosq; duabus à partibus deiecerunt. Interim Epirote x x. Patauium emissi omnemq; agrum percurrentes, Sonzinum Benzonium, qui se ad hostium exercitû Verona conferebat, quorum erat rei frumentariæ procurator, in itinere ceperunt nõ longè à Montaniano, cum equitibus paucis & iumentis sarcinarijs plerisq;, & captum Patauium adduxerunt: quem quidem hominem, propterea quòd cum ciuitate & iure comitorû maioribus suis tradito frueretur, & præterea stipendia reip. faceret, planè senatui charissimus,

anno

anno superiore in clade exercitus Cremâ à legato missus id oppidû Gallis hostibus tradiderat, posteaq; semper bellum reip. fecerat, legati laqueo gula fracta uetusto in proditores exemplo pedibus suspendi mandauerunt. Stanio Clementi Epirote & tribus eius equitibus, qui Sonzinum ceperant, pensiones sunt annuæ omnibus suffragijs à Senatu dono datæ: ipsi uni & militiæ insignia, & uestis aurea superaddita. Constantinus Arenites Epirota Maximiliano Iulioq; charus, ab Iulio ad Maximilianû missus, ut illum reip. placaret, pacemq; ac fœdus inter eos cõficeret, Roma Venetias uenit ea in trirēmi, quæ Franciscum Mantuanorû principem Arminum adduxerat: Lauredanoq; & Patribus salutatis, atq; ab ijs liberaliter acceptus, auriq; libris quatuor et equo per egregio donatus, Taurisum atq; inde in Alpes cõtendit. Dionysius Naldius Fauentinus militû reip. præfectus uir fortis complures dies febribus non remittentibus uexatus, atq; ad urbē delatus, morbo cedens periit. cadauer in æde Gemellorum apud imperatoris Nicolai cadauer positû. domus fundiq; à repub. illi, quoad uiueret, dono dati, ut ad eius filiam, quam unam puellam reliquerat, transirēt, Senatus censuit. Dionysij milites Vincentio Naldio eius cõsobrino sunt traditi, ut, quòd erant pleriq; Fauentini, facilius ab illo regerentur. Inter hæc Monsilice ab hostibus capitur. Ea in re Palliæ Galli opera egregia fuit: is enim pedes in primis cum suis per eam muri partem, quam tormenta deiecerat, irrumpens occasionem reliquis dedit, ut omnes unâ propugnatoribus deiectis in oppidum se inferrent. Hispani ab alia muri diruti parte idem & ipsi fecerunt, neq; se à Gallis uirtute superari permiserūt. Tormenta eiusmodi rotis erat imposita, ut ab extrema parte ad terrâ pronâ fieri, à priore in fastigium

D d 3

erigi nullo negotio possent ad pilas in sublime eiciendas. ea sic aptata usui magnopere fuerunt. caedes est ab hostibus ingens atq; indiscretè facta: tametsi etiam ex ipsis ceciderunt non sanè pauci. Arx usq; ad noctem defensa est. Sebastianum Naugerium oppidi præfectum, ab Hispano captum milite ignaro quisnam esset, cum ei pollicitus fuisset auri libram, uti se redimeret, daturum, Vascones eam rem improbantes interfecerunt. Arcis item præfectus cum centurionibus & militibus permultis interijt. Hostium exercitus timore agrestes eorum finium ad millia duodecim Fossam Clodiam profugerunt: quibus ea ciuitas, uti poterat, è publica pecunia in uictum est elargita. Ioannes Sfortia, qui Pisaurū obtinebat, illis diebus suo in oppido mortuus filium reliquit, quem Iunipera Matthæi Teupoli ciuis Veneti filia uxor sex menses ante patris mortem pepererat. Galeatius frater nothus ex eius testamento regnum administrandum inijt, literasq; ad Senatum ea de re dedit. Hostes cōmeatus inopia propè coacti Monsilice abierunt Montanianum & Lemniacum uersus, abeuntesq; arcem incenderunt. Id incendium ab ijs qui Patuij erant facilè inspectū, eorum abitus indicium fuit. Monsilice capto, quod Iulius misis in Ferrariensium fines suis copijs aliquot castella iam ceperat, Alfonso cum Gallis equitibus c c c. præter suos, & Hispanis militibus non plurimis, & suis cum tormentis domum redijt ad bellum Iulianum propulsandū. Et Chiriacus Burgius cum sexcentis militibus ex Apennini iugis uallibusq; ad reipub. stipendia sese conferens Fossam Clodiā uenerat. Patres sæpe consulti quisnam esset ad copiarum reipub. imperium præfectis reliquis anteferendus, sententiāq; legatorum ea de re per literas non semel cognita, Lucium Bononicensem declarauerunt, exercitūq;

tuiq; præfecerunt: cui libras auri duas in uictū singulis mensibus præter eam stipem, quā antea Senatus ei constituerat, addiderunt. Lecti postea sunt à principis collegio, qui ei uexillum & sceptrū, eius imperij insignia, Patauū afferrent, Laurentius Orius, Petrus Maurocenus, ambo ex Quinque uiris adolescentioribus, qui rebus bellicis maritimis in Senatu tractandis præficiuntur. Literas etiā Patres Romā ad legatum dederunt, quibus à Iulio petebant, ut Ioanni Paulo Balioni Perusino permitteret, ut eius uoluntate reip. stipendia facere posset: idq; sunt facillimè cōsequuti. Paucisq; post diebus Martini Burgij & Philippi Græci centurionū, qui Monsilice interfecti fuerant, liberis & ij sunt fundi dono dati, quos Senatus eorum antea patribus dederat: & militum numerus cum stipendio attributus. Atq; in comitio Michael Naugerius Sebastiani Naugerij item interfecti pater, in filij mortis solatiū omnibus suffragijs Triumuir prouentibus reip. procurandis est declaratus. Lex etiam perlata, quam quidem menses aliquot antea Senatus censuerat, ut Sexuiri sale procurando ad quatuor redigerentur: isq; postea numerus magistratuum in eo collegio fuit. Iamq; ad nihilum conatus Iuliani reciderant in Genuensium ciuitate à Gallorū dominatione uendicanda, cum se illi, antequam & reipub. classis & terrestres Iulij non magnæ copiae ad eos fines accederēt, & classe et militibus peropportune munissent. Ea in re tentanda Ioannes Franciscus Polanus triremis reip. præfectus pila ferrea percussus interijt. Neq; non tamen Hieronymi Contareni præfecti classis industria omnibus in rebus diligens, quantum esse potuit, fuit: itaq; infecta re Marcū Antonium Columnā & Ereghosios et maiore militum parte suis in nauibus recipiens, Centumcellas redijt, indeq; ad Urbem

pedibus Iulij uocatu sese contulit: atq; ab eo liberaliter accipius, epulisq; adhibitus, & stipe ad panem remigum donatus auri libris duabus, iussus est classem, & militum manum longè numerosiore ad rem iterum tentandam propèdiem cōficere: suaq; illi Iulius consilia patefecit. atq; ad naues longas maiores reip. de quibus supra dictum est, celeriter accersendas tabellariū cum literis Corcyrā misit. Eo ferè tempore Vladislaus Pannoniæ rex Ludouici Gallorū regis et Maximiliani assiduis hortationibus petitionibusq; permotus, in suorum principum conciliū Petro Pascalice legato reip. adhibito proposuit, statuisse se bellum reip. inferre, nisi Dalmatas suos quondam populos sibi restituat: nolle se ulterius ea ditone, quæ maiorum suorum fuerit, carere: si respub. sua uoluntate eam tradat, se illi amicum futurum: sin bellum malit, citò eam cognituram, quàm præstet pacatè restituere, quod retineri bello non possit. Legatus, cum uellet pro Senatu uerba facere, rei q; pub. causam tueri, ab illis est prohibitus: itaq; quod unū in sua esset potestate, se de eo Patres certiores facturum dixit: tempus petere, ut quid ad ea respondeant, sciri possit. Eo concilio dimisso, fuere nonnulli ex ijs ipsis qui in cōcilio fuerant, qui secretò ad legatum detulerunt, bono animo esset, bellum regem facere non posse, quod numi non suppeterent: satisfactum ea denunciatione cum regibus petentibus, tum principibus aliquot Pannonicis, quos suæ ipsorum cupiditates impellebant, ut bellum suaderent: sed re nullum fore bellum: quod ita esse postea euentu ipso patuit. Hostium autem, qui Monsilice abierant, pars Vicetiam profecti, tormenta, quæ priore aduentu in oppidum intulerant, ibiq; reliquerant, abstulerunt. Germani Vasconesq; quos adibant pagos uillasq;, incendiiorum

uastitate

uastitate plerunq; sœdatis relinquebāt. Galli cum uellent à reliquo exercitu recedere Mediolanū uersus, ab rege literas acceperunt, quibus in literis iubebantur, duos etiam menses cum Germanis belli fortunā experiri. Ciues Veneti, qui missu Patrum Patauij portis & moenibus præfuerant, à legatis sunt dimissi. Ex ijs Angelus Quirinus legatorum ad Patres literis laudatus, quòd magna diligentia cum eo comitatu, què adduxerat, in sua tuenda porta esset usus, sine ulla præterea stipe reip. quam reliqui omnes accepissent, sed impensa unius sua, ad Lauredanum principem & ad Patrum collegium domum rediens cum se, ut mos erat, contulisset, suæ in reimp. liberalitatis & uirtutis fructum tulit, ipsorum & totius ciuitatis in sese beneuolentiam. Citadella, Bassianum, Asulum, post hostium abitum non magno sunt negotio recepta: Marostica etiā, sed difficilius aliquanto, arce tormentis expugnata, captiq; in ea Germani milites cum eorū centurione non pauci, & inermes omnes dimissi. Capti & Taurisani rebelles aliquot, atq; à Mocenico legato, qui aderat, supplicio affecti. Interim Troilus Sabellus ex Romanis principibus reipub. militiam facturum ad urbem uenit, cum itinere equites septuaginta reliquisset. eum Patres liberaliter exceperunt. Iidē Patres Ioanni Beltramio Hispano mercatori sanè industrio, qui ob Iulianas interminationes Ferrariam ab urbe se cōtulerat, petenti ut tutum se liberòsq; suos facerēt ab ijs tributis, quæ sunt ab ipsis ante eum diem in ærarium inferri iussa, ita se in urbem reuersurum, neq; postea discessurum, libenter annuerunt: literasq; ad illum eius rei obsides dederunt. Iulius autem magnopere in Alfonso imperatore adolescente Francisco Maria Metaurensum

Dd s

duce, & Ioanne Paulo Balione equitum praefecto, in primis ab Raucenna Fauentiaq; finibus, a Senatu petijt, ut suos equites leuissimos & ipse ab alio finium latere in eius regnum praedabundos inmitteret: atq; ipse primum Romae in Cardinalium collegio edictum in Alfonsum promulgauit, in quo rebellem illum in sese Romanamq; rempub. saepe appellabat: deinde id edictum & in ualuis templorum Romae affigi, & Bononiae in foro recitari, perq; orbem terrarum uulgatis impressione tabulis omnibus in urbibus atque locis proponi atque appendi mandauit. Praeter haec augendo eo, quae in illius fines induxerat exercitu, duo alia Heluetiorum millia stipendio ad eos misso per suos internuncios accersiuit. Minis etiam & maledictis Aloisium Gallorum regem omnibus in sermonibus quotidie insectabatur, onerabatq; perfidiae in Christi uicarios nota, quorum ipse tutelam & propugnationem clarissimo uocabulo praese ferret, perterrere illum uolens, ne ulterius Alfonsum tueretur, missaq; ad illum auxilia sua reuocaret. Quibus de rebus Aloisius certior factus, animum prope induxerat, ut se ab Alfonso defendendo abstineret, praesertim quod eius uxor Anna regina, optima sanctissimaq; foemina, quae praegrans tunc erat, magno opere uirum quotidianis precibus obtestabatur, ne arma in Romanum Pont. exerceret: existimari sese, uentrem, quem ferebat, aliter prosperè se non gestaturam. uehementissime autem rex cupiebat prolem, quam adhuc nullam habebat, ex ea suscipere. Alienandae uero ab Aloisio Genuensium ciuitatis cogitationem Iulius non modo non abiecerat, non prospero euentu rerum deterritus, sed etiam auxerat, ardentior repulsa irritatorq; factus: itaq; ad naues duas onerarias maximas conducendas atq; armandas et ad classem reli-

quam

quam addendus Neapolim misit: Heluctiosq; priore a se stipendio in regis fines impulsos, ad Genuam expugnandam esse adducendos cogitauit. quas ad res id ei etiam animos addiderat, quod plerosque ex ijs, qui Romae erant sacerdotes magnis thesauris praediti, ea aestate mors abstulerat: quibus thesauris iure ad se redeuntibus ditior factus, fortunam ipsam fauere suis rebus cogitationibusq; dictitabat, planeq; gloriabatur. Senatus autem, uti Iulio satisfaceret, naues triremes duas & biremes aliaq; nauigia per plura armari, Marcoq; Antonio Contarcono, qui ad Fossam Clodiam cum triremi una erat, mitti oportere legem sciuit: quam ille classem Pado flumine in Alfonsi fines induceret: edictumq; in foro proponi iussit, qui praedam uellent in Alfonsi finibus facere, per remp. licere, dum ab incendijs prorsus abstineant. quamobrem ducentae fere priuatorum hominum nauiculae paulo post se ad praefectos reip. in Pado contulerunt. Vincenentium etiam Guidotium scribam suum Bononiam misit, ut apud Cardinalem Papiensem, qui amplissima cum potestate ei urbi & toti Flaminiae rebusq; in bellum administrandis praerant, reip. nomine esset: ita enim Iulius petierat. Eodem tempore ab legatis Patauio Senatus iussu equites leuiores cccc. cum militibus cccc. Leonardo Apulo et Meleagro Foroliuensi ducibus in Rodigianos fines misit: & triremes non the. duae, atq; una leuioris generis, cui Franciscus Cornelius Georgij filius praerant, Hostia appulerunt, deindeq; cum reliqua se classe Centumcellis coniunxerunt. Hieronymus Contarenus, uexillo cum clauibus & corona triplici ab Iulio cupide ad se misso, ut ea sui etiam iuris esse classis uideretur, una cum uexillo reip. Patribus permittentibus deinceps est usus cum foederis praefecti nomine: Francumq; Ghibertum

unum ex ijs, qui ærarij Romani causas administrant, quem Iulius præfecti socium esse uoluit, ut ita maxime ei classi suâ autoritatem impertiret, apud se sua in triremi habuit. Eum Ghibertum cum Iulius in collegio Cardinalium ad id munus publicè legeret, ad Gallos Italia expellendos, remq; Venetam iuuandam, sese legere palam dixit. Post hæc ad Contarenum misit, ut classem Hostiam adduceret: quam cum diligenter inspexisset, ampliterq; probauisset, uini Corsi caros sexdecim, boues sexdecim (tot enim erant naues) hircos genitalibus defectis bis totidem, panis cum semel cocti tum bis cocti magnum numerum ei dono in classem misit: cumq; ea classe postridie sua in triremi Centucellas est profectus. Eo deinde Viterbium petente Contarenus suos remiges sociosq; cum tentari ualetudine uideret, per Senensium portus, qui eo in tractu maris sunt, quosq; ulro ciuitas ob ueterem in remp. beneuolentiam ei obtulerat, classem circumduxit. Iamq; ab Iulij exercitu arce Lugiana ui expugnata, Vasconibusq; ducentis, qui in ea erant, interfectis, Mutina oppidum, ne postea grauiora perpeti cogereetur, eius se ministris, qui illò copias conuerterant, certis conditionibus in terpositis tradidit. Et Marcus Antonius Contarenus, ut erat ei à Senatu imperatum, Pado subuectus Rodigianos ad deditonem compulit. Mocenicus quoq; legatus, qui se cum Citolo Perusino & equitibus leuioribus per plurimis in Alpes intulerat, ut Ciuidale Belunianum expugnaret (quæ ciuitas in Maximiliani partibus obstinatè Ioanne Diedo altero legato antea cum copijs eò misso se cõtinuerat) muro tormentis perforato, cum se milites uellent intronittere, nulla spe oppidanis reliqua se tuendi, ne urbs honesta diriperetur, Citolo adiuuante illos cõtinuit, & pacatè oppido est potitus.

titus. Post hæc et qui in Alfonsi fines se intulerant reip. præfecti, omnia ferè earum regionum oppida castellaq; in suam potestatem redegerant: & Iulianæ item copiarum captis municipijs eo ab latere quæ erant, magna ex parte, Ferrariam, cui urbi appropinquauerant, iamiamq; irrumperere se posse confidebãt. Gritus uerò et Capellus legati Senatus permissu Patauio cum exercitu egressi, non Vicetiam modò reliquaq; finium eorum municipia nullo negotio receperunt, sed hostes etiam qui se in Veronæ finibus nostros ueriti aquarum deriuatione atq; aggeribus communierant, ad uicina eis loca motis castris in oppidum compulerunt. quo in itinere præmissi equites leuissimi, ut illos lacefferent, nõ semel et prædã & cadem fecerunt, & captiuos abduxerunt. Patres interim Laurentiũ Ceretanum omnibus suis militibus præfecerunt, & Naldio Fauentio pensionem annuam librarum auri quinque, quoad uiueret, persolui mandauerunt. Dum hæc administrarentur, cum Ioanne Francisco Gambaro homine inter ciuitatis Brixianæ principes claro, qui anno superiore turmæ equitum reip. præfectus ob similitatẽ, quã cum uno ex Lauredanis ciuibus Venetis grauius ab eo offensus exercebat, in clade exercitus ad Gallos hostes sua cũ turma transferat, atq; ab rege stipendio accepto in eius exercitu postea cõtra remp. semper fuerat, Cardinalis Papiensis per suos inter nuncios clam ad eum missos egit, ut dare operã uellet effecereq; sua ut ciuitas ad remp. rediret. Ille autem cui quidem Gallorũ imperij ualde iam pertæsum esset, ita se rem facturum est pollicitus, si resp. eum sibi apud se gratiæ locum, quẽ habebat ante cladem, restituat. Ea de re Cardinalis Iulium certiore facit. Iulius per Donatũ legatum à Senatu posulat, ut suam fidem Ioanni Francisco det, fore uti ipsemet cõ-

stituisse, si reip. Brixiam tradiderit: addiditq; habere se etiã, qui sint Parmam sibi oppidum ipsam artibus tradituri: itaque sperare sese breui Gallos Italia eiecturũ. Donati literas de rebus ad Senatum perlatae, magnã in speciem belli celeriter conficiendi Patres crexerunt: itaq; Senatusconsultũ factum est, de Ioanne Francisco Gambarã ita fore, uti ipse constituisse, si Brixiam reip. restituat: suam ei fidem Iulius interponeret, Senatus illam omnibus numeris seruaturum: magno silentio imperato, ne quid eius sciri posset. Iidem Patres Iulio permittente literas ad Franciscum Mantuanorũ principem dederunt, uelle se imperium reipub. copiarum ei tradere: mitteret ad urbem suam hominem, qui cum res transigi possit. Triulcius inter hæc Brixia Mediolanum proficiens propter Heluetiorũ in Gallici regis fines impressione, tormenta ibi quæ erant, secũ ut ferrentur imperauit. Heluetij autem cum ad Abduæ fluminis è lacu Lario exitum Galli eis occurrissent, binis eos cladibus affecerant. Legati reip. non longè à Verona, qui erant certiores facti hostes in timore esse, neq; satis sibi confidere: cum non longius ab eorum castris passuum sex aut septem millibus abessent, singulis centurionibus & equitum præfectis appellatis interrogatisq;, uellent ne atq; auderent cum hostibus confugere: atq; ab omnibus responso alacriter dato, nihil se malle, quam pugnarẽ, atq; ab ipsis periculum de sua uirtute fieri, communi consensu statuerunt illos aggredi: itaq; præmissis equitibus leuioribus sexcentis, qui hostes morarentur, castra enim iam mouerant, subse qui ipsi omni cum exercitu cœperunt. Equites suam operam legatis præstiterunt. quòd si illi etiam in eo, quod constituerant, perstitissent, bellum confici eo die profectò poterat: fuis enim fugatisq; ijs, quod erat sanè perfa-

perfacile (nam propter Gallorum abitum, qui partim Ferrariam, partim Mediolanum recesserant, ad non magnum redacti erant numerum) neq; Verona, neq; Brixia, neq; reliquorum oppidum ullum in hostiũ manere partibus persequerentur. Verumenimvero fortuna, quæ reip. inuidere nõ desierat, Lucij, qui exercitum regebat, animum secordia infecit, ut ille sæpe suos in itinere aliam atq; aliam ob causam inanem quidem atq; futilem remorando tempus teruerit, dum hostes se in oppidum reciperent: quos tamen ijdem equites consecrati, tantum eis formidinis iniecerunt, ut qui intrauerant, portæ pontẽ erigentes uigintiquatuor ex suis oppido excluserint: quos nostri captiuos fecerunt, Epirotanq; unum, qui se cum hostibus iniecerat, amiserunt. Domi autem Henrico Britannia regi per literas petenti, ut arcuũ nulliã quadraginta ex urbe asportare suis hominibus liceret: etsi id cõtra leges erat, Senatus tamen ob ueterem cũ rege beniuolentiã de media eius numeri parte permisit. Atq; ut cũ pacatæ rei memoria huic decimo meorũ cõmentariorum libro finis imponatur, Decemuiri cum uiderent in magistratibus, qui reip. in Senatu procurant, nullum discrimen collegarum fieri, legem sciuerunt, nemini esse in eis magistratibus licere, cui esse in illis magistratibus, quos comitia declarant, propter propinquitates affinitatesq; non liceat.

PETRI BEMBI RERVM VENETARVM HISTORIAE

LIBER XI.

VLIVS à Centumcellis per Aureliam proficiens, Genuensium ciuitatis à Gallorum imperio auertendæ cupiditate in dies magis magisq; ardens, Corytum profectus est, ibiq; in li-

tore cum praefecto classis Venetae Contareno, quā quidem classē illō adduci iusserat, hilariter pransus, classiaris frē uniuersis se aduentibus mira facilitate ad pedis osculum admisis, & militibus quatercentum in trirēmes impostis, iterum ei, ut celeriter in Liguriam cōtenderet, imperauit: qui confestim Populoniā se contulit. Quoniam autē trirēmes Venetae in Aegeo mari nauem magnam Genuensium mercibus onustam ceperant, per Donatum legatum, perq; suas literas à Senatu petijt, ut eam nauem Genuensibus restitueret, eo illos munere lenire cupiens. Patres seruata apud Corcyrenses nauem omnibus cum mercibus Genuensium inter nuncio tradi mandauerūt. Iidem Patres, quōd Lucij timore atq; ignauia hostibus elapsis pulcherrimā Veronae capiendae occasione turpiter amiserant, indignabundi de Iulij cōsilio, qui Romā redierat, Franciscū Mantuanorū principem suarum copiarū omnium imperatorem faciunt, eodem frē Senatusconsulto, quo antea quā honorificentissimo fecerūt. Is cū imperium nō modo libentissimē, sed etiā hilariter, ut uidebatur, accepisset, deq; eo immortales gratias Senatui egisset, seq; ad exercitū atq; ad legatos breui iturum recepisset, dum equites cogere, dum cōparare sese per literas perq; suos inter pretes ad urbē saepe missos certiores Patres facit, cū etiam contra priorem animi sui alacritatē Senatusconsulto non contentus duriores reip. conditiones interpomere, pedē Mantua nusquam protulit. Interim Troilo Sabello, de quo supra dictum est, equites grauioris armaturae centū, leuioris qui sagittis uterentur alteri totidem à Senatu traditi: Thracisq; hominis, qui equites leuissimos ducentos in Epiro paratos habebat, oblatio accepta ut reip. militiā facerēt, auri semuncia ipsis singulis in menses singulos, eorum praefectis

fectis uncia cum sextante in stipendium constituta: iussiq; quamprimū conscendere. In Foro iulienis autem cum hostes cogi, ut in eos impetum facerēt, unde quaq; dicerentur, Ioannes Viturius, uir magni animi, qui in Saculienis magistratum gerebat, ad illos legatus est à Senatu missus. Iulius iterum Roma per Flaminiam profectus à Spoletō in dexterā flexens ad templum Lauritanū se contulit, ibiq; in Virginis aedica sacris à senet peractis, Anconam uenit, ut Bononiā ad bellū, quod cū Alfonso gerebat, administrandū procederet. Legati Veneti & Lucius praefectus in campis Martiniānis recensō exercitu, tormentisq; à Lactantio, qui eorū curam gerebat, ad Veronae muros positus, eos deijcere oppidi capiendi spe adoriuntur. Id cū dies aliquot fecissent, partemq; non paruā diruissent, quōd mons difficultatē magnā dabat, aggredi omnibus copijs atq; irrumperē nō sunt ausi, cū id facere debuissent: milites enim & audebāt quae proponebantur, & quae imperabantur obibant magno animo: sed inerat in Lucio incredibilis omnium rerum, etiam nō magnopere timendarū, suspensio animi, & cordis gelidus quidam pauor, qui cum retinebat, ne quid egregium atq; altum auderet: quem tamen timorem uerbis & prudentiae simulatione tegebat, ut non facillē appareret, utrū timidior, an prudentior esset. In ea oppugnatione dum tempus terunt, hostes ex oppido prima luce repente egressi ad tormenta confingenda, quae indiligenter custodiebantur, cōuolauerunt: nam Lactantius pridie eius diei pileae iactu in foemore percussus, curando uulnere Patauiū se perferri uoluerat: paruōq; negotio repulsis qui aderant, quod intenderant assequerentur: cū Citolus, clamore fugientium audito, è tentorio ita, ut erat, sine galca cum suorum paucis accurrens, repellereq; illos ag-

gressus, in medium eorum agmen imprudens se iniecit, atq; ibi uulnere in capite accepto, tellure prostratus confossusq; interiit. ita Veneti duos longè reliquis præstantiores præfretos militum uiros, quorum uirtuti legati exercitusq; omnis summopere confidebant, bidui spatio amiserunt. Lactantius enim suo ex uulnere paucis post diebus est mortuus. Citolo interfecto eius milites ad uindictam incitatores facti, accurren-
 te reliquorum globo hostes à tormentis repulerunt, interfectis circiter quadraginta, et quæstore Germanorum militum, captis ad quinquaginta cum præfectis tribus: quorum ex numero Fræciscus Maldonatus Hispanus fuit, qui quidè Venetius est perductus. Rebus ita se habentibus cum nihil proficere muris Veronæ uerberandis legati se cognoscerent, et Galli equites peditesq; qui auxilio inclusis à Mediolani præfecto mittebantur, iam ad Benaci lacus deriuationem Min-
 ciumq; peruenissent, atq; è Germania appropinquare manus à Maximiliano iussu dicerentur, tormentis præmissis ad pagum Martinianum exercitum reducunt. Oppido obsidione liberato, milites Hispani et Germani, in eo qui erant, ostingenti in Pantænæ uallis urbi proximæ incolas, propterea quòd amicè nostros omnibus rebus iuuerat, eam iniurià uindicatù egredi se inferebant: qua intellecta re equites trecenti, Ioanne Græco duce, ad illos sustinendos properè à legatis missi, eos omnes fuderunt, fugatos usq; ad montis Feliciani cacumen insequuti partem interfecerunt, partè captiuos abduxerunt circiter ducentos. In Ligustico uerò mari ipsædem ferè diebus non longè ab Genua classis Iulij et reip. triremium xv. classisq; Gallica magnarum nauium et triremium xxv. propiores factæ, atq; in suas utraq; acies confectis hostibus distributæ, cum euaculandis tormentorum pilis dua-

lis duarum horarum spatio se laceffere perseuerauissent, coorto uento abductæ in diuersa abierunt: et quòd oppidum magna Gallorum introductæ copiæ tutissimum reddiderant, Contarenus omni cõmeatu consumpto infectis rebus Populonium redijt: triremesq; duæ nothæ ab Senatu è Corcyra ad Contarenum missæ, cum eius se classe coniunxerunt: tum quæ nauicula urbanæ in Iulij gratiã Pado subuectæ Alfonso ab eius exercitu alio ab latere uapulantis damna atq; molestias adaugebant, earum partem Alfonso ipse, cum equitibus Gallis Italisq; sexcentis, militibus duobus millibus traiecto repente flumine, uacua hominibus (fugæ enim sese dederunt) cepit: reliquas ipsi Veneti, ne hostes illis potirentur, incenderant. Atrianos etiam itemq; Rhodigianos reliquaq; eorum locorum municipia fugatis magistratibus recepit Leonardus Apulus: ceteriq; equites elusis locorum cognitione et celeritate sua hostibus, Montanianum se contulerunt. Senatus nonnihil ab Alfonso, quem ipsa hostium uel fortuna uel indiligentia tuebatur, atq; ab Gallis metuens, legatis collaudatis, quòd Verona exercitum abduxissent, uti tormenta Patauium mitterent, imperauit. Iamq; in Leonice nos se exercitus receperat, cum intellecta propter Alfonso prosperas res Leonardi Apuli et reliquorum equitum fuga, Gritus legatus cum equitatu Montanianum profectus, et incolas illorum finium omnes, et municipes ipsos, quos inopinatus hostium timor incesferat, opportuno aduentu atq; auxilio cõfirmavit. Patres ut amissæ in Pado classiculæ damna dedecusq; sarcirent, nauiculas centum biremesq; aliquot celeriter armari, et earum nomine latissimo præfectum in Pado flumine, quod nunquam antea factum meminerat (id enim nominis ad illum usq; diem bella tantum in mari exercenda sibi uendicauerant)

creari statuerunt: lectusq; Ioannes Maurus egregia uirtute, nauiter ad suum munus obeundum se dedit. Audita Venetorum equitum & magistratuum fuga, Gallici equites & milites, Lemniaci qui erant, Atheſi traiecto ut cum Alſonſianis ſe cōiungerent, atq; in perturbatos impetū facerent, Montanianū cum tormētis muralibus duobus oppidi capiendi ſpe ſe conferebant. Ea re per agricolas opportunē cognita, miſſi conſeſſim ab legatis præſecti equitū tres bona cum manu medio ſerē in itinere hoſtibus aduentantibus occurrunt, eodemq; temporis puncto cum longē maxima ſuorum parte pugna incunt: & reliquis, ut pontem, qui nō longē aberat, eratq; hoſtibus in reditu tranſeundus, reſcindāt, ad intercludendum eis abitum ſi ſuperarentur, imperant. ab ijs ponte reſciſſo, hoſtes ab reliquis intercepti cum ſe trium propē horarum ſpatio acriter fortiterq; defendiſſent, demū ſuperantur, atq; in fugam uerſi tranſitu pontis impedito omnes ad unum uel caeſi uel capti ſunt, equites optimi nominis c. l. pedites primorū ordinum c. c. c. & capti omnes Venetiis perducti cuſtodieq; traditi centum & decem. Eius cladis fama celeriter percrebreſcente, municipia quæ Veneti amiſerant, propē omnia recepta ſunt, ut amplius triduo in hoſtium poteſtate non fuerint. iſdem diebus Epiſcopus Moloponitanorum Iulij legatus ad urbem uenit, ut apud Patres moram tra heret, cōmunemq; rem eius nomine autoritateq; iuuaret. Ipſe Iulius Bononiam ſacris præcuntibus introierat. Eo magnopere adnitente, qui Ludouicū Franciſci Mantuanorum principis filium obſidis loco apud ſe habebat, poſt pleraq; interpoſitas à patre ſatis quidem duras atq; illiberales & ſtipendiorum & reliquarum rerum cōditiones, quæ eius animum ab uxore deprauatum oſtendebant, tandem al-

teram

terum Senatusconſultū factum eſt, quo per quinquenniū idem imperium eſt ei traditum cum ſtipendio librarum auri quingentarū in annos ſingulos, dum ipſe equites grauioris armaturæ tercentum quinquaginta, leuioris centum, milites ducentos belli tempore paratos habeat: reſq; publica omnia eius dittonis ircomoda omnibus ab hoſtibus ſe præſtaturam pollicebatur. pauloq; poſt illius familiari Vico Patuino homini, quo is pluries iſſdem de rebus internuncio apud Patres uſus fuerat, equites leuis armaturæ centum attribuit. Ob Citoli Lactantiq; interitum milites non pauci ex illorum ordinibus nulla abeundi facultate ſibi permiſſa, ſigillatim ab exercitu diſcedebant: quod quidem factū nonnulli reliquorum tribunorum & centurionū milites imitabantur: quamobrē edictum eſt ab legatis propoſitū, ut qui non miſi abitu paruiſſent, omnibus in reip. locis caperentur, & armis exuerentur, ignominiaq; notarentur. ea res ei licentiæ opportunū remediū fuit. Cæterū cum ex Alpibus certis autoribus afferretur Germanorum manus comparari, ut reip. municipia in primis iugis inuaderent, quibus captis ac direptis in planitiem deſcenderent, Sigismundus Caballus eſt ad ea loca cum copijs ab legatis contendere iuſſus præſecti nomine. Franciſcus imperator Bononiā ad Iulium proſectus hilariter ab illo exceptus eſt, imperatorq; Romæ etiam reip. dictus. Galli, qui ad Mincium uenerant, uti ſupra dictum eſt, ad Alſonſum, ut ei auxilio contra Iulium eſſent, ſe contulerūt. Legati, ut Iulio ſatiſfieret, equites grauioris armaturæ quinquaginta, leuiores ſerē totidem, milites mille in Alſonſi fines intromiſerant: Mauruſq; claſſis præſectus cū nauigiolis plurimis & biremibus aliquot, cumq; trimibus tribus, quæ ab Iſtris & Dalmatis ad illū uenerant,

Ec 3

Padum flumen ingredi damnis Alfonso inferendis est à Senatu iussus. Inter has belli cogitationes rei etiam pacatae, quae malum in exemplum inuerecundiae ciuium impudentiaeque uertebatur, Patres animū adhibuerunt. Nam cum in creandis magistratibus ambitus eo anno magnopere uiguisset, ut prensandis ciuibus, qui suffragia in comitio daturi essent, à candidatis et candidatorū propinquis clientibusque nullus modus fieret, nulla eos modestia cōtineret, lex est in Decemuirum collegio perlata, qui deinceps ciuis ciuem rogauerit, ut sibi aut alicui suorum in dando suffragio fautor sit, is ad illum magistratū, aut omnino reip. in comitio munus x. annos ne admittatur: et si in magistratu fuerit, ab eo reijciatur: cui aut rogari se contigerit, is rogatoris nomen ad Decemuiros deferat: id si nō fecerit, quinque annos eandem mulctam subeat. ita magnae ciuiū molestiae à Patribus obuia est. Iussi etiam sunt Dominicus Triuifanus templi Marcij procurator, Leonardus Mocenicus, legati ad Iulium à Senatu pridem lecti, ut statim conscenderent, Rauennamque proficiscerentur, ut Bononiam se conferrent. Literae post haec ad legatos Gritum et Capellum datae, uti alter eorum cum exercitus parte in fines Rhodigianos atque ad Padi ripas accederet, ut quantum posset Alfonso noceret. ita factum à Paulo est, cum id illi muneris sorte ducta obtigisset. Maurus classis praefectus cum trirēibus tribus Padi ostium, qui Vatremus appellatur, ad trirēmes ex Venetorum classe iam pridē capti duas, quas Alfonso suis hominibus armauerat, ibique cōtinebat, atque ijs qui itinerū causa mare illud exercebant, multa damna intulerat, capiendas aut omnino repellendas est ingressus, frustra: illi enim siue admoniti, seu etiā casu, ad superiora sese fluminis iam receperant. Senatus interim ad peccatiam

niam belli rebus subministrandam, cuius magnopere indigebat, mediam unius censi partem ciuibus imposuit, ceteris conditionibus, quo facilius ea ipsa pars exigeretur, adhibitis. Paulus autē legatus cum se Figariolū in Padi ripa castellum, quod supra Ferrariā est millia passuum x. i. cum exercitus contulisset, tormentis positis dirutaque porta, Alfonso milites in eo qui erant, paucarū horarum spatio ad deditiōne compulsi: alterumque item in fluminis ripa è regione castellum fugatis hostibus cepit: ijsque captis equites leuissimos flumen traiecit, qui celeritate usi et praedas abigerunt, et agrum illum omnē fuga terrorque impleuerunt. Diuersa quoque à belli parte Ioannes Delphimus Feltriae magistratus cū ijs quas habebat copijs et agricolarū manu complures in Alpihus hostiū pagos repente aggressus, in regione quae Testinus appellatur, eos planè omnes, qui quidem erant rebus plurimis et ad cōmeatum et ad mercaturā exercendā refertissimi, interfectis aut fugatis incolis incendit, omnique uastitate regione fecerit: ut damna atque incendia, quae ij Feltrinīs intulerant, propè ex aequo uindicarit. In Istrijs quoque nonnihil incommodi per illos dies et acceptū et illatum est. Sed ut ad Padum flumen reuertamur, Paulus legatus pontem in eo facere cum uellet ad exercitum trajiciendum, ut se cum Iulij exercitu coniungeret (quod quidem ut faceret, Iulius ab eo per literas diligentissimè petierat) ab uxore Francisci impeditus, quae naues retinebat, destitit: quingentos tamē equites leuissimos cum praefecto eorum Federico Contareno traiecto in nauibus flumine obuiam imperatori misit, ut Mantuam redire tutius posset. Galli enim hostes haud longissimè aberant: quos etiā unā cum Alfonso eò uenturos, impetrūque in se facturos, non unis literis nuncijsque cognouerat. Maurus sub

hæc à Paulo admonitus reip. interesse ut ad sese cum minorum nauigiorū classe quācitiſimè accederet, quatuor nauibus Atriani municipij, ubi tunc erat, auxilio relictis, cū nauigijs reip. l. reliquis priuatorum hominum propè c. c. superato flumine, nullo ab hostibus, qui in ripis se ostendebāt ut eum impedirent, detrimento accepto, ad illum se cōtulit, animū alacritatemq; exercitui, qui timere multa & cauere cogebatur, aduentu suo spe omnium celeriore afferens. Paucisq; post horis cū nuncijs Paulo uenissent, Franciscum imperatorem unā cum Federico Contareno ad uicium Sermenem, qui est in Padi ripa Figariolo proximus, suos se in fines retulisse, ad illum profectus cōmunicatis de bello inter se cōsilijs sua in castra redijt: ille Mantuā, ut suos equites militesq; cogeret, multa pollicitus, multa spe concipiens, ut inquebat, se recepit. Attulerat imperator secundas Iulij literas legato, quas in itinere acceperat, quibus ab eo Iulius multo impensius petebat, ut copias reip. traiecto celeriter flumine cum suis copijs coniungeret: Gallos enim hostes magna cum manu, quā omnibus è locis euocauerant, suum in exercitum uelle impetū facere, quæq; ipse de Alfonsi oppidis ceperat, expugnare decreuisse, nō obscure cognouerat. Legatus eas literas ad Senatū misit, petēs, ut iuberēt Patres, quid se uellent facere: nihil enim tantis de rebus Senatu non consulto se ausurū: interea tamen quæ ad traijciendū opus sūt comparaturū, et curaturū ut si ipsi iusserint, nulla traiectui mora interponatur. Patres non his modò à Paulo, sed etiā à Hieronymo Donato et Triuisano ac Mocenico, qui iam Bononiā se contulerāt acceptis eadem de re literis, Senatu coram Iulio satisfieri oportere legē sciuerūt: Senatusq; cōsulto Bononiā ad legatos misso, ut transitū maturaret Paulo mandauit.

dauerunt. Ad Gritum etiam literas dederunt, ut ad Paulū augendis eius copijs equites grauiores ex suis centum, leuioribus c. c. confestim mitteret. Pecunia etiam à Senatorum nonnullis mutuo, quæ Mantuam in stipendium imperatori mitteretur, Patribus est tradita: tum ab iisdem Patribus frumentaria ducenta in sanctiores monachorū societates dispartienda dono data, ut in eo rerum discrimine Deo opt. maximo pro Iulio proq; rep. preces facerent. Paulus dum conficiendo ponti sese dat, eundem Federicum cum equitibus septingentis properè Bononiā premisit Iulij auxilio, seq; cū exercitu confestim subsequiturum & breui affuturū cōfirmauit. Donatus enim & reliqui legati duo certiores illum fecerant, omni à Gallis arte procurari, ut cum Iulio fœdus incant, auertendi eum à reip. tuendis rebus causa. Imperatore interea moras omnes interponente, ut quod primum atq; maximum Paulo promiserat, se ad eum celeriter uenturū, id nō ambiguè differret, ac nulli omnino usui Iulio aut reip. uelle esse uideretur statuisse, Patres de eo admoniti consulto Senatu Franciscum Capellum eius familiarē ac necessariū, qui erat in Senatu, illa ipsa hora contendere ad imperatorē iusserunt, monereq; illum ne ulterius expectare sese tam oportuno atq; etiam tam necessario reip. tempore patiatur: publicam omnium salutem in eo positam, ipse se ad exercitum statim si conferet, munusq; obierit, ac fidem præstiterit suam. Franciscus nō dum dimisso Senatu apertis sibi uni foribus Mantuā est profectus. Dum hæc administrantur, Galli castella quædam in Alfonsi finibus ab Iulianis capta acriter aggressi recipiunt: incursionibusq; in Bononiensem agrum atq; usq; ad oppidum factis magnū timorem Iulio incutiūt, ut iam, quid se præstet facere, planè non dispiciat. Augebat

eum timorem, quod Bentiuoli Gallis adiuncti, Bononiensium civium factionem excitatum iri haud ambigè putabantur, ut & ad portas, et ipso in oppido Iulius hostes uno tempore esse habituros uideretur: qui quidem quoniam febribus aliquot iam dies tentabatur, nullam propè legatis Venetis se adeundi facultatè dabat: tamen si etiam à Francisco Alidosio Cardinali, qui Iulij nomine civitatem regebat, & Gallis maxime sauebat, studiū per cubicularios adhibebatur, ne alloqui illum possent. Ponte confecto, & parato ad trajicendum exercitū, Maurus classis praefectus, cum eodem Padi alveo, quo uenerat, reditum sibi ab Alfonso tormentis in ripa fluminis nō uno in loco collocatis aut omnino interclusum, aut plurimis maximisq; periculis propositū uideret, superato reliquo usq; ad Castellum Nouum flumine, traductisq; ripam nauibus, ac per campos aquae plenos ob intersectas Athesis ad Lemniacum à Gallis ripas decem millibus passuum confectis, classem ducentarū nauium in Athesim ad Caudā uicum incolumem perduxit, deinde prono flumine ad fossiones Philistinās sese recepit. Aliquot ex ea classe naues, quae quod maiores erant alijs, ripā trajicere nō potuerant, Minicium se in flumen, deinde Mantuā contulerunt. Expectauerat Paulus legatus per eos dies imperatorem, qui iamiamq; se affuturum pollicitus fuerat, ut unā traiecto flumine quod uellet Iulius proficiscerentur. Ille uerò causis morae post causas non ita cautè interpositis, quin falso quae sitae agnoscerentur, neq; se in uia dabat, neq; suos equites militesq; ad illum mittebat, neq; uerò etiā Franciscus ab Senatu ad eum excitandū missus quicquā proficiebat. quamobrè ne à Patribus reprehendi posset, mandata reipub. tanta de re tam angusto tempore differens, pridie Cal. Nouembrium Paulus Padum exer-

exercitum traxit. Vno tempore ea de re Iulius nuncios accepit, & Fabritius Columna uir egregiae uirtutis, quem Ferdinandus Hispaniae Rex cum trecentis equitibus ex Neapolitanis finibus ad Iulium mittebat, ut ei auxilio in Ferrariensibus bello esset, cum expeditioribus ad illum uenit, reliquis bidui post se interuallo in itinere relictis: quae duae res ita Iulij animum exhilarauerunt, ut febris eum continuo reliquerit: itaq; confirmatior factus edictū proposuit, quo edicto Gallorum praefecto, qui magister magnus appellabatur, reliquisq; Gallis igni & aqua, sacris coeptis uerbis, interdicebatur, si deinceps Alfonso causam ulla ex parte tuerentur: idq; impropris publicè tabulis uulgari iussit. Imperator domi sedens, Paulum legatū trajicere admonitus, in seffo equo cū suorū paucis ad Stellatā uicū, ubi se ille continuerat, totius exercitus traiectum operiens, ad eum uenit, atq; unā Mutinam uersus diem unum omnes processerunt. Ea uerò nocte quae est diem illū subsequuta, ab uxore per literas, ut aiebat, certior factus, Gallos, qui Veronae erāt, in eius agrū populationem & caedes fecisse, & difricia cōbussisse, praedas abegisse, Paulo cōuenio ad sua tuenda redire se domū uelle ei denunciauit. atq; ita, cum legati preces, & Iulij atq; reip. maximo rum erga se promeritorum commemoratio, & sui nota nominis, quā quidē notam atq; calumniā accepto ab utroq; stipendio, eorum causam tali tempore deferens, erat magnā indelebilēq; subiturus, nihil apud ipsum ualuisse, Mantuā redijt. Erat Brixiae in Ioannis Francisci Gamaræ equitatu honesta cōditione Petrus Longena, eius oppidi ciuis, qui indignans se arma ferre contra eam ditionē, sub qua natus altusq; annos triginta uixerat, coacto equitū idē sententiū numero, ex oppido profectus Montanianū ad Grittū uenit, ut

militiam reip. faceret, orans obtestansq; se recipi: de eo Gritti literis certiores Patres facti, Petrum Longenam recipendum, & praefecturā LX. leuiorum equitum ei dandam censuerunt. In comitio uerò postridie eius dici Marco Venetio, qui pridem uulneribus in expugnatione Monsilicensi acceptis usum propè manuum amiserat, scribæ munus in praetura Foroiulienſi per quatuor magistratum tempora dono datum, ut se alere familiamq; suam posset. Filij autē Ludouici Michaëlis, quem Carauagianæ arcis custodem Galli captiuum fecerant, atq; in Galliam miserant, in triremibus reip. balistarū loca decē, nobilibus adolescentibus dari solita, ad eorū matrē seq; ipsos sustinendos item dono attributa. Inter hæc Senatus certior factus Hispanos equites, qui Veronæ erant, à Ferdinando Neapolim reuerti iussos ab oppido tuendo discessisse, literas ad legatum Grittū dedit, ut cum ijs quas habebat copijs Veronam contenderet: confidere se, si id celeriter faciat, posse ab eo urbē propè uacua recipi, praesertim si edictum proposuerit, nullius ciuis in reip. iniurias Senatū uindicaturum, ciuitatemq; immunē omnium onerū iubere esse, si ad reip. redeat. Quibus acceptis mandatis legatus, tametsi parum spei aleret rem eum exitum habituram tam exiguo copiarum numero (cataphracti enim equites amplius quatercentis, milites amplius quatuor milibus nō erant) idq; ipsum Senatū rescripserit, tamē accitijs, quāplurimis è uicinis locis operibus, & tormentis Patauio afferrī imperatis, se ad iter comparabat. De maritimis autē rebus ut ratio haberetur, impensisq; recip. modus fieret, Setus consultū factū est, ut Maurus classis in Pado flumine praefectus priuatorum hominū nauiculas, quibus nō magno opere indigebat, missas faceret, triremesq; quas habebat leues

retine

retineret, Hieronymusq; Contarenus classis in mari supero legatus, qui Genua sepius tentata, quod ab Gallis hostibus laetiter erat cōmunita, nihil profecerat, ut Iulij missu Corcyram se reciperet, retentisq; apud se quatuor quas uellet triremibus, reliquas ad urbē redire permitteret. Interim ab Iulij rei; pub. exercitu Saxolū in Mutinensi agro ad Setiā flumen castellum arce atq; opere cōmunitum tormentis positus, cum à quatercentis propugnatoribus Gallis defendere tur, ardore militum per muros irruimpentiū celeriter est captus. Ioannes etiam Delphinus Feltriae magistratus in magnam hostium manum cum Alpiū tractum depopulantē impetu acriter factō, maiorem eorum partem cecidit, reliquos omnes fugauit: specusq; illud montanum, de quo antea dictum est, quod Couolum appellant, compulsis timore ad deditionē ijs, qui in illo erant, recepit. Qua intellecta re, ut ciuitati optime de rep. merita, omnia perpeſſa ab hostibus damna, Patres grati essent, omnium tributorum immunitas, ea pecunia excepta, quæ ab illa in Principis salarium quotannis ad urbem mittitur, municipio Feltrinorum est ab Senatu dono data. Ab Ioanne quoq; Viterio in Carnis hostes quatercenti è Goritia egressi, Sontiumq; flumen transgressi omnia uastantes, ita caesi fugatiq; sunt, ut eorū plurimi timore se in flumen praecipitauerint. Ea in re Aloisij Porti Vicetini equitum leuiorum turmæ praefecti uirtus plurima extitit. Redierat Mantua per eos dies ad urbē Franciscus Capellus, retuleratq; Patribus, nullam esse in imperatore rei bene gerendæ uoluntatem, nullam fidem: uxoris artibus eius animum delinitū: Alfonso illius fratri cupere omnia, neq; Iulij neq; reipublicæ pra illo quicquā facere: fauere etiā Gallis plurimum. Gritto ad Veronā iterum obsidendam profecto,

e. sunt tempestates consequunt. e. ut recedere, se q; ad Suauium municipium recipere, ut equites & milites sub tectis cōtineret, sit coactus. Demum intelligens Veronam cōmunitiorem esse factam, Montanianum exercitum reduxit. qua re cognita iussus à Senatu est, equites quingentos, milites octingentos, ad Rhodigianos reliquosq; circa Padū eius regionis municipia tuenda et custodiēda mitteret. Iuliani exercitus Francisco Maria imperatore et Fabricio Columna reliquisq; ducibus, qui erant Mutin. se non explicantibus, Paulus legatus ad oppidum Concordiam fossis atq; aggeribus cōmunitum suis cū copijs accedens, tormentisq; eo uespero collocatis, & uerberatis prima luce muris, paucarū id horarū spacio contra spem omnium cepit: tanta tamq; præsens militum uirtus fuit. Propugnatores, qui ab oppugnatione superfuerant, in arcem repulsi, sine mora se legato dederunt. Atq; ante eos dies in urbe puer è plebe natus est cum duobus capitibus, quatuorq; humeris & manibus, tum scæmoribus atq; pedibus quatuor, ut duo esse pueri unā cōglutinati uiderentur, si corpus reliquum duplex habuisset. habebat autē unū tantū cū renibus unis tergoq; reliquo pectus: uixitq; se sequi horā, ut Christianæ aquæ ablutione nō caruerit. Et Nicolao Triuifano templi Marcij procuratore mortuo, Antonius Grimanus, quem ciuitas ab exilio reuocauerat, magno omnium ordinum fauore in eius locū suffectus est. atq; illa quidem in procuratione eo erat tēpore Antonius, cum est exul factus: itaq; bis eam dignitatē est adeptus, quod nemini antea cōtigerat. annusq; cū ijs frē comitijs finē habuit. Prima uerò ineuntis anni die, quod Galli, qui ad Carpos municipium se receperāt, in Setiæ fluminis ripa, quod auctū imbribus transfiri uado nō poterat, singulis sese horis ostendebāt,

atq;

atq; à nostris, qui trans flumē eam regionē tenebant, ita uulgo cōspiciebantur, ut etiā colloquia ex utraq; ripa inter se haberent, Paulus legatus noctu ponte celeriter in nauiculis cōfecto, suarū copiarū partem cum Troilo Sabello bene mane flumen traiecit, atq; in primum Gallorum agmen, quod ad flumē ueniebat, impetu facto, eos fudit fugauitq; interfectis captisq; non paucis. Eo timore percussis reliquis, nocte intempesta uniuersi Rhegiū Lepidi uersus abierunt. Iulius suos duces nihil omnino amanter, nihil ex re agere cum uideret, omnes autē moras, omnia impedimēta ei bello interponere illos nō ambigūe cognosceret, unū Capellum eiusq; fidem atq; animū summis laudibus prosequens, statuit se ad exercitum cōferre, ut Mirandulā oppidū munitissimū præsens oppugnaret: quo capto facilius posse se Ferrariā obsidere, sineq; ditionis eam facere confidebat. tametsi illud etiā cogitauerat Iulius, cum Ferrariæ appropinquauisset, se Hippolytum Cardinalē Alfonso fratrē ad colloquiū euocaturū, qui fratrem hortaretur, uti bello finem imponeret, ne damna ultima perpeti cogere tur: se ei, si uellet, Ferrariā habere permitturum, Mutina modò sibi Rhegioq; Lepidi cederet: quorum tamen oppidorum alterum se iam suum fecisse. quam quidem cogitationē suam Iulius reip. legatis aperuerat, illi ad Decemuiros literas ea de re dederāt. Patres consulto Decemuirum collegio, eam Iulij moderationem pronūmq; ad pacis studia animum maximopere laudauerant rescriptis ad legatos literis, easq; literas legati Iulio recitauerant. Sed Iulius, uti dictum est, quanquā hyems durissima ingrueret, lutescissim. e. q; essent uic. & nix largiter cecidisset, ad uicina iam Mirandulæ ædificia et agricolarū casas lectica uectus se cōtulit: cūq; suis ducibus parū cōsideret, belli munera per

sefe perq; Paulum legatum plerunque administrabat: nam omnino Franciscus Maria, siue quod Alfonso fororis filiam in matrimonium duxerat, ut nouæ affinitatis studijs adolescens uiginti annos natus traheretur, siue quod ita ei suaderet suus animus, neq; bellum probabat, neq; suas in eo partes suamq; diligentiam patruo præstabat, ut quæcumq; faceret, ea omnino lentè atq; inuitus facere uideretur: si quid autem operæ Venetos egregiè nauasse intelligebat, id egrè illum molesteq; ferre omnes planè homines cognoscerent. Iulio itaq; imperante, ut tormenta cum à suis tum à legato Veneto ad muros oppidi deiciendos collocarentur: quod quidem magna cum difficultate fieri erat necesse, cū propterea quod oppidani è propugnaculis & turri maxime communita, suis item tormentis appropinquare muro neminè permittebant, tum quod uix duos ferè pedes in altitudinem creuerat: legatus uirtute militū difficultatibus superatis, celeritate usus uerberare muros senis tormentis cœpit, cū Iuliani neq; post triduum unam in eos pilam misissent. Muris igitur oppidi ita deiectis, ut qui in eo erant, equites septuaginta, milites trecenti, tueri oppidum sefe posse non confiderent, præsertim cū omnis fossæ aqua frigore cōglaciataisset, mulier uidua Ioannis Iacobi Triultij filia, quæ Ludouici Pici, de cuius morte superioribus commentarijs diximus, uxor fuerat, quæ oppido præerat, reliquiq; præfecti, ad diè duodecimū Cal. Februarij conditionibus interpositis se atq; oppidum Iulio dederunt. Iulius, quod oppidi porta ruinis clausa deiectusq; pons fuerat, per muralem scalam in oppidum est receptus: is mulieræ nomine oppidanis, uti auri libras sexaginta soluerent, imperauit. præfecti et centuriones qui erant, ijs captiuis esse iussis, reliquis missis, mulieri ad patrem

patrem abreundi potestatem fecit: paucosq; ibi dies cōmoratus, dum exercitū lustraret, stipendiaq; persolueret, Mirandule imperiū Ioanni Francisco Pico, quod oppidum pater testamento ei reliquerat, Mutinæ, Maximiliani internuncio eam ob rem ad se misso tradidit: eius enim oppidi, et Rhegij Lepidi uis, Imperatoris esse Romanorum intelligebat. idq; propterea minus grauatè fecit, ut eo exemplo Maximilianus etiam Rhegium sibi à Gallis, qui in eo erant, tradi postularet, ut quoniā illos Maximiliano morcm minimè gesturos confidebat, Maximilianus eam ob rem Gallorum amicitia repudiaret, & cum ipso se coniungeret. Iis constitutis rebus Ferrariam uersus tormenta perferri exercitusq; procedere imperauit: quæ cū Senatus futura intellexisset, in Iulij gratiam classe nauicularū è suburbijs, & biremium & aliorū nauigiorum è naualibus urbanis celeriter instructa, cum ea cumq; ijs quæ ad Fossam Clodiam erant triremibus Maurū iterū ingredi Padum iubet, qui pontem ad naues, quæ eum sustinerent, catenis cōiungendas secum adduceret ad copias & equitatū trajciendum. Grittus etiam Senatus iussu unā cum Lucio ad Padi ripam eas quas habebat copias duxit, militibus paucis et equitibus Montaniiani relictis. Interea cū Senatus decreuisset, ut triremes octo in Creta insula, Zacynthi una, Cephallenæ altera, duæ in Dalmatis Iadera & Ascriuiuo, decē & octo in urbe armarentur, omnes numero ad triginta, quarū decem essent ex ijs quæ nothæ appellantur, nothis quidē est præfectus lectus idem Maurus, qui classi in Pado exercendæ imperabat: reliquæ sunt triremes singulatim ijs ciuibus qui se Decëuris obtulerant, dari iussæ. iamq; Iulij & reip. copiæ ad Finale municipiū & Creuacoriū uicū eaq; loca se cōtinebant: et Gallorū duces, Triultius, atq;

is qui magnus magister appellabatur, euocatis Verona & Lemniaco auxilijs ad Padū processerant conferendi manus causa, ut ipse afferebat rumor: itaq; & Iulius suorū militum numerum celeriter auxit, & Veneti se cōmunitiores quibus opibus poterant reddiderunt: neq; tamen ea diligentia opus fuit, hostes enim nullo facinore aut gesto aut tentato sese Carpos Rhegiumq; retulerunt: Mutinamq; de improviso aggressi, ut eam suā facerent, à Marco Antonio Columna, quē Iulius cum quingentis militibus eō miserat, ut oppidum Maximiliano tueretur, facile repulsi sunt. Verumcūm uero ijs agitatib; reb; Iulius, id quod existimauerat, ut capto Mirandula municipio aditus sibi ad Ferrariam oppugnandam eo ab latere patefieret, cū in dies singulos plus rem difficultatis habere animaduertisset, cogitare cœpit, si ab Rauenna finibus in Ferrariensem agrum suas copias introduceret, castellumq; quod est in Padi ripa, quod Bastia appellatur, expugnaret, se facilius bellū posse cōficere, præsertim reip. classe duorū exercituum impressione adiuuante: quā quidem classem audierat Volanæ ostiū ingressam Alfonso biremes duas cepisse, cum eas Maurus præfectus per tresdecim millium passuum iter contra cursum fluminis celeritate suorū remigū assequutus fuisset, nauemq; onerariam aduenarum mercatorum, quā biremes ille in mari expugnata in ostium fluminis attraxerat, recuperauisse: itaq; moræ impatiēs (erat autem inexplebilis etiā animi, & alias semper ex alijs res atq; incepta temerè plerumq; aggredientis) cogitata perficiendispē, cum in reditu paucos dies Bononiæ fuisset, Rauennam proficiscitur, magno suarum copiarū & comitatus labore, difficillimo anni tempore, impeditissimis uijs: nam reip. copiæ in illis, in quibus erant locis, ferè se omnes cōtinuerunt.

Sed

Sed aliter res, atq; ipse sibi finxerat, cecidit: ubi enim Iulij copie (erant autē equites grauiores sexcenti, leuiores quingenti, milites quater mille) castello appropinquauerunt, Alfonso, qui se ad id comparauerat, eas fudit, interfectis captisq; non paucis. Neq; profuit quod Maurus classem reipub. plus quàm centum diuersi generis nauigiorū proxime castellum adduxisset, nonnullosq; ex Alfonso equitatu tormentorū pilis interfecisset: qui quidem Maurus postea, cum intellexisset ex amicorum reip. literis, nō unis in riparum inferiorum locis Alfonso sua tormenta disponi mandauisse, ut classi noceret, sine ulla ostensione ad fluminis ostium redijt. Hac re intellecta, Galli apud Rhegiū qui erant, iterum Carpos uenerunt, flumenq; setiā factis pontibus iterum traiecerunt, ut reip. copias aggredirentur: quod tamē facere neq; tum quidem sunt ausi, quia in re cognosci potuit, sanè iustas Pauli legati querelas fuisse, cum dolenter sæpe diceret Iulianos duces uincere noluisse: si enim secū, ut ipse cupiebat, eisq; proponebat, cōiuncti ad hostes persequendos se cōparauissent, profectò Galli deleri una pugna potuissent: quo facinore confecto Ferrariā capere Iulio nō magnopere difficile fuisset, quacumq; is à parte cum utroq; exercitu in eius se fines intulisset: nunc se relicto, qui unus neq; integris copijs Gallorum impetum exciperet: præfectos enim equitū tres unā cum Iulij ducibus eō miserat, unde repulsi ab Alfonso cum detrimento ignominiaq; fuerunt, pauloq; absuit quin etiam caperentur. Sed Galli nulla molestia Paulo adhibita, cum ad Padum se contulissent, submissis Alfonso secundo flumine auxilijs militum non plurimorum, unde discesserant redierūt: magnusq; eorum magister Rhegij febribus confectus mortē obiit, cum ab Iulio ueniam totius suæ uitæ criminum missis

Ff 2

ad eum internuncijs impetrauisset. Itaq; unus eorum ductor atq; imperator Triulcius deinceps fuit. Atque illis ipsis diebus Marinus Georgius, multae philosophiae uir, quem legatum apud Bergomates agentem in clade exercitus anno superiore Galli captiuum fecerant, atq; in Galliam perduxerant, in custodiaq; unà cum Liuiano habuerat, fide illis data intra sex menses uel pecuniam quam petebant, ut eum liberum facerent, se eis missurum, uel in Galliam atq; in custodiam reuersurum, Venetias uenit. Vanissa Thrax equites septuaginta secum ducēs, ab exercitu Pauli legati missu profectus, ut quid hostes molirentur, circumspiceret, cum eorū militibus quamplurimis, in quos incidit, cōgressus, interfectis plus centū triginta, quos captiuos fecerat, Francisco Mariae imperatori dono misit. Ea dum administrantur, ad diem septimum Calendarū Aprilium in urbe terra tremuit motu tam uehementi, ut Senatu, qui habebatur, ante ulla latam legem præter morē dimisso, Patres ruina tectorū intercipi metuentes tumultuose se foras truderēt. cadebant autē è summis curiæ templiq; Marcij parietibus pinnæ ac signa marmorea, quæ in ijs antiquitus posita prominebant: turreseq; templorū nutare cacuminibus & cōmoueri prospiciebantur: & æs Campanū in plerisq; earū, maximeq; in ea turri quæ in foro est, spontē insonuit: pleræq; etiā uitium fecerūt. & aqua urbanis in alueis altè excitata contremuit: innumeraq; fumi receptacula, quæ supra ædium culmina tubo atq; calatho attolluntur, quassu diuisa in uias ipsaq; in tecta corruerunt: domusq; non una cum incolentū interitu, parietes uerò domorū & sanorum frequentes ruinā traxerunt: mulieresq; prægnantes permultæ timore perterrefactæ abortum fecerunt, mortuæq; sunt, unū uiuit, quod is non longinquus

quus terræ tremor fuit. atq; eas ob res, quæ acciderant, postredie eius diei Deo optimo maximo supplicationes omnibus in urbis regionibus dies tres fieri, & ne quid præter pacem & aquā ad uescendum omnes puberes sumeret, ab Antonio Contareno Patriarcha Venetorū consultis Patribus indictū. Pauloq; post eundem propè terræ motum cum eisdem ferè prodigijs Patuij, Taurisi, Fori Iulij, nonnullisq; alijs in reip. oppidis et finibus fuisse, magistratus eorū Patribus significauerūt. Sed nihil æquè eis molestum per eos dies fuit, nihil tam ægrè uniuersa ciuitas audiuit, quàm id quod Pauli legati literæ attulerūt, Leonardum Apulū, cum ad hostes Gallos, quos paucos esse audierat, repellendos ad uicium Belacrè cum quadraginta equitibus processisset, interfectū ab illis fuisse, magna scilicet fide, magno animo & uirtute hominem, atq; in primis Veneti nominis amanti. Simū: cuius postea cadauer ad urbē delatū marmoreo in sepulchro reip. inuenta ex ædificato, in æde Gemellorū Senatus cōdi iussit. Franciscus reip. copiarū imperator, cum fictis pro tēpore causis Mantuæ se ad eum diem cōtinuisset, calumniā à Senatu atq; omnibus ab hominibus ueritus, ad Iuliū uelle se cōferre palam fecit, profectusq; Coregiū, quod municipiū abest Mantua passuū milliæ circiter triginta, ibi se aduersa ualentine correptū simulans domum redijt. Interim, quoniā Paulus clarè ad Senatū scripserat, nihil se cōfidere boni à reip. exercitu posse confici, Iulij ducib. in cōtraria omnia obstinate nitentibus ne Alfonso domo expellatur, Senatus ad eum rescripsit, omnē curā adhiberet ne pugnare cogeretur: pro explorato enim sibi esse, si manus conserat, illos eum mediā in pugna deserturos: itaq; Paulus cum per sese, tum à Senatu admonitus operā dabat, ut neq; timoris iudiciū sui hostibus

proderet, neque uniuersum exercitum periculis obijceret, quamobrem in minutis & quotidianis expeditionibus cum Gallis, qui ad Padi ripam uenerant, sepe congressus, nō semel eos fudit, fugauit, superiorq; manu semper, inferior nunquam fuit. tantum Paulum Manfroniū Galli hostes cum x. equitibus captiuū fecerunt. Neq; à Gritto quidē legato eodem tempore hostes non male habiti, quas quidem pugnas referre nihil necesse esse duximus. Venerat autem antea Bononiam Mattheus Lancus Curcensiu Episcopus ex Germania magno comitatu, homo arrogantia et elatione insignis, à Maximiliano missus, ut cum Iulio de foedere cum Venetis ineundo ageret: qui paucos ibi dies moratus, cum nimis duras pacis cōditiones attulisset, infectis rebus in Germaniā rediit. Senatus quoq; censuerat dignitatis & existimationis apud Iuliu reliquosq; reges retinendae causa, ut equites grauis armaturae, quos habebat, ad duūm millium numerū auangerentur, militū sex millia ueteribus addenda conscriberentur. paucisq; post diebus ei Senatusconsulto alterū fuerat Senatusconsultum additū, ut ex Epiro equites mille leuissimi accerserentur: uti etiā magnū arcuum numerū amphorasq; uini Cretici quingentas Petrus Pisaurus, cui cū rege Britanniae necessitudo mercaturae exercendae causa intercedebat, ad illum mitteret, fuerat à Senatu permissum. Mauro autem classis praefecto aduersa ualetudine laboranti Andreas Bondimerus sublectus est, sexq; triremes in Creta insula armari iussit. Cumq; Iulius Heluetiorū militum sex milliu numerū cōducere statuisset, qui in Mediolani fines contra Gallos impetum facerent, uelletq; ut tertiā eorum stipendiorū partem resp. impenderet: Iulius de eo à Senatu laudatus, & cōditio libenter accepta, & lex de media mercedū parte à magistratibus

tibus reipub. remittenda, quae tempus sex mensium expleuerat, in alteros sex menses prorogata. Ad haec Cōcordiae municipiū, quod à Iulianis indiligenter custodiebatur, facile ab hostibus receptū est. Captum autē à legato Gritto propugnaculum natura et opere cōmunitum in paludibus positū Crucula Lemniaco uicinū, missis noctu militibus in nauiculis cū tormentis, praesidiumq; impositum. In urbe uni ex nobilitate ciai Gaspari Valerio, quod hominē Rocchum nomine, a bellatorum reip. praefectum, Taurisi interfecerat, Decemuirū iudicio medio in foro ceruices sunt abscissae. Iis ita administratis rebus, Galli hostes ab exulibus Bentiuolis adiuti, qui factionis suae montanorū hominum magnum numerū excitauerāt, ex inopinato Bononiā contenderūt: cuius portus eiusdem factionis ciues furtim cis aperituros cōuenerat: itaq; timore perterritus Iuliani dux exercitus Franciscus Maria reliquiq; duces, praeripere sese hostibus stantes, relictis tormentis impedimentisq; omnibus constipati ipsi fugam capiunt, & ad Paulum legatū mittunt, qui haec ei nunciet, atq; illum idem facere suadeat: nullū aliud relictū subsidium: in eo uno positam esse salutem, si hostes praecesserint. Paulus, qui de hostium aduentu tam inopinato nihil diu audiverat, querens in fraudem ab Iulianis se proiecctum, quod statim colligendi recipiendiq; sese sibi non dederint, cum suis omnibus subsequi Iulianos celeriter coepit, relictis ijs, quae imitari eandem celeritatem non poterant. Et quoniā Bentiuolos oppidani iam introduxerant expulso Alidosio Cardinali, qui per aliam se oppidi portam eiecerat, Iuliani autem ad Bononiae muros accesserāt, ut ijs circumactis in fines Forocornelianos se reciperent, quod nullam aliam habebant itinervis faciendi rationem: idem ipse quoq; sua cum

manu Paulus facit, eiq; accidit quod Iulianis, qui cum antecesserant, non acciderat: illac enim contendenti armatorum hominum montana incolentium plures manus occurrerunt: à quibus disiecti, ut quisq; potuit fuga capta se eripere sunt conati. ita tormentis impedimentisq; amissis, militibus magna ex parte uel captis uel diffugientibus, interfectis nonnullis, equitatu non frequenti, se in tutum receperunt. Hac intellecta fuga Patres ad Gritum legatū, qui Lemniaco capiēdo animum adiecerat, eratq; eō cum exercitu profecturus, literas statim dederunt: quoniam ad Bononiam malè gestā resp. sit, à Lemniaco aggrediendo abstineat, eiq; Padipis & regionibus tormenta Patauū abduci curet: et si quid Galli molirentur, ne intercipi ab illis possit, se recipiat. Eū magistratibus Patauinis & Taurisanis mandauerunt, munitiones eorum oppidorum, quas instituisserat, perficere maturarent. pauloq; post ea re non contenti, legatum qui munitionibus procurandis Patauij praesisset, reliquasq; res ad oppidi praesidium curaret, Christophorum Maurum legerunt, qui statim proficisceretur: militesq; quot poterant in urbe conscriptos eodem miserunt, uerentes ne Galli fuga exercitus reip. sublatis Padum traicerent, atq; in eius oppidi sinu irrumperēt, si quid de eo capiēdo & sua celeritate, et reip. indiligentia possent efficere, tentaturi. Legato uerò Donato Senatusconsultū est missum, quo Iulii Patres hortabantur, ne propter recentia exercituum detrimenta animo perturbetur, temp. ei nunquā defutura, omnē fortunā libentissimè cum illo subituram, urbicas prouincialesq; opes, animos deniq; ciuium omnium promptos paratosq; ei polliceri. quo Senatusconsulto accepto, Iulius Ietari se primum constantiariā pub. respondit, firmioremq; multo et alacriore aduersis re-

bis contra Gallos sese factum confirmauit. Eo ferè tempore res à Patribus non semel antea agitari coepta finem habuit: nam ut eorum ciuium Patauinorum qui improbi & contumaces fuissent, bona & possessiones inter illos centuriones, quos amanter foriiterq; in obsidione Patauina reip. nauasse operam cōstiterat, uel si ipsi mortui essent in eorū liberos et propinquos partirentur, Senatus censuit. Venerat Rauennam ad Iulii pulsus Bononia, uti dictum est, Alidosius Cardinalis: atq; ut ea quæ acciderant, nulla sua culpa cecidisse illi ostenderet, multa de imperatore tanquam rerum bellicarum propter adolescentiam imperito questus apud eum est, atq; ut erat sermone satis accommodato ad fallendum, omnes eius oppidi amissi causas, quarum ille propè omnium autor fuerat, in unū illum deriuauit. constat enim Alidosiū omne studiū adhibuisse, ut quæ ab imperatore procurabantur, ea illi omnia in contrariā partem cederent, neq; ullum ad exitum perducerentur: oderat enim adolescentem nō tam eius uitio, quàm suo: cupidoq; illum ingens incefferat, sui ut fratres, quos esse fortes uiros praedicabat, magno in honore apud Iulium essent, bellicisq; rebus praeficerentur, & auctoritate potentiaq; pollerent, quarum rerum illo prosperè imperante spem habere nullam poterat. Itaq; ut in patruum cum inuidiā adduceret, ea praesertim in re, qua nullam se unquā aptiorem & commodiorem habiturum confidebat, criminationibus subdolè confictis est adortus: quod quidem ei apud hominem turbulentum, planeq; iracundum, cui erat ipse antiqua consuetudine et quotidiano uictu persamiliaris, facile factum fuit. quamobrè cum paulò postea imperator, qui de calumina sibi ab Alidosio apud patruum cōflata de Iulij familiaribus amicis suis pleraq; intellexerat, se ad Iulii pur-

gandi sui causa contulisset, Iulius furore percitus uerba in eum doloris contumelieq; plena temerè effudit, neq; audire illum uoluit submisisse ut patruo responderet se comparantem, atq; à conspectu suo indignissimè repulit. Adolescens contumeliam tam insignem Alidosio acceptam referens, magnum facinus facere in animum induxit suum: itaq; à patris cubiculo discedens cum septem aut octo, quos habebat secū, ex suis familiaribus, ad diuersorium Alidosianum pedibus rectà contendit, atq; ipsum domo egressum media in uia frequenti comitatu, septumq; militibus plurimis, & equitibus armatis plus sexaginta, unà cū sororis suæ uiro Guido Vaina illorum equitum præfecto se ad Iulium conferentem conspicatus, ubi Alidosij uicinus fuit, quasi eum alloquuturus à uia latere ad illum inter arma omnium declinauit, muleq; ephippijs, qua is uectus incedebat, leua manu admota, educto dextera gladio hominem transuerberauit. quod factum eius comites intuentes, gladijs eductis & ipsi idem fecerunt. ita illum pluribus confossum uulneribus, sui à freno milites mulæ detractum in eam domum, cuius ante fores erant, humeris intulerunt. qui quidem paulò post se ipse sæpius accusans egit animam, turpis & flagitiosæ uitæ uir, cui nulla fides, nulla religio, nihil tutum, nihil pudicum, nihil unquam sanctum fuit. Imperator gladio recondito, eo quo uenerat passu pacatè suum ad hospitem rediens, in se suis equis, egressusq; oppido, ad Metauenses se suos retulit. Paulus legatus cum ijs quos secum habuit copijs, cumq; illis quæ cladis initio per diuersa ab hostibus & in uia montium fuga capta se se illis eripuerant, atq; ad eum uenerant, in Cesenatum uicū ad mare se contulit, ut in naues militibus & equitibus impositis in fines Patuinos se atq; illos sisteret. Quod ubi Patres

cogno-

cognouerunt, nauigia plus centum ex urbe et suburbanis et Fossa Clodia, triremesq; septē maiores è naualibus eductas paucis pro re administrantibus ad uicum Cesenatum miserunt ea de causa. Dum uerò hæc procurantur, milites propè uniuersi, qui disiecti apud Bononiam à Bentiuolorum factione uel capti fuerant, singulatim ad Paulum inermes uenerunt, centurionesq; illorum militum omnes, quorum nonnullos interfectos fuisse rumor attulerat: eos Paulus, ut ad se nauigia appellerant, impositos ad Albanū montē mittebat: is est locus in primis Patuinarum à Fossa Clodia finibus. Ipse autē Paulus, uniuerso exercitu præmissis, triremē instructionem è classe Bondimeriana ad se præter alias missam cōscendit, & me, qui casu tunc ad eundem uicum Urbino uenerā, ut Bembum patrem meum aduersa ualetudine Patuuij laborantem inuiserem, Letissimā unius diei nauigatione Fossam Clodiam secum uexit. Is fuit dies ad octauum Calend. Iulias. Paulus ad Patres se contulit, atque ab ijs missionem postulans, ea non impetrata ad Leonicænos, ubi erat Grittus, est profectus. Patres exercitu reficiendo consulentes, Mariano Prato, Leonardi illius quē Galli hostes interfecerāt, fratris filio, tribunatū quingentorū militū cōcesserunt, atq; ut eum numerum quamprimum conficeret, ad Grittumq; legatum adduceret, mandauerūt. Erant Veronæ milites Hispani mille, ij oppido egressi ad Grittū miserunt, quoniam nullius tunc hominū stipendia mereant, si legatus uelit se ad illū uenturos stipendiaq; reip, facturos. Ea de re Patres admoniti, coactō Senatu cum plures sententiæ dicerētur, ea uicit, quæ non esse eis confidendum censuit: itaq; non sunt recepti. Iulius Romanam rediēs in itinere edictū in Bononienses protulit, ni ad se remq; pub. Romanā reuertātur, sese eos ab aqua et igni, à

sacrorum communionem, à conuictu hominum diris imprecationibus arcere. Cumq; post eos dies acta è nubibus grandio solito maior atq; frequentior, omnes terræ fructus, qui in agris erant, per x. millia passuum circa oppidum abstulisset, uulgi suspicio tenuit, edicti Iuliani causa eam constatâ uastitatem cœlo missam cecidisse. Eo tempore è Pannonia lateræ uenerunt, in conuentu regio, qui postremus Budæ inditus fuerat, statutum fuisse à reip. scdere discedi non oportere. In Carnis quidem hostes ad Vtinû incursionem fecisse, uicosq; tres apud oppidum incendisse, Patres certiores facti, Aloisio Mocenico legato Foroiulienfibus à Senatu lecto, ut statim proficisceretur, mandauerunt. Nondû erat Romæ Iulius, cum nouem numero Cardinales, quorum erat princeps Bernardinus Cardinalis sanctæ Crucis, homo Hispanus, literas ad illum Mediolano dederunt, quibus literis eum certiorum rem faciebant: quoniã ipse tot annos, ex quo summus Pont. esset, contra maiorum decreta generale cœcilium ad remp. Christianâ iuuandâ cogere distulisset, se cœmunem causam obire agereq; statuisse: itaq; illum, ut Pisis se ante diem Cal. Septembris cœcilio agendo sisteret, monebant. Nè ue Iulius eas literas inficiari posset se accepisse, quod nemo esset tam audax, qui ei se allaturum ullo præmio polliceretur, in foribus templorû Parmæ atq; Placentiæ, tum uerò etiam Arimini eas præfigi curauerunt. quod quidem Iulio permolestum sanè fuit, præsertim cum illi eis in literis testarentur habere se consiliiorum suorum adiutores Galliarum & Hispaniarû reges Ludouicum & Ferdinandum: tametsi spem aleret Iulius, autoritate potentiæ suæ uel interminando uel hortando uel pollicendo, aliquos ex eo conuentu in suam uoluntatem se abstracturum, eamq; coniunctionem diuulsurû, ipso

eorum

eorum Principe homine uentofissimo parû prudentiæ tantam ad rem, reliquorum nonnullis parum autoritatis affectibus: qua effecta re nihil ab alijs posse confici eorum, quæ sperauerant, confidebat. Sed omnino post illud tempus plenior solito curarum & cogitationum Iulius fuit. In Carnis cum hostes sat magno equitum et militû numero ex Goritiani finibus ad Cremonensè oppidum accessissent, ut illud, si possent, caperent, prædas autem abigerent, damnaq; incolis & uastitatem inferrèt. Ioannes Viturius legatus obuiâ illis factus, prælium acriter magnoq; animo iniit, ipse manu promptus ac paratus, ut quiuis alius: itaq; eos fudit, interfectis captisq; per plurimos. Erat cum illo Aloisius Portus, de quo supra dictum est, ualidorum & pulcherrimorum membrorum excellentisq; uirtutis atq; inuicti planè animi adolescens. Is cum se medios in hostes audacissimè intulisset, eosq; iam in fugam coniecisset, ab uno ex illis in collo apud tenontes uulnere tam tenui accepto, ut uix pellem gladius perforarit, omnibus tamen membris captus ab equo statim decidit, sublatusq; à suis per manusq; seruatus prorsus immobilis per plures menses fuit, cæterum exercere se postea in armis nequiuit unquam: qui profectò casus cladem illam hostium Viturio, à quo Portus propter uirtutem amabatur sanè plurimû, odiosam in primis & lachrymabilè reddidit. Interim domi Patres ob æriarj inopiam in magna curandæ pecuniæ difficultate uersabatur: quamobrè ubi dies comitiôrû uenit, sedentibus in curiæ subsellijs ciuibus, principis et reip. nomine scribarû magister sic eos est alloquutus: Putare sese neminem in curia esse, quæ æriarj angustia hoc tempore lateant: neminem, qui non uideat, quàm ad ea recuperanda, quæ indignè amissa sunt, pecuniæ resp. indigeat: ea ut suppeditari

ad impensas belli possit, omnia excogitata à Patribus esse, nihil relictum inexploratum, nihil intentatum superesse, præter unum, ut qui fisco debent ciues, ij soluant, atq; in ærariū quod debent cōferant: id si fiat, superfuturam pecuniam magistratibus palam esse: si non fiat, rem ipsam pub. in prædā hostibus & direptionem uenturam, non esse ab ullo iam ulterius ambigendum: utrum eligere malint, fortunā ipsam eis hodie proponere, uel eam portionē qua reip. tenentur, sua ipsos manu ei tribuere, uel hostibus inuitos omnia (nibilem uictis superesse, quod non in uictorū potestate sit) ex altero parua suarū rerū parte ipsos defecturos: ex altero prædā, fundos, insulas, domos, uxores, liberos, quibus nihil in uita charius, nihil esse dulcius potest, lares, templa, libertatē reip. cōmunicationem imperij, cœlum deniq; hoc, auramq; ipsam, qua uiuunt, ipsos in periculum adducturos. maiores ipsorum hanc eis patriam suo sanguine peperisse, eos autem paruo suo incommodo tueri eam nolle, neq; deos neq; homines probaturos. nihil esse miserius seruitute: itaq; dura eis omnia perpetienda potius esse, quàm seruiendum: Leonardum Ducem ipsorū magistratusq; uniuersos, qui hanc rempub. procurant, rogare obtestariq; eos per ea quæ unicuiq; iucundissima suauissimaq; sunt, ut qui fisco debent, quamprimū in ærarium inferant, ut ope auxilioq; eorum nixa resp. subleuare se erigereq; tandem possit, ne in timore amittendi omnia perpetuò uersentur. Hoc sermone habito, ad magistratus creandos se ciues cōuerterunt. Sigismundus Caballus, qui legatus extraordinarius in exercitu reip. q; locis fuerat, facultate à Senatu sibi permissa domū rediens, in sermone, quem ad Patres habuit, multa de Lucij copiarū reip. præfecti timore formidineq; animi in cōsilijs capiendis, plu-

ra de

ra de tarditate negligentiaq; in maturandis et perficiendis, actione planè libera & seuera dixit: quæ quidē propè omnia Patres, ipsi per sese præterita repetentes, maiori cū dolore, quàm adhibendis ei malo remedijs agnouerunt. tametsi haud multò post eos dies, cum ea inter ipsos opinio percrebuisset, perniciosum esse reip. copijs hominem imperare & semper timidum, & nunquā diligentē, eoq; maxime, quod Lucij præfecturæ tempus explebatur, ceptum est à magistratibus agi de alio in eius locum eligendo, cui se tutius ciuitas in belli rebus tradi & permitti possit: itaq; Senatu coactō, aliqui ex illis Laurentium Cerctanum, qui militibus rei pub. præerat: aliqui Marcum Antonium Columnam, qui Iulij stipendia increbat: alijq; Gasparem Seuerinatē, Mantuæ qui erat, certioresq; Patres fecerat, libentissimè suam se operam reip. nauaturū, esse præficiendum censebāt. Laurentij uirtutem egregiam eleuabat Gallicus, qui appellatur, morbus, à quo interdum impediēbatur, ne exercere se, quantum opus erat, posset. Seuerinatem cum nonnihil adiuuaret inimicus in Gallos animus, à quibus Veronæ cum esset, custodie traditus per inuidiā fuerat, alia multa premebant. Marco Antonio Columnæ adolescentia erat aduersaria. Neq; tamen defuerunt, qui tunc quoq; uti alias, Gritto legato id imperium esse dandum existimarent, quod ea res neminem ex reipub. præfectis lædebat. Eæ sententiæ cum nō semel in Senatu dictæ essent, à Ioanne Medice Cardinali literæ Romæ datæ Patrib. proposuerūt: si suis copijs præficere Ioannem Paulū Balionē uelint Perusinae ciuitatis principē, magno in re militari nomine, se curaturū ut is internuncios ad urbē suos mittat, quibus cū agere, quæ agenda erunt, Patres possint. quæ intellecta res magistratū cōtrouersā diremit,

pluresq; in eam sententiam, quam in ullam aliam ierunt, ut Balioni praefecturam traderent. Ipse uero Lucius haec uel prauidens futura, uel facta de amicis suis cognoscens, literas ad Patres dedit: senem se factum, minusq; iam ad belli munera & labores obeundos idoneum, quam antea fuerit: itaq; cupere artem desinere, si per eos liceat, atq; ad quietem uitamq; reliquam dare, petere ut liceat. Quam quidem eius petitionem Patres opportunè oblatam libentes acceperunt, honorificoq; responso missum eum fecerunt. Milites Epirotæ quingenti, Veronæ qui erant, ab exercituq; reip. profugerant, stipendijs apud hostes fraudati, commeatum egentes, omnia perpessi mala, impetrata uenia ad Grittum redierunt. Ferdinandus Hispaniæ rex agrefereus Cardinales eos, de quibus supra dictum est, in illa concilij Pisis agendi missa ad Iulium denunciatione nomen suum adscripsisse, cum se ab illo adiuuari prae tulissent, Iulio per legatum suum confirmauit, nullam se ad id uoluntatis suae partem adhibuisse, nulla omnino se in re cum illis consensisse: quod si Iulius eum in primis, qui Hispanus esset, dignitate illa & sacerdotijs, quae in suo regno habet, spoliauerit, priuatumq; reddiderit, sibi eum rem gratissimam esse facturum, & suum illi mendacium eam, quam debeat, mercedem allaturum: uti autem Bononiam recipiat, omnes suas copias, quas fore propediem satis multas exploratum sibi esse, Iulio se daturum polliceri, quæ legati oratio gratissima Iulio fuit. Interim Ioanni Paulo Balioni omnium reip. copiarum praefectura per annos tres cum equitibus grauioribus ducentis, leuioribus quingentis, militibusq; centum, atq; ijs unis belli tantum tempore, cumq; eorum omnium stipendio, tum ad ipsius mensam libris auri triginta annis singulis à Senatu traditi. Tadeo Vulpio

Vulpio Forocornelensi, quod ad Bononiam in exercitus fugauit, omniū praeclare se gesserit, Bentiuolorumq; ante eos porta oppidi exire properantes, uti agmen praeteruentum aggredierentur, magno animo reprimens in oppidum reuertit compulerit, numerus equitum grauioris armaturæ, quæ habebat, est à Patribus auctus ad CL. eiusq; fratri equites leuiores L. attributi. Venerat ad urbem in ueste plebeia tenuiq; comitatu Marcus Heluetius Sedunorum Episcopus, quæ Iulius in Cardinalium collegium cooptauerat, homo magni animi, Gallis inimicus atq; aduersarius maximè. Causa ueniendi fuit, ut Iulij pecuniam ibi acciperet libras auri ad ducentas, militibus Heluetijs sex mille conscribendis, qui eius stipendia facerent: moratusq; in diuersorio, quod Patres ei parauerat, dum sibi numi curarentur, per Lauredani Principis domum salutatis semel Patribus, Pisaurum in triremi, quam ei Patres dederant, se contulit, numis per suos domum missis: inde Romam ad Iulium est profectus. atq; is tantum abierat, cum ad urbem item uenit homo reip. amicus Maximiliani regis familiaris, ut Patres certiores faceret, si legatum ad Maximilianum secreto miserint, qui eum roget uti cum ciuitate fœdus inerat, honestasq; ei conditiones proponat, Maximilianum cum repub. consensurum. Ea intellecta re Patres Senatu coacto Antonium Iustinianum legerunt, qui statim ad Maximilianum proficisceretur, cum fœderis feriendi potestate, si conditiones non respuerit: inter quas erat, ut si is Veronam reipub. restituat, Antonius pollicetur repub. ei daturam aliquam pecuniæ uim: eaq; res ut bene reip. uerteret, omnibus in templis dies tres supplicatio decreta est. Antonius tacite profectus Feltria ubi uenit, literas sibi obuiam missas accepit, quibus ei Maximilianus suis in

Gg

locis atq; oppidis dies octo cōmorandi potestatem faciebat. Eis literis non contentus Antonius, quod tam breui temporis spatio Maximilianum conuenire, remq; tantam perficere posse se non confidebat, alias longioris morae literas sibi mitti postulauit, easq; in castello Butyztanio, quod est in extremis reip. finibus, se expectaturum confirmauit. Antonio itaq; Butyztanij eas literas expectante, hostes qui Veronae erant, à Maximiliano atq; ab rege Galliae haud parua manu aucti, cōmcatu & tormentis per Athesim flumen ad eos in ratibus Tridento missis, oppido egressi ut exercitum reip. aggrederentur, ad Grittum, qui non longè aberat, contenderunt: congressiq; cum Veneti propter paucitatem premerentur, eos repulerunt, ducentosq; ex equitibus captiuos fecerunt, interfectis per plurimos, & Suauitum ac Leonicænos ceperunt. Grittus cum reliquis, qui quidem fortissimè pugnauerant, in Atestinorū se fines recepit. Fuera hostium numerus equitum grauis armaturae septingentorum, leuis mille quingentorū, militum circiter septem millium cum Vasconum, tum Germanorum, ad quos gregariorum magna multitudo accefferat: quibus omnibus Palitia Gallus homo non obscuri inter suos nominis praeerat. Eius praelij nuncio accepto non mediocris timor Patres incessit, ne eo successu hostes sublati Patauium inaprouiso se conferrent, quod uacuum defensoribus sciebant esse, ut de eo capiendo, si quid possent, experirentur. Augebant eum timorē literae à magistratibus Alpinois ad eos datae, Maximilianum Tridentum uenisse, rumoremq; satis constantē uagari, illum propediè, in fines reip. Taurisum uersus impetum facturum, quas ob res legatum, qui Taurisii rebus belli praeesset, Ioannem Paulum Gradenicum Patres legerunt; & militum quina millia

unde-

undecunq; celeriter conscribenda esse sanxerunt: atq; uti è nobilitate ciues uiginti Patauium, x. Taurisum mitterentur ad eas urbes custodiendas, cū x. militibus singuli, totidemq; è plebe urbana cum tribus, qui portis eorum oppidorum adijsterent, Senatusconsulto addiderunt: Grittumq; exercitum sine mora Patauium adducere iusserunt: scripsisse enim Iustiano, ut si quippiam cognosceret, quod impedimento esset, quo minus conueniret inter Maximilianum atque rempublicam, quamprimum posset, ipse operam daret, ut quicquid id esset, omnibus modis è medio prorsus tolleretur. Quoniam autem Principis, & eius collegij iussu editum propositum fuerat, ne cui, qui fisco deberet, frumenta possessionū suarum in urbem aduehere, nisi ipsis permittentibus, liceret: ne ea res aduectiones moraretur, altero edito facultas in urbem aduehendi ciuibus omnibus est data. quodq; sunt in Sili flumine molae frumentariae per plures, quibus ciuitas utitur, eas qui custodirent, armatos homines in nauiculis x x l i i i. uti suburbia, quae à Septentrionibus sunt, mitterent, Senatus iussit, æquè inter ea, quae quatuor sunt, diuiso nauicularū numero, cū Muriani Torcelijq; magistratibus, qui eis praeesent; panisq; classicus omnibus cum uiginti dierum stipendio publicè datus: quorum dierum spatium quid hostes molirentur, sciri posse Patres existimauerāt. Exercitu Patauium adducto, militibusq; mille, in Rhodigianis finibus qui erant, quos Patres euocauerant, eodè introductis, magna est hominum fuga ex agris cum Patauitum etiam Taurisum facta, ut omnes uiae carrorum, pueros mulieres & impedimenta domestica conuehentium, impleverentur. quem timorē augebat, quod afferebatur, quoniā hostes Leonicænis captis maiore oppidanorū parte unā cum

mulieribus & infantibus interfecerāt, oppidumq; & uicos aliquot incenderant, eos omnibus in reip. locis idem esse facturos. itaq; Bassiani Asuliq; magistratus relictis municipijs, quibus praeerant, nullis eos hostibus impellentibus, sed sola earum rerum auditione perterriti, Taurisum profugerunt. Missus autem eò Laurentius Ceretanus praefectiq; alij cum militibus & equitibus leuissimis, fractos iam ciuium & reliquorum animos confirmauerunt: qui unā cum Gradenco legato, ut oppidum redderent cōmunitius, animum intenderunt, magnumq; agricolarum numerum, qui in oppidum confugerant, nacti, celeriter eius quod intenderant, non paruam partem effecerunt. Frumenta, quae in agris erant, in oppidum comportari mandauerūt. Praeterea, ui in urbe maior numerus reperiretur corū qui è nobilitate, qui ue è plebe Patauium aut Taurisum accederent: utq; ad id faciendum eo promptiores essent, praeter Bartholomaeū Mustium, qui iam sese Patribus obtulerat cum armatis hominibus x x. duos menses in utro uellent oppido, sua impensa reip. operā nauaturū, & Sabam hominem è plebe, qui cum decem, ac propterea magnopere laudabantur, proposita fuerunt praemia, tam ijs qui è nobilitate, quam ijs qui è plebe, pro sua quibusq; conditione, qui ad tutanda ea oppida ire uellent. Hostes interea uacuum hominibus Vicetiā, quod propè uniuersa ciuitas fuga Patauium atq; ad urbem se contulerat, facile ceperunt; Pandulfusq; Malatesta Citadellam, ab illis eò cū equitibus quadringētis propinquo eius misso. Eas ob res Patrum iussu sacerdotū & sacrarum uirginū collegijs tercenta staria frumenti dono data, ut preces Dijs immortalibus pro rep. facerent. Atq; ut pecunia quibus posset modis exigeretur, lex antea perlata, nunquā autem palam propo-

proposita, quod asperior duriorq; esse Patribus uidebatur, in Senatu lecta est. Ea erat eiusmodi: Qui senatores fisco deberent, decem dierum spatio in ararium conferrent: qui id non fecerit, à Senatu excludatur, aliusq; in eius locum sublegatur. Et alia item eiusmodi: Qui in ararium pecuniā inferret, ea illi accepta unā cum decima à quaestoribus referatur: qua is pecunia quae ipse quae ue quis alius portoria ullis urbanis magistratibus debiturus in posterum sit, soluere, acceptumq; ac relatum facere possit. Etiā à Decemuiris, praedia reip. fundiq; aliquot in Cypro insula ut ueniret, eaq; statim ad urbem pecunia trajiceretur, latum. Sed eam legē quae de ijs qui fisco debent, à Senatu eiciendis loquebatur, paulò post etiā ad omnes alios magistratus cū urbanos tum provinciales extensam atq; amplificatam maiora comitia probauerunt: itaq; per plures magni uiri à rebus publicis tractandis eiekti, in priuatorū numero sunt habiti. Lucius moleste ferens se à Senatu missum fuisse, tametsi uelle quiescere ipsemet Patrib. significauisset, querelisq; ea de re legatorū aures quotidie obtundens, id perfecit, ut Senatus, ne in illum ingratus esse ulli hominum uideri posset, pristinū ei locum restituerit: quo in loco tamen parum temporis esset futurus, Ioanne Paulo Balione breui ad exercitum uenturo, cui parere Lucium oporteat. tametsi, etiamsi ad exercitum Balionunquā uenisset, non tamen irrita eius Senatus opinio fuisset, nō multum scilicet temporis in sua praefectura futurum Lucium: paucos enim post dies in febriculam incidens, ea in horas grauiore facta mortem obiit. Romae autem accito ad sese reip. legato Iulius, qui cum erant Hispaniae Britanniaeq; regum legati, ei proposuit, se cum illorum legatorū regibus cumq; repub. foedus inire statuisse: quo ex foedere Gal-

liae regi bellum eodem tempore omnes facerent: ei bello Ferdinandum confirmare equitum grauioris armaturae mille ducentorum, leuioris mille, militum tresdecim millium numerum se praestaturum: totidem item Henricum: quibus copijs bellum à suis finibus in Galliae fines inferat: ipsum autem suum exercitum bene plenum paratumque in comune allatum: idem ut Veneti se facturos polliceantur, non tam hortari, quam confidere, nulla eos in re desiderari suum munus atque officium permissuros: neque enim ullius sociorum tam referre id bellum fieri, quam reipublicae: itaque iubere ipsi, ut ea Senatui perscribat, petatque ab eo syngrapham, qua pro eius parte foedus confici et conscribi possit. Eum Iulij sermonem uterque Regum legatus Donato comprobauit. Quibus rebus cognitis, ex Donati literis Senatus omnibus suffragijs syngrapham fieri, atque ad illum mitti iussit. Mauerant Crittus Paulusque legati Senatum, quoniam equites grauis armaturae uulgo conquirebantur, eo quo merebant stipendio non posse sese equosque suos alere tam duro tempore, tam frequenti omnis commeatus propter fugam agriculturalum inopia, tantisque laboribus perferendis: optimum factum esse, si stipendia illorum Patres auxerint, ut letioribus animis suam reip. operam uberiori que cum fructu nauent: quam obrem eis Senatus et stipendiorum summam auxit ad auri libram in annos singulos, quae prius erat quinta parte minor: et duorum mensium stipendia representari à quaestoribus imperauit. Quod autem pecunia publice defecerat, à ciuibus ditioribus, quod opus esset, mutuo petere Patres constituerunt: utque ceteri eo exemplo mouerentur, dux ipse Laudanus libras auri decem eo nomine in aerarium primus contulit. Id reliquorum ciuium per plures imitati, et ipsi pro suis facultatibus

cultatibus idem fecerunt, ut esset omnis ea pecunia libras auri ad ducentas, coque amplius. Scripserant Patres ad Balionem, ut è Perusij Spoletique finibus pedes bis mille conscriberet, secumque adduceret: pecuniamque ad eam rem suis intermunicipijs dederant. Itaque ad eos reliquosque illius milites et equites et comitatum aduehendum, triremes nothas tres uacuas paucis administrantibus, aliaque nauigia ad eam rem accommodata Patres in Flaminiam miserunt ad uicum, qui appellatur Catholica, eisque nauigijs cunctibus et redeuntibus Bondunem Padanae classis praefectum esse praesidio iusserunt, ne quid eis Alfonso in itinere noceret. Gradenicus in Taurisana legatus de Laurentij et Vitellij multae uirtutis hominis consilio, ut oppidum comunitret, magnam curam et diligentiam adhibebat: muros reficiebat: è turribus, quae in ijs erant ueteri consuetudine altiores, quam praesens rei militaris ratio postulabat, superiorem partem detrahebat: fissas latiores et profundiores faciebat, aggerem construerebat, extra oppidum per quingentos passus tecta diruebat, arbores succedebat, ut nihil aut prospectui, aut ei aculandis tormentorum pilis obesset. Aqua Silis fluminis, quod flumen oppidum interfluit, ut in oppido sustineri posset, quae hostibus accedentibus effunderetur ad omnem circa oppidum regionem submergendam, alueos è lateribus solidissimos cum ostijs lapideis plurimis, ad quamuis uim aquae breui euocandam, concrementationesque sub moenibus perque aggerem firmissimas exaedificabat. quod opus magna impensa postea perfectum expletumque eiusmodi nunc quidem est, ut neque pulchrius et elegantius, neque aptius atque accommodatius quicquam ullum ad oppidum muniendum et tuendum alijs in locis ferè conspiciatur. Hostes autem, quorum erat numerus prope uiginti millium.

ulterius per Vicetinos fines progressi, incendijsq; omnia fœdantes, Camisanumq; maximè, totius agri plenissimum uicum, ut incendia usq; Patauio prospicerentur, Bassian oppidum ceperunt, diripuerunt, uirgines uiolauerunt: è quibus tamen equites Epirotæ recip. extremum agmè aggressi, triginta captiuos Patauium, unde uenerant, intulerunt. In ijs Hieronymus Postrela, Mediolanensis ciuis, homo satis diues, fuit. Interea Iustinianus, quem ad Maximilianum fœderis ineundi causa missum à Senatu dixerimus, cū regijs procuratoribus colloquutus, cū ij se ad illum non senel contulissent, spretisq; quas afferebat conditionibus, eum tandem missum fecissent, demum etiã reuocauissent, neq; tamè conuenire inter ipsum atq; illos posset, à Senatu reuocatus ad urbem redijt. Ac domi quidè magistratibus comitia habentibus, Bartholomæoq; Mustio, qui amanter Patauium profectus tuendo oppido cum triginta militibus sua impensa, uti suprâ dictum est, recip. operam dabat, senatore tanta ciuili uoluntate declarato, ut multo ipse maiore suffragiorum numero, quàm ullus ex suis cõpetitoribus, id muneris adeptus esset: tametsi magna illorum pars in eo magistratu sæpius fuerint, quæ res maximè aduersaria solet esse ijs, qui idem petunt: Lauredanus Dux ad ciues conuersus eiusmodi sermonem habuit: Lætari se plurimum, quod ipsi fauore suo atque beneuolentia eos in primis ciues prosequantur, suffragiaq; sua ijs honestandis conferant, qui communi commodo inferuiunt, seq; pro patria periculis obijciunt, et impendia rei familiaris erecto animo sustinent: itaque, inquit, non omnino Deos immortales iratos nobis esse atq; aduersos puto, cū hanc uobis mentem datam, atq; hunc ab illis sensum uideam, ut qui amore patriæ in labores, in discrimina sese

dant,

dant, maximè dignos uestris muneribus existimetis, atq; illis qui minus id faciunt, præferendos uestris sententijs iudicetis. Gratulorq; Mustio, quem hoc honore amplificauistis: quo quidem gauisurum eum puto in illis suis laboribus longè magis, quàm si omnibus cõmodis affluens plurimis in uoluptatibus uersaretur, summaq; uitæ securitate frueretur: hoc est enim uerè uiuere, prodesse patriæ, defendere rempub. tueri ciues suos, uitam sine libertate minimi facere, etiam præferre mortem seruituti: hæc qui secum reputat, qui sentit, ille mihi præstans et magnus ciuis uidetur, ille dignus in quem unum à sua ciuitate omnia studia, omnes honestates conferantur. Hæc uos ciues, mea mihi uita chariores, dies atq; noctes cogitare oportet, ut Mustio similes, cū usus erit, patriæ laboranti succurratis: quod si feceritis, et illa beneficiorum et laborum uestrorum memor, omnes suas dignitates in uos profundet, et ipsi non ab ea modo, quod tamen ciui egregio et amanti patriæ satis esse planè debet, sed etiã omnibus ab hominibus laudabimini: nam qui acta ciuitatis nostræ conscribunt, uestra nomina suis libris inserent: ita uirtutes et benefacta uestra legentur, alijs narrabuntur, per ora gentium et seculorum peruagabuntur, nomenq; uestrum æternitati commendabitur. Hac oratione à Lauredano habita, per plures ciues ipsi et magistratibus se paratos obtulerunt, neq; rei familiari, neq; uitæ suæ parcere, ut saluti publicæ pro uirili sua opem atq; præsidium afferant. Ita comitia dimissa.

PETRI BEMBI RERVM VE-
NETARVM HISTORIAE

LIBER XII.

HO tempore in Istris incommodum acceptum est, fugatis equitibus & militibus reipub. cum legato eius regionis Andrea Suriano, à Christophoro Friapane, qui se in insidijs occultauerat, prædaq; facta. quas ob res paulò post Suriano à ciuibus male audiente, Sebastianus Iustinianus à Senatu lectus est, qui legatus Istris regendis eò se statim conferat, cum antea regendis Dalmatis lectus fuisset. Ab hostibus uerò Galis Germanisq; Asulum & Marostica facile capta: qui cum in planitie populationes facerent, Epirotis reip. extremum illorum agmen carpentibus, plurimos ex suis non semel auferunt: quod quidem detrimentum sarcitum cum fœnore est, Vasconibus mille quingentis aucto eorum exercitu. A Fossæ autem Clodiæ municipibus clasicula celeriter coacta, fugatis Alfonso nauibus, per plura ab eis capta optimis mercibus onusta nauigia recepta sunt in Vatrei ostio, atq; ad urbem & ipsum ad forum magnis acclamationibus & tubarum ac tympanorum strepitu & tibiarum sonis, tanquam in triumphum ducta. Auctis uerò admodum febris, quibus iterum tentari ceperat Iulius, ut se moriturum crederet, Francisco Mariæ fratris sui filio, quod Alidosium Cardinalem interfecerit, ne crimini esset, decreuit, scriptisq; id literis est testatus: Pisaurumq; oppidum regendum & obtinendum ei tradidit, quod heredes eius sequerentur, stipendio leuissimo in annos singulos dari Romanis Pontificibus imperato: filiaq; suæ Felici libras auri centum uiginti, totidemq; Francisco Maria,

ria, alterosq; totidem Nicolao Ruuero sororis suæ filio dono dedit. Exierant Vicetia hostium equites grauis armaturæ centum, leuioris ferè ducenti, milites Vascones quatercentum Verona profecti, ut Marosticâ se conferrent: id cum ab agricola Federicus Cõtarenus cognouisset (qui Patauiò egressus cum equitibus leuioribus quingentis, ut hostibus si qua posset noceret, eandem regionem uersus se cõferebat, cum tertia suorum equitum parte, quò illos iter facturos arètrabatur, se cõuertit: reliquas duas partes diuersis itineribus, si hostes reperire possent, misit, cum mandatis, ut qui priores hostium agmen cõspicarentur, id celeriter reliquis significandum curarent. Accidit autem, ut ipse in eos prior incidere: itaq; una cum Guido Rangonio magni animi adolescente sine mora congressus, parum absuit quin ab eis caperetur. Rangonius quidem ab equo deiectus in manus hostium uenit: quorum impetum Federicus temperanter sustinens eos morabatur, dum reliqui, ad quos accersendos miserat, accederent: id dum per horæ spatium fit, reliqui adueniunt, tum reintegrato simul prælio, cum diu atq; acriter utriq; pugnauissent, hostes superantur, seq; fugæ mandantes, quòd equitum nostrorum celeritatem effugere non poterant, milites conciduntur: reliqui omnes ad unum capiuntur cum iumentis sarcinarijs permultis, quæ supellectilem magni precij ad Palitiam reliquosq; duces afferebant, cumq; mulierum turba, quæ agmen sequebantur. Rangonius equitem, qui eum ceperat, à se captiuum factum, in equi sui postremo dorso Patauium in reditu ingrediens adduxit. erat autem hora noctis ferè tertia, ut multis luminibus allatis utrunq; agmen uictores simul & uicti non ingratum spectaculum Paulo legato, qui in porta aderat, & oppidanis dederint. Gritum legatum ob ad-

uerſam ualetudinem Senatu permittente Patauio ſui ad urbem deculerunt: & Bondimerium è Foſſa Clodia eadem de cauſa item ſui. Lucio mortuo dum Balio ad exercitiũ uenit, Bernardinum Braccium, egregia fide hominem, pro præſeſto copiarum reip. Senatus eſſe iuſſit: quæ res præſeſtis reliquis exercitiũq; omni gratiſſima ſanè fuit: eiq; in præſentia datæ libræ auri decem in ſtipendium, quinq; autem in menſes ſingulos ad uictum inſtitutæ. Meleagro etiã Foroliuienſi, quoad Ioannes Græcus, qui longinquo morbo detinebatur, conualeſceret, eius equites regendi dati unã cum alijs lenioribus quinquaginta qui Lucij fuerant: ex centum autem grauiſſis armaturæ, qui fuerant eiufdem Lucij, Guido Rangonio ſeptuagintaquinque, reliqui Tadeo Vulpio diſtributi. Atq; inter hæc Theodorus Paleologus, homo reipub. amantiſſimus, Zacyntho rediens equos quinquaginta leuiſſimos ad urbem ſecum duxit. cuius ab inſulæ prætura, Ioannes Barbadicus Triumuir ad magiſtratum prouincialium furta criminãq; cognoscenda, Hieronymum Bernardum elegerat, pecunijs omnibus, quas nullo iure abſtulerat, reſtitutis, ipſo ad urbem ſe ſiſti iuſſo, Stephanoq; Capello Proprætoſe in inſula inſtituto: eam enim illi poteſtatem Decemuiri dederant. Hoſtes cum frequentes populationes in Alpibus feciſſent, Belunium cepiſſent, caſtella multa & uicos diripiſſent, cum carris quamplurimis, qui nauiculas ad pontes ſuſtinendos binas ſinguli, quiq; ipſos pontes diſciuſos atq; in partes plurimas ſciunctos ferebant, Planum flumen uerſus ſe cõtulerunt. quorum diſceſſu cognito, Federicus Contarenus Ianeſq; Fregoſius, Patauio ad Caſtellum Erancũ procurrentes, porta ſuccenſa municipiũ capiũt unã cũ præſeſto, quæ hoſtes ibi reliquerat ad cõtineatũ procurandum,

randum, & eius equitibus aliquot milibusq; triginta, cuiq; ijs qui panem exercitui conficiebant, quoru erat nõ paruus numerus: farinãq; carros aliquot abſtulerunt, frumentiq; aliquantum modum, ut Epirote ferè omnes oneratos admodum ea præda equos ſuos in reditu habuerint. Tauriſi autẽ Legatus præſeſtiq; quod hoſtes ad ſe uenturos intellexerant, eam diligentiam perficiendis munitiõibus adhibuerunt, ut non ipſi modò reliquiq; ciues Veneti & Tauriſani, ex nobilitioribus, ſed ipſæ etiam mulieres ſingulis diebus plures horas terra ſuis manibus fodienda et couchenda laborẽ forti animo ſubierint. Poſto in nauiculis ad Planum ponte, Germani flumen tranſierunt. Galli traiſcere noluerunt, uerentes ne Germani, cum uæ terræ finibus appropinquaiſſent, cupiditate domum redeundi, & quod eis ſtipendia ferè non perſoluebantur, ſe relinquerent. erat autẽ Galloru numerus propè uiginti millium, Germanorum duodecim milliu, præter equites utriuſq; armaturæ circiter oſtingentos: quorum grauiores more ipſoru duos ad ſummum ſinguli, sæpe etiam unum tantum equum habebant. Germani igitur Sacilium proſeſti, oppido defenſoribus uacuo facile potiti ſunt, atq; ibi cõtineatũ, quo antea caruerat, exercitiũ reſecerunt. Eo capto municipio magnus eſt omnibus illis populis iniectus timor, ne ab ijs ferro atq; igni ob innatã genti feritatem & crudelitatem uaſtarentur. Qua re cognita, fortuna fauore uſi, & ſua pauliſper remiſſa uulgo ſcũuendẽ conſuetudine, non multis diebus eam omnem regionem in ſuam poteſtatem redegerunt. Ea tempeſtate ne pecunia Patres deſiceret, propterea quod rerũ fiſco cedentiũ Triumuirum magnum ſuis in libris publice debentium ciuium numerũ habebant, Senatus legem ſciuit, ut ijdem Triumuirum bona

ciuium fisco debentium omnia, quæ sui iuris fecissent, facturi ue essent, ipsi in foro licerentur: licentibus partem eorum bonorum tertiam fisci nouissimi pecunia uel sua, uel aliorum, cuius essent creditores, emere liceret, si pro reliquis duabus partibus numerato persoluisset: cæq; bona ita distracta si redimere priores domini uoluerint, intra dies octo eo modo, quo emptæ erunt, possint: si noluerint, eæ emptiones nullum postea præiudicium patiantur, sed firmæ solidæq; sint tota tempora. At in Carnis Germani etiam Conuoliam arcem, quæ quidem nulla ui expugnari poterat, uti antea dictum est, qui in ea erant se dedentibus, ceperunt. quo accepto nuncio Aloisius Gradenicus Vtini magistratus, magni sane, sed parum muniti oppidi, relictis prædæ hostium magni precij tormentis, ex eo discessit. Dein Portus Gruarius, pauloq; post Mota ad Liuentiam flumen municipium, et non longè ab eo flumine Vdertium captum. quoniam uerò earum regionum ferè omnium, quæ citra Plauim sunt, agricolæ se in ultimas Taurisanorum collium syluas abdiderat, Galli magna cum manu eò profecti, atq; introrsus patefactis uijs, non paruâ eorum partem conciderunt, magnamq; armentorum pecorumq; uim, quam illi secum adduxerant, abstulerunt, mulieresq; eorum etate ac forma non spernenda tenuerunt. Alia autè ex parte à Germanis Sacillum Carnicum est captum. Ea re audita Patres, ut Gradiscas communirent, curam adhibuerunt, missis eò celeriter equitibus, et, quos in urbe conscripserant, militibus cum centurionibus et præfectis: quæ tamen cura nihil illis profuit: postis enim ad castelli muros castris, cum Germani tormentis, quæ nec multa nec magni ponderis habebant, eos quater ceperissent, qui in eo erant sese hostibus dederunt, cum de-

fendere municipium paruo negotio potuissent. Fouebantur autem Germani à plurimis Foroïulianis ciuibus, atq; ab Antonio Saorniano quidem maxime, uno ex Vtini principibus et nobilitate et opibus et reip. paulò antè gratia in primis claro, qui nulla unquam lacepsitus iniuria ad Maximiliani duces profugerat, eosq; rebus omnibus inuabat, autorq; illis fuerat, ut se Gradiscas conferrent. nisi tamen iniuriam accepisse illum est existimandum, quod paucos ante menses coactis agrestibus hominibus clientibus suis magnam in ciuitate cædem fecerat, trucidatis plerisq; honestissimis ciuibus aduersarijs suis, eorumq; ædificijs incendio absumptis, ut neq; ius, neque pudor, neque timor reipub. neque magistratus, qui aderat, reuerentia continere illum potuerint: quod tamen eius consilium apud consobrini suum Hieronymum Saornianum tanti non fuit, ut eum ab officio atq; ab amore reipub. abduceret. nam cum ille suum in castellum, quod in Osopio monte est loco alto atque edito, uic. qua Germania plurimum aditur, imminens, quodq; pridè has ad res magna sua impensa exædificauerat, se contulisset, ducesq; Maximiliani ad eum mississent, uti se dederet, eiq; necem et incendium exempla; ultima interminati essent, nisi paruisset, spretis eorum minis se ad defensionem forti et constanti animo comparauit, literasq; ad Senatium ea de re dedit, pollicitusq; est Patribus, nihil se indignum suis maioribus, nihil à reipub. erga se charitate alienum, nihil Antonij rebus simile commissurum. quibus acceptis literis Patres Ioanni Viturio, Taurist qui erat, mandauerunt, ut Osopium euestigio cum quadringentis equitibus contenderet Hieronymo auxilium laturus. Cumq; dies comitorum senatoribus sexaginta creandis uenisset, Hieronymus

Saornianus pluribus suffragijs, quam ullus alius, est senator renunciatus: tantum civitati in tam turbidis reip. temporibus, optinus in illam Hieronymi animus gratus & iucundus fuit. Idem Patres cum fisco debentes in tot eos latis legibus, non tamen in ærarium conferrent: ad eas leges, de quibus in superiore libro dictum est, aliam etiam in Senatu legem sciuerunt, quæ paulò post maioribus in comitijs est perlatæ: qui magistratus uel sint, uel futuri sint, afferant singuli reipub. scribis fidem quatuor magistratum scripto confirmatam, Triumuirum scilicet, qui prouentibus reip. præsent, quicquæ res fisco cedentes administrant, & qui regni Cyprij Triumuirum appellatur, & item Quinquemurum sale reip. procurando, se, quod debeant, persoluisse: qui non attulerit, is magistratum reip. neque obire, neque adire ullam possit. qui autem ex ijs magistratibus fidem fecerit, aliquem ciuic soluisse, qui non soluerit, is magistratus mulctæ nomine ciuis illius omne debitum reip. persoluat: scriba uero qui tabellam confecerit, à suo munere obeundo expellatur. Neque tamen ea lege satis esse factum Decemuirum existimantes, pleniore coactio collegio sanxerunt, ut fisci debitores detinerentur, custodiaque traderentur, à qua nequirent liberari, quoad soluerent: tabellamque cum centum eorum nominibus suis ministris dederunt, iubentes, ut quemlibet eorum caperent. Inter hæc Legati, Patavij qui erant, Paulus & Christophorus certiores facti, Mediolano Brixiaque hostium equitatu optimi generis ad Suauium municipium uenisse numero ad quatercentos cum præfectis octo, ut ad Palitiam se conferrent, equites & milites Guido Rangonio duce miserunt, qui eos, si possent, interciperent. Ille celeriter Suauium profecti, cum ante lucem ad oppidi se portas tacite contulissent, partem militum

tum collem, in quo est arx, ascendere iusserunt, ut se in arcem inferrent. Misi elusis qui arcem custodiebant militibus, cum se & ipsi custodire illam dicerent, scalis quas secum attulerant postis muros conscenderunt, interfectisque qui primi se opposuerant, arcem tenuerunt, nomenque Marcium conclamauerunt. Iis exauditis uocibus præfecti hostium armis captis equisque insessis, cum portas obsideri à Venetis intelligerent, facto ex equitibus grauis armaturæ, quos habebant quinquaginta, priore agmine, cæteris omnibus subsequenteribus, condensæ aperta oppidi porta eruptionem facere cõcenderunt, omnesque ad unum capti sunt, Patauiumque perducti. Ex præfectis fuisse Cõtinus Melzius Galeatij Mariæ, qui dux Mediolanensium fuerat, filius nothus, Sebastianusque Atestinus Alfonsi Ferrariensis ducis patruelis frater, alijque claro loco nati quatuor. Melzius aduersa ualitudine conflictatus in itinere interiit. Eodem ferè tempore à Gallorum hostium equitibus, uado in Lipientia flumine inuento, incursiones sunt usque ad littus, quod maius appellatur, & uicina tribus portibus littora, qui portus à Septentrionibus propè ad urbis æstuarium pertinent, omnia prædantibus armentisque abigentibus, factæ: atque ij redire ea cum præda uolentes, quòd flumen imbris creuerat, transire non potuerunt. Ea re à Patribus intellecta, nisi cum cymbis bellicis è plebe urbana qui illos interciperent, celeritate non magno opere usi, eos in castra reuertisse intellexerunt, quatuor equitibus in flumine amissis. Petrus etiam Dureus non multò antè à rege Hispaniæ ad Maximilianum Legatus pacis cum Patribus ineundæ causæ missus, cum apud illum dies aliquot fuisset, Venetias uenit, hortatusque Patres est, ut inducias cum Maximiliano facerent: quarum induciarum tempo-

re pax tractari commodè conficiq; inter ipsos posset. Senatus literas Romã ad Legatũ dedit, qui de eo Iulium certiorè faceret, eumq; ad fœdus de quo pridem agebatur, conficiendum omni studio & diligentiã hortaretur: quod quidem fœdus impediri ulla induciarum tractatione nolebant. Iidem Patres sanxerunt, ut quæ oppida, quæ ue arces captæ ab hostibus fuissent, earum magistratus & præfecti, qui eas tradidissent, qui ue profugissent, in urbe se ad carcerem sisterent, ut de eis iudiciũ fieri posset. Ex ijs pridie Non. Octobris uigintiduo numero in publicas custodias profecti sunt, adhibito suo præde quilibet, è custodia se non abiturum. Romæ autem paucos post dies Legato procurante fœdus ab Iulio & Ferdinando & Venetis percussum est: quo fœdere Ferdinandus mittere ad Iulium uiginti dierum spatio tenebatur equites grauis armaturæ mille ac ducentos, leuoris mille, militum decem millia: & si mari opus erit bellum facere, triremes undecim: quam quidem militum & equitum manum in regno Neapolitano iam propè paratam habebat: in quorum stipendia Iulius quadringentas auri libras in menses singulos daret, duorũ mensium stipendio in presentia Neapolim misso. Eius stipis uniuersæ mediam partem se persoluturos Veneti receperunt, classemq; suam Iulio, cum uellet, daturus: fœderis socium sese fieri cupere Henricus Britannia rex, Ferdinandi gener, per Legatũ suum, qui Romæ erat, & tractando fœderi interfuerat, magnopere ostendebat: eiusq; tantummodo syngrapha, quæ id con fieri posset, expectabatur: eaq; postea perlata, fœderi & ipse se addixit. Causa fœderis proposita est, ut quæ Iulius Gallis eius hostes adiuantibus amiserat, recuperarentur. Ferdinandus enim uideri se propter Venetos ulla ex parte id

te id fecisse noluerat, ne Maximilianum offenderet, cui se amicum profitebatur. Verum ipse Iulius per suas literas Venetis separatim est pollicitus, quicquid oppidorum & ditionis eorũ fuisset, si recipiatur, id se ut reip. restituatur, effecturum. posteroq; die eius belli Legatum Ioannem Medicem Cardinalem creauit. Patres Andream Gritum, qui ex morbo in urbe conualuerat, iterum Legatum legerunt, & Patruium reuerti iusserunt. Cum autem Daniel Barbadicus & Laurentius Priolus lecti à Patribus, Quinquaginti rebus maritimis in Senauu procurandis ætatem probare non potuissent, pauciq; eis menses legitimi temporis decissent, datis mutuo reip. senis auri libris, ad magistratũ obeundum sunt admissi. Atq; in Istriis quidem cum earum regionum hostes Christophoro Friapano duce alioquot oppidula reipub. cepissent, uiginti quinq; equites Mugiam ad mare oppidum cum tubis & tympanis miserunt, qui illud Maximiliani nomine à ciuibus peterent: illi se tueri uelle urbem reip. responderunt. Magistratus autem Venetus ibi qui erat, quæ equitibus in reditu erat transcundum, Bombizam Mugianam fortem hominẽ cum bireme atq; nauicula breuiore itinere misit, qui spatio celeriter confecto, nauis profiliens cum reuertentibus congressus maiorem eorum partem cecidit. posteroq; die Friapanes cum militibus quinq; millibus, equitibus nongentis ab ea parte, qua salinæ sunt, castris positis, muros tormentis muralibus deicere aggressus, eos qui solidissimi nõ erant facile aperuit, sic, ut ingredi sese posse confideret. at ciues uniuersi unã cum mulieribus eo in loco aggere intra moenia celeriter excitato, se munierunt. Interim Andreas Ciuramus, equitũ Epirotarũ præfectus, Iustinopoli adueniens alia ex parte in oppidũ se intulit, auxilioq; Ma-

gians fuit. Hostes labore oppugnationis frustra suscepto, interfectis ex eorum exercitu nō paucis, uulneratis per plurimis, in quibus Friapanes ipse & magistratus Tergestinus fuerunt, discedere sunt coacti. Ea in oppugnatione Bombizæ uirtus magno usui suis ciuibus fuit. Cū hęc in Istris gererentur, Galli & Germani ad Taurisum obsidendū profecti, non longē ab oppido, modō hac modō illac castris positae, quōd ab hostibus ex muro tormentorum pilis interficiebantur, urbem aggredi nō sunt ausi: sed Silum flumē nauiculis, quas secum in carris ferebant, traicientes, quōd nō satis res illis frumentaria suppetebat, praeda undequaq; abigebant eo facilius, quōd agricolae, tametsi iussi non semel edito praefectorum fuissent, ut sua in tutum exportarent, id tamen facere magna ex parte neglexerant. itaq; late atq; ad loca longinquiora uagabantur, uerū sapius non impune nostri enim equites Epirotæ aliquam eorum manum assequuti caedes faciebant, praeda auferrebant, comitatum qui eis superioribus è regionibus afferebatur, intercipient, quamobrem diebus pluribus in ea cogitatione consumptis, ad extremum desperantes oppidum rebus propē omnibus ad sustinendam obsidionem communitum capi posse, abierunt, ut se Vicetiam reciperent, cū paulō antea ob aduersam ualetudinem Ioannes Franciscus Gambarà Brixianus ex principibus ciuitatis, de quo superioribus libris diximus, in Colle Alto mortem obiisset. Grittus cū stipendio exercitui dando Patauium est profectus. quōd quidem Balio è Fossa Clodia, aduectis ad continentem per aestuaria suis equitibus & militibus, urbe ac Patribus, ne tempus tereret, ad dexteram relictis, breuiore itinere paulō post & ipse se contulit, duobus à magistratibus, qui res bellicas in Senatu procur-

procurant, Antonio Iustiniano, Andrea Triuisano, quos Patres ad illum honoris causa miserant, eō perductus. Quoniam uerō literæ Roma uenerant, Hieronymum Donatum Legatum maximis iliicis doloribus ita iam confectum esse, ut spes propē nulla eius uitæ sit relictæ, Franciscum Foscarum, qui Prætor Patauinis fuerat, Senatus ei sublegauit, qui celeriter, si Donatus mortē obierit, proficiscatur. Cū autem foederis, de quo supra dictum est, in urbe recitandi dies aduenisset: quem quidem diem propter imbres & non serenas tempestates eonsg; Patres distulerant: à Lauredanō duce & principibus ciuitatis, ac omni Senatu, diuinis auditis in æde Marcia sermonibus, ea celebritas in foro est facta, is parietum eius ornatus, is sacrorum collegiorum, is omnium ordinum, omnis ætatis conuentus & perambulatio fuit, ea uis argenti atq; auri fabrefacti & gemmatorum monumentorum per manus hominum atq; ipsi in canistris & corbibus circumducta, ut mirū sanē fuerit in tam exhausta bellis & tributorum collationibus ciuitate, tantam honestorum & ornatisimorum hominum frequentiam, tantos thesauros, tantas opes extitisse. In ea celebritate ubi Lauredanus in forum uenit, capita foederis è saxo edictorum clara uoce à præcone pronunciata, magnis populis acclamationibus exceperat. Hostes Tauriso profecti cū ad Plauim flumen iter flexissent ut cōmeatus, qui Corneliano erat mittendus, obuiam fierent, ne à Venetis intercipi posset: eo demum à Ioanne Gonzaga Francisci fratre, qui Corneliani eius rei procurandæ causa restiterat, in carris centum adducto, in fines Patauinorum reuerterunt, ædificia, quæ adire poterant, Venetorum ciuium, quorum erat celebris neq; paruus numerus, plerunq; comburentes: & Medoaco

flumine traiecto, Vicetiam propè hominibus uacuam, dein de Veronam non sine crebris detrimentis ob equitum reip. eos insequentium audaciam se receperunt, domum reditio- ne à Germanorum parte plurima ex itinere Veronaq; sus- cepti. Profectis hostibus, Cornelianum, Seruallium, Vder- tium, Nota, spontè ad rempub. redierunt: idemq; factura Sa- cilium & Cuidale nunciabantur. Portus autem Gruarij municipes Nicolao Vendramino, qui Tisanae eius regio- nis uico in agris suis erat, accersito, ut praetorem in oppi- do ageret, magistratum Germanorum captiuum fecerunt, atq; ad urbem miserunt. neq; tamen non à militibus Germa- nis duobus millibus, qui repentè in Carnis exiitèrunt, plura reipub. loca infestabantur. Inter hæc, ut belli sumptibus pec- unia suppeteret, Patres legem sciuerunt, ut medijs domo- rum fructibus, qui ex locationibus proueniunt, æquã par- tem inquilini omnes in ærarium inferrent, exceptis ijs, qui hoc bello ab hostibus reip. domo sua pulsî, se ad urbem rece- pissent: atq; ijs, quorum fructus decimam unciaë partem non excederent. Aliam etiam legem iisdem Patres sanxerunt, ut in proximo senatu ad naualia rectius atq; commodius pro- curanda nouus magistratus legeretur, qui adesse in princi- pis & patrû collegio, legesq; ferre in senatu posset: lectusq; est Antonius Tronus templi Marcij procurator. itemq; ut Romanæ literæ ad Legati scribam mitterentur, ut si Lega- tus mortem obiisset, ipse ab Iulio Senatus nomine sacerdo- tium aliquod uni ex Legati liberis impetraret, quo munere demortui familia sat grauis, neq; uictu abundans fulci- retur. ipse autè Legatus iam obierat. At in proximis comi- tijs cum Cypro insula regenda magistratus crearetur, qui reipub. locum teneret, Gradenicus Taurisi Legatus, & bel-

luna

lum diligenter administrans, eum magistratum magno fau- re ciuitatis obtinuit: quanquam eius competitor, ut illum eundem consequerentur, salutando prehensandoq; ei rei multos dies operam dedissent: id quod Gradenicus absens, & in castris facere nequiuerat: uerum illum tot labores pro republica perpessi commendatum apud omnes reddebant. Post hæc Senatui placuit, ut Gradenicus præfectiq; equi- tum propè omnes ad recuperanda ea quæ respub. in Car- nis amiserat, se conferrent: itaq; pridie Nonas Nouembris Tauriso cum tormentis profecti sunt. postridieq; eius dici Senatus hortatu Hieronymus Saornianus, in urbe qui erat, reliquiq; illorum oppidorum ciues amici reipub. in Carnos ad Legatum iuuandum reuertèrunt. Nicolaus autem Bola- nus, qui Maximiliano magna manu Butistanium, quod est in Istris, obsidente, eius municipij arcem, cui præfectus e- rat, militibus se deditibus amiserat, in urbem redijt, ut se ad carcerem sisteret. Eorum autem ciuium qui propter eiusmo- di causas carceri se tradiderant, eo tempore per plures à iu- dicibus absoluti sunt, atque ad rempub. admissi. ab Epirotis uerò equitibus quadraginta prope Veronam homo Sequa- nus omnium Maximiliani equitum præfectus, quem Ro- se dominum appellabant, interceptus, cum se magno ani- mo defendisset, uulnere in facie accepto, cum non paucis e- quitibus captus, Patauiumq; perductus est: quem quidem Legati honorificè exceptum Venetias miserunt: cumq; po- stea è custodia in Patrum collegium à duobus magistratibus adductum, atq; ad principis latus sedentem, Lauredanus ip- se reliquiq; Patres bono animo esse iussim, amantissimis sunt uerbis prosequuti. Vicetiaq; ad rempub. redijt. Verum cum annonæ caritas in urbe atq; in reliquis reipub. oppi-

Hh 4

dis magnopere creuisset Decēuiri legē sciuerūt, quicumq; se receperit ex maris Adriani à Leua regionibus, atq; ab Epiro, Acarnania, Aetolia, frumenti aliquem numerum ad urbem aduecturum, ei in singula frumenti staria uiginti solidos temp. dono daturam, atq; ut is tertiam uniuersi frumenti partem uenundare in omni sua extra urbem ditione possit, permissuram. A Senatu etiam undecim Ciuidalis Beluniani ciuibus, qui se amanter pro rep. gesserāt, uiginti quinque agri iugera in Portus Gruarij finibus dono singulis data sunt: quæ iugera hæredes ipsorum sequantur. A Rhodigianis autem oratores Patauium ad legatos missi uenerunt, qui dicerent, omnes Alfonso equites & milites Padum transiisse, eaq; loca reliquisse, itaq; redire se ad temp. cupere rogare, ut qui præsit, in oppidum mittant. quamobrem Valerius Marcellus, quem Patres magistratum Rhodigianis antea creauerant, eratq; tunc Patauij, Legatorum iussu eò se contulit. Romæ uerò ante diem nonum Calendarum Nouembris in publico Cardinaliū collegio Iulius Hispanis duobus & Gallis totidem, qui concilium Pisanum coegerant, Cardinalatum, quo in ordine erant, abrogauit. In urbe prætor est Vicetinis Franciscus Falerius datus: & qui plerisque municipijs paucorum dierum spatio sponte se reip. reddentibus præessent, lecti: & qui antea lecti erant, ad suos magistratus obeundos ire iusti. Utinunq; receptum est. Octavianus autem Fregosius magnæ uirtutis adolescens, qui cū Balione uenerat, & Ianes ex eadem familia, de quo sæpe dictū est, Iulij rogatu, Ianuensium statum renouare magnopere cupientis, Senatu concedente Romã ad illum profecti sunt. Troilus uerò Sabellus ob auaritiam (suorum enim equitum stipendia fraudabat, eaq; de causa nihil illis negabat, atque

illi indigna omnia patrare non uerebantur) cū sui muneris tēpus expleuisset, à Senatu est dimissus. atq; ob pecuniæ indigentiam omnes pensiones solutionesq; à reipub. fieri solite, ab Idibus Nouembris usque ad Calendas Martias, ab eodem Senatu suspensæ ac retentæ sunt. Quoniam autē propter res ad usum & mercaturam ciuium non recte ab Aegyptijs administratas, ad Alexandrinorum regem, quem Soldanum appellabant, erat mittendus, qui ciuitatis causam reipub. nomine tueretur: Patres legem sciuerunt, ut legatus ad id munus crearetur obeundum etiam ex ijs, qui in magistratu essent, eiq; è cōmuni mercatorum pecunia auri libræ x. in præsentia darentur: salarij uerò nomine in menses singulos ternæ libræ, cum nauigiorum, quæ illum adducerent et reducerent, mercedibus: atq; ita Petrum Balbum, quem qui dem antea rei maritimæ imperatorem comitia creauerant, statim legerunt. A Balbo legatione non suscepta, quod quidem facere unis imperatoribus licebat, Dominico Triuifano templi Marcij procuratori eam curam mandauerunt. Redierat in fines reipub. Christophorus Friapanes, de quo paulò antea diximus, ad eosdem Mugianos uexandos: quod ubi Andræ Ciurano renunciatū est, qui nō longissimè aberat, cum suis ad illum contendit, cōmissioq; prælio Friapanē medio in agmine conspiciatus, in illum se intulit. Non restitit congressum Friapanes: itaq; cū uterq; alterum sæpius stricto gladio petiisset, Ciuranus tandem hostis faciem mediant lato uulnere sauciauit, atq; illum in fugam conuertit. eo diffugiente maior pars agminis dilapsa: reliqui aut interfecti, aut capti. Ciurani egregia eo die uirtus fuit. Gradenico in Carnis ad Cremonse municipium profecto, missisq; ad oppidanos internuncijs, cum mandatis, nisi antequam exerci-

tus se ad muros conserat, deditionem fecerint, eos se omnes eorumq; omnia in prædam militibus concessurum: illi minas ueriti sine ullis conditionibus se legato tradiderunt. Venierant secretò ad ostiū Lauredani principis Germani duo, à Matthæo Episcopo Gurcensium missi, qui eius nomine petierunt, ut ei liceret per fines reip. iter facere, triremesq; habere, quibus se in Flaminiam traiciat: uelle enim Romam ad Iulium accedere tractandarum rerum inter Maximilianum Venetosq; causa. atq; ij quæ postulauerant, à Senatu impetrauerunt. Sub hæc Andream Triuisanum qui Utini magistratus reip. locum teneret, cum Senatorū prerogatiua maiora comitia creauerunt. Pauloq; post Albertus Pius Maximiliani legatus Venetias uenit, petens à Patribus, ut quatuor ciues, binos ex Decemuirum, binos ex Senatorum ordine, in Germaniam mitteret, qui obsidum loco essent, ut Mattheus Episcopus Gurcensium tutò se reip. possit committere: nauesq; triemes quatuor paratas ei traderent, quæ illum Anconam adduceret sub Maximiliani signis: aut, si id ipsi negaretur, sub Iulij. Iis de rebus consulto Senatu, dare obsides nõ placuit, ne reip. dignitas, cuius fides nullo tẽpore ullis principibus defuisset, minueretur: reliqua facillè concessa. Quod cum Pius intellexisset, de eo literas ad Maximilianum dedit, atq; in urbe, quid is rescriberet, operiri sese uelle dixit. Etiam Thomæ Strigoniensi Cardinali bene de rep. merito ex Patronia Romæ proficiscenti triremis, qua in triremi Anconæ adueheretur, tradita: missusq; ad illum Vincentius Guidorus Senatus scriba cum muneribus reip. nomine salutandi eum causa. Post hæc Hieronymi Saorniani perceleri ad urbem aduentu Patres certiores facti, sunt, reip. exercitū Clusam & Venzonium cepisse: isq; illos multis de rebus admo-

nens

nens statim ad exercitum redijt. Alia ex parte à Maximiliani copijs Cadore capta atq; incense sunt. In urbe autè à Senatu decima cum medio censu ciuibus imposita. Atque illis diebus Augustinus Maurocenus Heluetiorum interpres itinere deuiò propter Gallorum suspiciones, qui loca omnia custodiebant, ad Patres missus, eis proposuit, statuisse Heluetios ab Italia Gallos expellere: itaq; uelle eos primum omnium Venetis auxilio esse, ut postea coniunctis opibus illos facilius eiciant, modò ipsis à repub. commeatus, tormenta, & equites quingenti tribuantur: eas tantum res satis Heluetijs ad bellum gerendum futuras: ipsos ad hoc iam signum illud explicuisse, sub quo Carolum Sequanorum ducem uicerant, atque interfecerant ante annos paulò minus quinquaginta. quod signum nunquam postea explicuerant Heluetij. Cumq; dies esset maiorem in modum pluuuus, aperto in æde sacra signo serenitas mira illuxit: quod quidè illi optimum in omen acceperunt, omnia ipsis è sententia successura. Is etiam, quòd in familia eius nominis esset, quod maxime celebre apud Venetos est, amicum esse reipub. cupereq; illi omnia se ostendit: itaque cum Patres liberaliter exceperunt. Consulto deinde Senatu, omnibus ad unum suffragijs, quod raro fieri assolet, oblata Heluetiorum accepta, & quæ petierant, eis promissa. Interim Iulio magno pere hortante, ut quæ petierat Albertus Matthei Episcopi nomine, ea illi concederentur, Senatusconsultum factum est, uti de quatuor obsidibus in Germaniam mittendis, totidemq; triremibus Matthæo dandis, omni ex parte Alberti postulationi satisfieret. neq; tamen obsides sunt missi. Alberto ipso nõ multos post dies ex Maximiliani literis apud Patres pronunciantes: quoniã is Romæ per Iulium perq; suos in

ternuncios agere, quæ agenda erant, cum rep. statuerat, nõ opus esse ut mitterentur. Gradenico autem legato in Carnis non sat prosperè bellum administrante, cum ob durum & intractabile anni tempus, bruma enim appetierat, niuosis præsertim et frigidioribus in locis: tum uerò propter stiper dia non in tempore perfoluta, & comneatus inopiam, quæ direptis oppidis & uastatis agris plerunq; ab urbe subuehi & expectari oportebat: à mari autem per continentem eò usq; omnia ob boum & iumentorum infrequentiam tardè & difficulter afferebantur: Grittus legatus cum ea quam habebat manu Senatus iussu Feltriam uenerat. itaque cum Gradenicus suo exercitu Gradiscas oppidum cinxisset, tormentisq; positis parù proficeret, Senatus statuit, ut Grittus eò accederet, suasq; copias cum illius copijs coniungeret. ne que tamen ea re Gradiscæ capi ab illis potuerunt, utriusque militibus et equitibus et præfectorum plurimis à tanto se labore subtrahentibus. His rebus Senatui palàm factis, quòd Heluetij in fines Mediolanensium iam irruerant, castellaq; nonnulla ceperant, Senatus literas ad Grittum dedit: si se paucorù dierum spatio in Gradiscis capiendis nihil profecturum esse intelligit, Vicetiam suis cum copijs redeat, ut Heluetijs auxilio possit esse. Dum eæ literæ perferuntur, legati ambo Vipulzanum & Martinianum & Florianum castris in collibus posita, acriter cum Maximiliani militibus, qui ea tuebantur, atq; ad prælium exierant, congressi, fugacorum et cæde facta ceperunt: quodq; ab ijs reip. populi magnopere uexabantur, oppidanos diripuerunt, ædificiaq; in agris incenderunt. Hostes quoq; illi qui erant Cadoris, duorum exercituum coniunctione perterriti, ijs relictis in Alpium se interiora receperunt. Eius uerò loci homines qui su pererant,

pererant, internuncijs ad Patres missis, qui se regerēt, ab eis petierunt: uelleq; sese arcem incensam reficere reip. sunt polliciti. Gritto Vicetiam reuertente Ioannes Græcus equitum sagittariorù præfectus rei q; pub. amantissimus, homo iam senex, suo in lectulo ea in urbe mortem obiit. Eius equites c. l. Meleagro Foroliuensi cum omnium equitum leuiorum præfectura à Senatu traditi. Miserat Venetias Ioannes Cardona Neapoli Prorex Ferdinandi regis iussu Ioannem Baptistam Spinellum, Cariati, ut aiebant, Comitem, internuncium suū, ut optimū Proregis ad remp. iuuandum Gallosq; oppugnandos animum Lauredano principi & Patribus ostenderet, eosq; ad pacem cum Maximiliano conficiendam hortaretur: adderetq; si id fecerint, omnia eis prosperè uentura, sese confidere. Patres hominè eo libentius exceperūt, quòd is alijs etiam annis superioribus Ferdinandi legatus ad ipsos fuerat. Is se manere in urbe uelle dixit. Patres ei donum paratam publicè tribuerūt. iisdem diebus milites Hispani numero ad nouè millia Iulio ab rege suo traditi, cum ad Bastiam Alphonfi castellum ad Padi ripa, de quo superius diximus, apprimè communitum se contulissent, tormentis eam uerberare quamproximè poterant, cœperunt: deinde adhibitis ante se cratibus, quæ eos tegerēt, ne noceri eis posset, terra effossa per eam demissiores & tutiores facti, etiam propius pluribus à partibus accesserant: tertio demū die ad fossas et murū perducti, multis uulneribus et illatis & acceptis, scalisq; positis cum perforauerunt, sic ut in eo, qui erat latissimus, tanquã cōcameratiunculā efficerent, atq; in eam tormentorum puluerem iniecerunt, cameramq; plenā pulueris concluderunt, paruo relicto foramine, per quod ignis succendi posset, seq; à muro parumper retrahentibus, cū ui

sum est igne inmissa camera cum muri parte decemq; hominibus, qui in eo erant, in sublime ita est disiecta, ut homines speciem volantium praeberent. neq; tamen reliqui propugnationem intermiserunt, fortissimeq; se defendebant: qui etiam ab Alfonso altera ex Padi ripa duobusq; terreis propugnaculis tormentis muralibus non parum iuuabantur. uerum Hispani per plurimis adductis scalis, sesquihorae spacio in arcem se intulerunt. Alfonso milites, qui erant circiter centum, interfecti omnes sunt cum eorū Centurione Vestitello. Ex Hispanis item centum in ea oppugnatione occubuerat. Tertioq; ab ea re die anni finis fuit. Neq; tamen diu ab Hispanis id castellum retentum est: Ianuario enim mense ferè medio Alfonso eò cum tormentis se conferens, magnaq; ui aggressus arcem expugnauit, atq; Hispanos qui in ea erant c. c. omnes interfecit. Scripserat magistris Decemuirum Aloisius Auogarius Brixianus è principibus ciuitatis, si exercitum Patres Brixiam mitterent, se urbis portam noctu ei aperiturum, per quam se uniuersus intrmitteret, urbemq; caperet libentissimis oppidanis propè omnibus, quibus iam magnopere pigeret arrogantiae contumaciaq; Galorum, quos perferre ulterius nequeant. Ea res in Decemuirum collegio plures dies agitata, demum ab ipsis ad Senatū est delata, ut de ea Patres statuerent, accipiendā ne Aloisij oblatio esset, an reiiciendā. Pluribus igitur dictis sententijs in utraq; partē, atq; à Lauredano duce in primis, qui ne ea tunc reciperetur, censebat, Senatus iussit, eam recipi è repesse, Aloisiumq; magnopere laudari oportere, qui se tantā rem curaturū reip. obtulerit, dato iureiurando senatoribus singulis, ne quid eius rei quis efferret. Itaq; Patres Gritū legatum de eo certiozem fecerunt, cum mandatis, uti Brixiam

se quamprimum cum exercitu conferat, quam ad portam, quam ut ante horam ipsi cum Aloisio conuenerit: certosq; Gritto internuncios, quibus uteretur, dederunt. Gradenico legato sepe id à Patribus postulanti, domū reditio tandem est permissa: eiusq; loco paucos post dies Ioannes Viturius subiectus. Gritus acceptis à Senatu literis, cū equitibus grauioris & leuioris armaturae tribus millibus ex omni exercitu lectis, cumq; militibus quot uisum est, in equitum dorso impositis, Brixiam noctu profectus oppidum ingredi nō potuit, detecta Aloisij oblatione, quā unius ex coniuratis uxor ad arcis praefectum amore eius pellecta detulerat. Aloisius, ne à Gallis interciperetur, oppido egressus magnum hominum numerum in illos excitauit, qui nonnullos regios ministros ex ipsorum municipijs, quibus praerant, in fugam sese dare coegerunt. Patres ea spe deiecti, de pacis cum Maximiliano incundae conditionibus Romae apud Iulium confitiendis, cū plures sententias in Senatu dixissent, ea tandem placuit, ut induciae per Foscarum legatum peterentur, quoad pax confieri posset. Vanissa, de quo sepe dictum est, multae uirtutis homo, cum Polizam Dalmatarum oppidum suam in patriam redisset, seditione concitata interfectus est à suis ciuibus. Gaspar autem Seuerinas, suis rebus suaq; dignitati omnibus à partibus atque adeo à principibus et regibus parū fidens, se Venetias contulit, ut in ea urbe degeret, cuius ciuitate & iure comitiorū pater eius unā cū liberis posterisq; donatus fuerat. Eum Vicetini ciues aliquot, in urbe qui erant, suis opibus iuuerūt: amice enim atq; moderatè in ciuitatem, cū pro Maximiliano ibi esset, se gesserat. Auogarius ob detectā coniurationē nō deterritus, multa ex proximis municipijs & finibus hominū millia iam excitauerat

ad Gallos expellendos: qua re moti Amphiani, arcē natura
 & artificio communitam, ut atq; astu occisis Gallis, qui in
 ea erant, in suam potestatem redegerunt, eamq; se reip. ser-
 uaturos Aloisio significauerūt. Benaci lacus populi fere om-
 nes expulsis Gallis se reip. dederunt. His auditionibus cō-
 citati reliqui, in Gallorum nomen magno ardore uolunta-
 tum & arma capiebant, & se Aloisio permittebant. Ea re
 Senatui nunciata, Patres alteras ad Grittū literas dederunt,
 uti Aloisij & aliorum plena fidei et beneuolentiæ incepta,
 quibus posset modis aleret, atq; ad urbis muros unā cum il-
 lis exercitum adduceret, quo ipsius et illorum praesentia fre-
 ti oppidani, pulchrū aliquod facinus facere aggredierentur,
 portasq; aperirent: tam pronos in remp. Aloisij & eorum
 populorū animos non esse negligentia & desidia reprimen-
 dos. His allatis ad Grittum literis, tametsi interea animorū
 ille ardor eorum hominum, qui cum Aloisio erant, paula-
 tim re frixisset: Galli enim praefecti ciues aliquot, quos sine
 re rebus Venetis existimabant, cum custodibus Mediolanū
 miserant: minusq; multi iam essent, qui se paratos ostende-
 rent ad omne subeundum discrimen, ut Brixia capi posset:
 tentandum tamen sibi & enitendum legatus existimauit,
 ut Senatui satisfaceret, à quo etiā reprehendi se, ac timoris
 argui non obscure intelligebat: itaque Aloisio ad se uocato,
 cōstitutoq; quid quenq; facere oporteret, quarto Nonas Fe-
 bruarias exercitum nocte ad oppidum duxit, tribusq; à par-
 tibus copijs aequē distributis cum tormentis nō magni pon-
 deris (neq; enim habebat grauiora) portas deicere aggredi-
 tur. Id cum plures horas omnes acies magno impetu scis-
 sent, ea disiecta primū porta ad quam se Aloisius contule-
 rat, ipse quiq; cum eo erant milites sub lucem se in oppidum

in-

iniecerunt, pauloq; post legatus reliquiq; altera aperta por-
 ta subsequuti, magna letitia & gratulatione ab oppidanis
 excepti sunt. Galli se in arcem, qua summo in monte est, plu-
 ribus eorum interfectis, fugientes contulerunt: quibus cum
 eodem se recepit Alda ea, qua Ioannis Francisci Gambaræ
 uxor fuerat, suis cum liberis, & Marcus Martinengius ho-
 mo infensus reip. Eo tēpore Anna Gallorū regis uxor pue-
 rum peperit, qui primis diebus est mortuus. Brixia statim
 capta, Grittus per literas à Senatu petijt, ut sibi tormenta
 magni ponderis mitti cōfessim imperaret, sine quibus expug-
 nari arx non poterat: qua in arce erant equites Galli circi-
 ter ducenti, qui suos equos ob celeritatē fugæ in oppido præ-
 de hostium reliquerant: milites trecenti. Senatus ex eisdem
 Gritti literis duos legatos, alterū qui Brixiam regeret, An-
 tonium Instinianum: alterum, qui in exercitu esset, Paulum
 Capellum creauit: legemq; sciuit, ut quinq; militum millia
 undecunq; conscriberentur, ad prioresq; adderentur, ut bel-
 lum confici facilius atq; celerius posset. Dum hæc admini-
 strarentur, Roma literæ uenerunt, uelle Iulium ut Senatus
 cum Maximiliano pacem faceret ijs conditionibus, quas le-
 gato dari iusserat: qua nisi pax suum finem quamprimū
 habeat, se cum reliquis contra rempub. consensurum, aperte
 profiteri. Eæ autem conditiones multò erant duriores,
 quam quæ paulò antea proponebantur: non enim Veronā
 relinqui sibi Maximilianus tantum petebat, sed Vicetiam
 etiam tradi suis cum finibus. De Foroiuliensibus uerò & Ci-
 uidale & Feltria, ut Iulij iudicium esset, cui ea dari æquum
 esset, postulabat. tum ut suis populis, qui aliquid eo bello
 amississent, ablata restituerentur, statuebat. demum, quas au-
 ri libras tercentenas pro Patauio & Tauriso reipub. con-

cedendis ei esse dandus propè conuenerat eius rationis ac ponderis, ut nouem unciae libram cōficerent, eæ ut singule duodecim unciarum esse libræ intelligerentur, reliquis conditionibus addiderat. His igitur conditionibus uti pacem Patres firmarent, Iulij & Ferdinandi legatis, atq; Alberto Pio Maximiliani legato, qui & ipse literas de ea re acceperat, magnopere petentibus, responderunt Patres, se de ijs Senatum consulturos. tametsi Brixia recepta tam iniquas eum esse condiciones accepturum non credebant: neq; Iulium ipsum, cum id intellexisset, in sententia exisimabant permanfurum. atq; ij, antequam Senatum cogerent, à Gritto certiorum facti sunt, non omnes modò Brixie fines ad rempublicam rediisse, sed Bergomates quoq; Gallos ex oppido eiecisse, & uexilla reipub. erexisse, oppidiq; arcem quam milites c. c. l. tuebantur, deditione recepisse: missisq; ad eum internuncijs petiisse, ut ad se mitteret qui præesset: eum se uti de cælo missum excepturos: atq; ipsum ad illos Federicum Contarenum unà cum Petro Longena misisse. Cremam quoq; idem fuisse facturam, nisi Galli milites bis mille Mediolano euocatos magna celeritate in oppidum intro duxissent, perpluresq; eius oppidi ciues obsidum nomine Mediolanum abduxissent. Galli Bergamo eiecti, se in arcem, quæ extra mœnia est summo in monte, receperunt, quibus intellectis rebus Patres Senatu coacto Dominicum Contarenum legerunt, qui statim Bergomum legatus accederet: Gaspari q; Seuerinati, cui xx. auri libras annuas se in uictum daturos polliciti sunt, ut se in castra conferret, mandauerunt. & quòd pecunia eos defecerat, legem tulerunt, ut mutuo à Patribus sumeretur: atq; ita Lauredano Principe auri libras x. pollicente, alijsq; plurimis pro suis opibus quoli-

quolibet, paucarum horarum spatio satis est publicis necessitatibus factum. Etiam, propterea quòd à Ioanne Medice Cardinali, quem Iulius legatum suis in castris ad Bononiam esse iusserat, admonebantur, uti aliquè ex suis ciuibus legatum ad Cardonam Proregem Neapolitanorum, in eisdem castris qui erat, mitterent, ut quæ opus esset, diligentius inter eos tractarentur, Marinus Georgius est ab illis ad id muneris lectus: qui legatione suscepta, paucos post dies uisæ se dedit. Interim præfectus Mediolanensium Fois, magni & præstantis animi adolescens, Mediolano cum equitibus Gallici generis septingētis, militibus quinis millibus, incredibili celeritate niuosis lutosissimisq; itineribus Bononiã profectus, ita se tacite in oppidū intulit, ut Hispanos, qui ad fossas castris & tormentis positas stationes habebāt, erantq; singulis propè horis in oppidum, quod muro ea parte nudauerant, irrupturi, eius aduentus unū diem planè latuerit: quo die, ut requiè exercitui daret, mouere se non potuit: post fridie eius diei præfecti Iuliani casu ab agricola, qui Gallos in uia uiderat, de eo certiores facti, obsidione soluta tormentisq; abductis abierunt, seq; in tutum cōtulerunt. Iulius permolestè ferens recipiendæ Bononiæ partem iam propè à se uictoriã Gallos interpellauisse, oppidumq; tam illustre sibi ab illis tanquam è manu atq; sinu ereptum inconsolabiliter dolens, homo natura sua in iram atq; ardorem animi pronus maximè, ubi de recepta ab exercitu Veneto Brixia nuntium accepit, incredibilem uoluptatem cepit: uocatoq; confestim ad se, ut erat intempesta nox, legato reip. gratulatus ei est amantissimè, ut præ gaudio lachrymas non continerit, horasq; illum propè duas in lectulo iacens letus hilarisq; secū tenuit. cuius quidem uoluptatis signa publicè po-

stra dedit accensis in Vaticano atq; in Adriani arce luminibus cum tormentorum strepitu binis ijs noctibus, quæ sunt eum nuncium subsequuta. Auxilio Bononiensibus allato, Fois ad Brixiam recuperandam se conuertit eo celerius, quod pontem Pado flumine traiciendo, quem ad Stellatam castellum in Alfonsi finibus magna diligentia fieri iusserat, esse factum, atq; in nauibus impositum cognouit: itaq; eadem celeritate qua uenerat, rediens, eo ponte Pado transmissis, in Veronensium finibus ad Villam Francam reipub. copias, quæ cum Balione erant, fudit, Guido Rangonio cum pluribus capto: & rectam Brixiam contendens, oppidumq; circumuectus, copias eorum finium, quæ in monte arci uicino uenientibus se opposuerant, reiectis, in arcem ab inclusis magna gratulatione est receptus. Grittus, qui sepe id ipsum ueritus, per literas à Patribus tormenta grauiora diligentissime petierat, ut antequam auxilia conueniret, capere arcem posset: ubi Fois esse in illa cognouit, spe retinendi oppidi suum apud animum plane deposita, plurimum questus, quod quæ ad rei bellicæ usum petierat, in tempore allata non fuissent, curam tamen & laborem atq; audaciam defendendi non remisit: itaq; existimans postero die Fois in oppidum descendurum, ne quis in fuga spem ullam poneret, occludi portam oppidi imperauit, dispositis militibus, qui eas nemini aperiri permetterent, tum milites Fauentinos, quibus plurimum confidebat, circiter quingentos, ceterarumq; nationum alios item quingentos ad priorem arcis portam, quæ est in urbem exitus, constituit, ut in uenientes impetum facerent, exitumq; prohiberent. equites uero grauis armaturæ ad hostes excipiendos, si in oppidum irrumperent, leuioris, Epirotasq; maxime, ut ubi oporteret præliarentur, disposuit: præfectum

præfectum eorum Federicum Contarenum, qui eo ipso die cum equitibus tercentis Bergamo redierat, cohortatus, ut in libera maxime omnium ciuitate se esse natum meminisset, libertatemq; patriam, quam Galli sibi esse obtendam proposuerant, quantum posset tueretur: reliquisq; item præfectis & tribunis ac centurionibus, quid cuique defendendum esset, separatim mandauit. Vix ea Grittus constituerat, cum mane Fois ex equitibus quos habebat probatiores, equis detractis acie quingentorum confecta, eos tota armatos corpora, galcisq; obsignatis, semilanceas in manibus longi latiq; ferri habentes aperta porta priores emisit, quibus Fauentini, ut eis erat imperatum, magna se uirtute opposuerunt: maioreq; eorum parte interfecta, reliquos repulerunt. In hos milites bis mille Vascones subsequuti impressionem fecerunt, interfectisq; non sine ipsorum cæde quamplurimis in oppidum proruperunt. Pugnatum est acriter reliquis à reip. militibus, ab equitibus & præfectis horas aliquot ita, ut de uiarum spatijs paulum hostibus cederent: uerum aperta ui ab Epirotis equitibus oppidi porta, per plurimisq; eorum diffugientibus, ubi id ab hostium equitibus, qui in arcem propter loci angustiam recepti non fuerant, atq; armati non longè aberant, est animaduersum, ipsi in oppidum irruerunt, magnoq; suis auxilio fuerunt: itaq; urgente hostium multitudine undiq; cædes est ingens in omnes facta. Cōtarenus ipse præliis interficitur cum præfectis Epirotis duobus Frassinæ & Bassæ: Grittus & Antonius Iustinianus, qui paucos ante dies Brixiam legatus uenerat, & præfecti Itali plurimi captiui facti, prælium à secunda diei hora usq; ad uesperam protrahunt. urbs magna ex parte direpta, matres familiæ & puellæ suis in domibus ante parentum & maritorum ora, quos in

uincula hostes coniecerant, passim uiolatae. uirgines sacrae è templis atq; aris & Deorum imaginibus, quas amplexabantur, abstractae, ad libidinemq; abductae. atq; ea quidem scelera Germani milites maximè omnium patrabant. Vascones minus impij, Galli tolerabiliores fuerunt. Aloisio Auogario, quem oppido excuntem hostes ceperant, biduo post medio in foro ceruices sunt abscisse. Eius rei nuncio Patres accepto magnopere commoti sunt, quòd iam nihil prospere ab ipsis tentari, agi ue posse uideretur: plurimumq; conquirebantur, quòd in perducendis tormentis ad legatum Grittum minus diligenter actum esset: eam unam ob causam omnes omnium labores magno cum reip. detrimento irritos, & opulentum ac præclarum oppidum hostibus prædæ ac direptioni traditum. Idem Patres ad copias reintegrandas, quibus modis poterant, animum intenderunt: additumq; ad reliqua Senatus consulta, uti in Creta insula militum bina millia, qui sagittis uti scirent, conscriberentur, Venetiasq; celeriter mitterentur: nauesq; longæ maiores ad equites Epirotas quamplurimos ad urbem conuocandos pararentur. etiã libræ auri ducentæ, quas Proregi Neapolitano, & Hispanis ducibus dari conuenerat, Rauennam illis sunt diebus missæ, & quibus oportebat, datæ. Milites interea equitesq;, qui Brixia non fuerant, uel oppido effugerant, se Vicetiam contulerunt: eòdemq; qui ab hostibus se redemerant, spoliati atque inermes sese passim referebant. Grittus & Iustinianus Mediolanum sunt adducti. Dominico Bussichio equitum Epirotarum præfecto, qui Brixia effugerat, uti domũ redire posset, permissum: mediãq; stipendiorum, quæ à rep. merebat, pars tribus eius filiabus post mortem patris condonata: quatuorq; Epirotis equitibus, in Gal-

lico

lico exercitu qui erant, curamq; adhibuerat ne Bussichius à Gallis captiuus fieret, Pensio annua singulis, quoad uiuerent, impetrata. duobusq; Frasinæ Epirotarũ item equitũ præfecti liberis pensio ipsius tradita. Idem in tres Baste fratres seruatum. paucosq; post dies Federici Contareni sorori dotis nomine auri libræ quindecim è reip. pecunia constituta. ciuibus autem Brixianis aliquot, qui amissis suis rebus omnibus ad urbem uenerant, Iacominoq; Tropiano, eiusq; filio à Patribus pecunia in uictum subministrata. is Iacominus suæ uallis homines egregio studio atq; animo ad reip. tuendam euocabat. Ludouico etiam Cocchio, qui ut Benaci lacus oppida se reip. dederent, studium & laborem contulerat, pensio annua liberaliter instituta, eiusq; filio magistratus reip. ex ijs, qui à præfectis ciuitatum eliguntur, quem is uellet, dono datus. Petro quoq; Finio Bergomati, qui ad Aloisium Auogarium sæpe uentitauerat, interpretq; apud illum de Brixia reip. restituenda fidus atq; diligens fuerat, octo scribarum tempora apud totidem Castris Franchi magistratus paulò post à Patribus assignata. Curatores interea duo ad munitiones perficiendas atq; amplificandas, Aloisius Barbarus Patauium, Bartholomæus Mustius Taurisum cũ stipendio missi. maioribusq; comitijs lex est perlata, uti bini Patauij præfecti, qui creandi erant, annui, & prerogatiuis primum senatorum suffragijs, deinde comitialibus legerentur: estq; Aloisius Emus secundæ dignitatis magistratus ea lege lectus. Legatis post hæc Helueticorũ duodecim ad urbem uenientibus, ut cũ Iulio & Ferdinando & Patribus ad bellum contra Gallos se cõiungerent, ciues è nobilitate, qui eos exciperet, obuiã missi: ipsi liberali reip. hospitio accepti, & uictus datus. Iulius Brixiam à Gallis recuperatã intelligens,

li 4

uti patres cum Maximiliano foedus facerent, non modo consulendo & suadendo, sed minis etiam atq; obnuntiationibus contendebat. Tabellarius interim reip. qui apud Gallos erat in custodia, libertati restitutus Mediolano ad Patres venit, afferens Iacobum sibi Triultium Gritto adhibito mandauisse, Patribus diceret, si uellent, se cum rege curaturum, uti foedus cum repub. faceret, ea conditione, ut Verona reliquaq; intra Athesim flumen oppida reip. cederent. Ea erat conditio conscripta in quadam pagina ex Gallia, ut uidebatur, ab rege ad Triultium missa: ineratq; in ea caput etiam eiusmodi, regem praeter ea redditurum Patribus Flaminiae atq; Apuliae oppida, quae reip. fuissent: ipsum enim, si unos Venetos coniunctos secum habeat, Iulium et reges reliquos non magni aestimaturum, aut omnino reueriturum: uerum linea superinducta illud ipsum obliterauerat caput, ita tamē ut legi facile posset. Patres Senatu uocato eam rem per literas legato Foscaro significauerunt, atq; uti uni Iulio notam faceret, mandauerunt: de foedere autem cum Maximiliano ineundo, quod ad Vicetiam pertineret, uelle Patres Iulij iudicio sese permittere: in reliquis capitibus ita fieret, uti Iulius & Maximilianus uoluissent. Altero autem Senatus consulto Vicetiam Maximiliano dari Patres censuerunt, cum ea pecunia, qua de conuenerat, non tamē antea, quam Maximilianus bellū Aloisio intulisset. Postremo, propterea quod in foedere tractando magna rerum difficultas proponebatur, omnibus placuit, uti spacium à bello uacuum intercederet, quo in tempore pax commodius confici atq; ad exitum perducī posset: itaq; octauo Idus Apriles inter Maximilianū Venetosq; decem mensium concelebratae induciae sunt Romae ab utrorunq; legatis, Iulio eis suam auctoritatem adhibente,

hibente, qui scribentibus affuit, ea conditione interposita, uti à Patribus quadringentae auri librae Maximiliano duabus pensionibus soluendae curarentur. quas quidem postea inducias adiectis ad eam pecuniam centum auri libris, ut essent omnes quingentae, Maximilianus confirmauit. Post haec Marcus Cardinalis Sedunus ad urbem Roma rediens, à Lauredano Principe & Patribus in Bucentauro naui usque ad Clementis fanum, quod in uadis est, obuiam euntibus est exceptus. Cum eo & Patribus colloquuti Heluetiorum legati duodecim non semel cum fuissent, constituto quantum pecuniae in stipendium esset Heluctijs à rep. persoluendum, eadem scilicet portione librarum auri octoginta, ad quam reliqui singuli tenerentur, ternis auri libris ad iter à rep. donati domum reuerterunt. Neq; multo post Iulij et Ferdinandi regis, Hispaniae & Aloisij Galliae regis exercitus propinquiores facti, cum se dies aliquot munitis castris tenuissent, Galli ad Rauennā oppugnandam se contulerunt. Erat in ea Marcus Antonius Columna Iulij nomine cum militibus mille quingentis, equitibus trecentis, seq; forti ac praestanti animo defendebat, & cladem hostibus ex muro inferebat. Neapolitanus autem Prorex oppido ueritus, ut Gallos ex eo auerteret, non longe ab eorum copijs suas copias adduxit. Galli relicta oppugnatione se ad pugnam celeriter comparauerunt: itaq; eo ipso die mane, qui fuit dies percelebris, ad diē tertium Iduum Aprilium, uterq; exercitus animo aequè magno ac parato ad dimicandum inter se conflixerunt. Pugnatū est horis plus sex incredibili uirtute: qua in pugna militū et equitum millia supra decem & octo interfecta sunt, pari ferè utrorunq; numero, fortuna dispari. Iulij enim et Hispanorū copiae sese fugat. eq; Galli locum tenuerunt. Captiui ab Gal-

lis facti Fabritius Columna, eiusq; gener Alfonsus Analus Aterni dominus, Petrus Nauarrus Cantaber, et Ioannes Medices Cardinalis Iulij legatus, alijq; clari uiri non pauci, et signa complura ablata, et tormenta capta. Eo in certamine Alfonsi Ferrariensi ducis, cum tormentis exercendis, tum acie sua è transuerso in hostem ducenda, uirtus egregia, et uictoria magna ex parte conficiens fuit. Dux Gallorum Foius cum se in militum Hispanorum globum qui supererat, audacissime intulisset, cæsus ab illis unâ cum pluribus clari nominis ducibus, eum suo exercitui diem lugubrem magis, quam lætum, aut ulla gratulatione celebrari dignum reddidit. Postero die Galli, conditione adhibita, ut Columnæ suæ cû copijs Rauenna exeundi potestas fieret, neq; oppidanis noceretur, oppido potiti sunt, quod quidem intromissi, conditione non seruata, foedè crudeliterq; diripuerunt: arcem autem oppidi capere non potuerunt, ijs, qui in ea erant, si dem Iulio uelle se præstare dicentibus. Patres, qui eo tempore per Vincentium Naldium in Flaminia milites mille sua pecunia consecrarent, ut ea cum manu Iulij oppida, quantum posset, tueretur, ei mandauerunt. Is Fauentiam propter eladem Hispanorum nutantem se contulit, atque oppidum opportuno præsidio communiuit. Prorex ipse, qui Anconæ post fugam primum constitit, suas ut copias ad signa reuocaret, omnem curam et diligentiam adhibuit: certiore nim factus maiorem ex suis et potiore multò partem in prælio Gallos amisisse, in spem uenerat, adhibitis Heluctijs posse illos Italia expelli, si uniuersi celeriter munus obierint, et uirtutè gnauiter exercuerint suam. Quod ubi Patres intellexerunt, eum solari et erigere omniaq; auxilia ei polliceri non dubitauerunt. Ioannem Antonium Dandulum e-

tiam

tiam à Senatu lectum cum auri libris cxx. ex superiore stipendio reliquit, quas tamen ipse in fugam uersus iure belli amiserat, ad illum miserunt, iuuandi et excitandi hominis causa. quam quidem rem legatus apud Venetos Ferdinandi imitatus, se ad illum cum pecunia contulit. Cymbæ interim duæ in naualibus confectæ atq; instructæ, quæ propter uelocitatem hirundines appellabantur, in Rauennæ portu nauiculam Alfonsi longam remigum quadraginta captâ à se, interfectis ex illis plerisque, nauesq; duas mercibus et occisorum in pugna spolijs onustas item unâ captas ad fori marginem Alfonsi signa per aquam trahentes duxerunt. Iulius ut regem Gallie deliniret, eiusq; cogitationes et incepta, si qua contra se agitare, ea spe sisteret, Senatu Cardinali uocato proposuit, uelle se foedus cum illo facere: capitaq; foederis, in quibus inerat, ut ei rex Bononiam restitueret, quæq; in Flaminia ad Padum flumè oppida pertineret, ipsi cederent: in reliquis sese regi satis liberaliter permittebat: per eos qui rebus Gallicis Cardinales fauebant, conscripta et ob signata ad illum misit. Pauloq; post uocatis ad se legatis Ferdinandi et reip. eis dixit, ne propter ea quæ fecisset perturbarentur, ne ue se priore contra Gallos uoluntate ulla ex parte mutatum crederent: inuitum enim ad id descendisse fallendi et consopendi regis causa. Quibus intellectis rebus Patres sciuerunt, Iulio scribi oportere: si cum Aloisfo foedus facere statuerit, se non recusare, dum in eo remp. includat, sociamq; foederis efficiat. Guidum Rangoniū post hæc, qui è Gallorum custodia se redemerat, ad urbem uenientem Patres amanter exceperunt, et præfectum equitum grauis armaturæ fecerunt: eiusq; fratri Ioanni Francisco, qui cum eo uenerat, equitum leuiorū præfectura item tradita.

Romæ ad diem tertium Nonarum Maij concilium celeberrimum cœptum est ab Iulio in templo Lateranensi magna sacerdotum frequentia, precesq; Deo Opt. Max. ut uota hominum ritè nuncuparentur, factæ. Marco Cardinali Seduno, Venetijs qui erat, ad suos abeunti argentum in mensam dono à Patribus datum. Cum Henrico autem rege Britannie fœdus à socijs atq; à rep. initum, x v. Cal. Iunias in urbe celebratum est: concupiuit enim rex petijtq; se in eo recipi. Illis diebus Iulius Vitellius Tifernatium Episcopus, qui conditionibus acceptis Rauennæ arcē Gallis obsidentibus tradiderat, eò cum copijs ad expugnandā illam rediens, traditis conditionibus recepit. Oppidani cladis suæ contra ius contra fas acceptæ memores, quatuor Gallorum præfectos in arce qui fuerant, fide non seruata uiuos sepelierunt cernicibus supra terram extantibus. Iulij & Ferdinandi legati, itemq; duo ciuitatis magistratus, Leonardus Mocenicus, Nicolaus Bernardus, Heluetijs se ad bellum contra Gallos comparantibus ex urbe profecti cum auri libris c. x. ad illos se contulerunt cohortandi & iuuandi eos causa. Ii se Veronam Maximiliani præfectis libentissimis intulerant. Antonius Saornianus, qui Vtini, uti supra dictum est, cæde ciuium secum disidentium ingenti facta, remp. cuius erat è nobilitate ciuis, deseruerat, atque ad hostes profugerat, omniaq; ingrati & malefici hominis studia contra illam exercuerat, ab inimicis suis in Maximiliani finibus trucidatus, dignā tot sceleribus mortem obiit. Ferdinandus clade suarum copiarum, quæ cum Gallis apud Rauennam depugnauerant, intellecta, literas ad Iulium dedit, ne propter eam rem animo perturbaretur: suum exercitū bene plenum ad Pyrenæos in Galliā quamprimum irrupturū unā cum Britannico exercitū,

citu, qui modo expectabatur: mittere autem se in Italiā Consuluum Ferdinandum suarum copiarum ducem, eumq; esse quinto Idus Maias profecturum: uenturum etiam sese ipsum, si oporteat, non obscure confirmabat. Iulius ea spe fretus de Cardinalium sententia binas literas scribi iussit: quarum alteris Cardinali Medici eius legato, qui à Gallis in custodia seruabatur, permittebat, uti omnes homines, qui ab eo delictorum suorum uentiam peterent, etiam si hostes Republice fuissent, expiare posset, dum ij parère Pontifici Maximo suum in animum induxissent. alteris à Rege Gallie petebat, ut eundem legatum liberum suiq; iuris uellet esse: id ni faceret eum se igni & aqua interdicturum, regniq; dignitate multaturum, minabatur. Antonius Sorianus legatus ad Regem Pannoniæ à Senatu lectus, illis diebus uix se dedit. Patrum iussu in omnibus sacerdotum & sacrarū uirginum collegijs preces factæ sunt pro repub. nostro & Heluetiorum exercitu contra Gallos in Veronæ finibus se coniungente: qui quidem Heluetij circiter decem & octo millia militum numerum conficiebant. Veneti Valegium et Pischeriā primis aggressibus cum cepissent, Benaci lacus oppida omnia sponte ad remp. redierunt. Cremonenses exercitibus eò tendentibus sibi ueriti. quadringentis auri libris Cardinali Seduno pollicitis, conditione adhibita ne oppidum ingrederentur, se ei dederunt. eius interpretes rei Iulij legatus, itemq; Venetorum scriba, equitum & militum qui Collateralis appellatur, fuerunt, quos oppidani ad colloquium intromiserant. Carauagium subinde atq; Soncinium Cardinali se Seduno tradiderunt: is eis et Cremonæ suos milites præposuit, atq; id quidem arroganter & barbarè, cum Venetis tradere debuisset. Iulius enim pollicitus fuerat primis in se

monibus ea de re habitis, idq; suis ad Senatum scriptis literis confirmauerat, ut quicquid eo bello caperetur, quod quidem reipub. fuisset, reipub. ministris traderetur: reliqua earum regionum oppida, quae ad Abduam flumen sunt, sese reipub. dederunt: itemq; Bergomates suis cum finibus. Bentiuoli Bononiae qui erant, exercitum Iulij, qui eo properabat, metuentes, oppidanis sese dedere uolentibus, Ferrariam profecti sunt cum suarum partium ciuibus non paucis. atque illi paulo post Iulij se interpretibus tradiderunt. Albertus pius interea Maximiliani legatus Romanus profectus est. Ioannes item Baduarius ad Ferdinandum regem reipub. legatus uiae se dedit. Appropinquante ad Italiam Matthæo Episcopo Gurcensi magnae apud Maximilianum autoritatis uiro, uti Romam se conferret, Patres Petrum Landum legatum ad illum miserunt honoris illius & societatis ex itinere causa. Post hæc Ticinenses repulsis ter hostibus eorumq; tormentis potiti, itemq; Mediolanenses, sese Iulio & foederatis permiserunt, cum hi libris auri sexcentis, illi quadringentis sui oppidi direptione redemissent. quod quidem factum Laudis Pompeiae ciues imitati, tercentenas, Parmenses atque Placentini ducentenas polliciti, Heluetiorum auaritiam subterfugere non dubitauerunt. Communitiam post hos, interfectis ijs qui suis in finibus erant Gallis, idem fecerunt: itemq; Tortonenses & Alexandrini. Omnibus autem ijs in rebus malus in rempublicam Seduni animus fuit, qui ut Venetis legatis & exercitui timorem incuteret, ne petere, quae eis debebantur, auderent, omnibus in Cremonae Cremæq; & Laudis Pompeiae finibus, aut cõburi aut retineri naues uniuersas imperauit, ne esset, unde illi portes facere, atque in tuta reuerti possent. qua quidem illere

max.

maximam sibi omnibus ab hominibus inuidiam excitauit. Dum hæc agitentur, Ioannes Medices Cardinalis amici hominis Blasij Criuelli opera Mediolano fugiens, Mantuam se contulit: interpretsq; ab adolescente rege Thracio Sultano Selymo literas ad Patres attulit, quibus ille literis Senatuum certiorẽ faciebat, patrem suum sponte sibi regnũ tradidisse: itaque uelle se cum reipub. eam in qua diu pater suus fuerat, beneuolentiam & necessitudinem exercere. quae quidem tamen res aliter se habebat atq; ille scripserat: ut enim atque armis patrem coegerat, ut se regem institueret. Ianes Fregosius Iulij rogatu rei q; pub. permissu in Ligures profectus, atq; a Genuensibus eorum oppido praepositus, literas ea de re ad Iulium dedit: quibus ille magnopere gauisus, Letitiam suam urbanis ignibus & tormentorum strepitu protulit: idemq; uti Veneti facerent, triremesq; ipsorum tres, quae erant in Apulia, Genuam celeriter mitterent ad arcem eius oppidi duas, quae à Gallis tenebantur, facilius expugnandas, à legato Foscaro petijt: quod quidem ei Patres libenter concesserunt: Ianisq; filio Alexandro puero equitum grauis armaturae quinquaginta turmam per uicarium regendam dederunt. Idem Iulius triremes item septem Regis Ferdinandi, quae in portu Neapolitano erant, ad eandem rem conficiendam ab eius legato Hieronymo Vicco petierat. quibus omnibus necdum Genuam appulsis, altera ex arcibus tormentis positis deditionem fecit. Galli petente Maximiliano ut ei Lemnicum traderent, quod quidem nullo iure possidebant, erat enim in Verona finibus, satis ei facere uoluerunt, atque ministris eius tradito, Mantuanum se in agrum receperunt. Alfonso Ferrariensium dux Romanus profectus, cum ab Iulio Cardinalibus publice adhibi-

tis petisset, ut sibi cui aqua & igni interdictum ab eo fuerat, propterea quod in bello contra illum cum Gallis fuisset, suppliciter postulanti, & commissa confitenti, ignosceret, ab eo absolutus, atque ad pedis osculum est admissus. Is cum intellexisset, Iulium post hæc tacite curam adhibuisse ut se caperet, Fabritij Columnæ, qui in clade ad Rauennam se captiuum eius fecerat, cumque ipso Romam uenerat, tum ope tum consilio aufugiens in eius se fines contulit: deinde in Apuliam contendens, quod itinera terrestria intercludi sibi ab Iulio facile posse sciebat, mare Adriaticum ad Illyricum traiecit, ut eo inde iterum traiecto, Per Padi fluminis ostia domum reuenteretur. In urbe autem Decemuiri feminam meretricem, quæ in Deos maledicta coniecerat, & se fuga subripuerat, exulem ea conditione fecerunt, ut si ullo in imperij loco caperetur ceruices ei absunderentur, ipsa igni combureretur. Fosseque Clodiæ ciuis, qui tres suas filias uirgines uitauerat, à Prætorè concrematus dignam commissi pœnam persoluit. Iulius Heluetios rebus bene gestis in Cardinalium collegio Romanæ reipub. defensores appellauit, atque uti eo nomine omnibus ab hominibus appellarentur, censuit. Galli eo tempore Brixia emissi, equites quatercentum, milites mille, ut è uicinis oppido locis prædâs abigerent, atque in oppidum importarent, cum agricolâs plerosque unâ cum mulieribus atque infantibus interfecissent, tumultu hominum à tergo excitato, copiisque Venetis se in redium opponentibus, capti & interfecti magna ex parte, ac prædâ quam fecerant amissa, reliqui se in oppidum fugientes uix ægreque intulerunt. Laurentio Ceretano, qui ad Patres se contulerat suarum rerum causa, auctus equitum & stipendiiorum numerus. Auctus item Vitellio & eius fratri: pensionesque

sionesque; annuæ Ioanni Brandolino, & Marco Castellatio, & Saccardo Sonzino, pro cuiusque rebus bene gestis à Senatu traditæ. Lex est etiam perlata, ut ex Lepontijs militibus bis mille celeriter conscriberentur, reliquisque adderentur, ut essent omnes numero ad decem millia: iusserant enim Patres ut reipublicæ legati ad Brixiam recuperandam accederent, certiores à nonnullis eius urbis ciuibus facti, non posse se ulterius Gallorum imperium perpeti: sese reipub. si exercitum eò miserit, oppidum sine mora tradituros. Quamobrè ut pleniore cum exercitu proficiscerentur, militum numerum esse augendum statuerunt. Iulius etiam, sua se inexplebili nouarum dominationum cupiditate ad omnia difficilia impellente, propterea quod Alfonso aberat, posse se Ferrariam capere eo puncto temporis confidebat. itaque scriptis ad Ducem Mactaurensem literis, ut se cum exercitu celeriter eò conferret, à Senatu petijt, quibus posset nauibus in Padum flumen immisis sua consilia iuuaret. Id à Patribus cum esset diligenter procuratum, Alfonsoque copiæ, quæ in oppido erant, de eo certiores factæ se ad defensionem comparauissent, & Pado traiecto etiam Rhodigium de improviso cepissent, conatus omnes Iulij ad nihilum redierunt. Legati autem reipub. cum se ad Brixiam contulissent, tormentaque ad muros uerberandos aptauissent, Gallis, qui nouam auxilia intromiserant, se acerrimè defendentibus, nibilo minus irritus eorum apparatus futurus uidebatur. Interim Cardinale Medice libertati restituto, Proregi Neapolitano itemque Iulio cupiditas est iniecta Florentinæ reipub. statum ordinesque commutandi: ut ut enim se tunc ea ciuitas regebat, omnibus in bellis Gallorum partium studiosissima semper fuerat. Id autem nulla re alia melius se consequutu-

pidè concinebant: itaq; & loci amœnitate ac specie, & Regis oratione perliberali eo hilariter factò legationis suæ initio, plures ibi dies Triuifanus commoratus, renouato ex reipub. dignitate antiquiore fœdere, datis & acceptis muneribus, cum Regis ad Senatum honorificentissimè scriptis literis eius rei testibus domum redijt. Antonius etiam Iulianus captus ab hostibus in Brixia prætura, atque in Galliam perductus, datis pecunijs quas poposceraut, iisdem fœrè diebus suos se ad lares recepit, cum prius eum Senatus in Quinquenarium collegium, qui belli res eo in ordine procurant, cooptauisset. Annus interim finem suam habuit. In eoque autem inito, Neapolis Prorex Medicibus in Florentiæ dominationem restitutus, & Frati oppidi direptione, et plurimis auri libris dono acceptis communitior factus, cum intelligeret Venetorum exercitum in Brixia recuperanda magnopere laborare, nec tamen satis proficere, Gallis, qui in ea erant, sese acriter defendentibus: ut ea quoq; à parte, si quid posset, lucraretur homo alieni appetentissimus, in agrum Brixianum suas copias adduxit, ibiq; modò pollicendo nihil se reipub. nociturum, modò fallendo, legatisq; Venetis suos interpretes mittendo, qui monerent ut cū Maximiliano pacem facerent potius, quàm quæ illius essent, ei præripere contenderent, se in urbem intulit, & oppidum ante direptum, & omni exutū dignitate, radicitus depopulatus, si quid erat reliqui, abstulit: atq; ut Galli domum reuerterentur, secumq; prædam, quā ingentè capto oppido fecerant, asportarent, potestatem eis fecit. Veneti capicendi oppidi spe deposita, tormenta, quibus muros urbis uerberabant, abstulerunt. Et iam Ioannes Medices Cardinalis, et Iulianus eius frater, de successu rerum suarum literas ad Senatū dederant,

rant, seq; & fortunas suas omnes reip. obtulerant: itaq; resp. quæ amico semper animo in illos fuerat, in ciuitatem & nobilitatem eos & Laurentium eorum fratris filium more maiorum intulit, missis ad eos Florentiā de ea re literis. Pauloq; post & Prosper Columna suæ factionis princeps, cum equitatu & peditatu ad Proregem sese contulit: & Senatus ciues quatuor, qui Cremæ portas, quoad opus esset, custodirent: deinde municipijs quatuor in uicinis Cremæ locis, quæ ad rempublicam redierant, eius nomine præessent, creauit. Tam arcem Bergomatiū extra urbem summo in monte positam, quam Capellam appellabant, eius præfectus homo Gallus reipub. internuncijs tradidit. Senatus cum intellexisset, numos qui in bella insumebantur, non omnino rectè administrari, ciues duos magnæ autoritatis uiros, Hieronymum Quirinum, Petrum Capellum, qui eis præessent, creauit: deinde Petrū Pascalicum, qui legatum Genuæ ageret, renunciavit. Erat autem eo in oppido Dux & princeps recentior ciuitatis Ianes Fregosius amantissimus reipublicæ. Post hæc Mathæus Gurcensium Episcopus Maximiliani interpretæ Roman uenit, atq; à Iulio suam in domum in Vaticano est exceptus. Pauloq; post Maximiliani Hispaniæq; Regis & reipub. legatis adhibitis, eiusmodi se fœdus uelle Iulius facere pronunciauit: Ut Verona Vicetiāq; Maximiliano cederent. Pro Patauiū autem & Taurisio, quæ iam Veneti obtinebant, ut ea oppida retinere iurè possent, tercentas auri libras tributū nomine Maximiliano quotannis perderent: semel autem pro totius rei ac tabularum confectioe, bis mille & quingentas. De ijs uerò quæ in Carnis essent oppidis, Iulij iudicium esset, rei ne publicæ an Maximiliano iradeda iurè essent. Reliquo fœdere Maximilianus et Hi

spania rex abolere Pisanum Concilium, omnemq; suam auctoritatem atq; opes Iulio tradere ad Ferrariam capiendam tenebantur. quæ duæ quidem causæ Iulij animum uehementer exagitabant: nam et concilij contra se initi mirum in modum timore commouebatur: & cupiditate, ut Ferrariam in potestatem suam redigeret, nihil culpæ, nihil sceleris, nihil flagitij prætermittebat: itaq; Venetos, qui in illum tot officia cõtulerant, tantum pecuniæ, ut ad omnes eius nutus præsto essent, animis libentissimis impenderant, nulla fide, nulla pietate fultus, non deseruerat modò eo conficiendo fœdere, sed planè etiam in prædam hostium, sanguinem & omnem succum reipub. sugere cupientium, proieciebat. quamobrem reip. legati ad Iulium conuersi, non esse hoc illud, quod ab eo expectabatur, conquesti sunt: male, quod iniuste amiserant, eo pacto recuperari: sed se confidere Dei optimi Maximi auxilium reip. non defuturum. Demum ubi Iulius iræ percitus fœderis capita scribi iussisset, ne scribendo adessent, abierunt: quæ tamen postea capita scripta & cõfecta sunt. Id cum esset Venetias allatum, literas à Senatu datæ sunt ad legatos, ne posthac his tractandis rebus interessent. Ioannes Medices Cardinalis, Iuliano fratre ciuitate regenda Florentiæ relicto, se Bononiam ad legationem suam contulit. arcisq; Brixia custos, homo Gallus, regis sui iussu eam Hispanis ducibus inuitus tradidit. Iulius autem Episcopo Curcensium in Cardinalium collegium adscito, quartum Lateranensi uocato Concilio affuit. quo in concilio adesse Curcensibus, nisi prius literæ, quibus aqua & igni Venetis interdiceretur, sibi essent traditæ, noluit. Roma deinde profectus est: cumq; in Galliam citeriorem uenisset, Maximiliani Sfortia Ludouici filij, qui se Mediolanum inferebat, socius comesq; itineris

itineris fuit. Eo ingressu peracto, Hispani Tretium, in Abduæ ripa oppidum, commcatu, pecunia, rebusq; omnibus munitissimum, quod à Gallis tenebatur, ut & immani tormentorum uerberatione captũ diripuerunt. Iulius interim Maximiliani obsequio amicior ei factus, qui suas copias Ferraria statim auocauerat, ut ei satisfaceret, Staphilæum Romani fori litium ministrum Venetias misit Patres hortatum, ut fœderis conditiones acciperent: tamen iam nonnihil pœnitentiæ ducebatur, se in eos tam durum tamq; illiberalem fuisse. quod mehercule cum improbari maximorum hominũ sermonibus intellexisset, qui dicerent, eam rem occasionem Venetis daturam, ut se cum Gallis coniungerent, eosq; in Italiam adducerent, quos ab Italia expellere Iulius in primis nitcbatur: in dies singulos eius rei mœrore magis magisq; distractus, neq; cibum, neq; somnũ capere poterat, itaq; febri tentari cœptus est: qua in febri cum Pisauri oppidum Metaurensem Duci fratris sui filio tradidisset, & Cardinalium collegio Urbem remq; publicam Christianam cõmendauisset, undecimo Calendas Martias mortem obiit. Senatus Cardinalium collegio literas dedit, orans obtestansq; eos ut in eligendo Pontifice totius orbis beneficio consulerent: suasq; opes omnes et exercitus ad eos iuuandos est pollicitus. qui cum se in conclaue more maiorum intulissent, Bernardi Bibienæ amabilissimi hominis magna ex parte studio, consilij & prensationibus diligentioribus permoti, Ioannem Medicem, annos natum triginta septem, Pontificem Maximum creauerunt: isq; priusquam è conclau exiret, me, & Iacobum Sadoletum, qui Romæ tunc eramus, sibi ab epistolis adsciuit.

F I N I S.

Kk 4

GUIDO VBALDO FERRE-

TRIO, FRANCISCI MARIAE

filio, Urbini duci, Guidus Lol-
gius S.

SI quis in eam cogitationem veniat, ut consideret quid sit id, quod ex omnibus rebus humanis maximè excellat, hanc laudē profectò virtuti adiudicabit. Circumspice omnia, quæ infra lunam locum obtinent altiore: quid singulis seculis magis vigerit, quid apud singulas ciuitates & nationes maiori in honore fuerit, exquirè, hac nihil admirabilius, nihil excellentius inuenies, nihil diuinius. Hæc, cum omnibus hominibus eandem conditionem natura statuisset, nihilq; inter ipsos disiectū effecisset, eos ita distinxit, & quasi in classes distributos, eo discrimine separauit, ut qui auerso à se animo essent, vitam & spiritum ducentes vix inter viuos numerarentur: mortui, corpore humato nomen obliuione contegerent: qui verò se amplexarentur, & cum in terris positi essent, æuum in cælo agerè, & rursus, cum in cælum ascendissent, terras colerè viderentur. Hanc non doctrina, sed natura: non disciplinæ addicti, sed ad iudicandum liberi: non ex ore Philosophorum, qui de illa tam multa tradiderunt, sed ex nostro sensu, admiramus. Quis est enim, quem non virtutis species comoueat, & quodammodo percellat,

ut in

EPIST. NVNCVPATORIA. 521

ut in quo illa vel tenui significatione apparuerit, eum diligere atq; obseruare, aut, si clarior atq; illustrior fuerit, etiam in Deorum immortalium numero venerari velit? Excute memoriã, atq; ea quæ à nostris temporibus procul remota sunt, repetè: videbis omnes, qui honestè atq; in laude gloriaq; vixerunt, ab hac vna ad hominum famam atq; existimationem profluxisse. Sed quid ego te in vltimã antiquitatem retrudo? quæ ut auctores habeat religiosissimos (ut certè habet) tamen quæ de prisca illis viris historia memorant, minus momenti habent, quàm ea, quæ vel nobis in vita positis acciderunt, vel paulò ante nostram ætatem gesta, etiam nunc hominum sermone celebrantur. Neq; verò ad aliena exempla reijciendus es, quippe domestica innumerabilia suppetunt. Sed ut paucis contenti simus, & proximum quodq; arripiamus, statuè tibi ante oculos Franciscum Mariam patrem tuum, atq; ea quæ omnium mentibus infixæ sunt, cogitatione percurrè: cur eius nomen tam nobile sit, virtute reperies causam fuisse: quæ quidem in periculis & asperis temporibus egregie præstitit, ostenditq; virum fortem & sapientem, nullo fortunæ reflatu consilij capiendi facultatem amitterè, sed in maximis tempestatibus ac procellis, in suo statu tanquam anchora, sic animi roborè conseruari: atq; ut lunæ interiectu solis lumen nunquam

KK 5

ita obscuratur, quin aliqua ex parte nobis appareat, ita vere nobilitatis dignitatem, temporum iniquitate deformata, pristini semper splendoris vestigia retinere. His ille nervus, hac sapientia præditus, cum regno expulsus esset, & se in eundem locum restituit, & acceptam iniuriam virtutis infamavit. Multa alia de illo commemorari possunt, quæ si quis eorum, qui in hoc elaborant, ut virorum fortium rebus gestis immortalitati commendandis, immortalem ipsi gloriam consequantur, separatim persequi velit, magnum meo iudicio corpus efficiet. Nam ut nemo fuit aut illo scientia rei militaris ornatior, aut fortitudine præstantior, aut denique omnibus virtutibus imperatoris cumulatio: nemo item aut plura imperia gessit, aut plura prælia, magisque memorabilia fecit. Verum huius facta, quæ cum alijs aliorum factis contexta, nondum in lucem exierunt, postea in aperta prolata, omnes gentes lustrabunt, omnium peragrabunt orbem terrarum, atque eo clarius ad oculos fulgebunt, quo studiosius in compatione spectabuntur. Nunc ad Guidum V baldum, magni avunculum tuum, te convertere. Quo pacto tantam in hominibus sermonis celebritatem consecutus est? certe eadem fuit ratio, quæ illum in celum sustulit, & quæ patrem tuum eternitatem donavit: atque utinam diutius vixisset, aut saltim quandiu vixit, integer à corporis

poris incommodis mansisset. cuius prima adolescentia ætatis maturitatem non desideravit, eius reliquum vitæ cursum, quantulus is fuit, qualem futurum fuisse arbitraris? quanquam ipse quidem vel in illa perditavale tudine eam, quæ præstantibus in ingenijs nunquam evanescit, vim boni sic semper obtinuit, ut cum propter virium imbecillitatem vix aliquid posset negocij muneris, ne obiret, tamen usque ad diem vitæ ferè supremum exercitijs præfuerit, bella administraverit, maximis semper in rebus se iactaverit. Iam igitur redeo ad id, quod initio proposueram: ad hominum benevolentiam sibi conciliandam, ad memoriam sui cum omnium seculorum posteritate adæquandam, nihil esse aptius virtute, nihil accommodatius. Idque cum omnes, qui modò aliquid sapiant, sentiunt, tum vni præter ceteros tibi video esse persuasum, qui magno avunculo tuo sic nomine geminus es, ut illius vitam omnibus actionibus exprimas: patrem imitatione sic effingis, ut omnia quibus ipse abundabat animi bona cum reliquis bonis crevisse videatur. Sed cum ad te scribam, & quasi cum presentem præsens loquar, verecundia impediatur, ne te verbis efferam, ne tui non tam laudator, quam fortune viderar assentator. quanquam quid mea orationis opus est ad ea explicanda, quæ omnibus patent? Vulgo audio sæpe cum dicitur, felices videri eos homines,

qui ex tuo regimine pendeant: nō enim tibi tanquā domino seruire, sed tanquam gubernatori parere: non tuā vim, potestatemq; pertimescentes, sed probitatem, moderationem, aequitatemq; suspicientes. Hoc nō cōmemoratur, & verū non est: neq; verū est, & non præclarum: neq; præclarum, & non hominis summa ac singulari sapientia præditi: sic enim serues habet, ex animis voluntates, ex voluntatibus actiones oriuntur, ab his sati rumores erumpūt, seq; ad cuiusq; laudem aut probrum latè longeq; diffundunt: rumorē autem constantia veritatis perpetuitate gubernatur, eaq; ad exiguū tempus durarq; consueverunt, quæ mendacijs conflata, atq; ad hominū errorem conficta dissipantur: etenim frustra ad cuiusq; rei opinionem cōmendamur, nisi tales simus, quales habemur: nobisq; plerunq; id accidit, quod tenes volucris solet cōtingere, quæ si infirmis penulis subuolantes, aut fuerint gregem subsequuta, cum neq; longius volarq;, neq; uspiā in aëre possint insisterq;, nec propter corporis pondus, alarumq; infirmitatē sine ruina deorsum ferri, ad terrā precipites deuolutæ affliguntur. Similem nonnulli calamitatem accipiunt, quorū fama quia ortu nata est quasi non legitimo, citò deficit. Tua autem est Guide Vbal de solida gloria, quæ ijs fundamentis cōstituta est, ut in dies magis ac magis augeatur. Nam cum à paruo

lo tan-

lo tantam tui expectationem concitasses, ut nunquam nec maiorem quisquam, nec maturiorem: etatis deinde progressu tale specimē tui dedisses, ut omnes te dignum existimarent, in quem tui patris honores conferrentur, Veneti tua se fide & vigilantia tutiores, virtutē munitiores forq; intelligentes, te ducem suis exercitibus præfecerunt, tibi omnium suarum rerum custodiam cōmiserunt. Sentio me impetu quodam animi latum in maximā syluam intrasse, per quam, si per tuam modestiam aliquantulum mihi vagari liceret, nihil libentius facerē: cum enim nature tue dotes, cum animi virtutes, cum mores, viuendi institutum & disciplinam mihi anteq; oculos proposuissem, sic se illa, quam diu præ pudorē compresseram, meæ erga te beneuolentiæ declarandæ cupiditas profudit, ut eam hac vna cogitationē reuocauerim, quod dubitabam, ne meū tibi studium molestiam afferret, neq; ipse tanto in errore versari viderer, ut putarem, eam me facultatem habereq;, qua possem omnia, quæ in te laudanda ducerem, satis comodè persequi. Quid ergo aliud restat, nisi ut meum negociū agam? nam cum iam pridem ad tuā amplitudinē colendam aspirarem, aditusq; ad eam rem non ita difficiles mihi fore sperarem, postea quā Horatio Farnesio, iuueni amplissimo, me addixerat: tum verò mirificus quidam casus oblatas quasi fo-

res amicitiae tuae mihi patentes ostendit, cum mihi nec opinanti ea provincia data esset, ut illud monumentum, in quo Petrus Bembus Cardinalis magni auunculi tui, dum apud eum familiariter vixit, atque eius uxoris laudes consignauit, in posterumque propagauit, ad te mitterem: quod onus ita non inuitus, non grauate suscepi, ut nihil unquam mihi acciderit optatius: siquidem in certissimam spem veni, quod cupiebam, celeriter consequendi: qui enim ne in tenuissimos quidem homines fastidiosus, & nullius gratiae commendatos, nemini patiaris aditum ad amicitiam tuam esse praclusum, me credo excludes, apud uxoris tuae fratrem non infimum locum obtinentem, munus praeterea afferentem, quod tibi scio fore gratissimum? Quanquam enim non ignoro, te a puero omnibus literis deditum, & maiorum vestigijs ingredi cupientem, haec eadem aliàs studiose legisse: tamen, quemadmodum si aut Apelles, aut Protogenes operi suo, quo nihil perfectius à vulgo putaretur, rursus manus admouerent, magnam credo omnibus, qui illud antea inspexissent, denuò videndi cupiditatem inijcerent: sic spero, cum audies hanc Guidi Vbaldi non corporis, sed animi effigiem, cui nihil boni deesse videbatur, quia non satis summi artificis intelligentia faciebat, nouis quibusdam lineis & coloribus illa-

stratam

stratam ac perpolitam fuisse, tum me, tum illos, qui id mihi negocij dederunt, ut eam tibi dono mitterem, magnam esse à te gratiam imituros. quod enim Petrus Bembus, si vitam longius produxisset, facturus erat, ut hic libellus, quem olim vna cum alijs libris ediderat, curiosius postea perspectum multis locis auxerat, in tuo nomine exiret: id eius vicem ut facerent, ad pietatem & officium suum rati sunt pertinere, Torquatus Bembus, haeres ipsius, & ij, quibus idem Cardinalis per testamentum mandauit, ut quae ipse extremo spiritu cauisset atque sarxisset, tuerentur atque defenderent, Hieronymus Quirinus & Carolus Gualterutius: quos quidem omnes scilicet, & quem primum nominavi iuuenem lectissimum, & proximum alterum, & tertium homines honestissimos, eo te loco habere cognoui, ut cum id amiserint, quod vnicum existimabant antiquae virtutis exemplum, putent dolorem suum hac sola medicina leuari posse, si & illud egregium & singulare in te studium, quod mortis deletum & extinctum est, quoad eius fieri possit, sua opera renouetur atque instauretur: & ipsi in tuo nomine conualescentes, non nihil à maerore recreentur. Nam & si illis amplissimus vir, omnibus bonis perfunctus, sic è vita tanquam è theatro exijt, ut ijs qui in ea remanserint, mi-

nimè inuideret: tamen homines eius amatissimi, & non solum ampla & honorifica amicitia, sed etiam incunda consuetudine priuati, animum inducere non possunt, ne illius discessu vehementer doleant. Quamobrè & egritudinis, qua ipsi conficiuntur, lenienda, & fidei, quã mortui manibus debent, prestande gratia fecerunt vt hunc libellum, quasi de meliore nota acceptum, sic emitterent, vt non modo studium illi, fauoremq; compararent, Verum etiam quid Bembo viuenti sententiæ & voluntatis fuerit, declararent. Qua de re quantum se pro tua singulari humanitate amaturus sis, cum iam presentiant & quodammodo augurent, fortunæ beneficio factum existimant, vt quod officij præcipue fuerat, id etiam cum gratia coniungeretur. Va-

le. Romæ, Cal. Sept. M. D.

XLVIII.

PETRI BEMBI AD
NICOLAVM TEVPOLVM,

DE GUIDO VBALDO FER-
trio, deque Elisabetha Gonzagia
Vrbini ducibus, Liber.

BEMBUS Teupole pater meus, cum Venetias de Guidi Vbaldi Vrbini Ducis morte esset Senatui allatum, magnum sanè dolorem cepit, quòd uir diuino ingenio, admirabili doctrina, singulari prudentia præditus, omni iure necessitudinis cum nostra Repub. coniunctissimus, amplissimis in fortunis tum, cum florere per etatè inciperet, interceptus extinctusq; incredibile sui desiderium bonis omnibus reliquisset. Qua in re augebat eius molestiam quòd uidebat, propterea quia Iulius Pontifex maximus ei plurimum tribuebat, magnum etiam imperium eius fidei commiserat, eratq; nemo cui ille uel plus confideret, uel in quem omnes honorum & dignitatis cumulos esset libentius collaturus, ipsum è uita non satis suo tempore cessisse. Ad hæc etiam mea causa plurimum angebatur. Existimabat enim, id quod erat, quia ego illum summo opere amabam, colebam, in eius erga me amore atq; beneuolentia conqueſcebam, ille uerò me admodum diligebat: secum enim, quandiu mihi esse cum illo licuit, suauissimo in cõuictu amantissime honorificentissimeq; detinuerat, suo etiam testimonio apud Iulium Pont. max. sæpe ornauerat, fore ut eius uiri interitus mihi longè acerbissimus atq; luctuosissimus accideret. Neq; solum Bembus pater, sed omnes etiam nostri ordines, ut scis, atq; uniuersa certè ciuitas sum nunciium grauitè ac moleste accepit. Nam quoniam is

et nostris quondam in exercitiis admodum adolefcens
 summa cum potestate strenuè atque integrè aliquot annos
 fuit, et postea Valentianis illis miseris durissimisq; tem-
 poribus regno suo expulsus, cum se in nostram urbem con-
 tulisset, incredibili gratia totius ciuitatis annum amplius
 est nobiscum uersatus, non tanquam exteri aut alieni ho-
 minis, sed quasi unius nostri charissimi amantissimiq; ciuis
 atque optimè de Repub. meriti, sic eius uiri mors nostro-
 rum hominum animos omniū mentesq; perturbauit. Quæ
 res illis eò etiam grauior fuit, quòd uxor eius egregia le-
 titissimaq; fœmina ipsis ob oculos uersabatur: quam sanè
 cum propterea, quòd illam is sine filiis relinquebat, tum
 uel maxime, quia uiri amantissimam cognouerant, existi-
 mabant omnes magno in luctu atque dolore uersari: cuius
 uirtutem, constantiam, sanctitatem, præstantissimum in-
 genium uniuersa nostra urbs tum, cum apud nos illa unā
 cū uiro esset, plurimis in rebus maximis difficillimisq; per-
 spexerat, summaq; illam beneuolentia prosequeretur, dif-
 ficile ut dictu sit, uernam eorum fuerit nostris hominibus
 charior. Itaque quo tempore mors aliqua regia Patres il-
 los atque Senatam reliquosq; ciuis omnis æquè atque hæc,
 dolore molestiaq; affecerit, qui sciret, aut qui se audiuis-
 se recordaretur, nemo erat. Sed quoniam, ut plerunq;
 fit, ea de re nihil omnino tum publicè, præter ipsam Da-
 cis mortem nunciabatur, ut primùm in animis hominum
 dolor ille parumper repentinus resedit, cœpit urbs, quasi
 domestica in calamitate, quærere quoniam ille morbo esset
 extinctus, qui honores mortuo habiti, quæue mente po-
 puli fuissent, tum quàm moderatè uxor eam solitudinem
 ferret, quàmue secus, aut quocūcumq; apud eas gentes, tum
 apud

apud Romanos homines beneuolentiæ, quòd ue fame no-
 men existimationisq; retinisset. Quæ cum singula mihi
 maxime esse cognita existimarent ij, qui sciebant, quan-
 tus mihi cum illo uiro usus familiaritasq; intercesserat, plu-
 rimi etiam affuisse me illi morienti arbitrarentur, concur-
 sus est ad Benbum patrem propè omnium ista quærentium
 factus: quibus ille tametsi Romæ esse id me temporis osten-
 disset, persuadere tamen non potuit, quin ab ipso uellent
 meis literis ijs de rebus fieri certiores. Id à me pater cum pe-
 tiisset, statui ea conscribere, quæ à Sigismundo Fulginate
 paulò antè acceperā, cum ad illum ipse atq; Sadoletus meus
 et Philippus Beroaldus minor is de rebus sciscitatu uenif-
 senus, sermonemq; uniuscuiusq; nostrum, quemadmodū ha-
 bitus est, mandare literis cum ijs scriptis, quæ tanquā lecta-
 tum atq; recitata nobis omnem propè rerum summam atq;
 seriem continent. Quid enim patri meo ciuium meorum no-
 mine petenti atq; requirèti negarè, ea præsertim in re, quæ
 duorum longè omnium optimorū longèq; mihi charissimo-
 rum hominū uel memoriam esset in posterum uel etiam be-
 neuolentiam propagatura? Itaq; cum librum confecissem,
 animaduerti in eo multa esse tam egregia tamq; præclara,
 atque adeo tam insolita cum de Guido Vbaldo, tum de uxore
 eius uel recitata, uel certè commemorata inter nos atque
 dicta, ut uererer, ne plures essent futuri, quibus illa nō satis
 probarentur, quàm qui uera esse crederet, nisi certo aliquo
 atq; illustri testimonio miterentur. Est enim illud uerū Teu-
 pole, dici quod solet, quemlibet ex se alios facillimè estimare.
 Itaq; quoniā nemo uir, nemo mulier hoc quidem tempo-
 re fortasse est, qui ea in sese experiat, quæ nos et uidimus
 sepe in illis omnia, et partim etiam nunc uidemus, existi-

maui adhibendum mihi esse testem idoneum, cuius auctoritate uniuersa se nostra oratio iueretur. Is tu autem potissimum es uisus, in quo acquiescerem. Nam Bembi quidem patris attestatio, cuius mihi nomen grauiissimum sanctissimūq; est, quoniam ei mea in primis ratio atque persona tuenda proponebatur, aliquibus fortasse uideri poterat plus in eo amori eius erga me tribuisse, quam querebam. Tu uero & illorum amborum familiaritate atque beneuolentia cum in nostra urbe maximè omnium es usus, tum in eorum regno ab ipsis amantissimè susceptus eo tempore, quo te Romanam ad illas in omnium doctrinarum genere abs te supra quinquies mille propositas quaestiones disputandas sustinendasq; contuleras, utriusque mores atque uitam omnem bene penitus diligentissimèq; perspexisti, mecumq; postea sepius summa cum admiratione es colloquutus: & illos ipsos, qui hoc in libro ea differunt, quæ leges, partim uetere tibi necessitudine atq; hospitio, partim arctiore usu atque conuictu, studiorum quidem omnes uoluntatumq; similitudine maximè cognitos atq; cōiunctos habes, ut quantum illis adhibenda fides sit, nemo te melius intelligat. Quamquā quidem ea certè res cum primis illos omnibus hominibus conciliare sanè debet, probatissimosq; reddere, quod Iulio Pont. Maximo eximie probantur, eidemq; charissimi atq; familiarissimi sunt. Nam is & Sigismundum unice diligit, apud seq; habet, atque à scribendis epistolis præclara eius opera utitur: in quo difficile dictu est, quantum unus omnes excellat cum scriptionis elegantia & candore styli, tum planè diligentia & fide: & Sadoletto quantum tribueret, quanti eius incredibilem probitatè præstantissimamq; doctrinam faceret, quamq; sibi culta eius splendentiāq; po-

mata

mata probarentur, ostendit sacerdotio illi tradito Romæ templi honestissimi Laurentiani. Beroaldus autem in ære illius iam pridem est: cuius cum simplex laudabilisq; uita, tum doctrinæ elegans eruditio, atq; in poëticis studijs mira præstantia, eius stipendio ac liberalitate maximè alitur. Quis autem ita sine ullo iudicio est, cui qui apud Iulium permagna uel auctoritate uel beneuolentia sunt, eorum cum facti tum dicta omnia non probentur? Cuius etiam quod in isto libro nomen multis in locis perlegent, consiliaq; intuebuntur, qui cum sibi librum legendum existimabunt, si modò quispiam id faciet: quod eos tamen facturos puto, quorum in animis atque mentibus & mortui Ducis memoria, & uiuæ beneuolentia impressa altius infixaq; inhaerebit, tibi magno adiumento esse ad ea quæ scribimus, cæteris probanda testandaq; debebit. Quam ob rem facillimum tibi erit Teupole hunc librum iueri, apud nostros homines præsertim, qui tibi plurimum tribuunt. Quid autem tibi nostri non tribuant, quem Romani homines ita suspiciunt, ut cum in omni philosophia tibi sine ulla controuersia primas deferant, in cæterarum artium disciplinis quem tibi anteponant, se habere neminem fateantur? ita amant, ut nemo mihi unus tam ab aliquo, quam tu ab illis uniuersis, diligamariq; uideatur? Eo autem etiam libentius hos ipsos ad te sermones mittimus, quod quemadmodum ego ijs aliquantulum mihi sensu adhibitam esse leuationem doloris mei, sic existimo ad tuam molestiam minuendam, quam ex Guidi Vbal-di morte multò maximam te audio multoq; grauiissimam contraxisse, eosdem idoneos ministros futuros. Quod si fiet, magnum me ex hac lucubratiuncula fructum cepisse arbitror, cum te, quo quidem mihi nemo mortalium aut

coniunctior est aut charior, minus angere atque dolere intellexero, quam si omnino nihil scripserim. Itaque ut ad ipsos tandem sermones ueniamus, ita res haberi coepta est. Nam cum ad Sigismundum quodam die una omnes in Vaticanum uenissetus aliquantum post meridici tempus: ipsi autem nescio quid à suis pueris tunc lente inambulanti recitabatur domi: hominemque salutauissetus, nosque ille compellauisset, hilari, sed tamen graui, quo semper utitur, uultu statim me intuens, bene, inquit, Bembe factum abs te est, non solum quod hic ades nunc, sed etiam quod cum his ades cum tibi amicissimis, tum mihi. Nam et mihi erat otium hoc dici, quod reliquum est, atque has horas meo arbitratu consumendi: et eas ipsas horas uestro aduentu mihi uideo multo suauiores et incundiores futuras, modo ne quid uobis negocij sit, quod sanè uelim. Nos quidem sumus inquam Sigismunde ociosi: itaque ad te uenimus, ut quoad tu uacuuus esses, tecum essemus. Putabamus autem quoniam Pontifex in Ostiensis aberat, fore ut te curis occupationibusque solutum offenderemus. Vos quidem ille et rectè inquit putastis, et fecistis amantissime: nihil enim ferè ago, ut uidetis. Itaque nihil mihi potuit esse opportunius uobis tribus. Sed quid est Beroalde, quod te atque hunc subtristes uideo? Nam de Bembo nihil miror: scio enim ipsum Guidi Vbaldi Urbini Ducis morte confectum magnopere dolere. Tum Philippus: Quid tu autem Sigismunde, inquit, cum scias Bembi mœroris illam esse causam, quam dicis, nostri amborum quæ sit, ut etiam pro hoc Sadolete respondeam, non perspicis? an tu illum unum ex tanti uiri interitu dolore affectum existimas, ceteros nihil? Quod si nos id non moueret, quod hic propterea maximam ani-

mo ægritudinem et molestiam cepit, quem quidem mœrentem aspiciere ipsi certè sine mœrore non possumus, publice tamen iacturæ nos ratio tangeret, efficeretque ut doleremus. Omnibus enim hominibus interijisse existimandus est is, quem omnes homines dilexerint, cuiusque salus atque uita fuerit cum omnium hominum uoluptate coniuncta. Quam ob rem scias tu quidem nos ea ipsa causa tristes esse, quæ Bembus est, uel potius quæ cæteri: ad te autem idcirco uenisse, ut abs te multa de ipsius Ducis morte audiremus: nam quæ circumferuntur, uerane an falsa ea sint, comperti nihil habemus. Hic autem Bembus, quem profecto his de rebus, quoniam summo amore illum, summo cultu prosequeretur, eratque ei per familiaris, quæstisse diligenter existimabamus, sese ait uno mortis nuncio audito causam habuisse non tam ut multa tum quæreret, quam ut multum semper quæreretur. Te uerò scimus cum propterea, quod summo Pontifici adstis, tum uel maxime quoniam nostrorum temporum historiam conscribis, horum omnino nihil latere. Quæ cum ille dixisset, Quid uos ista, inquit Sigismundus, Beroalde ac Sadolete tristitia lugubriaque postulat? parum ne ea doloris, parum nobis acerbitalis tunc attulerunt cum primum sunt audita, ni refricare me nunc etiam uulnus, quod quidem iam cicatricem ducere et tanquam sanatione sic leuari silentio poterat, recordatione iubeatis? Parum hercle utiliter Bembi mœrori, uel etiam parum amanter consulimus, quem quidem æquius fuerat ab eius eiusmodi cogitationibus quam longissime abducere, ista si nobis illo audiente sunt recensenda. Non enim puto uelle te illum aliquò abscedere, ut à me sermo uobis uis habeatur. Itaque in aliud ista potius tempus si placet reij-

ciamus. Ipsa enim efficiet dies, ut quæ nunc quidē reminisce sine luctu ac molestia non possumus, ea postea minore animi offensione recpetantur, cum iam languescere dolor cæpe perit uel assuetudine ipsa, uel obliuione. Tum Sadoletus comiter illius dexteram apprehendens (incredibilis est enim in eo uiro, ut scis, summa cum morum animiq; seueritate comitas æquabilitasq; coniuncta) Imò uerò, inquit, tu ista hoc tempore Sigismunde: sic enim nos magna molestia leuabis. Multa enim dici his de rebus quotidie audimus non uno modo, quæ quibus eorum potissimum adhibenda fides sit, dum satis exploratum non habemus, singula nobis dolorem incutiunt, tanquam uera: quod non fieret, si te audissemus. Neque uerò debes existinare Sigismunde, earum rerum auditione Bembian immunè esse, etiam si minus in quaestione sit, quam nos sumus. Nam quoniam quantus ei cum illo uiro usus, beneuolentia, consuetudo fuerit, omnes homines intelligunt: nemo ipsum inuisit, quin illum ijs de rebus interroget quæ dicantur in foro, quæ sibi allata sint, explicet, quæratq; num sint uera. Quam ob rem nihilo ipsius minus interest, quam nostra, quemadmodum se res habeat abs te recenseri: ne, dum omnia incerta illi sunt, plures se habere causas cur doleat, laxioresq; quam necesse sit habenas existimet, & quasi excursum patientiorem mœrendi. Tum ille: Equidè letiora inquit hilarioraq; inter nos agi hodie Sadolete maluissim, quæq; nostros animos minus essent exulceratura, quam ista erunt quæ postulatis. Nullæ enim recordationes tam faciunt dolorem, quam earum rerum, quæ cum nobis charissimæ fuere, tum sunt recenter amissæ. Verum si ita uultis, idq; Bembus iubet, neque uestram, neque illius auctoritatem sum declinaturus. Cui cum me uelle ostendis-

sem,

sem, Quid autem, inquit, explicari uobis potissimum iubetis, illa ne quæ ad ipsum tantum mortis genus pertinent, an ea quæ ante cucnere, quæ ue post mortem sunt consequuta: quæ cum longè quidem plura, tum non ita sunt acerba, quædam etiam iucunda et grata. Tu uerò potius omnia, inquam, tristiora quidem atque acerbiora primum, ista post. Quamquam omnino grata & iucunda esse quædam quod dixeris, cæteris fortasse non ita, mihi quidem, ualde miror. Quid enim potest esse iucundum alicui, qui id, propter quod omnia sibi iucunda erant, amisit? Aut quid gratum accidere potest ei, cui id ipsum, quod superest, quodq; uiuit, est ingratum? Itaque hoc ipsum iucundi atque grati nomen sublatum mihi è uita penitus uideo. Sed incipias, si tibi uideatur, quæq; tibi his de rebus omnibus certa explorataq; sunt, explica. Ut lubet, inquit: sedentes tamen potius, si uobis placet, agamus. Vel enim ætas mea iam grauior, uel imbecilla ualredo, qua utor, facit ut quotiens paulum deambulauerim, aut etiam steterim, tanquam opere aliquo magno functus, sessionis indigeam. Ut tibi inquam est commodissimum, sic facias. Quod cum placuisset, ad eiusq; pluteum uenâ omnes consedissemus: Quoniam, inquit, ita iubetis, dicam, si potero, ea quæ his diebus ad Pontificem maximum Federici pontificis Salernitani cum prudentibus, tum planè uberibus literis sunt allata: quem quidem Pontifex Maximus, cum de salute Ducis spes iam propè reliqua nulla esset, cum ad regni negocia procuranda, tum ad uxorem Ducis consolandam, si uir moreretur, magnis itineribus misit. Hic Sadoletus: Neque grauioris, inquit, uiri, neque nobis amioris afferre testimonium poteris eo ipso, quem dicis. Quid uerò ipsæ literæ Sigismunde apud te ne sunt? Sa-

ne, inquit ille. Quin tu igitur, si est ita, inquit, perlegi eas potius nobis audientibus iubes, quam earum tu te seriem memoria repetendo nobisq; recensendo defatigare? Tum ille: Recte, inquit, mones non tam quidem ipse ut ne defatiger: quantus est enim labor ea, quae scias, quaeq; memineris, loqui sedentem praesertim, hominibusq; familiaribus ac plene amantissimis tui, quam ne uobis eius uiri, quem diligitis, epistolarum suauitatem ac leporem uel inuidisse uidear, uel neglexisse. Neque enim, ut uos scire arbitror, minus ille conscribit amabiliter quam loquatur. Tunc Philippus: Istos tu quidem potes, inquit, recte scire id quod dicis arbitrari, Bembumq; in primis: qui quidem Bembus cum ad illum amandum accessit prior, tum est ei omni genere necessitudinis plane coniunctissimus. Ego autem, quonia illum mihi hominem fortuna multo quam his serius Bembo etiam internuncio conciliauit, eius scriptorum adhuc ne pagellam sum quidem ullam subodoratus: cuius me meae negligentiae plane suppudet. Itaq; scias nihil te mihi aequae facere posse, ac si istas afferri literas iusseris, gratum. Afferantur igitur actutum, inquit ille, quando tibi id futurum Beroalde gratum putas. Tum ad puerum conuersus, abi uero tu prope inquit, easq; literas affer, quas hic dicit. Qui cum paruisset, reuersusq; cum literis astitisset, Recita uero, inquit ille, ita, ut ab his exaudiare. Tum puer replicatis literis eas clare perlegere stans incepit. Eae autem erant scriptae literae sic: Federicus Fregosius Pontifex Salernitanus Iulio secundo Pont. Max. a. p. d. Cum Idibus Aprilis ad Forum Sempronij uenissem, qui dies fuit postridie eius diei, quo abs te Roma profectus sum, Guidumq; Vbaldum Urbini Ducem auunculum meum uita functum comperissem, quem admodum mihi praece-

ras, ut Elisabetham uxorem Ducis tuo nomine conuenirem, statim feci. Eam autem humi prostratam ita miserè offendi flentem plorantemq; solitudinem suam, ut neq; modus, neque intermissio lacrymarum, neque ulla sanè leuatio uideretur futura: me uero, qui propemodum in eius sinu natus, alius quidem certe ab illa sum, uix agnosceret: cum iam totum biduum sine somno, sine ullo cibo fuisset, decreuissetq; ut aiebant, non iam amplius superesse, sed planè mori. Itaq; tibi uerè possum dicere, me, quem quidem ad consolandos alios miseris, cum eius mulieris pietate, tum dolore, quem ex auunculi mei morte conceperam, ea conspecta uehementius permotum, ipsum planè consolationis indiguisse. Sed collegi continuo me: iamq; non tam quis essem ipse, aut quibus essem opibus spoliatus, quam cuius nomen atque maiestatem mihi tuendam suscepissem cogitans, & quasi te intuens, in eam curam incubui, primum ut mulierem tuo nomine salutarem, deinde quanta molestia, quanta animi perturbatione eius de salute uiri tristes nuncij te affecerint, ostenderem: nihil tibi magis praeter uotum potuisse accidere, qui illum à puero tam amaueris semper, ut plus neminem: tanti autem feceris, ut te illi uni supra omnes homines tribuisset, orbis ipse terrarum uniuersus sit testis. Postremo afflictam moerentemq; consolarer: quam sanè partem, quonia ita mihi uisum est rem tempusq; postulare, tuq; de eo mihi diligentius mandaueras, ut nihil premitterem, quod ad illam molestiam leuandam pertineret, egi equidem pluribus. Verum haec ipsa post. Nunc ad illa uenio, quae ante meum aduentum acciderunt: quibus ea quoniam consequentia sunt, tota tibi rerum series sic exposita explicataq; magis patebit. Quae quidem eiusmodi sunt. Nam quae ad

regni negocia pertinebant, ea omnia sic se propemodum habebant, nihil ut tu aliter statuere optareq; potuisses: non quòd ita ferret casus, ut res, uti maximè uellemus, sic caderent, & suo quasi cardine uoluerentur: sed quia prouiderat uxor Dux, effeceratq; suo consilio, ut ne inclinarent secus. Itaque mulier eandem illam prudentiam, sapientiam, animi magnitudinem, quas quidem uirtutes in suo postrema magno dolore abiecerat, in tui fratris filij dubijs rebus sibi socias comitesq; aduocauit. Nam cum de salute Ducis eò perducta res esset, ut minus ille spei de se, quàm timoris, cõiugij domesticisq; reliquisset, rumor etiam falsò tum quidem, sed tamen esse illum mortuum emanauisset, populi, ut fit, nonarum rerù cupidi, propterea quòd is nullos ex se liberos genitos relinquebat, animos erexerunt: nonnullæ urbes iam ut aut harum aut illarum essent partium, palàm egerunt, ipsæ arma ceperunt: ex agris clientelas armatorum hominum receperunt. Itaque Dux cum uideret uiro suo planè mortuo fore, ut omnia bello & seditionibus arderent, quæ uiuo etiam accendi iam inflammariq; cepissent, quemq; sibi is aliquot antè annis adoptauerat tui fratris suæq; sororis filium, ei propterea uehementer timeret, non mariti salutem dubiam flendam, sed consulendum filio: non dolori cedendum, sed resistendum audacibus: non lamentis mulieribus incumbendum, sed forti ac uirili animo sibi planè utendum putauit. Itaque ad Vrbinates, ad Calleucanos ad Eugubinos, quæ quidem oppida omnium prima nouas res moliri audiebantur, præmissis legatis per spectæ prudentia magnæ autoritatis uiris, exercitibusq; celerimè comparatis, celerius autè subsequi iussis quòd oporteret, bonos quosque uiros per eosdem legatos perq; literas appellando, mi-

nus bonos hortando atq; monendo, reliquos uel deterrèdo uel cohibendo, perfecit id, quod posse fieri nullo planè modo existimabatur, ut paucorum dierum spatio omnes in fide atq; officio contineret. Itaq; postea morte Principis uerè audita, nulla urbs, nullus uicus, nulla deniq; domus non modo non desciuit, sed etiam id aggredi ne cogitauit quidè. Quam ob rem huius abs te mihi crediti atq; iniuncti muneris partem, regni scilicet procurationem atq; curam, in qua multum sanè laboris, multum operæ futurum putabamus, leuissimam mihi eius mulieris industria atq; uirtus fecit. His itaq; sic dispositis atq; comparatis, Dux pauculos sanè dies ægrè morbo cum restitisset, ingruente eius ui ad tertium Idus Aprilis nocte media mortem obiit apud Foro sempromnenses, quòd se extrema hycme propter aëris temperiem salubritatemq; contulerat: itaq; obiit, ut usq; dum interiret, integris esset semper sensibus, eademq; propè, qua uti recta ualitudine solebat, memoria grauitateq; loqueretur. Morbus autem eiusmodi fuit. Nam quoniã pedum dolore Dux quatuor atq; decem annos leuiter quidem primò, ut fit, ac per interualla longitèporis, fortius mox ac crebrius, acriter frequenterq; postremò laborauerat, eò res uenit, ut qui ualentissimo prius stomacho utebatur, ad extremum imbecillissimi esset planeq; multò putidissimi: ac nunquã quidem ex podagra, quin aluo quoq; fluxa mox laboraret, uigilia etiam & sæpius uexaretur, & planè diu. Ad incredibile igitur his de causis maciem debilitatemq; perductus, pedum ac propè totius corporis doloribus (serpserat enim ea uis latius) citaq; maximè aluo & uigilijs plures dies cum laborauisset, febricula adiuncta paulatim cõfectus uidens loquensq; decessit sine ulla ui. Absidebat ei morièti ex mulieribus uxor

Dux, manū uiri sua manu tenens, atq; illum semper intuens, abeuntē animā suo quasi ore exceptura. Aderat fratris eius quondam uxor Aemilia Pia, magni animi, multi consilij, sermina, summæq; tum prudentiæ, tum pietatis: soror etiā ipsius ea, quæ mihi est mater: neptes duæ, cognatæ aliæ. Ex uiris autē ille ipse fratris tui filius, Octavianus meus frater: necessarij, quibus cū ille alitus fuerat uixeratq; permulti: quos quidem est omnes paucis antequam emigraret horis, mori enim se sentiebat, solatus hunc in modū. Vitæ mihi finis ad est, ut uidetis: uocor enim iam ab ijs, qui me hic esse, quando diu affui, uoluerunt: quibus ego gratias ago cum de ea, quæ uiuixit, uita: neq; enim uel me multum quantum uixerim poenitet, uel uos arbitror poenitere: tum quod uos intues morior, quos ego quoniam superstites relinquo, morior libens. Non enim mihi uideor interire, cum uos habeam, quorum in animis singulorum atq; memoria certè potero quasi sæpius uero tempore uiuere. Itaq; omnia me à Dijs immortalibus impetrasse existimabo, si à uobis hoc impetrauero, ut quasi ego uobiscum sim, ita uiuatis. Teq; in primis mi Fili (quem ego, cum ex sororibus alios haberem, quemadmodum te habebam, tamen filium mihi esse uolui, existimans mei quam simillimum futurum) decet, perinde atq; me testem semper habeas, facere dicereq; omnia: ita enim nō meo filio dignum neque dices quicquam neque facies. Adero autem tibi semper Fili, deq; ea regione, ubi me esse uolent Dij, te tuaq; facta dicta omnia intuebor atq; audiam. Maxime autem omnium cum Iulium Pont. Max. patrum tuum, tum Federicum Ducem patrem meum, et Ioannem Præfectum Urbis patrem tuum colere imitariq; te oportet: quorū alter, quoniam uiuit, consilijs præceptisq; te iuuare plurimum potest,

test, alteri uerò exemplis. Demum sic te ad bonas artes da, ut quemadmodum ego certè à patre meo uirtutum omnium exempla, tu à me fortasse capere aliquarum potes, sic abs te liberi tui capiant. Postremò tibi illud præcipio, ut Ducem matrem tuam omnibus in rebus audias, omni genere pietatis colas: ita enim altero ætatis tuæ imbecillitatem facile fulcies, in altero mihi gratissimum feceris: ualde enim cupio, quicquid illa fidei, amoris, obseruantia in me colendo contulit, tua te in illam pietate charitateq; reponere: quæ quis debet autem, ut qui heres est, is dependat, est æquissimum. Tibi uerò mea optima atque charissima uxor, nihil quidem præcipio. Quid enim tibi præcipiam nunc, cum morior, quæ dum uiuerē, locum mihi ne monendi quidem unquā ullum reliquisti: quæ te æquum erat facere, semper ipsa per te fecisti: Hortor autem, et si pateris, rogo, filij uti regnum procures: ipsum, quod superest, ita instituas, ut se nobis dignum præbeat et maioribus suis. Ceterum illud etiam atque etiam abs te peto, ut cum reliqua omnia, quæ tibi ipsa præcipies, feceris, mecum interitum ne fleas, ne ue perturbas eam, qua me spero apud deos tranquillitate quieteq; fruiturum, nisi me tuæ lachrymæ impediēt. Hæc ille, ut aiebant, cum dixisset, suiq; memoriam matri meæ et fratri reliquisq; omnibus grauisimam amantissimisq; uerbis commendauisset, paulum quieuit. Vocari dein ad se Forosempromensium Episcopum iussit, qui quidem cum sacerdote, cumq; ijs quæ ritè deccedentibus adhiberi solent sacris, adstans, Deos illi superos atque manes placauit. Quem ille sic exaudiebat, ut eius uerbis usque annueret ferē, dum est mortuus. Quo sanè tempore cum ad uxorem suosq; omnis conuersus, atque ita tum illos intuens, tum ea quæ dice-

bantur excipiens, aliquandiu constitisset, leuiter demum se auertens, credo ut minus illos cōmoueret, temporiq; alterā supponens manum, tanquam somno se perpetuo componeret, sine ullo corporis aut uultus motu ita placidē tranquillēq; decessit, ut quasi quiescere uideretur. Itaq; aiunt neque sanctius, neque constantius, neq; omnino pacatius potuisse quenquā mori illo uiro. Hic Dux, quæ quidē quandiu sensus aliquis in illo fuit, siccis ei oculis semper astiit, ne fletus abeuntē sui misericordia perturbaret, ut primū ille spirare ac uiuere desistit, amens se in eum proiecit, altissimāq; nocte, heu mi uir exclamantem cur me deseris? quō abis? reliquā eam animus doloris uictā debilitatāq; magnitudine. Aderant qui uerē mortuam crederent, ita nullo accurrentiū studio poterat, nullis medicorum remedijs artibusq; reuocari. Itaq; duorū unā interitum atq; mortem flebant: alterā quidē iustius, mulieris autem miserabiliorē interitū genus ipsum mortis pietasq; faciebant. Sed dii tantum mali prohibuerunt. Nam cū illa propē id quod erat noctis reliquum inter suorū manus nihil audiens, nihil sentiens, frigida exanimisq; iacuisset, tanquā reddita à dijs immortalibus uita, spirare, aurasq; tandem ducere paulisper coepit: oculis dein de cælo hausto, atq; in eos intuens, qui fugientē illius animā retinere quoquomodo poterant conabantur, ut primum loqui potuit, *Quenā hęc tam importuna, inquit, curasquis hic uester tam intemptiuus labor fuit: cur me mecum sequi dominū crudeles impij; prohibetis? cur mihi ut quæ uita sociū habui, eundem mortis habēā inuidetis? Me miseram, ille abiit, ego manēā: non maneo: imō te mi Vir sequor.* Hęc illa cū dixisset, lachrymarū quasi riuus fluere eius ex oculis coepit: tum unā questibus, fletibus, lamentationibus impleri misce-

misceri; omnia. Nulla planctū, nulla dolentium uerborū, nulla uis unquam maior lachrymarum fuit. Itaq; sic illa biduum cū fuisset, ut se aduentibus, solantibus, somnum aut cibum caperet suadentibus, nihil omnino aliud, nisi se mori uelle responderet, ego aduenio: domum pullatam, lugubrē, desolatam, plenam sordium, fratris tui filium familiaresq; perturbatos, deq; matris atq; Principis uita iam propē desperatos inuenio. Flentes me, ut subueniam, rogant, rebus labentibus opem feram: uel me unum esse, qui id possim, uel ne minem: reliquarum sibi fortunarum omnium summā ex me pendēre. Quæ intelligens, magnitudinēq; rei aestimans, in eam mihi partem uehementius insistendum putauī, quā neq; tu prouideras, neq; ego mihi tractandam existimauissem, ut mulierem si possem, ab instituto mortis consilio cogitationēq; reuocarem. Itaq; omnes eas rationes colligēs, quibus maxime posse me id consequi existimabam, neq; breui oratione illam, neq; ut uerū fatear, siccis oculis sum aggressus: quæ tibi non perscribere, nisi mihi discedenti præcepisses, non de rebus modō singulis quas agerem, sed etiam de sermonibus, deq; ipsis planē uerbis, quibus uteret, te ut facerem certiorē. Nam quōd mariti sui maximi et clarissimi uiri deq; se optime meriti mortem lugeret, in eo dixi nihil habere me, quod reprehenderem: esse illud coniugis, esse castæ mulieris, esse amantis officium: nullis neque legibus, neque planē institutis prohiberi, ne nobis cū coniunctorum, tum planē charissimorum obitum interitumq; lugeamus. Quōd autem ita doleret, ut etiam uita cedere uideretur statuisse, id uerō non solum nos, qui illam amamus, aut gentes eas, quibus præfesset, sed omnium etiam nationum, omnium seculorum omnes homines improbaturos, Deos

deniq; ipsos, sine quorum nutu, quoniam in uitam eorum concessu uenimus, nō est è uita migrandum, ægrè indignanterq; laturos. Nam si propterea, inquam, doles, quòd uirum amiseris, est id quidem omnino durum, sed tamen comune tibi cum multis. Omnes enim ferè mulieres quæ unquam nupserunt, uel superuixere uiris ipsæ, uel illos superstites moriendo reliquerunt. Vtramuis conditionem abnuere periniquum quidem est, indignantisq; uel sibi eternitatem non dari, si antè moriendum sit, uel si post, uiro. Sin autem idcirco angeris, quòd eo cares uiro, qui cum à te propter suas innumerales eximiasq; uirtutes summopere amaretur, te etiã summopere amabat: cogitare debes, æquius esse uelle te frui uita, ut gratiam tam præclari accepti muneris referre Dijs immortalibus possis, quàm, ne amisi dolorem sentias, mori: ne uideare in eo cum timidi ac pusilli esse animi, tum planè etiam ingrati. Quòd si te illud fortasse mouet, quòd is admodum iuuenis interierit, cumq; adhuc uiuere aliquot annos posset, tum coactus sit è uita, tanquam è scena nondum conclusa fabula discedere: uide quàm peruerse agas. Ille enim tandiu uixit, quàm bene sibi atq; utiliter licuit uiuere. Regnum suum, ex quo illum olim potentissimorum hominum perfidia expulerat, sua uirtute cum recuperauisset: agros, oppida, urbes suas, in quas eadem illa calamitas inuaserat, partim uastatas & dirutas, partim exhaustas & oppressas in pristinam faciem restituisset: populos belli muneribus consumptos, pace atq; immunitatibus exhilarauisset: rem suam militarem maximis imperijs auxisset: sibi filium, regno heredem, populis Ducem, ipsi nouas affinitates acquisiuisset: teq; haberet, cui tuò regni habentæ, quoad filius per ætatem idoneus ad eas suscipiendas tractandasq; esset, committerentur.

terentur: pedum dolore plures annos cum laborauisset, ad extremum ingredi nihil posset, excessit è uita suo tempore, ut mihi quidem uidetur, nostro fortasse minus, quibus ille suæ cum prudentiæ & sapientiæ, tum beneuolentiæ atq; amoris triste sanè desiderium reliquit: sed est omnino ferendum. Itaq; ille quoad potuit comòdè & cum dignitate esse, nobiscum fuit, atq; ita fuit, ut suorum nobis cum factorum tum dictorum omnium recordationem atq; memoriam charissimam iucundissimamq; reliquerit. Nunc autem, cum neque se exercere amplius, neq; horam ferè esse sine doloribus posset, eò abiit, ubi cum patre suo amplissimo ac propè cœlesti uiro inter ipsos Deos lætus atq; hilaris æuo perpetuo ac sempiterno fruatur. Quam obrè illius causa nihil est quòd tam miserè doleas, ut uitam tibi cum morte comutandam putes. Nihil enim illi mali accidit. Nam quid accidere mali potest ei, qui nihil unquam admisit mali? nisi tu quidem ex labore ad quietem, ex dolore ad indolentiam, ex morbo ad sanitatem, ex ætate breui ad perpetuam, ab exilio hoc quidem misero ac permolesto, ad illam iucundissimam beatissimamq; patriam, cœlum ipsum Deorum sedem atq; solium, homines pertendere malum putas. Tua causa sit consecrata uis, iam istud quidem, damno ac detrimento suo magnopere comoueri, neq; magni animi est, neq; cuiusquam tristitia atq; aduersa aliquando exercuerint. Quòd si tu ea esses, cui nulli unquã uentii restituisset, quæq; in uita nihil esses molesti perpeffa, nihil duri, tamen istum te tuum casum tam dolenter ferre iniquissimum duceremus: summa enim tua illa incredibiliq; sapientia tibi deorum immortalium munere concessa, qua dare alijs consilium consueuisti, quaq; pluribus non mitissimis gentibus sanctissimè prudens

tiſſimeq; moderaris, hoc te tempore non uti, uix eſſet ullo modo ferendum. Nunc uerò cum ab ineunte ætate aliquid tibi fortuna ſæpiſſime iniecerit acerbi, quo te uexaret, nullū ferè tempus tranſegeris ſine moleſtia, ſine labore, regni te demum tui ſede atq; ſaſtigio deiectam, dignitate, opibus, fortunis omnibus ſpoliatam uideris, egens inops exteris alienaſq; gentes adiueris, oraueris, uirum ipſum tuum biennū exulem, aſperrimo in bello ſocietatibus inſidiſſimis implicatum, extrema omnia perpeſſum ſingulis horis audiueris, captum ac mortuū uerita ſæpius fueris, credideris aliquando, deſcueris nonnunquam, hæc ſanè omnia forti atq; erecto animo cum pertuleris, nunc te inquam uinci dolore atque frangi et quaſi obrui fluctu ſineſ? Vide quæſo ne reprehendenda ſis, nō ſolū quod imbecillius agas nunc nimūq; muliebriter, ſed etiam propterea, quòd quibus in rebus a te te fortiter conſtanterq; geſiſti, quæ res et permulte quidem ſunt, et in hominum mentibus inſident, ijs tu rebus omnibus quaſi maculam, ſic iſtum languorem aſpergas, earumq; gloriam et ſplendorem priſtinum excutias noua iſta animi tui cum ægitudine nimia, tum deiectione. Continūdus proſectō uitæ tuus tibi tenor eſt, atq; in ea, quam et à principio fortiter ſuſcepſiſti, et poſtea laudabiliter ſuſtinniſti, perſona uſquequaq; permanendum: ne ſi prioribus ultima iſta nō conſonent, caſu illa potius ac temerè nata, quam tuo cōſilio, tuaq; uirtute, mētūq; magnitudine ſuſcepta eſſe conſectaq; uideantur. Itaq; eripe te his cogitationibus, quæ tibi rectum iudicandi ſenſum eripuerunt: erige, excita te, expergifcere, aufer ex animo tuo iſtum angorem, uel, ſi id non potes, remitte, ac tandem uiuere, quam mori, ſatius puta. Quod quidem tua ſi caſu minus adduci potes ut efficias, filij

filij te tui pietas moueat ut adducare: qui quidem quanquā ea indole iſq; moribus eſt, ut non tam à te tuoq; uiro adoptatus, quam ex uobis genitus fuiſſe uideatur, eius tamen imbecilla ætas tuis eſt maxime et conſilijs et inſtitutis confirmanda. An ignoras, quibus illum regendis populis, quibus gentibus et puerum et ſolum, ſis, ſi abieris, relicturas quam ſero cibus, quam aliquando detrectantibus non iniquiſſimū iugum? quosq; propemodum poſſis dicere Apennino ipſo, quem incolunt, duriores? Agè uerò, ſint ij mites, tractabiles, pacati, quid te tandem facere oportet, cum ille ipſe tuus uir, quo nemo unquam grauior, nemo prudentior fuit, tibi, ut audio, cum decedens ſua uoce præceperit, tum fidei tuæ teſtamento commiſerit, ut in regno gubernando ita filio aſſeſ, ut illi præeſſes, ita conſuleres, ut tibi ipſe præret: rerū deniq; omnium ſummā penes te haberes, quoad ille quinq; et uiginti natus annos eſſet? Hanc tu illius contra uoluntatem facere ſalua pietate non potes. An tu illi, quando uixit, omnibus maximis minimis in rebus cum fueris obſecuta, una in re morienti aduerſaberis? ut qui te uiuus reprehendere nunquam potuit, mortuus poſit? At hercle ſi tu illum nō amauiſſes, ſi ei nunquam alias obtemperaiſſes, tamen quoniam neſcio quo pacto natura comparatum eſt, ut mortuos quam uiuos maiori pietate proſequamur, obſequi deberes hac in re illius ſanctiſſimis beatiſſimisq; manibus, teq; in uita, quoad perſicere id poſſes, continere. Nunc autem cum in reliquis præſtandis officijs uniuerſe uiginti annorum uitæ, quos cum illo concordiffimè ac ſine ulla querela peregiſti, nihil abs te peccatū ſit, cum quidē culpa, ſi peccauiſſes, et tutior fuiſſet et uenia dignior, in uno uis nunc, et quidē longè maximo, maximeq; tibi ſuſcipiendo ſa

stinendoq; officio peccare? ut tuus ille perpetuus obsequedi uiro mos quasi cōsenuerit, tum, cū minime decuit minimeq; opus fuit, frangatur atq; deficiat? Ne Dux, ne mea heredes, ne mater charissima id facias: neue cōmittas, ut alienissimo filij, qui etate impar ad regendum imperium est: alienissimo populorum tempore, qui tuis imperijs assueti, tuam prudentiam, iustitiam, temperantiā, æquabilitatem expetūt, aliorum nolunt experiri: alienissimo etiam tuo, quæ pietate hac uiri manibus exhibita, reliquam totius tuæ uitæ erga illum pietatem honestissimo quasi septo cōcludes, reiecta & præterita dissipabis, cū te nobis omnibus eripias, tum tibi. Satis mediūfidiū satis, aut etiam nimium citò celeriq; per sese gradu mors tum, cū nobis moriendum est, uenit: ne tu illius pedibus alas etiā addas, te ut adeat inuisatq; temporius. Atq; hæc quidem, quæ nunc dico, non propterea dico, quòd is, qui me ad te misit, Iulius Pont. Max. ea mihi tecum agenda tractandaq; mandauerit: ille enim quo est erga te sensu atq; iudicio, nunquam eò inducere animum potuisset, ut cogitaret te foeminam innocentissimam, sanctissimā, prudentissimam, supraq; mulierum consuetudinem rebus aduersis ferendis constantē atq; fortem, ita mentis inopem, ita consilij egentem, ita te ipsa excussam & eiectam iacere, mori etiam ut decreuisses. Sed profectò quæ æquum erat sapientissimum hominem de foemina præstantissima cogitare, ea de te cogitauit, si uir tuus uita exiret, quoniam illum summo opere amabas, fore ut ea res magno te dolore, magna molestia afficeret: itaq; iussit suo te nomine ut afflictam, non ut mori cupientem, consolaret, hortaretq; hominem te esse natam meminisses, nihil humani à te alienum putares, nihil accidisse tibi proprium duceres, aut etiam nihil nouum. Vi-

ri tui

ri tui desiderium si non æquo & pacato animo, at forti & constanti sustineres: eos, qui tibi illum dedissent, repetendi cum uellent ius habuisse: tibi cōcessisse tuo uiro perfrui multo diutius, quam uxoribus innumerabilibus cōcesserint concessuriq; sint suo: immoderatē intemperanterq; ferre id, de quo etiam referre gratiam debeas, eius esse, qui Deorum immortalium muneribus planè abutatur. An nescires illum ea lege natum, ut esset, qui omnibus horis posset mori? Non singulos modò homines, sed uniuersas etiam nationes interire. Eius qui sanctè, prudenter, temperatè, summa gratia, summis honoribus, summa cum dignitate uixerit, memoriam pietate & beneuolentia esse, non luctu aut ægritudine prosequendam. Ipsum, quo in te animo semper fuit, uerissimā quidem esse, molestè ferre angustariq; te. Itaque lachrymis modum poneres, te conuerteres ad tranquillitatem. Dares hoc illi mortuo qui abs te id flagitat: dares tuis, quos omnes necesse est multum ex tuo luctu doloris molestiaq; traxisse. Postremò sibi etiam dares, cuius erga te uoluntati maxime charitatiq; deberetur. Nullum esse dolorem, qui diuturnitate non molliatur: ei diuturnitati tua te prudentia non præcurrere, quod singulæ sepe mulierculæ faciunt, neminem æquo animo laturum. Mentem deniq; ac cogitationem tuam ad regendos populos traduceres: eos se tuæ prudentiæ tuæq; fidei committere. Filium tuum, qui fratris sui filius esset, optimis moribus, optimis artibus institueres: ei populos confirmares: quæ te digna essent, tractares potius, quàm ea, quæ alias mulieres facere, ipsa & ante hoc tempus improbauisses, & paulò post hoc tempus esses deinceps improbatura. Hæc à te uel hortando, uel rogando, uel monendo, uel planè etiam præcipiendo

M m 4

impetrarem, uel amori summo erga te suo id concederes, uel ei, quam is à Dijs immortalibus sustinet, maiestati: quam quidem maiestatem tu semper maximè omnium effes uerita, eiq; plurimum tribuisses. Quod ad se attineret, confideres nulla in re tibi defuturum, quam sciret ad te tuamq; dignitatē pertinere: eoque se tuas res, tuasq; fortunas omnes, teq; ipsam maiori studio ac pietate in fidem et clientelam suscepturū, quo te sciret tali tantoq; uiro spoliatam, cuius et amore et consilij nitere, firmiori adiumento atq; praesidio ad te regendam et sustentandam egere. Hæc atque his similia in hanc ferè sententiam cum dixissem, sic ab illa discesi ut mihi polliceretur, quoniam ita tu uelles, se daturam operam ut uiueret: quandiu autem uiueret, tandiu se in luctu atq; acerbitate scires futurā. Quæ cum eius filius familiaresq; rescuissent, eas tibi apud me gratias egerunt, ut dicerent, sese illa si uiueret, tibi uni acceptum relatuross: me uerò sibi è celo missum putarēt, qui tam tēpore uenerim. Hæc cum puer recitauisset, uelletq; pergere ad reliqua, Sigismundus manu ei annuens ut se sustineret, Quodnā autem ex his literis Beroalde, inquit, de Federico meo tuum iudicium est? Libet enim mihi illū meū appellare, qui quidē ex Pontificis mei familia est, quemq; is ualde diligit, ego autem unice atq; summo opere amo: quam is belle tibi uidetur scribere? eiusq; scriptiōnis quādam probas genus? uisus es enim mihi audis admodum auribus hanc epistolæ partē quasi bibisse. Ego uerò, inquit ille, uideri tibi rectè potui is, quæ dicis: qui quidē certè mihi etiā uisus sum nihil omnino unquā libentius audiuisse. Sed nolo tibi meum iudicium afferre, nisi prius uniuersæ epistolæ seriem atque sensum percepero: uideo enim superesse etiam, quod audiamus. Itaq; ad reliqua, si tibi uidetur.

Mibi

Mibi quidem uidetur, inquit. Perge igitur puer tu, atque explica de epistola, quæ sequuntur. Tum ille suum ad munus cum rediisset, sic est prosecutus. His confectis Urbini noctu nobiliorum humeris delatum cadauer est multa face, interq; maiorum sepulchra compositum fano, quod sibi ipse uiuens construxerat. Ea in urbe postridie mortui Ducis testamento recitato, eius filius more maiorum urbem in equo ac ueste regia perambulans, Dux appellatus salutatusq; est. Post eum diem reliquæ urbes omnes missis legationibus idem fecerunt, ipsumq; Ducem consalutauerunt. Iussis etiā patris manibus peragendis dies est dicta, ante diem quintū Nonas Maias. Per hosce interea dies uel necessarijs uel amicis Regulis atq; Principibus aut ipsis, aut certè per legatos Ducem atq; matrem Ducis, hanc ut consolarentur, illi etiam ut gratularentur aduentibus, municipijsq; immunitates ceterasq; eius generis largitiones petentibus est uacatum. Quanquam quidem non tam illi mulierem magni nominis adierūt, quā planè simulachrum umbramq; mulieris, uel potius effigiem spirantis mortuæ. Pannis illa pulvis uittisq; obstita, tum operta uelo faciem, thalami sui angulo humi periacet: ibi somnum, ibi cibum capit. Ei thalamo dies ac noctes una tantummodo et quidem ægrè sacula illucet. Non sol admittitur, non aer: ibi inuisitur: ibi eam legationes conueniunt. Nemo autem illam adhuc, nisi planè stentem inuenit, non exterorum, non suorum. Itaq; mirum omnino est tandiu ei oculos suffecisse, aut unde illa tantum lachrymarum hausert. Parentalia ubi uenerunt, quibus quidem celebrandis ut adessent, omnibus ferè ab Italiæ principibus missæ legationes conuenerant, atrati propè mille tempore nouo cum Duce mane adimus. Bustum ingens medio in

templo mortui Ducis manibus erectum, luminibus circumfusum innumerabilibus, quasi ardere ipsa cum æde uidebatur. Antè id à sacerdotibus supplicatum multis precibus est antiquo ritu sacrorum: laudatio etiã à præceptore eius Odaxio luculenter dicta: cuius exëplum habebis cum his literis. Hic tum Sadoletus: O præclaras literas, inquit, quibus etiã laudatio sit adiuncta. Itaq; uideo nos non ea solummodo quæ ad mortem Guidi Vbaldi pertinebant, quod unum maxime optabamus, sed uitæ etiam ipsius propè historiã præter spem consequuturos. Non enim uereor ne Odaxius, doctus quidem uir atq; eloquens, cum discipulum esset in funere laudaturus, quicquam omnino quod egregium sit, sunt autè multa, ut sepe audiui, prætermiserit. recitari enim nobis, modò id te uolente fiat, istam quoq; laudationem uolumus Sigismunde, quam hic dicit: scio autem etiam Beroaldo id placere. Mihi uerò perplacet, inquit Philippus. Nam quanquam Bemus multa nobis de illo uiro narrare sepe solitus sit, cupio tamen quæ mandata literis sunt, ea etiã cognoscere, ab Odaxio præsertim cum erudito homine, tum, quod ipse maximum puto, uniuersæ eius ipsius, de quo agimus, uitæ quasi socio, doctrinæ quidem certè in studijs etiã magistro. Quamobrem iube illam puer tuus laudationem perlegat, si tibi incommodum non est. Tum Sigismundus: Ille uerò Beroalde, inquit: quid enim mihi esse incommodum, quod uobis placeat, potest? Sine autem prius, quod est reliquum Federici literarum, quod quidem iam paululum est, id exoluat explicetq;, si uideatur, ne non æquo interea literæ interuallo lectionis interfecerentur. Nam laudatio longiuscula quidem est. Quæ cum essent dicta, Philippus autem puero, ut explicationem literarum conficeret, annuisset, ille

ille reliqua sic est persecutus. Postridie eius dici, urbium, oppidorum, coloniarum, municipiorum huius imperij omnium legati ante Ducem loco celebri cum conuenissent, pulcherrimum sanctissimumq; iusiurandum iurauerunt, cui me adesse tuo nomine, cuius auspicijs ea gerebantur, uoluerunt: tui se fratris filio scilicet nouo Duci semper fidem, semper studium præstatorios, semper in officio mansuros: eius se dignitatem, incolumitatem, fortunas omnes, suis fortunis, suo periculo defensuros, eoq; illum loco habituros, quo parentem eius habuissent. Quibus ille gratias breuibus humanissimisq; uerbis agens, se daturum operam dixit ut illos sui officij non pœniteret: id se sperare uel sua in ipsos beneuolentiæ & uoluntate, uel moribus ijs, quos de patre deq; patruo hauserat, facillè consequuturum. salutis quidem illos suæ, ocij, quietis, pacis, commodorum, ornamentorum curam in ipso ac procurationem certè nunquam desideraturos. Quæ oratione mirum est, quantum is in illorum animos irrepserit. Itaque illi Ducis dextram more patrio deosculati, bona cum spe læti hilaresq; discesserunt. Quamobrem nihil est, quod te amplius eius rei cura cogitatione commoueat, ne populi hi atque gentes propinqui tui, neque ex Guido Vbaldo geniti, & planè pueri imperium æquo libentiq; animo sint laturæ: planè enim iam ferunt, neque illis quicquam est eo puero charius: quem quidem sic aspiciunt, ut nescio quid maius puero se intueri arbitrentur: sic amant, ut in filio supresse patrem existiment: sic uerentur, ut Ducem sibi esse illum meminerint, atque eum Ducem, cui tu patruus sis, quiq; cum sua dignitate coniunctam habeat tui imperij tuiq; nominis amplitudinem & maiestatem. Hæc ferè sunt, quæ ad te scri-

benda mihi esse duxit, ut quæ acta hîc essent, ne te latèret. Nos, quoniam quarum rerum causa me hîc esse uoluisti, eas res puto me propemodum cõfessisse: cum afflictæ Duci melius esse per ægritudinem sensero, cui quidem consolationis omne genus adhibere nõ desistimus, ad te reuertemur. Va le. Fridge Nonas Maias. Apud Metaurense.

Recitatis à puero literis cum omnes paulisper cõticuissent, Habetis propè, inquit Sigismundus, Beroalde ac Sadolete, quod de me querebatis: hæc enim ferè sunt, quæ de Guidi Vbaldi morte Federici literis ad nos perlata sunt, ut uideatis: quas quidem is literas uellem sciret perlectas uobis esse præbente me: gauderet puto, quo est ille sensu beneuolentia atq; amoris erga suos, in hominũ eum sibi charissimorum, tum certè sui amantissimorum sermonibus multum horè se fuisse. Atq; utinam adesset hîc ipse nunc, non tam quidem ut his nostris de se beneuolentissimis sermonibus interesset, quàm ut nos illius dulcissimis suauissimisq; frueremur. Ut enim de me loquar ipse, coniecturã autem ex me de uobis facio, nullo cum homine profectò totos dies, quàm cum illo libentius conficio. Nam cū est perhumanus, lenis, comis, blandus, salubris etiam et lepore omni ac facetijs scatens, tum à gravitate atq; prudentia, et miro quodam uocis ac uerborum animiq; multò magis temperamento tranquillitateq; nunquam discedit: semper etiam è doctrinæ studijs aliquid affert, quo delectere. Itaq; cæteris omnibus cū hominibus, etiam si mihi sunt charissimi, tamen est aliquando, cum esse certè non uelim: cum Federico autem nunquam tandiu sum, quin esse cupiam diutius: nunquam illius consuetudinis non dicam satietate ulla capior, sed etiam non teneor magna incredibiliq; auiditate. Quamobrem inuideo Metaurense,

qui

qui adhuc illum nobis remorantur: quanquam iam appropinquare eius aduentum existimo. Sed quid ais ò Beroalde his eius de literis nunc, quoniam interpellari dum recitaretur noluisisti? quid tandem sentis? uolo enim elicere iudicium tuum. Qua de causa, inquit ille, istuc uis? utrum Sigismunde, quia ipse iudicio careas, an quia ego maximè abundem? Sane quidem utraq; inquit. Nam et ipse carere iudicio hac in re facile possum, uel quia non abundo in aliqua, uel quòd illum summopere amo. quàm sæpe autem malè iudicent, qui amant, nemo non nouit. Et te si carere iudicio dixerim in causis literarum et doctrinæ iudicandis, carere dicã etiam Romanæ Academiæ homines necesse est: qui te tua Bononia Romam, ut publicè rem literariam adiuuares, arcesiuerunt: quo quid esse indignius atq; absurdus potest? In amando illo autem si priores mihi partes assumo, uideor id propè meo iure posse facere, propterea, quòd cum usq; à puero amo. Itaq; in hoc de illo iudicio minus te falli, quàm ego fallar, uerisimile quidem est. Dicendum est igitur tibi quid sentias. Tum Philippus: Ego uerò, inquit, postquam ita iubes, dicam. Sed uelim mihi antea pictorem dari, uerum non quæ faciem, sed qui animos sua arte atq; mores hominum imitetur. Quid ita, inquit ille? Quia uolo, inquit, mihi tabella exprimi eius ipsius mores animiq; habitudinem, de quo querimus. Quã ob rem ille, aut quid tum postea, inquit? Quoniam cum penicillo, inquit, expressos eius rectè mores tibi ostendere Sigismunde potero, tum dicam, scriptorum eius epistularumq; rationem atq; formã esse illis moribus quam simillimam: eisdem in eius uiri consuetudine animi atq; in literis styli scriptioisq; suauitates inueniri. Quòd si ille artifex etiam scriptorum qualitates exprimere suo artificia

calleret, istamq; de qua tu me rogas, expressisset, tum quasi de morum illius imagine sumptam imaginem scriptorū cerneret, ut mihi quidem uidetur. Sed ego falli facile possum, qui unius tantummodo ex eius scriptis omnibus recitationi epistolæ affuerim. Melius tibi ista Sadoletus, cui cum acre iudicium in scriptorum generibus omnibus est, tum in Federicea scripta reliqua incidisse certè non semel potest. Nam de Bembo puto te audiuisse sæpius, hac de re quid sentiret. Quanquã quid tu de ullo petas, qui ex me non ut scires aliquid quod nescias, quid enim Sigismunde te fugit? sed ut uideres an ego perspiccerem id, quod tu perspicis, propterea petijisti? Optas autem, idq; efficere uis, ut quantum ipse Federico tribuis, ab alijs ei omnibus tantundè tribuatur: quod quidem certè cum Sadoletto atq; Bembo effectum iam pridè est. Tum Sadoletus: Istud uerò, inquit, Beroalde parum esse Sigismundo sanè poterat, multū Federico nos tribuere, nisi eidem quoq; plurimum longè ampliores, quàm nos sumus homines, longèq; fortunatiore tribuissent: uult enim hic, ut uideo, me sic etiam pro se respondere. Itaq; quoniam Iulius Pont. Max. de illo uiro propè idem sentit, quod nos sentimus, cum illum sæpe ornat maximis dignitatibus, tum fortunis auget, aucturusq; in dies magis magisq; est, nisi me meus animus fallit. Atq; utinam omnes Pontifices Maximi Sigismunde in eam cogitationem incumberent, in quã tuus Pontifex semper incubuit, ut quos bonis moribus, quos uirtutibus plurimis, quos doctrina præditos & ornatos uiderent, opes ad illos, honores, dignitatesq; conferrent, illis munera legationesq; traderent: illorum prudentiæ maximarum rerum summam demandarent, deniq; repositam in illis esse uellent omnem Romani nominis amplitudinem, o-

mnem

mnem religionis iurisq; Pontificij caeremoniarumq; nostrarum maiestatem: nulla medijsfidius non solum naufragia in Christiana Republica, sed ne tempestates quidem certè aut planè fluctus ullos pertimeremus: prospero & tranquillo semper cursu, aut omnino tuto nauigaremus. Nunc, quoniam imperitis sæpe hominibus imperij gubernacula committuntur, quid mirum si huc illuc iactati portum capere non possumus? Verum hæc ipsi uiderint, quorum res maximè agitur: quanquam quidem nostra quoque interest, quibus uelum & clauum regentibus Petri Celox proceatur: qui profectò si unquam Federici artificio committatur, non uereor ne ijs homines beatos dicant esse, qui retere illo utentur. Sed nos, si tibi uidetur, ad laudationè Odaxianam pergamus, quam quidem magnopere aueo audire. Pergamus, inquit ille, arbitrato tuo. Cape igitur puer tu papyrus illam, quæ adiuncta literis est, explicaq; & perlege. Nos autem, ut uidetur, nihil interpellare puerum oportebit, ne mortui Ducis manibus uoluptatè, quam ex lectione ista fortasse capient, interpellemus. Itaque attende Beroalde, num egregiè Odaxius etiam sine pictore illo tuo, animum illius, mores uirtutesq; expresserit. Quæ cum ille dixisset, essetq; à reliquis silentium factum, puer sic est exorsus.

Utinã Proceres de Guido Vbaldo Urbini Duce nuper uita sancto uerba facturus, quantum mihi doloris illius intermissa mors attulit, tantū ego eloquentiæ in eius funere celebrando afferre possem. Nam quoniã propter eius uiri cū innumerabiles incredibilesq; uirtutes, tum magna erga me merita, nullū propè genus est mœroris atq; molestiæ cū ea, quæ ex hoc interitu atq; ex hac iactura capio, cōferendū: si

mibi parem quoq; in dicendo copiam animi acerbitati habere contigisset, nō plus quidem uos facultatem nunc, quam uoluntatem erga illum meam essetis desideraturi. Volo autem uehementerq; opto, ut qui in me uiuens omnia ornamenta contulit, in eius mortui uita laudibusq; recensendis tantum prestare operæ ualeam, ut si minus idonei, saltem pij atq; omnino memores ad referendam gratiam habeamur. Sed cum ego neq; ingenio, quod mihi quidem minus etiam quam mediocre est: neq; arte aut studio dicendi, quibus in rebus non multum sanè temporis impendi: neq; usu & exercitatione ualeam præter cæteros: dolor autem me unum præter cæteros conficiat, non expectationi modò uestre de mea facultate, si modò uestra aliqua est expectatio, propterea quoniã hunc in locum summa certè facultas afferri debuerat, sed huic ipsi etiam meæ erga illum uoluntati paruum me facturum satis uereor interdum proceres & pertimesco. Impedior enim singultu, neq; uocem & uerba proferre ipse me lachrymæ sinūt, cum ærumnas meas solitudinemq; considero. Amisi enim in eo uiro non solum parentē, ut Metarense: aut herum, ut familiares: aut imperatorē, ut milites: aut patronū, ut omnes boni: aut beneuolum atq; amicū, ut multi amiserunt: sed cum his omnibus cum etiam amissis, quæ ego propè meo in gremio educaui, bonarū artium studijs imbui: ille autem me non iam tanquã educatorem alumnus, aut tanquã magistrum discipulus, sed quasi filius patrem amauit, fouit, opibus auxit, dignitatibus honestauit, quib; cum fuerit ineuntis ætatis meæ spes, confirmatæ ornamentum & columen, huius planè iam deuexæ certè requies atq; solatium fuit. Ad hæc accedit publici mali quasi facies quedam et forma plena mœstitiæ, plena acerbitatis, cuius fletus,

muni

municipiorum dolor, legationum cum subiectorum populorum, tum Italicarum ac propè undiq; missarum desiderij ac mæroris magna incredibilisq; attestatio atque conquestus: militum præterea languor & destitutio, necessariorū querimonia, tuusq; Franciscæ Mariae filii luctus & ægritudo, cuius etiam miseræ desolatio, cuius mihi uideor squalorem, gemitus, singultus, uoces, lachrymas, in auribus et ante oculos haberet: tum omnium ætatum, omnium ordinum atræ ac sordidatæ uestis, forum mutū & obscurū, castra orbata, cœlo quasi undiq; tacta domus ædesq; regie, mærens atq; prostrata urbs, templi deniq; huius aræ atq; parietes, quos quidem ille inuisere frequenter solebat, eius nunc intra se bustum cadaueris imaginemq; contuentes, cuius antea regie ac decoræ frontis maiestate atq; mansuetudine oculorumq; propè cœlestium splendore exhilarabantur, lugere mihi quidem uidentur uicem suam, ægreq; ferre, quod non unà constrati æquatiq; solo conciderint. Ita neq; mecum ipse quicquam nisi acerbum cogitans, & extrà nihil aspiciens, nisi miserum, nisi luctuosum, à dolore mentem, à fletu oculos abducere quæ possim non reperio: nedum satis mihi comparatâ esse uideam Proceres de illo uiro nunc quidem apud uos dicendi tractandiq; facultatem. Nam ubi animus mæret, oculi lugent, omnis sensus in molestia ægritudineq; uersatur, ratione ac memoria persequi rem magnã aliquã atq; arduam nemo sanè multum potest. Arduum autem & perdifficile est eius hominis laudes oratione complecti, qui omni genere laudis maximè floruit: & cuius unius uirtutibus pares omnium hominum uirtutes nostra secula non habuerunt, ijs referendis omnibus idoneum unum hominem existere: eundem autem maximis plurimisq; causis doloris perturba-

Nn

tum impeditumq; posse dicere, uix est ullo modo credendum. Itaque timco Proceres ne id me muneris suscepisse in hoc tempore audacia uobis potius, quam obsequium, temeritas quam pietas appellanda esse censendaq; uideatur. Sed quid agerem? quò me uerterem? aut quam afferrem excusationem ijs, qui me ut hanc prouinciam susceperem, cum iubere iure suo possent, multis precibus rogauerunt? Ingenij ne mei ceterarumq; eius generis rerum mediocritate me tegerem? At eiusdem ingenij fontibus irrigatum alumni mei ingenium, aiebant incredibilem cum doctrinam, tum certe eloquentiam hausisse. Dolore me meo impediri dicebam. At neminem esse affirmabant, qui non iidem angere tur: neminem, qui dolore non impediretur suo. Commoueri perturbariq; me aliorum lachrymis, atq; hac ipsa rerum omnium offensione contenderem. At quærebant, quis posset hæc eadem aspicere sine animi sui perturbatione atque molestia? Itaq; nihil adducere poteram, quod non ab ijs statim refelleretur, in meq; redundaret. Nam illud etiam addebant, eius hominis uitæ explicationem nulli iustius demandari, quam ei, quo partim autore, partim socio, spectatore quidē certe omnis ea peracta uita esset, qua de esset recensendum. Quod cum mihi præter ceteros contigisset, non committerem, ut qui illum uita fruentem omni studio, omnibus officijs semper essem prosequutus, mortuo si deessem, id omne quod antea egissem, fortunæ illius uiderer & felicitati, non meritis aut beneuolentiæ tribuisse. Quamobrem suscepti munus Proceres magnum profectò atq; arduum, morte maiorum hodierno die omnium qui multis antebac seculis fuerunt longè maximum atq; clarissimum uirum laudandi idq; non obeundi fiducia, sed pudore recusandi suscepti, ne

que

que tam perueniendi quò uocabar spe, quam progrediendi quantum possem uoluntate. Malo autem cum eorum studijs qui hoc à me contenderunt obtemperauero, suo ipsi de me iudicio detrahant, quam si id non fecero, meæ erga se uel beneuolentiæ uel pietati. Itaq; rem aggrediar magni nominis, magni exempli, gloriæ, nouitatis, admirationisq; plenissimam. In quo ea me res cōsolatur, quòd cum multa prope incredibilia sim dicturus, uobis tamen esse dubium minime poterit me uerissima dicere, propterea quòd ea dicam, quæ ipsi cognouistis, uidistis, quibus interfuistis, quarumq; sanè rerum quo maiora quæq; sunt, eo se nobis atq; omnibus hominibus notiora Proceres exploratioraq; præbuerunt. Itaq; nihil commemorabo, quod non idem multorum & uiuentium & presentium memoria teste commendatur. Atque uobis quidem esse gratissimum debebit, quæ sparsa, quæq; diuersis temporibus de homine præstantissimo deq; uestro Duce uel uidistis ipsi, uel audistis, ea collecta uino tempore cognoscere: quibus è rebus etiam quilibet aburi de capere omnium exempla uirtutum possit uel ad aliorum comparationem atq; memoriam, uel ad usum sui. Sed priusquam dicere incipio, te mi Alumne semper quidem mihi charissime, nunc autem etiam beatissime, te inquam rogo quacunque de cœli regione nos intuens tibi sacra fieri, tibi iusta celebrari uides, mihi nunc persanctè ad sis tantisper, dum de te apud hosce ago: magnamq; tuam illam eloquentiæ uim, quam tamen cum nobiscum esses, parcè ac religiose exercebas, mihi aspices, ut id ego bene dicendo tuo munere consequar, quod es ipse bene agendo beneq; sentiendo deorum immortalium beneficio consequutus. Quod quo facilius fieri possit, si modò fieri ulla ratione potest, ad ea

que breuiter sum dicturus, quæso Proc. diligenter attendite. Est in Apennini iugo his uicinus locis mons præcellus, quo in summo propè æquata agri planities fertile sanè solum & aquas perennes habet, aërisq; miram & iucundam salubritatem. Totus autem undiq; ita circumcisus atq; directus est, ut adiri uno aut altero ex loco singulis ab hominibus possit, aliunde pluribus non possit. Itaq; parua manusi defendatur, omnes omnium imperatorum exercitus, tormenta, artes, cum montè expugnare omnibus annis nõ queant. Huic monti Feretrius nomē est, credo uti Ioui quondam nomen Feretrio fuit, quoniam pacem hominibus afferbat: ita hunc montem primò fuisse appellatum propterea, quòd imperatores electissimos tulit, à quibus postea pax atq; pacis ornamenta maxima hisce urbibus regionibusq; contigerunt. Nam illa hinc familia oriunda est Feretria peruetus, ex qua innumeri Principes extiterunt, qui cum omni laude maximè celebres, tum bello clarissimi, uniuersam Italiã rerum à se gestarum gloria monumentisq; refererunt. Horum omnes annales, omnes historiae nomina continent, facinora, uirtutes, gesta bello ac pace imperia, partas manu uictorias atq; triumphos memorie postritatis tradūt, ut qui uclit, facile possit inspicere quot quantisq; imperatoribus tercentium iam annos amplius gens Feretria floruerit. Hisce maioribus ortus Guidus Vbaldus Dux, autē habuit Guidum Antonium Feretrium Urbini Ducem, celebris glorie multiq; nominis uirum. Nam neq; bello ferè quisquã maior apud Italos homines ea tempestate illo fuit, qua tamen multi clari atque illustres militaribus disciplinis uiri, multi magni imperatores extiterunt: neque domi quenquam ullegentes Principem æquè atque hunc sui ciues populiq; coluerunt:

runt: quod tamen illi etiam apud Martinum V. Pontificem Maximū ualuit plurimum, hominem cum in sacerdotio uniuerso, cui præerat, tum in regenda Rep. diligentissimum, & propè ad subleuandam Romani nominis iacentem iam prostratamq; dignitatem natum: cui quidem summopere charus fuit. Viri enim ille mores uirtutesq; cum adamauisset, nihil non ei tribuit. Nam quod summum esse imperium in Pontificis Maximi regno tum potestateq; censebatur, eo illum magna Italiæ, magna bonorum omnium gratulatione donauit, Ducemq; Spoleti creauit. Est autem ea prouincia percelebris, agros fertiles & amœnos tractus habes, oppidaq; plurima, populisq; refertissima. Itaq; apud suos charus, apud Romanos homines magnus, apud omnes certè summa beneuolentia, summo cultu, summis honoribus semper fuit. Verum hunc tantum ac tam præclarum hominem, aliquanto minus magnum filij maxima atq; perfectæ uirtus facit. Ita qui aliorum comparatione omnium excellere facile poterat, cum genuit, qui cum omnibus reliquis hominibus, tum patre etiã longè maior atq; illustrior fuit. Quæ tamen illi res certè bis uoluptati fuit. Nam & uinci à filio iucundissimū est, quasi quis à se ipse uincatur, seq; superet: & filium genuisse multò se præstantiorē, maximè optandum uiuit enim in filio pater: itaq; maiorem se in illo cum intuetur, gaudet: filijq; nomen atq; gloriam suam ipsius atq; propriam ducit. Sed magna me hæsitatio Proceres tenet: ualde enim mihi difficilis atq; lubrica dicendi ratio proponitur. Nam si meritis Federicū Ducem laudibus, huius de quo dixi filium, eius autē de quo dicturus sum patre, prosequi ornareq; uolucro propterea, ne uos qualem is parentē haberit nesciatis, nihil hodie aliud agam, nihil planè cogitè ne-

cesse est: illud etiā mehercule, ne me dies prius quā rerum solua seriesq; dicendarū deserat, est uerendum. Sin tacuero, Guidum Vbaldum à nobis magno ueroq; genere laudis iri defraudatum uideo. Quid enim omnino laudabilius, quā patrem habuisse amplissimū uirum, omniumq; hominū memoria celebrationeq; clarissimum? Nam quemadmodum in equis dignitatem soboli afferunt parentum animi, aut firma latera, aut pernicitas, aut pulchritudo: in arboribus autem eae plerunq; laudantur, quae optimis ex seminibus coaluerunt: ita etiam in hominibus, claris esse parentibus genitum semper pulcherrimū atq; honestissimum fuit. Quamobrem si filium quibus ex rebus par est, laudabo, de patre hodie, non de filio dixerō. Sin uerò patre præterito hodie de filio dicam tamen, profecto cum quē maximē laudandum suscepi, multò sanè minus quā possum quāq; debeo, collauda uero. Ita uel huic meae laudationi id, quod est potissimū atq; maximū, detrahendum est, uel ipsa in aliū diem reiicienda. In altero ne minus quā oportet, uel diligēs uel fortasse gratus, in altero ne etiā intempestiuus morosusq; uidear, effugere caueaq; non possum. Veruntamen ut in re ambigua atq; perangusta confugiam ad illud, propterea quòd is non multis ante nos annis fuit, eius uitae scilicet rerumq; gestarum memoriam adhuc uigere, adhuc in mentibus hominum eius prudentiam, iustitiam, temperantiam, sanctitatē, animi magnitudinē liberalitatemq; uersari: illud etiam certò scio, adesse hoc in coetu multos, qui illū nouerint, uiderint: aliquos, qui eo imperatore meruerint, manum cum hostibus conseruerint, uictorijs interfuerint, quas ille plures est consequutus, quā alij imperatores non sperare modò audeant, sed planè etiam optare. Itaq; nemo ferè ignorat illum omnibus

ab ita.

ab Italicis regibus maxima. Propositis præmijs uocatū, maxima imperia gessisse: parua manu ingentes hostium copias sepe sudasse, uicisse semper, uictum nunquā fuisse: quae capi expugnariq; nulla ui, nullis artibus poterant, oppida expugnauisse: munitissima omnia ei cecidisse, conclusa patuisse, sita aspera non restituisse. Illud autem planè scimus omnes, cum regni sui fines sepius lateq; promouisse, regnum ipsum urbibus, urbes arcibus munitissimis auxisse, ædibus templis condecorauisse, sibi suisq; domum illam ipsam hac in urbe, quā incolimus, ea materia, ea arte sumptuq; construxisse, ut tametsi ea sita ad ædificandum iniquissimo difficillimoq; sit, æquè pulchra tamen ullo in loco toto orbe terrarum non uisatur. Iam bibliotheca illa celebri, quā is maximis sumptibus comparauit, cum Latinorū, tum Græcorum, tum Hetruscorum, tum etiam Hebræorum lingua perscriptis in omni disciplinarum genere libris monumentisq; refertissima, omnes qui uolumus utimur. Quae cum ita sint, aliq; his similia uel etiam maiora, latissimè enim eius uiri bonarum artium, studiorum, morum, uirtutum, dictorum, factorum hic quasi campus patet, minus moleste fero me temporis angustia reiectum atq; repulsum ijs de rebus non posse dicere, quas uel omnes, uel magna ex parte uos quidē Proceres memoria cogitationeq; retinctis. Tali itaq; patre genitus noster Dux, qualem uos aut uidistis, aut certè cognouistis, mihi quidem explicare oeciū non est, orbis autem ipse terrarum pro me et loquitur de illo nunc, et semper loquitur. Matrem habuit Baptistam Sfortiā Alexandri Sfortie maximi clarissimiq; uiri filiā, ac Francisci Sfortie illius fratris, in quo illa etas habuit, quem cōferre cum omnibus omnium ætatum eximijs imperatoribus propemo-

N 4

dum aueret. Ipsa uerò Baptista eo ingenio, ijs moribus, ijs etiam bonis artibus, ea uitæ continentia atque prudentia fuit, ut non plus illi pater aut familia, qua nulla quidem Italicarū aut maior aut splendidior est habita, quam certè illa utrisque ornamenti atque gloriæ addiderit. Atque uereor, ne qui interdum existimaturi sint, si quæ de illa possim, omnia dixerò, ea me inuenire atque fingere: ita de foeminis non sepe dicuntur, perraro etiam creduntur de uiris. Tum immorari diutius nolo in eius foeminæ uirtutibus quasi præteriens repetendis, quã pro dignitate laudare uix propria atq; longa oratione quenquam posse satis comòdè existimo. Itaq; ut breuissimè Proceres dicam, quemadmodum omnes eæ uirtutes, quæ quidem inueniri tum omnibus in hominibus potuissent, in eius uiro collectæ collocatæq; conspiciantur, sic mehercule quicquid ea tempestate bonarum artium, optimorum elegantissimorumq; studiorum atq; morum cunctis in mulieribus fuit, id sanè omne in hanc unam naturam quasi conflauerat atq; profuderat. Quamobrem si quis Deus Guido Vbaldo, dum uiueret, omnes homines ante oculos posuisset, eiq; pollicitus fuisset, quos sibi is omni ex illo numero delegisset, eos illi parentes futuros: quem alium patrem potius quam Federicū Feretrium, aut quam potius matrem aliam quam Baptistam Sfortiam sibi sumeret, is me diusfidius non habuisset: sed qui sibi lege naturæ contigerunt, eos etiam optione propòsita retinuisset. Sed iam ad ipsum, de quo agimus, ueniamus. De quo quidè Proceres etiã si nihil aliud audiretis, existinare tamen deberetis, mirum atq; diuinum hominem ipsum fuisse, ad quem quidem procreandum longè præstantissimus omnium uirorum uir, longè lectissima omnium foeminarū foemina, quasi Deorū im-

mor-

mortalium uoluntate cõuenissent, eiq; parentes exitissent. Non enim temerè neq; fortuitò tam præclaram, tam insolitam, tam nunquã antea propè auditã uiri uxorisq; societatem initam coalitamq; est credendum. Adeste tamen Proceres, atq; animū et mentem adhibite, ut uideatis hæc parentum tam admirabilis præparatio quò tetenderit. Cum de Baptista uxore Federicus Dux octo filias, marem nullum suscepisset, seq; iam uirilem stirpem tantis opibus quæ succederet, relicturnum ingrauescens annis homo desperauisset, mulier anxia, quod sepe antea fecerat, ad preces conuertitur: uota præterea Dijs immortalibus facit lachrymans, filium marem si dent, se libenter uita cessuram, modò uir sui similem ex sese aspicerè semel possit, populisq; relinquere, ne bono cum regno stirps tam egregia intereat. Hæc ubi est precata, somnus eam occupat. Tum per quietem in altissimæ arboris culmine ipsa sibi uidetur auem Phœnicem parere miræ pulchritudinis, quæ sex atq; triginta totos dies ei arbori cum incubuisset, coelū uolatu peteret, tactoq; solis globo alis flamma cõbureretur, neq; amplius appareret. Hæc illa uiro cum enunciauisset, fit prægnans: parit tẽpore puerum pulcherrimi suauissimiq; oris: ipsa paucis post mensibus moritur: puero Guidi Vbaldi nomẽ impositum, gentile scilicet atq; auitum est. Eo nato nihil patre Federico letius, nihil hilarius fuit. Itaque enutriti puerum summa diligentia iubet, omnem tamen educatorū diligentiam miram infantis naturam ingenioliq; uis anteuertunt. Nam linguam quidem flectere, proferre uoculas, uerbis uerbanectere antea didicit, quam ab alijs, propè dixerim, sumi cibus aut potus ediscatur. Prima uerò literarum rudimenta ea ætatula hausit, qua uix ceteri solent loqui. Neq; porrò totidem annorū

Nn 5

non ab illo puer omnibus in rebus præteritus est, nemo nõ longissimè relictus. Itaq; puerilibus illis in studijs iam non pueriliter sese gerere, spciq; multò plus alere, quàm illa ætas daret, uidebatur. Indole autè atq; facie ea fuit, ut iurares illos Veneris pueros Amores, quos Poëtæ aiunt matri præstò esse atq; adludere, aliã oris formã, genarum, oculorũ, nõ habere. Hæc cum ita se haberet, ego Patauiuo uocor: à patre mihi puer bonis moribus, bonis artibus crudiendus informandusq; traditur: mihi eius cura omnis alendi instiuen diq; mandatur. Quæ sanè res me quidè primò uehementer cõmouit. Intelligebam enim pueros regios qui institueret, ei quasi Hydrã Herculeam domandã susciperet, sic esse elaborandum: ita hercle uel propterea, quoniã inter omnes rerũ delicias alerentur, uel quia nõ omnino, uti cæteri, tuto liberèq; increparentur, interdum etiã propter assentatorũ turbas, quibus abundarent, emergerent ex illis undiq; uitia insurgerentq; multò sæpius, quàm uirtutes, quæ nõ iam quidè refecarentur faciliè, quàm etiã multipliciter pullularent. Verum docere cum incipio, nihil eorũ quæ in alijs esse pueris assolent, uideo in nostro, non deliciarum ullas illecebras, nõ pronos ad licentiã mores, nõ adiutã impunitate audaciã, nõ deniq; arrogantis fortunæ ullũ in pueri animo impressum uestigiũ inspicio, nõ etiã molestiã satietatemq; discendi, aut cõmorandi cũ se natu maioribus tediũ: nihil sanè horũ Proceres in illo fuit, grata potius expetendaq; omnia. Tum me colere, mihi credere, ad me respicere, me imitari, nunquã se à studijs literarũ abducere, nisi iussus, nisi aliorũ studiorum gratia, uel equitandi, uel armis ludendi: æquales nõ despice re: malle autè eorum cõsuetudinem, à quibus discere aliquid semper posset: nulliusq; rei æquè magnã curã habere, quàm

ne quis dies elaberetur, quo se die nihil addidicisse, nihilo præstantiorè factũ posset recordari. Sed uoluntatis hæc: illa uerò ingenij, mira quidem cum alacritas, tum celeritas in percipiendo, in retinendo nullus labor: labor autè: imò admirabilis quædam incredibilisq; naturæ uis atq; præstantia. Itaq; illud uerè possum dicere Proceres, nullã ei præceptionem meam difficilẽ ad percipiendum uisam, ne longã quidem unquam ad ediscendum, breuiorem autem quàm uellet, quàmq; ipse posse assequi se cõsideret, sæpius: quæ de re etiam mecũ conquerebatur. Itaq; difficilius mihi ueniebat in mentẽ, quid ego illũ docerẽ, quàm quid ille disceret, statueret: sæpiusq; quantũ deceret ei me ad discendũ proponere, quàm ipse quantũ aggredi aut uellet aut posset, quærebam. Quamobrẽ multa ei nos dum proponimus, ille omnia consequitur, cõ res uenit, ut is non plurium propè mensium spatio, quàm alij annorũ, ita Latinas literas puer calleret, ut patrias cæteri linguas atq; suas: ita Grecas, ut nostrorum hominũ doctissimi iuuenes Latinas planè atq; Romanas solent. Neq; sanè ille Græcorũ tantũ literas perceperat, usuramq; ipsam legendi atq; intelligendi: sed ipsas etiam uocũ inflexiones, intensiones, remissiones, posituras multum à nostris alienas atque uarias, tencritatem denique illam Atticam, et linguæ illorũ quoddã quasi lenocinium didicerat, hauserat, expresserat, æquè atq; ipsi utebatur. Itaque illi ego non magister iam studiorum, sed adiutor: non doctor, sed socius: nõ interpres, sed testis aderam, uel ut uerius dicã, admirator. Quæ perspicens mecumq; reputans, timui factior sæpius Proc. id quod dicitur, præcocia ingenia celeriter emori: ne præsega pueri mens atq; præscia diu se nobi scum nõ futurum, illos tanquã flores effunderet, quos, si sibi

esset uiuendum, reseruare in aliud tempus debuisset. Itaque angebar animo, atque is mihi ne eriperetur, singulis horis tacitus pertimescebam: maluissimq; illum minus ingenij aliquanto ad ea studia, minus etiã afferre alacritatis, ut plus uitæ alere polliceriq; quàm quod ipse arbitrabar, uideretur. Quod quidem ijs quoq; accidere solebat, quibus ille magistris, ad rei militaris capeffendas rationes utebatur. Nam equitare, hastam, galeam, scutum, lorica gestare, uibrare enses, modò peditem, modò equitè agere, modò Italos, modò Parthos imitari, ita breui tempore didicerat, ut illi ipsi, quibus se is ad discendum tradiderat, cum quidem nihil aliud in uita egressent, tamen dicerent non habere iam se, quod eum ulterius docerent. Neq; ille hæc tantummodo leuia, bene ut armis, optime ut equis ueretur, sed etiam grauioris sepe pugnae speciem cum æqualibus sibi pueris cumq; suis militibus exercuit: nam & cataphracto equiti concurrebat, & magnis itineribus aliquò in armis, quasi bellum gereret, contendeat. In tentorijs autem, uel etiam sub dio pernoctare, uim frigorum atq; hyemis perpeti, castris locum capere, eadem uallo cingere, è quibus modò hostes propulsaret, modò quæ ipse adoriretur, exercitum instruere, singula deniq; imperatoris officia obire ipse quoquo modo poterat, puer quidè atq; tener uoluit, quasi turpe esset imperatoris filium, quacumq; etate esset, non esse imperatorem. Itaque Proceres duas illas maximas præstantissimasq; artes, rei militaris atq; literarum, noster Dux, quàm in ipsis propè cunis, quasi binas nutrices adamari, complexus sit, tenuerit, iam uidetis. Ego enim sic existimo, cum dignitatem, tum utilitatem, quantæ esse maximæ nullis alijs ex rebus possunt, duabus his artibus disciplinisq; contineri: nam in altera pa-

cis & quietis fundamenta insunt omnia, in altera ornamenta: illa ut regno, ut patria, ut laribus, ut liberis, ut amicis, ut deniq; rebus cæteris omnibus, quibus oblectamur & iuamur, nobis perfrui liceat, perficitur: hæc, ut ijs bene & cum dignitate perfruiamur, comparatur. Nam armis quidè uim repellere, ulcisci iniurias, inimicos profligare, socios amicosq; defendere, tueri fines, propagare imperium sanè possumus: quibus ex rebus quàm magnæ saepe utilitates, quantæ gloriæ monumenta pariantur, quis est qui non sentiat? Literarum autem præsidio leges condimus, iura cõscribimus, morum præcepta tradimus, oratorem componimus, qui ciuium animos impellat quò lubet, reuocet unde uult: humanarum diuinarumq; rerum scientiam acquirimus: quæ homines multis ante nos seculis nati senserint, gesserint, quomodo uixerint, scimus: nostras uerò aut nostrorum res præclare gestas obliuioni cripimus, posteris cognoscendas celebrandasq; mandamus: quibus quidem officiorum generibus quid profectò uel prodesse magis hominũ uitæ, uel plus asferre splendoris potest? Hæc ille igitur nõ tam quidem meis aut aliorum monitis, quàm per se, uel potius diuinitus sentiens, ita hisce artibus sese puerum tradidit, quemadmodũ audiulistis: ita uerò adolescentem atq; iuuenem, ut mox audietis: dicerem uirum, nam eam ætatem etiam attigit: sed eius aut nullos fructus, aut omnino tenues modicosq; percepit, fatorum credo iniuria, si fas dicere, ne fecundam nos atq; propriam eam nostram felicitatem haberemus. De re igitur militari prius: cuius illud mihi in primis occurrit mirum, quod tamen ei planè puero contigit. Nam cum decem esset annos natus eo tempore, quo est pater eius Federicus Dux mortuus, eam de se iam tum spem excitauerat, ita

hominum animos sui expectatione impluerat, ut ij quorum erat tum pater maximorum exercituum imperator, Neapolitanorum Rex, Mediolanensium Dux, Florentinorumq; Resp. eosdem illos tam amplos exercitus, tam magna imperia, tam innumeras copias ei puero tuendas regēdasq; transmitterent: rerum suarum summam ei uirtuti, quam inspicere ipsum nondum poterant, odorem nascentis & quasdam quasi fragrantiam se percepisse opinabantur, fidei, constantiēq; committerēt. Itaq; ille imperator antea, quam miles, ueteranus, quam tyrunculus, uir propemodum, quam adolescens fuit. Nam qua etate alij plerunq; regum pueri nucibus ludere uel plostellis solent, noster pilum aut iaculum proiebat: qua fabellis illi de nutricibus audiunt, hic de castris tubarum sonitum, armorum strepitum, equorum hominumq; concursum hauriebat: qua illi altores obseruant suos, huius os atque frontem cohortes legionesq; respiciebant, iussis nutuq; praestolabantur. Quamobrem ijs imitijs sic adoleuit, ut nullam profectō militaris disciplinae partem non diligenter obierit, nulla in bellica ratione atq; munere non diu ac multum exercitatus occalluerit magna cum laude atque gloria. Itaque adolescens Innocentio octauo Pontifici Max. primō quidem contra Ferdinandi Neapolitanorum regis audaciam incredibili adiumento atque praesidio fuit: postea uerō innumeras Piceni urbes exciuitatis factionum atque adiutis ducibus nouas res molientes coërcuit, magno bello, magnis seditionibus implicitas pacauit, desciscentes alioq; uersas restituit. Innocentio deinde mortuo Florentinorum exercitibus uixdum iuuenis cum praesset, opulentissimam bellicosissimamq; urbem Pisas, & cum rebus omnibus ad repellendos hostium impetus, tum

animo

animo atq; irarum seminibus instructissimam, obsidione ita praesit, ut Deorum uoluntate potius, quam ullo ipsorum consilio aut uirtute, imminenti erepta exitio calamitatēq; uideretur. Marrucinatorum idem mox plura oppida, Marsorum, Praecutinorum, Vestinorum, à fide regia quae defecerant, recuperauit, regibusq; reddidit, cum illum ipsi atque Alexander Pont. Max. quo cum ij foedus percusserant, suis ductandis copijs praefecissent. Nam quae cum Venetis deinceps gessit, quantum pro illa Rep. periculi adiit, quantum laboris, nec explicari una oratione potest, nec uno die. Quibus quidem in bellis omnibus & imperatorē ita gessit, ut sibi nec in eligendo consiliū, nec in imperando prudentia, nec in obeundo alacritas, nec in exercendo labor, nec in cōficiendo industria contentioq; deesset. Magno in angustiis rebus animo, incredibili temperantia in secundis, summa in uirisq; constantia liberalitateq; utebatur. Et uerō militem, cum opus esset, sic praestitit, sic omnino expers timoris fuit, ut in eo certē bello, quod cum Alexandro Pont. Max. cōtra alteram Romanorum factionem gessit, ijs qui cum illo essent, aliquando cedentibus, solus cum centenis hostibus dimicauerit potius, quam committeret, ut se quispiam terga unquam uertentem uideret. In Flaminiae autem finibus Ferdinando minori, qui rex postea Neapolitanorum fuit, contra Caroli Gallorum regis castra cum adesset, & tormentorum, quibus quidem exercendis ea plurimum natio ualet, pileae ferreae ex uallo hostium creberrimae infensissimaeq; torquerentur, reliqui se praefecti militesq; cum retraxissent, ipse uerō qui circum ipsum erat stipatores eius corporis passim caderent, hostes autem urgerent, neq; esset dubium, ipse cecidit si cessisset, uniuersum suorum exercitum terga datis.

rum, omniaq; iri perditum unius ipsius conuersione uidentur, ipse de loco se nunquam mouit. Itaq; uel occisis reliquis, uel cedentibus, solus magno animo resistit, solus inter multa hominū millia repertus sanè est, cui mori esset, quàm timere, facilius. Prætereo hoc loco prudens sciensq; Proceres multa: nec enim uel expeditiones eius singulas, uel bellorum omnia genera recenseo, nedum eius præclare res gestas egregiaq; facinora cuncta cōmemorè, quæ cum innumera quidem sunt, tum sunt omnia intra primum iuuentutis limen sanè confecta. Quo tempore quemadmodum de Achille ait Homerus, quem omnium Græcorum pulcherrimum atq; formosissimū dixit esse, cum sic etiam Duce nostro nemo ferè Italorū pulchrior, nemo speciosior haberetur, omnes eæ actiones, omnia munera quæ obibat, dulci frontis ac decoro aspectu et formæ tanquā luminibus illustrabantur, reddebanturq; conspectiora. Itaq; cum erant illa ipsa per sese magna atque grata quæ tractaret, tum quia ijs candor atq; hilaritas oculorum, uultusq; forma ac species totiusq; corporis mira quædam dignitas maiestasq; accedebat: Dii boni quàm ille mihi unus ex uestro coetu potius, quàm ex nostrorum turba regum quispiam atq; principum sæpe est uisus: sæpe dignus qui à uobis cum totius orbis terræ imperio, tum certè immortalitate donaretur. Itaque illi ipsi quos contra ferebatur, quibusq; succensibat, irasci tamen ei minimè poterāt, minimè in illum duri quicquam inuensi ue cogitare, non mehercule magis, quàm in ipsos Deos, à quibus quidem tamen si acerbi aliquid accidisse interdum nobis existimamus, nemo tamen ita efferatus est atq; impius, ut irasci uel ulcisci se de illis uelle in animum inducat suum, saltem cum cælum sideraq; suspicimus. Eodem propè modo simul

simulatq; nostri Ducis faciem quis oculosq; respiciebat, nihil in illum queri poterat, omnes ei ex animo uno intuitu iræ atq; offensæ excidebant. Quòd si contingebat ijs quibus ille se iratū ostendebat, quibus minabatur, quo in illum tandem animo eos fuisse credimus, quos amabat, quos honorificè appellabat, quos laudabat, quibus agebat gratias, quibus se debere fatebatur? Itaq; ut paucis explicè atq; amplectar quod sentio: cum scientiam rei militaris, tum uirtutem, tum autoritatem, quantæ quidem in uiro esse, uel in sene etiā uix solent: demum si nouo mihi uerbo ferè uti apud uos licet, etiam amabilitatem, nam ea quoq; res plurimum ualet, iuuenis uel potius adolescens noster Dux habuit, felicitatem nō habuit, eo præsertim tempore, quo esse illi maximo usui potuit, maximeq; ea opus fuit. Sed libet mihi uobiscum nostrā fortem Proceres lamentari: libet de humanis cōditionibus, deq; naturæ legibus cōqueri, duris illis quidè sæpe ut sunt, ad ferendum: ut uidentur, etiam iniustissimis. Nam illa ipsa nostri Ducis tam grata, tam liberalis, tam excellēs, tam eximia pulchritudo, illa ad bellica munera obeunda indefessa nauitas atq; uis, quæ uirtutibus reliquis suffragatur, estq; earum adiutrix omnium et tanquam administra, non multum sanè diu unā cum illo fuerunt, non diu illi foedere inuito seruatoq; adstiterūt, ut se ostendere tantummodo uoluisset uiderentur, permanere noluisse, quo magis postea nos illo etiam uiuo carū desiderio conficeremur. Laborare enim pedum doloribus uno ille atq; uigesimo ætatis anno sanè cepit: qui quidem morbus cum ætate atq; tempore uires et tanquam animos assumpsisset, ita demum inualuit, ut in illo neq; oris et uultus species proceritasq; membrorum, neq; strenuitas illa corporis pristina multū agnosceretur, crucia

tu et macie maestas illa eximia formæ, agilitas, uiresq; mem-
brorum captæ atq; confectæ tabescerent: ipse, cum bene sibi
esset, gestaretur, cæterum in lecto iaceret. O inanes cogita-
tiones nostras & spes: ô studia curasq; hominum tenues atq;
miseras: ô fallacia bona, citoq; pereuntia, & laborum no-
strorum flores antè, quàm fructus pariant, exarescentes &
caducos. Quid illo homine ad omnes bellorum rationes ma-
ius, quid unquam præclarius, quid admirabilius extitisset,
si aduersa illi ualetudo maximas eas excellentisq; dotes &
Deorum immortalium dona egyptia non inuidisset: si is ad
senectutem usque integer, quod innumeris imperatoribus
contigit, perucisset? Qui adolescens, qui puer tot imperia
gesserit, tot bella confecerit, ut multorum imperatorum om-
nes ætates æquauerit, superauerit, qualem illam tandem ui-
rum, qualem senem præstaturum se fuisse credi par est, eos
annos si illæsus confecerit? si ad admirandum illud atq; di-
uinum ingenium, animi magnitudinem, fortitudinem, mul-
tarum quoq; rerum inoffensa experientia multos annos u-
beres solidosq; conquesta, consiliorumq; maturitas cana
atq; grauis accessisset? Sed mihi quidem cogitanti, ita esse in
humanis rebus à natura comparatum uideri solet, ut quæ
mediocria sunt, ea ad excellentè statum atq; formã sepe si-
ne offensione perueniant: quæ uerò iam excellentia sunt ip-
sa per se atq; eximia, ijs ulterius progredi ut absolutissima
sint, minime omnium liceat. Quamobrem egregiæ res, ma-
gnæ, præclaræ, uisuntur quidem permultæ multis in locis
atq; urbibus: perfectæ uerò ex omni parte atq; summæ, &
quibus nihil addi posse uideatur, propè nullæ. Itaq; aut Sa-
pionis illius Aphricani maioris filium, cum quidem ad pa-
tris militarem disciplinam animiq; magnitudinem doctri-

næ etiam studia literarumq; multarum uberiores elegan-
tiam adiunxisset, essetq; spes illum patre præstantiorem
amplioremq; futurum, corporis imbecillitate adolescen-
tem admodum impeditum rem militarem postea exercere
non potuisse. Qui quidem in eo longè minor nostro profec-
tò Duce fuit, quòd is manum fortunæ iniiciens, qua se in re
 nauanda corporis imbecillitas impediabat, solertia eam in-
dustriaq; cõsequeretur. Bellis enim intererat uel laborans.
Itaq; sedere in equo cum non poterat, sella uel lectica uteba-
tur. Nunquam illi morbus mentem, nunquam rerum gesta-
rum memoriam, qua supra omnes homines mira atq; tena-
cissima est usus, nunquam rei militaris scientiam, nunquam
auctoritatem ita abstulit, quin etiam captus pedibus maxi-
mis eam imperijs semper esset. Itaq; Iulius secundus Ponti-
fix Max. homo cum omnium rerum scientia, tum cognoscen-
dis perpendendisq; hominibus planè mirus, cum primũ re-
rum imperio est potitus, suis cum copijs exercitibusq; præ-
fecit, omnibus eo in bellis uel ipso, uel per uicarium est usus,
quoad is illum atque nos moriens tristes mœrentesq; reli-
quit. Sed quoniam de re militari diximus, de doctrinæ eius
studijs rationibusq; deinceps dicemus. Qua in re propte-
rea quòd nos adiutores illi fuimus, uereor Proceres ne ali-
quibus ea quæ dicuntur, maiora interdum à nobis multò
longeq; præstabiliora, re quàm sint, uerbis fieri orationeq;
uideamur: ita sum magna incredibiliq; propè dicturus. Ve-
rum ego illos ipsos alumni mei manes optimos atq; sanctissi-
mos testor, quos quidem hic adesse atq; attendere quæ dicun-
tur existimo, nihil me ficturum esse, nihil ueris additurũ, ni-
hil uerborũ suco computurũ, sed frontem uobis ipsam rerum
madam incomptamq; ostensurum. Duæ sunt igitur, ut mi-

hi quidem uideri solet, in studijs literarum, disciplinæ Regibus Imperatoribusq; præter alias expetendæ. Oratoria siue ars siue facultas, historiariûq; cognitio. Nam & eloquentia cû in populo, tum in castris, maximas olim sæpe res diffcillimasq; confecit, & in posterum conficiet: & rerum ab alijs gestarum exemplis abundare, quibus in tuis rebus uti possis, & bello & pace profuit certè proderitq; semper plurimum. Harum utranq; disciplinarum noster Dux miro studio ab ineunte ætate est complexus, earumq; legendis cûm Latinis, tum Græcis autoribus sese dedit magna inexplatâq; diligentia. Annis autem accedentibus ita in utrisq; profecit, ita se penitus in eorum penetralia immisit, ut quo ulterius posset progredi, iam propè nihil haberet. Nam eloquentiâ est adeptus, non illam quidem qua in foro utimur, acerbam, iracundâ, contentionis, ardoris, inimicitiarû, laterum laborum plenam, sed illam pacatam, sedatam, grauem, hilarem etiâ interdum, & cûm dulcem, tum respersam salibus, uerecundam tamen sæpius & uenustam, simplicem semper, non minio, non cincinnis comptâ, mundâ uerò, et ipsa quasi negligentia gratiorem, quamq; uerè regiam atq; imperatoriam possis dicere. Itaq; sibi cûm laudandus esset quis uel bonus ciuis uel strenuus miles, uel alius aliquis quoquomodo, ita eum laudabat, ut cûm ipse multa cûm gratiæ tum beneuolentiæ causâ diceret, orationi tamen neq; fides neq; grauitas unquâ deesset: tantumq; cæteri laudato tribuendum esse ducerent, quantum ei laudator ipse tribuisset: ille autè qui laudaretur, non omnibus ab hominibus mallet, quam ab uno illo sese laudari. In uituperando autem natura parcus, uoluntate abstinentis, facultate magnus atq; instructus cûm esset, ad eam dicendi rationem ita raro accedebat, ut scires inuitum accedere:

accedere: cûm accederet, ita illam ferè semper placidè comiterq; exercebat, ut appareret non omnes eum suas uires explicare uoluisse. Verû omnino magnis Ducibus nõ ita sæpe euenit, ut laudent: minus sæpe, ut uituperent quempiã: atq; utrumlibet cûm agunt, parcè id grauisissimq; uerbis agunt, ne uideantur magis quàm deceat in altero amore & beneuolentiâ, in altero odio et simulatibus duci. Accusatio autè atq; defensio nunquã in illis ferè cadunt, quippe quibus nulli iudices accendendi, nulli demulcèdi sunt: suus illis animus iudex est, is audit, is decernit, eo absolui mur, eo condemnatur. Suo autem quisq; animo tacens loquitur, silens persuadet. Itaq; nihil iudiciali oratoriæ artis generi cum regibus. Propria eorum autem atq; peculiaris est deliberatio, propterea, quòd ad eos omnia omnes deferunt, ciues, prouinciales, municipia, milites, clientes, socij, uicini. Habent autem consiliarios ipsi suos, qui assistunt, quibuscû agendum ne sit aliquid, aut nõ agendum, differunt. Tum cum alijs sæpe Regibus, sæpe cum Legationibus multa quærun, multa disputant: quilibet alios adducere in sententiã conatur suam. Ibi ars, ibi ingenium ualet. Hoc in genere Procures omni, si quis unquã magnus atq; summus fuit, si quis ea quæ ipse cogitaret, sentiret, quæ optaret, quæ timeret, in aliorû mentes atq; animos ita transtulit, ut impressa, non tradita, innata nõ insita, propria non aliena uiderentur: si quis inquã lenis, dulcis, blandus, si quis item grauis, seuerus, prudens, nullû uerbum temerè profrens, tum si cûm opus esset, callidus, si ludès, si percütator, deniq; si eloquès, si facidus unquã fuit, is profectò noster Dux fuit: is propè unus omnium oratorum omnem uim, omnes illecebras, omnes, ut ita dicã, ueneres est consequutus. Nihil addo Procures, nihil fingo. Audiuistis eum

ipsi sepe: eius uerba atque uoces auribus uestris haussistis. Quae uos, quae multi Reges, quae Venetorum Senatus, quae Iulius Pontifex Max. scit, nouit, laudauit, admiratus est, ea loquor. Atque haec quidem eius uiri tam praecleara tamque regia eloquentia, eo etiam admirabilior fuit, quod quae ipse in medium pro re nataeque tempore afferebat, ea si optimi oratores atque clarissimi diu culta elaborataque adduxissent, non fuissent meliora: quae uero secum ipse ante commentabatur, quod erat ferre nunquam, sed si quando meditatus ad dicendum accedebat magna aliqua in re atque causa, eam sic tractabat, ut cum omnibus artis praecipis institutisque uteretur, nullum tamen disciplinae aut scholae, nullum industriae uestigium appareret. Sed iam ad historiarum cognitionem transeamus, alteram earum artium, quas maxime Regibus diximus imperatoribusque conuenire. Quae quidem certe ars ipsa quoque bifariam spectari solet: duobus enim quasi terminis continetur, rerum scilicet atque locorum descriptione. Harum partium alteram lato nomine historiam, alteram cosmographiam dixit illa bonarum artium studiorumque omnium inuentrix et magistra Graecia: magnisque utranque atque proprijs autoribus fulcijt. Quod postea nostri homines emulati idem fecerunt. His igitur in singulis quantum nosser Dix excelluerit, quae so proceres cognoscite. Dico enim, et quidem magna uoce pronuncio: quicquid unquam gestum a quoquam est, quicquid perpetratum, quod quidem literis mandatum sit uel Graecis uel omnino nostris, siue ex Hebraeorum historia illa quidem perantiqua perque ueteri, siue ex his historijs quarum res gestae post saecula, ueteres tamen ipse quoque sunt, ut Persarum regum, ut Aegyptiorum, ut Lydorum, ut Armeniorum, ut Graecorum, ut Romanorum aliorumque inter

hos

hos populorum, siue omnino ex recenti atque noua, ea omnia Ducem nostrum legere audireque uoluisse, semel uel lecta uel audita in promptu postea semper antequam oculos habuisset, ita, ut nihil unquam eorum exciderit. Quasi enim ille omnes in animo res insculptas haberet, nullae gentium commotiones, nullae exercituum comparationes, nullae classes, nullam bellum, nulla pugna, nulla oppidi obsessio, nullum egregium facinus, nulla illustrior rex, tum nullae morborum elutiones, aut faemes aliqua durior, aut praeclearae disciplinae, scholae, leges, criminum, sacrorum ritus, nullum denique neque factum neque dictum paulo excellens inerat in literarum monumentis, quod non in eius memoriae septo contineretur. Equidem mihi ipsi uideor miramini Proceres et fidem exuperantia dicere. Sed quid agam: taceamne ea quae uerissima esse certo scio, quae uos fortasse sepe, ipse milites sum expertus: ut cum alumni mei optime de me meriti, tum certe uestri Ducis uidear diuinis uirtutibus inuidisse? an proferam explicemque omnia: ut qui haec non uiderunt, non ante audierunt, mendacio me putent uel referre illi uelle gratiam, qui mearum fortunarum autorem omnium, uel a uobis inire, qui uestrum Principem sic laudem? Sed me praestat uera dicentem quicquid lubet, quam ea silentem ingratum atque inmemorem uideri. Itaque illud iterum atque sepius repeto, memoriam nostro Duci tantum fuisse, ut ea pro caera atque codicibus uteretur: quasi enim in illam transcriberentur eisdem literarum monumentis ea quae legeret, aut eisdem uerbis, quae audiret, sic ordine postea positumque permanebant, neque temporis ullo spatio longinquitate uel delebantur. Ita ille cum uellet aliquid recordari, ad suae se memoriae quasi commentarium referre autum id tanquam relegeret, sic reminis-

scabatur. Sarmadas quidam in Græcia fuisse olim traditur, ea memoria uir, ut quæ quis uolumina confecisset, ea ipse more legentis representaret. Magna profectò res atq; perdifficilis: neq; enim sine longa exercitatione atq; usu effici tantus habitus atque scientia potest. Verùm omnino nihil cum nostri Ducis sensu memoriæ felicitatēue conferenda. Nam Græculus ea quæ legerat, tum, cum legerat, fortasse recordabatur: paulò subpostea eadem si petiisses, profectò siluisset: arte enim memoriæ illa, quæ ab ijs, qui de ea re scripserunt, est tradita, credo, iuuabatur. Quæ uerò arte atque uia quis cōficit, tantisper dum illa calet locorum dispositio, qua qui id agūt, utuntur, remanēt: refrigerato negotio euolant: itaq; illi pauca eorum ultra retinent, pauca comminiscuntur. Noster autem nihil locis utebatur, nihil arte conficiebat: suus sibi memoria quasi ager satis frugum sine ullo cultu ferebat. Tum larga Deorum immortalium dona atq; munera nullis hominum laboribus, nullis artis præsijs adiumentisq; indigebant. Vidi ego sæpe Proceres cum is longas paginas recitaret non modò integris sensibus, sed singulis etiam uerbis, eorum scriptorum, quorum ipse libros cum perlegisset, eos postea in manibus decē aut quindecim totos annos non habuerat, neq; ullam interea earum paginarum mente unquā syllabam recoluerat. Itaq; ut rem breuiter explicem, omnes actiones, omnia tempora, omnia dærorum uirorum, omnia illustriū foeminarum nomina, quacumq; in arte disciplinaq; excelluissent, ita hærebant in eius memoria, ita is eorum, quæcumq; audiuerat aut uiderat, recordabatur, ut ipsum unum diceres uel omnes omnium gentium annales conscripsisse, uel omnibus seculis uixisse. Hæc de rerum historia. De regionum sede autem & locorum il-

lud

lud possum dicere, quòd non prouinciarum, non urbium, non oppidorum, non penè uicorum, non item maris ullius, non sinus, non insularum, littorū, portuum, non montium, non lacuum, non fluminum, non ipsorum etiam fontium ullum is nomen nesciebat, uel quod prius fuisset, uel quod esset nunc: non situs, non salubritates, non quo uictu quæq; regio, quibus moribus, quibus artibus uteretur, quibus excelleret rebus, alia quantum ab alia distaret. Itaq; hercle nemini sui fundi ratio fuit, quàm illi orbis terrarum status atq; conditio, notior. Quid hoc maius aut admirabilius dici potest: neq; enim uerbi aut laudis causa augendæ uitor similitudine Proc. cum dico, nemini suum fundum notiozem, quàm illi orbem ipsum terrarum fuisse. Latine me scitote, non laudatorie loqui. Quare etiam planius dico: Non antiquis, nō recentibus locorum scriptoribus egebanus ullis, ubi is erat: ille nobis unus omnes omnium scriptorum libros, omnes tabulas exhibebat: quanquā is quidem suarum opum dissimulatio magis, quàm ostentatio fuit. Nemo enim illo minus multa scire uideri uoluit, nemo minus alijs sese præstare. Ita que nihil unquam ferè, nisi peteres, nisi etiam latefferes, explicabat: repetebat autem secum ipse sæpe multa modò tacitus, modò leuiter succinens, carminaq; præsertim. Nam et poëtas puer legerat, edidiceratq; magno studio, & per bonis mirum in modum semper est delectatus. Præter hæc è philosophiæ fontibus multa etiā hauserat, eaq; præcipuè, quæ de moribus disputantur. Disciplinam autem illam, quæ iure meritoq; sacram dicimus, uniuersam perceperat cum antiquiorem, tum nouam. Itaq; nihil habetur in ea obscuri, nihil ambigui, nihil translati, quod ipsum latèret: tametsi eiusmodi multa insunt in eius scientiæ scriptoribus. Medi-

cinæ quoque præcepta ita tenuit, ut illi ipsi artis magistris, quorum opera utebatur, nihil ferè prospicerent, quod ipsum latèret, ei sæpe etiam ex ipsius cõsilio mederentur. Sed hanc artem non antea attigit, quàm cum imbecillæ ualitudines morbiq; inuaserunt. Itaq; in lecto illam, non in scholis philosophorũ didicit. Quid uerò Proc. nihilne in Duce nostro, præter illas duas artes maximas quidè atq; latissimas, rei militaris & doctrinæ, quas commemorauimus, magnũ atq; præclarum fuit quarum artium alteram tum, cum coalesceret, coactus est: propè uniuersam abijcere: alteram, cum florere eius studia inciperent, lentè remissèq; exercere. Eucere certè, fucere inquam plurima: quod quidem etiam si tacerem, uos tamè Proc. qua prudentia estis, ipsi per uos cognoscetis. Omnes enim propè uirtutes facillè intelligitis uno mehercule doctrinæ studio uel acquiri ipsas, uel omnino perfici. Nam quemadmodum ueri ignoratio uitiorum fons & radix omnium atq; malorum est, ita necesse est à ueri cognitione atq; scientia, quæ doctrinæ studijs maximè comparatur, deriuari coalescereq; uirtutes: quarum quidem semina tametsi à natura ipsa quis possidet, nisi tamen is adhibeat operam studiãq; literarum, bonam ad frugem ipsa nunquam ferè perueniunt, nunquã fructus uberes atq; magnos ferunt. *Quamobrem noster Dux cum illarum rerum cognitionem, quas dixi referre acceptam debet literarum & doctrinæ studijs, tum uel maximè reliquarum aut omnino, aut magna ex parte uirtutũ comparationè ac perpolitioñe: quibus profectò recensendis neq; mea, neq; alicuius oratio esse satis Proc. potest: sed ea tantummodo persequar, quæ cum mihi promptiora dictu sunt, tum uobis etiam re atq; experientia notiora. Estis enim propè ipsi testes, in eo singulis,*
quod

quod cuiusq; est, tribuendo atq; partiendo, neminẽ in illo unquã minus uel amorè uel odiũ admisisse, neminẽ magis omnem cum libidinis aut auaritiæ, tum omnium cupiditatũ notam ab se amouisse longèq; reiecisse. Nam cum et natura sua propensus in æquitatè esset, & puer de me illum Theognidis poetæ uersiculũ audiuisset, quo is ait omnes uirtutes in una iustitia contineri, nihil illi postea ea re maius, nihil antiquius fuit, erga suos, erga exteros, domi, peregrè, in foro, in castris: ea puer, ea adolescens, ea iuuenis, ea uir incredibili tenore est usus, ut nõ solum ab eo quisquam nihil præter æquum atq; fas impetraturũ se consideret, sed iam ne peteret quidẽ discordiarũ autè, controuersiarum, inimicitiarum suarũ, eo arbitro etiam alicui uterentur. Ad illum enim, tanquam ad Arcopagitarũ tribunal Græcia, plurimi, qui eum nunquã uiderãt, suis de rebus atq; causis, eius iudicio ut transigerent, accedebant, in eiusq; sententia illi etiam, quos contra statuisset, conquiescebant. Quæ cum ita essent, neminem tamen ab eo unquã uel pœna mulctatũ qui non plus peccauerit, quam in illum animaduersum sit, uel præmio affectũ audiuimus, in quem nõ ipsa merces amplior eius officio fuerit. Itaq; iustitiæ duas illas uirtutes cum in omnibus ijs, qui statuit aliquid atq; iudicat, tum in Regibus et Principibus multò maximè querendas laudandasq; adiunxerat clementiam & liberalitatè. Sed clementiæ atq; mansuetudinis nobis cum sepius aliàs, tum eo sanè tẽpore uerissimũ ac pulcherrimum testimonium reliquit, quo Cæsar Borgia Valentiniuis omnis humani diuiniq; iuris contemptor atq; perturbator, qui ei regnum per anticitiæ simulationem contra fas, contra fidem datam, optime etiam de se merito, perq; uim malis artibus abstulerat, saluti atq; uitæ sæpeni-

mero insidias fecerat, cum is ex magno imperio atque fortunis deiectus in Iulij Pont. Max. potestatem atque custodiam uenisset, noster autem Dux ab eodem Pontifice per literas atque nuncios Romam accitus, hospitio amantissime honorificentissimeque susceptus, plurimis maximisque tractandis rebus praeficeretur, consilijs omnibus interesset: Romanis etiam exercitibus eius imperio atque fidei traditis, esset illi quasi quodam fato uindicandi se de Caesare facultas quam amplissima oblata, nihil eorum in illum egit, quae quidem ipsum facere aequissimum atque iustissimum fuit. Sed cum eius ille genibus aduolutus, suorum scelerum atque perfidiae deprecatus ueniam esset, homini supplici atque miserrimo pepercit. Itaque qui in eius fortunas atque sanguinem omnia tentauerat, multa perfecerat, ut uidistis: eiusdem de libertate atque salute tum cum sumere poenas posset, nihil imminuit. Existimabat enim, idque dicere frequenter solebat, non tam pulchrum esse ulcisci iniurias, quam obliuisci: illud sibi omnium hominum, perpaucorum hoc, eorundemque non nisi magni animi uirorum, suorumque factorum conscientia fretorum, atque nitentium uideri. Liberalitatis autem quid ego exempli eius persequar, quae amici, quae cognati, quae necessarii, quem familiares, quae alieni, quem omnes denique homines in omni aetate omnium liberalissimum munificentissimumque sunt experti: quique longe magis cum donaret aliquid, quam alij, cum donantur, gaudebat? qui nihil se habere, nisi quod a se haberent homines: nulla re frui, nisi qua caeteri a se donati fruerentur, existimabat? Memini Procures atque adeo aderam, cum ille admodum puer de sua ueste tria sagula egregiae materiae atque operae totidem aequaeuis sibi pueris suis hospitibus donauisset, eum ab Octauiano patruo reprehensum, qui

qui dicebat, si sic faceret, sua ipsum ueste nihil usurum: respondere, At qui possum aliter tam multis sagulis uti? ipse enim plus uno non induor. Pulchra mehercule uox, eoque puero digna, qui quidem esset in tale uirum, quale nunc amissum lugemus, euasurus. Itaque in illo cuiusnam harum duarum uirtutum, de quibus dixi, deferri primae debeantur, liberalitatis an clementiae, iudicio consequi difficillimum quidem puto. Innocentia uero ac continentia, in tantis opibus, tam amplo in imperio atque regno, quanta is fuerit, nolite commoneri uelle Proc. uosmetipsi uobiscum recordamini. Solent alij plerumque Regis fortuna sepius abuti, felicitateque suam in eo posita putant, si aequae potentia atque libidine pollent: quicquid concupiuerunt, etiam consequi expetunt: itaque nihil castum, nihil sincerum, nihil sanctum, nihil tutum ab illis est: luxu, licentia, libidinibus, flagitijs, rapinis, stupris corrupta deprauataque sunt omnia: sibi autem chariores illos habent, illi apud ipsos ampliore loco sunt, qui ad explendas eorum libidines plus curae adhibent, plus laboris: quo fit, ut plenas domos habeant audacissimorum perditissimorumque hominum, qui neque fas, neque pius, neque pudens, neque rectum quicquam nouerunt. Longe aliter Proc. noster Dux: casta mens, castus animus: pietas, pudor, religio semper cum illo esse, nihil sibi ipse concedere: quod quidem cum omnes leges, tum certae omnes homines non concessissent: suas libidines acrius quam aliorum cohibere: imperare autem sibi ipsum posse, id uero longe maximum pulcherrimumque sanae regnum existimare: uoluptatem sine honestate nullam esse, ducere: tum nihil proprium Regis esse, praeter gloriam et laborem: alijs putare sese natum plus, quam sibi. Itaque maiorem ex ea re uoluptatem capiebat cum benefacere uni aut alteri poterat,

quàm si omnes in se homines omnia beneficia contulissent. Quia in re illud etiam mirum propèmodum fuit, quòd cum is aliorum in se beneficiorum memoriam animo semper repeteret, nunquã obliteraret, suorum in alios ita non retinebat, siue id magnitudine animi, siue liberalitate fecerit, siue omnino promerendi sibi semper nouos homines uoluntate, ut quasi sensum memoriæ non haberet, nihil eorum quæ cuiquam benefecerat, recordari prorsus unquam atque respicere uideretur. Neque uerò, qui circum illum erant, non probi, non frugi, non continentes, non bonis moribus, non integritate præditi. Neq; sanè aliter res se habere poterat, quando is suam in illos beneuolentiam ipsorum uirtutibus, nõ sua libidine metiebatur. Itaq; ijs internuncijs liberæ afflictorum querimoniæ de aliorum iniurijs audiebantur: iniuste oppressi atq; miseri subleuabatur: perditæ flagitiosiq; puniebantur: temerè imperata remittebantur: ablata restituebantur: incolumitati omnium atq; saluti, paci, ocio, libertati per eosdem consulebatur. Quamobrem ille se urbes beatissimas existimabant, apud quas illæ diutissimè cõmorabatur. Sed quid ego tam pauca de illius cohorte atq; comitatu dico? qui nunquam sine multis aliquo genere laudis excellentibus clarissimisq; uisebatur uiris: qui semper cum bello strenuos, eosdemq; ingenuos, et suarũ ciuitatum principes iuuenes, tum uel maxime cultu literarũ clara præstantiaq; ingenia secum habebat, siue mathematicis in disciplinis, siue philosophiæ, siue reliquis in studijs lenioribus, pangèdisq; carminibus præsertim, quibus cum et natura et certè iudicio plurimum delectabatur, tum eorum magistros semper fecit plurimi, semper apud se esse uoluit: ijs in castris, in itineribus, in domi, peregrè, ijs in mensa quotidianoq; in cõiuctu familiarissi-

rimè utebatur: cū ijs dies ac noctes, dum sibi per negocia liceret, consumebat. Itaq; neq; superiorem Aphicanũ Ennio, neq; minorè illũ et C. Læliũ Terentiũ magis delectatos accepimus, quàm noscer Dux his delectatus Poëtis est, eos charos habuit: quos ego Proc. quoniã hic eorũ aliquos aspiceret potestis, idcirco nihil nomino, nihil appello: satis per se ipsi uobis cognitũ perspectiq; sunt. Ptolemæum Philadelphum Regem Aegyptiorum aiunt Poëtarum ita studia coluisse, septẽ ut illos celebres Græciæ Poëtas secum uno tempore habuerit, qui quidem Pleiades propter numerum sunt uocati. Illius credo exẽplo, Guidus Vbaldus Dux sine multis Poëtis nunquam fuit. Quoniam uerò non poëticijs solum studijs, sed, quem admodum dixi, aliarum etiam bonarũ artium disciplinis doctos homines adamauit, nihil unquam fuit eius comitatu amabilius, nihil splendidius. Non Pleiades modò stellæ Proc. sed uniuersi propè cœli species eius in domo quasi radiare uidebatur. Itaq; audiui sæpe multos qui dicerent, cum Hispaniarũ Regem, tum quidẽ Galliarum, tot tantarumq; urbium, tot populorum dominos, apud se tot præclaros homines, tam illustria ingeniorum lumina, ac planè sydera nõ habere. Sed neq; fide is minor, quàm tẽperantia Proc. fuit: de qua nemo unquã quesitus est, nemo eam desiderauit. Non illius modò gentes autem, aut socij, aut fœderati, uerum etiã ipsi hostes ei semper plurimum tribuerunt, sanctissimamq; iudicauerunt. Itaq; inter Iulium Pont. Max. atque Venetos expostulationum iniuriarumq; semina maximis de causis cum iactarentur, utrique illo disceptatore sunt usi, utrique in eius fide conuicerunt. Nunquam uerò ita sanctè quisquam iusturandum aliquod celebre, aut deorũ immortalitæ testimonio initũ ac percussum fœdus, ut ille uno uerbo datũ

ab se fidem coluit. Agē uerò, utrum existimatis Proc. facilitatem illi minus defuisse, an humanitatem, an etiam sermonis suauitatem? Porro cum ita faciles ad eum aditus essent, ita is omnibus hominibus omnibus horis patēret, ut neminē patremfamilias commodiorem domus ulla habuerit, quam eo Duce cum eius populi, tum extera etiā nationes uterentur: ita autem humanū se præberet, ut cum fortuna multos, dignitate plures, uirtute omnes reges superaret, humanitate ne ab infimo quidem ullo superaretur: comitate certè sermonis suauitateq; uerborum ita eas uirtutes quasi condiebat, ut non hominem aliquem uiderentur conuenisse, qui illum adibant, sed planè quendam propitium atq; beneficū hominibus deum. Inerat enim in illo comitati adiuncta semper grauitas quædam regia, quæ quicquid ageret, quicquid diceret, ad dignitatem componebat, admiscebatq; leuioribus etiam in rebus illud, quod summis uiris maximè conuenit, decorū. Verum hæc omnia ab uno prudentiæ fonte quasi riuui emanabant: quæ sic in illo scaturiebat, ut nunquam exaresceret: sic fluebat, ut in omnes partes diffunderetur. Nam cum non solum uitia uitas hominum actionesq; perturbent, sed ipsæ etiam uirtutes uel intentione nimia uel remissione sæpe decipiant: etenim quæ iustitia dicitur, eam si seuerè nimium exequare, acerbitas appellari poterit: quæ clementia est, dissolutè si utare, ea ignauiua uerius atq; mollieties erit: adhibenda sanè prudentia est, quæ aduocet atq; retineat ea, quæ recipienda sunt, segreget repellatq; contraria. Hac igitur prudentia noster Dux sic abundauit, ut non ea solum ad uitanda fugiendaq; uitia uteretur, sed in exercendis etiam bonis artibus sæpe tempori, sæpe rebus, sæpe personis alias magis, minus alias, honestati quidem semper

per, dignitati, gloriæ quantum posset maximè, inferuiret. Itaq; illis uirtutibus eius animus redundauit, quas dico: quarum usu atq; functione omnium illa etiam humanarum diuinarumq; rerū magistra sapientia comparatur: quæ quidem quanti facienda sit, illa nostri Ducis uox præclare docere nos potest. Nam cum in eum quondam sermonem incidissent ij, qui cum illo erant, ut ipsum esse beatissimum dicerent, qui tot urbibus, tot populis imperaret, tam magnificis ædibus, tam ampla suppellectili uteretur: negaret ille se propterea beatum, quoniam auferri sibi illa possent omnia uel uno die: instaret alius, inferretq;. Quid tu autem Guide Vbalde, inquit, cum in tanta rerum affluentia uersere, putasne posse unquam fieri ut ad paupertatem deuenias, indigeasq; illarū rerum, quarū nos indigemus? Ego uerò, inquit ille, si ueneat sapientia: quo uno mehercule uerbo mihi quidem uidetur se sapientissimum ostendisse, qui suum regnum suasq; fortunas omnis se sapientia commutaturum esse, fieri si posset, præ se tulit. Etenim imperijs atq; diuitijs cum fortuna, tum sæpe casus dominatur: parua interdum offensione, ueluti grandine totius anni fruges, sic totius uitæ omnes medijsfidius cōmoditates auferuntur. In sapientiam nihil iuris habet fortuna: nullam eius partem casus possidet: illa tecū semper est: utcumq; te secundæ res fugiat, semper præsidè est: nunquam illa te, nisi tu illam deseris. Itaq; cum prudentia, tum certè sapientia noster Dux usus, & præterita reminiscatur, & præsentibus consulebat, & prospiciebat futura: quæq; non nescire homines possumus, omnia propè callebat, siue ad homines ea attinerent, siue ad deos. Multi prætereo consultò: neq; enim possum eius uiri benefacta uel dicta omnia breui tempore Procere per censere.

Vos tamen existimare debetis, illum cæteris in rebus atq; uitæ suæ reliquis partibus, sui dissimilem nõ fuisse. His igitur atq; alijs uirtutibus effectum Proc. est, ut difficile dictu sit, quam illū sui populi dilexerint: quam ægrè illo caruerint, cum carendū fuit: quanta eundem beneuolentiæ testificatione reuocauerint: quam se, quam fortunas suas, quam libertatem, quam pro illo sæpe suam uitam in discrimen obtulerint: quam nihil unquã perpeti recusauerint, dum illo saluo incolumiq; fruereutur. Itaq; nemo mihi unus pro aliquo unquam tantum laboris subiisse uisus est, ut pro illo uniuersi. Nam cum idem Cæsar Borgia, qui profectò eū fortuna dulci ebrius, tum parentis consilij & potentia, quibus nitebatur, fractus, nihil non audebat, nihil intentatum relinquebat, dum ipse Italiæ imperio pulsus deiectisq; Regibus potiretur, Ducem quoq; nostrū illustri perfidia de regno patrio, deq; auitis sedibus expulisset: populi, quibus quidem sumendi arma tempus datum nõ est, hostem enim simulato cum Ca mertium Regulo cumq; Florentinis bello fide data uenienti intra suos fines tanquã amicū maximis cum exercitibus receperant, repentino casu perculsi atq; perterriti, id quod unum poterant, apertè mœrebant, palamq; lamentabantur: nullis neq; minis noui præpotentisq; domini, neq; sollicitationibus, neq; quidẽ immunitatibus atq; muneribus adduci unquã potuerūt, Guidum Vbalduū uotis omnibus ut ne peteret, ut ne scriuire illi, quam imperare alijs sese malle profiteretur. Quæ uerò in regnorū euerfionibus ferè semper Regibusq; mutandis eueniūt, ut permulti (ut est hominū genus sæpe ocij quietisq; inimicū) tanquam unius cibi, sic unius regni cõtinuatione satientur, appetant quodcumq; oblatū est: pleriq; etiã ueteri sub imperio uel acceptis iniurijs uel calamitate

mitate aliqua affecti, speret sibi apud nouū dominū fore aut uindictandi aut subleuandi se locum, itaq; illi sese dedunt, ad illum cogitationes omnes conuertunt suas, illum percolunt, illi obsequuntur. Horum tum Proc. nihil fuit: nemo enim ex ulla urbe honestus ciuis, nemo ex municipio aut oppidulo aliquo uel pago tenuis uir, nemo ex agris rusticus toto hoc in imperio atq; hisce regionibus ea tempestate ad Cæsarem se non inuitus contulit: nemo nõ illum perhorruit, euitauit, fugit, et ne oculis cerneret, quasi tetram aliquã immanemq; beluam, diligentia & cautionem adhibuit. Itaq; Guidi Vbal di desideriu paucos menses populi ægrè cum pertulissent, perferre autem non possent diutius, Cæsaris exercitibus omnia occupantibus, ferrū illis, ignem, cædem, direptionē, pro scriptionē, uastitatem, si quicquã molirentur, denunciantibus, tamen à Cæsare unã omnes semel iterumq; descinerūt, Valentinianos arcuū præfectos trucidauerunt, magistratus in uincula cõiecerunt, legatos interemerūt, cohortes legioneq; fuderunt, nominis propè Borgiani memoriã cum uestigio imperij non modò ex urbibus omnibus, uerum etiã ex monumentis singulis delcuerunt, Guido Vbaldo regnū deniq; seq; ipsos restituerunt. Vnde hanc tantã tamq; miram erga illum beneuolentiã, tam immensum amorem hisce gentibus fuisse Proceres existimatis? non enim ille eos magna ualiditateq; singulos afficiebat: non ludorum quotidie genere aliquo detinebat nunquam alijs audito, nunquam uiso, nõ exquisitis ullis epulis, aut tiliarum insolitarum deliniebat sonis: sed quibus artibus in principes uiros conflari odia populorum solent, eas ille artes non exercebat, earum nulli se obnoxium fecerat, nulla detinebatur. Non libido unquam

illum ad cōstuprandas suorum ciuium uxores aut uirgines, non auaritia ad premendas uectigalibus ciuitates, non impietas ad negligendam Deorum immortalium religionem, non crudelitas ad sumendam iniuste pœnam ab aliquo Proceres impulit, non à propulsandis iniurijs inertia, non à uindicandis timiditas, non ab honestate luxus, non deniq; à labore unquã animi ulla mollities deuocauit. Postremò, quod cæteri tanti æstimant, eripere se interdum populis aliquoq; abdere, ubi totos dies sine testibus uoluptati atq; delicijs uacent, id ille ne cogitandũ quidem sibi esse unquã iudicauit: palàm omnia atq; in propatulo agebat. Itaq; illum omnes non tanquam unum ex Feretria familia procreatũ, sed tanquam eodem, quo quisq; erat, patre natum genitumq; intuebantur. Quamobrẽ minus mirum est, si uel cum fortunarũ suarum omnium discrimine carere illo non potuerunt. A quo enim se habere, ut fortunis suis ita uti uellent uterentur, existimabant: eas fortunas omnibus periculis obijcere, ut ei sue fortunæ restituerentur, non dubitauerunt: seq; omnes emori satius esse duxerunt, quàm per quem ipsi inter suos bene honesteq; uixerant, eum perpeti sine dignitate alienis opibus uitam ducere in alieno solo. Sed hæc populi in calamitate Principis egerunt. Quid ipse autem Proceres, qua magnitudine animi, qua fortitudine eam calamitatẽ pertulit? quàm non ægerrimè, nõ demisse, quàm etiã pacatè toto illo in exilio fuit: ut nõ plus ei fortuna de eius dignitate, quàm is fortunæ uideretur de ipsius iure detraxisse: quæ cum illũ omnibus propè calamitatibus affecisset, nullum tamẽ calamitatis in illo signũ, nullũ uestigiũ apparet. Querite de Venetis, qui illum profugũ, exulem, inopem, deiectũ de rebus omnibus, hospitio, urbe, opibus, auctoritate, beneuolentiãq; inue-

runt:

runt: interrogate Patres illos atq; Senatũ: qua enim grauitate sunt, nihil inficiabuntur: reperietis ita illum apud ipsos fuisse, ita se gessisse, nihil ut de maiestate, nihil de sermone regio atq; uultu, nihil de imperatorio animo, nihil de moribus, nihil deniq; de pristina cõditione uideretur mutauisse, præter solum. Tamen si omnem illam exilij calamitatẽ uxor eius optima sanctissimãq; fœmina, sua præstanti pietate aut omnino, aut magna ex parte leuauit. Quod enim illa exilium, quam calamitatẽ, quos labores, quas ærunnas mulier cum pulcherrima, tum supra fidem uiri pudorisq; amantissima nõ leuaret: magni præsertim animi, incredibilisq; prudentiæ, & cui mehercule ingenium præterne mulierum caput dicam, an ne etiam uirorum contigit? è cœlo quidem illi atq; diuinũ est. Itaq; in summo illo rerum fortunarumq; suarum omnium discrimine tristissimisq; temporibus noster Dux magnum sanè solatium charissimã prudentissimãq; coniugem fugæ, uiarum, curarum, laborum, cogitationum omnium comitem atq; sociã habuit. Atq; mihi quidem totius nostri Ducis uitæ cursum memoria repetenti, singulasq; animo felicitatis eius partes intuenti, nulla maior, nulla uberior uideri solet, quàm quòd ea illi uxor obtigit, de qua quidem cum pudicitie tum uirtutũ reliquarum omnium omnes, quæ nunc sunt, quæq; in posterũ futuræ sunt mulieres, exempla sumere abundè poterũt, ipsas uirtutes æquare non poterunt. Nam cum illa iam omnes nostri seculi præclaras atq; illustres fœminas omnium uirtutum genere, omnium hominum sententia longissimè superauit, tum ipsarum quidem uniuersum mulierum sexus atq; generis omnem præstantiã prætergressa longius est, quàm quòd ullius mulieris ad uirtutem cursum posse assequi ullis unquam seculis uideatur. Dicerem

hac de re aliqua Proceres ex multis, uel etiam ex innumera-
 bilibus, quæ quidem possunt dici: sed neq; incipere potest
 quis, quin idē multa persequatur: & uos ea nō ignoratis. Sic
 enim uiuit illa, uel potius sic uixit (nam ut nunc se res habet,
 ita se macerat, lacerat, conficit, ut ea uita qualibet haberi
 morte duriōr atq; inferior queat) sic igitur illa inquam ui-
 xit, ut non ad uestras solū Proceres, sed ad omnium etiam
 hominum aures eius uirtutū uox atq; fama peruenerit. Ve-
 rūm hoc tantum tamq; eximiu uxoris bonum cum uiri tan-
 tarum rerum gestarum, tantarū uirtutum bono coniunctū,
 hoc tam rarum tam excellens coniugiū Proceres, ut uidetis,
 illud mali subsequitū est, quōd ij liberos ex se nō genuerūt.
 Verū sunt fortasse superi, quæ accessio in hac familia uirtu-
 tum semper in postremos fuit, ij si filios habuissent, ne illi mi-
 nium proximē ad eorum conditionem accederent: itaq; mi-
 nus magnū interuallum inter se atq; nos, quā ab ipsis post-
 tum statutūq; sit, relinqueretur. Nisi fortē quoniā ulterius
 progrediendi locus nō erat, sobolem ex ijs esse nullā potius,
 quā non præstantiōrē uoluerunt: interireq; tam præcla-
 ram stirpem, quā uel regredi, uel etiam consistere malue-
 runt. Atq; utinam postquā ita statuerunt Dij, ut noster Dux
 sine liberis interiret, ipsum diu nobiscū esse fuissent, diu in
 uita longæuūq; reliquissent, ut hoc nostrum sobolis ex il-
 lo desiderium, fruendi ipso longinqua diuturnaq; conditio-
 ne leuaretur, quod erat quidē æquissimum: ut cuius ipsius
 fueramus ueris imaginibus & stirpe carituri, eius uultū diu-
 tissimē aspiceremus, amoris beneuolentia consuetudinis fru-
 ctum, quā multorū fieri annorū per naturæ legem posset,
 perciperemus. Quōd si neq; sobolem ex nostro Duce illā,
 neq; longam ipsius usuram nobis fuerant ijdem ipsi superi
 cœlitesq;

cœlitesq; concessuri, sed iuuenem florentemq; rapere atq;
 intercipere illum uolebant: effecissent saltē, ut quo minus,
 quoad uiueret, exercere sese posset, omnibus membris ca-
 ptus ac debilis corporisq; impeditus implicitusq; doloribus
 non fuisset, sed quos ipsos per paucos nobiscum futurus erat
 annos, eos prospera ualetudine integerq; concessisset: quæq;
 interea studia, quasq; artes sequi atq; colere in animo habe-
 bat suo, ijs se dedere, eas tractare ad earum sibi comparatio-
 nem uires & neruos intendere licuisset. Nunc autē (ō indi-
 gnā uitæ sortē atq; miserā) cum per breue illi annorū æta-
 tisq; curriculum dederunt: sex enim atq; triginta natus an-
 nos miser interijt: tum eius ipsius breuissimæ ætatis magnā
 melioremq; partem ita deformauerunt, ut ei nullum propē
 uitæ usum uideretur, præter auræ atq; lucis, reliquisse. Itaq;
 ille infelix neq; liberos ex sese genitos ullos uidit, dulcedi-
 nemq; illam filiorū (quæ quanta sit, ij nouerunt, qui paren-
 tes sunt, ceteri ne cogitare quidē possunt) nulla ex parte est
 expertus: neq; quantū poterat, uixit, aut saltē quantū iu-
 re uitæ debebat, sed medio in cursu, uel etiam citra cursum
 medium est extinctus. Demum quoq;, ut nullius duræ condi-
 tionis expers esset, id tam modicū tamq; breue tēporis spa-
 tium, quod uixit, sic profectō uixit, ut multō etiā minus sese
 uiuere sibi maximē optandū fuerit: ita porro eius temporis
 plurimam partem quasi mortuus inter uiuos fuit. Proh Dij
 immortales (dicerem crudeles atq; duros, nisi me mei Ducis
 mira pietas cōstantiaq; retineret) qui ne medijs illis quidem
 in cruciatibus, quibus est confectus, uocem ullam unquam
 contra uos aut planē genitum edidit. Sed proh dij cum im-
 mortales, tum sæpe mortalibus commodi atq; benefici pe-
 rum, ita ne huius optimi sanctissimiq; uiri summa probitas,

summus pudor, summa æqui atq; boni obseruantia, summa innocentia, summa fides, summa deniq; illa erga uos ipsos religio, obsequium, cultus pietasq; meruerunt, ut cum illum sibi omnes esse patrem optimū atq; charissimū dicerent, ille tamen ex se liberos aspiciere nunquā posset, nunquam dulce patris nomen ex ore filiorum auribus hauriret suis: ut cum eius cura & labore multæ gentes bene feliciterq; uiuerent, ipse cum iusto uitæ spatio, tum omne propè uiuendi spe atque dulcedine careret, ita deniq; uitam duceret, ut mortuis quàm uiuis similior uiciorq; uideretur? Hoc ne præmiū, hoc inquam præmiū iustitiæ pictatisq; cultoribus rependitur? hanc mercedem esse laborum statuitis ijs, qui omnes suas cogitationes, omnem curam, omne studium ad cōmuniem bonorum utilitatem conferunt, ut cum ipsi alijs quietè pepererint, bellum sibi cum aduersa ualitudine durum atq; miserum, quoad uixerint, sit gerendum? Itaq; ille quoniam sua uirtute perfecit, ut omnium optimus et haberetur & esset: uos ut omnium ærumnosissimus & esset & haberetur, uestra iniuria perfecistis: cui quidem nihil tam propriū aut tam diuturnū in uita, quàm dolor atq; cruciatus fuerit. Sed continebo ipse me, neq; in uos asperius quicquam Cœlites atq; temerè dixerō. Nihil enim à uobis mali unquā ad nos: forte illud omne atq; fortuna prouenit. Atq; ille quidem nō tam nostro sensu atq; sententia, quàm uestra etiam existimatione atq; iudicio multò optimus atq; maximus fuit. Vestra enim immortalia superi numina eius uiri interitū significationibus plurimis atq; clarissimis cōcelebrauerunt: uos ipsi uobis antequā mortè obiret, hominē esse interiturū longè omnium maximū atq; præstantissimū denunciauistis. Nam & hoc ipso anno eius thalamus, cum ipse in eo esset, tactus

de

de cælo est: & paulò antea, quàm è uita exiret, terræ motus horribiles in regni finibus crebros fuisse nunciatū est: et ex altissimorum montiū cacuminibus miræ ingentesq; ab incolis uoces multis in locis exaudite sunt: & noctu supra tēplum hoc atq; urbem longissimis ardere tractibus sereno cælo maximos clarissimosq; ignes plurimi mortales conspexerunt. Aedes uerò, ubi nunc humatū eius cadauer est, medio die à sacerdotibus aperire sese uisa, uano illos metu atq; pauore perterruit. Hoc uestrū Dij immortales testimoniū, uestra hæc uox ac penè oratio fuit. Quanquam ea quidem signa nō tam illius nostri Ducis iacturæ prænuncia, quàm nostræ multò maximæ multoq; luctuosissimæ fuerunt, non ad illū, sed ad nos pertinebant. Ipsi enim te amissimus Guido Vbalde, tu nihil amisisti, qui multò antè mortuus es, quàm è uita excederes: antè te ipse, quàm interires, reliquisti: imò autè qui te quidem nunquā reliquisti: te enim ipse, hoc est, hominis rectum sensum semper habuisti. Ipsi itaque miseri, qui te caremus: tu felix, qui nihil unquam fecisti, quod te facere non æquisimum fuerit: qui patriæ, qui tuorum ciuiū in cōmoda longè plus cauisti, quàm tua: qui omnia tibi pericula, omnes esse experiundos & subeundos labores, ut illi ocio ac libertate fruereutur, existimauisti: qui te uirtuti, nō desidiæ, dignitati, non uoluptati, qui laudi, qui gloriæ, qui æternitati, nō somno aut delitijs aut uitæ huius breuissimis inanibusq; oblectamentis tradidisti: qui semper cogitasti corpus uirorū fortiū et honorū ac magnorum hominū esse caducū atq; mortale, animi uerò præstantiā, quæq; ex animi præclaris motibus nascitur, gloriam sempiternam: qui deniq; te cum omni tempore, tum certè extremo ita gessisti, ut neq; morbi atrocitas aut tædiū, neq; in tam uiridi ætate

mors adueniēs perficere in quā potuerit, ut timoris signū a-
 liquod, aut aegri omnino animi proderes: ultro uerò, imper-
 territēq; abeuntis, uitaq; constanter cedentis plurimā sem-
 per indicia notāq; apparerēt. Atq; illā ipsam quidē mi Alum-
 ne optimā atq; sanctissimā tuā uita breuitatē, ut iam se-
 pius idem repetā, si quis rectē aestimabit, tibi summā laudē
 ac propē immortalī glorię uertat, necesse est. Quanto enim
 maius est multas res præclaras atq; permagnas breui tempo-
 ris spatio, quā longissimo confecisse, tanto tu magis quidē
 laudandus es omnium ore gentium atq; seculorū, qui iuuenis
 eas uirtutes, eas bonas artis fueris assequutus, quas omnes si-
 mul nulli, aliquas uel nulli uel omnino pauci diutissime ui-
 uendi beneficio cōsequi profectō potuerūt. Nam si quispiā,
 quos tu in lectō annos ui morborū coactus cōsumpseris, eos
 ā reliqua tua uita segregabit, seiungetq; ab ijs, qui tibi esse
 usui potuerunt: si item Borgianas cum insidias, tum aggressi-
 ones, tuā atq; tuorum fugā, errores, exiliū, discrimina, mi-
 seras illas atq; acerbas cogitationes reputabit: alia uerò ex
 parte idem si colliget, quot imperia gesseris, quot bella cōse-
 ceris, quā cumulatē, quā perfectē omnē rei militaris di-
 sciplinā percallueris: post hęc si cogitabit, quantū in studijs
 literarum continetur, tantundem te propemodū perlegisse:
 earū uerò artium in multis excelluisse, quarū ex uniuscuiusq;
 scientia multi homines celebre ac magnū sibi nomen acqui-
 siuerunt: postremò si aestimabit te regendis populis occupa-
 tum, pauca horarū momenta ijs in studijs potuisse cōsumere,
 quibus quidē ij, qui excellere cupiunt, omnē suam etatē im-
 pendunt, omnes noctes ad ea conferunt, omnes dies: hęc in-
 quam omnia si quispiam considerabit, uerē te ille mi Alum-
 ne uel multum supra hominum fuisse conditionem existima-
 bit,

bit, uel infra decorum parum. Itaq; quantum tibi de huius ui-
 tæ usu cum aduersa fortuna, tum incommodæ ualeludines
 detraxerunt, tantū addent homines ad tui nominis gloriā,
 celebritatem, memoriamq; sempiternam. Quanquam non
 hęc quidem tua uita dicenda est, quā in his corporis mem-
 brorumq; compagibus uiuimus: illa inquam, illa potius ui-
 ta tua est, quæ omnium populorū animos tui beneuolentia
 in posterum peruagabitur, quā omnis memoria repetet,
 omnia secula intuebuntur, quā sibi iure commendatā ipsa
 æternitas alet, secumq; retinebit. Quamobrē non est, cur te
 parum uixisse doleamus: quādiu enim gentes erunt, tandiū
 uiues ipse in earum mentibus atq; sermonibus, tandiū homi-
 nes tui memoriā summā cum tua gloria retinebunt, eruntq;
 permulti multis in terris semper qui te dicent ā perenni con-
 testatq; uirtute maiorū perillustri celebriq; familia paren-
 tibus maximis atq; clarissimis genitū, penē puerum optimū
 militem, optimum imperatorem fuisse: consilio, ingenio, ani-
 mi magnitudine, uirtute, supra omnes nostri æui homines
 excelluisse: eundem & Latini sermonis & quidem Græci
 peritiā atq; usum, ueluti natum in ijs atq; alitum, abunde
 cumulatēq; habuisse: & ratione dicendi semper, quæ uolue-
 ris, confecisse: & quæ gesta unquam sunt, tum ā quibus aut
 quando gesta sunt, tanquam omnia ipse gesseris, memoria
 tenuisse: et orbem ipsum terræ, quasi tuam domum, ita cogi-
 tatione comprehensum habuisse: itaq; omnium rerū, omnium
 temporū, omnium hominū, omnium locorū conditionē mirabi-
 liter tibi uni exploratū patuisse: nihil te sacrarum litera-
 rum latuisse, nihil nostrarum, hoc est, Poëtarum & philo-
 sophiæ: te iustissimum, te clementissimum, te munificentissi-
 mum extitisse: incredibili cōtinentia, innocentia, religione,

pietate, fide, constantia præditum: humanitate, grauitate, prudentia, sapientiaq; præstantem: aliorum in te iniuriarū æquè atq; tuorum in alios beneficiorum semper oblitum: nunquam in secundis rebus elatum, nunquã in aduersis fractum fuisse: non fortunam, non morbos, non mortè deniq; ipsam potuisse facere, quin eundem uultum, eundem animū semper habueris. Itaq; hæc cum homines repetent, illam te auem Phœnicè dicent fuisse, quam tua mater per quietem uidit, eum scilicet uirum, cui parem non est inuenire, cuiusq; mortuo ac sepulto corpore, animi facinora atque uirtutes, ignea cœli plaga, hoc est, ipsa immortalitas exceperit. Hæc inquã atq; alia Proc. de nostro Duce posteri omnes memoria repetet: cumq; repetent, nos miserimos dicet fuisse, qui eo tum caruimus, cum quidem maximè inciperemus frui. Nam per deos immortales, quid est quod nos amplius delectare possit illo amisso, à quo nobis omnia honesta & iucunda ceciderunt? Quid est cuius nomine uita nobis grata esse debeat eo mortuo, cui nihil erat gratum, nisi quod nobis uel uoluptatem afferret ipsis aliquam, uel dignitatē? Amisimus Proc. amisimus omnē causam non solū oblectationis, sed omnino etiã consolationis, qui Ducē nostrū, qui optimū Principem, qui bonorum parentem omnium, qui nostrarum formarum autorem, libertatis propugnatorē, ocij, quietis, salutisq; patronum amisimus. Nam quæ nostra deinceps uita erit, amore, beneuolentia, sapientissimis cōsilijs, amantissimis congressibus, uultu, ore, oculis, consuetudine, sermone illius suauissimo iucundissimoq; sublato? Atq; uos quidem Proc. quantū præsidij, quantū ornamenti amisistis, uidemini propè ostendere, qui mœrore omnes atq; dolore confecti in lachrymis et foridibus & squalore uersamini. Me quidē certè

ualde

ualde pœnitet uiuere. Atq; utinam illum ego potius meæ uitæ superstitem, quod erat quidem æquius, quam ille me suæ reliquisset: satis enim diu atq; feliciter uixissem, si meo interitū eius interitū antecuertissem. Nunc uiuo, ut quos ego possidemos meæ uitæ annos firmioribus alumni mei annis sustentatos mihi dulcissimos futuros existimabā, eos ipsos desiderio illius, luctu, ærumna, solitudine, orbitate mea experiar acerbissimos. An ego, me miserum, potero aut non cogitare aliquando de illo, aut unquã sine multis lachrymis cogitare? qui mihi suauitate propè æqualis, propè frater, obsequio filius, amore & beneficijs quasi parens optimus atque mirissimus fuit? Quem puerum ipse iuuenis in sinu meo atq; hisce in uulnibus alui, adolescentē uir bonis moribus, bonis artibus insitui, sumq; iuuentem domi foris omnibus pacis, omnibus belli muneribus obcundis, omnibus in terris prosequutus, eundem admirari uirū, eiusdem me adiutore partis uirtutibus frui mihi seni non licebit? Quo nitebar, cuius inspe ac quiescebam, cui præfenti meas cogitationes omnes impartiebam, is mihi ereptus ex oculis uisatorum est: ego ferus ac ferreus uitam adhuc retineo? quam cur Cæsaris gladijs nō dedit? cur meo sanguine infesta illius tela lateri meo atque iugulo sæpius admota non imbui potius, quam eum, cui me uiuum ex tot periculis conseruaueram, ne mea mors dolore illum afficeret, mortuum aspicerem, ut mea uita sempiterno luctui dederetur? Aut cur nō tum cessi, nō emigraui, non me huic calamitati præripui, cum me magna uis febricitata prostrauerat atq; confecerat, ut ille ipse meus alumnus mihi suas lachrymas, quasi dona ultima inferiasq; largiretur? Memini enim, memini illius temporis, cuius ut nunquã obliuiscar, multa eius pietate factum est, cum is mihi labo-

ranti dies atq; noctes asideret, confectum iam ac planè moribundum spe uitæ consolaretur: quam ego cum reiserem, per suas me lachrymas, quas quidem plurimas effundebat, animo ne deficerè obtestabatur. O uigilias tuas mi Alumne tunc dulces, nunc acerbas: ò dies obscuros: ò noctes insomnes atq; miseras: ò curam meæ salutis officiosam, sed inanem: si quidem me uiuere uoluisti, ut cum ego te uellem uiuere, me non audires: me in uita senem retinuisti, ut ipse te iuuenem non possem retinere. O tuas lachrymas nimium fructuosas, quas ego aspiciens tibi obtemperauit atq; uixi, ut tu me is lachrymas quidè aspiceres, neq; mihi tamè obtemperares: itaque meæ inutiles atq; infelices fuerunt. Cur tu autè me incassum flere siuisti, si ego te nò siui miser? cur meæ lachrymæ apud te nihil ualuerunt, si tuæ lachrymæ apud me plurimum ualuerunt? Repeto, repeto meam abs te pietatè: redde tu mihi illam, quam debes: restitue, reuiuifce, & si mori aliquè necesse est, senile hoc pro te atq; miserum caput deuoueo. Sed quid ego hæc nequicquā queror? me miserū, ille non reuiuifcit: ego nò moriar, sed ad omnes acerbitates ærumnasq; sustentabor. Itaq; finis iam sit querendi, atq; utinā mihi esset etiam uiuendi: esset autè, neq; paterer, ut illo mortuo me quis aspiciere auras ducentè posset, nisi tua me Francisce Maria fili cum egregia indoles, tum singularis pietas, cupientè mori de cursu reuocauisset: quarū nobis altera patri te tuo fore persimilè pollicetur, altera itā exhibuit. Itaq; quòd cœlū etiā nunc aspicio, quòd respiro, quòd senilè hanc uitā atq; hosce uiuaciores canos quam uellè produco, mihi ex te uno proficiscitur. Quis enim, qui te intueatur, alloquatur, audiat, cū te per ætatè cōfirmaueris, nò illū ipsum patrē tuū in te reuifciturū putet? Si uerò quo amore, qua charitate eidē patri tuo

& sepe corporis uexato doloribus, et demū morienti affueris, & nunc quidem tuas in illum mortuum lachrymas, tua officia plena curæ, plena pietatis, plena memoriæ uideat, non iam te illius ueros mores expressisse dicat, nobisq; præstitisse? Itaq; cum sepe multa tuus pater prudenter sapienterq; in uita, tum nihil magis unquam prouidit, quam cū te sororis suæ filium sibi adoptauit: ut quoniā se breui morturum sciebat, nobis te relinqueret, quasi imaginē atq; simulachrum sui: qui populos ipsius morte prostratos, spe tuæ indolis erigeres, nos afflictos moerentesq; subleuares: quod quidem planè iam facis. Quamobrem si aliquis sensus inest mortuis, credo illum, quo amore, qua in suos pietate semper fuit, uehementer letari, non tam quidè quòd illi mortuo tantos honores tribuas, quanti certè uiro Principi haberi maximi atq; amplissimi potuerūt, quam quòd omnium huius regni, cuius te ille hæredē reliquit, urbium, municipiorū, omnium harum gentium oculi eadem acie, qua illū intuebantur, te nunc respiciunt: quæ suas spes, suas opes omnis in te uno sitas atq; repositas putant. Quod cū ita sit, magna tibi adhibenda cura est, ne falsa is lætitia perfruatur, qui te uerisimis lætitijs semper frui uoluit. Magis: tibi onus, magnam prouinciam summus erga te patris tui amor imposuit, qui te tanto regendo imperio ditioniq; præfecit: longè uerò maiorem ipsius uirtus, quā tu utinā superare possis, atq; uincere: equandā tibi certè est, ne uideare cuius regni hereditatē adeptus sis, eius uirtutes assequi atq; indipsi nò potuisse. Simil et illud accedit, quòd quoniam is uir maximi cū iudicij tum cōsiliij semper est habitus, nihil est tam magnum atq; arduum, quòd abs te non sperare modo homines audeant, sed planè etiam ipsi sibi polliceri, & suo quasi iure abs te re

petere propterea, quòd aiunt sibi te illum adoptaturū, hæredemq; institutum non fuisse, nisi te talem futurum, qui sustinere eius gloriam posses, sibi certū exploratumq; fuisset. Hanc te opinionē hominū cōfirmare sanè oportet cum illius causa, ut rectè ipsum semper sensisse appareat: tum tua, ut tum maximè, cum de te bene senserit, ratione uideatur id fecisse. Postremò etiam cogitare debes, ne immemor beneficij uideare, quemadmodum ipse tantorum in te promeritorum gratiam illi debitam referas. Hanc autem nullo pacto referre maiorē potes, quàm si ita te gesseris, ut ei gratia omnibus ab hominibus, quòd is te sibi filium instituerit, hæredemq; reliquerit, habeatur: quod cum illius erit sanctissimis amantissimisq; tui manibus ad quietem iucundissimum, tum tibi ad gloriæ immortalitatem longè amplissimum: quā tu spectare atq; respicere omnibus in rebus semper debes, omnibus cogitationibus dies atq; noctes colere, ut non solūm tui æui homines, sed omnes etiā posteri, quod de patre tuo futurū iam uides, tuum nomen sint tuamq; memoriam celebraturi.

Hæc puer cum recitauisset, peroratumq; esse dixisset, Sadoletus quidē atq; Philippus cum inter se, tum ad Sigismundum conuersi, nō pauca de laudatione illa, multa de Guido Vbaldo deq; eius filio sunt colloquuti. Me uerò Sigismundus præter ceteros mortui Ducis misericordia permotum atq; percussum nihil dicere cum uideret, illachrymasse etiā ijs quæ recitabantur animaduertisset, credo ut me ab ægritudine abduceret, tacentibus tandem illis, Primum quidem, inquit, fuerat Bembe, uosq; Sadolete ac Beroalde, quos amore mihi filios appellare debeo, ætate possum, idq; si esse posset, maximè omnium cuperem, Guidus Vbaldis ut ne mor-

tem

tem obisset, neue suo nos interitu mærentes desolatosq; reliquisset, uiueretq; potius, quoniā per ætatem poterat, multos etiam dum nobiscum annos: suasq; illas tot ac tantas uirtutes, quæ propè acerbæ, florentes quidem certè, atq; adhuc crescentes exaruerunt, canam ad frugem ei perducere senienq; licuisset: quod quoniam effectum non est, proximum illud est, ut is qualis quantusq; fuerit, ne fileatur. Id quoniam fieri iam uidemus, ferre quidem debemus æquius istam calamitatem, ad eamq; rem cogitationes nostras reuocare, ut si eius æternitatem gloriæ aliqua ex parte augere nos quoq; labore studioq; nostro possumus, id ne prætermittamus. Quod cum uobis tribus facere maximè cōuenit, quibus singulis conficiendi maximè omnium facultas est data, tum quoniā cum illo uiro ipse etiam familiariter uixisti, abs te id Bembe omnes etiam unpensius efflagitabunt. Itaq; non te debes luctui aut mærori dedere: quid enim illi prodesse fletus ullus iam aut ægrimonia potest? sed id agere, ut quam illi uitam fata breuem esse atq; præcipitem uoluerūt, eam tum multò maximè diuturnā facias scriptis tuis. Tum ego: Utinam Sigismunde, inquam, in altero facere possem id, quod mones, tam graui accepto uulnere ut ne quid dolerē: recipere tibi quidem in altero me curaturū, ut planè si quid possem, id experirer, nō tam ut efflagitioni hominū responderē: nam quæ potest hominū esse ulla in re de illo efflagitatio, de quo nihil sibi quisquā promittere paulò egregiū aut excellēs potest? quàm ut illi pro sua in me beneuolentia atq; amore pietatem meam atq; memoriā literarum contestatā monumentis confirmatāq; rependerē. Sed non possum dicere Sigismūde, quanta cū illius corpore, ingenij animiq; mei pars atq; uis interierit. Itaq; neq; ad nostra quidem studia

99

redire, ut consueueram, possum: neq; aliquid cogitare, praeter hoc unum, quo conficior, omne scilicet mihi meae uiae solatium atq; praesidium esse sublatum. Quamobrem tuum erit, qui horum temporu res gestas complectendi, proderitq; literis laborem suscepisti, nostri quoque Ducis historiam aggredi, cum praestantissimi ac prope diuini hominis, tum certe Iulio Pontifici Maximo hero tuo non solum amore atq; beneuolentia, sed etiam necessitudine cognationeq; coniuncti. Qua in re non uereor, ne ille, si haec sentit, aeternitati suae optima prospectu iri non sit existimaturus. Nam qui te melius facere id possit, nemo sane est: nemo in hac scribendi ratione, maiori, quam tu, dignitate atq; praestantia est uersatus. Quae tibi si probabuntur, remq; perinde, ut te decet facere, suscipies, opimum certe atq; aptissimum consolationis genus ad eius uxoris afflictam atq; miseram lachrymas mœroremq; leuandum adhibebis. Magni enim praestantisq; animi mulier, et uiri supra omnes foeminas amatissima, tum sibi illum minus ereptum putabit, cum is in mentibus hominum atque sermonibus, magis magisque ea, qua dignus est, gloria celebritateq; uersabitur. Utinam, inquit Sigismundus, aut is essem ipse, quem tu me Bembe quoniam esse maxime uis, interdum esse etiam putas, aut saltem in hac ingenij mediocritate, qua me esse sentio, ocio ne egerem: aggrederer quidem opus si minus consulto (permagna enim res est, ualentiorumq; certe uiriu, quam sunt mea) at amanter, at officiose, at magno animo, at egregia propensiq; uoluntate. Sed quid agam? an ignoras cui addictus Pontifici sim? quam occupato domino? quam omnium prope nationum, omnium gentiu salutis, quietis, incolumitatis procuracionem mente uersanti, studio agenti, labore contentio-

neq; obeunt seruiam? Itaq; me quae negotia circumscribant, qui circumsint semper cogitatione meam quasi montes scribendaru epistolaru non uides? ut mihi quidem multo saepius somni et cibi capiendi tempus desit, quam adsit horae spatium, ut mihi libitum est, sic uiuendi. Atq; hoc quidem dici, quod nunc uobiscum consumo, qui sic consumerem, si bona ualitudine uterer, profecto non haberem: essem enim una cu illo profectus, ut soleo semper, cum mihi recte est. Quamobrem non modo hercle mihi nouas ad res atq; historias caessendas adhibere animu cogitationemq; no licet, sed ne illam quidem, qua aliquot iam annos cudo, quamq; ipse commemoras, conformare penitus atq; conficere possum. Quod si mihi unquam tantum ocij continget, quantum homini plane seni, ac per totam uitam exercitato laboribus profecto aequum iam erat contigisse, dabimus sane opera, ne nos frustra monuisse uideare cum alijs quidem de causis, tum in primis, quia te existimare uideo Duci me tuae maxime constantissimaeq; foeminae rem ad eius dolorem minuendum idoneam accommodatamq; facturum. Magni enim eam mulierem facio, cum propter eius reliquas innumerabiles eximiasq; uirtutes, tum uero certe propterea, quonia pudoris in illa et castitatis mira quaedam incredibilisq; in omni aetate obseruantia atq; cultus uiguit. Per pudicariu autem nunc quidem foeminarum magna Bembe paucitas est. Itaq; sic existimo hac tempestate quasi clarissimum lumen, extinctis caeteris, eius mulieris pudicitiam elucere. Tum Sadoletus: Equidem cum de Bembo, inquit, tum de alijs sepe permultis audiui Sigismunde, qui dicerent, istam, de qua loqueris, foeminam sanctissimam profecto esse, multoq; maxime pudicissimam, eaq; uirtute magnum illam nomen apud omnes gentes adeptam,

in ore hominum multa cum laude gloriaq; uersari. Itaq; nihil miror, quòd quasi clarissimū lumen clucere illius pudicitiam dixeris. Sed quòd extinctis cæteris dixeris, id miror. An tu illam unam putas pudicam esse, castam, constantem, præterea neminem? Vide quid agas: nam si id rescierint reliquæ, uideo tibi cum acerrimis hostibus bellum perpetuum esse susceptum. Tum ille: credo, inquit, tibi hoc Sadolete plañe quod dicis, omnes scilicet fœminas mihi acerrimas hostes perpetuò futuras: inuolaturas etiam tanquam in Orpheum Ciconum mulieres, sic in me nostras impetu factò timerem, id si dixissem, ex earum grege tam innumerabili pudicam esse nullam, præter hanc nostrā, de qua loquimur, Ducem. Ita enim se res habet, ut quanquā castæ atq; pudicæ non omnes sunt, ut leuissimè dicam, nulla tamen propè est, quæ credi haberiq; nō cupiat. Itaq; ægrè molesteq; ferunt, cum non habentur. Sed non hoc ita dico, elucere in ea fœmina pudicitie lumē extinctis cæteris, quasi quidem pudica nulla sit, præter illam: id enim tu non rectè interpretaris: quis autem hoc ferret, si dixissem? sed quemadmodū stellæ, tametsi semper quidem sunt atq; lucent, tamē extinctæ nobis uidentur esse cū suū terris lumen sol explicuit, propterea quòd in maximi atq; clarissimi apparitione luminis, illa stellarum quasi puncta ignea hebetantur, neq; emicāt foris: ita etiā quæ in reliquis fœminis pudicitia esse aliquibus potest, est illa quidem pudicitia, habetq; suam per se ipsa lucem atq; splendorem: sed cum ad illius unius fœminæ pudicitiam comparatur, offunditur statim, quasi multo maiore lumine, opacaturq; ita, ut nihil propè appareat, sed extincta intermortuāq; uideatur. Caue enim putes Sadolete, ullam unquā fœminam æquè magnū de se exemplum pudicitie præbuisse,

atq;

atque illa præbuerit. Quodnam istud tam magnum tamq; præclarum exemplum est, inquit ille? Non enim te puto ita dicere Sigismunde, propterea quòd illa uiro suo eum pudorem præstiterit, quem præstari leges iubent. Nam id permultæ sanè mulieres fecerunt, quas cum uiroorum, tum honestatis certè amor in officio continuit. Longè maius atq; admirabilius hoc quidem est, inquit ille, quod dico. Nam illa uiro suo eum pudorem præstitit, quem præstari neq; leges, neq; mos, neq; cōsuetudo ulli iubet: posse enim tantum fœminas, in hominum cogitationem nunquam incidit. Sed quare tu hæc de Bembo, cui propter illam quam cum ea muliere habet familiaritatem, exploratoria reor esse, quàm sunt mihi. Tum ego: mihi quidem ista exploratissima, inquā, sunt: cōiectura autem consequor Sigismunde, quibus de rebus dicis. Sed non cōmittam, ut quæ illa uiginti propè annos summa sua uirtute constantiaq; reticuit (reticere autem cum ab omnibus, tum uel maxime uult à suis) ego nunc proloquar. Hic Philippus: Tu uerò Bembe, inquit, magnā mihi cupiditatem isto tuo silentio iniecisti audiendi ea, quæ hic dicit: quæ quoniam necesse est esse pulcherrima, de pudicitie enim exemplo quodam magno atq; insolito loquitur, miror cur de illo silendum tibi esse potius, quàm cōmemorandū putes. Nam quid tam esse abditum, aut tam reconditū potest, quod si nobis duobus abs te proferatur, reprehensione cuiuspiam uereare? Tum ego: Minimè, inquā, reticēda mihi esse ista ideo censeo Beroualde, quòd sit aliquid, in quo quidem uestræ aut beneuolentiæ diffidam, aut certè, si ea opus sit, taciturnitati: quarū altera nihil esse potest sanctius, altera nihil uerecundius. Sed quoniā, ut dixi, illa ipsa quæ id egit, sileri sua facinora uult, idcirco sileo. Sileri aut uelle ideo illā puto, quòd

cum sunt ipsa uix quidem credibilia propter insolentiam, tum mulier sua conscientia cōtenta, hominū rumores prædicationemq; nullis in rebus aucupatur, minimèq; omnium ei rei studet, ut si quid ipsa bene rectèq; fecerit, id sibi laudem undecumq; potest pariat: quin sæpe in eo multò etiam negligentior est, quàm uelim. Quamobrem referat, si ei ita uideatur, Sigismundus, ita tamen ne emanent ea latius: id enim ego à uobis Beroalde atq; Sadolete peto. Hic tum illi Sigismundum intuentes, explicaret enarraretq; rem cum se cupere magnopere ostendissent, suamq; mihi fidem eius rei se in silentio futuros obligauissent, Ego quidem, inquit Sigismundus, referam: uobis enim gerere morem uolo. Sed quam tu ab his taciturnitate requiris, ea nihil opus Bembe est, ut uideatur. Nam quæ taceri uis, sunt iam illa quidem multis hominibus cognita, neq; reticeri amplius ullo modo possunt, non planè mulieris ulla culpa, sed, quoniam ita sibi oportere is magnopere credidit, eius uiri. Itaq; quando ita uultis, num idem uobis de illa fœmina posthac existimandum sit, quod ego certè iam pridè existimo, ut iudicare possitis, rem præclarã admirandamq; cognoscite. Guidum Vbaldū constat, siue corporis et naturæ uitio, seu, quod uulgò creditū est, artibus magicis ab Octauiano patruo propter regni cupiditate impeditum, quarū omnino ille artium experientissimus habebatur, nulla cum fœmina coire unquã in tota uita potuisse, nunquã fuisse ad rem uxoriam idoneum. Huius autè imprudens ipse rei adhuc omnino ignarusq; cum esset, experimentumq; uirilitatis ulla cum fœmina nondum cœpisset, id enim cauerat diligentissime patruus, nubit ei hæc puella Francisci Gonzagæ soror cum Mantuæ regno, quod quidã ab antiqua matorū suorum serie acceptū atq; traditū possidet,

det, longè nobilis, tum in rebus bellicis magni atq; præclari uiri. Itaq; impubis admodum atq; tener suscipienda sobolis studio, quippe in quæ unum huius tam egregiæ familiæ propagandæ ratio spesq; omnis incumbibat, ducit uxorem donum. Vno in lectulo cubant annos duos, cum ille interea, quid planè posset, experiretur. Itaque tandem cum se frustra periculum facere animaduertit, mœrens dolensq; uxori aperit, putare se magicis impediti, quo minus uirum illi ostendere sese possit: se miserimū ac porrò infelicitissimum nuncupat, qui cum spe liberorū careat, tum illi nullam de se uoluptatē afferre possit, quã illa iure coniugij merito expectat: demum uidcat, id si resciat, suis se populis atq; omnibus planè gentibus despectui futurum. Mulier, quæ multò antè id, quod erat, rata, nihil apud uirum quæta unquã fuerat, nullum ulli mortaliū uerbum ea de re fecerat, tum illum solata hilari uultu orat, sustineat feratq; fortiter fortunæ iniuriam: multos fuisse olim Reges, esse aliquos etiam tum, qui liberorum spe destituantur: præstare aliquando nullam sobolem habuisse, ita sæpe à bonis parentibus mali filij flagitiosiq; procreantur. Quod ad se attinet, bono animo iubet esse, nihil sese minus eum amare, aut in posterum amaturam affirmat: quæ quidem domo pudicitie suæ florem ad illum attulerit, eum se usq; ad rogam perlaturam: ut quando ipse, cui se destinauerat, uti illo perfruiq; non possit, nemo homo unquam perfruat: tum daturam operam, ut quod biennium omnes mortales, ipsam etiam celaucrit nutriticē suam, id ex se resciri nunquam possit. Utq; dicit, etiam facit. Itaq; quatuor atq; decem amplius annos unã uiuunt, cum interea non solum populi, sed ipsi etiam eorum familiares intimiq; sterilitatis culpam ad mulierem potius traducere,

quam ad uirum: ita eius planè rei nihil unquam rescitū est, neq; nunc quidem esset, nisi eius ipse uir, omnia quemadmodum se habebant, aperuisset eo tēpore cum is à Cesare Borgia domo expulsus ad Gallorum Regem, cuius in manu tum res erant, implorandi auxilij causa Mediolanum se contulerat. Nam Rex in citeriorem Galliā cum traiecisset, apud Insubres, quos quidem populos paulò antè suis prioribus regnis adiecerat, cōmorabatur. A quo cum nihil impetrauisset, erat enim is Alexandro Borgia Pont. Max. Caesaris patri fœdere officijsq; coniunctissimus: uitæ etiam suæ certior factus esset insidias ab illis fieri, diuortij cum uxore faciendi, quando ipse cum ea rem nunquā habuisset, seq; ad sacerdotij cōferendi spem eis dedit. Quod cum illi tanquā offam arripuissent, ita enim in Guidi Vbaldi regno propter mirū populorū in illum amorē nutante atq; labente cōfirmari se uidebāt, rem ad Regē detulere. itaq; is an ita esset de Guido Vbaldo cum petisset, ille autē annuisset, res ita sciri cœpta est, breuiq; postea tempore in multorū hominum notitiā cognitionemq; permanauit: quam tu quidem Bembe tantopere silentio ut contineatur, postulas. Atq; his rebus omnibus Iulius nondū quidem Pont. Max. apud ipsum Regē cum esset, nō interfuit solum, sed planè etiam præsuit: quo uno adiutore suarum fortunarum omnium Guidus Vbaldu plurimum utebatur, in eiusq; fide atq; consilio sui in patriā reditus, omnem spem rationemq; positam atq; cōmendatam habebat. Sed ut ad mulierē redeam: non iam illa unam præclarè tantummodo rem, sed in una re, res præclaras plurimas atq; permagnas sanè confecit. Nam primum quidē omnium cum facere diuortij lege posset, homini enim ad coniugium exercendum minimè habili nupserrat, planè noluit.

Itaq;

Itaq; cum suscipiendæ prolis atq; liberorum spei, quam iam animo conceperat, cuiusq; rei cura ad Reges maximè atq; Reginas pertinet: habent enim ipsi regna, quæ quidem uti liberis relinquere dulcissimum suauissimumq; est, ita exteris alienisq; molestissimum: tum ijs quas ex cōiugio fœminæ in tota uita capiunt uoluptates, pudicitiam castitatemq; forti atq; constanti animo prætulit: ad quas quidem uoluptates et natura illam uti omnes, et deliciarū affluentia propter familiæ amplitudinē splendoremq; præter cæteras, et institutio uitæ ad uirum capiendum, demū iam capti atq; in sinum recepti consuetudo usus non modò illam excitare, sed planè accendere atq; inflammare penitus debuerūt. Deinde autem ita prætulit, ut tametsi illas ipsas uoluptatū illecebras atq; inuitamenta quotidie ante oculos atq; ipsis in ulnis haberet, a uiro enim, quo ita melius rem celarent, nullo tempore diuellebatur, uinci tamen se frangiq; q̄b ijs nunquam sine ret, nunquam animum induceret, ut cum simulatæ uoluptatis specie singulis propè noctibus pertentaretur, ueram semel uoluptatem uellet tandē, qualis esset, experiri. Nam cæteræ quidem mulieres, quæ perpetuo pudicitiam coluerunt suam, uel se sacris dederunt, à coetuq; atq; omni cōsuetudine quam longissimè uirorum in claustra atq; septa sacrarū ædium sese abdidierunt, uel omnino ipsæ nunquam nupserrunt: in parentum autem suorum domibus à uirorum usu atq; conuictu, quantum fieri potuit, abstinerūt. Hæc uerò mulier in mariti domo, in splendore conuentuq; hominū, in iocis, in licentia, in libertate maritali, in audiendis ijs quæ uirginibus reticentur, nuptis ac uirum expertis non ita, in ipso uiri thalamo atq; lecto, in eius deniq; sinu uiuebat, amore delitefecbat, cōplexu, qualiscunq; is esset, confuebat:

Qu 5

ut cum permagnum perq; arduum fuerit illam se uirginem seruare uoluiffe, tum planè mirum ac propè incredibile potuisse. Itaq; quod in reliquis fœminis summum laudis genus est, fuisse semper uirginè, id sanè in illa pulchrum quidem atq; præclarum est. Sed habet aliud quo longissimè superetur: nam in eo uitæ genere fuisse illam semper uirginè, id uerò multò præclarus atq; diuinius fuit. Non enim suum ipsius solummodo sensum in eo, atq; inmatam puellis omnibus ingentamq; à natura experiundi uiros uoluptatè propensionemq; compefcuit, sed multarū etiā rerū mores atq; naturam peruicit. Quæ res enim singulæ alias mulieres mouent, itaq; ijs abstinent, cum abstinere uiris cupiunt, eæ illa omnes nihil mouerunt, carū illa uires omnium atq; acumen retudit. Quamobrè cæterarum laus impartienda illa quidem est multis rebus, quæ certè ipsis, quemadmodum dixi, ad retinendam pudicitia plurimum opis atq; præsidij afferunt: habent enim consimiles sibi fœminas plerunq;, quibus cum uiuūt, quas cum uident in eadem uitæ ratione uersari, accenduntur studio, adiuuanturq; imitatione: habent sacrarum ædium parietes, qui non modò aditus difficultate uiros pellaces atq; improbos repellere, sed antiqua sepe religione sacrorum etiam non pudicas cogitationes uidentur arcere: habent patrum & matrum & suorum ora uultusq;, quos obseruant & uerentur, qui semper adsunt, & quam semel eæ uia ingredi semitamq; uoluerunt, in ea illa progredi etiā taciti hortantur. Optio etiam ipsa uitæ uoluntasq; quantum facit: ut cum te uni parti dederis, tanquam in bello eos relinquere quos sequutus sis, sic illam deserere turpissimum planè atq; indignissimum uideatur. Quid ipse usus atq; institutio, nonne ad omnem uitæ rationem plurimum conferunt?

ut mul-

ut multò facilius id fiat, quod usu iam docti facimus, quantum id, quod est repente conficiendum. Itaq; ut dixi, communi-canda est cæterarum fœminarum laus cum multis rebus, & eius portio sepe quidem permagna, semper autem aliqua illis danda. At uerò suæ gloriæ tua Bembe Dux nullam rem sociam habet, nullius adiumento ad illam promerendam est usa. Totum illud, quantumcunque est, quod quidem maximum atq; infinitum est, ipsius proprium est atq; suum. Ipsa sibi debet, ipsa se audiuit, ipsa sibi se ad imitandū proposuit, exemplum enim ullum non habebat: ipsa id egit, quod ne sciret, multa illam semper sunt dehortata: ut faceret, nullum adiutorem unquam habuit, nullum admonitorem, præter se: nullius uocem aut nutum hausit, præter suum. Postremò quanti illud faciendum esse ducitis, mulierem nihil unquam esse questam non modò apud uirū, sed ne apud propinquos quidè, de illa fortunæ in se tam insigni iniuria: nihil unquā lamentatam apud fratrem, apud sororè, ac ne uerbo quidè uno rem suarum intimarum multoq; maxime fidiissimarum ulli per tot annos aperuisse: tum nullū sibi ex eo nomē quæsisse, ex quo si quæreret, maximā uerissimamq; gloriā à se questum iri perspiciebat: utq; unius hominis pusillam infamiam atq; notam caueret, omnium hominum uberrimas de se laudes præconiaq; despicisse: sua tantum conscientia contentam, nullam à suis, nullam ab exteris admirationem suæ constantiæ fortitudinisq; appetuisse? Quod quidè eo maius atq; illustrius est, quo laudem quærere, quæ rectè factis atq; uirtute proueniat, in laudum genere maxime reponitur, maxime hercle honestissimum semper atq; pulcherrimum fuit. Itaq; ut eò redeam unde huc defluxit oratio, reliquarum quidem mulierum omnium, quas uidimus, aut de qui-

bus audiuius, aut omnino quarum historias assequi legendo potuimus, abstinentiam & castitatem laudare certè soleo: atq; in eo mihi uideo tantum laudis illis tribuere, quantum merentur. Huius nostræ perpetuam pudicitiam, fortitudinem, consilium, taciturnitatē, non modò nunc quibus uerbis laudem, non habeo, sed ne perinde quidem ac debeo, admirari me satis unquam posse sanè cōfido. Illarum enim omnium humana mihi uideri uirtus solet: in huius tam præclaro facinore plurimū mihi uidetur inesse demissi de cælo muneris atq; diuini. Idē si uobis Sadolete ac Beroalde uidetur, gaudeo: uobis enim maximè probari meum iudiciū cupio: nam Bembo quidem hæc probatum iri facile puto, modò ne uelit etiā hac de re quid sentiat reticere. Tum Sadoletus: Mira quidem ista, inquit, sunt Sigismunde quæ dixisti: quæ si Beroaldus nunquam audiuit, ita illi etiam uideri arbitror: adderem incredibilia, nisi abs te dicerentur. Nam per Deos immortales, quæ uirorum ulla probitas, quæ uirtus, quæ fortitudo, quis uoluntatis & consiliorum tenor, quæ perseuerantia unquam fuit cum huius mulieris animi magnitudine, abstinentia, mentis constantia, æquabilitateq; comparanda: O auream uirginem, ô præstantiā singularem, ô admirabilem incredibilemq; uirtutem, ô nostra non omnino inertia secula, quæ quidem istam fœminam genuerunt. Atque adeo taceri his de rebus Bembo uult? Bembo istius mulieris tam egregium, tam immortale facinus ne resciaur cauet? Caue tu hoc quidem posthac Bembe unquam dicas. Solem propemodum intercipit, neq; lucere mundo uult, qui hanc mulierum omnium latere gloriam finit. Quæ cum ille dixit, Ego uerò, inquam, Sadolete ita esse ista cognita iam atq; palam, ut uideo, utq; Sigismundus commemorauit, non mole-

molestè fero: quæ quidem cum ad eius ipsius de qua loquimur laudem atq; gloriam, tum ad aliarum mulierum omnium, ut ipse ais, decus atq; ornamentum pertinent. Gaudeo autem, quòd me autore non resciantur, qui profectò contra illius uoluntatem atque sententiam neque facere neque dicere quicquam debeo. Sed non omnes illius mulieris laudes atque adeo uniuersa rectè facta uno nomine pudicitie comprehenduntur. Multas alias bonas præclarasq; artes eius animus possidet: multis abundat ornamentorum generibus: multis uirtutibus, quasi fontibus scætet. Nam ut ea prætermittam, quæ cum mulierum propriæ sint, à muliere tamen nisi planè proba non expetuntur, innocentiam, pietatem, sanctitatē, religionem, obsequium in uirum, diligentiam in familiares, studium in omnes, moderationem in priuatis rebus, splendorem in publicis, cæteraq; eius generis, quæ quidem in ea summa omnia eximiaq; conspiciuntur: quid illa tandem Sadolete, quæ porrò in maximis admiramur uiris, quàm incredibilia, quàm illi propè diuina contigerunt? urbium populorumq; regendorum scientia, legum & iuris dicendi cognitio, regni procuratio, nō illa quidem insolens elataq; sed grata ciuibus, iucunda plebi, municipibus optabilis, expetita negotiatoribus, accepta publicanis, agrorum cultoribus mitis, æqua socijs, probata exteris, omnibus denique omnium ordinum, omnium ætatum hominibus commoda planeq; popularis: tum animi in aduersis rebus magnitudo, moderatio temperantiæq; in secundis, prudentia, sapientia, unus idemq; semper uultus, uigilantia, labor, nihil temporis sine negotio esse, nihil non modò sine magno consilio facere unquam aut dicere, sed ne aliud quidem quicquam, nisi optimè hominum de genere promerem-

do dies & noctes cogitare: uirum deniq; ita agere, cum ab-
 esset uir, ut neque uirum neq; fecminam desiderares: fecmi-
 nam autem, cum adesset, ita prestare, ut tamen illam dice-
 res uelle se minorem, quam sit, uideri: postremo in reos
 quam placabiles animaduersiones, quam in miseros affli-
 ctosq; condonationes, quam honestæ munerum declaratio-
 nes in bonos uiros: deniq; quanta in hospites elegantiâ, libe-
 ralitas, quanti honores, quam larga, quamq; hilaris susce-
 ptio. Nemo hercle Rex, nemo magnus uir in eius regno hi-
 sce tēporibus atq; illos intra fines fuit, quin, si modò illam ui-
 derit, planè inuitus discesserit, atq; ita tandem discesserit, ut
 iuraret nullo se in loco usquā aliàs aut elegantius aut ami-
 cabilius receptum hospitio fuisse: nihil sese illa fecmina ma-
 gnificentius, nihil sanctius, nihil humanius, nihil denique
 maius atque admirabilius unquam uidisse, nihil orbem ter-
 rarum habere. Neque uerò meo quidam iudicio malè sen-
 tiunt, qui sic sentiunt: sentiunt autem planè omnes, qui se-
 mel illam sunt alloquuti. Nam cum est mulier corporis cer-
 tē proceritate atque habitu, orisq; pulchritudine & ocu-
 lorum totiusq; uultus mira quadam & dulci uenustate atq;
 mansuetudine longè amabilis: quanquam hæc conspectiora
 certè multò omnia illustrioraq; olim fuere, nunc destoresce-
 re decor ille formæ eximius, atq; flaccescere hilaritas non
 tam quidem annis expulsa, quam etiam fracta laboribus at-
 que curis obruta incipit: tum ita grauiter, ita prudenter,
 ita scitè, ita blandè ac lepidè loquitur, ita purum recti ani-
 mi sensum, atq; omnibus bonis moribus excultam mentem
 singula eius uerba sapere, atq; olcre propè dicam spiritus
 & uoces ipsæ uidentur, ut is lapideus planè sit, qui unam
 cum illa muliere sese iunculā omnibus omnium mulierū de-
 licijs

licijs uoluptatibusq; non præferat. Itaque proxima estate
 Beroaldus domum Roma per Flaminiam proficiscens, eam
 mulierem de itinere meo ductū cum salutauisset, aspectu e-
 ius suauissimisq; sermonibus mirum in modum delectatus,
 mihi maximas gratias egit, qui ei autor, ut omnium uirtu-
 tum exemplar aspiceret, sic enim illam appellabat, extitiss-
 sem. Tum Beroaldus: Equidem, inquit, maximas tibi gratias
 atq; immortales & egi Bembe tunc, & nunc habeo, sem-
 perq; habebo, quòd illa de fecmina ea ut præfens cognosce-
 rem effecisti, quæ ne mentiar, narranti tibi antea non crede-
 bam. Putabā enim te propterea, quoniā eius summopere ui-
 rum atq; ipsam amares, coleres, ipsi uerò multa in te neces-
 situdinis officia familiaritatisq; cōtulissent, in illis narrandis
 amore atq; beneuolentia duci. Sed ut primū illā uidi, salu-
 tauī, alloquutus semel atq; iterū sum, tum profectò intellexi
 & te apud me nihil supra ueritatē loquutum: & ipsam por-
 rò efficere sua præstanti singulariq; uirtute, ut nihil possit
 illa de fecmina tam egregiū, tam ampliū, tam laudabile, ni-
 hil tam singulare atq; magnificū, nihil tam extra consuetu-
 dinem aliarū matronarū positū uerbis dici, quod ipsa re æ-
 quare tueriq; nō possit. Itaq; multas sepe fecminas uidi, au-
 diui etiā esse plures, quæ certarū omnino uirtutū, optimarū
 quidē illarū atq; clarissimarū, sed tamē perpaucarū splendo-
 re illustrarētur: in qua uerò omnes collectæ cōiunctæq; uir-
 tutes conspicerentur, hæc una extitit, cuius omnino parē at-
 que similem, aut etiam inferiorē paulò, nō modò nō uidi ul-
 lam, sed ea ubi esset etiam ne audiui quidē. An existimas Sa-
 dolete ijs illā bonis artibus tot atq; tantis, quas modo Bem-
 bus cōmemorauit, tantummodo abundare, præterea nullis?
 Existeris, si id existimas. Nam quid tibi ego dicā de studijs nō

stris mitioribus, quæ mulierū quidē ingenijs captu esse diffi-
cillima iudicatur, usu uerò etiam alienissimæ: quàm illa mul-
ta in his uidiit, multa didicit, multa quotidie querit de suis?
Tum quo iudicio est, si quod uel nouū illi pœma recites, uel
uetus? quàm pauca illam fugiūt? Aliud mehercule in uita e-
gisse mulierē nihil diceres, si illā audieres. Solutā uerò eius
orationē si uideas, Dij boni, quàm Xenophonteo melle illi-
tos omnes eius codicillos atq; pagellas dices. Itaq; doctrina
studijs claros homines quanti faciat, quàm libenter uideat,
quantis honoribus prosequatur, cum eò te conferes, facile
perspicias: quò tamen si te prius contulisses, quàm aggressus
esses Curtiū tuum, iaceret puto ille suo in lacu sine ullis tuis
honoribus, quos quidem illi maximos ac prorsus immorta-
les tribuisti: sed quam tibi Apollo tuus in eius magnanimi
uiri præclaro facinore heroicis illustrando felicissimā ope-
ram nauauit, eam tu profectò ad huius mulieris laudes uir-
tutesq; celebrandas Deo etiam libentissimo contulisses. Hæc
ab illis cum dicerentur, puer ad Sigismundum uenit nun-
tians à Pontifice tabellarios properè uenisse cum literis: qui
bus admissis, ille ad legendas literas sese dedit: nos, quoniam
diei paulum admodum superabat, discessimus.

P. BEMBI DE GUIDO VBALDO

Elisabetha Urbini ducibus,

finis. . .

